

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

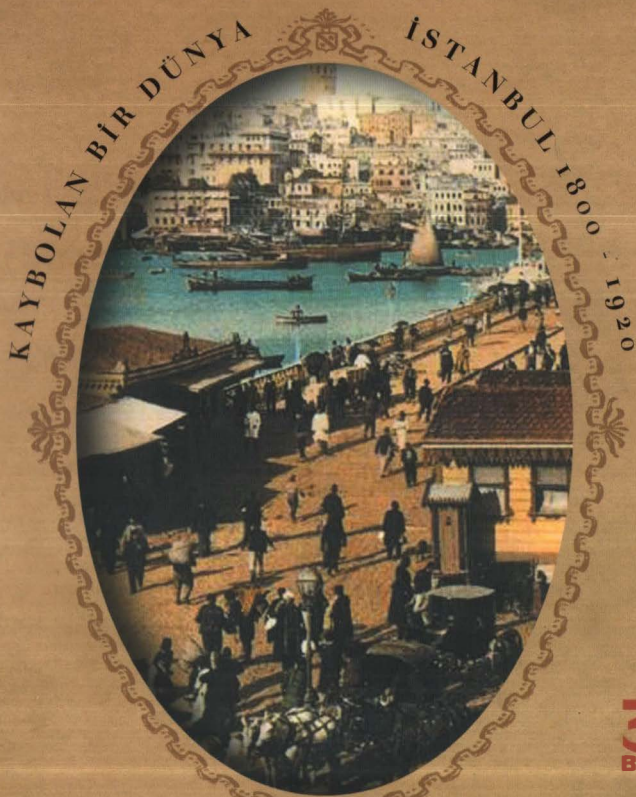
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Biyografi-Otobiyografi

Hatıralarım

YORGO L. ZARİFİ

3.
BASKI

YORGO L. ZARİFİ

Çeviren: Karin Skötniyadis

Literatür®

Hatıralarım

KAYBOLAN BİR DÜNYA

İstanbul 1800-1920

Hatıralarım

KAYBOLAN BİR DÜNYA

İstanbul 1800-1920

YORGO L. ZARİFİ

Çeviren:

KARİN SKOTİNİYADİS

LİTERATÜR YAYINLARI: 418

Biyografi - Otobiyografi: 03

HATIRALARIM
Kaybolan Bir Dünya
İstanbul 1800-1920

Yorgo L. Zarifi

Kitabın özgün adı:
Oi Anamniseis Mou - Enas Kosmos Pou Efyge

Çeviren
Karin Skotiniyadis

Birinci Basım, Şubat 2005
İkinci Basım, Eylül 2006
Üçüncü Basım, Nisan 2021

Genel Yayın Yönetmeni
Kenan Kocatürk

Baskı Öncesi Hazırlık
Emel Atik

Baskı ve Cilt
Umut Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
Fatih Cad. Yüksek Sok. Başak Han, No: 11
Keresteciler, Merter - İstanbul
Sertifika No: 45162
Tel: (0212) 637 04 11

ISBN: 978-975-04-0307-1

Copyright © George L. Zarifi-Trohalia, 2002

© Copyright 2005, **Literatür: Yayıncılık**
Bu kitabın yayın hakları **Literatür: Yayıncılık Dağıtım Pazarlama**
San. ve Tic. Ltd. Şti.'ne aittir.
Kitabın tamamı veya bir bölümü hiçbir biçimde çoğaltılamaz,
dağıtılamaz, yeniden elde edilmek üzere saklanamaz.

LİTERATÜR: YAYINCILIK, DAĞITIM,
PAZARLAMA, SANAYİ VE TİCARET LTD. ŞTİ.

Katip Mustafa Çelebi Mahallesi, İstiklal Caddesi,

No: 55 Kat: 4 TR-34433

Beyoğlu, İstanbul, Türkiye

T 0(212) 292 4120

F 0(212) 245 5987

E literatur@literatur.com.tr

www.literatur.com.tr

İÇİNDEKİLER

Önsöz

ix

BİRİNCİ KISIM

1

1. İLK ZARİFİ VE VORİ	3
2. İLK ZARİFİ VE KONSTANTİNUPOLİ	8
3. YANİ ZARİFİ	14
4. YANİ ZARİFİ'NİN KAYINPEDERİ, YORDANI KAPLANOĞLU	21
5. İSYAN ÖNCESİ REAYALAR	28
6. İSYAN VE ODESA'YA KAÇIŞ	33
7. NAFPLİO (ANABOLU)	38
8. DİMİTRİO ZAFİROPULOS	42
9. ZAFİROPULOS & ZARİFİ	51
10. YORGO ZAFİRİ'NİN İLK ÇOCUKLARI	53
11. ZAFİROPULOS'UN EVLERİ	57
12. FANARİ'DEN AYRILIŞ	61
13. YORGO ZARİFİ'NİN TİCARİ VE BANKACILIK FAALİYETİ	63
14. HAYIRSEVERLİK FAALİYETLERİ	68
15. BABAANNEM ZARİFİ	76
16. YORGO ZARİFİ'NİN ERKEK KARDEŞLERİ	80
17. YORGO ZARİFİ'NİN KIZ KARDEŞİ	94
18. BABAANNEM ZARİFİ'NİN ERKEK KARDEŞLERİ	99
19. BABAANNEM ZARİFİ'NİN KIZ KARDEŞLERİ	105
20. İKAMET DEĞİŞİKLİĞİ	113
21. PERA'DAKİ EV	117
22. YANGINLAR	122
23. THERAPİA	128

24. DEDEMİN YAZLIK EVİ	135
25. POLİ'NİN SULARI	140
26. BİZANSLILARIN SONUNCUSU	144
27. FANARİLİ AKRABA	154
28. ABDÜLHAMİT	158
29. BABAM	162
30. BABAMIN KARDEŞLERİ	166
31. MARSİLYA	173
32. POLİ'YE GERİ DÖNÜŞ	178
33. "TOPLU BALIK AVI" VE AŞK	185
34. NİKOLOPULOSLAR	188
35. ANNEMİN AİLESİ	193
36. NİKOLOPULOSLAR İSKENDERİYE'DE	198
37. HARA	208
38. BALAYI SEYAHATI	214
İKİNCİ KISIM	219
ÖNSÖZ	221
1. DOĞUMUM	222
2. İLK SEYAHATİM	228
3. ANNEMİN KIZ KARDEŞİ	232
4. İLK ADIMLAR	234
5. PLATİ VE OKSİA	238
6. DEDEMİN ÖLÜMÜ	241
7. SULTAN'IN YEMEĞİ	247
8. ÜÇ ÇİFTLİK	250
9. İKİ KÜÇÜK KARDEŞ	256
10. PRİNGİPO	259
11. FİLİBE	265
12. KONSTANDİNO'NUN REŞİT OLMASI	268
13. AİLE SEYAHATI	271
14. ÇOCUKLUK YAŞAMI	274
15. ERKEK	280
16. PARİS Fuarı	283
17. KAYSER	288

18. THERAPİA'DA ÇOCUK	291
19. VOSPOROSTA GEZİNTİ	298
20. KİLİSELERİN KAPATILMASI	301
21. PRİNGİPO EĞLENCELERİ	306
22. FLOREAL	310
23. ZAHAROF	312
24. TOUT-PARİS	316
25. İSVİÇRE	323
26. NE SICAK, NE DE SOĞUK, ILIK	330
27. BÜYÜK DEPREM	334
28. ABDÜLHAMİT	338
29. ALTIN ÇAĞ	348
30. THERAPİA'DA HAYAT	352
31. TİFO	356
32. İLK OLİMPİYAT OYUNLARI	359
33. ERMENİ KATLİAMI	366
34. HAYIR BALOLARI	371
35. TALİHSİZ SAVAŞ	376
36. ANEMON SEVGİSİ	381
37. HARİKLİA'NIN DRAMI	386
38. DÜNYAYI ALTÜST EDEN MUSEVİ	389
39. PRUSA	394
40. SINAVLAR	400
 SONSÖZ YERİNE	 407
 YER ADLARI	 411
 DİZİN	 417

ÖNSÖZ

Gözlerim o kadar çok şey gördü, kulaklarım öyle çok hikâye duydu ki, bütün bunları kağıda dökme zahmetine katlanmama degeceğine inanıyorum. Her bir büyükannemin, anne ve babamın, akrabalarımın, arkadaşlarımla anlattıklarını hatırlamaya çalışacağım ve bunlara bizzat kendi yaşadığım olayları ilave edeceğim.

İnsanlık tarihinde, benim kuşağımın görmüş ve yaşamış olduğu kadar değişime uğramış bir başka kuşak olduğunu zannetmiyorum. Düşünüyorum da, altmış yıl içinde, bir insanın, günlük yaşam koşullarında benim yaşamış olduğum kadar köklü değişimler görmüş olmasının ne kadar da zor bir şey olduğuna ilişkin inancım daha da çok güçleniyor.

Tanrı'nın beni hatırı sayılır bir bellekle ödüllendirmiş olması nedeniyle, olayların anlatımından çok onların seçimi ve sıralaması beni korkutuyor. Fakat ben burada her şeyi değil, sadece çeşitlilik ve özgünlük içeren *Hatıralarım*'ı yazıyorum.

Çocukluğumdan beri, yaşlı insanlarla arkadaşlık etmeye, onların hikayelerini dinlemeye, onlara sorular sormaya ve verdikleri cevaplara dikkat etmeye bayalırdım. Her zaman geçmişimizi öğrenmeye olan tutkum ve kılı kırk yaran bir yapıya sahip olmam, pek çok kişinin beni *sofolyotatos*¹ bir kişi olarak nitelendirmesine sebep olmuştur. Garip bir tesadüf eseri, Yunan dilindeki din adamları için kullanılan bu sıfat, bana bir lakap olarak takıldı. Kaç kez, akrabalarımın beni kastederek, "Aman şu *sofolyotatos*" dediklerini bile duydum.

Bugünden itibaren *Hatıralarım*'ı yazmaya başlıyorum. Bu yazdıklarımın yayımlanmaya değer olacaklarından hiç de emin değilim. Fakat içimden bir ses bana "evet" diyor.

¹ Ukala, çokbilmiş. (ç.n.)

İnsanlar ve gelenekler öyle bir hızla değişiyorlar ki, şehirli bir ailenin hayatının basit anlatımının, resmi tarihin yazmayı ihmal ettiği pek çok şeyden, sonraki neslin haberdar olmasını sağlayacağına inanıyorum. Anlattığım pek çok şeyin, sonradan gelenlere hayli garip ve imkânsız görünmesi, hele hele bu anlattıklarımı onların “masal” olarak nitelendirmeleri hiç de olmayacak şey değil.

Yazma ve söz söyleme sanatını hayatımda asla geliştirmedim. Bu nedenle, daha ilk baştan okurumun moralini bozacağımdan korkuyorum. Fakat eksikliklerimin bir bölümünü içtenliğim ve dürüstlüğümlle telafi etmeye çalışacağım. Kitabımın her sayfasında karşılaşacağı öznelilik için okurumdan özür diliyorum. Bu öznelilikten nasıl kaçınayım ki? Burada ırkımızın tarihini anlatmıyorum; dolayısıyla sadece görmüş ve duymuş olduğum şeylerden bahsetmem ve bunlara kendi izlenimlerimi veya bana bunları anlatmış olanların izlenimlerini eklemem gayet doğaldır.

Bugün 1 Şubat 1938, yazmaya başlamaya karar verdiğim gün. Öğle vakti saat üç. Ambelokipi² semtindeki Ksenias Sokak'ta bulunan 1 numaralı evimin çalışma odasında oturuyorum.

Kış güneşi odayı aydınlatıyor ve tüm eşyaları canlandırıyor. Güneş önce kütüphaneye yansıyor. Kütüphanenin rafları iki büyük duvarı kaplıyor. Bu kitaplara tek tek sahip olmuştum. Ciltleri güneşte parlıyor. Kitapların eski güzel ciltlerinden daha güzel bir süs olduğunu sanmıyorum.

Rafların üzerinde üç büyük ikona³ asılı. Gözlerimi her kaldırışında, bu üç Bizans Meryem Ana'sı şefkatle bana bakar. Üzerinde yazdığım masaya ve oturduğum koltuğa *Boulevard Montparnasse*'teki⁴ bir antikacıdan kelepire konmuştum. Önümde anne ve babamın iki resmi duruyor. Sanki bana gülümsüyorlarmış gibi görünüyorlar. Şöminenin üstünde asılı duran dedemin portresi ise, bana cesaret verircesine bakıyor.

Paris'te öğrenci olduğum zaman keşfettiğim *Mesolongi Çıkışı*'nın⁵ bir eskizi, ırkımızın ölümsüzlüğünü hatırlatıyor. İki küçük

² Atina'nın şehir merkezine yakın bir semti. (ç.n.)

³ Ortodokslarda İsa, Meryem veya ermişlerin tahta üzerine yapılmış dini içerikli resimlerine verilen ad. İkon. (ç.n.)

⁴ Paris'in Montparnasse (Monparnas) semtinde bulunan Montparnasse Bulvarı. (ç.n.)

⁵ Mesolongi, Orta Yunanistan'ın batısında bulunan bir şehirdir. Mesolongi Çıkışı ise, burada yaşayan Yunan halkının İbrahim Paşa komutasındaki Osmanlı askerlerinin şehri kuşatmalarını yarmasıyla elde ettiği bir başarıdır. (ç.n.)

kırmızı sandık dolusu *Diréctoire*⁶ bana eskici dükkânlarındaki hiç bitmek tükenmek bilmeyen gençlik araştırmalarını anımsatıyor.

Masanın ortasında nineme ait dörtgen bir Çin kutusu bulunuyor. Sol tarafımda, Prusa'nın (Bursa) Yeşil Cami'sinden gelen ve *Cartier*⁷ tarafından uyarlanan bir çini parçası var. Kuzen Fanarili Paşa'nın⁸ nargilesi ise elektrikli bir lambaya dönüştürülmüştür.

Sağımda bulunan garip bir bıçak, sık sık pek çok kişinin merakını çeker ve beni gerekli bilgileri vermek zorunda bırakır. Bu, Mezopotamya'da sahip olduğumuz 600.000 dönümlük arazide, 1885 yılında öldürülen bir aslanın tırnağıdır. Bu müthiş tırnağı Boucheron⁹ masum bir zarf açacağına dönüştürmüştü.

Son olarak, tam önümde, ahşaptan bir Bizans haçı duruyor. Onu, Hollanda'nın Amsterdam şehrine gittiğim bir sefer keşfettim ve satın aldım! Bunu, defalarca kovulan ve aldatılan ırkımızın bir sembolü olarak kabul ediyorum. Tabii ki kötü seneler gelip geçiyor. Mübarek gün tekrar doğuyor. Rum, ocağını tekrar buluyor ve Yunan vatani yeni yazgılara başlıyor.

Yorgo L. Zarifi¹⁰
Ambelokipi, 1 Şubat 1938

⁶ Rehber kitap. (ç.n.)

⁷ Tanınmış Fransız saat, mücevher firması. (ç.n.)

⁸ Fenerli Paşa. (ç.n.)

⁹ Sanatı taşlara taşıyan, doğa motiflerini mücevherlerine uygulayan Fransız tasarımcı. (ç.n.)

¹⁰ Normal olarak bu isim Türkçe'ye "Zarifis" olarak aktarılır. Ama bu kitapta, vârislerinin özel ricasıyla, sadece bu isme mahsus olmak üzere, "Zarifis" yerine "Zarifi" kullanıldı. Ayrıca, kitap boyunca fark edileceği gibi, kadınlar evlenip kocalarının soyadlarını aldıklarında, aldıkları soyadlarının son heceleri değişmektedir.

BİRİNCİ KISIM

BİRİNCİ BÖLÜM

İLK ZARİFİ ve VORİ

EllisPontos² (Çanakkale Boğazı) ile Vosporos³ (İstanbul Boğazı) arasında, herkesin kolayca göl zannedebileceği, küçük bir deniz bulunur. Bu deniz, Efksinos Pontos'u (Karadeniz) Eyeo'dan (Ege Denizi) ayırır. Vosporos'un akıntısıyla buraya gelen kuzey nehirlerinin suları, EllisPontos'tan Eyeo'ya akar. Yunan sömürge-leri ve sularında gerçekleşen tarihi olaylarla efsane olan bu yere eski Yunanlar "Propontida" (Marmara Denizi) veya "Propontis" derlerdi. Buradan Argo Gemisi⁴ geçti ve Egos Potame'deki⁵ (Keçi Dereleri) deniz savaşı sonrasında, Atina'nın deniz egemenliği elinden yine burada alındı. Bu canlı Rum denizi, ırkının sevinç ve fırtınalarını gördü ve paylaştı. Kültürümüzdeki değişimleri takip ederek, günün birinde o da antik ismini değiştirdi ve Marmara Denizi⁶ ismini aldı. Bu isim muhtemelen bu denizde bulunan ve aynı ismi taşıyan ada nedeniyle verildi. Mikrasiyatiki Katastrofi (Küçük Asya Felaketi) öncesine kadar, burada sadece Rumlar oturdular.

Gözleri yüksek dağlara alışık, Yunanistan'dan gelen bir yolcu EllisPontos'u geçerken, ahenkli tepelerin ve önünde uzanan ovaların

¹ Marmara Denizi'nde bulunan Paşalimanı Adası'nın bir köyü. (ç.n.)

² Eski isimleri arasında HellesPontos, Dardanelia da yer alır. (ç.n.)

³ Bosforus veya Bosphorus da denir. (ç.n.)

⁴ Argo, eski Yunanca'da "Hızlı" anlamına gelir. Argo, Karadeniz'in Kolkhis ülkesinde (Bugünkü Abhazya, Mingrelya ve Acara'dan oluşan Doğu Karadeniz kıyıları) Altın Post'u aramaya giden Yunan savaşçıları için yapılmış elli beş kürekli bir gemiydi. Bu sefere Argonot Seferi denir. (ç.n.)

⁵ Keçi Dereleri Gelibolu'da bulunur ve bunlara Aigos Potamai de denir. (ç.n.)

⁶ Diğer ismi Mermer Denizi'dir. (ç.n.)

manzarasını yadırgar. Tek istisnayı, Bitinya'da⁷ bulunan ve hemen hemen bütün sene boyunca karlarla kaplı Olimpos (Uludağ)* oluşurur. Yolcu haritayı açtığına, Marmara'nın tüm yer adlarının bugün bile hâlâ Yunanca isimlerini koruduklarını gururla fark edecektir.

Denize adını veren ada Propontida'nın ortasında bulunur. Bir zamanlar buraya bazen Prokonisos, bazen de Prikonisos (Marmara Adası) deniliyordu. "Marmara" ismini belki de içinde barındırdığı olağanüstü mermerlerine borçludur. Selanik'te Ayios Dimitrios'un⁸ inşasında, Bizanslılar Pendelis⁹ veya Paros¹⁰ mermerleri yerine, bu mermerlerden kullandılar. Daha küçük başka adalar, bu adayı Bitinya'nın sahillerinden ayırır. Bu sahilin bir noktasında kara, aynen bir adaya benzer şekilde yarımada şeklini alır. Bu yarımadaı karaya bağlayan kıstak ise çok incedir. Bu dar arazi şeridinde bir zamanlar, günümüzde sadece yüksek duvarları kurtarılmış olan, Kizikos (Kapıdağ Yarımadası)** inşa edilmiştir.

Bahsettiğimiz küçük adalardan Küçük Asya sahiline en yakın olanı eski ismiyle Aloni, şimdiki ismiyle Paşalimanı'dır. Bu ada, küçük merkezi dışında, Aloni, Kuhlia, Skopia ve Vori isimli dört köye daha sahiptir. Bu köylerden en küçüğü ve en göze çarpmayanı Vori'dir. Marmara'nın bu adaları çok varlıklı günler gördüler. Adalarda oturan halka rahat bir yaşam sağlayan iki ürün vardı: üzüm ve salamura balık. Halk ilk darbeyi, XIX. yüzyılın ortalarında, bu bölgedeki adalarda baş gösteren filoksera¹¹ salgınıyla yedi ve o günden bugüne hâlâ belini doğrultamadı. Türk Hükümeti, diğer ülkelerin yaptığı gibi, Amerika'dan asmalar getirtmeye gayret etmedi ve böylece bölgede üzüm tamamen yok oldu.

XVIII. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan ilk Zarifi'nin soyu Vori'den gelir. Zarifi'nin isminden ilk kez bahsedildiğinde, o artık ada-

⁷ M.Ö. 550'lerde Kuzeybatı Anadolu'da, batıda İstanbul Boğazı, kuzeyde Karadeniz, güneyde Ulubat Gölü ve Uludağ, doğuda ise Bolu tarafından çevrelenmiş olan Bitinya Krallığı'nın yerleşim bölgesinin ismi. Bursa ve Kocaeli bölgesinin eski ismi. (ç.n.)

* 2.650 metre yüksekliğiyle Prusa'nın (Bursa) üzerinde yükselir. Türkler Keşiş Dağı ismini verdiler. Bugünkü ismi Uludağ'dır.

⁸ Doğu Roma İmparatorluğu döneminde Selanik'te inşa edilmiş olan kilise. (ç.n.)

⁹ Atina'nın kuzey bölgesinde yer alan, mermerleriyle ünlü bir semt. (ç.n.)

¹⁰ Yunanistan'ın Kiklades Adaları (Kiklat Adaları) bölgesinde bulunan, mermerleriyle ünlü bir ada. (ç.n.)

** Eski Kizikos şehri, M.Ö. VII. yüzyılda Milatoslular tarafından inşa edilir. Kalıntıları Artaki Limanı (Erdek) yakınlarındadır.

¹¹ Asma bitinin yol açtığı bağ hastalığı. (ç.n.)

nın değil, İstanbul'un sakinlerindendi. Nerede doğduğu tam olarak bilinmez; ancak onun İstanbul'da doğmuş olabileceği düşünülür. Vori'deki mülklerini korumuş ve adayla olan ticari ilişkilerini sürdürmüştür.

1904 yılında Vori'ye avlanmak için gitme fırsatı buldum. Bu adayı tanımayı çok arzu ediyor ve oraya gittiğim zaman, soyumla ilgili soruların cevaplarını bulmayı başaracağımı umuyordum. Bir pazar sabahı Aloni'ye vardık. İlk gördüğüm şey, bayramlık kıyafetlerini giymiş köylülerdi. Kadınlar ve erkekler şalvar giyiyorlardı. Kadınlarınki göz alıcı renklerde, erkeklerinki ise koyu renkteydi. Kızların sağ kulaklarını bir çiçek, boyunlarını ve başlarını ise pullar süslüyordu. Fakat en garibi, tüm bu kızların yüzlerinin boyalı olmasıydı. Bu, Poli'de¹² (İstanbul) bile henüz alışlagelmiş olmayan bir manzaraydı.

Zarifiler'den birinin Aloni'ye geldiği haberi yayıldığında, adada gerçek bir alarm havası yaşanmış. Hiç hesaplamadığım ve beni büyük şaşkınlık içinde bırakan bir şey oldu. Beni selamlamaya gelen köylülerin çoğu, benimle akraba olduklarından bahsediyordu. Akralar? Nasıl? Nereden? Köylüler, az önce sözünü ettiğim atamın Kuzinakis isminde bir erkek kardeşi olduğunu anlatmaya başladılar. Kuzinakis Vori'de yaşamış ve koskocaman bir nesil yaratmıştı. Bu varsayımın geçerliliğini nasıl tespit edebilir ve böyle uzak bir akrabalığın halkalarını tekrar nasıl birleştirebilirdim ki? Atalarımın herhangi biri bu Zarifi'nin kardeşi olabilirdi, bu hiç de garip değildi. Fakat buradaki bütün fakir fukaranın bu kardeşin soyundan geldiği nasıl ispat edilebilirdi? Hadi diyelim ki, bu varsayım doğru; peki, tastamam bir asır sonra hangi derecede bir akrabalık bizleri birleştirebilirdi ki? İşyerimizde çalışan yaşlı birinin, Vorili Kosti Reis, yani Kaptan Kosti diye birinden bahsettiğini duymuştum.

Kosti Reis, 1860–1870 yılları arasında Galata'ya gelip, işyerindeki koridordan veya merdivenden, “Senyör Yorgo, bana yardım et, ben senin akrabanım” diye bağırarak dedemi rahatsız etmeyi alışkanlık edinmişti. Dedem onun düşkünlüklerini iyi biliyor ama onu üzmeye de gönlü razı olmuyormuş. Ona acıyor, her zaman şarap koktuğu için yazıhanesinin kapısından bir kez bile geçmesine izin vermeden, ona yüklü miktarda parayla dolu bir kese gönderiyor-

¹² Yunanlar İstanbul'a Konstantinupoli derler. Poli, Konstantinupoli'nin kısaltulmuş halidir. (ç.n.)

muş. Alonililer, benimle de akraba oldukları hususunda beni ikna etmek için, işte bu kişiyle akraba olduklarını iddia ettiler.

Marmara'nın sahilleri, tatlı iklimi, verimliliği ve bunları ıslatan denizin zenginliğiyle ezelden beri ünlüydü. Fakat benim gibi, 1904 yılında bu yerleri ziyaret eden bir yolcu için bu ihtişamdan eser kalmamıştı. İnsanın gözü sadece zavallılık ve mutsuzluk görüyordu. Toplum dışı bırakılan bu adanın bir zamanlar, bağlarının üretilmesiyle anlı sanlı bir yer olduğunu hiç kimse hayal bile edemezdi. O derece tanınmıştı ki, ada tüccarlarının büyük kâr getiren işlerini kıskananlar, "Vori'den ne kadar pekmez çıkarsa, adaya o kadar altın girer" derlerdi. Bu atasözü özellikle gerçek bir şarap sanayisi kurmuş tüccarlar için söylenirdi. İşte bu tüccarlardan biri de dedemdi.

Gördüğümüz üzere, bu ilk Zarifi, 1770'lerde İstanbul'dan yönettiği büyük bir şirketin başında bulunuyordu. Aloni'de kendi bağları, Vori'de şirahane ve büyük ambarları vardı. Bir de, elde edilen şarabı taşımakta kullanılan kayıklardan oluşmuş küçük bir ticaret filosu. Bu kayıklardan bazıları on çift kürekle donatılmıştı. Taşınan şarap İstanbul'a vardığında, Zarifi'nin her Hristiyan semtinde faaliyet gösteren şarap satış mağazalarına dağıtılıp toptan satılıyordu. Bu mağazalara *kapilia*¹³ denirdi. Resmi belgelerde dedemden *kapilos*¹⁴ unvanıyla bahsedilir. Yalnız, bu unvanın o zamanki kelime anlamı, bugünkü anlamıyla aynı değildi.¹⁵

1904 yılında adayı ziyaret ettiğim zaman, Zarifi'nin Vori'deki baba evinden geriye sadece üstüne inşa edildiği alanla birkaç taş kalmıştı. Bizans mimari tarzında inşa edilmiş, kubbeli yapılardan oluşan bir dizi ambar da varlığını koruyordu. Ambarlar, küçük körfezin sonunda, deniz kıyısına yakın sıralanmıştı. Bir rıhtımın ve bir iskenenin kalıntıları denize uzanıyordu. Kendilerini akrabalarım olarak tanıtan Vori sakinleri, acıklı bir gururla bunları bana gösterip, "Bunlar bizim" diyorlardı. Yaşlı bir kadın, kayıkların karaya çekildiği, üstü örtülü bir yer olan ve kayıkthane denilen bazı bina yıkıntılarını da bana gösterdi.

Yıkıntıların arasında hayal gücümü çalıştırarak, bu unutulmuş limanın bir zamanlar yaşadığı trafiği, kayıkların yük alıp boşaltmalarını tekrar yaşamaya, aralarında Kosti Reis'in şaraptan çatlamış se-

¹³ Meyhane. (ç.n.)

¹⁴ Meyhaneci. (ç.n.)

¹⁵ *Kapilos* (Yun.): Dolandırıp satan, istismar eden, kötü niyetli, hilekâr, düzenbaz. (ç.n.)

sinin de fark edildiği denizcilerin neşeli seslerini tekrar duymaya çalıştım. Kosti Reis'i kayığının içinde ayakta, siyah şalvarı, rengarenk kemeri ve kürkten başlığıyla manevraları yönetirken ve zaman zaman da Poli'ye götürülmek üzere yüklenmiş herhangi bir fıçıdan maşrapasıyla şarap alırken hayal edebiliyordum. Kayık başkente vardığında, yükünü boşaltmak için Krasoskala'ya¹⁶ yanaşırdı.

Dinin, inananlara şarap içmeyi yasak ettiği bir ülkede şarap ticaretinin bu derece gelişmiş olması kesinlikle çok garip görünecektir. Türkiye'de şarap satın alan müşterilerin özellikle Müslüman olmadığını ve Poli'yle çevresinde yaşayan nüfusun aşağı yukarı yarısının Kur'an'ın emirlerini yerine getirmeyen kişilerden oluştuğunu göz önüne alırsak, şarap içenlerin sayısının hatırı sayılır olduğunu anlarız. Bu açıklamaya, günümüze kıyasla, o zamanlar şarap tüketiminin çok daha fazla olduğunun da ilave edilmesi gerekir.

O dönemde (1904), Vori gözüme çok fakir ve ıssız görünmüştü; ancak birkaç sene sonra adayı bekleyen felaketi görsem kim bilir neler düşünürdüm. Vori'nin çilesi, Jön Türklerin anayasasında öngörülen askere alınmayla başladı. Böylece ada, Türk ordusuna hizmet vermektense, yabancı ülkelere sığınmayı tercih eden erkek nüfusunun büyük bir bölümünden yoksun kaldı. Birinci Dünya Savaşı, burada ikamet edenlerin durumunun daha da kötüleşmesine sebep oldu. Türkler, ilk düşman denizaltısının emrinde bu tür saldırılara katılan Rumların varlığına göz yummayıp onlara karşı yeni keyfi tedbirler aldılar. Ancak alınan tüm bu tedbirler, 1922 yılındaki savaşın sonunda Rumları bekleyen felaket karşısında hiçbir şey değildi. Marmara'nın sakinleri, mübadele edilebilir nüfus olarak kabul edildiler ve Türkiye'deki tüm Rumlarla aynı kaderi paylaşmak zorunda kaldılar. Köylerinden, evlerinden, arazilerinden koparıldılar ve sürgün yolunu tuttular. Talihsiz Alonililer, kuşaktan kuşağa intikal eden ve ata yadigârı olan kiliselerindeki mirasları da beraberlerinde götürmeye çalıştılar. Ancak bitmek tükenmek bilmeyen taşınmalar yüzünden, bunları kurtarmak mümkün değildi. Ayrıca, bu miraslarını kurtaramamalarının bir başka nedeni de büyük diasporaydı.

¹⁶ Galata Şarap İskelesi. (ç.n.)

İKİNCİ BÖLÜM

İLK ZARİFİ ve KONSTANTİNUPOLİ

Zarifi'yi 1786 yılında Poli'ye yerleşmiş ve çok büyük bir servetin sahibi olarak görüyoruz. İki evi vardır: Biri muhteşem Fanari (Fener) semtinde, diğeri ise Vosporos'taki Mega Revma'da* (Arnavutköy). Zarifi kış aylarında Fanari'de kalmaktadır. Ev, semtin ileri gelenlerinin çoğunun evleri gibi taştandır. Yazlık evi ise ahşaptandır; çünkü eskiler ahşabın daha sağlıklı olduğunu zann ediyorlardı. Ahşabın, hem ucuz hem de depreme karşı daha güvenilir olmak gibi başka avantajları da vardı. Ahşap evler estetik açıdan da göze hoş geliyordu. Bu tür binaların inşası, büyük pencerelerin açılabilmesine olanak tanıyordu. Bu husus çok önemliydi; çünkü o dönemde insanların hayatı evlerin içiyle sınırlıydı. En alışlagelmiş eğlencelerden biri, pencereye oturup Poli'nin hareketliliğini izlemektir. Hele hele, pencerenin bir de Vosporos'a nazır bir manzarası varsa, o zaman eğlence daha da ilgi çekici bir hal alırdı.

Mega Revma'daki evin, bu yerleşim yerinin üst meydanında, Ayios¹ Onufrios Ayazması'nın karşısında inşa edilmiş olduğunu biliyoruz. Bu evde Zarifi'nin oğlu ve torunu doğmuştur. Torunu dedemdi. Dedem, dünyaya gözlerini ilk açtığı evin hatırasını canlı tutmuştu. 1854 yılının bir pazar günü, doğduğu evi göstermek için, büyük oğlu Leonida'yı yanına alıp yola koyulur. Fakat evin yerinde yeller esmektedir. Geriye kalan tek şey, evin inşa edildiği alandır.

Zarifi Ailesi'nin hikâyesine, XVIII. yüzyılın sonlarında ilk kez İstanbul'da ortaya çıkan bu kişiyle başlamanızın nedeni, resmi belge-

* Vosporos'un Avrupa sahillerinde Rumların gittiği banliyö. Bizans İmparatorluğu döneminde ismi Mihalion (Arnavutköy) idi.

¹ Aziz. (ç.n.)

lerde Çelebi Kir² Zarifi ismiyle ilk bu şahsın görünmüş olmasıdır. Hem kilise kayıtlarında, hem de vakfedilmiş mermer veya gümüş işlemlerde, bu isim hiçbir değişikliğe uğramadan tekrarlanıyordu.

Bildiğimiz kadarıyla, o dönemlerde Hristiyan Rumlar, Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin belgelerinde sadece vaftiz isimleriyle anılıyorlardı. "Bey" unvanının soyadına değil de, isme eşlik etmesinden dolayı, "Zarifi Bey" olarak geçen ismin vaftiz belgesinden kaynaklandığı sonucunu çıkarmaktayız. Üstelik her yerde Türk egemenliğinin bulunduğu o dönemde, aile isimleri yok olmuştu. Aile isimleri taşımayan Türkler, Hristiyanların soyadlarını tanımaktan kaçınıyorlardı. Bir insanın kimliği isminden, babasının isminden, mesleğinden veya soyunun memleketinden belgeleniyordu. Daha sonra, ulusal bilinç tekrar canlanmaya başladı ve özellikle ticari sebeplerden dolayı Hristiyanlar soyadlarını kullanmak zorunda kaldılar. Soyadlarını kullanmanın imkânsız olduğu zamanlarda ise, özel isimlerini aile isimleriyle değiştirmek zorunda kalıyorlardı. Böylece, çocukları soyadı yerine, babalarının ismiyle karşı karşıya kalmaya başladılar. Bu isim ve soyad meselesi ancak zaman içinde belli bir düzene kavuştu.

Arap dilinden alınmış Türkçe bir sıfat olan Zarifi soyadı şık, seçkin anlamına gelir. Bu sıfatın atama lakap olarak verildiği varsayılabilir. Fakat bana sorarsanız, atam Zarifi ismini kesinlikle vaftiz sırasında almış ve soyadı olarak da soyuna miras bırakmıştır.

Taşınır dolaplar içine mallarını dizmiş, köylerden geçerken yüksek sesle "Zarif danteller" diye bağırان tüccarların sesini ilk duyduğumda çok küçüktüm. Çocukluk cehaletimle, bu sıfatın ailemizin itibarlı isminden kaynaklandığını sanırdım. Daha sonra, Türkçe derslerine ilk başladığım günlerde, dantelcinin kullandığı kelimenin basit Türkçe bir sıfattan başka bir şey olmadığını farkına vardım. Kendimden ne kadar da çok utanmışım!

Her ne kadar vaftiz kayıtlarına geçen Zarifi ismi alışlageldik bir isim olarak görünmüyorsa da, Marmara sakinlerinin en garip şeyleri simgeleyen isimleri almalarının hiç de az rastlanır bir durum olmadığını söyleyebilirim. Alonililerce Kuzinakis denilen Zarifi Bey'in kardeşinin ismi de garip değil mi? Fakat bu örnek, içinde Türkçe bir kelime barındırmıyor. Bu isim, Katakuzinos isminin kısaltılmış halidir ve apaçık bir Bizans ismidir. Eski arkadaşım ve

² Yunanca "Kir" kelimesi "Bey", "Bay" anlamında kullanılmaktadır. (ç.n.)

hemşerim Nikolaki Sguridis Efendi'nin Kuziniça isminde bir kız kardeşi vardı.

Elimde bulunan atamın yegane şahsi mirası, kendisine ait mühürdür. Bu cisim, benim için, bugüne kadar çözölememiş bir sorundur. Bu sorun, mührün üzerinde resimlenerek sembolize edilmek istenenlerin açıklamasıyla ilgilidir. Üzerinde sembol olarak yeterince karmaşık bir arına var. Armanın tepesinde bir kraliyet tacı bulunuyor ve ana konusunu bir şadırvandan su için iki küçük kuş oluşturuyor. Sağında ve solunda bulunan ve galiba aslan olan iki hayvan, ana temayı çevreliyor. Dört bir köşesine, büyük harflerle dört harf kazılmıştır: "ZAPΦ"³ (Zarifi isminin Yunanca karakteristiği). Şadırvanın altına ise mührün yapıldığı tarih atılmış: 1793. Bu, hicri senenin karşılığı olan Türkçe rakamlarla da tekrarlanıyor, yani 1208.

Bu mührün şüphesiz hakiki olması nedeniyle, varlığının doğruduğu soruları açıklığa kavuşturmakla yükümlüyüz. En başta, bu kadar zaman neden kullanılmamış olduğunu kendi kendime soruyorum. Onu babaannemin bir mücevher kutusunda unutulmuş halde bulmuştum. Nereden geldiğini sorduğumda, eşinin dedesine ait olduğunu söylemişti. Bu noktada, mührün Türkiye'deki rolünün ne kadar önemli olduğunu izah etmemiz gerekiyor. Her kişinin, tüm evraklarda imza yerine kullandığı kendi mühürü vardı. Mühür, her bireyin şahsi malı olmasından dolayı, sonraki kuşaklara devredilemezdi. Bu durumda, sonraki nesiller sırayla yeni mühürler kazımakla yükümlüydüler. Bu nedenle, her mühürde yapıldığı tarih de bulunuyordu.

Şimdi arma sorununa geliyoruz. Arına Yunanlar için bilinmeyen bir şeydir. Bu tamamen Batılıların alışkanlığıdır. Yunan ailelerinde de armaya rastlamamıza rağmen, bunlar İonia Nisia (İyonya Adaları), Kriti (Girit Adası) ve Hios (Sakız Adası) vs. gibi, yabancıların uzun süreli egemen oldukları bölgelerde görülür. Zarifi'nin mührünün arması, sağında ve solunda birer kuş bulunan bir çeşmeyi tasvir ediyor. Bu tamamıyla bir Bizans motiftir. Ancak, mühürde onu süsleyen kraliyet tacının niçin bulunduğu çözülmüş değildir. Bu tacın hangi nedenle bulunduğunu izah etmemiz bizim için çok zor; çünkü bugüne kadar Zarifi Ailesi'nin herhangi bir üyesinin liderlik etmiş olduğu hususunda bir bilgi veya geleneğe sahip değiliz.

Fakat sorun burada bitmiyor. Bahsettiğimiz mühür dışında, Zarifiler'in resmi olarak da yayımlanmış bir başka aile arması daha bu-

³ Yunan alfabesiyle yazılan bu harflerin Türkçe karşılıkları "ZARF"tır. (ç.n.)

lunuyor. Söz konusu armanın tasviri şudur: “*échiqeté d’or et de sable*.”⁴ Bu ifade, çeşitli hanedan armaları sözlüklerinde, hatta hepsinden daha da orijinal olan “Riestap”ın⁵ sözlüğünde bile yazılıdır. Venedik’te bulunan *Istituto Eraldico Italiano*’dan⁶ aile armamızın doğruluğunu teyit etmelerini talep ettim; bana gönderdikleri cevapta aile armamız aynı şekilde tasvir ediliyordu.

İki motiften hangisini seçeceğim konusunda tereddüt ederken, ikisini birleştirmeye karar verdim: Arka plana “*échiqeté d’or et de sable*”ı kazıdım, bunun üzerine ise iki kuşlu şadırvanı yerleştirdim. Hayatımda ilke olarak benimsemeye çalıştığım ve “Sana yakışan yolu izle” anlamına gelen, bir de vecize ekledim. Yani, önemsiz ve güçsüz biriysen övünme, kendini olduğundan daha değerli ve daha iyi göstermeye çalışma; önemli ve güçlüysen, kişilikli ol ve haysiyetsiz bir insan gibi uzlaşmayı ve alçaklığı kabul etme. Anneannem Nikolopulu bu düşünceyi bir deyişle özetlerdi: “Olduğun gibi görün, görüldüğün gibi ol.” Bu düşünceleri amaç edinen babam, her laf açıldığında bana, “Zarifi olarak doğduğunu ve taşıdığın isme karşı besleyeceğin saygı ve onurun, hayatının iki çizgisi olması gerektiğini sakın unutma oğlum” diye tembih edip dururdu.

Zarifi Bey servetini çok iyi bir şekilde değerlendirmiş. İsmi yaptığı bağışlarla birlikte anılıyordu. Vori köyünde bulunan her iki kilisenin de ön cephesinde, bu kiliselerin temelden Zarifi’nin bağışlarıyla restore edildiğini belirten mermer levhalar vardı. Birinci Dünya Savaşı’na kadar zarar görmeyen Vori’deki kiliselerden biri olan Aya⁷ Anna Kilisesi’nin kutsal mihrabında, Ayios Onufrios’u kendi uzun saçlarına ve sakalına sarılmış olarak canlandıran, bir metre uzunluğunda ve kırk santimetre eninde bir ikona bulunuyordu. Bu Aziz’in yaşam öyküsü ise şöyledir: Onufrios dünyayı terk etmeye ve çölde hayatını Tanrı’dan af dileyerek geçirmeye karar verdiği zaman, elbiselerini de terk eder... Tanrı, bu fedakârlık karşısında duygulanır ve bir mucizeyle saçlarının ve sakalının, münzevinin tüm vücudunu kaplayacak şekilde uzamasını sağlar. Böylece, Onufrios birdenbire kendisini tüylerine sarılmış bir halde bulur; ziyaretçilere gelince, onlar da artık bu münzeviyi utanmadan seyredabilmektedir.

⁴ Fr.: Altın ve kum renginde satranç tahtası. (ç.n.)

⁵ Hanedan armaları kitabı. (ç.n.)

⁶ İtalyan Aile Soyağacı Enstitüsü. (ç.n.)

⁷ Azize. “Aya” da denir. (ç.n.)

İkonanın altında şu yazıt vardı: “Bu ikona, Prikonisoslu saygıdeğer ve mümin insan Bay Zarifi’nin arzusuyla, masrafları da yine kendisi tarafından karşılanarak yapılmıştır. O, pek çok kez, kızgın Tanrı’ya yalvarırken, O’nun yardımını almış ve kızgınlığını huzura dönüştürmüştür. Tanrı’nın lütufları onu, görünür ve görünmez düşmanlarla hükmedenlere karşı korusun. Amin.” İkonanın üst tarafına yıl olarak “ΑΨΤΖ”, yani 1787 kaydedilmişti. Aynı kilisede, Kerkirali (Korfu Adası) Petro Zografos’un imzasını taşıyan ve 1791 yılında Zarifi Ailesi’nin yardımlarıyla yaptırılmış olan “Son Yemek”in⁸ canlandırıldığı ikona da korunmuştu.

Prikonisos’daki, yani Marmara Adası’ndaki Metropol Kilisesi’nde ise üzerinde bir levha bulunan üç kanatlı bir resim vardı. Levhadaki yazıt, bu bağış adına, her ayinde papazı, Zarifi Ailesi’ne mensup herkesin ismini zikretmekle yükümlü kılıyordu. Yazıtta şunlar yazılıydı: “Papaz bu kutsal görevi ihmal edecek olursa, Mahşer Günü’nde hesap versin.” Metropol’ün Zarifi’yi bir velinimet olarak kabul ettiği bu örnekten anlaşıyor. Daha sonra, 1811–1812 ve 1813–1814 yıllarında, Mega Revma Rum Okulu’nun hesaplarında, yapılan bağışların kaydı bulunmuştur. O dönemler için çok büyük miktarlar olarak kabul edilen 20 ve 50 kuruşluk iki yardımla Zarifi Bey ve oğlu bağış listelerinin ilk sıralarında yer almaktadır.

Zarifiler ezelden beri Kalavrita’daki⁹ Ayia Lavra Manastırı’nın tam yetkili vekilleriydiler. Belki de bu gelenek, Zarifiler’in 1793 yılında manastıra gümüşten harikulade bir kutsal şarap kabı vakfetmelerine neden olmuştur. Söz konusu kap, 1917 yılına kadar manastırın hazinesinde varlığını sürdürmüştür. Buradaki levhada ise şunlar yazılıydı: “Mübarek insan Başrahip Vissarionos Bey’in yardımı ve Tanrı’nın kulları olan Sultan’a ve Zarifi’nin ve de onların ailelerinin, evlatlarının anısına, “ΑΨΣΓ” (1793).”

Peloponisos (Mora Yarımadası) ile olan ilişkilerimiz burada bitmiyor. 1911 yılında babam, Lakedemonia Bölgesi’nin¹⁰ Hrisafa yerleşim yerinde bulunan Ayii Saranda¹¹ Manastırı’ndan bir mektup alır. Rahip, manastırın arşivlerinde ailemize ait yazışmalar bulunduğunu bildirmektedir. Örnek olarak da, 1780 yılında, Anagnosti Zarifi isimli birinin İstanbul’dan manastıra yollamış olduğu mektubu

⁸ İsa Peygamber’in havarileriyle birlikte yediği son yemeği anmak için çizilen ikona. (ç.n.)

⁹ Mora Yarımadası’nda küçük bir şehir. (ç.n.)

¹⁰ Yunanistan’daki Mora Yarımadası’nın güneydoğu bölgesi. Lakonia Bölgesi de denir. (ç.n.)

¹¹ Kirk Azizler. (ç.n.)

gönderir. Bu Zarifi kimdi acaba? Babam bu mektuba cevap vermemi ihmal eder, sonra savaşlar başlar ve zaman içinde rahip de ölür. 1938 yılında manastıra gittiğimde, bu yazışma hususunda herhangi bir şey öğrenmeyi başaramadım.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YANI ZARİFİ

A yia Lavra Manastırı'nın kutsal şarap kabının üzerindeki levhadan anlaşılacağı üzere, Zarifi Bey, Sultana isminde bir kadınla evliymiş. Sultana'nın ismi dışında hiçbir bilgiye sahip değiliz. Tek bildiğimiz, Yazar Yorgo Simiriotis ile evlenen Zarifi Bey'in tek kız torununun daha sonra bu ismi alacak olmasıdır. Zarifi ve Sultana sadece bir çocuk sahibi olurlar: Yani. Biricik oğullarına en iyi eğitimi vermek istedikleri için, Yani'nin eğitilmesi görevini üstlenen Diyakoz¹ Vasilio Romancas'ı evlerine alırlar. Bu bilgileri, o dönemde bitmek tükenmek bilmeyen seyahatlerinden birinde, İstanbul'da bulunan Kudüs Patriği Avramios'a* Romancas'ın göndermiş olduğu bir mektuptan öğreniyoruz. O dönemlerde Kudüs Patrikleri, bu seyahatleri tüm Ortodoksluk adına, hem kiliselerin korunması, hem de bakıma ve onarıma muhtaç Kutsal Mezar Kilisesi'nin² bir türlü bitmeyen borçlarının ödenebilmesi için para toplamak amacıyla yapıyorlardı. Mektupta şunlar yazılıydı:

Pek Saygıdeğer, bilge, dirayetli, arif ve Tanrı tarafından korunan manevi baba, Muhterem Kudüs Patriği Hazretleri Sayın Avramios, İki ihtiras için mücadele etmekteyim: huşu ve cesaret. İçimi kaplayan mütevazı saygı uğruna, tüm kalbimle bu mektubu size yazmayı arzu ettim ve parmaklarımı mürekkepli kaleme değdirir değdir-

¹ Hristiyanlıkta papazın yardımcısı olan din adamı. (ç.n.)

* Yirmi yıl boyunca (1788–1808) Kudüs Patriği olarak görev yapar. Patrik Anthimos'un (1775–1788) yerini alır. Patrik Anthimos'tan Yorgo L. Zarifi'nin alıntı yaptığı mektupta bahsediliyor.

² Kudüs'te İsa Peygamber'in çarmıha gerildiği yerde bulunur. (ç.n.)

mez içimi saygı ve adalet dağıtma, yani size borçlu olduklarımı yerine getirme duygusu kapladı. Kendimi tüm yüreğimle o çok kutsal, huzur veren, takdire şayan ve olağanüstü ruhunuza adanmış olduğum için cesaretim üstün geldi. Fakat bu mektubu yazan kişi olarak benimle, yazdığım kişi olarak sizi kıyaslayacak olursak, siz önemsiz bir sivrisineğe karşı çok güçlü bir aslana benziyorsunuz. Çok yetersiz eğitimim ve tecrübemin yanı sıra, ruh ve düşüncelerimdeki eksikliklerle yaptığım değersiz iş ve sevaplarla, bilgelik pınarını, vakarı, zekayı, duygu ve yaratıcılığı coşturan, erdemli değerlere örnek, Platon'un bilgeliğiyle ve Dimostenis'in hitabet sanatıyla boşuna ünlü olduklarını ispat edebilecek sizin gibi kutsal bir kahramanın karşısında bulunduğumu düşünüyorum.

Muhterem Patrik Hazretleri, şu an bu mütevazı mektubumu yazarken tüm cesaretimi, bilgisizi kolayca seven fakat onu, bilgisizliği ve saplantısı içinde kalmasına asla izin vermeyip büyük bir istek ve akıl almaz bir iyilikle yanlış yolundan çevirmeye çalışan o hayranlık uyandıran, tapılacak ve kusursuz kişilik hakkında sahip olduğum bilgiden alıyorum. Kutsallığınıza ibadet etmeye geldiğim zamanlar, daima büyük ilgi, duygudaşlık ve merhamet göstererek o beni hoş gören, bana yol gösteren ve nasihat eden sonsuz, mübarek dualarınızı alırken, bu kişiliğinizin, diğer sayısız niteliklerin arasında ayırt edildiğinin büyük bir memnuniyetle pek çok kez farkına vardım. Merhamet, samimiyet ve kararlılık gibi meziyetleriniz yolumuzu aydınlattı. Ne sorunların zorluğu, ne aşırı ihtimam ve fırsatlar, ne de mesafeler sizi aksileştirmede. Tam tersine, keşmekeş ve endişe yaratan sözleri, tatlı dilinizle güçlü ve anlamlı yeni sözlere dönüştürdünüz.

Diz çökerek kutsal elinize büyük saygı gösteren baba oğul Çelebi Kir Zarifi ve oğlu Yani'yle birlikte, kilise veya evde duamızı ettiğimiz her sefer, başka kirli ve günahkâr dudakların da söylediği "Saygıdeğer ve her zaman andığımız babamız ve Patrik'imizin lütfu ve merhameti" sözleri, dudaklarımdan asla eksik olmaz.

Karakterimin ve sorumluluklarımdan buyurduğu ve riayet ettiği o aynı tevazu ve saygıyla, gerçekten babacan ve merhametli olan nasihatleriniz uyarınca, tabii ki Tanrı'nın ve kutsal dualarınızın da yardımıyla, kendimi bildim bileli hatasız ve günahsız ilerliyor ve bundan sonra da bu şekilde ilerlemeyi umuyorum.

Az önce yukarıda bahsettiğim Çelebi Kir Zarifi, mutlaka bu hafta göç etmeyi düşünüyor. Oraya vardıktan birkaç gün sonra, Tanrı'nın izniyle, sizi ziyaret etmeye ve size ibadet etmeye koşup geleceğim.

Şimdilik yazacak yeni bir şeyim yok. Bu saygı dolu evdeki herkes, Tanrı'nın yardımıyla iyi durumdadır.

Tanrı'nın kutsal ve sevilen kulu mübarek Beytullahm Piskoposu'na, tüm Sen Sinod³ üyelerine ve değerli meslektaşım Sayın Diyakoz Kesarios'a hürmetlerimi yolluyor ve mektubuma son verirken mübarek ellerinizden öpüyorum.

6 Haziran 1795, Kir Zarifi'nin İstanbul Fanari'deki evi.

Bahtıyarlığınız dileklerimle,
Diyakozlar arasında en değersiz bendeniz
Zakinthoslu⁴ Vasilio Romancas

Bu belge, Zarifi Ailesi hakkında verdiği bilgiler dışında, az da olsa, o zamanki yaşama ve Kilise'nin Yunan ailelerindeki önemine ilişkin de fikir veriyor. Mektupta yer alan "göç" kelimesiyle, ailelerin yazlık evlerinden kışlık evlerine veya kışlık evlerinden yazlık evlerine geçmeleri kastediliyor. Bu taşınmalardan birinde, mümin Diyakoz, Patrik'in duasını alma fırsatını bulacaktır.

Her sonbahar Zarifi Ailesi, Mega Revma'daki yazlık evinden ayrılıp, Fanari'ye yerleşirdi. Fanari'deki evler, dış cephelerindeki sadeliğe rağmen, kale görünümüne sahiptiler. Evlerin bu şekilde olmasının nedeniyse, ev sahiplerinin elden geldiğince güven içinde yaşama gayesiyle gösterdikleri özendi. Ev genel olarak talep edilen standartlara uymuyorsa, mal sahibi binasını, mutlaka taştan olması kaydıyla, şatoya benzer bir şekilde güçlendiriyordu. Bu konaklarda aile hazineleri korunuyordu.

Yirmi sene önce, Pera'da (Beyoğlu) oturan biri Fanari'ye gitmek için yola çıktığında, Eski Köprü'den* sağa döner dönmez, gözleri tamamen farklı bir mimariyle karşılaşırdı. Yolun sağında ve solunda bulunan Rum evleri, mazgalları, zaman içerisinde sararmış köşe taşları ve alçak kapılarıyla minyatür Venedik kaleleri gibi sessizce yükselirdi. Çeşitli toprak yığınları üzerine döşenmiş olan Arnavut kal-

³ Kutsal Meclis. Kutsal Kilise Meclisi. (ç.n.)

⁴ Yunanistan ile İtalya arasındaki İyon Denizi'nde bulunan Zakynthos Adası. (ç.n.)

* Keratio Kolpo'yu (Haliç Körfezi veya Altın Boynuz) Pili ton Alevron (Uncular Kapısı, şimdiki Unkaparı) ile Pili Ayios Andonios (Aziz Andonios Kapısı, şimdiki Azapkapı) arasında birleştiren köprü.

dırımları, çoğu kez evlerin kapılarını gizlerdi. Böylece, içeri girmek için bir hayli basamak inmek gerekirdi. Dış cephe süslemelerinden hiçbir yoldan geçenin dikkatini çekmezdi. Bu süslemeler, ev sahipleri zevksiz olduğundan değil, Türklerin dikkatini çekmemek için böyle yapıldı. Evlerin en güzelleri yolun sağ tarafında inşa edilmişti. Arka tarafları Keratio Kolpo'ya bakan bu konaklar denizden birer bahçeyle ayrılmıştı. Toprağı yağmurun eseri olan bu bahçelerde harika meyve ağaçları filizlenirdi. Yağmur Fanari'ye inerken, beraberinde sürüklediği çok verimli toprakların bir bölümünü bu bahçelerde bırakırdı. Zaman içinde biriken toprak sayesinde Fanari mahallesi yavaş yavaş büyüdü ve Fanarililer yeni konaklar inşa ettiler. Ancak zemin yumuşak olduğundan, burada ev inşa etmek hiç de kolay değildi. Toprağın ihtiyacı olan dayanıklılığı sağlamak için büyük çabalar gerekiyordu. Genelde evler, zeminin sağlam olması için, toprağın içine çakılmış kazıklarla desteklenirdi.

Ziyaretçi içeri girdiğinde güzel mermer sütunlarla karşılaşırdı. Bu sütunlar, dışarıdan bakıldığında insanın kafasında canlandırdığı yoksulluk ve yoksunluk haliyle tam bir tezat oluşturuyordu. Ayrıca ziyaretçi, ev inşa etmeye niyetlenen her Hıristiyan'ı bu kadar çok meşgul eden, o sabit ve ezeli duygu sınavından kendisi de geçerci.

Bu evlerin iç kısımları çok görkemliydi. Birinci kat biraz alçak, ikinci kat ise çok yüksek olur ve burada yabancıların kabul edildikleri odalar, yani misafir odaları bulunurdu. Eskiler, günlük yaşamlarını, derli toplu olan alçak tavanlı katta geçirirlerdi. Kış aylarında, bu katın tek bir mangalla ısıtılması çok daha kolay olurdu. Sıcaklığın tek bir yerde toplanması için, mangalı yünlü bir kumaşla örttükleri yuvarlak bir masanın altına koyarlar ve ayakları örtünün altına gelecek şekilde masanın etrafında otururlardı. Bu şekilde, mangal ayaklarını, giydikleri kürklerle bedenlerinin kalan kısımlarını ısıtırdı. Bu orijinal ısınma şekline "tandır" denirdi.

Atalarımızın geleneği sürdürüldüğü için, erkeklerin şahsi hayatı kadınlarinkinden bağımsızdı. Fakat bunun Türklerin mutlak erkek egemenliğiyle hiçbir ortak yanı yoktu. O dönemlerde, her evde, erkekler ve kadınlar için ayrı daireler bulunması çok normaldi. Bugünkü evlerimizde, her oda, hayatın belli bir ihtiyacı için yapılmıştır. Bu yeni düzen ziyaretçinin gözüne hemen ilişir. Ancak eski zamanlarda düzen böyle değildi, evin tüm odaları aynı özelliklere sahipti. Neredeyse tek eşya, odayı boydan boya çevreleyen büyük kanepedydi. Bu kanepede konuklar, derinlemesine iki sıra halinde oturabilirlerdi. Bu dairesel eşyaya minder denir ve Bizans döneminin

yatak-divan mobilya tipini anımsatırdı. Bunun dışında, üzerinde çok renkli altın süslemeler bulunan büyük dolaplar, odanın duvarlarını çepeçevre dolanırdı. Dolaplardaki süslemeler genellikle çiçek, içi çiçek dolu vazo ya da meyve motiflerinden oluşurdu. Dolapların içine şilteler, çarşaf ve yorganlar düzenli bir şekilde istiflenirdi. Bu basit odayı yatak odasına dönüştürmek için birkaç dakika yeterliydi. Zemin, Romanya'nın Galati şehri menşeli olduğundan, "Galati kallasları" denilen çok büyük lâtalarla kaplıydı. Evin başlıca günlük işlerinden biri tahta döşemeleri silmekti. Bir ev hanımının titiz olup olmadığını anlamak için, tahta döşemenin temizliğine bakmak yeterliydi.

Babam beni ilk kez Fanari'ye götürdüğünde daha çocuktum. Tamamen bir Rum semti olan Fanari bende, artık Türk egemenliği altında olan Poli'de, canlı bir Bizans köşesi izlenimi bırakmıştı.

Patrikhane'nin çevresinde, bir Ortaçağ ortamı içinde, Rum aileleri birbirine bitişik evlerde, Stavrodromi'de (Dört Yol, Galatasaray Meydanı) yaşayan bizlerden tamamen farklı bir yaşam sürüyorlardı.

Fakat Fanari uzun zamandan beri gözden düşmüştü. Bir bina yangın veya deprem sonucunda yıkıldığında, sahibi onu tekrar inşa etmeye kalkışmazdı. Araziyi bir sanayiciye satar ve Pera'ya göç ederdi.

Yavaş yavaş Keratio Kolpo'nun iç kesimlerinde, Fanarililerin konakları yerine, büyük fabrikaların bacaları yükselmeye başlamıştı.

Tahribat bu kadarla da kalmamıştı. Rum konakları sağlam inşa edilmişti. Bu konakların tamamen yok olması için, Türk şehir planlamacılarının da müdahale etmeleri gerekiyordu. Şehir planlamacıları, tarihi umursamadan, yolları genişletmekten ve kendilerini rahatsız eden her şeyi yıkmaktan başka bir şey düşünmüyorlardı. 1928 yılında, materyalist kültür vandallarının gerçekleştirdikleri toplu yıkımlardan, zamanın yok ettiği her şeye cesurca göğüs geren dedemin evi de nasibini aldı. Şehir planlamacıları, bu evin sadece ön cephesini üç metre derinlemesine kestiler. Evin kalan kısmı, bir çolak misali, açık yaralarını yoldan geçen ilgisiz yayalara göstererek, hâlâ gururla ayakta duruyor.*

Rum evlerinin ve genel olarak Hıristiyan evlerinin yıkılması için insan elinin müdahale etmesi gerekti; halbuki Türk evlerinin yok

* Sahildeki evler, 1985 yılında, Dalan'ın belediye başkanlığı döneminde, yolların genişletilmesi amacıyla tamamen yıkıldı.

olmalarını, zamanın kendisi sağladı. Bu olgunun dikkate alınması gerekir; çünkü Türk ırkının yaradılışının bizim ırkımıza ne kadar zıt olduğunu izah etmemize yardımcı olur.

Bugün, tüm Konstantinupoli'de tamamen şahsa ait ve bir nebze bile olsa tarihi sayılabilecek hiçbir Türk evi kalmamıştır. Bu durumu Türklerin psikolojisine borçluyuz. Çünkü eskiden beri göçebe olan Türkler, her nereye yerleşirlerse yerleşsinler, bunu hâlâ geçici olarak görmektedirler. Türklerin, geçtikleri yerleri ölümsüzleştirecek ve kendilerinden sonra gelenlere dayanıklı birtakım şeyleri miras bırakacak hem paraları hem de güçleri vardı. Fakat onlarda gelenek kelimesi bir şey ifade etmiyordu. Bu nedenle de, inşa ettikleri binalarda, Hristiyanların tam aksine, belli bir süre dayanacak malzemeler kullanırlardı. Türkler sadece bugünlerine bakarken, Hristiyanlar geleceklerini de düşünürlerdi. Türkler, evlerine herhangi bir tamirat yapılması gerektiğinde, çoğu zaman yama vurmakla yetinirlerdi. Onlara göre, içinde yaşadıkları sürece evin sağlam kalacağı düşüncesi, huzura kavuşmaları için yeterliydi.

Yıkım konusunda, hiç kimse Türkleri geçemedi. Bir yapının yeniden inşa edilmesini üstlenen Poli'nin her müteahhidi, eski binanın yıkılmasında Türk işçileri kullanır, yenisinin yapımında ise Hristiyan işçileri çalıştırırdı.

Fanari iki mahalleden oluşuyordu. Patrikhane'nin bulunduğu asıl Fanari ve Cubali⁵ (Cibali).^{*} İlk başta, bu mahallelerin isimleriyle anılan ve bölgenin ticaretiyle ulaşımına hizmet veren iki iskele vardı. Tüm taşımacılık yalnızca denizden, gemi ve kayıklarla yapılıyordu. Otomobil ve otobüs çağında bulunduğumuz bugün bile, halk bu ulaşım araçlarını tercih etmeye devam etmektedir. İşte bu nedenle de, Keratio Kolpo hatundaki küçük vapurlar her zaman ağzına kadar dolu olurdu.

Türkler Poli'nin efendileri olduklarında, en iyi mahalleleri kendilerine aldılar. Hristiyanlar birden kendilerini, Poli'nin yeni fatihlerinin küçümsedikleri yerlerde ikamet etmek zorunluluğu içinde buldular. Böylece, Poli'nin Bizans surlarının kıyısında inşa edilmiş ve pek de değerli sayılmayan yerlerden Fanari ve Cubali, Rumların buralara yerleşmeleriyle yavaş yavaş birer yaşam ve faaliyet merkezine dönüştü.

⁵ Rumlar buraya Civalion da derlerdi. (ç.n.)

^{*} Aynı ismi taşıyan kapının (Cibali Kapısı) çevresinde kurulmuş olan Rum mahallesi. Meyhaneleriyle ünlüydü.

Çelebi Kir Zarifi'nin evi, bu iki mahallenin birleştiği yerde inşa edilmişti. Ön cephesi anayola bakıyordu. Arka taraftaki kapılardan biri ise, Sürgün Sokak ismiyle tanınan küçük bir yola çıkıyordu. Bu insanı hüznölendiren isim, bu sokağa bir gelenek nedeniyle verilmişti: Söylenenlere göre, Türkler bir patriği veya Fanarili bir beyi sürgüne mahkûm ettiklerinde, mağdur kişi kendisini cezasını çekeceği yere götürececek olan kayığa binmek için buradan geçermiş.

Çelebi Kir Zarifi'nin ölümünden sonra, oğlu da aynı evde kalır.

Genç Yani artık büyümüştür. Babasının işlerini yürütmeye başlar. Artık "Çelebi Yango" ismiyle tanınmaktadır. Belli ki, öğretmeni Vasilio Romancas'ın emekleri boşa gitmemiş ve muhtemelen çok değerli bilgilere sahip olmuş; çünkü daha sonra, 1828'de, okuryazar kesiminden Veros ve Yanulis'in Münih'te bastırmış oldukları "Ellinikon Onomastikon"un⁶ aboneler listesinde, Yani Zarifi isminin "bilgeler" sütununda yazılı olduğunu görebiliyoruz. Demek ki onu, sadece zengin bir kişi olarak değil, kültürlü biri olarak da düşünmemiz gerekiyor.

Dönemin yasaları gereği, Çelebi Yango babasının ismini soyadı olarak alır ve Yani Zarifi adıyla babasının şirketlerinin başına geçer.

⁶ Yunan İsimleri. (ç.n.)

YANI ZARİFİ'NİN KAYINPEDERİ, YORDANI KAPLANOĞLU

Zarifi'nin evinin yakınlarında başka konaklar da vardır. Bunlardan biri Yordani Kaplanoğlu'na, bir başka deyişle Çelebi Yordanaki'ye aittir. Kaplanoğlu'nun soyu Küçük Asya'dandır; fakat o uzun zamandan beri Poli'ye yerleşmiştir. O dönemin en önemli ve en tanınmış simalarından biri kabul edilmektedir.

Kaplanoğlu elmas ticareti yapmaktadır. Ancak bugünkü elmas tüccarlarıyla hiçbir ortak yanı yoktur. Günümüzün elmas tüccarları, mücevher üretimi için kullanılacak elmaslarla ilgilenirler, hatta çoğu zaman, metal ve taşın bileşimini kendileri yaparlar. Fakat bahsettiğimiz dönemde, kıymetli taşlar sadece süslenme arzusunu tatmin etmek için değil, aynı zamanda yatırım amacıyla da kullanılırdı. Yine aynı dönemde, değerli kağıtlar henüz bilinmiyordu. Bunların toptan ticaretini yapan Kaplanoğlu, banker veya borsacı rolü oynamaktaydı.

Eskiler, elmas ve diğer kıymetli taşlar dışında, paralarını güvence altına almak amacıyla kürk ve lahuri de¹ biriktiriyorlardı. Bu nedenle, bunları satın alanlar Poli'nin en zengin esnaflarıydı.

Yani Zarifi, “çok yüklü drahoması olan bir gelin” olarak kabul edilen, Kaplanoğlu'nun kızıyla evlenir.

Kaplanoğlu ticaretteki şöhreti dışında, sosyal faaliyetleriyle de çok ünlü biridir. Ayiazma Zoodohu Pigi'nin (Balıklı Rum Meryem Ana Ayazması),² yani Balukli (Balıklı) ile Timia Zoni'nin (Aya Vlaherna Ayazması),³ yani Vlaherna'nın (Ayvansaray) vekilliğini yapar.

¹ Pakistan'ın batısındaki Lahor şehrinde yapılan her türlü şal, Lahor şalı. (ç.n.)

² İstanbul'un Balıklı semtinde bulunan ayazına. (ç.n.)

³ İstanbul'un Ayvansaray semtinde bulunan ayazına. (ç.n.)

1794 yılında, Ayion Oros'taki⁴ (Aynaroz) Moni İviron (İviron Manastırı) Başpapazı Yosif, Konstantinupoli'den Romanya'nın Lasi şehrine bir mektup yazar: "Burada, Vasilevusa'da⁵ Hacı Aslanis'in oğlu Çelebi Kostaki'yle Çelebi Yordanaki'yi de manastırımızın vekilleri yaptık. Bu çok değerli kişilerin ikisini de ben seçtim ve bu seçimimi manastıra bildiren bir yazı yazdım. Manastırdaki vekillik görevine kabul edildiklerini bildiren ve her birine ayrı ayrı Moni İviron'dan gönderilen mutat vekillik mektuplarını büyük bir sevinçle aldılar. Şimdi görevleri, bulundukları yerden, manastırın çok ciddi sorunlarına çözüm getirme nezaketini göstermeleridir; hem de Bebeki'den (Bebek)... Onlara her şeyi ayrıntılı olarak yazasınız... Ayion Oros'ta çok büyük felaket var. Aslında her yerde durum aynı."

1807 yılının Şubat ayında Yordani Kaplanoğlu, ismi daha sonra Megali tu Yenus Sholi⁶ olarak değiştirilen Patriarhiki Akadimia'ya⁷ müteveli olarak atanır. Atama kararını yedi metropolit imzalar: İraklia (Ereğli) Metropoliti Meletios, Nikomidia (İzmit) Metropolit Athanasios, Halkidona (Kadıköy) Metropolit İeremia Mavrokordatos, Derki (Terkos-Tarabya) Metropolit Makario Balasakis, Larisa⁸ (Yenişehir) Metropolit Dionisio Kaliarhis, daha sonra Patrik ve gazi olan Smirni (İzmir) Metropolit Grigorios ve Evripos⁹ Metropolit İerotheos. Halk adına ise şu kişiler imzalar: Mavrokordatos Ailesi'nden iki kişi, Suços Ailesi'nden iki kişi, Haceris Ailesi'nden iki kişi, İpsilantis Ailesi'nden bir kişi, Manos Ailesi'nden bir kişi, Mega Logothetis ve Hurmuzi Playinos.

Bu on yedi "seçkin" kişi Kaplanoğlu'nu "Denenmiş, çok büyük istekleri olan ve Hıristiyanlıkla ilgili gayretli çalışmaları ispat edilmiş insan..." olarak değerlendirmişti.

Fakat Yordani Kaplanoğlu'nun adını ebedileştiren, sorumlulukları ve zahmetleri çok büyük bir çalışma olan Halki'deki (Heybeliada) Moni Panayia'yı¹⁰ yeniden inşa etmesi ve baştan kurmasıdır.

⁴ Kuzey Yunanistan'daki Halkidiki Yarımadası'nda bulunan, Yunanca'da "Kutsal Dağ" anlamına gelen ve "keşişler diyarı" olarak da anılan, 1060'tan beri hiçbir kadının ayak basmasına izin verilmeyen manastırlarla dolu özerk bölge. (ç.n.)

⁵ Osmanlı döneminde İstanbul'a verilen isim, Dersaadet. (ç.n.)

⁶ Özel Fener Rum Erkek Lisesi. (ç.n.)

⁷ Patrikhane Akademisi. (ç.n.)

⁸ Yunanistan'ın Tesalya Bölgesi'nin başkenti olan, kuzeyinde Selanik, güneyinde Atina bulunan orta büyüklükte bir şehir. (ç.n.)

⁹ Eğriboz Adası'nın Halkida yerleşim yerinde bulunan kanalın ismi. (ç.n.)

¹⁰ Meryem Ana Manastırı veya Panayia Manastırı. (ç.n.)

(Dedemden bahsedeceğim zaman, aynı konuya tekrar değinirsem, okur beni hoş görsün. Bu manastır ve hikâyesi benim şahsi bir zaafımdır.)

Halki'deki Moni Panayia, sondan bir evvelki Bizans İmparatoru'nun binasıdır. Ancak İmparator Yani Paleologos'un bu eserinden hiçbir şey kurtarılamamıştır. Günümüze kadar tek korunan, İmparator İtalya'da kiliselerin birleşmesine çalışırken, karısı Maria Komninu veya Paleologu'nun eklediği küçük dilek kilisesidir. Kral yakışıklı ama aynı zamanda da şıpsevidir. Maria, Floransalı bir kadının, kocasının kendisini unutmasına neden olabileceği ihtimalinden korkmaktadır. Bu nedenle, küçük kilise, Panayia'ya¹¹ adanmış olmasına rağmen, özellikle aşk acısını teskin etmek amacıyla inşa edilmiştir. Zaman, bugünlere kadar el değmemiş bir şekilde korunan bu küçük kiliseye saygı gösterdi.

Daha sonra manastır, kilisenin büyük kemerinde Panayia'nın bir resminin bulunmasıyla, Panayia Kamaryotisa ismini alır. Konstantinopolî'nin fethinden hemen sonra, bir yangın manastırı tamamen yok eder. Bir Türk resmi dairesine giren ilk Rum olan ve çok yüksek mevkilere kadar yükselen ünlü Panayoti Nikusis'in* gayretli çalışmalarıyla manastır tekrar inşa edilir. XVIII. yüzyılın ortalarında, ikinci bir yangın, manastırı tekrar kül eder; fakat Maria'nın küçük dilek kilisesine yine hiçbir şey olmaz. Yeniden inşa girişimi, bu sefer, eski Boğdan Beyi Aleksandro İpsilantis'ten gelir. İpsilantis tüm masrafları da öder.

Bu çalışmanın sadece tek bir kişi tarafından gerçekleştirilmesi imkânsız olduğundan, İpsilantis işbirliği yapmak amacıyla, dindarlıkları ve saygınlıklarıyla tanınan, üstelik de onlarla uzaktan bir akrabalık bağı bulunan iki Rum'a başvurur; Yorgo Mavrokordatos ve Yordani Kaplanoğlu. Bilinen gerçek şu ki, işin tüm ağırlığı Kaplanoğlu'na düşmüştür. İpsilantis'in düşüncesi manastırın eskiden olduğu şekilde tekrar inşa edilmesidir. Manastırın tamamlanmasından sonra, İpsilantis onu her çeşit hediyeyle zenginleştirir: kutsal şarap kapları, sancaklar, İnciller ve bir de süslü mezar.¹²

¹¹ Meryem Ana. (ç.n.)

* Panayoti Nikusis veya Nikusios (1613–1673). Çok bilgili olan ve çok dil bilen Nikusis, Babîlî'nin ilk baş dragomanıdır. [Tercüman. (ç.n.)] 1666 yılından ölümüne kadar bu görevde kalmıştır. İraklio'nun (Kandiye/Girit) teslim edilmesini öngören ve Venediklilerle imzalanan antlaşmadaki diplomatik başarıya imza atmıştır (16 Eylül 1669).

¹² Hristiyanlarda Paskalya haftasının Kutsal Cuma günü kiliselerden çıkarılan Hz. İsa'nın temsili mezarı. (ç.n.)

Aleksandro İpsilantis manastırın ekonomik durumunu düzenler ve iyileştirir. Önce manastırın borçlarını öder, sonra da Halki'ye komşu olan Proti'yi* (Kınalıada) manastıra hibe eder. Adadan sağlanan gelirler, bakımı için manastıra verilecektir. Ayrıca, Bükreş'teki Markusa Ortodoks Kilisesi'nin vakıf olarak manastıra verilmesi faaliyetlerine girer. Bu bağışın altın mühürlü Bizans fermanını biliyoruz; fakat garip olan şudur ki Romen soylularından Brancowan, Stirbey, Bibesco ve Vacaresco da bunu imzalamışlardır. Fanarililerin bu milli gayreti, Rum dostluğu düşüncesinin yabancı beylere de geçmesini sağlamıştır. O derece ki, bir Romen kilisesinin Türke egemenliği altında bulunan Rumlara bırakılması gibi, böyle cesur bir jest yapmaları hususunda onları ikna edebilmiştir. İpsilantis bu kadarla da kalmaz.

Romanya'da sahip olduğu arazilerden bir bölümünü de manastıra bağışlar. Tüm bu elde edilenler, Halki'deki Moni Panayia'nın sabit ve önemli miktarda bir gelir sağlaması için yeterlidir.

Manastır avlusunun dışında, çam ağaçlarının arasında, her iki taraftan da denizin görüldüğü bir tepede, Aleksandro İpsilantis kendi özel kullanımı için, Türklerin "köşk" dedikleri yazlık bir ev inşa ettirir. Hayatın sorumluluk ve yorgunluklarından kendini kurtarıp bir nebze olsa dinlenmek amacıyla, oraya çekilmeyi alışkanlık haline getirir. Patrikhane'nin levazım odasında, manastırın hediye ettiği eşyalarla birlikte, uzun kayışlı deri bir kılıf da bulunmaktadır. Aleksandro İpsilantis'e ait bir eşya olduğu için özenle korunan bu kılıf, İpsilantis'in deniz kıyısına her indiğinde, Çam Limanı'ndaki** kuyuların ünlü suyundan içmesi için yanına almayı alışkanlık haline getirmiş olduğu gümüş bardağı taşımaya yararmış. Bugün varlığını koruyamayan bu köşkü Polililer tarihi bir yer olarak kabul ediyorlardı. Çünkü İpsilantis'in arkadaşlarını orada toplayarak, onlarla birlikte Ulusal Kurtuluş planına yardımcı olduğuna inanıyorlardı.

Günün birinde, bu manastıra bakma sırası bana geldiğinde, İpsilantis'in harabe olmuş köşkü bütün bölgeyi çirkinleştiriyordu. Onu yıkmak istedim; fakat bana engel oldular ve ben de fazla ısrar etmedim. Bunun üzerine tüm dikkatimi, Kraliçe Elizabeth döneminde İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi olarak görev yapan Barton'un tarihi mezarına ve 1828-1829 Savaşı'nda şehit düşen 300 Rus'un anıt-

* Bizans döneminde sürgün yeri idi. 1778'de Aleksandro İpsilantis'in yetkisine verildi. XX. asrın başlarında Proti'de yaşayan Rum cemaati takriben 150 aileden oluşuyordu.

** Halki'nin harika bir kumsala ve çam ağaçlarıyla dolu bir ormana sahip küçük bir limanıdır.

mezarı gibi başka yerlerin güzelleştirilmesine yoğunlaştırdım. Anıt-mezarın üzerinde Rusların koyduğu şu tabela vardır: “Bir kimsenin arkadaşları için ölmesinden daha büyük bir mutluluk yoktur.” Ruslar “arkadaşlar” diyerek biz Rumları kastediyorlardı. Bu fedakârlıkları, resmi olarak ilk kez Yunanistan’ın bağımsızlığının tanındığı Adrianupoli (Edirne) Antlaşması’yla sonuçlandı.

Aynı manastırda altı patrik mezarlığı da vardı. Bunların bir bölümü, Yunan ayaklanmasında Kilise’nin kanlı başışını simgeliyordu. Halki’nin topraklarında yatan patriklerden üçü Türkler tarafından öldürülmüşlerdi.* Fakat yedinci mezar, özellikle ilgimi çekti. Panayia Kilisesi’ne neredeyse yapışmış bir durumda, herhangi bir tabela izi olmadan orada bulunuyordu. Bu sır, mezarla ilgili anlatılagelen bir efsane nedeniyle, merakımı doruğa çıkardı.

O zamanlar tarihçiler, vatan şehidi Kirilo Lukaris’in¹³ mezarının Marmara’nın hangi kısmında araştırılması gerektiği hususunda henüz anlaşılamamışlardı. Anonim mezarı açmaya karar verdim. Bu mezarın bir patrik mezarı olduğunu tespit ettiğim anki sevincim tarif edilecek gibi değildi. Kemiklerin bir setin üzerinde yığılı olmasından ölünün oturma pozisyonunda gömüldüğü anlaşıyordu. Ayrıca, iskelet başsızdı. Bu durum beni yatıştıracağına, ünlü olma hırısını kamçılıyordu; zira bir başka efsane Lukaris’in başının kilisenin bir köşesinde gömülü olduğunu iddia ediyordu. Yaptığım yeni araştırmalar bir kafatasını ortaya çıkardı. Efsaneler zincirinin beni birinci sınıf bir arkeolojik başarıya götürdüğünü zannettim. Yirmi yıl boyunca, vatan şehidinin mezarını bulan kişinin ben olduğuna inandım. Fakat daha sonra, insafsız arkeologlar, zavallı Lukaris’in Propontida’nın tamamen farklı bir yerinde istirahat ettiğini kanıtladılar. Bu benim için yeni bir şoktu. Halki’deki bu anonim mezar acaba kimindi? Kesin olan tek bir şey vardı: Bir kilise şehidi burada dinlendiğine göre, bu kutsal bir mezardı.

Yordani Kaplanoğlu’nun ölüm tarihini bilmiyoruz. Ancak, 1825 yılında artık hayatta olmadığı belirtiliyor. Ölümler arkasında, kız ve erkek, çok sayıda çocuk bırakmış. Çocuklarının atalarıyla benim ailem arasında garip bir şekilde, yeni bağlar buluyorum. Kaplanoğlu-

* Üç patrikten en tanınmış Patrik Kirilo Lukaris’tir (1572–1638). Büyük piskopos, milli önder ve vatan şehididir. Birlikçi Kilise’nin yıkıcı faaliyetine karşı mücadele eder. Yeniçeriler tarafından boğularak öldürülür (27 Haziran 1638).

¹³ On yedinci yüzyılda, Ortodoks Kilisesi’ne Calvinist doktrini sokmaya kalkışan Patrik. (ç.n.)

lu'nun kızlarından biri tüccar Nikolaidis'le evlenir. Nikolaidis'in oğlu, yaptığı evlilikle büyükannemizin kuzeni olur. Bir diğer kızı, Yani Zarifi'nin ortağı Samatas'ı alır. Üçüncüsü Skarlato Sevastopulos'la evlenir. Rusya ve Livorno'da¹⁴ yaşamış olan Sevastopuloslar onun soyundan geliyorlar. Bu soydan gelenlerden biri de babaannemin annesinin kız kardeşlerinden biriyle evlenir. Sevastopulos Ailesi'nin son çocuğu, büyük bağışlar yapan Konstantino Sevastopulos'tur. Nikoklis Ailesi de Skarlato Sevastopulos'tan gelmektedir. Nikoklisler, Therapia'da (Tarabya) komşularımızdılar. Eleonora Nikokli, Petro Skender'le evlenerek Stathateosların büyükannesi oldu. Eleonora Nikokli'nin kız kardeşi Amalia Valsamu, bizi ayıran büyük yaş farkına rağmen, çocukluk ve gençlik yıllarımda en iyi arkadaşım oldu. Amalia bana karşı sadece sevgi beslemiyor, şahsıma karşı bir hayranlık duyduğunu da açığa vuruyordu; tabii bu da gençliğe özgü bencilliğimin gurunun okşuyordu. Amalia'nın vatanseverlik nasihatlerinin bendeki yeri çok büyüktür. Kuzeni Konstantino Sevastopulos'un İtalya'yı Yunanistan için terk etmesine kendisinin sebep olduğunu düşündüğümüz zaman, Amalia'daki bu vatanseverlik duygularının ne derece olduğunu daha iyi anlayabiliyoruz. Yunanistan'da ölen Konstantino Sevastopulos tüm servetini hayır derneklerine bırakmıştır.

Çok samimi iki kuzenin bu ilişkisi, efsanevi arkadaşlıkları anımsatıyordu. Uyumun zıtlıkların karşılaşmasından başka bir şey olmadığı doğruysa, bu söz arkadaşlarımıza cuk oturuyordu. Konstantino Sevastopulos çok uzun boylu ve ince, Amalia Valsamu ise kısa boylu ve şişmandı. Birbirlerinden bir an bile ayrılmadan, her an daimi bir faaliyet içindeydiler. Biri diğerinin vazgeçilmez parçasıydı. Bu ilişkiye ölümün kendisi bile son veremedi. Bugün, her ikisi de Atina Mezarlığı'nda aynı mezarda gömülüdürler.

Yordani Kaplanoğlu'nun en küçük kızına Tarsi ismi verilir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Yani Zarifi onunla evlenmiştir. Yani ve Tarsi, bir kız ve altı erkek çocuk yaparlar. Çocukları isimlerini Avrupa'nun dört bir yanına yayarlar. Erkeklerin en büyüğünün ismi Yorgo'dur; kendisi dedem olur. Fakat dedemin annesinin ismi çok gariptir: Tarsi! Bu isim nereden geliyordu acaba? Pek çok kişi, onun Ayia Tatiani Yortusu'nda isim gününü¹⁵ kutladığına dair beni ikna

¹⁴ İtalya'nın liman şehirlerinden biri. (ç.n.)

¹⁵ Hristiyanlarda, aziz veya azizelerin yortularında, o isme sahip kişilerin kutlama yaptıkları gün. (ç.n.)

etmeye çalışıyordu. Fakat garip isimleri olanların aziz veya azize isimleriyle kendi isimleri arasında keyfi bir şekilde bağlantı kurmaya çalıştıklarını, isim günü olmayan herkesin sadece ve sadece isim günlerini kutlamış olmak için Ayion Pandon'da¹⁶ kutlama yaptıklarını ve yine garip isim sahiplerinin Ayion Pandon'da isim günlerini kutlamamak için kendilerine ait bir isim günü uydurmuş olduklarını dikkate aldığımızda, bu iddia Tarsi isminin aslının ne olduğu konusunda bizi aydınlatmıyor.

Tarsi ismi Fanari'de fazlaca yaygın olan bir isimdi. Ancak daha sonraki yıllarda, bu isimle vaftiz edilen kızların büyük bir bölümü, daha aristokratik bir isim olduğuna inandıkları için, isimlerini Thérèse veya Thiresia olarak değiştirdiler. Bu isim sorununa açıklık getirme yönünde hiçbir nedenim yokken, Tarsi isminin, "Tarasio" erkek isminin dişisi olduğu aklımdan geçiyor. Bir zamanlar dedemin annesinin kullandığı bu ismi bugün ikinci kızım taşıyor.

¹⁶ Tüm aziz ve azizelerin isim günlerinin kutlandığı gün. (ç.n.)

İSYAN ÖNCESİ REAYALAR¹

Bizi ilgilendiren senelerde, Türkiye’de yaşayan Rumların hayatı hakkında bazı şeyler söylememizin zamanı geldi. Türk egemenliği altında yaşayan tüm Rumlar “reaya”, yani “ayaktakımı” olarak kabul edilirler ve Müslümanlardan tamamen ayrı yaşarlardı. Bu ayrım dış görünüşlerine de yansırı. Yüksek makamlara çıkmayı başaranlar dışında, Rumların, kendilerine uygulanan küçük kısıtlamaların yanı sıra, sakal bırakmaya veya ata binmeye hakkı yoktu. Bu ayrıcalık sadece Türklere tanınmıştı.

Rumların, Türklere veya Türk İmparatorluğu’nda azınlık konumunda bulunan diğer ırklardan vatandaşlara benzemesi yasaktı. Rumların, Ermenilerin, Suriyelilerin ve Musevilerin hepsi farklı renklerde giyinirlerdi. Rumların giydikleri kaftanın koyu vişne renginde olması gerekirdi. Fakat daha da büyük bir ayrım yaratmak için, günümüz insanının sülüğe benzettiği bir işaretin işlenmiş olduğu bir de şapka takmak zorundaydılar.

Babaannemin bunu her anlatışında nasıl öfkелendiğini hatırlıyorum. Şapkanın üzerindeki işaret Türk alfabesindeki “R” harfiydi, yani Türklerin bize verdikleri isim olan Rum kelimesinin ilk harfi. Gerçekten de sülük şeklindeydi bu harf.

Rumların Frenk tarzında giyinmelerine izin verilmediği gibi, yabancıların da, isteseler bile, reaya gibi giyinmeleri yasaktı. Bir yabancı veya Sultan’ın uyrukları arasında olmayan biri, bir Rumla evlenemezdi. Bu yasak tam tersi durumda da geçerliydi. Yüzyıllar boyunca, yan yana yaşayan ırkların, birbirleriyle karışmamış veya ortak

¹ Tanzimat’tan önce Osmanlı İmparatorluğu’nun Müslüman olmayan uyrukları. Mecaz anlamda Hristiyan. (ç.n.)

hakimlerinin ağır ve çekilmez egemenliği altında yaşamaları dışında, aralarında başka bağlar kuramamış olması hiç de garip değildir.

Teokratik bir devlet olan Türk Devleti, egemenliği altında yaşayan halkların işlerine karışmazdı; zira onların dini, kendi dininden tamamen farklıydı. Böylece başka dinden olanlarla ilişkileri sadece ekonomik amaçlıydı ve en büyük amacı vergileri toplamaktı. İhtiyaçları arttığında, devlet insanlardan normal meblağın iki, hatta üç katını talep etmekten çekinmezdi. Her ne kadar ağır olursa olsun, denetimi burada sona eriyordu. Konstantinupoli'nin fethinden hemen sonra Türkler, her ırk kendi iç işlerini özgürce düzenlemesi için serbest bırakmış, yani hükmettikleri her halka bir noktaya kadar özerklik tanımışlardı.

Türkler esir aldıkları ırklara karşı kendilerini o derece yabancı hissediyorlardı ki, her birini "millet" olarak isimlendirmişlerdi. Tüm Rumlar resmi olarak "Rum Milleti" olarak tanınıyordu. Türkler, egemenlikleri altında bulunan halklar arasında, en az Rumları küçümsüyorlardı.

Fetih rüzgârları dindiğinde, fatihin nefreti bir nebze olsun dindi. Hayat, barış ritmini yeniden kazanarak, kazananın ve kaybedenin ihtiraslarını normalleştirdi. Zeka olarak üstünlüklerini fark eden bazı Hristiyanların, bireysel konumlarında biraz iyileşme kaydetmek istemeleri gayet doğaldı. Başarılı olabilmeleri için, en iyi ve adeta tek yol tıp okumaktı. Böylece, başarılı olmaya can atanların yaptıkları ilk şey, İtalya'nın Bolonya ve Padova Üniversitelerine eğitim için gitmekti. Bir Yunan için bugün, Andrea Vezalis'in ders vermiş olduğu sınıfların eski duvarlarında, Batı'nın bilgilerinden faydalanmak için Tanrı bilir ne gibi zorluklara ve mahrumiyetlere göğüs gereker, ta Anadolu'dan kalkıp gelen soydaşlarının isimlerini ve armalarını keşfetmekten daha çok onu duyulandıran bir şey yoktur.

Rumların, zamanı gelip de diplomalarıyla birlikte memleketlerine geri döndüklerinde, güçlü Türklerle arkadaşlık ederek onların güven ve takdirini kazanmaları çok daha kolaydı. Fanari Beyleri'nin büyük bir çoğunluğu meslek hayatlarına doktor olarak başladılar. Bosna-Hersek Beyleri bile, çocuklarının bu bilim dalında uzmanlaşmasına özen gösterirlerdi. Panayoti Nikusis ve "Mutemet" Aleksandro Mavrokordatos* gibi kişilerin süratli bir şekilde önemli mev-

* 1636'da Konstantinupoli'de doğar. İtalya'da felsefe, filoloji ve tıp okur. Patrikhane Akademisi'nde okul müdürlüğü yapar (1665-1672). 1673'te Babıâli'nin Baş Tercüman'ı Panayoti Nikusios'un yerini alır ve bu görevi ölümüne dek sürdürür (1709). Osmanlı İmparatorluğu'nun dış politika konularını başarıyla yürütür. Bu görevi için kendisine Sultan'ın "Mutemet"i unvanı verilir.

kilere yükselmeleri de bu şekilde izah edilebilir. Bu kişilerin şahsi değerini tabii ki kimse inkâr etmiyor; fakat ilk önce doktor olmasalardı, yeteneklerinden belki de asla yararlanılmayacaktı.

Bir reayanın üstlenmeyi hayal ettiği üç görev vardı: Donanma Tercümanı, Baş Tercüman ve Eflak veya Boğdan Beyi olmak.

Donanma Bakanı ve Donanma Komutanı olan Kaptan Paşa'nın² takdirini kazanan bir Rum, birinci dereceye yükselirdi. Kaptan Paşa'nın tercümanı olmanın dışında danışmanı da olur ve zaman içinde onun yabancılarla tüm ilişkilerini düzenlerdi.

Birincisinden çok daha önemli olan ikinci görev, bu mevki sahibini dönemin Reis Efendi'sine³ bağlı kılıyordu. Bu durum, Baş Tercüman'ın sürekli olarak Baş Vezir'le yakın ilişki içinde olmasını sağlıyordu.

Türkler, savaşçı bir ırk olarak, fethin başında yapılan görüşmelerden ve imzalanması gereken belgelerden nefret ederlerdi. Kılıcın her soruna çözüm getireceğine inanırlardı. Masrafsız bir şekilde ve gereksiz yere kan dökülmeden, her türlü sorunun, hatta savaş meselelerinin bile, diplomasi yoluyla çözümlenebileceğini ilk kez onlara Panayoti Nikusis ispat ederek bu yanılgılarına bir son vermiştir. 1669 yılında Kriti'deki İraklio (Kandiye) şehrinin teslim olmasını Nikusis'e borçludurlar. Türkler, erkekleri feda ederek ve bir sürü para harcayarak, yirmi beş senedir hiçbir sonuç almadan Batılı Hıristiyanlarla savaşmaktadırlar. Nikusis'in aracılığı, insanların böyle amaçsız bir şekilde kurban edilmeleri eylemine bir son verir. Venedikliler, bazı şartlar öne sürerek, şehri Türklere vermeye ikna olurlar.

Bu danışmanların ünü zaman içinde artar ve Türkler Rum katiplerine bambaşka bir gözle bakmaya başlarlar. Artık, her saygın Müslüman tercüman, katip veya doktor olarak değerli bir Rum'u hizmetinde bulundurmaya arzulamaktadır. Böylece Fanarililer, yavaş yavaş başarılı olmaya, yükselmeye başlarlar ve hükümet yetkilileri için vazgeçilmez olurlar.

Bir Rum'un yükselebileceği en son ve en yüksek basamak Eflak veya Boğdan'a bey olarak atanmasıydı. Bu beylere "Voyvoda" unvanı veriliyordu ve bu Baş Vezir'in rütbesiyle hemen hemen eşdeğerdeydi. Bu beylerin sakalları ve yüksek şapkaları olur, saraya atla gidip gelirlerdi.

² Kaptanıderya. (ç.n.)

³ Tanzimat'tan önce Osmanlı İmparatorluğu'nun Dışişleri Bakanı. Reisülküttap da denirdi. (ç.n.)

Beyler her zaman Baş Tercümanlar arasından seçilirlerdi. Böyle bir atamayı başarabilmeleri için önceden kendilerini kabul ettirmiş olmaları gerekiyordu. Bu seçimde, ilişkilerin dışında, para en büyük rolü oynardı. Fanarililer, tayinlerini gerçekleştirecek kişilere rüşvet vermek için boğazlarına kadar borçlanıyorlardı. Kendilerine kredi veren Musevilerse, verdikleri liralari tahsil etmek için, beyleri yeni görev yerlerine kadar takip ediyor, borçlarını ödeyene kadar peşlelerini bırakmıyorlardı. Bu durum karşısında, onlar da kendi devirlerinde, vatandaşlarını baskı altında tutmak zorunda kalıyorlardı. Çoğu kez beyler henüz borçlarını tamamen ödeyememişken, bu denli talep edilen bu Beylikler için Poli'de faaliyete geçerek görev başındaki beyin yerine atanmayı başaran bir başka aday ortaya çıkıyordu. Yetkileri ele geçiren yeni Voyvoda, kendinden öncekilerin beylikteki vatandaşlara uyguladıkları aynı yöntemleri kullanarak, alacaklılara karşı durmaya çalışıyordu. Kültürlerini Fanarililere borçlu olmalarına rağmen, Romanyalıların onlardan nefret etmelerinin nedeni de budur. Ancak, birçok alanda olduğu gibi, uygarlık alanında da, Rum kültürümüzün etkilerinin izlerine, Kızıldeniz'den Karpatlar'a kadar her Ortodoks Kilisesi'nde hâlâ okunan ilahilerimizde rastlamamız, biz Rumlar için çok büyük bir gurur kaynağıdır.

Fanarili beylerin konaklarında, Rumlar yeni makamlar ve rütbe-ler elde ediyorlardı. Fakat birçokları, Eflak veya Boğdan'a "kapı ket-hüdası"⁴ olmayı düşlüyordu. Bu görevler beylerin Babiâli'deki elçilik göreviyle eşdeğerdeydi; çünkü Fanari'de kalabilme gibi bir avantajı sahiptiler.

Bir başka meslek daha Rumların ilgisini çekiyordu: gemi inşa mühendisliği. Keratio Kolpo'nun gerisinde, Patrikhane'nin tam karşısında Türk Tersanesi bulunuyordu. Orada, aralıksız olarak, deniz filosunun gemileri inşa ediliyordu. Bu mesleği seçmek isteyen kişinin, bir mühendisin bilgisine sahip olması, yani o zamanki deyişle "kalfa" olması gerekiyordu. Geçim derdindeki Rumların büyük bir bölümü bu tersanede hayatlarını rahat bir şekilde kazanıyordu. Bazıları basit bir işçi olarak başlayıp yavaş yavaş "ustabaşı", sonra da gemi inşa mühendisi olmayı başarıyordu. Eşimin atalarından biri olan Nikolao Krinos, Sultan'ın beğenisini ve teveccühünü kazanarak başmimarlığa, yani gemi inşa başmühendisliği görevine kadar yükseldi. Gemi inşa mühendisleri özel üniforma giyerlerdi. Gemi

⁴ Osmanlı egemenliği altındaki beyliklerin, yabancı devletlerin, eyalet valilerinin, vezir ve beylerbeylerinin devlette ilgili işlerine bakan görevli. Kapı kâhyası da denirdi. (ç.n.)

inşa başmühendisi ise, bu üniformaya ilaveten amblem görevi gören bir işaret takardı. Vasilaki Yoanidis Kalfa'nın* Pera'daki evinin duvarında, atalarına ait buna benzer iki resim görürdüm. Her iki resimde de, başmühendislere ait bir cetvel ve pergelden oluşan elmas kakmalı amblem vardı.

Türk Tersanesi'nde çalışan Rumların sayısı o kadar çoktu ki, tersanenin üzerinde yükselen bir tepede her şeyiyle bir Rum Mahallesi oluşturmuşlardı. Bu mahalleye Tatavla (Kurtuluş) ismi verildi. Krinisler, Levidisler ve Zaharof bu mahalledendiler.

* İstanbul Yoakimion Rum Kız Lisesi'nin mimarı (1882). Çeşitli sarayların mimarlığını yapmıştır.

İSYAN ve ODESA'YA KAÇIŞ

Bir sabah, hiç beklenmedik bir anda, Moria'da (Mora Yarımadası) Yunanlarının isyan ettiği haberi Poli'ye ulaşana kadar, Yani Zarifi ve karısı Tarsi yedi çocuklarıyla birlikte Fanari ve Mega Revma'da zengin ve mutlu bir hayat sürmüştür. Poli Rumlarını bir anda korku sarar. Kendisi politikaya karışmadığından, ne Peloponisos'taki olayların Fanari çevrelerindeki etkisi ne de Patrik* ve Sen Sinod üyelerinin, beylerin, beyzadelerin,** yüksek rütbelilerin, Patrikhane Meclisi'nin önemli konuşmacılarının asılması ilk başta Zarifi'nin hayatı için endişelenmesini gerektirmez. Fakat bir akşam bacanağı Samatas'ın hapsedildiğini haber verirler. Filiki Eteriya'nın¹ faal üyesi olmamasına rağmen, Samatas'ın ismi örgüte ekonomik yardımda bulunanların isimlerinin yer aldığı muhasebe defterlerinde geçmektedir. Türkler bu defterlere el koyarlar. Böylece yeni sürgün dizileri başlar. Zarifi'yi Samatasta bağlayan sadece akrabalık bağı değildir, birbirlerine yoldaşlık da yapmışlardır. Samatas aynı zamanda, Zarifi'nin Filiki Eteriya'ya yaptığı parasal yardımlarda aracılık yapan kişidir. Bu durumda, Samatas'ın defterlerine el konulması Yani Zarifi'nin de başını mutlaka belaya sokacaktır. Korku hükmü sürmektedir; bu nedenle Zarifi Ailesi aynı gece Türkiye'den ayrılmayı kararlaştırır. Gidecekleri yer henüz belli değildir. Güven-

* 1821 yılının Paskalya Pazarı'nda, Patrikhane'nin orta kapısında Padişah tarafından ipe çekilen Patrik V. Grigorios'tur.

** Üst düzey politikacı ve yüksek rütbeli asker ailelerinin oğulları, bey oğlu.

¹ Yunanca "Dostluk Cemiyeti" anlamına gelen, Yunanistan'ı silahlı ve düzenli bir ayaklanmayla Türk boyunduruğundan kurtarmak amacıyla 1814'te Odesa'da kurulmuş olan gizli Yunan örgütü. Yunan ulusunun Osmanlı'ya karşı isyanında ve Yunan bağımsızlığının kazanılmasında çok önemli rolü olan örgüt, 1890'larda misyonunu tamamladı ve yerine Ethniki Eteriya'yı (Milli Cemiyet) kurdu. (ç.n.)

de olmadıklarını düşünen Rum ailelerinin toplu halde gidişlerini göz önünde bulundurduğumuzda, her şeyden önce bir gemi bulunması, onun da ötesinde gemide yer bulunması gerekmektedir. Zarifi gidiş kararını aldığı gece, aile sandıklarını hazırlamaya başlamıştır bile. Fakat böyle bir keşmekeş ve şaşkınlık yaşarken yanlarına hangi eşyalarını alacaklardır?

Bir bahar sabahı, şafak vaktinde, Zarifi Ailesi yedi çocuğu ve bir dadıyla —çünkü en küçük çocuk daha süt emiyordu— birlikte Fana-ri'nin “Eksoria İskelesi”nden² bir kayığa biner, Keratio Kolpo'yu geçer ve Galata'ya doğru yol alır. Galata'da onları büyük zorluklar beklemektedir. Liman, açılmış yelkenleriyle yola çıkmaya hazır gemilerle doludur. Halk akıl almaz bir şekilde limana yığılmıştır. Rumların toplu göçü, kendilerini tehdit eden öldürülme riski nedeniyle artmıştır. Fakat her şeyden önemlisi, bütün bu kalabalık, ne-reye gideceğini bilemeden, hâlâ kararsız bir şekilde öylece durmaktadır. Zarifiler, herhangi bir gemiye binmek için her yolu denedikten sonra, Odesa'ya gitmeye hazır bir geminin tanıdık kaptanını görürler. Hemen yol parası hususunda anlaşılır ve ne olduğunu anlayanaya kadar, kendilerini eşyalarıyla birlikte gemide bulurlar. Ancak, kısa bir sayımdan sonra, dadıyla bebeğin eksik olduğunu fark ederler. Muhtemelen dadı, yaşanan o büyük kargaşa içinde işverenlerini kaybetmiştir. Tarsi biraz beklemeleri için ne kadar yalvarsa da, diğer yolcuları ikna edemez. Gemi demir alır ve Odesa'ya gitmek üzere denize açılır.

Yolculuk günlerce sürer; deniz çalkantılıdır. Fırtına dineceğine, her gün daha da şiddetlenmektedir. An gelir, gemi pek de konukse-ver olmayan Efsinos Pontos'un sularında batma tehlikesi bile geçirir. Tarsi, bütün öteki yolcular gibi, fırtınaya dayanamamaktadır. Gemi daha kuzey bölgelere doğru yol almaya başladığında, çektiği eziyetlere soğuk da eklenir. Yolculuk sırasında bir gün, tavşan kürk-üyle astarlanmış bir mantosunu sandığından çıkarmak gelir için-den. Nedendir bilmiyorum, denizciler tavşanı uğursuz kabul ederler. Böylece, başta denizciler olmak üzere Tarsi'nin kürk mantosunu gören gemideki herkes öfkelenir ve tüm felaketlerden onu so-rumlu tutmaya başlar. Aynı zamanda, kürkün hemen denize atılma-sını da talep ederler. Tarsi, sahip olduğu onca zenginlikten sonra ne kadar az şeyi kaldığını düşününce, onların bu arzusuna karşı koyar.

² Sürgün İskelesi. (ç.n.)

“Buz gibi ülkelere vardığımızda, Rusya’da ne yapacağım?” der zavalıcık.

“Mantonu denize atmazsan, Rusya’yı ne sen ne de biz göreceğiz” diye cevap verir denizciler.

Ne yazık ki, bu bağırsık çağrışı karşısında, güzel ve sıcak mantosunu denize atmak zorunda kalır. Kısa bir süre sonra, fırtına diner, gemi ilerler ve eziyet çeken göçmenler Odesa Limanı’na sağ salım ayak basarlar.

Ailenin orada sekiz sene kaldığı ve dedemin bu yılları mutlu yıllar olarak hatırladığı ayrıntısı dışında, atalarımın Odesa’daki hayatları hakkında hemen hemen hiçbir şey bilmiyorum. Ayrıca, dedemin Rusya’da arkası ve arkadaşları olduğu da anlaşılıyor. En büyük oğlu Yorgo’un, Odesa’da zamanın en iyi okullarından biri olan *Lycée Richelieu*’ye burslu girmeyi başarması ancak bu şekilde izah edilebilir.

Yunan İsyanı’nın yaşandığı yıllarda, Rumlar Odesa’ya o denli akın etmişlerdir ki, şehir çok geçmeden Rum kimliğine bürünmüştür. Odesa şehri Büyük Katerina’nın eseridir ve o yıllarda sadece yirmi beş senelik bir geçmişi vardır. Şehir ismini, M.Ö. VII. yüzyılda, şehre yakın bir yerde Milatosların kurdukları bir sömürgeci almıştır. Odesa’nın Türklerle savaşmak isteyen tüm Rumların toplanma yeri olduğunu düşündüğümüzde, burası bizim için çok büyük bir önem taşır. İpsilantis, din adına savaşacak papazları³ burada bir araya toplamıştır. Odesa’da kalan Rumların sayısı 1817’den itibaren sürekli artmış, böylece bir süre sonra Odesa Limanı “serbest” bölge ilan edilmiştir.

Odesa’da ticaret hemen hemen Rumların elinde bulunmaktadır. Ruslar Rumlarla ilişki kurmaya ve onları takdir etmeye başlarlar. Rum olan her şeye karşı hayranlık duymaktadırlar. Bir avuç gencin tüm dünyanın karşısında titredığı Türklere savaş açmaya cesaret etmesi üzerine, Rumlara olan ilgileri daha da artar! Pek çok Rus, hatta aristokratlar bile, Rumlara olan hayranlıkları yüzünden dilimizi öğrenmeye başlar. İsyanın seksen yıl sonra, Rus Diplomatı Prens Mihail Gagarin’le tanıştım. Konuşurken, hiç beklemediğin bir anda, Rumca bir cümle patlatıyordu. Bu dili nasıl öğrenmiş olduğunu sorduğumda, Rumca’yı çocukluğunda babasından duymuş olduğunu ve bu dilden çok etkilendiğini söyledi.

³ 1821’de Eflak-Boğdan ayaklanmasına din adına katılan papazlar. (ç.n.)

Ruslar sadece verdikleri sözlerle yetinmezler. Özgürlüğümüzün başıyuncuları arasında yer alırlar. Navarin Deniz Savaşı'ndan sonra Türk İmparatorluğu'nun kaderi elbette ki belli olmuştur. Fakat Sultan, Peloponisos'un Fransız askerleri tarafından ele geçirilmesine aldırmaz etmeden, Yunanistan'a bağımsızlığının verilmemesi hususunda inat etmektedir. Günleri, Türkiye'nin yenilgisini inkâr etmekle geçmektedir. Rusya'nın savaş ilan etmesi, şiddetli tartışma konusu olan bu açmazda bir çözüm getirir.

Bu savaştaki en önemli olay Adrianupoli'nin kuşatılması ve alınmasıdır. Çünkü Sultan şartlı olarak teslim olmaktan başka kurtuluş olmadığını ancak Konstantinupoli'nin bu büyük ateş hattı 1829 yılında Rus General *Diebitch*'in eline düşünce anlar. Barış, 14 Eylül 1829 yılında Adrianupoli'de imzalanır. Türklerin, tarihlerinde ilk kez, bugüne kadar sadece köleleri olarak gördükleri Rum reyalara özgürlük ve eşitliği bu şehirde tanımak zorunda kaldıklarını düşünen herkes, Adrianupoli'nin her Rum ve Yunan için ne derece önemli olduğunu anlayabilir.

Bir gün, babaannemin bir kuzeni, Adrianupoli'nin Rusların eline geçmesiyle ilgili bu korkunç haberi Sultan II. Mahmut'un ne şekilde öğrendiğini bana anlattı.

II. Mahmut'un çevresinde bulunan yüksek rütbeli görevlilerden hiçbiri, bir zamanlar Türk İmparatorluğu'nun başkenti olan bu şehrin artık Rus askerlerinin eline geçmiş olduğunu efendilerine açıklamaya cesaret edemez. Bu çaresizliğe son verme görevini Sultan'ın soytarısı üstlenir. Soyтары Sultan'ın bulunduğu odaya gülmekten kırılarak öyle bir şekilde girer ki, güya efendisinin ayaklarının dibine düşmek zorunda kalır. Sultan merakla ona bu neşesinin nedenini sorar.

“Dünyada akıllarına ne gelirse söylemeye cesaret eden bu kadar akılsız insan varken, gülmeden, hatta gülmekten çatlamadan durmanın imkânı var mı” der, kahkahalarla bölünen kesik kesik cümlelerle.

“Sana ne gibi bir şey söylemeye cesaret ettiler ki?” diye sorar Sultan, rahatsız olmuş bir şekilde.

“Düşünün, biri Rusların Adrianupoli'ye doğru ilerlediğini iddia ediyor. Fakat daha da komiği, bir başka akılsızın onların şehre yaklaştıklarını söylemesidir.”

“Ne diyorsun?” diyerek Sultan kızgın bir şekilde onun sözünü keser.

“Daha da deli olan bir başkasıysa, neredeyse şehre girmeye hazır oldukları hususunda ısrar ediyor.”

“Doğru konuş!”

“Fakat en sonuncusu kesin zincire vurulacak bir deliydi; çünkü zaten şehre girmiş olduklarını onaylama küstahlığını göstermesi başka şekilde izah edilemez.”

Soytarı yerde, halıların üzerinde yuvarlanmaya ve daha şiddetli bir şekilde gülmeye başlar. Sultan, “deli”sinin sözlerine ne anlam vereceğini bilemeden açıklama talep eder ve gerçek her ne kadar acı da olsa, bu olayın bedelini kimse başıyla ödemez.

NAFPLİO (ANABOLU)¹

Adrianupoli Barışı'nın imzalanmasıyla evlerine dönmek isteyen Rumların önünde artık hiçbir engel kalmamıştır. Zarifi'nin büyük çocuğu, Yorgo Dedem, öğrenimini tamamlamıştır. Dedem ve ailesinin Odesa'da kalmaları için hiçbir sebep yoktur. Fakat nereye gideceklerdir? İlk düşünceleri tekrar Poli'ye dönmek olur. Ancak, servetlerini kaybetmişler ve arazilerine de el konulmuştur; bu fikirden çok çabuk vazgeçerler.

Bu arada Yunanistan bağımsız bir devlet olmuştur. Sultan bağımsızlığını tanımıştır. Kapodistrias yeni devletin yöneticisidir. Bağımsızlık mücadelesi, yurtdışında yaşayan Rumların yüreğinde, güçlü bir gurur ve vatanseverlik duygusu uyandırmıştır. Bu duygu, küçük ama artık serbest olan bu yeni ülkenin kavruk ve çorak taşına, toprağına, karşı konulamaz bir şekilde onları çekmektedir. Bu akım Zarifiler'i de peşinden sürükler.

Bir sabah, tüm aile yine gemiye atlar ve Nafplio'ya doğru yola çıkar. Büyüklein kendilerini besleyen toprağı tekrar görme arzusu üzerine, ilk durak Poli olur. Çocuklar Yunanistan'ı düşlemekte fakat yaşlılar burada kalmak istemektedirler. Poli'de onca tanıdıkları varken, bilmedikleri, yoksul ve tahrip edilmiş topraklara yerleşmeyi anlayamamaktadırlar. Yani Zarifi, Sultan'ın protokol müdürü Tahir Bey'le eski arkadaşlığı sayesinde, aylık beş lira maaşla sarayda bir göreve atanmayı başarır.

Lakin dedem, babasının ağır çalışma gerektirmeyen bu "arpalık" memuriyetinden memnun değildir. Üstelik de, gençliğinden gelen cesaretinin ilham verdiği onca rüyası varken. Sonunda, ısrarcı tutu-

¹ Mora Yarımadası'nın Argolidas Bölgesi'nin başkenti. 1827 yılında, Yunanistan'ın bağımsızlığını elde ettiği zamanki ilk başkenti. Mora Anabolu'su da denir. (ç.n.)

mu sayesinde, Yani Zarifi'yi "mabeyinci"likten istifa etmeye ikna eder. Aile yeniden gemiye biner. Nafplio'ya gidecek olan gemi, bu sefer önce İskenderiye'ye uğrar.

Aynı gemide dedemin iki arkadaşı da seyahat etmektedir. Biri Dimitrio Levidis, diğeri annemin babası Yorgo Nikolopulos'tur. Her ikisi de aynı eziyetleri çekmiştir: Türkiye'den ayrılış, Rusya'da kalış, servetin kaybedilmesi ve şimdi yeni bir yaşam arayışı.

Yeni devletin başkentinde, göçmenlerin ilk izlenimlerinin neler olduğunu tahmin etmek hiç de zor olmasa gerek. Poli'de doğmuş ve Odesa'da eğitim görmüş biri için Nafplio, zavallı ve mahvolmuş bir köy görünümündedir. Ateş ve katliamlar ise, Argolidas'ın² iç bölgesini viraneye çevirmiştir.

Üç genç, Kapodistrias'a kendilerini takdim edip ondan iş ister. Kapodistrias onları, sıradan Türk memurunun bürosundan bile daha kötü görünen bir büroda kabul eder. İşten ve ziyaretçilerden bunalmış bir vaziyette, tekrar uğramalarını rica eder ve biraz sabretmelerini öğütler. Yorgo Nikolopulos hayal kırıklığına uğramıştır. Onu tekrar görmek istemez. Odesa'dan onu buraya getiren Rus pasaportu elinde, günümüz Türkiye'sine giden ilk gemiye biner. Böylece, iki dedemden genç olanı tekrar Poli'ye döner ve orada çalışmaya başlar.

Dimitrio Levidis'in* şansı yaver gider. Kapodistrias hemen ona Nafplio'da bir iş ayarlar. Böylece Levidis, Yunanistan'a yerleşir ve orada kök salar. Daha sonra ise, o ve çocukları özgür krallığın siyasi hayatına yön veren isimlerin arasında yer alırlar.

Yorgo Zarifi, Kapodistrias'ı rahatsız etmeye devam eder. Yöneticinin bekleme odasında sabırla günlerce beklemesine rağmen, hiçbir iş bulamadan geri döner. Bir gün, dedem yine Hükümet Konağı'na günlük ziyaretini gerçekleştirir. Bekleme salonundaki tek sandalyeye oturur. Birden içeriye evzon eteği giyinmiş heybetli biri girer ve ondan kaba bir şekilde oturduğu sandalyeyi ister. Yorgo, "Sandalyeyi vermem için hiçbir neden görmüyorum" diye cevap verir. Gelen kişinin Petrobey Mavromihalis³ olduğunu koşup kulağı-

² Merkezi Nafplio şehri olan Mora Yarımadası'nın doğu bölgesi. (ç.n.)

* Tatavla'nın soylu ailelerinden birinin oğlu (1808-1893). Osmanlı Maliye Hazinesi Müdürü (1862) ve Maliye Bakanı (1877) görevlerinde bulunmuştur.

³ Yunan İsyanı döneminde Mora Yarımadası'nın güneyinde bulunan Mani'nin (Manya, Mani) yöneticisiydi. İsyanı önemli rol oynamış ve Yunanistan'ın Türklere karşı bağımsızlığını kazanmasından sonraki ilk kral Orthonas döneminde milletvekili olmuştur. (ç.n.)

na fısıldarlar. Dedem de az önceki davranışını hemen telafi etmeye çalışır ve sandalyesini takdim ederek ondan özür diler. Mavromihalis ise kendisine şu cevabı verir: “Sandalye ve verdiğin ders için teşekkür ederim, evladım.”

Kapodistrias sonunda dedemi İdari Genel Sekreter olarak atar. Bu görev bugünkü valilik sekreterliğine denk düşüyordu. Zarifi’nin görev alacağı İdari Yönetim’in merkezi Karitena’dır.⁴ Dedem, ailesinin yedi üyesini de yanına katarak, bu kasabaya yerleşir. Tam altı ay boyunca, Arkadia’nın⁵ dağları, hem milli hem de şahsi gelişim açısından parlak bir dönem hayal eden bu gencin, tüm vaktini Gortinia⁶ köylülerinin sorunlarına ve eski çete reislerinin* kavgalarına harcamasına tanık olur. Bu sıkıcı görev dedemi çarçabuk bıktırır. Zeki, kültürlü ve açık fikirli olan dedem, ezelden beri, yaptığı çalışmalarıyla başkaları tarafından fark edilmeyi hırsıyla isteyen biridir. Büyük işler için yaratıldığına inanmaktadır.

Dedem her ne kadar vatanına hizmet etmek istiyorsa da, Yunan taşrasının sefil ortamının kendisini boğacağını hisseder. Yaptığı iş yeteneğiyle uyuşmamaktadır. Üstelik, Yunan kültürüyle yoğrulmuş Yorgo Zarifi’nin durumunda, Yunanistan’dan uzak olmasının bir önemi yoktur; çünkü millet kişinin zaten mevcut özelliklerini geliştirmesinden başka ne işe yaramaktadır ki?

Böylece, Yunanistan’ın idari yönetim mekanizması sorumluluk sahibi bir memurunu kaybederken, İstanbul Rumluğu parlak bir temsilci kazanmaktadır.

Dedem Nafplio’ya döner ve çok kısa bir süre içinde Kapodistrias’ın kendisine Poli için pasaport vermesini sağlar. Bu pasaport arşivlerimde bulunuyor.

Bu pasaporttan aile hiyerarşisinin değiştiğini görüyoruz. Pasaport dedemin ismine düzenlenmiş. İsimleriyle kaydedilen annesi, babası ve kardeşleri, daha çok kendisine eşlik eden kişiler olarak görünüyorlar. Demek ki bundan böyle, ailenin reisi Yani Zarifi değil,

⁴ Mora Yarımadası’nda, Tripoli şehrine yakın bir yerleşim bölgesi. (ç.n.)

⁵ Yunanistan’ın Mora Yarımadası’nda yer alan bölgelerinden biri. (ç.n.)

⁶ Yunanistan’ın Mora Yarımadası’nın Arkadia Bölgesi’nde bulunan bir yerleşim yeri. (ç.n.)

* Merkezi İdra [Atina’ya en yakın adalardan biridir. (ç.n.)] (İdra Adası) ve Mani [Mora Yarımadası’nda bulunur. (ç.n.)] olmak üzere, 1829’da büyüyen muhalefet isyanı, Yani Kapodistrias’ın 27 Eylül 1831 tarihinde öldürülmesinden sonra, Zarifiler’in İstanbul’a dönüş yılında (1832) iç savaşa dönüşmüştür.

oğlu Yorgo'dur. Artık Yorgo çalışmakta, ailesine bakmakta ve onlar adına o karar vermektedir. Poli'ye vardıklarında, artık herkes bu cesur ve hırslı gence sırtını yaslamıştır.

DİMİTRİO ZAFİROPULOS

Dedem Yorgo Zarifi babasının yedi çocuğundan en büyüğüdür. 6 Eylül 1807'de doğmuştur. Bu demek oluyor ki, Rusya'ya gittiğinde on altı, Poli'ye tekrar döndüğünde yirmi beş yaşındaydı. Bütün aileyi himayesi altına alma piyangosu ona vurmuştur.

Zarifiler'in Poli'den giderken bırakmış oldukları servetten geriye hiçbir şey kalmamıştır. Yorgo, yaratıcı ruhuyla, kendisini yeni bir işe başlayabilecek güçte hissetmektedir. Fakat sermaye olmadan ticarete veya herhangi bir şeye nasıl kalkışabilirdi? Bu zor anında, Poli'den ayrılmamış olan babasının eski bir arkadaşını, Dimitrio Zafiropulos'u hatırlar. Herkesin dehşet içinde gurbete gittiği dönemde, Zafiropulos işini devam ettirmiş, hatta cirosunu bile artırmıştır. Savaş sayesinde de serveti üç katlanmıştır.

Zafiropulos'un soyu İpiro'dandır.¹ Ailenin tek erkek çocuğudur. İnsanlar onu Çelebi Dimitraki olarak tanımaktadırlar. İlk işi lahuri ithal etmektir. Savaşlar işlerini genişletme fırsatı sağlar ona. Çelebi Dimitraki şimdi de buğday ve un ticareti yapmaya başlamıştır. Tuna Ülkeleri'nde temsilciler ağı ve büyük anlaşmaları olmasına rağmen, sorunları çok, işi ise yorucudur. Kültürlü, dürüst, çalışkan ve makbul biridir. Zafiropulos, dedemi işletmesine almak için bir an bile tereddüt etmez. Çok kısa bir süre içinde, birinci sınıf bir iş arkadaşı bulmuş olduğunu anlar.

Zafiropulos bugün yaşasaydı, yeni zenginlerin arasında yer alacaktı. O zamanlar bu kelime bilinmiyordu; fakat bu bilinmezlik böyle bir sınıfın hiçbir zaman olmadığı anlamına gelmiyor. Zafiropulos'u önemli kılan, sadece zenginliği değildir. Aynı zamanda, şimdikilerin söyleyeceği gibi, "yeni sınıf"a dahil insanlardan biridir de.

¹ Epir Bölgesi Batı Yunanistan'da bulunur. (ç.n.)

Yunan İsyanı'nın sonuçları Fanari açısından çok kanlı olur. Eski zenginlerden geriye hiçbir şey kalmamıştır. Patrik ve Sen Sinod üyelerinden başlayarak, barbar Türkler bütün büyük başları yok etmişlerdir. Ölümden kurtulabilenler ise, üzerlerindeki giysileri dışında hiçbir şeylerini kurtaramadan sürgün yolunu tutmuşlardır. Eski Fanari aristokrasisi, zenginliği ve ruhu yeryüzünden silinmiştir. Her zaman olduğu gibi, yeni insan sınıfları ortaya çıkar ve boşlukları doldurur. Bu yeni kişiler, doğal olarak, eskilerin ne inceliğine, ne de geleneklerine sahiptirler. Özellikleri güç ve paradır. Ele geçirdikleri güçten dolayı gururlanırlar ve bu güçten yararlanmak için can atarlar.

Daha sonra sözünü edeceğim olaylarda, Zafiropulos'un duyarlı kişiliği daha iyi görünecek ve okur, son zamanda Yunanlılık duygusunun uyanmasıyla Patrikhane'nin durumu hakkında bir fikir sahibi olacaktır.

Şehit Patrik Grigorios'un² yerini Patrik Evgenios* alır. Fakat bu görevde kısa bir süre kalır. Türklerin öfkesi henüz dinmemiştir. Patrik seçilmesinden on gün sonra, bir grup fanatik Türk Patrikhane'ye girer, dini lideri sakalından yakalar ve sürükleyerek avluya indirir. Yunanistan'daki olaylarda onun da parmağı olduğu düşünülür. Patrik bu eziyet ve aşağılama sonucunda kendine gelemmez ve birkaç ay sonra ölür. O zaman tahta Anthimos** geçer. Fakat Anthimos, kendisini seçenlerin taleplerine karşılık veremez, bu nedenle de başpapazlar ve ileri gelen Rumlar aralarında anlaşarak Sultan'a başvururlar ve seçilmesinden iki yıl sonra, Patrik'in görevine son verilmesini sağlarlar. Patrik Grigorios'tan sonra, üçüncü Patrik olarak Serres'ten³ (Serez) Hrisanthos*** seçilir.

² 10 Nisan 1821 tarihinde İstanbul'da, Patrikhane'nin kapılarından birinde (bu kapı hâlâ kapalı tutulur) Yunan Bağımsızlık Savaşı'nın patlak vermesine misilleme olarak asılan Patrik. (ç.n.)

* Skarlato Vizantios'a [Fenerli Rum yazar. (ç.n.)] göre, Patrik II. Evgenios "sadece bir buçuk sene süren zor bir Patriklik görevinden sonra öldü." Papirüs Ansiklopedisi (basım yılı: 1963/64) Evgenios'un Patriklik döneminin 10 Nisan 1821'den 29 Temmuz 1822'ye kadar olduğunu belirtir. 1821-1822 döneminden Ekümenik Patrikhane'nin kitabında da bahsedilir. (basım: Ekümenik Patrikhane Ortodoks Merkezi, Cenevre, 19).

** 25 yıl İzmir Metropoliti olan Anthimos, 1822-1824 yılları arasında Patriklik tahtında kalır. Rütbesi geri alındıktan, yani tahttan indirildikten sonra Kayseri'ye sürülür. İzmir'de ölür (1842).

³ Yunanistan'ın kuzeyinde, Makedonya Bölgesi'nde bulunan bir şehir. (ç.n.)

*** Patrikliği iki seneden az sürmüştür (1824-1826). Sürgünden geri döndükten sonra Prinipo'ya yerleşir ve orada ölür.

Bu şansız dini liderler ve halefleri, milleti yönetmeye çabalarken, bir taraftan Türkleri yatıştırmak, diğer taraftan da destek gördükleri seçkin kimselerin taleplerini yerine getirmek ve keyiflerini yapmak gibi, zor ve çok hassas bir konumda bulunmaktadır. Fakat yukarıda da izah ettiğimiz gibi, olayları yaratan bu yeni seçkin sınıfın davranışlarında herhangi bir ölçü yoktur. Patrik'in kendilerine bağımlı olduğunu bildiklerinden, özellikle kendi menfaatlerine hizmet etmesi amacıyla, Patrikhane'nin kendi emirleri altında bulunmasını istemektedirler.

Çelebi Dimitraki de Patrikhane'de sözünün geçmesini istemektedir. Bir gün, bir konu hakkındaki fikrini emredercesine Hrisanthos'a empoze etmeye çalışırken, Hrisanthos tepkisini gösterir:

“Kalpaklar ne zamandan beri papaz takkelerine⁴ emir veriyorlar?”

Bu laf Zafiropulos'u derinden yaralar.

Maalesef Hrisanthos'un çok kusurları vardır. Bu arada, bütün bu kusurlarının yanı sıra, Efimia isimli biriyle ilişkiye de girmiştir. Hrisanthos, Efimia'yı her gün görebilmek için, onu Patrikhane'nin karşısında bulunan bir eve yerleştirmiştir. Hrisanthos'un aklını başından alan bu kadın, Patriklik tahtına ait bölgeleri kendisine en fazla hediye verenler arasında paylaştırmakta ve her konuya burnunu sokmaktadır.

Bir başka deyişle, perdenin gerisinden Patrikhane'yi Efimia yönetmektedir.

Bu skandal kilisenin canını sıkırmaktadır. Dolayısıyla, Patrik'i başlarından atmak ve Efimia'nın saygısızlığını cezalandırmak için, din adamlarıyla halkın bir araya gelerek aralarında anlaşmaları gayet doğaldır. Padişah bu konuda ikna olmakta gecikmez ve Patrik'in Kayseri'ye sürgün edilmesini, Efimia'nın ise soyunun geldiği yer olan Filibe'ye gönderilmesini emreder. Söz konusu her iki emir de, Türk güvenlik güçleri tarafından eşzamanlı olarak ancak vahşi bir şekilde yerine getirilir. Zaptiyelerin başı Ekümenik Patrik'i ikametgâhından alıp sürgüne gönderdiği sırada, diğer zaptiyeler de bu yerin tam karşısında bulunan evden Efimia'yı aşağı indirmektedirler. Efimia'nın bağrıışları sokaktan duyulmaktadır. Patrik'in tahtından düşürülmesi için işbirliği yapan Rum ileri gelenleri, Hrisanthos iki sıra askerin arasından önlerinden geçtiği esnada, Patrikhane'nin büyük salonunda zafer şöleni düzenlemektedir.

⁴ Ortodoks papazların başlarına taktıkları siyah renkli, külah şeklinde başlık. (ç.n.)

Çelebi Dimitraki gururla bir minderde oturmaktadır. Yenik düşmüş “düşman”ının geçtiğini görünce, kendisine yapmış olduğu hakareti hatırlar ve kendini tutamaz. Elini kaldırır ve işaret parmağını sallayarak bağırır:

“Kalpakların ne yaptığını gördün mü, despotum?”⁵

Fakat Patrik, eziyet çektiği anda bile cesaretini kaybeden bir insan değildir.

“Bre eşek” diye cevap verir, “ben Patriklik makamımı bırakıp sürgüne gidiyorum; ama sen ekmeççi olarak falakaya yatırılıp dayak yiyorsun.”

Dini lider, “ekmeççi” kelimesiyle Zafiropulos’u küçük düşürmek istemektedir. Zafiropulos bildiğimiz gibi un ticareti yapmaktadır. Orada bulunup da olaya şahit olan hiç kimse Patrik’i sevmemektedir. Buna rağmen, Zafiropulos ile Patrik arasında geçen bu konuşmada, Zafiropulos’u haksız bulurlar ve Hrisanthos’un tarafını tutarlar.

Hrisanthos’un yerini, eski Halkidona ve Veligradi (Belgrad) Metropolit Agathangelos* alır. Yeni Patrik, Veligradi Bölgesi’nden beraberinde Vasilakis Vukas isminde Rumlaşmış bir Slav getirir. Vukas Patrik’e, Türklerin sırtını sıvazlayarak ve Hristiyan vekillerin taleplerine karşı gelerek, politika değiştirmesini öğütlemektedir. Patrikhane’nin Poli’nin fatihleriyle iyi geçinmesi halinde, cemaatinin entrikalarına engel olmasının daha kolay olacağını anlamıştır. Fakat bu tavır Fanarilileri kışkırtmaktadır. Vukas’ı sürekli bir engel olarak görmektedirler. Öfkesi burnunda olan Zafiropulos, Patrik’in mutemediyle sürtüşmekte gecikmez. Ancak Vasilakis Vukas korkak insanlardan değildir.

Muhalifine döner ve kararlı bir sesle ona,

“Rahat durmazsan, külahları değiştiriz” der.

Bu cüretkâr karşılık orada bulunanların akıllarında yer eder. Hatta içlerinden biri bu olayı yazmıştır da. “Külah” soyluların taktığı kavuğa ya da kalpağa karşı, sıradan halkı simgeleyen bir başlık çeşididir.

Ancak yukarıda anlatılanların ışığında, Zafiropulos’u duygusuz biri olarak değerlendirmemek gerekir. Çelebi Dimitraki, çok alıngan ve sinirli karakterine rağmen, döneminin önemli kişilerinden

⁵ Ortodoks Rumların din başkanlarına verilen ad. (ç.n.)

* 1826–1830 döneminde Patrik olarak görev yapar. Kayseri’ye sürgüne gönderilir. Skarlato Vizantios’a göre Adrianupoli’de “beş parasız” ölür.

biridir. Poli toplumunun kendisine duyduğu güvenin sonucunda, onu 1825–1826 yılları arasında “fakirlerin hamisi” olarak görüyoruz. Halki Ruhban Okulu’nun⁶ kuruluşunda oynadığı rolle, kabiliyeti ve kendisine gösterilen saygı tüm açıklığıyla ortaya çıkmıştır.

Yukarıdaki bölümlerde bahsettiğimiz Halki Meryem Ana Manastırı’nı son yıkımından sonra Aleksandro İpsilantis yenilemiştir. Patlak veren Yunan İsyanı’nın ve İpsilantislerin verdiğimiz mücadeledeki rolünün bu kurumu etkilememesi imkânsızdır. Türkler bu kutsal yere girerler, manastır rahiplerini kovduktan sonra, her türlü vandalizm ve kutsal eserleri tahrip ederek öfkelerini onlardan çıkarırlar. Başrahip, İngiliz Büyükelçiliği’nden sığınma talep ederek canını zor kurtarır. İngilizler, Edward Barton’un⁷ kemiklerini kabul etmiş olan manastıra bu iyiliğinin karşılığını ödeyebilmek için, sığınma talebini memnuniyetle kabul eder. Bu alçak işgalden sonra, manastır terk edilmiş ve harap bir halde kalır.

6 Haziran 1830 tarihinde, Sinalı çok bilge bir patrik olan Konstantios, Patriklik tahtına çıkar. İsyân fırtınası dinmiştir. Savaşın yerini barış ve af almıştır. Konstantios’un ilk önem verdiği şey yeni neslin eğitimidir. Tüm “Rum Tüccarlar Sistemi”ni* Patrikhane’ye çağırır ve Halki Meryem Ana Manastırı’nı, tüm servetiyle birlikte, onlara bırakmayı önerir. Buna karşılık tüccarlar, yönetimi ve bakımı dışında, burayı “dershane”ye dönüştürme sorumluluğunu da üstleneceklerdir.

Galata tüccarları Patrik’in bu teklifini memnuniyetle kabul ederler ve aralarında topladıkları bağışlarla manastırın ilk sermayesini oluştururlar. İkinci yaptıkları iş bir kurul seçmek olur. Bu kurulun ilk başkanı Dimitrio Zafiropulos, yani Çelebi Dimitraki olur. Galata’nın en büyük ticari kuruluşları hem paralarını, hem de emeklerini vererek bu kurumun çalışmasını sağlarlar. O tarihte, bu değerli eser için işbirliği yapanların çoğu Zarifiler veya Zafiropuloslar’la ya akrabadır ya da gelecekte akraba olacaklardır. O zamanki kurul üyelerinden bazıları şunlardır: Aleksandro Fanarilis, Zafirio Kalfoglu,

⁶ Heybeliada Ruhban Okulu. (ç.n.)

⁷ III. Mehmet devrinde İngiltere’nin İstanbul büyükelçisi olan Sir Edward Barton hastalanıp nekahet dönemini geçirmek için geldiği Halki Meryem Ana Manastırı’nda ölünce (1597) buraya gömülür. (ç.n.)

* Rumlara, Avrupalı tüccarlara tanınan aynı imtiyazları veren “Rum Tüccarlar Sistemi” 1806’da Sultan III. Selim’in emriyle kurulur. Bu sistem, sektörel sorunların çözülmesi için, temsilcilerine mahkemelerde ve gümrüklerde bulunma hakkı sağlıyordu.

Mise Yani Psiharis, Yorgo Stavru (Giritli Hahamakıs), Andonio Theodoridis, Dimitrio Darras, Kiriako Panciris, Manuil Proios, Yani Krikoços, Yani İliaskos, Yorgo Karıalis.

Bu okul 1831'den 1912'ye kadar aralıksız çalışır ve Anadolu Rumlarının büyük bir bölümünü eğitir.

Fakat Dimitri Zafiropulos'un faaliyetleri burada son bulmaz. Gelirleriyle ayakta duran Zoodohu Pigi Ayazması'nın yakınında inşa edilen ilk Rum hastanesinin kurulmasında da öncülük eder. Bu kurum bugün Balıklı Rum Hastanesi olarak bilinmektedir.

Zafiropulos, Konstantino Fenerlis'in kızı Ralu'yla evlenir. Ralu'nun babası erken vefat etmiş ve annesini çok sayıda çocukla dul bırakmıştır. İsmi Aleksandro olan Fenerlis'in en büyük oğlu, Suriye'nin Şam şehrinde yaşayan Yani Fehris'in kızıyla evlenir. Arapça konuşan Fehris'e Çelebi Hanas derler (Hanas, Yanicik'in Arapça şeklidir). 1780 yılından itibaren, Fehris'in ismi, Hacı Manolakis Kamaran'ın ismiyle birlikte, Rum cemaatinin seçkin kişileri olarak Patrikhane kayıtlarında yer almıştır. Her ikisi de, hayır kurumlarının mali yönetimlerinde önemli rol oynarlar.

Ralu Fenerli-Zafiropulu'nun üç kız kardeşi vardır. Biri, Zarifiler'in akrabası olan tüccar Nikolaidis'le, ikincisi Kalfoğlu'yla ve üçüncüsü ise Sultan Mahmut'un Baş Eczacısı Zakinthoslu Kont Yani Rukanis'le evlenir.

Aile arşivlerimde, Konstantino Fenerlis'in babasının, 1783'ten başlayarak her çocuğunun doğumunu yazdığı, dar ve uzun bir defteri muhafaza ediyorum.

İçinde yer alan bazı bilgiler şunlar:

1787 yılının Mart ayının 10'unda, Çarşamba günü saat 19.00'da oğlum Konstantino doğdu.

Takriben bir asır sonra, büyükannem Ralu Zafiropulu eliyle şunları ekler:

14 Nisan 1863'te, 7 yaşından bir ay ve dört gün almışken, Tanrı'sına kavuştu.

Ralu, Konstantino'un kızıdır, yani defterin sahibinin torunu. Bana miras kalan bu defterde Fenerlis'in yaptığı tüm masraflar belirtilmiş; karısının her bir doğumunun kaç mal olduğu, dadılar, aşçıları, hizmetçilerle yaptığı anlaşmalar, vs. XVIII. yüzyılda, Poli'deki

bir Rum ailenin masraflarını içerdüğinden, bu defterden bir iki notu aktarıyorum:

Dadının gündeliği bana on üç paraya mal oldu (yani anlaştım).
Tıraş malzemeleri, ayakkabıları ve kağıtları dahil olmak üzere, Aşçı Theodoro'yla ayda yedi kuruşa anlaştım.

Balıkli Rum Hastanesi'ne, bugün bankalarda olduğu şekilde, para yatırılabilirdi. Hem içeriği hem de söz dizimi açısından ilginç olduğunu düşündüğüm için, kendisine ömür boyu 850 kuruş yıllık gelir sağlayan Konstantino Fenerlis'e ait bir tahvil senedinden alıntı yapıyorum.

Bay Konstantino Fenerlis'in adına tanzim edilen imzalı ve mühürlü bu belge, onun elinde bulunacak ve ona ait olacaktır. Bay Konstantino Fenerlis'in 30 Ağustos 1821, 29 Eylül 1822, 12 Haziran 1826, 15 Mart 1827 tarihlerinde, milletimizin hastanesinin ortak hesabına yapmış olduğu çeşitli bağışların belgeleri kayıtlarımızda da açık seçik görülmektedir. Bugün, burada bulunan bu belgeler büyük bir titizlikle incelenmiş ve son ödeme de yapılmıştır. Tanzim edilen bu belge öncesinde, Bay Konstantino Fenerlis adına yapılan ve yukarıda sözü edilen tüm anlaşmalar veya açılan tüm hesaplar hastanemiz tarafından geçersiz kabul edilmektedir. Ayrıca, bu belgeyle hem bizim hem de bizden sonra hastanenin mali işlerini üstlenecek olanların, bugünden başlayarak, Konstantino Fenerlis'e ölümüne kadar yılda sekiz yüz elli (850) kuruş ödeme yapacağı da onaylanmaktadır. Ölümünden sonra ise, verilen bu söz ve tanzim edilen bu belge, boş kağıt olarak geçerliliğini kaybedecektir. Bu belge, geçerli sayılabilmesi için, sadece saygıdeğer bu şahsa teslim edilmiş ve kanıt teşkil etmesi amacıyla imzalanmış ve mühürlenmiştir.

İstanbul, 5 Mayıs 1831

Haci Anestis
Yani Fahris
Dimitrio Zafiropulos
Avraam İsaak Kesisoğlu
Aleksandros Fenerlis
Konstantino Yani Haci Manolakis Kamaras

Belgenin arka sayfasına, 1832'den 1852'ye kadar ödeme tarihleri ayrıntılı olarak yazılmıştır.

Tahvil senedinin üzerinde bulunan Balıklı Rum Hastanesi'nin mührü üç parçaya ayrılmıştır ve her bir mühür üç kurul üyesinden birinin elinde bulunmaktadır. Bu işlem daha çok emniyet açısından yapılmıştır. Eğer sadece bir tek mühür bulunsaydı, belgenin kaybolması veya kötüye kullanılması çok daha kolay olurdu.

Konstantino Fenerlis'in vasiyetnamesi çok detaylıdır. Rahmetli, aile reisi olarak, her çocuğunu ayrı ayrı düşünmüştür. Evlerini ve mobilyalarını eşit olarak paylaşmıştır. Her birinin hangi kürkü ve kaç tane lahuri alacağını belirlemektedir. Para paylaşımında oğullarına iltimas geçmiştir. Kızların şikayet etmesini engellemek amacıyla, sadece yaşadığı süre zarfında değil, ölümünden sonra da sahip olduğu üç kilise sandalyesini onlara miras bırakmıştır. Bu sandalyelerin sahibi olan kiliseler, sandalyeleri alanlara bir belge (hüccet) vermiştir. Böylece, bu belgeler sayesinde, kilise sandalyelerinin mülkiyeti yeni sahiplerine devredilebilmektedir.

Fenerlis en büyük kızına, Patrikhane Kilisesi'nin kadınlar balkonundaki kilise sandalyelerinden birini bırakır. İkincisine, Metohion Panayios Tafos'taki⁸ * bir kilise sandalyesini hediye eder. Büyükanem Ralu Zafiropolu ise, en küçük kız olarak, Tur-i Sina Metohion Manastır Kilisesi'ne⁹ bağlı kilisede bulunan sandalyeyi miras alır. Fanari'nin bu üç kilisesinden en sonuncusu en önemsiz olanıdır. Ama bugün en göz alıcı olanı da budur; çünkü diğer ikisine kıyasla gözlerden daha uzak olduğu için bozulmadan kendisini korumuştur. Diğerlerinin, yangın ve tadilatlar sonucunda şekilleri bozulmuştur.

Tur-i Sina Metohion Manastır Kilisesi, Fanari'nin biraz ilerisinde, Keratio Kolpo'nun içlerine doğru, yolun sağ tarafında, yani denizin üstünde bulunan özerk bir kurumdur. Duvarlarındaki mazgallar hâlâ öyle bir şekilde korunuyor ki, insan bunları gördüğünde bir kale görüntüsüyle karşılaştığı hissine kapılıyor. Ana giriş kapısının

⁸ XVI. veya XVII. yüzyılda yapılmış Fener'deki bu kilise, Kudüs Ortodoks Patrikhanesi'ne bağlanmıştır. Kudüs Kilisesi olarak da biliniyor. Ortodoksların bir âdeti uyarınca, bazı kiliseler, Kudüs Ortodoks Patrikhanesi'nin kendi Metohion'u, yani bir çeşit şubesi olarak yaptırılmıştır. Dolayısıyla bu şekilde yaptırılan kiliseler halen Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin yetkisi dışındadır. (ç.n.)

* Katakuzinosların evinin yerinde inşa edilmiş, mükemmel bir ikonali perdeye ve çok güzel ikonalara sahip olan Ayios Yeorgios Metohion Kilisesi. Vakfın zengin kütüphanesi Aynaroz'daki manastırlara taşınmıştır.

⁹ Sina Dağı'na bağlı olan Manastır Kilise. (ç.n.)

üstünde bulunan büyük mermer bir levhada Sina Dağı'nın oyulmuş amblemi yer alıyor. Amblem açılmış bir avcu gösteriyor ve rivayete göre, Hazreti Muhammed'in devrettiği Kilise tüzüğünü andırıyor. Bu çok önemli belge, bir Ortodoks manastırına ilk kez ayrıcalık ve özerklik tanımıştır. Hazreti Muhammed okuryazar olmadığı için, imza atması gerektiği zaman, elini önce mürekkebe daldırır sonra da belgenin sonuna bastırır. Tüm padişahların monogramundan oluşan Türk tuğrası, dönemin sultanının isminin ve tahta çıkış tarihinin sanatsal bir kompozisyonla üslup kazandığı avuç figüründen başka bir şey değildir.

ZAFİROPULOS & ZARİFİ

Bu arada, Yorgo Zarifi, Zafiropulos İşletmesi'ndeki yeni işine alışmakta ve her geçen gün daha fazla inisiyatif almaktadır. Fakat iyi seneler geçmiş ve ticaret, bir savaş sonrası krizi gibi, zorluklarla karşı karşıya kalmıştır.

Zafiropulos riske girmiş, Tuna ülkelerindeki temsilcilerine krediler açmıştır. Bu tüccarlar borçlarını ödememek için ellerinden geleni yapmaktadırlar. Dönemin Eflak Beyi Prens Aleksandro Gikas'ın* Poli'deki kapı kethüdası,¹ Zarifiler'in tanıdığı Nikolao Aristarhis'tir.

Dedem, Kapı Kethüdası Aristarhis'ten Eflak Beyi Gikas'ın bu duruma müdahale etmesi için Bükreş'te girişimde bulunmasını rica eder. Bu şekilde, Zafiropulos'a borcu olanların, en azından borçlarının bir bölümünü ödemeleri ümidi vardır. Zarifi'nin girişimi başarılı olur. Zafiropulos, çalışanının yeteneklerinden memnun bir halde, Yorgo Zarifi'ye kızı Eleni'yi vermeyi ve herhangi bir çeyiz vermek yerine onu şirketine ortak yapmayı teklif eder. Eleni yeteneklidir ancak güzel değildir. Dedemin bu ayrıntıya pek de önem vermediği görülüyor. Gelecekteki babaannem o zaman on dokuz yaşındadır; dedemse yirmi dokuz yaşındadır ve geleceğe büyük bir güvenle bakmaktadır.

Bugday ticaretini vuran kriz geçeceğine, giderek daha büyük boyutlara ulaşarak devam eder. Eflak-Boğdan'da, büyük aileler birbirini ardına iflas etmektedir. Bu iflasların bazılarının sonucunda Zafiro-

* İlk başta Rumlara dostça bağlı, Arnavut kökenli, tanınmış İstanbullu bir ailenin çocuğudur. Padişahın rütbesini geri almasıyla beyliği (1834-1841) sona erer.

¹ Eflak ve Boğdan gibi bağlı prenslikler Babıâli'de iki Rum Kapı Kethüdası tarafından temsil edilirdi. (ç.n.)

pulos da zor duruma düşer. Durumu bir çırpıda tehlikeli bir hal alır: Kendisi borçlarını ödemesine rağmen, kendisine borçlu olanlar onu duymazlıktan gelmektedir. Böylece, dürüstlüğünün bedelini mahvolarak öder. İşletmesi iflas etmez ancak bütün sermayesi Eleni'nin çeyiziyle birlikte yok olur. Bu fırtına dedemin bütün emeklerinin heba olmasına yol açar. Dedem cesaretini kolay kaybeden veya sözünü tutmayan bir insan değildir. Artık beş parasız bir gelin olan Eleni Zafiropulu'yu terk etmez. Elbette, bu durumda, şimdilik düğünün sözünü bile etmek imkânsızdır. Masraf yapmak ve ev açmak için hiç de uygun bir zaman değildir. Dedem bütün dikkatini Zafiropulos'un işletmelerinin kalıntılarından yeni bir şey yaratmaya yoğunlaştırır.

Çelebi Dimitraki'nin işten elini ayağını çekmesinin zamanı artık gelmiştir. Yıllar, verdiği emekler ve özellikle de yediği son darbe onu mücadelesine devam edemeyecek kadar güçsüz düşürür.

Dedemin, Çelebi Dimitraki'nin oğlu Stefano Zafiropulos'la anlaşarak işi kendilerinin sürdürmeleri, yeni yöntem ve iş alanlarıyla yola devam etmeleri gibi parlak bir fikri vardır. Öyle de olur. Stefano, Zafiropulos'un en büyük oğludur. Eleni'den iki sene önce doğmuştur.

Onu farklı kılan coşkusu ve sağlam iç güdüleriyle yeniden işe sarılır dedem. Çabaları kısa bir sürede meyvesini verir. Aradan iki sene geçer ve durum kökünden değişir. Yeni ruh ve yeni güçlerle işletme belini doğrultur. Fakat bu sefer ismi değişir. İşletmenin ismi Zafiropulos'ken Zafiropulos & Zarifi olur. Anlaşma, yaşça daha büyük olan Yorgo Zarifi'nin Poli'de kalacağını, daha genç olan Stefano Zafiropulos'un ise Marsilya'ya gidip oradaki işletmeyi yöneteceğini öngörmektedir. Önemli bir ticaret merkezi olan Marsilya Limanı, yeni şirketin bir atılım üssü olarak kullanılacaktır. Eğer işler iyi giderse, ortaklar başka ülkelerde de yeni şirketler açmaya kararlıdır; yeter ki şansları yaver gitsin ve bu şirketleri yönetecek uygun kişiler bulunsun.

YORGO ZARİFİ'NİN İLK ÇOCUKLARI

Aradan üç sene daha geçmiştir ve genç işadamlarının çabaları sonuç vermeye başlamıştır. Yıl 1839... Yorgo Zarifi şimdi otuz iki yaşındadır, Eleni ise yirmi ikisine girmiştir. Eleni'nin bu yaşında henüz evlenmemiş olması, o dönem için istisnai bir durumdur. Dedem artık evlenme planını gerçekleştirebilecek bir konumda bulunmaktadır. Böylece, 1839 yılının Aralık ayında düğünleri olur. Düğün Zafiropulos'un Cubali'deki konağında yapılır. Stefano, Marsilya'dan gönderdiği çeşitli eşyayla, kız kardeşinin çeyizini zenginleştirmeye özen göstermiştir. Gönderdiklerinin içinde, babaannemin sadece bir kez giydiği ve sonra geldiklerinde sarılı olduğu aynı pembe kağıt içinde sakladığı beyaz ipekten bir çift ayakkabı da vardır. Ökçesiz, kare burunlu olan ve balerin ayakkabısını anımsatan bu pabuçlar, yazı masamın çekmecesinde saklıdır. Bu pabuçlar o derece miniminnacıktır ki, bugün giyilebilmesi için yeni bir Kül Kedisi'ne ihtiyaç vardır.

Evlilik dedemde serbestlik ve özgürlük hisleri uyandırır. Ailesini de kurduğuna göre, artık biraz da kendisi için yaşaması gerektiğini düşünmektedir. Üstelik ailesinin refahı için yeteri kadar yorulmuştur. Böylece, karısını alarak kendi insanlarından ayrılır ve ayrı bir eve yerleşir. Hem istediği gibi bir ev bulamadığı hem de daha az kira ödemek istediği için, mahalle değiştirmek zorunda kalır. Cubali ve Fanari'yi arkasında bırakarak Balata'ya (Balat) gelir ve orada yeni "yuva"sını kurar. Balata, Keratio Kolpo'nun hemen gerisinde yer alır. İsmi Bizans İmparatorları Komninosların bölgede inşa etmiş oldukları saraylardan alır. Yeni ev Tur-i Sina Metohion Manastır Kilisesi'ne yakındır. Babaannem, Konstantino Fenerlis'in kendisine miras bıraktığı kilise sandalyesi için belki de annesinden çok daha fazla sevinecektir.

Yorgo Zarifi, Yunanistan'ı terk ettikten sonra, yurdunu bir an bile aklından çıkarmaz. Kökenini ispat etmesi için ona her fırsat verildiğinde, bunu milli gururla dopdolu bir şekilde kullanır.

Yunanistan ve Türkiye arasında imzalanan Adrianupoli Antlaşması'nı izleyen sözleşme, Yunan İsyanı zamanında kaçan Rumlara, Türk vatandaşlığına geçmeleri şartıyla, Poli'ye geri dönme izni vermektedir. Dedem, Nafplio'da elde etmiş olduğu Yunan vatandaşlığını korumak istemektedir; bu yüzden Konstantinupoli'deki Yunan Konsolosluğu'na gider ve Yunan vatandaşlığı için yemini eder. Bu işlem 1840'ta gerçekleşmiştir. Zarifiler o günden beri Nafplio kütüğüne kayıtlıdır.

Balata'daki yeni eve yerleşmelerinden birkaç ay sonra, Aralık 1840'ta, babaannem ilk çocuğunu dünyaya getirir; ileride babam olacak bir erkek çocuk. Yaşadığı bu büyük sevinç ve yeni vatanın gösterdiği kahramanca başarıların taze hayaliyle dedem isim geleneğine¹ boş vererek oğluna ünlü Leonida² ismini verir. Çocuklarına ilişkin notlar tuttuğu özel bir defterde, en fazla yeri ilk övünç kaynağı olan bu oğluna ayırmıştır. Bu defterin korunabilmiş olması aile için büyük bir şanstır. Çünkü bu sayede, babamın doğumuna ilişkin bazı notları alıntılayabiliyorum. Babamla ilgili yazılanların bir kısmını ondan daha ayrıntılı bir şekilde bahsedeceğim bölüme saklayacağım:

Fanari, 27 Haziran 1842. Baban Y. Zarifi.

Oğlum Leonida,

Annen seni 28 Aralık 1849 günü, Avrupa ayarına göre pazar gününü pazartesiye bağlayan gece saat bir civarında doğurdu. İnsanın doğduğu yeri bilmesinin hoş olacağını düşündüğüm için, o zamanlar Fanari İskelesi'nden sonra gelen Balata civarında, deniz tarafında uzanmış yedinci evde kirada oturduğumuzu belirtiyorum. Doğumun sırasında annen çok acı çekti ve altmış iki gün yatakta kaldı. Bu nedenle, büyüdüğün zaman ona olan bu borcunu itaatle ödemen gerekir. Vaftiz baban erkek kardeşim Nikolao'dur.

¹ Ortodokslarda, gelenek olarak, doğan erkek çocuğa dedelerden birinin, kız çocuğa ise babaannenin veya anneannenin ismi verilir. (ç.n.)

² Antik Sparta Uygurliği döneminde, Thermopiles'de Perslere karşı savaşan ve askerleriyle birlikte savaş meydanında ölen Sparta Kralı (M.Ö. 480). Sparta, Mora Yarımadası'nda bulunan antik bir şehirdir. (ç.n.)

Bunlara babaannemin ilk izlenimlerini ve kendisinin bana aktarmış olduğu bir ayrıntıyı ekleyeceğim.

Görüldüğü gibi, babaannemin ilk doğumu hiç de kolay olmamıştır. Dedem, bu denli sevdiği kadının acı çekmesine dayanamadığı için odadan çıkmak zorunda kalır. Fakat saatler geçmekte ve babaannem bir türlü doğuramamaktadır. Dedem, kendisine arkadaşlık etmesi için dostu Yorgo Nikolopulos'u çağırır. Nikolopulos gelir ve ona tavra oynamayı önerir. Karısının çilesi devam ederken sinirli koca ne oyunla ne de sohbetle bu sıkıntısını üzerinden atamaz. Nihayet, hizmetçilerden biri hızla odaya girerek babama doğum haberini verir. Bu beklenmedik sevinç karşısında dedem, Nikolopulos'un kucasına atlar ve konuşmasını engelleyen hıçkırıklar içinde onu öpmeye başlar. Şimdi bir an için düşününce, Zarifi'nin ilk oğlunun kaderinde, günün birinde Nikolopulos'un ilk kızıyla evlenmek olması ne garip bir tesadüftür!

Zarifi arkadaşlarından kabul ettiği tebriklerin yanı sıra, sıkı fıkı olduğu Poli'deki İran Büyükelçisi'nin hediyesi olan güzel bir de İran halısı alır. Daha sonra, bu hediyeye kimsenin büyük önem vermemesi gariptir; çünkü halı çocuk odamıza serildi. Ne oyunlar, ne kavgaya dövüşler gördü bu halı! Ne yemekler, ne mürekkepler döküldü üstüne! Fakat halı, asil menşei sayesinde, tüm bu felaketlerden her zaman sağlam çıkıyordu.

Şimdi bu yüz yıllık halı, evimdeki ata yadigârlarım arasında yer alıyor.

Babamın doğumundan sonra, dedem Zarifi Balata'yı bırakıp tekrar Cubali'ye döner. Yeni ev Ayios Nikolao Kilisesi'yle* Ayios Athanasio Ayazması'nın** tam karşısındadır. Bu evin Zafiropulos'un akrabalarına ait olduğunu tahmin ediyorum; zira başka akraba evleri de oraya yakındı. Ayrıca, seneler sonra Stefano Zafiropulos, dünyaya gözlerini açtığı mahalleye bir okul bağışlamak istediği zaman, okul binasının inşa edildiği arsa aile mülküydü ve dedemin evinden sadece tek bir evle ayrılıyordu. Bu okula "Zafiropulos" ismi verildi.

Cubali'deki evde dedemin ikinci çocuğu doğar ve o da sırasıyla bir başka nam salmış Yunan'ın, Perikli'nin³ ismini alır.

* XVI. yüzyılda inşa edilen tarihi kilise, 1837 yılında yeniden inşa edilir. Ayia Thedasia ve Ayios Nikolaos'un Bizans mozaik ikonalarını taşıyordu.

** Ayios Nikolaos Kilisesi'nin hemen yanında bulunan Ayios Haralambos Ayazması.

³ Perikles: Antik Atina'nın en ünlü komutanlarından biri. (ç.n.)

İşte dedemin ikinci oğlu için yazdıkları:

27 Mayıs 1854. Baban Y. Zarifi.

Oğlum Perikli,

Annen seni 1842 yılının 27 Mart'ında (8 Nisan) Pazartesi günü, yani Paskalya'nın ikinci gününün sabahı, Avrupa saatine göre saat yedide doğurdu. Görüyorum ki, ağabeyin Leonida'yla haftanın aynı gününde doğdunuz. Tek fark, küçük kardeş olarak senin ondan altı saat daha sonra doğmuş olmandır. Doğduğun zaman, Cubali İskeleyi'nin ~~nam~~ karşısına denk düşen bir evde kirada oturuyorduk. Tamamen taştan olan bu ev çok sağlam. O kadar sağlam ki, inşallah sağlığın da o derece sağlam olur. Vaftiz annen annemdir.

ZAFİROPULOS'UN EVLERİ

Çelebi Dimitraki'nin Cubali'deki evi mahallenin övünç kaynağıymış. Yunan İsyanı'ndan önceki senelerde, Fanarililer yavaş yavaş Fanari'yi bırakıp Galata'nın tepelerine çıkınaya başlamışlardır bile. Buraya ilk, Frenkler taşınmaya başlamış, Fanarililer de onları izlemişlerdir. Daha sonra isim yapacak olan bu mahallenin tepeleri o dönemde boştur. Bağlar bu tepelerin yamaçlarını alabildiğine kaplamaktadır. Bu semte, Keratio Kolpo'nun ve Galata'nın üstünde bulunmasından dolayı, Pera¹ ismi verilmiştir. Ancak, bu kadar çok bağın varlığından etkilenen Frenkler, eski belgelerinde bu yerden "*Les vignes de Péra*"² diye bahsediyorlar.

Pera'ya yerleşmenin ilk işaretini, bu heyecan verici manzaralı yere görkemli malikâneler inşa ederek yerleşen yabancı büyükelçilikler vermiştir. Galata Limanı'na giren bir yolcunun ilk karşılaştığı şey, her biri resmedilmeye değer, göz alıcı bir bahçenin ortasında yükselen bu diplomatik saraylardır. Büyükelçiliklerin buraya taşınması, Frenklerin onları izlemelerine sebep olur. Çünkü böylece, tehlike anında veya çaresiz bir durumda sığınabilmeleri, ülkelerinin temsilcisinin yakınlarında bulunmasından dolayı imkân dahilinde olmaktadır. Aynı zamanda Pera işyerlerine de yakındır; zira Pera Galata'ya komşudur. Bu iki semti birleştiren dik yol, daha çok merdivene benzemektedir. Bu nedenle, Poli'yi tanıyanların Galata'nın "merdivenleri"ni unutmaları zordur.

Büyükelçiliklerin bulunduğu bölgede hızla özel malikânelerin inşasına başlanır ve çok kısa bir süre içinde burada yeni, büyük ve

¹ Pera kelimesinin Yunanca'da anlamı: Üstünde, öte, ötede, ötesinde, tepesinde. (ç.n.)

² Pera'nın Bağları. (ç.n.)

zengin bir semt kurulur. Bu yenilikçilik akımından etkilenen ustalar, eski Bizans, Türk ve Venedik mimari tarzlarından uzaklaşarak yeni evlere Avrupalı görünüş verirler. Yeni şehrin tam kalbinde iki büyük yol kesişmektedir. Bu dört yol ağzı, bu yerin “Stavrodromi” ismini almasına neden olur. “Stavrodromi” ve “Pera” kelimeleri aynı yeri gösterir. Yabancılar *Péra* demeyi, Rumlar ise Stavrodromi’yi tercih ediyorlardı.

Zafiropulos’un çocuklarının yeni semte taşınmış olan Frenk arkadaşları vardır. Frenk çocukları, her fırsatta, Pera’nın güzelliklerini göklere çıkarmaktan, havasını ve manzarasını övmekten kendilerini alamamaktadırlar. Daha önce bahsettiğim gibi Fanari, Poli’nin sağlığa en zararlı yeridir. Fanari yaşanılan bir semt olmasını burada oturan Ortodoksların büyük azmine borçludur. Yaşayabilmek için gösterilen tüm çabaya rağmen, zorlukların ardı arkası kesilmemektedir. Yolları dar, nem oranı çok yüksektir; güneş ise evlerin içine ender girmektedir. Endişeli yıllar boyunca Rumların, Türklerin gözleri önünde olmamalarında ve ruhani liderlerinin yakınında bulunmalarında fayda vardır. Fakat şimdi durum iyileşmiş ve tüm işyerleri Galata’da toplanmıştır; Fanari dünyanın öbür ucu gibi görünmektedir.

Çelebi Dimitraki’nin çocuklarının hepsi, aralarında anlaşarak, ailelerinden semt değiştirmeyi talep ederler. Zafiropulos, bu kadar ısrar karşısında ikna olur ve Stavrodromi’nin en yüksek tepesinde bir arazi satın alır. Arazinin bir tarafında İngiliz Büyükelçiliği, diğer tarafındaysa, sayıları durmadan artan Rumların ibadetlerini gerçekleştirmek için inşa etmeye başladıkları kilise yer almaktadır. Kilisenin temel taşı 1804’te konulmuştur. 1904 yılında, kilisenin yüzüncü kuruluş yılı için yapılan görkemli kutlamada ben de bulundum.*

Zafiropulos’un evinin eşsiz bir manzarası vardır. Kışın günlük güneşlik, yazınsa serindir. Pencerelelerinden bakıldığında manzara, bir selvi ormanının ve Türk mezarlarının üzerinden akıp giderek, Ayia Sofia’dan (Ayasofya) Pili Romanu’ya** (Topkapı) kadar eski Bizans’a ait toprakları alabildiğine kucaklamaktadır. Eski surları, Keratio Kolpo’nun içlerinde bulunan Tersane ile Patrikhane’yi seçmekte insan hiç zorlanmamaktadır. Sanki Rumların bütün tarihi, evreleriyle gözünüzün önünde uzanmaktadır.

* Bugün de faaliyet gösteren Panayia Rum Ortodoks Kilisesi.

** Bizans surlarının 23. kapısı. Poli’nin fethi sırasında, Fatih Sultan Mehmet’in, toplarıyla bu kapıyı kuşatmasından sonra, buraya Topkapı ismi verilir.

Fakat Çelebi Dimitraki için bu panorama hiçbir şey ifade etmemektedir. Gözleri karşıdaki Fanari'ye dikilmiştir; ruhunda ise melankoli hüküm sürmektedir. Eski evini uzaktan seçmeye çalışarak, bakışları saatlerce Cubali'ye takılıp kalmaktadır. Yaşamaya alışmış olduğu ve çok sevdiği o yerleri, çocuklarına olan zaafı yüzünden nasıl terk ettiğini bir türlü anlayamamaktadır.

Sürekli kafasını kurcalayan bu düşünce içini bir kurt gibi kemirmektedir. Aklında tek bir şey vardır: Konuksever olmayan bu semti en kısa zamanda bırakıp eski yuvasına geri dönmek. Bir sabah, bu "Frenk mahalleleri"nde artık bir ay bile oturamayacağını çocuklarına açıklar. Çelebi Dimitraki, almış olduğu kararın değişmesi ve ailesinin kendisini yine Stavrodromi'de kalmaları için ikna edebileceği ihtimalinden korkarak yeni inşa edilmiş evini aceleyle satar ve Cubali'deki o çok eski kâgir evine geri döner.

Zafiropulos Ailesi'ne tadını çıkarmak nasip olmayan Pera'daki bu ev, bugün Hotel Royal olarak hizmet vermektedir.

Zafiropulos'un iki yazlık evi vardır. Biri Vosporos'taki Therapia'da, diğeri ise Veligradi denilen bir köydedir. Fakat bahsettiğimiz o yıllarda, Çelebi Dimitraki yalnızca, tüm tanınmış büyük Fanari ailelerinin sayfiye yeri olan ve orada Sevastopuloslar, Nikoklidisler ve Nikolaidisler gibi başka akrabalarıyla da bir araya geldiği Therapia'ya gitmektedir. Therapia'daki bu ev günümüze kadar varlığını korumuştur. Dedem uzun seneler, yazlarını kayınpederinin evinde geçirmiştir. Veligradi'deki diğer ev için de birkaç söz söylenmesi gerekiyor. Bu ev, artık unutulmuş olan o yıllarla garip bir hikâye aracılığıyla bir bağ kuruyor.

Poli'nin çevresindeki köylerden birinde bulunan, bahçeli küçük bir köy evidir. Veligradi çok büyük bir ormanın tam ortasındadır. Başkentten çok fazla uzakta değildir. O zamanki yolların sefil hali, oraya varana kadar, insanı üç saat yürümek zorunda bırakmaktadır. Veligradi ismi, bugünkü Sırbistan'dan gelen ve oraya yerleşen göçmenler tarafından verilmiştir. Çevredeki tüm köylerde olduğu gibi, burada da sadece Rumlar oturmaktadır. Veligradi, aynı ormanda bulunan beş suni gölden birinin yanında inşa edilmiştir. Zengin bitki örtüsü ve su kaynakları Veligradi'yi ayrıcalıklı kılmaktadır. Manzarası ve serinliğiyle Poli'nin yorgun burjuvalarının rağbet ettiği bir yerdir.

Yabancı büyükelçilikler bir sayfiye yeri seçmek istedikleri zaman, Yukarı Vosporos'un en iyi yerleşim yerlerinin Fanarililer tarafından tutulmuş olduğunu görürler. Kendilerine Veligradi Ormanı'ndan

başka bir yer kalmamıştır. Orman, imparatorluğun mülkü olmasına rağmen, Sultan, büyükelçiliklerin oraya çadır kurmak için yaptığı başvuruya olumlu yanıt verir. Böylece, her yaz, elçilik görevlileri malikânelerini terk ederler ve buraya gelerek ormandaki ünlü bir kaynağın yakınında çadırlarını kurarlar. Pek çok yabancı gezgin bu kırılık bölgedeki yaşamdan bahsetmiştir. Bir İngiliz gezgini olan Lady Montague Wortley³ yayımladığı mektuplarda konut olarak kullanılan çadırların debdebelerini, büyükelçilerin zenginlik gösterilerini, yemeklerini, uşakların ve maiyetlerindeki kimselerin gösterişli üniformalarını tasvir eder.

Bu sayfeye yerindeki hayat tüm zorluklarına rağmen güzeldir ve pastoral niteliğini asla kaybetmemiştir. Kornalar her sabah uykucuları uyandırmakta ve onları günlük koşuşturmaya davet etmektedir.

1821 yılında Sultan, Rumların malvarlıklarını müsadere ettiğinde, büyükelçiler yaz aylarında kalacakları yer sorununu çözer düşüncesiyle Vosporos'taki bazı binaları satın almayı önerirler. Sultan, bu binaları sadece satmakla kalmayıp, pek çok arsayı da onlara bağışlar. Böylece "romantik göçebeler", uzun bir süre yaz aylarında kendilerini serinleten ormana ebediyen veda ederler.

Sultan, seneler sonra, Veligradilileri gölün suyunu ve bu sularla birlikte Poli'nin sularını da kirliletmekle suçladı. Sadece bir tek gecede, bütün bir nüfus kökünden kazındı, onlarla birlikte insanlığın burada yaşadığını hatırlatan her şey de; evler, kilise, okul. Çocukken kahve içip lokum yemek için gitmeyi alışkanlık haline getirdiğimiz çeşmenin yakınındaki küçük kahvehane de kayboldu. Bu trajik vira-neden geriye kalan tek şey, eski köyün yıkıntılarının içinden ortaya çıkan yeni ormanda akmaya devam eden kaynağın soğuk suyuydu. Atlarımızla gezinti için oradan geçtiğimiz ve serinlemek için çeşme-de durduğumuz zamanlarda bazen, bana eşlik eden kişiye bu yerin hikâyesini anlatmaya başlıyordum. Fakat konuştuğum kişilerin, kendilerine unutulmuş herhangi bir masal anlattığını sanmalarından endişe ediyorum.

³ İngiltere elçisi olarak atanan eşi Edward Wortley Montague'yle birlikte 1717'de İstanbul'a gelmiştir. (ç.n.)

FANARİ'DEN AYRILIŞ

İkinci çocuğunun doğumundan sonra, dedemin hayatında yeni bir dönem başlar. Keratio Kolpo'nun sağ tarafında kalan sahilde bulunan oturduğu evi değiştirme kararı alır; zira işyerine, işlerine, hatta arkadaş evlerine bile uzak kalmaktadır. Aile reisi olarak aldığı bu karar, herkes tarafından kabul edilir. Böylece Balata, Cubali ve Fanari'ye veda ederek daha Avrupai olan Stavrodromi'de bir ev tutar. Elbette bütün bunlar, bahsettiğim çabuklukta gerçekleşmemiştir. Çünkü gençler her ne kadar tereddüt etmeksizin dedemin tarafını tutmuş olsa da, yeniliklere açık olmayan ve yıllar boyunca çocukluktan itibaren yaşamlarına tanıklık eden bu evi o kadar kolay terk etmek istemeyen yaşlılar, çocukların kararına bin bir bahaneyle direnmişlerdir. En büyük direnişi Çelebi Dimitraki gösterir. Pera'ya taşınarak yapmış olduğu ilk girişimin kendisine pahaliya mal olduğunu gerekçe göstererek, yerinden kıınıldamak istememektedir.

Bu maceraya rağmen, Zafiropulos, Stavrodromi'ye taşınma konusunda damadının kararına uymak zorunda kalır. Böylece, 1846'da dedem, kayınpederinin daha önce inşa ettirip satmış olduğu o evin yakınlarında bir ev kiralayarak Pera'ya yerleşir.

Yeni evine taşınırken kendisini izlemeyen sadece kendi anne ve babasıdır. Uzun zamandan beri her şeyden el etek çekmişlerdir. Yani Zarifi'nin sağlığı, özellikle de gözlerinin kötü durumu, çalışmasına izin vermemektedir. Dedem Pringipo'da (Büyükkada) onlara bir ev kiralar.

Günümüzde, Pringipo'ya gemiyle bir saatte gidiliyor; ancak o zamanlar bu yolculuk saatler alıyormuş. Dedemin babası yaz kış Pringipo'da kalmaktadır. Simiriotis'le evli olan kızı Sultana, her yaz yaşlıları ziyaret etmektedir. Zaman zaman dedem de ailesini görme-

ye gitmektedir. Yanına iki oğlunu, Leonida ve Perikli'yi de almaktadır. Babam bana yolculuğun ne kadar yorucu olduğunu çok sık anlatırdı. Genelde cumartesi günleri, aileleri Pringipo'ya yazlığa giden başkalarıyla birlikte Poli'den ayrılıyorlar ve pazartesi günü Galata'ya dönüyorlarmış. Yolculuk üç, beş hatta bazen on çift küreği olan büyük kayıklarla yapılıyor ve hemen hemen beş saat sürüyor-muş.

Sonbaharda, bir pazartesi sabahı, bebek bekleyen Sultana, Pringipo'dan Stavrodromi'ye gelip doğum yapmaya karar verir. Fakat yolda, bu bölgelerde hiç de şakası olmayan şiddetli bir lodos çıkar ve kayığın aşırı derecede sallanması çocuğun teknede doğmasına sebep olur.

Babam dedesini, siyah gözlük ve gözlerini güneşten koruyan si-perli bir şapka takmış olarak evin taraçasında oturmuş halde hatırlı-yordu. Çocukların, dedelerinin evine vardıklarında yaptıkları ilk iş, dosdoğru, küçük olmasına rağmen meyve veren ağaçlarla dolu olan bahçeye koşmaktır. Çocuklara babaanneleri Tarsi bakmakta ve ce-zalandırılmalarına sebep olan herhangi bir yaramazlık durumunda, dedeyle çocukların arasına girerek sıkça arabuluculuk yapmaktadır.

Yani Zarifi ve karısı yaşamlarının geriye kalan kısmını Pringi-po'da geçirirler ve 1850'li yılların başında burada ölürler. Dedem ölüleri Stavrodromi'ye getirir ve onları Panayia Kilisesi'nin avlusuna gömer. Daha sonra, kilise heyeti üyeleri avluyu onarmak isterler. Vcdansız bir müteahhit orada bulunan mezarların mermerlerini alır ve bunları kilisenin yer döşemesinde kullanır. Dedem bunu öğ-rendiğinde artık çok geçtir.

Dedemin babasından bana kalan tek hatıra, isminin baş harfleri-nin bulunduğu gümüş bir tütün tabakasıdır. Onu, çok daha değerli olan diğer tütün tabakalarının arasına koydum. O tabaka kadar hiç-biri ruhuma hitap etmiyor ve ona her baktığımda, cübbesini giyin-miş, başlığını takmış ve evinin taraçasında oturmuş, sakın bir şekil-de ölümü bekleyen Yani Zarifi'nin hayalini tekrar gözümde canlan-dırıyorum.

YORGO ZARIFI'NİN TİCARİ ve BANKACILIK FAALİYETİ

Kitabımın ana kahramanı olan dedem Yorgo Zarifi'den daha geniş bir şekilde bahsetmemin zamanı artık geldi. Şimdiye kadar, sadece hayatındaki en önemli tarihlerden ve gelişmelerden bahsettik. Yaşadığı dönemde, yaratıcı kişiliği sayesinde toplumda çok çabuk bir şekilde, ayrı bir yer edinmeyi başardığını gördük. Kendisinden önce, ailesinin tanınmış bir aile olmadığını tabii ki söyleyemeyiz. Fakat ailenin ismini yücelten odur.

Türkiye'de yaşayan her Rum için Yorgo Zarifi efsanevi bir şahsiyet olmuştur. Onu yakından tanıma fırsatı bulanlar şanslıydılar. Onun döneminden çok az insanla konuşmayı başarabilmeme rağmen, konuştuğum bu kişilerin hepsi de bana başarılı, kusursuz bir kariyeri ve çok büyük şöhreti olan, olgun ve saygıdeğer bir erkeği tasvir ettiler. Fakat hayatı ele geçirmek uğruna mücadele veren bu gence ilişkin elimde sadece bunlar var. Onunla ilgili şahsi anılarım çok az ve bunları hayal meyal hatırlıyorum. Onu tanıdığım zaman ben bebektim, o ise yaşlılıktan güçsüz düşmüştü. Nafplio'dan itibaren, tüm yaşadıkları, yüreğinde yepyeni bir dünya yaratma gücü taşıyan cesur delikanlıyı değiştirmişti.

Onun zamanında yaşayanların tanıklıklarından ve sahip olduğum resimlerden, dedemi kısaca şöyle tarif edebilirim:

Yorgo Zarifi zayıftı ama güzel ve düzgün bir vücuda sahipti. Davranışları ve hareketleri sakindi. Güven ve cesaret telkin eden gülümsemesi dudaklarında daima gonca gibi açardı. Sesi kalın ve inandırıcıydı. Gözleri açık kestane rengindeydi, burnu ise hafif eğikti. Saçları ve sakalı kestane rengiydi ama çok çabuk beyazlaştı; zaten portrelerinin çoğunda onu kar beyazı saçları ve sakalıyla görürsünüz. Bana kalırsa, bu görünüşü yüzüne ideal ve ataerkil bir hava veriyor.

Çocukluğumdan beri, onu göklere çıkaran insanların anlattıklarını dinledim. Akıllarıyla değil, kalpleriyle konuşan bu insanların abartılı övgülerini veya sözlerini esas almak istemedim. Sadece tek bir değerlendirmeden bahsedeceğim, annemin değerlendirmesinden. Annem, daha sonra kayınpederi olacak kişiyi ilk kez yakından tanıdığı zaman yirmi iki yaşındadır. Daha çekici ve daha tatlı dilli bir insanı tanımanın imkânsız olacağına dair beni ikna etti. Ne zaman ondan söz edilse, bana:

“Yüzünden iyilik akıyordu” derdi.

Yunan İsyanı’nın patlak verdiği dönemde, ailesi için sığınak olan Odesa’da sağlam bir eğitim almıştı. Dedem, Yunanca dışında, Fransızca ve Rusça konuşuyordu. Türkçe’si çok iyi değildi; çünkü ne bu dili öğrenmeye çalışmış ne de gençken Türkiye’de yaşamıştı. Fakat daha sonra Poli’deki hayatı, resmi makamlardaki Türklerle temasları nedeniyle Poli fatihlerinin dilini günlük kullanıma uygun bir pratiklikte öğrenmek zorunda kaldı.

Zarifi, işadamı olarak, ticaret veya bankacılık faaliyetleriyle zenginleşen pek çok kişiden ayırt edilir. Faaliyetleri yaratıcıdır ve hiç mi hiç kâr amaçlı değildir. Bu ne anlama geliyor?

Dedem, ne kadar şirket kurduysa, her zaman bu işletmelerin ilerlemesini amaç edinmiştir. Şirketlerinin tümünü çocuğu kabul ederdi. Şirketi ilk adımlarında dikkatlice izler ve ancak yoluna tek başına devam edebilecek güce sahip olduğuna inandığı zaman elini tutmaktan vazgeçerdi.

Poli’nin belli başlı şirketlerinin onun eseri olduğunu söylersek hiç de abartmış olmayız. Yaşamlarını ona borçlu olan bankaları, tramvayları ve maden ocaklarını bir yana bırakarak, en önemli iki eserinden bahsedeceğim: Osmanlı Düyun-u Umumiye İdaresi¹ ve Osmanlı Tütün Tekeli.²

¹ 20. yüzyıl başlarında Osmanlı İmparatorluğu çökme sürecine girdiğinde, Batılı finans çevrelerinden aldığı borçları ödeyemez duruma düşer. Böylece Devlet, Batılı devletlerin mali kontrolü altına girer ve gelirlerini kiraya vermek zorunda kalır. Düyun-u Umumiye İdaresi’nin ortaya çıkış koşulları da böylece oluşur ve Avrupalı alacaklıların borçlarının geri ödemesini denetlemek için Düyun-u Umumiye İdaresi kurulur (Genel Borçlar İdaresi). (ç.n.)

² Batılılar alacaklarını Düyun-u Umumiye İdaresi’yle garanti altına aldıktan sonra tütün tarımını düzenleyip vergilendirmek için yeni bir şirketin kurulması kararını Osmanlı’ya aldirttilar. Osmanlı Devleti, Düyun-u Umumiye İdaresi ve üç banka grubu arasındaki görüşmeler sonucunda, kısa adı RFJI (Régie Cointéressée des Tabacs de l’Empire Ottoman / Memalik-i Şahane Dühanları Müşterekül Menfaa Reji Şirketi) olan şirket kurulur. (ç.n.)

Bu her iki eserin de ilkesi, Türk İmparatorluğu'nun azalmak yerine, tam aksine zaman geçtikçe sürekli büyüyen mali ihtiyaçlarını karşılamaktır.

Zafiropulos & Zarifi İşletmesi artık iyice ünlendiğinde, kendisine duyulan güven, en önemli anlaşmaları gerçekleştirmesine fırsat verir. Genel olarak işler şu şekilde alınmaktadır:

Saray'dan dedemin evine veya işletmesine at üstünde gelen bir ulak, onun hemen Saray'a gitmesini rica eder. Dedem arabasına binip yola çıkar. Zarifi, Saray'a varır varmaz, Sultan'ın özel dairesine götürülür. Orada, dedemi ya Sultan'ın kendisi ya da bakanlarından biri, bazen de Saray'ın Başkatibi dört gözle beklemektedir. Kendisine, acil olarak bilmem kaç bin Türk lirasına ihtiyaç duyulduğunu söylerler. O ise, bir an düşünür, sonra da sorar:

“Bana ne gibi teminatlar verebilirsiniz?”

İlgililer çeşitli teklifler verirler; bir vilayetin ondalıkları,* koyun, balık ve tuzların vergisi, Buharlı Gemi Mahsusa Şirketi'nin** gelirleri veya gümrüklerden basit poliçeler. Dedem teminatları görüşür. Büyük tecrübesi sayesinde, kendisine teklif edilen bedellerin karşılanıp karşılanmayacağını hemen anlayabilecek durumdadır. Teklifleri tatmin edici bulduğunda derhal anlaşmaya varılır. Bildiği ve inandığı en iyi şekilde pazarlık etmesi ve tam yetkiyle ona tahsis etmiş oldukları kredileri vermesi için, ortakları ve temsilcileri kendisine vekalet vermişlerdir. Anlaşmanın imzalanmasından hemen sonra, ortaklarına ve temsilcilerine bir telgraf çekerek her birine düşen payı bildirir ve onlardan gelecek cevabı hiç beklemeden, söz konusu miktarlara tekabül eden poliçeleri çeker. Bankalar bu çekleri aynı gün kırar. Böylece, birkaç saat içinde Zarifi istenen tüm krediyi Sultan'ın avucuna sayabilir.

Tabii ki, temsilcilere göre bu şirket mesuliyetsiz ve tehlikesiz bir şekilde tam anlamıyla bir bankacılık faaliyeti yürütmektedir. Faiz ve komisyonlarını almaktan başka bir işleri yoktur. Hatta çoğu kez, bu ticari işlem aynı yıl içinde tekrarlanır ve böylece kârları daha da artar. Fakat imzasını koyduğu andan itibaren Yorgo Zarifi için zorluklar başlar; çünkü teminatların kâr bırakmasını sağlama görevi ken-

* Toprak ürünlerinden onda bir oranında alınan vergi. (Öşür veya aşar vergisi de denir. (ç.n.))

** Osmanlı İmparatorluğu'nda, Boğaz'da yolcuların taşınması için buharla çalışan altı gemiyle kurulan ilk anonim şirkettir (1849). Şirketin asıl kurucuları üst düzey devlet yetkilileriydiler. Çoğunluğu, iştirak sermayesini Galata bankerlerinden ve Y. Zarifi'nin ticarethanesinden borç almışlardır.

disine düşmektedir. Daha önce bahsettiğimiz gibi, teminatlar tam bir keşmekeştir ve parasının eşzamanlı olarak çeşitli kaynaklardan toplanması için her an tetikte olması gerekmektedir. İlk başta, teminat olarak Mitilini'nin (Midilli Adası) ve Propontida veya Eyeo vilayetlerinin ondalıklarını tercih etmeyi daha pratik bulur; çünkü ne de olsa, hem Poli'ye daha yakındılar, hem de bunların denetimi daha kolaydır. Fakat sultanların ihtiyaçları artmaya başladığında, henüz eskiler ödenmemişken, yeni krediler sağlamak amacıyla hep yeni teminatlarla yüklenmek zorunda kalıyor olması nedeniyle duyduğu kaygıyı gizleyememektedir. Bir taraftan borç büyümekte, diğer taraftan ise teminatların birikmesi borcun amorti edilmesini* sorunlu kılmaktadır.

Fakat zamanla, özel bir işletmenin geciktirilen bu kadar çok borcunun olması ve teminatlardan oluşan koskocaman bir dağ yığınına çekip çevirmesi, artık imkânsız bir hal alır. Bu mali labirenti artık bir düzene sokmak gerekmektedir. Yorgo Zarifi, bir taraftan tüm Türklerin tüm borcunu, diğer taraftansa verilen tüm borçların idaresini ve tahsilatını en iyi şekilde üstlenecek uluslararası bir şirket kurulması gerektiğini düşünür. Bu şirket zamanla, Osmanlı Düyun-u Umumiye İdaresi ismi altında dev bir kuruma dönüşür, şubesi ise Rüsum-u Sitte İdaresi'dir.³ Yorgo Zarifi, bu eserine gerekli bir ilave olarak da "*Régie Coïntéressée des Tabacs de l'Empire Ottoman*"⁴ı kurar.

1879'da, Türkiye'nin ekonomik durumu çıkmaza girer; çünkü Osmanlı-Rus Savaşı ülkenin mali durumunu öyle bir safhaya getirir ki, kendisine kredi vermiş olan Avrupalılara bile borçlarını ödeyememektedir.

Bono sahiplerinin menfaatlerini düşünen yabancılar da, çeşitli uzlaşma teklifleriyle Berlin'e gelirler. Fakat günler geçmekte, Türkiye'nin coğrafi kaderi kararlaştırılmakta ancak mali meseleleri askıda kalmaya devam etmektedir.

Bu arada Yorgo Zarifi, Rum bankacılar grubunun lideri olarak, 22 Kasım 1879'da, Poli'de şirket kurulmasına izin veren bir "irade-yi" Sultan'dan koparmayı başarır. Bu yeni şirkete pullardan, balıkçı-

* İç ve dış kamu borcunun daha iyi takip edilebilmesi için, 1859 Temmuz'unda, Devlet Amortisman Fonu kurulur. Yönetim Kurulu'nun 12 üyesinden 11'i Müslüman değildir. Bunların aralarında Y. Zarifi, Theodoro Baltacis, Zani Skiliçis de bulunmaktadır.

³ Altı adet vergi anlamına gelen ve vergi gelirlerini yönetme yetkisi verilen bir kuruluş. (ç.n.)

⁴ "Memalik-i Şahane Dühanları Müşterekül Menfaa Reji Şirketi", yani "Osmanlı İmparatorluğu Tütün Reji İdaresi." (ç.n.)

lıktan, ipek ve koyunlardan sağlanan vergi gelirleriyle tütün ve tuz tekelinin işletilmesi on yıl süreyle tahsis edilmiştir. Bu anlaşma hemen uygulamaya sokulur, yani 1 Ocak 1880 tarihinde.

Avrupalılar şaşkınlıktan donakalmışlardır. Fakat başta Yorgo Zarifi olmak üzere Rumların ne kimseyi aldatmaya, ne de kimseyi kendisine ait olan paydan yoksun bırakmaya niyetleri vardır. Rumlar, Türkler ve bono sahipleri arasında yeni müzakereler başlar ve menfaatlerin ortak olması nedeniyle, Berlin’de başarısızlıkla sonuçlanan görüşmeler bu sefer Poli’de uzlaşmayla sonuçlanır.

Bir sene sonra Sultan, Osmanlı İmparatorluğu’nun ekonomisinde yeni bir sayfa açan, bir “irade” yayımlar. 1881 yılının Muharrem ayında imzalandığı için, Muharrem Kararnamesi olarak bilinen bu kararname sorunu genellemekte ve nihai çözümler getirmeye çalışmaktadır.

Türkiye’nin ekonomik keşmekeşeni çözecek bu yeni şirket uluslararası olacaktır. İki şubeden oluşacaktır. Birinci şube, sermayenin ve imparatorluğun bütün faiz borçlarının en çabuk şekilde ödenebilmesi için çok katı bir denetime tabi olacaktır. İkincisi ise, bu kredilerin ödenmesi için tahsis edilen tüm dolaylı vergileri yönetecektir. Bu uluslararası kurum, Osmanlı Düyun-u Umumiye İdaresi olarak isimlendirilir.

Tütün tekeli “*Régie Cointéressée des Tabacs de l’Empire Ottoman*” ismini alır. Bu devasa bir idari şirkettir; fakat bağımsız çalışsa da Düyun-u Umumiye İdaresi’nin denetimindedir. Daha sonraki yıllarda, Türklerin borçlandığı tüm meblağlar, bu iki kurumun gözetimi ve güvencesi altına verilir.

Kemalistlerin zaferi ve 1923 yılındaki Lozan Antlaşması sonrasında bu sözleşmeler feshedilir.

HAYIRSEVERLİK FAALİYETLERİ

Yorgo Zarifi'nin yaptığı tüm bu işler, sayısız faaliyetlerinin sadece bir kısmını oluşturur. Yurttaşları arasında isminin büyük bir saygı uyandırmasını izah etmek için yeterli değildir. Bir insanın diğer insanlar tarafından takdir edilmesi ve onların sevgisini kazanması için sadece zenginlik yetmez. Ticari faaliyetlerinin yanı sıra, hayırsever ve vatansever etkinlikleri de olmasaydı, Yorgo Zarifi'nin ismi tüm Rumlar arasında bu kadar çok bilinmeyecekti.

Dedemin yapmış olduğu bağışlar, Rum Milleti'nin büyük velinimetlerinin bilinen jestlerinden çok farklı özelliklere sahiptir. Velinimetler, genellikle, sadece isimlerini verdikleri birkaç eser vakfediyorlardı. Onların yapmış oldukları binalar, zamanı yenerek, bağış yapan kişinin ismini ve ününü ebediyete dek sürdürüyordu. Tüm hayatları boyunca para toplayan bazı kişilerin ise, ölüm karşısında keselerinin ağzını açmaları ümit ediliyordu. Zarifi, hayatta olduğu sürece, milleti her ihtiyaç duyduğunda servetinin bir kısmını seve seve vermiştir.

Türkiye'de toplum yararına çalışan kurumlar, Yunanistan'a kıyasla çok daha fazla olmak üzere, sadece bireysel yardımlarla yaratılmıştır. Türk Hükümeti, bırakın yardım etmeyi, her fırsatta vergilendirmek, gözdağı vermek gibi engeller çıkarıyordu. Kurumların mütevellileri hükümetle sürekli bir mücadele içindeydiler.

Kırk yıl boyunca, Poli'de gözünü dünyaya açan hiçbir kurum veya derneğin, inşası veya bakımı için sanmıyorum ki Yorgo Zarifi'ye de şükran borcu olmasın. Fakat bu kurumlardan hiçbiri onun ismini taşımaz. Poli'de "Zarifion"¹ ismini taşıyan tek bina, ölümünden

¹ Zarifi'nin, Zarifi'ye ait olan. (ç.n.)

yirmi yıl sonra inşa edilen Balıklı Rum Hastanesi'nin binalarından biridir. İsmi, daha önce yapmış olduğu bağışlara karşılık bir şükran nişanesi olarak bu binaya verilmiştir.

Hayır yaptığı bir esere karşı gösterdiği ilgi, onu yaratması ve bitirmesiyle son bulmuyordu. Onu yakından izliyor, yönetim kurulu başkanlık ediyor, gelir sağlamak için davetler düzenliyor ve kurumun medeniyetin gelişimine ayak uydurmasına önem veriyordu. Balıklı Yardımseverler Derneği'yle Özel Fener Rum Erkek Lisesi için var gücüyle çalışmıştır. Heybeliada Rum Ticaret Okulu'nda ise, hastalığı kendisini her şeyden elini eteğini çekmeye mecbur bıraktığı ana kadar, denetim kurulu başkanı olarak kalmıştır. Annemin anlattıklarından, dedemin, Özel Fener Rum Erkek Lisesi'nin yararına, Pera'daki halka açık Taksim Bahçesi'nde bir kır eğlencesi düzenlemiş olduğunu hatırlıyorum. Felçli olmasına rağmen, iki tekerlekli hafif bir arabanın içinde dolaşarak bu nazik çabayı cesaretlendirmek ve parasını cömertçe dağıtmak üzere eğlenceye katılmıştı.

Gördüğümüz gibi, Yorgo Zarifi'nin sırf yardımseverlik aşkına yürüttüğü tüm bu cömert etkinliklerini takip etmemiz çok zor. Çoğu kez heyecanı öyle şiddetli bir hal alıyordu ki, insana bir Bizans akıncısının cesaretini hatırlatıyordu. Birine sadece bir kez gittiği, diğerine ise ömrü boyunca hiç ayak basmadığı iki bağışını bilmem başka nasıl anlamlandırabiliriz.

1865 yılı civarında, ailecek Prusa'ya kaplıcalara gidilmiştir. Şehrin bu şifalı su kaynakları ezelden beri meşhurdur. İlk Türk sultanlarının görkemli eserlerinden başlayan ve şehri çevreleyen büyüleyici manzarayla sona eren Prusa'nın güzellikleri anlatılmakla bitmez. Prusa, Rum Metropolü'nün merkezidir. İki nahiyesi ve iki kilisesi vardır. Fakat orada oturan Rumlardan hiçbiri kendi lisanını konuşmamaktadır. Bu durum dedemi öfkeliendirir. Prusa'da biri erkekler, diğeri kızlar için olmak üzere, iki okul inşa ettirmek ister ve ilgililere şunları söyler: "Şehrinize beş sene sonra döneceğim. Eğer bu zaman zarfında çocuklarınız Rumca öğrenmişlerse, o zaman bir de ortaokul yaptıracağım." Maalesef, dedeme bir daha oraya gitmek nasip olmaz. On beş sene sonra, inşa ettirdiği okullar sayesinde, Prusa'daki tüm Rumların Rumca öğrenmiş olduğunu görebilseydi, kim bilir ne kadar mutlu olurdu!

Birincisinden çok daha önemli olan ikinci bağışı, Türk egemenliği altında bulunan yerlerde, nesiller boyunca Rum çocukları eğiten öğretmenlerin büyük bir kısmının yetiştirildiği bir eğitim bahçesi

olan Zarifion Didaskalion'un² kurulmasıdır. Trakya'daki Rumluğun akropolü olan Filibe, tamamen Bulgarlaşma ve orada oturan Rumların oluşturduğu milli çekirdekle birlikte yok olma tehlikesi içindedir. Yorgo Zarifi, bir yüksek öğrenim kurumu vakfederek Ethniki İdea'ya³ Rumların bağrında sönmeden tutmayı başarır. Söz konusu okulun açılış töreni 1875 yılında yapılır.

Bu Pedagoji Akademisi, Yunanca öğretmeni olmak için gelen kız ve erkeklere açıktır. Yaşadığı sürece, bakımı için bu okula her yıl bin altın lira verir.

Babaannem, dedemin ölümünden sonra, bu akademinin uzun yıllar ayakta kalmasını sağlamak için, o zamanki Yunan Diliyanis Hükümeti'ne Kardiça'daki⁴ Sofades'te⁵ bulunan bir çiftliği bıraktı. Buna karşılık, Yunan Devleti, Zarifion Didaskalion'un bakımı için, kanunen her yıl bin altın lira ödemeyi üstleniyordu. Bir başka şart ise, okulun herhangi bir nedenle Filibe'de faaliyetine son vermesi halinde, Yunan Hükümeti'ni öğretmen okulunu aynı isimle Thra-ki'nin (Trakya) bir başka şehrinde tekrar kurmaya mecbur ediyordu. Bu şekilde, Yunan devleti kurumun hamisi oluyor, kurum ise güçlü bir koruma elde ediyordu.

Tüm bu söylediklerimizden sonra, okurun Yorgo Zarifi'nin hayırsever faaliyetlerini özellikle Rum gençliğine yönelttiğini anlaması kolaydır. O, ırkın geleceği için, eğitimin en iyi güvence olduğuna inanıyordu.

Fakat Türkiye'nin uçsuz bucaksız topraklarının her bir köşesinde bulunan Rum azınlığın eğitim ihtiyaçlarını, sahip olduğu sınırlı imkânlarla karşılamak özel girişim için neredeyse olanaksızdır. Bu nedenle, soydaşlar tarafından, büyük merkezlerde, Yunan edebiyatının yayılması ve sevilmesi amacını güden çeşitli dernekler kurulur. Aynı zamanda, bunları oluşturan üyelerden zengin olanlar, çabalarını birleştirmekte ve böylece, her türlü hayırsever işi için gerekli olan parayı toplamaktadır.

"Filoloyikos Silogos Konstantinupoleos"⁶ da bunlara benzer derneklerden biriydi. Silogos'a⁷ en çok bağış verenlerden biri Yor-

² Zarifi Öğretmen Okulu. (ç.n.)

³ Milli Görüş. (ç.n.)

⁴ Orta Yunanistan Bölgesi olan Tesalya'da bir şehir. Kardiçe de denir. (ç.n.)

⁵ Kardiça yakınlarında küçük bir şehir. (ç.n.)

⁶ İstanbul Filoloji Derneği. (ç.n.)

⁷ Dernek. (ç.n.)

go Zarifi'ydi. Silogos, lokal, kütüphane, müze, konferans ve müzik salonlarından oluşuyordu. Yunan dilinin okunup yazılmasının yaygınlaşmasına ve kavranmasına yönelik savaşa öncülük etti. Fakat Türkler bu derneğe iyi gözle bakmıyorlardı. 1922 yılında yeni yönetimin ilk işi Silogos'un binasına el koymak oldu. Zengin kütüphanesine el kondu ve kitaplar Angira'ya (Ankara) gönderildi. O zamandan beri bina, yeni yönetimin tek partisinin merkezi durumundadır.

Alenen çalışan Poli'deki Filologyikos Silogos'un yanı sıra, gizlice veya asıl amaçlarından farklı bir şekilde faaliyet gösteren daha küçük çaplı bir yığın dernek vardı. Bunlardan biri, belki de en önemlisi, eğitime ve yardımseverliğe önem veren "Agapate Alilus"⁸ tu. Bu derneğin amacı, Thraki ve Makedonya'daki köylere öğretmen sağlamaktı. Thrakikos, İpirotikos ve Thesalikos da buna benzer derneklereydi.*

Yorgo Zarifi'nin gençlerin eğitimi için gösterdiği gayret, eğitim kurumlarının kurulması ve bakımıyla sınırlı kalmamıştır. Sayısız öğrenciye burs da vermiştir. Bu burslardan yararlananlardan biri de Thrakili şairimiz Viziinos'tur.⁹ Fakat dedemin onun hakkında ne düşündüğünü ve eğitimi için yaptığı masrafların boşa gittiğini düşünüp düşünmediğini hiçbir zaman öğrenemedim.

Yorgo Zarifi'nin buraya kadar bahsettiğimiz hayır faaliyetleri, resmi belgelere dayandıkları için herkesçe biliniyor. Fakat resmi olarak yaptığı bağışların dışında, bir de kendini göstermeden yaptığı bağışları vardı. İmkânları dahilinde, Poli'nin sayısız fakir fukarasını rahatlatmayı da üstlenmişti. Somut şeyler söyleyemem; çünkü bu tür yardımlar doğası gereği açıklanmaz. Bağış yapanı ölümsüzleştirecek olan, görkemli eseri değildir, gizli ve anonim Hıristiyanlık merhametidir. Elinin sürekli cebinde olduğu ve cebinin asla boşalmadığı rivayet ediliyor. Şartlar ne olursa olsun, dedemin eli açık

⁸ Birbirinizi Seviniz (İncil'den). (ç.n.)

* Bütün bunların yanı sıra, Y. Zarifi, amacı ihtiyacı olanlara iş imkânları yaratmak olan, Filergu Eterias Konstantinupoleos'un [İstanbul İşsevenler Derneği. (ç.n.)] kurulmasında da önderlik etmiştir (1866–1877). Dernek, ortaklaşacılık sistemleri [Üretim araçlarından kişisel sahipliği kaldırıp ortak kullanmayı ve toplum içinde her türlü harekette ortak davranışı savunan öğreti. Kolektivizm sistemi de denir. (ç.n.)] denilen, toplumu yok eden ve bozan unsurlara ve bu unsurlara hakim olmak isteyen ve pek çok sayıda faal üyesi olan uluslararası örgütlere karşı savaşmayı hedeflemiştir; dernek ayrıca yoksul ustalara alet edevat, hazır giyim sanayicilerine malzeme yardımı, fakir aile reislerine geçim kaynakları, fakir ailelere dikiş ve el sanatları malzemeleri vs. temin ediyordu.

⁹ Yorgo Viziinos, XIX. yüzyıldaki Çağdaş Yunan Edebiyatı şair ve öykü yazarlarından. (ç.n.)

olduğu su götürmez bir gerçektir. Bu, en azından, insanlara parasını saçtığını gören ve bu davranışının yersiz olduğunu düşünen karısının hır çıkarmasından anlaşılıyor.

Akşamları, dedem işinden döndüğünde karısını yanına alıp Therapia'daki evlerin önünde uzanan sahilde yürüyüşe çıkar. Fakirler pusuda beklerler ve onu gördükleri zaman gerçek bir saldırıda bulunurlar. Dedem ayırım gözetmeden herkese para dağıtır. Fakat babaannem kimin gerçekten yardıma ihtiyacı olduğunu çok iyi bilmekte ve paranın layık olmayan ellere gittiğini gördüğünde sinirlenmektedir. Dedem onun eleştirilerinden kurtulmak için, şu yöntemi bulur. Dağıttığı paraları avcunun içinde tutarak ellerini arkasında kavuşturarak yürümektedir. Böylece, fakirler gizlice arkasından yaklaşıp, babaannem hiçbir şey hissetmeden paylarını almaktadırlar.

Dedemin yaşadığı ve gururla anlattığı hayatının vukuatlarından biri, koskocaman bir hırsızlık çetesiyle yaşadığı maceraydı. Gece geç saatte, lokalden çıkmış eve dönerken, dar ve karanlık Glavani Sokağı'ndan¹⁰ * geçerken önünde iki gölge fark eder. Onu durdururlar ve cüzdanını isterler. Korkacağına, onlara döner ve cesaretle sorar:

“Ne? Rum delikanlılar hırsızlık yapmaktan başka bir meslek bulamadılar mı? Rum ağızları elimdeki paraları istemeye utanmadı mı?”

Hırsızlar bu medeni cesaret karşısında şaşırırlar ve hayretle sorarlar:

“Sen kimsin ki böyle laflar ediyorsun?”

Dedem soğukkanlılığını kaybetmeden sözlerine devam eder:

“Size ismimi söylemeye korkacağımı ve benden daha fazla para istememeniz için zengin olduğumu saklayacağımı mı zannediyorsunuz? Ben Yorgo Zarifi'yim ve bütün Poli beni tanır. Sizin gibilerine metelik vermem.”

İsmi duyan hırsızlar, özür diler gibi bir şeyler fısıldayarak geri çekilirler:

“Kiminle uğraştığımızı bilmiyorduk.”

Ne yapacaklarını, ne söyleyeceklerini bilemeden bir an duraksadıktan sonra, hırsızlar şunları söylerler:

¹⁰ Bugünkü ismi Kallavi Sokak. (ç.n.)

* Pera'nın büyük yolunu, Neogotik bir mimarisi olan Saint Antonio Kilisesi'nin hizasında Mniinatakia'ya [Mezarlıklar Bölgesi. Tepebaşı Petit Champs des Morts Latin Mezarlığı. (ç.n.)] bağlayan yol. İsmi banker Gaspar Glavani'nin oradaki köşkünden almıştır.

“Yolun diğer tarafında çetenin diğer yarısı bekliyor. Senin kim olduğunu bilmedikleri için, onlarla başın belaya girmesin diye, seni evine kadar götüreceğiz.”

Böylece, pişman olmuş haydutların eşliğinde evine gider. Evin kapısı açılır açılmaz, döner ve hepsine birer altın lira verir. Hırsızlar üzerine atılarak ellerini ve paltosunun eteklerini öperler.

Yorgo Zarifi’nin bu mutsuz insanların dünyasında tam olarak ne ifade ettiğini, herkesten daha iyi, Poli’yi ziyaret eden ve gazetesine bu konuda haberler gönderen *Globe* gazetesinin İngiliz muhabiri anlatmıştır.

Gördükleri ve duyduklarıyla yetinerek hazırladığı tanıtım yazısında, onu Amerikalı ünlü hayırsever *Peabody*’ye benzetiyor.

Globe, 16 Nisan 1881

Yorgo Zarifi

Konstantinupoli’deki muhabirimiz bildiriyor:

Konstantinupoli dilencileri ve dolandırıcılarıyla ünlüdür. Birkaç gün önce, Galata’daki en önemli hanlardan birinin önünden geçerken gördüğüm manzarayı asla unutmayacağım. Bu hanın girişinde toplanmış en az beş yüz, altı yüz kişilik bir kalabalığı yararak zar zor yolumu bulmaya çalışıyordum. Bir kaza olduğunu düşündüm ve yanımdaki bir Avrupalı’ya bu garip kalabalığın burada ne işi olduğunu sordum. Gülümseyerek cevap verdi: “Bugün cumartesi ve bu dilenciler Yorgo Zarifi’yi bekliyorlar.” Merakım kamçılandı. Kalabalığı iterek kendime yol açtım ve Zarifi & SIA¹¹ İşletmesinin kapısına ulaştım. Kapının etrafında 182 dilenci saydım; erkekler, kadınlar ve çocuklar; körler, topallar ve hastalar; Türkler, Museviler, Ermeniler, İtalyanlar, Rumlar, vs. Her çeşit sefalet ve uyruk oradaydı ve onlardan her biri, hiç kimse onları engellemediğinden, orada bulunmak için her hakka sahipmişler gibi, sabırlı ve itaatkâr görünüyordu. Şu “Yorgo Zarifi”yi ve bu tuhaf toplantının nasıl biteceğini görmek için merak içindeydim.

Az sonra, altmış yaşlarında, orta boylu, güler yüzlü, diğer erkeklerle çok benzeyen sakın bir adamı fark ettim. Kalabalığı yavaşça iterek kendine yol açtı ve karşımda duran işletmenin kapısından içeriye girdi. Müdavimlerden bazıları başlıklarını çıkarmışlardı bile, ba-

¹¹ Şirketin ismi: Zarifi ve Ortakları. (ç.n.)

zıları ise anlaşılma sözler murıldanarak farklı bir şekilde selamladılar onu. Birkaç dakika sonra, İşletmenin kapısında elinde koyu renkli bir torba tutan çalışan belirdi. O an, dilenciler arasında genel bir kargaşa yaşandı ve sonra sırayla çalışanın önünden geçmeye başladılar. Her biri bir “beşlik” (takriben bir şilin) alıyor ve memnun bir ifadeyle kendi yoluna, diğer deyişle mutluluk yoluna gidiyordu. Yanında duran birine yönelerek şu yorumu yaptım: “Muhtemelen, pek çok hilekâr hak etmediği halde bir ‘beşlik’ aldı.” Cevabı şöyleydi: “Bay Zarifi, bilmeden bir düzine hilekâra para vermen, bir dilenciye hak ettiği bir parça ekmekten mahrum bırakmaktan çok daha iyidir diyor!” Bay Zarifi iş yerinden ayrıldığı zaman da aşağı yukarı aynı şeyler oldu. Zamanında oraya varamamış ve hayal kırıklığına uğramış pek çok dilenci çıkışta onu bekliyordu. İşletmesinin kapısından faytonuna kadar olan elli yardalık mesafeyi katetmek için, kelimenin tam anlamıyla etrafa para saçmak zorunda kaldı. Bu davranışıyla, işletmesine yaptığı cumartesi ziyaretinin kendisine 15 ve ya 20 liraya mal olduğunu tahmin ediyorum.

Bu “Konstantinopolili Peabody” hakkında daha fazla şey öğrenmek için sabırsızlanıyor ve sağdan soldan sorup soruşturuyordum. Yukarıda da bahsettiğim bu kahraman, yani Zarifi, çok saygıdeğer ve itibarlı Galatalı bir Rum tüccarın oğlu. Oğulları babalarının işlerini devam ettirdiler ve şimdi isimleri Doğu’nun en zengin ve itibarlı tüccarları olarak anılıyor. Yorgo Zarifi, Osmanlı devleti nezdinde güç sahibi olmayı aklından geçirmezken, bugünkü Sultan’ın bankeri, arkadaşı ve danışmanı oldu. Bay Zarifi, az veya yetersiz teminatlar verebilecek durumda olduğu dönemde bile Sultan’a destek olmuş. Sultan II. Abdülhamit tahta çıktığı andan itibaren, onun her zaman memnuniyetle kabul edilen misafiri ve danışmanı olmuş. Sultan ona sık sık “baba” diye sesleniyor! İmparatorluğun en önemli kurumlarından bazılarını işlettiği için, Sultan’ın ve hükümetinin Bay Zarifi’ye teveccüh göstermeleri gayet doğal. Zarifi’nin ne aşırı taleplerde bulunduğu, ne de Sultan’ın inayetinden herhangi bir şekilde istifade ettiği duyulmuş. Zarifi’nin yanında çalışan yüzlerce kişi içinden ticari kurumları ya da manevi karakteri hakkında küçük düşürücü sözler söyleyen tek bir kişi bile bulamadım. Zarifi’yle hiçbir zaman lehte ya da aleyhte mahkemelik olmadıklarını söylüyorlardı. Ülkenin mizacını ve dört milyon civarında olduğu tahmin edilen muazam servetiyle ticari faaliyetlerini göz önünde tutarsak, bu söyledikleri çok şey ifade ediyor. En son çıkartılan bilançosunda, son iki senelik kâr dağılımı şu şekilde yapıldı: 32.000 liraya tekabül

eden net kârların yüzde 5'i muhasebe müdürüne, yüzde 5'i veya buna tekabül eden meblağ genel müdüre, yüzde 3'ü veya buna tekabül eden 19.200 lira personele verildi, yüzde 2'si veya buna tekabül eden 12.800 lira bağış olarak dağıtıldı ve yüzde 80'i veya buna teka-bül eden 512.000 lira iki kardeş arasında pay edildi! Böylece, Zarifi & SIA İşletmesi'nin iki yıllık kazancı 640.000 liraydı!

Ayrıca, Bay Yorgo Zarifi cimri değil. Cömertçe ama ölçülü eğleniyor ve Konstantinupoli'de yılda en azından 40.000 lira harcıyor. Bu harcamaların büyük bir miktarı ise, ayırım gözetmeden bağışlanıyor. O, gördüğüm dilencilerin velinimetini gibi. Bu, insanlara verdiği mutluluğa değer verdiğini gösteriyor. Rumlar, Doğu'da bir uçtan bir uca, ismi herkesin dilinde olan yurttaşlarıyla ne kadar gurur duysalar az. İster Rum, ister başka bir tabiiyetten olsun, böyle bir Hıristiyan, hayırsever, dürüst bir insan, her ülke için şüphesiz övgüye değer bir örnektir. Söylentilere göre, beyaz saçlı arkadaşına saygı gösteren Sultan, sadece mali konularda ve yeniliklerde değil, Yunan sorununda da Bay Zarifi'nin tavsiyelerine kulak veriyor ve Avrupa'daki barış, şüphesiz ki büyük bir ölçüde, Yorgo Zarifi'den kaynaklanıyor.

Zarifi ismi Osmanlı İmparatorluğu'nun koskocaman kurumlarıyla o derece bağlantılı ki, şirketin başında bulunan adam hakkındaki bu kısa tanıtım yazısı, belki bazı okurlarımızı ilgilendirir."

Dedemin cömertliğini Türkler bile biliyorlardı. Bir gün, üst düzey bir Türk memur bana gülerek şunları söyledi:

"Dedenizin, bizim onun kokusunu hemen almadan, bakanlığa ayak basması imkânsızdı."

"O nasıl oluyor?"

"Çok basit; tüm hademeler (alt düzeyde çalışanlar) ortadan kayboluyorlardı. Zarifi bakanlığımıza geldiği zaman, nasıl olduğunu bilmiyorum, hademeler hemen haberdar oluyorlar ve tüm işlerini bırakarak koridora çıkıp onu bekliyorlardı. Dedeniz ziyaretini uzattıkça, hademeler işlerinden kalıyorlar ve bu durum, bakanlığın çalışmasını gerçek anlamda felce uğratiyordu."

BABAANNEM ZARIFI

Babaannem dedemin tam zıttı biriydi. Her şeyden önce görünüşte farklıydı. Dedem ne kadar yakışıklı ve uzun boyluysa, babaannem de o kadar çirkin ve kısa boyluydu. Dedemin erken beyazlaşan saçlarına, babaannemin hayatının son günlerine kadar aynı kalan hemen hemen simsiyah saçları karşılık veriyordu. Babaannemin yüzü, çirkinliğiyle tanınan babası Çelebi Dimitraki'ye benziyordu. Çelebi Dimitraki, diğer özellikleriyle birlikte, çocukları ve torunlarından çok azının kurtulmayı başardığı büyük burnunu da kızına miras bırakmıştı; hatta en güzel kadınlarla evlenen babaların çocukları ve torunları bile bu mirastan kurtulamamışlardı.

İnce yapısı, minicik elleri ve ayaklarıyla babaannem her zaman mum gibi dimdik dururdu. Sirtını sandalyeye veya koltuğa dayadığını hiç hatırlamıyorum. Hiçbir kanepe onu dinlenmek için uzanmış bir halde görmedi. Çocukluğumda, beyaz teni, kendi oda hizmetçisinin bana sıkça, babaannemin omuzlarını göstermek istemesi halinde pek çok genç kıza taş çıkartacağını söylemesine neden olurdu. Yaşlı ve kırışmış yanakları, küçük bir kızınki gibi al aldı. Bu kırmızılık, saçlarının siyahıyla birlikte onu her gören için gerçek bir bilmeceydi.

Bana söylenenlerden, kocasının bol parasına rağmen, gençliğinde giyimine önem vermediği anlaşılıyor. Fakat diğer kadınların aksine, yaşı ilerledikçe zevk sahibi olmaya başlamış ve modaya önem vermiştir. Poli'nin kadın terzileri artık onu memnun edemiyorlarmış. Giydiği her şeyi Paris'ten getirtiyormuş. Eşinin ölümünden sonra siyahları asla üstünden çıkarmamasına rağmen, elbiseleri *Chéruit*'den, iç çamaşırları *Doucet*'den ve şapkaları *Reboux*'dan giliyormuş.

Akşam yemeğine asla günlük bir kıyafetle inmezdi. Biz bize olduğumuzda sade, yabancılar olduğunda ise daha resmi bir gece kıyafeti giymesi gerekirdi.

Babaannemin zamanında, tüm kadınlar evlerinin içinde başlık takarlardı. Kendisi, dul kalmadan önce, renkli kurdeleli dantelden bir başlık takardı. Daha sonra, etrafında ince beyaz bir şeridi olan siyah krepten başlık takmaya başladı. Eskiden, her ev kadınının ilk görevi, saçlarını örtmek ve onları derli toplu tutmaktı. Gezintileri sırasında, başlığının yerini, iki yanından sarkan kurdelelerini çenesinin altında fiyonk yaptığı bone şeklinde bir şapka alırdı.

Eve döndüğünde ilk işi, şapkasını çıkarmak ve tekrar geleneksel başlığını takmak olurdu. Aynı dönemde yaşayan kadınların, gençlik yıllarında, yolda yüzleri yaşmakla örtülü dolaştıklarını ve Türk kadınlarının hâlâ bu şekilde sokağa çıktıklarını düşündüğümüzde, bu şapkalar ne büyük bir ilerleme!

Babaannem, sadece görünüşte değil, karakter olarak da kocasından farklıydı. Aslında duyguları birbirinden farklı olmamasına rağmen, babaannemin hareketlerinde ölçü ve sağduyunun egemen olduğu görülüyordu. Dedem gibi hayırsever ve cömert olmasına karşılık, gerçekten iyi bir amaca hizmet ettiğinden emin olmadan, parasını saçmayı kabul etmiyordu. Böylece, kocasının gibi gayri ihtiyari olmayan bağışları hiçbir zaman boşa gitmedi. Kocasının zaafını çok iyi bildiği için, onun yanında tetikte durmaya ve onu sürekli izleyerek her gereksiz harcamasına güçlü bir “hayır”la karşı çıkmaya karar vermişti. Bu sevimsiz görevini, hiçbir ayrıcalığa asla meydan vermeyerek, sonuna kadar yerine getirdi. Böylelikle babaannem, her fırsatta bunu dile getirmekte tereddüt etmeyen eşinin tüm güvenini kazanmıştı:

“Eleniciğim olmadan hiçbir şeye karar vermiyorum.”

Bu değerbilirlik ve saygı dolu hisler karşılıklıydı. Dedem onun için, sadece kendisini taparcasına sevdiği kocası değil, aynı zamanda efendisiydi de. Ona asla ismiyle hitap etmez, her zaman “Sinyor Yorgo” derdi. Fakat üçüncü kişilere ondan “Zarifi” diye bahsederdi. Babaannemin bu alışkanlığı dedemin son dakikalarında bile değişmedi ve onu şu sözleriyle cesaretlendirmeye çalıştı:

“Korkma, Sinyor Yorgo, bir şeyin yok, her şey geçecek.”

Eski evlerde, kadının eşine karşı saygısı, birlik ve uyumu sağlayan belki de en önemli etkenlerden biriydi. Şüphesiz eski bir miras olan bu saygı, Poli’de bahsettiğimiz dönemden sonra da yıllarca korundu. Türkler, büyük erkek kardeşlerinden bahsederken bile “ağa-

beyim” diyorlar. Babaannemin küçük kız kardeşleri, üçüncü kişilerin önünde ondan bahsederken sadece küçük ismini asla kullanmadılar. Her zaman “Kokona¹ Eleni” derlerdi. Poli’de bu isimle tanınıyordu. Akrabalar, arkadaşlar, sokaktaki fakirler bile ona böyle sesleniyorlardı.

Babaannem evlendiği zaman okuma yazma bilmiyormuş. Onun zamanında aileler, kızlar için okuma yazmanın kısa aşk mektupları okumaktan ve yazmaktan başka bir işe yaramadığı görüşüne sahipti. Fakat o, bu eksikliğini kapatmanın yolunu bulur. İlk başta, toplumun gelişme kaydetmesi sayesinde, kendisinden daha şanslı olan kız kardeşlerinin aldıkları dersleri takip eder. Daha sonra ise, konumunun gereklerini yerine getirebilmek için, bir kadın öğretmen bulmak zorunda kalır ve Yunanca’yla Fransızca öğrenir.

Geç kalmış eğitiminin, doğuştan pratik ve düzenli olan ruhuna fazla bir şeyler kattığını zannetmiyorum. Bir gün, sıra dışı bir zekaya sahip, okumuş bir kadın hakkında konuşurken, harfi harfine şunları söyledi:

“İdraki yoksa bilgileri ne yapsın?”

Dedemin ölümünden sonra, onun hayır işlerini sürdürmeyi üstlendiğinde, senelik hesapları ele almadan ve masrafları, gelirleri ve arta kalan parayı dikkatlice incelemeyen hiçbir karar almazdı. Artan parayı ikiye ayırırdı; yarısını anaparaya ilave eder, diğer yarısını ise değerli bir amaç için kullanırdı. Bu şekilde, Ethniko Orfanotrofio’ya,² * babamın daha sonra tamamladığı yeni bir bina bağışlayabildi. Fakat en önemli eseri Pera’daki Kendriko Parthenogio’dur.³ ** Babaannem sadece binayı inşa ettirmekle kalmayıp bakımı için de iki apartman verdi. Bu konuda ağabeyi Stefano Zafiropulos ona destek oldu. Stefano Zafiropulos, inşaat masraflarına or-

¹ Hristiyan kadınlarına verilen ad. (ç.n.)

² Büyükkada Rum Yetimhanesi. (ç.n.)

* Pringipo’nun tepesinde yükselir. Türk makamları tarafından boşaltıldığı, 1964’ten beri harabe bir haldedir. 1903 yılında Eleni Y. Zarifi tarafından açıldı. 1915–1918 döneminde binaya Türkler tarafından el kondu, Kuleli Askeri Mektebi’ni ve daha sonra da Alman askerleriyle Rus göçmenleri barındırdı. Pringipo’daki Orfanotrofio’da 7.000 civarında öksüz okudu. Bugün bile, ahşap karkas sisteminde inşa edilmiş dünyanın en büyük binalarından biri olarak kabul edilir.

³ Beyoğlu Merkez Rum Kız Lisesi. (ç.n.)

** 1850’de Panayia Stavrodromiu Kilisesi’nin [Galatasaray’daki Panayia Rum Ortodoks Kilisesi. (ç.n.)] heyet üyeleri tarafından kurulmuştur. 1864 yılında ortaokul sınıfları da eklenmiştir. 1902’de ise, Eleni Zarifi’nin başkan olduğu dönemde Ethniko İdrima [Milli Kurum. (ç.n.)] ilan edildi. Okuldan mezun olanlar, ilkokulun alt sınıflarına ders verme hakkına sahip oluyorlardı. 1909–1910 öğretim yılında 24 kadın öğretmen ve 842 öğrencisi vardı.

tak olmanın yanı sıra, bu güzel eğitim kurumunun inşa edildiği arsayı da hibe etti.

Görev ve adalet duygusu ruhunun derinliklerinde kök salmıştı. Beş çocuğu ve on beş torunu vardı. Onlardan birinin bile kendisini diğerlerinden ayırdığı hissine kapılması, babaanneme vicdan azabı çektirecekti. Bu korku onu hayatı boyunca düşüncesizce hareket etmekten alıkoymdu. Bu anlayışı şunu sonuçladı: Torunları olarak yılbaşında aldığımız para hediyesi dışında, yanında yaşayan bizler, elinden “Bu da babaannemin hatırasıdır” diyebileceğimiz en küçük bir şey almadık.

Bütün hayatı boyunca yanında, tüm yazışmalarına ve hesaplarına bakan, aynı zamanda kendisine gazeteleri okuyan güvenilir bir kişi vardı. Her gün, Poli’de çıkan bir Rumca ve bir Fransızca gazetesinin, ayrıca Paris’in *Le Temps* gazetesinin okunmasını isterdi. Bu zorunluluğun, kendisini yapmaya zorladığı pek çok toplumsal görevlerinden biri olduğundan eminim.

Aksi takdirde, *Le Temps*’daki bu kadar çok ve uzun politik makalenin kendisini ilgilendirdiğini kabul etmekte zorlanacaktım. Her şeye rağmen, bu gazeteler ölümüne dek okunmaya devam etti.

Dini düşüncelerini pek fazla açığa vurmeyen iyi bir Hıristiyan’dı. Kiliseye sadece pazar günleri ve büyük yortularda giderdi. Bu büyük yortular sırasında ya akşam ayinlerine, ya rica dualarına ya da Pas-kalya’dan önceki kırk günlük oruç döneminde cuma akşamları yapılan dualara katılırdı. Yılda sadece dört veya beş gün oruç tutardı. Dönemin diğer kadınlarının yaptığığın aksine, ona hiçbir zaman ikonalarına ihtimam gösterirken rastlamadım. Galiba inancı içseldi; kilise ve dini sembollerle ilişkileri ise oldukça resmiydi.

Sosyete hayatının nimetlerine yabancı değildi. İnsanları kabul etmeyi ve görmeyi çok severdi. Fakat aynı resmiliği burada da sürdürdü. Odasına giren her kim olursa olsun, onu karşılamak için hemen ayağa kalkardı. Misafiri gittiği zaman, onu kapıya kadar geçirirdi. Ancak, hislerini göstermekte ölçülüydü ve şakalardan hiç mi hiç hoşlanmazdı. Hiçbir müstehcen espriye güldüğünü görmedim. Kocasının yaydığı şirinliğin aksine, hanımefendiliği temsil ediyordu. Bu nedenle, Yorgo Zarifi’yi tanıyan herkes ona karşı sınırsız bir sevgi besler, o ise karısına sadece saygı duyardı.

YORGO ZARIFI'NİN ERKEK KARDEŞLERİ

Yorgo Zarifi, gördüğümüz gibi, Yani Zarifi ile Tarsi Kaplanoğlu-Zarifi'nin yedi çocuğundan en büyüğüdür. Altısı erkek, sadece sondan bir önceki kızıdır. Şu ana kadar, sadece birinci çocukları hakkında konuştuk. Diğer çocuklarını da okura tanıtmamızın zamanı artık geldi. Ancak, her birinden yaptığı işlerin tarih sırasına göre bahsedersek, okuru sersemletebiliriz. Bu nedenle, gerekirse kendi hayatından ayrıntılara da yer vererek, her bir şahsiyeti ayrı ayrı anlatmaya karar verdim.

Dedemden sonra en büyük erkek kardeşin ismi Yordani'dir. Bu ismi annesinin babasından, Çelebi Yordanaki olarak tanınan dedesi Yordani Kaplanoğlu'ndan almıştır. Uyanık ve olağanüstü yetenekli biri olduğu hemen fark edilen biridir. Zafiropulos & Zarifi İşletmesi yeni ülkelere açılmaya hazır olduğunda, ilk şubesinin sorumluluğu ona verilir. Bu şube Tuna üzerinde, daha doğrusu o zamanki insanların söylemeye alıştıkları şekilde "Nehir"de kurulur. Merkezi Galati¹ olan bu yeni şubede, Yordani şirketi adına ticaret yapmaya başlar. İşler çok iyi gitmektedir ve Yordani gelecek için büyük umutlar vaat etmektedir. Fakat bu umut veren hayat ölümle erken tanışır. Yordani çok genç ölür ve onunla birlikte Galati'deki ticarethane de kapılarını kapatır.

İkinci erkek kardeş Aleksandro, orta boylu, yuvarlak yüzlü ve şişmancadır. Ailede sakalını ve bıyığını tıraş etmiş olan tek kişidir. Bu nedenle yüzü Rum'a hiç benzemez. Çocukken Rusya'da kalmış olması, onun bu yeri sevmesine neden olmuştur. Büyüdüğü zaman,

¹ Romanya'nın Tuna Nehri üzerinde, Karadeniz kıyısında yer alan bir eyaleti ve aynı isimli şehri. (ç.n.)

Odesa'da ortak bir ticarethane kurma yetkisinin kendisine verilmesini talep eder. Aleksandro bu arzusunu gerçekleştirir ve bir sabah, çok özlediği bu ülkeye gitmek üzere gemiye biner. İlk on dört sene, ticarethanenin işleri son derece tatmin edicidir.

Fakat bu mutlu günler fazla sürmez. Aleksandro'nun hayatına bir kadın girer ve her şeyi tepetaklak eder. Bu kadın Rum asıllıdır ve ismi Evfrosini'dir. Babasının malvarlığının bulunduğu Polonya'da doğmuştur. Rumca bilmektedir. Akli başından gitmiş olan Aleksandro onunla evlenmek ister. İnanılmaz derecede güzeldir. Bir yerden geçtiği zaman insanlar kendilerinden geçmektedir. Anlatılanlara göre, bir gün kilisede eldiveni düşer. Orada bulunan bir dük durumu fark eder ve eldiveni almak için koşar. Dük, kadınla göz göze geldiğinde tam anlamıyla kendini kaybeder. Hayranlığını başka bir şekilde ifade edemeyen dük, kilisenin mermerine diz çöker ve bir Ortaçağ şövalyesi gibi kadına eldivenini sunar.

Aleksandro, Evfrosini'yle evlendiği zaman zengindir. Karısını memnun etmek için yaptığı ilk jest, Odesa'nın en güzel evlerinden birinde oturmalarını sağlamak olur. Kiralanan evlerden hiçbirini Evfrosini'ye layık görmediğinden, çok görkemli bir malikâne inşa ettirmeye karar verir. Müsrif davranışlarından dolayı sürekli kendisine kızan büyük ağabeyinin gözünde kendisini aklayabileceğini düşünerek, ona karısını tanıstırmak ister. Çünkü yaptığı aşırı derecedeki fedakârlıkları, ağabeyinin, karısını görünce anlayışla karşılayabileceğini ummaktadır.

Aleksandro karısıyla beraber Poli'ye gelir. Dedem kardeşine söyleyeceklerini önceden hazırlamıştır. Onu hayatını değiştirmeye ve işine bakmaya davet edecektir. Dedem daha ilk buluşmada Evfrosini'nin güzelliği ve zarafeti karşısında büyülenmiştir. Daha önceden hazırlamış olduğu vaazının yerini, dedemin insanı minnettar bırakacak derecedeki misafirperverliği alır. Bay ve Bayan Aleksandro Zarifi evinde aylarca kalır. Evfrosini'nin varlığı, aynı çatı altında yaşayan hemen herkesi elektriklendirmiştir. O zaman henüz on yedi yaşında olan babam bile, çekici yengesinin çevresinde yarattığı sarhoş edici atmosfere ilgisiz kalmayı başaramamıştır.

Babaannem, keskin zekasıyla böyle bir misafirliğin ne kadar hassas dengeler üzerinde yürüdüğünü ve her an bir tatsızlık çıkabileceğini fark ederek, bu duruma uygun bir şekilde son verme arayışını yılmadan sürdürür. Bir akşam, yine gelinin ne kadar çekici olduğundan bahsedildiği bir sırada babaannem, Evfrosini'yi, kocasının diğer kardeşlerine onu yakından tanımaları için fırsat vermeden evlerinde

tutmalarının haksız ve bencil bir davranış olduğunu söyler. Bu kadar ince bir düşünce karşısında, çift diğer akrabaları da ziyaret etmek üzere dedemin konağından ayrılır.

Yolculuklarına tam başlamışlardır ki Evfrosini'nin sağlığı bozulmaya başlar. Bu zarif varlık kırılmıştır. Aleksandro altüst olur ve onu Floransa'ya götürür. Bu büyüleyici yerde Evfrosini'nin güzelliği son zaferini tanır. Toskana Dükü Evfrosini'ye aşık olmakta gecikmez. Fakat alın yazısı belirlenmiştir. İtalya'nın iklimi sağlığına daha da çok zarar vermektedir. Kocas, çaresizlik içinde, doktorlara danışmak üzere onu Viyana'ya getirir. Fakat doktorlara göre hiç şansı yoktur. Çaresi olmayan bir hastalığa yakalanmıştır. Verem vücudunu hızla ele geçirmektedir. Evfrosini öbür dünyaya genç ve güzel bir kadın olarak göçüp gider. Bedeni şimdi Avusturya'nın başkentinde bulunan bir mezarlıkta dinlenmektedir.

Aleksandro kırık kalple Odesa'ya geri döner. Bu arada, ticarethanedeki yokluğu, lüks yaşamlarını karşılamak için harcadığı büyük meblağlar ve orada olmadığı sürede işi yönetmek için bıraktığı işe yaramaz vekiller zarar etmesine neden olmuştur. Dedem, taziye de bulunurken, bir taraftan da küçük kardeşine geleceğe dair bazı nasihatler verir. Yaşadığı acı ve hüsrana Aleksandro'nun karakterini değiştirmiştir. Dedemin nasihatlerine alınır. Fakat bununla da kalmaz. İnadi nedeniyle, ortak şubeyi fesheder ve kendi hesabına yeni işler yapmaya başlar.

Bu öfkesini çok pahalıya öder. Aile desteğinden ve büyüklerinin nasihatlerinden yoksun kalan Aleksandro, bunca emek harcayarak kazandığı her şeyi kaybetmekte gecikmez. Yavaş yavaş sosyal yaşamdan elini eteğini çeker, kendi insanlarıyla tüm bağlarını keser ve her kırgın insan gibi yalnız bir hayat sürmeye başlar.

Birkaç sene sonra, Aleksandro kendi seviyesinde olmayan bir kadınla ikinci kez evlenir. İsmi Evanthia'dır. Ondan bir sürü çocuğu olur. Fakat Aleksandro erken ölür ve ailesine hiçbir geçim kaynağı bırakmaz. Kardeşleri onlara sahip çıkarlar. Çocuklar Halki'deki okula girerler. Ancak hiçbiri Poli'de kök salamaz. Bir zaman sonra dedemin verdiği, tek servetleri olan küçük bir emeklilik maaşıyla hep birlikte Rusya'ya geri dönerler.

Üçüncü erkek kardeşin ismi Petro'dur. Biz çocuklar için o, "Petraki Amca"ydı. Amalia Dekozi'yle evlenir, ticaret ve bankacılık faaliyetlerinden uzak durur. Onunla ilgili hatıralarım çok siliktir. Akımda tek kalan şey Pringipo'daki bir evin taraçasında oturmuş halidir. Petraki Amca orada çok fazla yaz geçirmemiştir; fakat evi hâlâ

ayakta. Elli senelik bir süre zarfında sahipleri sürekli değiştiyse de, o ev, benim için daima Petraki Amca'nın evidir.

Lilika Ragavi'yle evlenen en küçük oğlu Niko dışında, çocuklarıyla arkadaşlığım yoktu. Eski Atinalı olup da, Lilika'nın annesi Bayan Vuduri'nin Faliriko Kırfezi'nde² tekneyle boğulduğunu hatırlamayan birinin olduğunu zannetmiyorum. Bu olayın zamanında büyük sansasyon yarattığı görölüyor. Zira seneler sonra, karımla birlikte Poli'den bahsedip Vosporos'taki romantik sandal gezintilerini kayınvalideme anlattığımızda, bu olaydan bir çeşit "umacı" gibi bahsetti. Bayan Vuduri'yle aynı kaderi paylaşmamamız için, bize dikkatli olmamızı önerdi.

Dördüncü erkek kardeş Mihail ise, yeğenlerinin "Mihalaki Amca"sıydı. Çok genç yaşta İngiltere'ye göç eder, Londra'ya yerleşir ve orada Zafirooulos & Zarifi İşletmesi'nin yeni bir şubesini açar. İngilizlerin başkentinde Mihalaki Amca çok güzel bir İzmirli kadınla, Fani Kesisoğlu'yla tanışır ve evlenir. Çok kısa bir süre içinde İngilizlerin alışkanlıklarına uyum sağlar. Ancak içinde kendinden sonra gelenlerin gerçek vatanlarını unutarak İngilizler gibi yetiştirilmesi korkusu vardır. Bu, İngiltere'ye yerleşen hemen tüm Rum ailelerinde görülen genel bir korkudur. Fakat karısı böyle bir ihtimali göz önünde bulundurarak zamanında müdahale etmeyi becerir. Israrı sayesinde, bizim oralara asla ayak basmamalarına rağmen, bütün çocuklarının ve torunlarının iyi derecede Rumca öğrenmelerini sağlamayı başarır.

Babam eğitimini tamamladığında, oradaki çalışma yöntemlerini öğrenmesi için kendisini İngiltere'ye gönderirler. Mihalaki Amca onu evine alır, kendi işyerinde ona bir iş verir, yani genelde ona kendi çocuğu gibi davranır. Orada kaldığı sürede babamın aklında kalan en önemli şey, Londralı akrabalarının kendisine gösterdikleri ihtimamdır.

Tek başıma seyahat edecek yaşa geldiğimde, babam benim de Londra'dan başlamam konusunda ısrar etti. Amcamın oğulları Yani ve Theodoro'yla tanışmam çok candan oldu. Kız kardeşleriyle, Ernesto Vlastos'la evli olan Eleni ve Aleksandro İonidis'le evli olan Kaliopi'yle karşılaşmam aynı derecede samimiydi. Hepsisi de benimle yakından ilgilendi ve bana olağanüstü yakınlık gösterdi.

Orada kaldığım süre içinde bir gün, Yani beni özel olarak yazıhanesinde ağırladı ve şu sözleri söyledi:

² Atina'nın sahil şeridinde, Pire'ye yakın bir yerde bulunuyor. (ç.n.)

“Gördüğün gibi Yorgo, artık yaşlanmaya başladım ve tek bir kızım var. Kardeşimin de oğlu yok. Siz Poli’de beş erkeksiniz. Sadece tek bir işletme için çok fazla değil misiniz? O halde, Londra’da kalıp yanımıza yerleş. Bir gün yazıhanemiz senin olacak. Hatta... kim bilir, belki başka bir şey daha olur... Ama bu sana bağlı!”

Bu kısa konuşma, zihnimde önemli bir iz bıraktı. Bu konuşmayı benimsememin meslek hayatıma farklı bir yol vereceğini anladım. Aynı zamanda, böyle bir talebin onlardan gelmiş olması beni gururlandırmıştı; ne de olsa uzak bir yerde yeni bir neslin temelini atmak az buz bir şey değildi. Poli’ye döndüğüm zaman Yani’nin sözlerini babama tekrarladım. Fakat babamın, ilk doğan erkek çocuğuna büyük zaafı vardı ve rıza göstermedi. Tek başıma karar vermek zorunda kalsaydım bile, Rum rüyasının canlı örneği olan Poli’yi bırakmakta büyük zorluk çekecektim.

Mihalaki Amca’yı sadece bir kez daha gördüm: 1888 yılında Monte Carlo’da. Beyaz favorili, güleç, kısa boylu ve şişmanca bir ihtiyarcıktı. Küçük ve telaşlı adımlarla farklı bir yürüyüşü vardı. Karısı onun tam tersiydi: Uzun boylu, güzel ve göz alıcı bir kadındı. Bu arada Fani Yenge’yi sık sık görüyordum. Londra’daki evinin kapıları bana daima açıktı. Yengem, yaşına rağmen, mağrur havasını koruyor ve tebessümü dudaklarından hiçbir zaman eksik olmuyordu.

Kız torunu Neta Vlastu, Theodoro Perikli Zarifi’yle evlendiğinde, düşünceleri için ben de Londra’ya gitmiştim. Neta’nın annesi, yani yengem Fani, o kış büyük bir balo düzenledi. Bana öyle geliyor ki, dansta iyi olduğum ve aynı zamanda da *cotillion*³ dansını yönetmede becerikli olduğum yönünde nam salmışım. Böylece, yabancı olmama rağmen Fani Yenge, Sakızlı İngilizleri eğlendirme, keyiflendirme, *quadrilles*⁴ ve *lancers*⁵ danslarını organize etme gibi özel ve zor görevleri o gece bana verdi. İngilizlerin değerlendirmelerine göre, Fani Yenge’nin balosu çok başarılıydı. Poli’de veya Atina’da bir eğlence gecesini yönetme görevini bana verdiklerinde ne büyük bir memnuniyet duyduğumu söylememe gerek yok.

³ 1- Kotiyon dansı: Eski bir Fransız dansı. 2- (Mecazi anlamı) Kotiyon: Genelde kağıttan yapılmış ve baloya katılanlara dağıtılan çeşitli küçük eşyalar. Metnin bazı bölümlerinde kelimenin mecazi anlamı kullanılmıştır. (ç.n.)

⁴ Kadril dansı: Geçen yüzyılda popüler olan ve dört çiftle yapılan ünlü salon danslarından biri. (ç.n.)

⁵ Sekiz veya on altı çiftin katılımıyla gerçekleşen kadril dansı.

Dedemin beşinci ve en sonuncu erkek kardeşi, daha önce de bahsettiğimiz gibi, isyanın patlak vermesinden sonra, Yani Zarifi Ailesi'nin Rusya'ya kaçtığı gece dadısıyla birlikte kaybolan bebektir.

Aradan yıllar geçer. Kokona Tarsi çocuğuna kavuşmaktan umudunu kesmiştir. Poli'ye tekrar geri döndüklerinde ve halk Zarifiler'in dönüşünü duyduğunda, bir postacı bu dönüş haberini Tinos'a⁶ (İstendil Adası veya İstandil Adası) bildirir.

Böylece, güzel bir sabah, bir Tinos gemisi, on yaşlarında bir erkek çocuğunu elinden tutan köylü bir kadını Galata Limanı'na getirir. Bu köylü kadın, Zarifiler'in kaçtığı o feci gecede işverenlerini kaybeden dadıdır. O gece, saatlerce boşu boşuna onları bulmaya çalıştıktan sonra, onu adasına götüren bir kayığa binmiştir. Dosdoğru köyüne gitmiş ve bebeği kendisininmiş gibi büyötmeye başlamıştır. İşte bu olaydan tam on sene sonra bugün, onu ailesine geri vermek için gelmiştir.

Çelebi Yani ve Kokona Tarsi, önlerinde duran delikanlının, Nikolao ismiyle vaftiz ettirdikleri, kaybolmuş bebekleri olduğuna inanmamaktadırlar. Onu bir daha asla göremeyeceklerini düşünmüşlerdir. Onun ismi her anıldığında, sanki o bir ölüymüş gibi davranılmıştır. Nikolao o gün tam bir Tinoslu köylü çocuğu gibi görünmektedir. Ailesi, onunla yeniden bir arada olmaktan mutludur; ancak o, annesi olduğunu zannettiğı dadısının kucağından hiçbir şekilde inmek istememektedir. Ailesiyle arasında büyük bir fark olduğudogrudur, hatta dil konusunda bile. Nikolao'nun ağır Tinos şivesiyle söylediğı sözleri Poli'de hiç kimse anlamamaktadır.

Çocuğu tekrar aralarına katmak istediklerinden, onu kendileriyle birlikte yaşamaya ve sofralarını paylaşmaya zorlarlar. Ancak Nikolao, dadısının yanından hiç ayrılmamaktadır. Ne zaman ortadan kayboldu onu hep mutfakta bulmaktadırlar. Zavallı annesi, onu her aradığında, üvey annesinin eteğine yapışmış bir halde mutfakta bulacağından emin bir şekilde hep oraya inmek zorunda kalır. Nikolao'nun kendi çocuk aklıyla ailesinin şefkatini anlamlandırması imkânsızdır. Bu okşamarların, onu annesi sandığı kadının kucağından ayırmaktan başka bir amacı olmadığını zanneder. Dadısına:

“Gel anam” demektedir kalın sesiyle, “şu patronları bırakıp köye geri dönelim.”

Çocuk yavaş yavaş ailesiyle yaşamaya alışana kadar, babası aylarca dadıyı evde tutmak zorunda kalır.

⁶ Yunanistan'ın Kiklat Adalar grubunda bulunan adalarından biri. (ç.n.)

Nikolao Zarifi, kendisini yetiştiren Tinos'a olan gönül borcu nedeniyle hayatı boyunca bu adanın kütüğünde kayıtlı kalır.

Dedemin bütün kardeşleri arasında en yakından Nikolao Amca'yı tanıdım. Mihalaki Amca gibi kısa boylu fakat hareketlerinde ve konuşmalarında ondan daha ağırdı. Eski bir modanın belki de son hayranı olarak, Nikolao Amca yüzünü çepeçevre saran, çenesinin altından geçerek yüzünü çıplak bırakan şerit gibi bir sakal bırakmıştı. Bu garip sakalı kendisine bir Boer generali havası veriyordu.

Pek çok kişinin Nikolao Amca'nın zekasıyla sivrilmediğini söylediğini duydum. Fakat hayatı bunun tam aksini göstermiştir. Yorgo Zarifi'nin olağanüstü yeteneklerini tanıyarak, Nikolao Amca ağabeyinin yıldızını izler ve onun gölgesi altında büyür. Hayatında hiçbir zaman inisiyatif almak istemez.

Dedem ona bir meşguliyet bulmak ister ve onu işletmenin veznadarı olarak görevlendirir. Vazifelerini inançla yerine getirmektedir. Dikkatsiz bir müşteriye kalp para⁷ vermeyi becerdiği zamanlarda duyduğu memnuniyetin haddi hesabı yoktur. Bu kurnaz yönü şirketin kârlarını katlamaktadır.

Nikolao'nun çocukları yoktur ve hiç mi hiç müsrif değildir. Dahası, karısının sadece tek bir düşüncesi vardır: Masrafları nasıl kısabilirim? Bu ekonomi politikasıyla, Nikolao işletmenin kârlarından kendine düşen payını alarak büyük bir servetin sahibi olmakta gecikmez.

Nikolao Amca babamın vaftiz babasıydı ve onu çok seviyordu. Servetini büyük ağabeyine borçlu olduğu bilinciyle ve onun cömert kişiliğini takip ederek ömrünün son yıllarında, Poli'deki belli başlı hayır derneklerini ihya eden bir vasiyet bıraktı. Aynı zamanda, kardeşlerinin çocuklarından da hiçbirini unutmadı. Ölümünün ertesi günü, Yunan Konsolosluğu Poli'nin tüm gazetelerinde vasiyet sahibini öven sözler yayımlattı. Lakin yirmi dört saat geçmeden, rahmetlinin ölümünden birkaç gün önce düzenlenmiş ve bir önceki vasiyetini iptal eden ikinci bir belge ortaya çıktı. Karısını yegane vârisi olarak gösteriyor, o da varını yoğunu kız kardeşlerine ve yeğenlerine miras bırakıyordu. Bu kağıdın yarattığı hüsrana rağmen, asıl mirasçılar olan bizlerden hiç kimse, vasiyetin sahte olduğuna ilişkin kuşku duymaya bile tenezzül etmedi.

Nikolao Amca'nın Pera'da güzel bir evi vardı. Ancak o denli dik bir yokuşa inşa edilmişti ki, kış aylarında hava don yapınca atlar ka-

⁷ Ayarı düşük para. (ç.n.)

yıyor ve bu yokuşu arabayla inmek imkânsızlaşıyordu. Bu ev Fransız Büyükelçiliği'ne komşuydu. Amcamın ölümünden sonra, Fransız hükümeti tarafından satın alındı ve Fransız Konsolosluğu olarak kullanılmaya başlandı. Fakat aklımda kalan en canlı hatıra Pringipo'da, adanın en güzel evlerinden biri olan yazlık evinde yaşananlardır. Yaz tatillerinde sabah erkenden amcamızla yazlık evinin bahçesindeki, Doğu alışkanlığına göre manzarası en güzel yere inşa edilen köşklerinden birinde buluşuyor ve orada, yaşlı akrabalara saygı gösterisi olsun diye eski zamandan kalma bir geleneğe uyarak elini öpüyorduk.

Öğleden sonraları, amcam *panier*⁸ tipi bir faytonun içinde Pringipo'da bir tur atmayı alışkanlık haline getirmişti. Fakat ne gezmelerinde, ne de evinde onu tek başına gördüğümü hatırlıyorum. Ona, her zaman, bütün hayatı boyunca ayrılmaz bekçileri olan ve her biri bir tarafında yer alan iki hanımefendi eşlik ediyordu. Bunlardan biri daha yaşlı, soluk benizli ve küçük gözlüydü; yüzü kırışıklarla doluydu. Diğeri, birincisinden hayli genç, onun gibi etine dolgundu ve gençliğinde güzel olduğu izlenimi veriyordu. Birincisi, herkes için Kokona Eleni fakat biz çocuklar için "Nikolao Yenge" olan amcamın karısıydı. İkincisi ise, yengemizin kız kardeşi Artemisia Purnara'ydı.

Artemisia iki kez evlenmiştir. İlk kocası Aleksandro İliaskos'tur. Onun ölümünden sonraki dulluk döneminde, Poli'deki büyükelçilikte askeri ataşe olarak görev yapan Yunan subayı Nikolao Purnaras'a aşık olur. Purnaras karısından çok daha gençti; fakat bu durum kendisinin ondan önce ölmesine engel olmadı. Purnaras'ın dul kalan karısı, kocası için Atina Mezarlığı'nda gerçekten de bir hayli orijinal, çok güzel bir anıt yaptırmıştı. Heykeltıraş eserinde, canlandırmak istediğiyle sanki dalga geçer gibiydi... Mezarın ortasında, askeri nişanlarla çevrelenmiş rahmetlinin büstü, anıtın iki kenarında ise birer kabartma bulunuyor. Kabartmalardan biri Tanrıça Artemis'i, diğeri ise menekşelerle dolu bir saksıyı canlandırıyor. İkisi birden "Artemis-ia"⁹ kelimesini oluşturuyor ki, bu da duyusal dulun isminden başka bir şey değildir.

Babam Artemisia'yı ilk kez Bayan İliasku olarak tanımıştır. Fakat babamın dillere destan dalgınlığı ve doğal bir kusuru olan isim ve

⁸ İki tekerlekli, tek atlı, üstü açık binek arabası. (ç.n.)

⁹ Eski Yunanca'da "ion" kelimesi menekşe, "ia" kelimesi ise menekşeler anlamına gelmektedir. (ç.n.)

yüzleri hatırında tutamaması, ona Bayan Purnara olarak alışmasını imkânsızlaştırmıştır. İşin en hoş tarafı, zamanla kocası Purnaras'ın varlığını da reddetmeye başlaması ve ona da İliaskos ismini vermesidir.

Albay, umutsuz bir şekilde, sürekli itiraz ederdi:

“Ama, Bay Leonida, beni ezeliinden beri Purnaras olarak tanıdınız.”

Babam özür diler fakat ilk fırsatta ona tekrar “Bay İliaskos” olarak hitap ederdi.

Nikolao Amca yaşamının son yıllarını dört ayrı yerde geçirdi. Yazın Pringipo’da, sonbaharda Stavrodromi’de, kışın Monte Carlo’da ve baharda Atina’da. Mayıs ayı sonunda Pringipo’ya geldiğinde, onu karşılamak için büyük telaş yaşıyordu. Adaya geldiği son yaz, Galata’dan onu getirecek olan römorkörü beklerken, tesadüfen biz de aşağıdaki özel iskelesindeydik. Amcam, denizden eve giden bahçe yokuşunu tırmanmaya başladığında, bir an, bir yere tutunmak için arandı; çünkü gücünün yokuşu çıkmaya yetmeyeceğini anlamıştı. Şans eseri, o an önünde duruyordum. Amcam bir elini omzuma dayadı. O akşamüstü Nikolao Amca ne kadar da ağır göründü bana!

Amcamın iskelesinin özel, küçük bir limanı vardı. Onun tam üstünde, adeta havada, bir köşk inşa edilmişti; gerçek bir ev. Eleni Yenge bazen buraya arkadaşlarını çaya davet ederdi.

Bu köşk her yıl, yaz ortasında, Marmara’da düzenlenen deniz yarışlarında jüri üyelerinin oturduğu yere dönüşerek şenlikli bir hal alıyordu. Bu *regatalar*¹⁰ Türk başkentinin kozmopolit yapısının bir parçasıydı. Adeta uluslararası nitelikteydi; çünkü özel ve resmi Türk katılımı dışında, Poli’deki yabancı büyükelçiliklere ait küçük, büyük birçok tekne de, *stationnaires*’lerindeki¹¹ mürettebatıyla yarışta yerlerini alıyordu.

Yarışı izlemek için çeşitli yerlerden bir sürü insan toplanıyordu. Farklı semtlerde oturanlar, yarışların yapıldığı yere kendilerini taşıyan tekneler kiralyorlardı. Gelen yolcular seyirciler için özel olarak yapılan tribünleri dolduruyorlardı.

Bir yaz, o zaman yedi yaşındaydım, Nikolao Amca’nın bahçesinde alışılmamış bir hareketlilik vardı. Dahası, adanın açıklarında İngiliz filosunun bir yatı demir atmıştı. Bu gürültü patırtının, Sultan’la görüşmek üzere karısıyla birlikte Poli’ye gelmiş olan Kraliçe Vikto-

¹⁰ Yat yarışları. (ç.n.)

¹¹ Sabit savaş gemileri. (ç.n.)

ria'nın ikinci oğlu Edinburg Dükü'nün adaya varışından kaynaklandığını bana anlattılar. Misafir çiftin gelişi, Poli'deki deniz yarışlarıyla çakışmıştı. Misafirler de bu yarışlarda hazır bulunmak istediler. Sultan, yüce misafirlerinin maiyetiyle birlikte yarışları izleyebilmesi için Nikolao Amca'dan köşkünü kendisine tahsis etmesini rica etti. Amcalarımın yabancı lisanları iyi konuşmadığı için, annem ve babam onlara yardım etmeye gönüllü oldular.

İngiliz asıllı kadın öğretmenimiz, kraliçesinin oğlu ve gelininin orada bulunması nedeniyle milli duygularla dolup taşmış, bize en güzel elbiselerimizi giydirmişti ve bizi o ünlü köşke götürdü. Annem, ev sahibesi görevini üstlenmiş, Rus Çarı'nın kız kardeşiyle, yani Prenses'le konuşuyordu. Bizi görünce yanına çağırdı, beni ve kız kardeşimi Prenses Hazretleri'ne takdim etti.

Bu hadisenin üzerinden çok seneler geçti; aşağı yukarı otuz sene kadar. Edinburg'un genç ve güzel düşesi yaşlanmıştı. Kocas, ölmeden önce, *Saxe-Coburg* dükü olmuştu ve böylece dul kadın artık bu unvanı taşıyordu. 1918'de, Birinci Dünya Savaşı sırasında, Zürih yakınlarındaki *Dolde Otel*'inde Prenses Béatrice'yle bir akşamüstü çay içiyordum. Aniden kapı açıldı ve çok uzun boylu ve çok tatlı yaşlı bir hanımefendi içeriye girdi. Dulların kullandığı, öne doğru sivri ve arkasında hafif bir tülü bulunan siyah klasik bir şapka takıyordu. Şapkanın etrafı beyaz kreple süslüydü. Sayılamayacak kadar çok inci dizileri göğsünü süslüyordu. Prenses onu fark eder etmez bana dönerek,

“Annem!” dedi.

Doğruyu söylemem gerekirse, her şeyi bekler ama böyle bir karşılaşmayı asla beklemezdim. Prenses'in annesini unutmuşum ve hâlâ yaşayıp yaşamadığı konusunda hiçbir fikrim yoktu. Salonu katetmesi için gereken süre içinde, bugün bile düşündüğümde beni şaşırtan bu yüzü hatırıma getirmeye çalıştım. Prensesler, regatlar, Sultan'ın kraliyet misafirleri aklımdan bir bir geçti.

Béatrice tam ismimi söylemeye hazırlanıyordu ki sözünü kestim:

“Takdim etmenize gerek yok Prenses Hazretleri. Annenizi tanıma şerefine çok daha önce nail oldum ve kendilerini çok iyi hatırlıyorum.”

Düşes bana şaşkınlıkla baktı. Aristokraside hafıza hiç yanılmadığından:

“Buna karşılık ben sizi hatırlamıyorum” dedi.

“Buna şaşırmamanız gerek” dedim aceleyle. “Otuz sene önce tanıştırıldık. Uzun ve sarı bukleli küçük bir çocuğun yüzünü hatırla-

manız imkânsız. Fakat ben, yaşlı amcamın köşkünde, Düşes Hazretleri'nin görünüşünün bende bıraktığı izlenimi asla unutamam!"

Düşes gülümseyerek yeni açıklamalar bekledi:

"Hangi amca, hangi köşk? Sizi bana kim tanıştırdı?"

"Annem" diye cevap verdim, "rahmetli eşinizle Türkiye'nin Sultan'ını resmi olarak ziyaret etmek için Poli'ye geldiğiniz zaman, deniz yarışlarının yapıldığı gün."

O zaman Düşes'in yüzüne içten bir gülümseyiş yayıldı.

"O güzel günü" dedi, "nasıl aklımdan çıkarabilirim? Pringipo'yu ve bize gösterilen saygıyı nasıl unutabilirim? Bir de, bizi son derece iyi ağırlayan güzel bir hanımefendiyi hatırlıyorum. Fakat, otuz sene sonra, bukleli o küçük çocuğu tamamen unutmuş olmamdan dolayı beni mazur görün."

Prences'in annesi masaya oturdu ve çay içerek bize eşlik etmeye başladı. Düşes her şeye ilgi gösteriyordu. Bana Kral Konstantino'dan, Romanya Kraliçesi olan kızı Maria'dan bahsetti.

Birden anlattıklarını yarıda kesip,

"Bay Zarifi" dedi, "madem Polilisiniz, savaş nedeniyle Türkiye'deki Hıristiyanların durumu nedir, söyler misiniz?"

Kısaca çektikleri sıkıntıları anlattım.

"Ortodoks kiliseleri ne durumda acaba?" diye sordu ısrarla. "Ayazmalar?"

"Öyle sanıyorum ki Türkler onlara dokunmadılar."

"O halde, el değmemiş olarak korunuyorlar mı?"

"Bu benim fikrim. Bunların çoğuna Türkler bile saygı duyuyorlar."

Düşes düşünceli bir hale büründü.

"Bay Zarifi" dedi, "Poli'deki ayazmaların kaç tane olduğunu hatırlamama yardım edin."

"Ama sayılamayacak kadar çok Düşes Hazretleri" diye cevap verdim.

"Biliyorum. Sadece gidip ibadet ettiklerimin isimlerini hatırlamak istiyorum. Balukli,¹² Aya Vlaherna...¹³ ve bir üçüncüsü. İsmi neydi? İsmi hatırlamama yardım edin."

Çeşitli isimler sıralamaya başladım.

¹² İstanbul'un en ünlü ayazması kabul edilen Balıklı Rum Ayazması, Silivrikapı'da (Zeytinburnu) Rum Ortodoks Mezarlığı yanındaki Balıklı Rum Kilisesi'nin (Panayia Pege) avlusunda yer alıyor. (ç.n.)

¹³ Ayvansaray Kapısı'nın olduğu yerdeki Kuyu Sokağı'nın tam karşısında yer alıyor. (ç.n.)

“Hayır, hayır” diyerek Düşes arada bir sözümü kesiyordu, “bu değil. Başka bir tane daha söyleyin.”

Çaresizlik içinde kafadan son bir isim attım:

“Andifonitis?”

“İşte bu, Bay Zarifi, buldunuz. Böyle kutsal bir yeri nasıl unutturum?”

Ortodoks olmakla birlikte, Sultan’ın misafiri olarak, bir yığın resepsiyona katılması gerekirken, bir prensesin, Ortodokslara ait bu kadar çok ibadet yerini ziyaret etmek için nasıl vakit bulduğunu şaşkınlıkla kendi kendime soruyordum. Fakat işin en ilginç tarafı, o zamandan bu zamana tam otuz yıl geçmiş olmasına rağmen, kendi insanların büyük bir bölümünün bile hiç bilmediği bir ayazmanın ismini hatırlamakta ısrar etmesiydi. Fakat Rusların dinlerine ne derece bağlı olduklarını, bütün Ortodoks kiliselerine aynı saygıyı gösterdiklerini unutmuştum.

Nikolao Amca’nın ölümünden sonra, dul karısı daha da fazla seyahat etmeye başladı. Atina onu cezbeden bir yerdi; çünkü katıldığı resepsiyon ve kutlamalar, o güne kadar takmaya fırsat bulamadığı mücevherlerini sergileme imkânı veriyordu ona. En uygun dönem ise baloları ve eğlenceleriyle Apokria¹⁴ dönemi idi.

Yengem, Pringipo’da geçirdiği son yaz, büyük bir bağışla ismini Stavrodromi’de ölümsüzleştirmeye karar verdi.

Uzun zamandan beri Stavrodromililer, Poli’nin merkezinde bir Rum hastanesine ihtiyaç duyuyorlardı. Nikolao Amca bir söz vermişti. Dul karısı bu sözü gerçekleştirmeye karar verdi. Fakat ciddi bir sorun vardı: Hastane hangi ırkı temsil edecekti? Yunan’ı mı, reayayı mı? Yani, Yunan Hükümeti’ne mi, yoksa Patrikhane’ye mi bağlı olacaktı? O dönemde Poli’de görevli olan Yunan Büyükelçisi Nikolao Mavrokordatos, durmadan yengeme, kurumun Yunan Hükümeti’ne ait olmasının tabii ki milliyetçi duyguları çok daha iyi tatmin edeceğini söylüyordu. Ancak, büyük bir engel vardı. Yunan Büyükelçisi, Sultan’dan tüm girişimlerine rağmen, söz konusu hastanenin kurulması yönünde izin almayı başaramadı. Seneler geçiyor ve herhangi bir adım atılmıyordu. Dönemin patriği, Patrik Yoakim, muvafakat vermesi ve hastanenin Fanari’ye bağlı olması hususlarında yengemi ikna etmeyi başardı. Patrik Yoakim, Poli’de bir Rum

¹⁴ Hristiyanların Paskalya öncesi, büyük perhizin başlamasından evvel kutladıkları et kesimi yortusunda renkli, komik ve şaşırtıcı kılıklara girerek yaptıkları şenlik ve eğlence dönemi. (ç.n.)

hastanesi inşa ettirmenin güzel bir fikir olduğunu ancak gerçekleştirmesinin politik açıdan mümkün olmadığından bu düşüncenin bir ütopya olarak kalacağını ona izah etti; hakkı da vardı. Böylece yengem, bu acı gerçek karşısında hayalinden vazgeçti. Patrik'e resmi bir mektup yazdı ve onun emrine 2,5 milyon Fransız francı verdiğini bildirdi. Hastane Türklere ait ancak Fanari Rum Ortodoks Patrikhanesi'ne bağlı olacaktı.

Maalesef, birkaç ay sonra, yengem söz vermiş olduğu meblağı ödemedi. Böylece, Patrik'e göndermiş olduğu mektubunun hiçbir hukuksal geçerliliği kalmadı. Bu da yetmiyormuş gibi, Patrik'e yazdığı mektuptan evvel hazırlamış olduğu resmi vasiyet Atina'da yayımlandı. Bu vasiyette, diğer hükümlerin yanı sıra, Poli'de Rum hastanesi kurulması için Yunan Hükümeti'ne 80.000 İngiliz lirası miras bıraktığı da yer alıyordu.

Mirasçılar zor durumda kaldılar. Vasiyetnamenin sahibinin bu arzusunu yerine getireceklerdi. Fakat her iki sözü de yerine getirmeye hiç mi hiç niyetleri yoktu. Ancak, verilen bu iki sözden hangisi tercih edilecekti?

Bu durum da topu, aralarında bir uzlaşmaya varınsınlar diye hak sahiplerine atıldılar. Vasiyetnamedeki hükümleri gerçekleştirenlerden biri olan babamın ve Yunan Hükümeti'nin temsilcisi Yorgo Streit'in* tüm çabalarına rağmen, bir uzlaşma sağlanamadı. Görüşmeler, yazışmalar, Yunanistan Meclisi'nin oturumları sonuçsuz kaldı. Bu arada savaşlar başladı ve Fransız frangının değeri düştü. Aradan yirmi sene geçti. Türkiye'deki yeni durum karşısında, Poli'de bir Yunan veya reaya hastanesi kurulmasının tartışma konusu olması bile anlamsızdı. Yunan Hükümeti mirası kaybetmiş olduğunu anladı. Ne kurtarabilirsem kâr düşüncesiyle, 1938'de sadece bir milyon franga mirasçılarla uzlaşmaya vardı!

Eleni Yenge Paris'te bu dünyadan göçüp gitti. Bir seyahati sırasında Hôtel Continental'de öldü. Şans eseri Paris'te bulunuyordum. Ölümünü haber alır almaz otele koştum. O dönemde Fransız başkentinde bulunan tek Zarifi bendim. Cenaze töreninin organizasyonunu, her türlü ayrıntıları da üstlenen tanınmış cenaze levazımatçısı *Henri de Borniol*'a verdiler. Rahmetliyle aynı soyadını taşıdığım için *Borniol* cenazenin başında olmamı önerdi. Böylece, Paris âdetlerine

* Hukuk uzmanı ve politikacı (1868–1948). 1914'te Dışişleri Bakanı ve 1910–1913 yılları arasında Yunanistan'ın Berlin Büyükelçisi olarak görev yaptı.

göre, beyaz kravat taktım ve frak giydim. Matem tutanların başını çeken biri olarak tabutu izledim. Başkaları miras bırakılan paralara konarken, orada bulunanların taziyelerini ben kabul ettim.

YORGO ZARIFI'NIN KIZ KARDEŞİ

Dedemin tek bir kız kardeşi vardı, Sultaniça. Bu ismi, ilk Zari-fi'nin karısı olan babaannesinden almıştır. Erkeklerin arasında tek başına olması nedeniyle tüm erkek kardeşlerinin sempatisini kazanmıştır. Sultaniça, Küçük Asya'daki Çeşme'de doğan fakat kökeni Kithira'dan¹ (Çuha Adası) gelen Yorgo Simiriotis'le evlenir. Genç yaşta dul kalır. Kocasını ölürken geride ona üç kız ve bir erkek çocuk bırakır. Oğlu Pandeli, daha sonra annemin kız kardeşlerinden biriyle evlendi.

Sultaniça Hala'yı tanıdığımda hayat dolu, kısa boylu bir ninecik-ti. Dedemi taparcasına seviyor, dedem de bu sevgisinin karşılığını ona veriyordu. Hatta dedemin ona mali yardımda bulunduğunu da düşünüyorum; çünkü geçim kaynağı kısıtlıydı. Uyanıklılığı ve enerjisine rağmen, Sultaniça Hala, babaanneme kıyasla çok daha fazla eski zaman kadını olarak kalmıştı. Daha çok annemin büyükannesi Kokona Ralu Zafiropulu'yla anlaşıyordu. Fakirlere veya mahkûmlara para dağıtmaları için dedem onlara para verdiğinde, her ikisinin de sevinci ifade edilecek gibi değildi.

Sultaniça Hala her üç kızını da kendi geleneklerine göre büyüttü. Bunu öyle bir şekilde başardı ki, kızların annelerinin kopyası olduğunu söyleyebilirdiniz. Kızlar karakterlerini olduğu gibi korudular ve anneleri doksan yaşında ölümün eşğine gelene kadar ona saygı gösterdiler.

Kızların anneleri ve erkek kardeşleri Pandeli'ye ilişkin sadece çocukluk hatıralarım var. Fakat üç kız kardeş, Emilia, Virginia ve Tarsi, diyebilirim ki, hayatımın her adımında yanımdaydılar.

¹ Mora Yarımadası'nın hemen güneyinde, Girit Adası'nın kuzeybatısından bulunan orta büyüklükte bir Yunan adası. (ç.n.)

En büyükleri Emilia daha sekiz yaşındayken gözlerinin ışığını kaybederek kör olmuştu. Ailemizde kör bir kızın varlığı ve onu bu durumda görüyor olmak yüreğimizi sızlatıyordu. Fakat bu durumdan asla şikayet etmeyen tek kişi kendisiydi. Emilia Teyze çok zeki, canlı ve neşeliydi. Kız kardeşi Virginia'dan çok güçlü psikolojik destek alma şansına sahip olmuştu. Virginia, Kleanthi Kalliadis'le evlendikten sonra, bir körler okuluna devam etmek için Paris'e gitti. Poli'ye dönünce öğrendiklerini ablasına öğretti. Virginia ve Emilia hiçbir zaman birbirlerinden ayrılmadılar. Bu arada, Emilia okuma yazma ve birkaç lisan öğrenmiş, müzik eğitimi almıştı. Eğitimi tamamlamıştı ve sorumluluklarını yerine getirmeyi başarıyordu. Evde her zaman tek başına dolaşıyor ve her şeyin yerini biliyordu. Akrobatlardan her birinin ismini ve doğum günlerini ezbere biliyordu.

Emilia Teyze Kallithea'da² Körler Okulu'nun kurulmasında öncülük etti ve körler için ilk Yunan alfabesinin, dilbilgisi kitaplarının, İncil'in ve çeşitli kitapların kopyalarını tek başına çıkardı. Bu çalışması, körler kütüphanesinin ilk çekirdeğini oluşturdu. Örgü örmede ise üstüne yoktu. Elleri hiç durmazdı.

Emilia Teyze duyduğu bir şeyi, bir daha aklından hiç çıkarmazdı. Daha önceden güzelliği konu edilmiş bir hanımefendiden tesadüfen tekrar bahsedildiğinde, Emilia Teyze konuşmaya katılır ve sanki söz konusu şahsı görmüş gibi:

“Falancanın çok güzel yüzü var fakat vücudu her şeyi bozuyor” gibi laflar ederdi.

Hatta bazen:

“Filancanın güzel gözleri var fakat ağzı çirkin” derdi.

Bazen de hep beraber arabayla gezintiye çıktığımızda ve şans eseri bizden biri:

“Falancanın evi nerede?” diye sorduğunda, Emilia Teyze yanılmaz sezgisiyle cevap verirdi:

“Biraz sonra önünden geçeceğiz.”

Diğer kız kardeş, Virginia Teyze, seksen yaşına geldiğinde, bir gün:

“Artık bu dünyada işim yok. Bana sadece ölüme hazırlanmak kalıyor” dedi.

Her gün, “Nasılsınız teyze?” diye sorduğumuzda daima:

“Hazırlanıyorum, çocuklarım, hazırlanıyorum” diye cevap verirdi.

² Atina'da bir semt. (ç.n.)

Bu hazırlık tastamam on iki yıl sürdü! Ölüm onu almayı düşündüğünde doksan iki yaşındaydı.

Sultaniça'nın üçüncü kızı, Tarsi, Miltiadi Marinos'la evlendi. Bütün eski Atina, "Marinoscuklar" diye adlandırdıkları Tarsi'nin beş çocuğunu da tanırdı. Marinos'un evi, bugünkü Levidis Durağı'ndan biraz önce, Patision Sokağı'nda inşa edilen ilk evlerdendi. O zamanlar Patision Sokağı, sokağı çevreleyen bugünkü apartmanlarla henüz dolmamıştı. Bu nedenle, büyük bahçeli güzel bir yapının orada hüküm sürmesi gayet doğaldı.

Tarsi Marini, çocuklarıyla birlikte yazın düzenli bir şekilde Poli'ye geliyor ve bazen Pringipo'ya, bazen de Therapia'ya sayfiyeye gidiyordu. Bütün yaşamım boyunca, Marinoscukları kardeşlerim gibi kabul ettim. Hep beraber ne güzel eğlenirdik! Kitabımın ileriki sayfalarında isimlerinden bahsetme fırsatım olacak.

Bu aileyle ilgili bölümü kapatmadan önce, çocukların anneanneleri Sultaniça Zarifi-Simirioti Hala hakkında ortalıkta dolanan birkaç fıkrayı anlatmaktan kendimi alamayacağım.

Sultaniça Hala dini görevlerini büyük bir sorumlulukla yerine getirirdi. Eskiden Poli'nin kiliseleri, çok sayıdaki Ortodoks nüfusu barındırmak için yeterli değildi.

Özellikle büyük yortularda, kiliselere giriş çok zordu. Seçkin evlerin hanımefendileri bu itiş kakıştan kaçınıyorlardı; zira kiliselerdeki kadınlar balkonunda her birinin kendine ait özel sandalyesi olmasına rağmen, buralarda ilahiyat ve huşu dışında her şey hüküm sürüyordu. Kilisedeki ayine gitmek yerine, evde kalıp evdeki ikonaların önünde dua okumayı tercih ediyorlardı. Pek çok kez bu dua okuma işi açık havada da yapılıyordu.

Sultaniça Hala'nın çocuklarıyla birlikte yapacağı seyahat bir Pentikosti³ gününe denk gelir. Denizin azmış olması nedeniyle Liturgia⁴ geminin kamarasında yapılır. Dua sırasında dilek dileme vakti geldiğinde, Sultaniça ve kızları, iyi birer Hıristiyan gibi, kamaranın ortasında diz çökerler. Gemi çok fazla sallanmaktadır. Fakat Sultaniça, derin saygısından güç alarak, dua okumaya bir an bile ara

³ Yunanca'da Pentikosti (Pentikost) sözcüğü "ellinci" anlamına gelir. Pentikost, Paskalya Yortusu'ndan elli gün sonra kutlanır. Bir diğer adı da Kutsal Ruh Yortusu'dur. İsa Mesih'in göğe çıkışından sonraki Pentikost günü Tanrı'nın, Kutsal Ruhunu, Mesih'e inananların içinde yaşamak üzere gönderdiğine inanılır. (ç.n.)

⁴ İsa Peygamber'in havarileriyle birlikte yediği son yemeği anmak için, Hıristiyanların kilisede bir kap içinde ekmek ve şarabı kutsayarak yaptıkları dinsel tören, ayin. Kudas, liturya. (ç.n.)

vermez. Her üç dua da okunur. Ayin bittikten sonra, iyi Hıristiyanlar görevlerini tamamlamanın ve inançlarıyla denizin cinnetini yenenin mutluluğu içinde yeniden yataklarına girerler.

Sultaniça yaşlandığında, dedem gelip onu alan ve gezmeye götüreren bir arabanın ücretini ödüyordu. O gezintiler esnasında, Meryem Ana için ne kadar çok selam duaları okunurdu. İyi bir Hıristiyan olan arabacı da, duaların okunmasını yerinden takip ediyordu. Her “Selam sana Tanrı’nın Sevgili Kulu Meryem” denildiğinde fesini başından alıp o da istavroz çıkartıyordu. Sultaniça Hala’nın alışkanlıklarını bilen pek çok arkadaşı, onu dua kitabının içine dalmış gördükleri zaman, ne olduğunu hemen anlıyorlardı. Arabacı ilk defa istavroz çıkardığı esnada yoldan geçenler gülümsüyorlardı. Bir gün, şeytana uyan bazıları, uzaktan Sultaniça’ya seslenirler:

“Kokona Sultaniça! Selam sana Tanrı’nın Sevgili Kulu Meryem!”

Bu sözler mümin ruhunu etkilemez ve okumasına ilgisizce devam eder.

Fakat hayatının en karakteristik olaylarından biri aşağıda anlatılandır:

Bir Paskalya Haftası’nın Kutsal Çarşamba günü dedem ona şunları söyler:

“Odama çık, yazı masamın çekmecesinde içinde elli lira olan bir kese bulacaksın. Onları al ve Therapia’daki yoksullara dağıt.”

Sultaniça sevinçten hoplayarak çarçabuk yukarıya çıkar, çekmecenin açar, keseyi alır, iki kızını da ayaklandırır ve üçü birden Therapia’ya giderler. Para dağıtımını başlar. Emilia keseyi tutmakta, Virginia defterikebire bağışları kaydetmekte ve anneleri parayı dağıtmaktadır. Elli lirayı dağıtımlarına rağmen kese hâlâ doludur. Emilia diğerlerini uyarır; fakat masum ruhları hemen bunun bir mucize olduğuna inanır.

“Mucize, anne!” diye bağırır kızlar.

“Mucize, çocuklarım!” diye cevap verir anneleri.

Her üçü de yaşlı gözlerle, göğsü doğru dönüp:

“Tanrım sen çok büyüksün, mucizelerin ise akıl almaz!” derler.

İsa Peygamber’in balık ve ekmek mucizeleri bu kez Therapialıların yararına tekrarlanmıştır.

Üç Simirioti aynı gece Pera’ya döner. Zavallı ve değersiz varlıklarının Tanrı’nın dikkatini çektiğini ve Galile’deki⁵ yeni bir mucize-

⁵ İsa Peygamber’in vatanı olarak kabul edilen Filistin’in kuzey bölgesi. (ç.n.)

nin kahramanları olmayı başardıklarını anlatınak üzere ilahi bir coşkuyla eve koşarlar.

Dedem oldukça düşünceli görünmektedir.

“Sultaniçam, hangi çekmeceyi açıp para dolu keseyi aldın?”

“Tabii ki yazı masasının çekmecesini” diye cevap verir Sultaniça, kendisinden emin bir şekilde.

“Fakat ben sana çalışma odama gitmeni söylemedim, yatak odasında bulunan yazı masamı kastetmiştim. Bu işin sırrını ve mucizeyi şimdi anlıyorum. İçinde yüz elli lira bulunan bir kese aldın.”

Sultaniça Hala çok utanır. Fakat en önemlisi zavallının yaşadığı hayal kırıklığıdır. Ancak, ağabeyi hemen onu teselli etmeye çalışır:

“Çekmeceleri karıştırman da Tanrı’nın bir arzusuydu, Sultaniçam. Yüze elli lira onlara helal olsun!”

BABAANNEM ZARİFİ'NİN ERKEK KARDEŞLERİ

Babaannem Eleni Zarifi'nin üç erkek ve üç kız kardeşi vardır. Erkeklerden en büyüğü Stefano Zafiropulos'tur. Zafiropulos & Zarifi İşletmesi'ni dedemle kurdukları zaman, dedemin ortağı olarak ondan bahsetme fırsatımız olmuştu.

Stefano Dayı, babasının başkanlığını yaptığı Heybeliada Rum Ticaret Okulu'nun ilk mezunlarından. O, bu okulu çok sevmiştir ve yangından yıkılmış olan ek bir binanın tamamını baştan inşa ettirmek için, gerçekleştirmiş olduğu sayısız bağışlardan ilkinin buraya yapar.

Daha önce de söylediğimiz gibi, Stefano Dayı genç yaşta Fransa'ya gider ve Marsilya'ya yerleşir. Bütün yaşamı boyunca, oradaki işletmenin yöneticiliğini yapar.

Sadece işle ilgilenen biridir. İleri görüşlülüğü ve yaratıcı zekasıyla başını işinden hiç kaldırmadan, tüm yeteneklerini şirketin başarısına adanmıştır. Cimri davranan tabiat, Stefano Dayı'ya bedensel hiçbir üstünlük vermemiştir. Kısa boylu, kamburumsu ve çok çirkindir. Eğlenceler ve hayatın zevkleri ilgisini çekmemektedir. Kendini tamamen işine vermiştir. Doğuştan naziktir ve bağış yapmak için ölüm döşegine düşmeyi beklemez.

Dedem gibi o da özellikle eğitimle ilgilenmiştir. Serbest olan Yunan okullarıyla özgür olmayan Rum okullarına dağıtılan ve bugün bile pek çok okulumuzda korunan Stefano Zafiropulos'un coğrafya haritalarını kim hatırlamaz ki?

Ölümünden sonra, vasiyetnamesi açıldığında gerçekten çok duygusal anlar yaşandı. Büyük bir Rum'un bırakmış olduğu kusursuz bir vasiyet örneği idi. Çünkü parasal yardımlarının yanı sıra, soydaşlarına vatansever nasihatler de bırakıyordu. Rum olmaktan gurur duyuyor, dilimizin iyi öğretilmesi ve yayılması konusunda her şeyi

yapmaları hususunda yurttaşlarına adeta ant verdiriyordu: “Tanrıların konuşmuş ve insanlara öğretmiş olduğu, yabancıların ise kıskandığı bu dilin bütünlüğünü çocuklarınıza miras bırakma geleneğini güçlendirin.”

Mirasının bir bölümünü, bugün kurul başkanlığını Atina Metropoliti’nin yaptığı ve Ethniki Bankası¹ tarafından yönetilen “Stefano Zafiropulos’un Bağışları” oluşturur.

Marsilya’ya yerleşmiştir ve 1870’de Fransa Almanların saldırısına uğradığında, savaşın acısını onlarla birlikte göğüsler. Almanların işgale son vermeleri için tazminat olarak istedikleri altı milyarı Fransa kendi halkından talep ettiğinde, Stefano Zafiropulos ikinci vatanına duyduğu sadakati göstermek ister ve beş milyon altın frank kredi vermek üzere kaydolur. Bu davranışı Fransızlarda ona karşı tam bir hayranlık yaratır ve Legion d’Honor Nişanı’yla ödüllendirilir.

Stefano Dayı beni her gördüğünde, vaftiz oğlu olduğum için bana güzel bir hediye alırdı. Bir seferinde Monte Carlo’da karşılaştık. Bu kez, bana ve kardeşlerime iyi bir şeyler almak arzusuyla bizi şehrin en iyi dükkânına götürdü. Beğendiğimizi seçmemiz için bizleri yalnız bıraktı. Dükkân sahibi bize her çeşit değerli eşyayı göstermeye başladı: seyahat aksesuarları, gümüş tuvalet takımları, saatler ve çeşitli kıymetli eşyalar. Fakat bu esnada, birkaç frank değerinde, küçük oyuncak bir gitara gözüm takılmıştı. Çocuksu ısrarımla, gözlerimin önünden geçen zengin hediyelere ilgisiz kalmaya devam ediyordum. Stefano Dayı, inadımı kırmak arzusuyla bana şu öneride bulundu:

“Mademki gitar hoşuna gitti, gitarı al; fakat bu valizi de al.”

Oyuncağımı kaybedebilirim korkusuyla cevap verdim:

“Hayır, valizi istemiyorum, sadece gitarı istiyorum.”

Garip olan şuydu ki, diğer kardeşlerim de ufak tefek şeylerle yetinmişlerdi. Kız kardeşim beş franklık küçük bir bebek için en güzel bebekleri reddetti. Leonida ve Stefano’ysa, ille de, bir mıknaatısla çekildiğinde suda yüzen tenekeden yapılmış küçük bir oyuncak kazı istiyordu. Kazın değeri beş kuruştı. Stefano Dayı baskı yaparak aklımızı çelemeyeceğini görünce, seçimlerimizi kabul etmek zorunda kaldı. Fakat dükkândan çıkarken bize şunları söylemeden edemedi:

¹ Yunan Milli Bankası. (ç.n.)

“Çocuklar, saçma sapan davranışlarınızla beni utandırdınız! Beni hatırlamanız için size kalıcı bir şey hediye etmek istiyordum. Fakat beni, yarına kadar bozulacak ve unutulacak şeyler almaya mecbur ettiniz.”

Özellikle bize hizmet etmek için neredeyse her şeyi önümüze seren dükkân sahibine mahcup olmuştu.

Belli ki bu olay Stefano Dayı'ya ders oldu; zira o günden sonra kaç sefer karşılaştıkça, bana herhangi bir hediye almak istediğinde, kendisine eşlik etmemi bir daha asla benden istemedi.

1889'da annem ve babamla Paris'te bulunuyordum. Bir gün biri, Stefano Dayı'mdan gerçekten unutulmayacak bir hediye getirdi bana. Buharla çalışan büyük bir vapurdu bu; fakat bir oyuncak için o derece mükemmeldi ki, onu asla unutamadım. Buharlı vapuru Therapia'ya beraberimizde götürdük; ancak ömrü çok uzun olmadı. Her bir tarafı kurcalanıp sürekli tamir edilmeye kalkışılınca çabucak enkaza dönüştü. Vaftiz oğluna cömertliğinin hatırası olarak, Stefano Dayı'mdan çok kıymetli iki saat ve vasiyeti açıldığında 25.000 Fransız frangı da aldım.

İşlerinde son derece sağduyulu olan Stefano Zafiropulos eş seçiminde yanılmıştır. Galata'nın tüccarları arasında ve Patrikhane çevrelerinde çok tanınan Mise Yani Psiharis'in kızıyla evlenir. Psiharis çok yakışıklı bir adamdır ve bütün çocukları da kendisine benzetmektedir. Stefano Dayı'mın Hariklia Psihari'ye aşık olmasının nedeni de bu güzelliğidir. Hariklia Teyze aşırı konuksever, adeta yolgeçen hanı gibi bir evden gelmektedir. Dolayısıyla, bu kadının hayata kocasından farklı bir gözle bakması gayet doğaldır. Karıkocanın karakterlerindeki tezat, yabancıların anlayamayacağı bir şekilde, ortak hayatlarına gölge düşürür. Eskilerin kol kırılır yen içinde kalır misali ailevi sorunları nasıl gizlediklerini düşündüğümüzde, bu durumun niye anlaşılamadığı izah edilebilir.

Galata'da inşa edilen Psiharislerin evi, kültürel zevkleri olanların toplanma yeri idi. Evin insanları, o dönem için, büyük bir ansiklopedik eğitime sahiptiler. Mise Yani'nin oğullarından Nikolaki, en yakın arkadaşlarımızdandı. O kadar hoşsohbet biriydi ki, evimize her yemek yemeye gelişinde, biz çocuklar bile kendisini can kulağıyla dinlerdik. Nikolaki, maddi sorunları olmasına rağmen, evimize hiçbir zaman eli boş gelmedi. Paskalya zamanı, akşam ayini için Patrikhane'ye her gidişimizde, Nikolaki iyi bir yer bulup bizleri rahat ettirmek için uğraşırdı. Biz ise Türk devletinin bir memuru olduğunu gösteren, rütbeli, sırmalarla süslenmiş üniforması içinde onunla gurur duyardık.

Oğlu, dilimizin ünlü reformcusu Yani Psiharis'ti. Psiharis, yurtaşlarına yeni dili sunduğunda, onların yaşadıkları şaşkınlığı tarif etmek mümkün bile değil. Bugün Yani Psiharis'in dil teorisi tarihsel ve bilimsel olarak kabul edilmiştir ve dil normal yolunu bulduğu için de artık dil sorunu yoktur. Fakat bu akım o dönemde, tüm Rumlar ve Yunanlar arasında öfkeye yol açtı. Lanetler rahmetli Psiharis'in başına yağmur gibi yağıyordu. Halkın onu, İsa Peygamber'in düşmanı ve Tanrı'nın kendilerini sınamak için gönderdiği felaketlerden biri olarak kabul ettiğini söylesek az bile olur.

Bu duruma kendi özel hayatı da neden oldu. Renan'ın² kızı olan karısından sahip olduğu çocuklarını vaftiz ettirmeye razı olmamıştı. Fakat bu çocuklar, yani Renan'ın torunları ve Psiharis'in oğulları, büyüdüler ve askerlik görevlerini yaptıkları sırada, kendi başlarına Tanrı'ya sığındılar; Fransız ve Katolik olan ülkelerinin birer şehidi olarak öldüler.

Büyük bir yoksulluk içine düşmüş olan babasına karşı ilgisizliği nedeniyle, benim şahsi olarak Yani Psiharis'e karşı büyük bir site-mim vardı. Babaannem sık sık Nikolaki Psiharis'e yardım etmek zorunda kalıyordu. Nikolaki Psiharis o zamanlar Pringipo'da, işe yaramaz bir iskelenin üzerinde inşa edilmiş çok pencereci ahşap bir evde kalıyordu. Deniz yazın evi serinletiyordu. Fakat zavallı ihtiyar, rüzgârın salladığı ve tüm gediklerinden içeri girdiği bu "fenerin" içinde kışın nasıl ısınsın? Cenazesini kaldırmam için babaannem beni Pringipo'ya gönderdiğinde, orada onu öyle cansız yatarken buldum. Evin bütün çekmeceleri bomboştu. Allah'tan babaannem bu durumu öngörmüştü de bana yirmi altın lira vermişti. Böylece, masraflar ve alacaklıların talepleriyle başa çıkabildim.

Bu fakir cenaze töreniyle bir Yunan muhribinin, kırk yıl sonra, bir Rum'un naaşını atalarının adası olan Hios'a getirdiği zaman, dil anlayışı nedeniyle seneler boyunca Yunan olmanın ve Rumluğun ikiye bölünmesine, kanlı olayların yaşanmasına ve hatta bakanlıkların düşmesine neden olan Yani Psiharis'in cenazesine Yunan Devleti'nin gösterdiği saygı arasında ne büyük bir zıtlık vardı ama!

Babaannemin ikinci erkek kardeşinin ismi Konstantino'ydu. Yaşlıları kendisine "Kostaki" derlerdi. Ben kendisine yetişemedim. Fakat çocuklarını ve dul karısı Erifili Zafiropolu Teyze'yi tanıdım. Kızlık soyadı Theodoridi'ydi ve amcam Nikolao Zarifi'nin karısı

² Fransız tarihçi ve fikir adamı Ernest Renan. (ç.n.)

olan Eleni Yenge'imle Artemisia Purnara'nın kız kardeşıydı. Görünüşünde kendisini kız kardeşlerinden ayıran çok nazik bir şey vardı. Evde Konstantino Dayı'dan her bahsedildiğinde, babamın yüzüne bir gülümseme yayıldığını hatırlıyorum. Babam, Latince herhangi bir atasözü söyleyeceği zaman onu hatırlardı. Bana öyle geliyor ki, rahmetlinin meraklarından biri, çok sık fakat her zaman yanlış, Latince vecizeler kullanmasıydı.

Konstantino Dayı'nın çocuklarından Dimitri Zafiropulos'la eskilere dayanan bir arkadaşlık bağımız vardı. Aramızdaki yaş farkına rağmen, bu bağ o kadar güçlüydü ki *Hatıralarım*'da ondan sık sık bahsetme fırsatım olacak.

Babaannemin üçüncü erkek kardeşi Yorgo Zafiropulos'tu. Şimdiye kadar bahsettiğiniz tüm Zafiropuloslar çirkindiler; Yorgo dışında. Tabiat, diğerleri için reddettiği her şeyi fazlasıyla ona vermişti. Boyu bosu, sarı saçları ve uyumlu hareketleri dışında, Yorgo Dayı pratik zekasıyla da fark ediliyordu. Onun şakacı mizacı hatıralarımızda yer etmiştir. Bazen, hoş bir şey söylediğim zaman, benimkiler beni Yorgo Dayı'ya benzetirlerdi. Gururum okşanırdı.

Yorgo Zafiropulos sosyal hayatındaki başarısını kısmen karısına borçludur. Kızlık soyadı Laskaridi olan Hristina Teyze Londra'da doğup büyümüştür.

Poli'yi erken terk ederek Marsilya'ya yerleştiler. Eve gelen dostlarımızdan, Zafiropulosların evlerinde düzenledikleri her toplantıda misafirlerini ağırlayış tarzlarındaki inceliği öven ve bu tip şeylerin özlemini duyduklarını belirten pek çok konuşma işittik. Hristina Teyze'nin o dönem pek sık rastlanmayan, iyi bir müzik eğitimi vardı. Piyanoda klasik parçaları çok iyi çalmakla ünlüydü.

Maalesef, Yorgo Dayı'nın sağlam bünyesi yoktu. Önce gözleri bozuldu ve kısa bir süre sonra, 1895 yılının Kasım ayında Marsilya'da öldü. Çocukları, kendilerine düşen az miktardaki mirasa rağmen, onun anısına Poli'nin eğitim kurumlarına büyük bağışlarda bulundular. Doğuştan nazik ve cömerttiler.

Çocuklarının içinde en iyi, ikinci oğlu Polivio Zafiropulos'u tanıyordum. Onunla ilk karşılaşmamız 1894 yılının Şubat ayında, Zafiropulosların güzel aile kabrine gömülmesi için Poli'ye taşınan babasının naaşına refakat ederken Hristina Teyze'yle birlikte geldiği Poli'de oldu. Polivio daha sonra Trieste'den Sofia İkonomu'yla evlendi ve çok seçkin çocuklara ve torunlara sahip oldu.

Polivio, Marsilya'nın dışında yaşayan ilk soydaşlarımızdandır. Koleksiyon tutkusundan çok, sanatsal güzelliklerin kendisini çekti-

ğini hissettiği için, uzun yıllar, eski sanat eserleri satın aldı. Bunların dışında, tüm Marsilyalı akrabalarını aynı koleksiyonları yapmaya sürükleyen, çok ünlü Marsilya tabaklarının bir serisine de sahipti.

BABAANNEM ZARIFI'NİN KIZ KARDEŞLERİ

Çelebi Dimitraki Zafiropulos'un, babaannem ve üç oğlundan sonra, üç kızı daha olur. En büyüğü Katinga Sguta'ydı. Kendisini tanıdığımda üç çocuklu bir duldu. Babaannem gibi kısa boy-luydu; fakat yüzü daha muntazamdı. Hatta pek çokları, bir zaman-lar çok güzel olduğunu da söylerlerdi. Bu güzelliği, tanınmış İngiliz portre ressamı Cousine tarafından yapılmış bir yağlıboya resminde görebiliyorduk. Katinga Teyze çok akıllı ve hayat doluydu. Bu özel-liklerine, iyilik dolu bir kalbi ve herkese karşı gösterdiği derin anla-yışı da ilave etmemiz gerekiyor.

Evlendikten sonra İngiltere'ye yerleşir ve ne büyük şanssızlıktır ki, orada kocasını kaybeder. Üç çocukla dul kalınca, atalarının topraklarına, Poli'ye geri döner. Kocasını kendisine fazla bir şey bırak-maz, böylece genç yaşından itibaren hayatının her ayrıntısıyla kendi ilgilenmek zorunda kalır.

Daha sonra, çileli bir hayat sürdüğü Paris'e yerleşir. Kendisi hâlâ hayattayken en büyük iki çocuğu ölür. Bu onun için büyük bir yıkımdır ve böylece hayatı daha da acıklı bir hal alır. Bir çeşit insan-ları sevmeme hastalığına yakalanır ve kapısını eş dost herkese kapatır.

Günlük ihtiyaçlarını yorulmadan tek başına karşılamakta, hatta yemeğini bile kendisi hazırlamaktadır. Katinga Teyze, bir defasında, Paris'te benim hatırım için prensiplerini bir tarafa bırakıp alışkanlıklarını ihlal ederek, o güne kadar "girme yasağı" uyguladığı evine girmeme izin verdi. Odada hüküm süren düzene, temizliğe ve zevke şaşırdım. Kim bilir hangi çiçek pazarından tek başına getirmiş olduğu ve içinde çok renkli çiçekler bulunan saksılar kendisine arkadaşlık ediyor ve acılı yüreğini ferahlatıyordu.

Rahmetli kocası, Konstantino Sgutas, Hios'un çok iyi ve en eski ailelerinden birinin oğludur. Sgutas'ın erkek kardeşi, Atina'ya yer-

leşen ve doksan sene önce, Yunan başkentinin entelektüel dünyasında bir rol alan Filolog Leonida Sgutas'tır.*

Pek çok ünlü Fransız yazarıyla yazışmıştır. Renan ve karısıyla birbirlerine gönderdikleri mektuplar eğer bir gün yayımlanırlarsa, yeterince şaşkınlık yaratacaktır.

Katinga Teyze'nin en büyük oğlu Luka'nın annesinden miras aldığı zekasını ve canlılığını, belki de Atina'da hâlâ hatırlayan kişiler vardır.

İkinci oğlu gerçek bir mucizeydi. Üstün zekasıyla sivrilmemesine rağmen, işine sadık, tam anlamıyla parmakla gösterilecek biriydi. Ciddiyetin canlı örneğiydi. İsmi Vasilio Sgutas'tı; ancak tüm Poli onu Vasilaki olarak tanıyordu.

Annesinden erken ayrıldı ve hayatını teyzelerine adadı. Çok genç yaşta, teyzesi Erifili Vernudaki'ye her yerde eşlik ederek onun mantosu, şemsiyesi veya yelpazesi gibi herhangi bir kıyafetini veya aksesuarını taşıyarak sadık kavalyesi olmuştu. Daha sonra diğer teyzesine, yani babaanneme yapıştı. Sadakatinin bir yeğen için eşi görülmemiş bir şey olduğunu itiraf etmek zorundayım. Vasilaki için ne pazar, ne bayram, ne yazlık, ne eğlence vardı. Her gece, işyerinden çıkınca dosdoğru babaannemin evine geliyor, ona kitap okuyor, onun mektuplarını yazıyor ve hesaplarını tutuyordu. En sonunda da, akşam yemeğine inerken babaanneme kolunu uzatıyordu.

Vasilaki senelerce evimizde yemek yedi ve kaldı. Daha sonra evlendiğindeyse, yeni sevgisi onun alışkanlıklarını değiştirmesine engel olamadı.

Ticarethanemizde müdürlük makamı boşaldığında, babam Vasilaki'yi işe aldı. Vasilaki kısa bir süre zarfında babamın tam yetkili vekili, *alter ego*'su, yani ikinci benliği, sırdaşı oldu. Babam her seyahatine, işin başında Vasilaki'yi bıraktığı için gönül rahatlığıyla çıkıyordu.

Ticaretle ilgilenmemi Vasilaki'ye borçluyum. Kendi bürosuna ilk o beni aldı ve yazı masamı da oraya yerleştirdi. Böylece, babamı ziyaret etmek isteyen herkesin önce bizim bulunduğumuz yerden geçmesi gerekiyordu.

Vasilaki, çocukları büyümeye başladığında ticarethanemizden ayrıldı, Paris'e gitti ve almış olduğu eğitim sayesinde oraya yerleşti.

Vasilaki, İngilizlere ait olan "vakit nakittir" özdeyişini öyle iyi bir şekilde hazmetmişti ki, gazetesini okumaya ara vermeden bütün Pa-

* Hukuk uzmanı (1820-1878), hukuk dergisi *Themis*'in [Adalet. (ç.n.)] kurucusu.

ris'i boydan boya katetmeyi başarıyordu. Karım, kızımızla *Bois*'da¹ yaptığı yürüyüşlerde, asırlık *Matin*'den² gözlerini ayırmadan sokak veya meydanları kateden Vasilaki'ye sık sık cevap veriyordu. Paris arabacılarının ve şoförlerinin küfürleri yağmur gibi üzerine yağıyor fakat o kayıtsızca okumasına devam ediyordu. Fakat bir sabah, Vasilaki ilgisizliğinin bedelini ödedi: Bir bisikletli onu devirdi ve ayağını kırdı. Vasilaki o dönemde seksenini aşmıştı. Bu kazadan sonra bir daha gücünü toplayamadı. 1941'de öldü. Savaş, ölümünün aylar sonra duyulmasına neden oldu.

Vasilaki'nin bir kız kardeşi vardı: Eleni Reçina. Eleni tüm hayatını Paris'te geçirdi ve siması hafızamdan çok çabuk silindi. 1899'da, henüz üniversite öğrencisiyken, Paris'te ilk kez sahneye konan Wagner'in *Tristan*'ını dinlemek için bir tiyatroya gitmiştim. Yan koltukta Vasilaki'ye müthiş benzeyen bir hanımefendi vardı. Ona baktıkça Vasilaki'nin kız kardeşi olabileceği ihtimali daha da kuvvetleniyordu. Fakat o da bana daha az bir ilgiyle bakıyor değildi. İkinci aranin ortasında, kendimi tutamayarak kendisine:

"Acaba Eleni Reçina mısınız?" diye sordum.

Sözlerimi daha bitirmemiştim ki, bana:

"Acaba Leonida'nın oğlu musun?" diye sorduğunu duydum.

Böylece, ailevi benzerlikler sayesinde birbirimizi tanıma fırsatı bulduk.

Babaannemin ikinci kız kardeşine Ariadni diyorlardı. Zarifiler'le uzaktan akrabalığı olan bir Sevastopulos'la evlendi ve ablası gibi, evlendikten sonra Londra'ya yerleşti. O da genç yaşta dul kaldı ve çocuklarıyla birlikte Poli'ye geri döndü. Halkidona'ya, yani Vosporos'un Anadolu yakasına yerleşti.

Ariadni Teyze gösterişli bir kadındı. Zafiropuloslara has burnu olmasa ve o güzel yüzünü bozmasa, daha da güzel olabilirdi. Neşeli, canlı, hayat doluydu. Seyahatlere, gezip tozmaya bayılıyordu.

Evliliğinden iki kız çocuğu sahibi olmuştu. Büyük kızı beyaz tenli, kısa boylu, sarışındı ve ismi Ernioni'ydi. Küçük olan Kleoniki, uzun boylu, zayıf ve esmerdi.

Ermioni Atina'da yaşadı. 1896'daki ilk Olimpiyat Oyunları'nda beni evinde takriben bir ay misafir etti. O zaman bana göstermiş olduğu o çok sıcak sevgi için kendisine minnettarım. Ermioni, çok yakışıklı bir erkekle, Miltiadi Yordanopulos'la evlendi. Kadın güzel

¹ Orman. (ç.n.)

² Bir Fransız gazetesi. (ç.n.)

olmadığında, böyle bir kararın alınması her zaman cesaret ister. Ermioni, hayatı boyunca, bu eşitsizlik nedeniyle acı çekti. Fakat pratik biriydi ve bu darbeyi bir felsefeyle kabul etmişti. Kocas, eline geçen her fırsatta hayatın ihsanlarından payına düşeni alıyordu, hatta bazen hiç seçici olmadan. Ermioni, evinde herhangi bir tatsız sürprizle karşılaşmamak için her sabah, salona inmeden önce merdiven sahanlığında duruyor, teşrifatçının değneğiyle yaptığı şekilde ellerini üç kez çırpıyor ve gür bir sesle kendi kendini anons ediyordu:

“Hanımefendi iniyor!”

Yakışıklı kocası öldüğünde, rahmetlinin tabutu etrafında bayağı orijinal bir sahne yaşanır.

Gece vaktidir. Dul kadın bütün akşamüstünü ve geceyi ölünün sağında oturarak geçirmiştir. Üzüntüden bitkin düşmüş ve biraz dinlenme ihtiyacı duymuştur. Fakat, tabutun öteki tarafında, siyahlar giymiş yabancı bir kadın oturmaktadır. Ne yorgun ne de yerini terk etmekte istekli görünmektedir. Onun varlığı Ermioni’nin utanç duymasına neden olur. Saat gece yarısını vurduğunda, Ermioni kal-kar ve ona:

“Hanımefendi, her ikimiz de görevimizi yaptık. Çekilmemizin zamanı geldi” der.

“Siz gitmekte serbestsiniz” diye cevap verir yabancı kadın. “Fakat ben, rahmetlinin yanında sabaha kadar kalmaya söz vermiştim.”

Ermioni kendini daha fazla tutamaz:

“Hanımefendi, artık rahmetliyi rahat bırakın. Yaşadığı sürece, istediği her şeyi yapmakta serbestti. Fakat şimdi, o sadece bana ait, bu evin de sadece bana ait olduğu gibi.”

Ermioni kocasından böylece tüm hafif davranışlarının öcünü almıştır. Ancak davetsiz misafiri kovduktan sonra yukarıdaki yatak odasına dinlenmeye çıkar.

Fakat kaderin ne ilginç cilvesidir ki, kendi ölümünde de, aynı odada, tabutunun etrafında olaylar çıkmıştır. 1915’te öldü ve garip bir tesadüf eseri, cenazesi Evangelistria³ ikonasının Tinos’tan geleceği gün kaldırılacaktı. Deniz Kuvvetleri’nin bir gemisi, ölüm döşesindeki Kral Konstantino’yu kurtarması için ikonayı getirmişti.

Böyle büyük bir olay, halk arasında gerçek bir telaşa sebebiyet verdi. Metropolit, başkentteki bütün papaz ve diyakozlara Pire’ye inmeleri ve bu mucizeler yaratan ikonayı karşılamaları için emir vermişti.

³ Meryem Ana’ya çocuk doğuracağının müjdelendiği anın resmedildiği ikona. (ç.n.)

Böylece, Ermioni'nin cenazesinin kalkacağı saatte bir papaz bulmak imkânsızdı. Akrabalar ve arkadaşlar çaresizlik içinde kaldılar. Nihayet biri, büyük zorluklarla topal bir rahip bulmayı başardı ve onu bir *landau*⁴ ile İpti Sokağı'na⁵ getirdi. Sakat rahip, Ermioni'yi defnetmeyi kabul etti.

Ancak, defnetme sırasında Atiki⁶ göğü çan kulelerinin sesinden sarsılmaya başladı. Bu Meryem Ana ikonasının yaklaştığı anlamına geliyordu. Şeytana uymak isten bile değildi. Hiçbirimiz dayanamadık. Naaşı terk ederek, hepimiz Singru Bulvarı'na⁷ hücum ettik. Yolum her iki tarafı da insan seliydi. Dini geçit töreni ilerlerken, dindar kadınlar tütsü yakıyorlardı. Biz de halkla birlikte diz çöktük. Ayağa kalkıp arkama döndüğümde karşımda kimi göreyim? Rahmetlinin kız kardeşi Kleoniki! O bile cenaze töreninden kaçmıştı!

Kleoniki her zaman komik biriydi. Mobilyaları bozulmasın diye panjurlarını hiçbir zaman açmayan Therapia'daki komşumuzun oğlu Nikolao Nikolaidis'le evlenmişti.

Bir gece, daha yaşları çok küçük olan kardeşlerim ve ben, masadan kalkmış ve alışlagelmiş "iyi geceler"i söylemek için anne ve babamızı bekliyorduk. Nikolaidis'in ağır hasta olduğunu öğrendikleri için onun evine gitmişlerdi. Akşam yemeği için eve geç döndüler. Nikolao'nun günlerinin sayılı olduğunu söyleyerek özür dilediler.

Konuşma sırasında babam, cenazeye gönderecekleri çelengi düşünerek anneme:

"Froso, hemen Therapia'daki bahçıvanımıza telgraf çek, cenaze için yarın sabah bize bir çelenk göndersin" dedi.

"Ama, bekle Leonida, önce adamın ölüm haberi gelsin" diyerek annem onu uyardı.

Fakat babam, göze batan sabırsızlığıyla,

"Ölmüş olduğuna dair sana garanti veririm, yanından ayrılmadan önce can veriyordu bile" dedi.

Ertesi gün çelenk evdeydi. Fakat annem, çelengi göndermeden evvel, cenaze saati hakkında bilgi almayı tercih etti. Gönderilen uşa-

⁴ Adını Almanya'daki *Landau* adlı bir yerden alan, dört tekerlekli, faytonlara nazaran ağır ve oturaklı bir gövdesi olan, içinde dingillere paralel olarak düzenlenmiş karşılıklı iki oturma yeri bulunan, üstü açılıp kapanabilen çift körüklü binek arabası. Lando. (ç.n.)

⁵ Atina'nın merkezinde bir sokak. (ç.n.)

⁶ Başkent Atina'yı da içine alan bölge. Atika Bölgesi. (ç.n.)

⁷ Atina'nın merkezinden güney banliyölerine, sahile doğru inen bulvar. (ç.n.)

ğa, ölmek şöyle dursun, hastanın hayatı tehlikeyi bile atlattığını söylediler! Bunu duyan anne ve babamın yaşadıkları şaşkınlığı tahmin edebilirsiniz.

Şimdi de, Kleoniki'nin kocasının ölmek üzere olduğunu öğrendiğinde neler yaptığını bakalım. İlk düşünceleri, ertesi gün kendisini bekleyen telaş, cenazede nasıl görüneceği ve mobilyalarının ne derece hasara uğrayacağı olmuştur. Böylece, salondaki bibloların kaldırılmasını ve mobilyaların kılıflarla örtülmesini emreder. Kendisi ise, ölüm döşeğindeki kocasını yalnız bırakıp odasına kapanır, saçlarını bigudilerle sarar, sırtına büyük bir şal atarak yorgunluk ve heyecandan kaçınmak için, dosdoğru kayınvalidesinin evine gider. Daha sonra Kleoniki'nin, bu kaçışa karşılık nasıl bir mazeret ileri sürdüğünü asla öğrenemedim.

Göründüğü üzere, bu olay Nikolaidis'e uğur getirdi. Ölümünden döndüğü gibi çok uzun seneler de yaşadı.

Nikolaidisler, Fransa'nın Nis şehrine yerleşmek üzere, bir sabah Poli'yi terk ettiler. Balkan Savaşları'nda Yunanların kaydettikleri zaferlerden sonraysa, Atina'ya gelerek buraya yerleştiler. Nikolao, mobilyalarının ithalat vergisinden kurtulmak amacıyla, doğrudan Venizelos'a, Yunanistan'a gelip yerleşme kararını gerçekleştirmesinin memleket için ne kadar onur verici ve faydalı olacağını anlatan bir mektup yazar! Doğal olarak Venizelos bu yazıya ilgisiz kalır ve teselli edilemeyen Nikolao gümrük masraflarını son kuruşuna kadar ödemek zorunda kalır.

Birinci Dünya Savaşı başladığında, Nikolao Yunan topraklarına gelmekte acele etmiş olduğunu anlar. 1924 yılında, Nikolaidisler kararlarını değiştirerek evlerini ve eşyalarını satın tekrar Fransa'ya döndüler.

Babaannemin üçüncü ve en küçük kız kardeşinin ismi Erifili'dir. Erifili bütün hayatını Poli'de geçirir. Kocasını Frangisko Vernudakis çirkin ve davranışlarıyla çevresinde hoşnutsuzluk yaratan biridir. Karısını kıskanmakta ve ona çile çektirmektedir. Çalışkan bir insandır; fakat şansızlık peşini bırakmaz. Ne zaman bir çabası boşa çıksa, öfkesini karısından çıkarmaktadır.

Nihayet bir gün, kader o güne kadar kendisine vermeyi reddetmiş olduğu her şeyi toplu olarak verir. Çok zengin olması için, tek bir işte başarılı olması yeterli olur. Bu beklenmedik büyük sevinç onu öldürür.

Erifili dört çocukla dul kalır. Fakat genç, çok hoş ve zengin biridir. Bazıları onun gençlik yıllarını tekrar yaşamak isteğini söylemiş-

tir. Bunun doğruluğundan şüpheliyim; zira o dönemdeki kadınlar için bu tür isteklerin gerçekleştirilmesi çok zordu.

Pera'daki Yeni Çarşı'da* iki ev satın alır. Birinde kendi oturmak-tadır, diğerini ise annemin babasına, yani dedem Nikolopulos'a kiralar. Annem orada doğar. Yazları Vosporos'taki Neohori'de** (Yeniköy) güzel bir ev kiralardı ve pek çok davetlisi olurdu. Daha sonra bu ev Sultan Hamit'in oğullarından birinin mülkü oldu.

Erifili Teyze ne görünüşü ne de karakteriyle babaanneme benzerdi. Tüm yaşamlarını birbirlerinin yanında geçirmelerine rağmen, düşünce ve tavırlarındaki fark o kadar belirgindi ki, bu aralarındaki samimi ilişkiyi bile etkiliyordu.

Erifili Teyze'nin o kadar ince bir zevki yoktu. Gösterişli elbiseleri beğeniyordu. Bu nedenle de görünüşünün her zaman eğlenceli bir tarafı vardı. Fakat işin en hoş tarafı, tüm bu rengarenk elbiseleri daha sonra Poli'nin Rum Tiyatro Sahnesi'ndeki başrol oyuncularının üzerinde görmemizdi. Erifili Teyze tiyatroyu ve oyuncularını severdi. Eski giyim eşyalarını onlara armağan ederek, Rum sanatının koruyucusu rolünü üstlendiği hususunda kendisinden emindi. Fakat cömertliğinin o zamanki tiyatromuzun geçim kavgası verenlerini gerçekten minnettar bırakıp bırakmadığı da bir başka konudur.

Hayatının son yıllarında, Erifili Teyze yine mali sıkıntı çekti. En büyük oğlu, servetinin bir bölümünü kaybetmesine neden oldu. Neohori'deki evi bırakmak zorunda kaldı ve yazlarını artık Stavrodromi'de geçirmeye başladı. Fakat, Vosporos'la her türlü ilişkisini kesmesi kendisi için çok zor oldu. Ara sıra, küçük gemiyi alıp Therapia'ya bize geliyordu.

Bize biraz garip görünen bir alışkanlığına sadık kalarak, Erifili Teyze evimize gelmeden önce, tanıdık bir hemşerisine uğrardı. Beraber gidip denize girerlerdi. Saat on bire doğru, Erifili Teyze nefes nefese ve açlıktan ölmüş bir halde bahçemizde görünürdü. Babaannemin zenci uşağı Ahmet, onun alışkanlıklarını bilirdi. Hemen kendisine kızarmış ekmelele bir fincan çorba getirirdi.

Erifili Teyze'yi babaannemin yanında hasır bir koltukta otururken sanki hâlâ görür gibiyim. Çünkü bu iki kız kardeşin mizaç fark-

* Galatasaray'dan başlayan ve Tophane'ye varan yol.

** Çok az Türk ve tek tük Ermeni ailenin de bulunduğu Rum köyü. Balıkçılık özellikle de çiröz üretimi mahalle sakinlerinin en önemli geçim kaynağıydı. Evliya Çelebi'ye göre, burada oturanlar Pontos'daki (Karadeniz) Trapezunta'dan (Trabzon) gelmişlerdi.

lılığı beni şaşırtıyordu. Biri, babaannem, siyahlar içinde son derece sade bir halde adeta hareketsiz oturuyor, diğeri ise konuşmadan ve yelpazesini sallamadan duramıyordu. Sadece, imbatın tehlikeli olduğunu hissettiği zaman, omuzlarına siyah dantelden bir şal atmak için buna ara veriyordu. Elleri ince iplikten örülmüş parmaksız eldivenleri içinde yarı saklıydı ve kulaklarından modası geçmiş uzun siyah küpeler sarkıyordu.

Erifili Teyze, her zaman bize yabancı insanlardan ve arkadaş gruplarından bahsederdi. Gevezeliği babaannemin başını döndürür fakat beni eğlendirirdi.

Son yıllarında, Erifili Teyze orantısız bir şekilde şişmanladı. Nedeni iyi yemeğe, tatlılara olan düşkünlüğü ve davetleri geri çevirememesiydi. Bir akşamüstü kalp krizi geçirir ve cansız yere düşer. Hizmetçilerinin onu kaldıracak ve yatağına taşıyacak güçleri yoktur. Aşağıya bir döşek indirirler, onu döşegin üzerine yatırır ve başıyla ayaklarına ölümler için yakılan birer büyük mum yerleştirirler. Onu son kez böyle gördüm!

Dünyevi hayatı ne kadar çok seviyor olsa da, sonuna kadar çok iyi bir Hıristiyan'dı. Tüm aile bunu iyi biliyordu ve herhangi bir nedenle asıl sağdıcin, vaftiz annesinin veya vaftiz babasının görevini yerine getiremeyeceği zamanlarda, kendisinin sağdıçlık veya vaftiz anneliği görevini yerine getirmesi için herkes onun yardımına sığınmıyordu. Bu kadar çok çocuğun arasında, Erifili Teyze gerçek vaftiz babam ağabeyi Stefano'ya vekalet ederek beni de vaftiz kazanının yanında tutmuştur.

Bu dini görevleri yerine getirmede Bizans geleneklerine sadık kalmıştır. Onu, pek çok vaftizde, "İsa adına vaftiz olanlar" duası okunduğu sırada, vaftiz kazanının etrafında, müziksiz, çok sesli ilahinin eşliğinde, adımlarını ayarlayarak üç adım öne ve bir adım arkaya atarak dönerken hatırlıyorum. Her "Tanrı'ya şükür" söylendiğinde, kucağındaki bebekle vaftiz kazanına doğru döner ve papaza reverans yaptıktan sonra tekrar dönmeye başlardı.

Ayının sonunda, bugün dinimizin neredeyse unutulmuş bir geleneğine göre, anne diz çökerek nedamet getirmezse, yeni vaftiz olmuş bebeği hiçbir şekilde annesine teslim etmek istemezdi.

İKAMET DEĞİŞİKLİĞİ

Dedemin ve babaannemin altı kardeşini de tanıttıktan sonra, *Hatıralarım*'ın çekirdeğini oluşturduğunu söylediğimiz karı-kocaya yeniden dönüyoruz. Onları Fanari'ye yerleşmiş olarak bırakmıştık. Çok sayıda Fanarilinin, ekonominin ve ticaretin nabzının attığı Stavrodromi'ye taşındığından da bahsetmiştik; zaten Stavrodromi'ye taşınma olayı o yıllarda başlamıştı. Menfaatlerinin, elden geldiğince işine yakın bir yerde oturmasını zorunlu kılması nedeniyle, dedemin de böyle bir akıma ilgisiz kalmaması gayet makuldür. Böylece dedem, bir sabah, Fanari'deki evini terk ederek, ailesini alıp Pera'ya yerleşir.

Stavrodromi'de kiraladığı ilk ev ne sağlam inşa edilmiştir ne de yeteri kadar geniştir. Ahşaptandır. Tek avantajı bulunduğu yerdir; Frenk Kont Alléon'un* malikânesinin karşısındadır. Bu evde, 1848 yılında Yorgo Zarifi'nin ilk kızı, halam Sofia doğmuştur. Halamı, daha sonra İtalyan kontu olan Pantia Cicinias vaftiz eder. Hios kökenli Cicinias, o dönemde bankerdir ve o da Fanari'den Stavrodromi'ye taşınmıştır. İsyandan önce ailesi Patrikhane'de ve cemaatte önemli işler başarmıştır.

Bir gece, dedemin evinin altında bulunan bir eczanede yangın çıkar ve birkaç dakika içinde tüm bina kül olur. Zavallı atalarım gecelikleriyle zar zor kurtulurlar.

Dedem zorunlu olarak başka bir ev tutar. İşleri günden güne iyileştiğinden, Duzoğlu isminde ünlü bir Ermeni sarraftan (o zamanlar bankarlara bu isim veriliyordu) çok daha büyük bir ev kiralar. Taş bina İngiliz Büyükelçiliği'ne yakın inşa edilmiştir. Orada, 1863'te ikinci bir kız çocuğu dünyaya gelir. Hioslu tanınmış bir baş-

* Fransız İhtilali sırasında İzmir'e kaçan aristokrat bir ailenin oğlu olan banker.

ka banker, Mise Yani Psiharis, bu kıza büyük ninemizin ismini (Tarsi) vererek onu vaftiz eder. Fakat halam daha sonra bu ismini Thérèse¹ olarak değiştirecektir. Böylece ben de kendisini Tereza Hala olarak tanıdım ve sevdim. Biz yine 1849 yılına dönelim.

O dönemde dedemin sadece üç çocuğu vardır, en küçüğü daha bebektir. Fakat en büyük çocuğun sağlık durumu iyi değildir. Bünyesi zayıftır ve devamlı hasta olmaktadır. Bu bölümün sonunda alıntı yapacağım dedemin gerçekçi anlatımı, babam Leonida'nın çektiği çileleri ve ailesinin müşfik bakımını ayrıntılı olarak anlatıyor. Dokuz yaşındaki bir çocuğu dadısının hâlâ emzirmesi okuru hayretler içinde bırakacak, hatta gülümsemesine de neden olacaktır. Buna rağmen babam, bu durumu doğrularken, hiç de utanmıyordu. O dönemde, durumunun gerçekten de ne kadar ciddi olduğu, bu tutumundan belli oluyordu.

1849–1850 kışında, nekahet döneminde babaannemle Atina'da kaldığı günlere gelince; belli ki ana oğul o günlerde aynı duygu ve düşünceye sahip değildiler. Daha çok küçük yaşta olan babam, seyahatini hoş bir rüya olarak hatırlıyordu. Ancak, babaannem için bu şehir değiştirme işi, sonu olmayan bir dizi hayal kırıklığından başka bir şey değildi.

Babam Yunanistan'a aklında tarihimizin destansı efsaneleri yer etmiş bir halde, bin bir hayalle gider. Coşkusu karşı konulacak gibi değildir. Ayağını karaya basar basmaz diz çöker ve özgür vatanının toprağını öper. Fakat büyük bir kentten gelen babaannem, Yunan başkentinin sefaleti karşısında, tam anlamıyla dehşete kapılır. O dönemde Atina'nın en iyi oteli kabul edilen ve bugün Ethniki Bankası'nın bulunduğu yerde inşa edilmiş olan Evropi Otelinde² kalırlar. Otelin tam karşısında, yan yana dizilmiş altı küçük topu barındıran bir hangar bulunmaktadır. Her pazar günü halk buraya gelmekte ve toplara hayran kalmaktadır.

“Bunlarla Poli'yi alacağız” demektedir ateşli olanlar.

Bu sözler babaannemi her şeyden çok öfkelenendirir. Saygılı ve akıllı biri olarak, bu kuş beyinli Atinalıların tehlikeli rüyalarını nelerine güvenerek gerçekleştirmeyi umut ettiklerini anlamakta zorlanır. Türkiye ve Osmanlı İmparatorluğu'nun ne demek olduğunu ve altı küçük topla Doğu'nun en güçlü ordusunu yenmenin imkânsız-

¹ “Thérèse” isminin Yunanca'sı Tereza'dır. (ç.n.)

² Avrupa. (ç.n.)

lığını çok iyi bilmektedir. Fakat gelecekte, bu kuş beyinlilerin soyun geleceğine yön vereceğini düşündüğünde, öfkesinin yerini melan-koli alır.

Tanıdığı tüm Atinalılarla yaptığı konuşmalarının, politikacılarımızın sağgörüsüyle tanınmadıkları inancını içinde kuvvetlendirdiğini tahmin ediyorum. Babaannem, o zamandan sonra bir daha Atina'ya gitmeyi kabul etmedi.

“Ama babaanne” diyorduk “Atina'yı Othonas³ zamanında tanıdınız. O zamandan beri insanlar ve şartlar değişti.”

Seyahatleri seven ve Norveç'in en kuzey burnuna kadar büyük bir zevkle gitmiş olan babaannem, Eyeo'yu geçme kararını bir türlü almıyordu.

“Hayır, çocuklarım” diyordu, “seneler geçiyor, belki şartlar değişiyor fakat insanların beyinleri hep aynı kalıyor.”

Bağımsız Krallık'ı bu şekilde ömrünün sonuna kadar küçümsedi.

Babaannem bu şekilde konuşarak, sadece şahsi görüşünü ifade etmiyordu. Onun döneminde, o zamanki Yunanistan'ı şahsen ziyaret eden veya seyahat etmiş olan tanıdıklarının anlattıklarına inanan pek çok insan, Bağımsız Krallık'ın hayal kırıklığından başka bir şey olmadığı inancına sahipti ve bu inanç içlerinde kökleşmişti.

Sıram gelince ben de küçük Yunanistan'a gittim ve kusurlarına rağmen, karşı konulamaz çekicilikleri de olduğunu gördüm. Evde her seferinde Yunanistan hakkında konuşulduğunda ve onun tarafını tutmak istediğimde, biri mutlaka bana şöyle derdi:

“Aman, Yorgo, sen de Atinalı oldun!”

Dedemin ilk doğan oğlu için yazdıklarına gelince:

...Oğlum, sen çocukken salgı bezlerinin bozukluğu nedeniyle çok acı çektin. O derece ki, bütün vücudun yaralarla dolmuştu. Tenin hiç görünmüyordu. Doktorlar kükürtlü kaplıcaları tavsiye ettiler. Kaplıcaların sana bayağı faydası dokundu. Fakat ya hastalığından ya da doktorların sana verdiği yanlış ilaçlardan, bağırsakların tahriş oldu ve dört sene boyunca ishalden kurtulamadın; az kalsın hayatını yitiriyordun.

Annen son derece acı çekti, iki sene üst üste mayıs ayında seni Avrupa'ya götürdü ve sana orada diyet uygulamak istedi. Sürekli ağ-

³ Osmanlı'ya karşı başkaldırının sonunda gelen bağımsızlığı takiben kurulan devletin ilk kralı (Bavaryalı Otto). (ç.n.)

layarak onu canından bezdirdin. Sonunda, dokuz yaşına geldiğinde ishalin kesildi. Fakat öyle bir haldeydin ki, doktorlar beni hayal kırıklığına uğrattılar, yaşayan birinden çok ölü birine benziyordun.

Annen, doktorlardan bıkmış bir halde, anne sütünden başka bir şey yememen için sana bir sütanne bulmaya karar verdi. Sen, o kadar açtın ki, dokuz yaşında olmana rağmen, bu süttan çok hoşlanıyor ve sütanneyi bir bebek gibi emiyordun. Bir ayda kendine gelmiş ve üç ay içinde yeteri kadar güçlenmiştin. İshalin ise neredeyse durmuştu. O dönemde, 1849 yılının Kasım ayında, hava değişikliği için annen seni alıp Atina'ya gitti. Orada 1850 yılının Mart ayına kadar kaldınız. Konstantinupoli'ye geri döndüğünüzde çok iyiydin. Böylece, artık ders yapmaya başlama zamanının geldiğini düşündüm ve senin için yatılı bir öğretmen tuttum. Sağlığının yeniden bozulması ihtimalini düşünerek, öğretmene seni fazla yormamasını tembih ettim. Tanrı'nın sayesinde bir daha rahatsızlanmadın. Derslerinde yeterince iyiydin; ama çok tembeldin, ödevlerinden çok oyunlara önem veriyordun. Bu durum sana pek çok kez dayak atmama neden oldu. Üstünü başını temiz tutmuyor ve bundan hoşlanıyordun; annen ise bu durumuna çok sinirleniyordu. Kitap ve defterlerin çok düzensizdi ve hiçbir zaman doğru dürüst kitabın ve defterin yoktu. Kıyafetlerin de çok düzensizdi; ellerin ise her zaman kirliydi. Bunları gören annenin morali bozuluyordu. Fakat ben, senin henüz küçük olduğunu ve yaşı'n büyüdükçe tüm hatalarını düzelterceğini söyleyerek onu teselli ediyordum. 1854 yılının Eylül ayına kadar bu şekilde devam ettin. Derslerinde ilerlediğini görüyor, sağlığının iyi olduğunu fark ediyor ve onurlu bir kişiliğe sahip olduğunu gözlemliyordum. Artık tam anlamıyla okuma yazma öğrenmek istediğinden seni Halki'deki Panayia Okulu'na göndermeye karar verdim. Öyle de yaptım. O zaman on dört yaşındaydın ve benim, bu notları almaya artık ihtiyaç kalmamıştı.

Sağlıklı ol sevgili oğlum. Stavrodromi, 31 Aralık 1854.

YİRMİ BİRİNCİ BÖLÜM

PERA'DAKİ EV

Dedemi, ilk oturduğu ev yandıktan sonra, Stavrodromi'de kiraladığı yeni evde bırakmıştı. Zaman geçtikçe, işleri büyür, peşi sıra kazancı da artar. Onun da kendi evine sahip olmasının ve hayatın nimetlerinin tadına varmasının vakti artık gelmiştir. Böylece, o zaman oturduğu evden birkaç adım ötede, Tepebaşı Sokağı'nda* bir gayrimenkul satın almaya karar verir. Mal sahibiyle pazarlığa oturur, fiyatta anlaşılır. Çok kısa bir süre içinde tapu işlemleri tamamlanacaktır. Tam bu sırada, ev seçiminde fikir veren ve önünde sonunda kendi evine sahip olacağı için mutlu olan babaannem, hangi nedenle olduğunu bilmiyorum, Paris'e gider.

Olaylar bu şekilde gelişirken, pazarlığı yapılan ev, çıkan bir yangın nedeniyle yanıp kül olur. Dedem, herhangi bir kağıt imzalamamış olmasına rağmen, kendisini bu anlaşmaya bağlı hisseder ve artık var olmayan bir evin bedelini mal sahibine öder. Karısının gelip de yıkıntılarla karşılaşınca ne denli üzüleceğini düşünerek mahvolmuş evi çarçabuk yeniden inşa ettirme kararı alır. İlkinden çok daha büyük olması tasarlanan yeni evin inşası, hemen başlaması kaydıyla, Polili iyi bir mimara verilir. Fakat inşaatın dokuz ay geçmeden tamamlanması gerekmektedir, yani babaannemin Paris'te olduğu süre zarfında. Öyle de olur. Babaannem döndüğünde, evi hazır bulur.

Babaannem kocasının inceliği karşısında duygulanır. Fakat yeni evini ziyaret edip de, alelacele yapılan inşaatı sadece bir ev hanımı-

* Rumların Mnimatakia, [Küçük Mezarlıklar veya Galata Mezarlıkları. (ç.n.)] Levantenlerin Petits-Champs [Tam ismi Les Petits Champs des Morts'tu. Bir de Les Grands Champs des Morts vardı, bunlar da Büyük Mezarlıklar veya Tepebaşı Mezarlıklarıydı. (ç.n.)] dedikleri ve bugün ismi Meşrutiyet Caddesi olan sokak.

nın akıl edebileceği bin bir şeyin unutulduğunu görünce sakinleşmesi kolay olmaz. Tüm bu eksikliklerin hayatı boyunca peşini bırakmayacağını düşünmüştür.

Yeni ev Stavrodromi'nin en yüksek yerinde ve doğuya doğru inşa edilmişti: Ön cephe kuzeye ve yatak odaları güneye bakıyordu. Ön taraftaki pencerelerden İngiliz Büyükelçiliği'nin parkı, arka taraftan ise deniz görünüyordu. Yüksek bir yerde inşa edilmiş, dört bir yanı bahçeyle çevrili evin manzarası eşsizdi. Eski Bizans, Pringiponisia'yı, Halkidona'yı ve Vosporos ile Marmara'dan geçen tüm gemileri görebiliyordunuz.

Genelde büyük şehirlerdeki evlerde olduğu gibi, evin dış görünüşünün pek bir özelliği yoktu. Bu evlerin özellikle içleri görkemliydi. Binanın dış cephesindeki monotonluğu kıran mermer balkona bile herhangi birinin dikkat etmediğinden eminim. Poli'de insanlar neredeyse hiçbir zaman evlerin balkonlarına çıkmazlardı. Elli senelik bir evin balkonunun sadece bir kez kullanıldığını doğrulayabilirim; yıl 1907'ydi ve Sultan Hamit Türk Meclisi'nin açılışına katılmak için evin önündeki yoldan geçmişti.

Kapıcının, duvardaki bir çivide asılı duran, kocaman bir anahtarla daha önce açmış olduğu demir kapıdan sonra evin eşiğini geçtiğin zaman, kendini elips şeklinde yerleştirilerek sıralanmış sütunları olan çok yüksek bir holde buluyordun. Sütunların aralarındaki boşluklar bin bir çeşit heykelle tamamlanıyordu. Bir Viyana sobası, bu koskocaman yeri ısıtmak için boşuna mücadele ediyordu. Bir mermer merdiven ziyaretçiyi dosdoğru, salonları kabul odası olarak hazırlanmış birinci kata götürüyordu.

Evimizde, her koşulda korunan bir gelenek vardı. Bir yabancı o bitmek bilmeyen merdiveni çıkmaya başladığı zaman, kapıcı, aydınlıkta yankılanan ve gerçek bir alarım yol açan bir çanın kordonunu çekerti.

Bu holün yüksekliği çeşitli ara katların oluşturulmasına imkân vermişti. Mimar, masrafı hesaplamadan, holün dört köşesinde, her biri için ayrı merdiven bulunan, dört ayrı daire yapmıştı. Bunlardan biri ikinci bir yemek odasıydı. Eskiler, resmi yemek odasını pazar günleri, bayramlar ve resmi kabuller için hazır tutuyor, asıl olarak ikinci yemek odasını kullanmayı tercih ediyorlardı. Resmi olmayan bu yemek odasında, Türk saraylarında bile yaygın olarak kullanılan, son derece gerekli bir musluk (Türkler elleriyle yemek yediğine göre) ve kahve pişirmek için küçük bir de şömine vardı. Zaman içinde, annemin de arzusuyla, bu oda hizmetlilerin yemek odasına dönüştürüldü.

Bir başka ara kat Çelebi Dimitraki'nin "köşesi"ydi. Böyle büyük bir eve sahip olan dedem, evlenip buradan ayrılan kız kardeşleri dışında, kayınvalide ve kayınpederini de yanlarına almıştır. Kokona Ralu boş durmaktan rahatsız olur ve biraz da babaannemi rahatlatmak arzusuyla evin düzenini ele alır. Yaşlı Zafiropulos, her gün üst odalardan bu alçak tavanlı ara kata inmekte ve bu sakin köşede kendisini daha serbest hissetmektedir. Dairenin pencereleri evin girişinin yanındadır. Çelebi Dimitraki vaktini, belediye sayesinde Pera'nın kalbinde yeni bir anayola dönüşen Tepebaşı'ndaki yayaları gözlemlemekle geçirir. Sadece arkadaşlarıyla tavla oynamak için pencereden ayrılmaktadır.

Bunları yazarken, torunlarına resim dersleri veren bir İtalyan ressamın yaptığı bir yağlıboya tablosu gözümün önünde duruyor.

Yabancı sanatçı onu, ayaklarına kadar inen ve astarı kürklü bir cüppeyle resmetmiş. Elinde, bakır bir küllüğe değen, yasemin ağacından yapılmış uzun bir pipo tutuyor. Büyükbabama ait, mavi renkli minelerle ve küçük elmaslarla süslenmiş bir pipo ağızlığına sahibim. Zafiropulos, daha önce bahsettiğimiz gibi, henüz gençken Patrikhane'de tartışma konusu olan eski zaman kalpağını uzun bir süreden beri çıkartmıştı. Tasvir ettiğimiz resimde fes takıyor; zira Osmanlı vatandaşı olarak kalmıştı. Her gün evimize girip çıkan ressam, elbette, büyükbabamı saatlerini geçirmeyi alışkanlık haline getirdiği dairesinde gördüğü şekilde resmedecekti.

Aynı ressam, Zafiropulos'un karısının, büyükannem Ralu'nun portresini de yapmıştı. Ressam burada, modelini hiçbir şekilde olduğundan daha iyi göstermeye çalışmadan, en doğal haliyle resmetmiştir. Büyükannemin başında, hamaratlık sembolü olan beyaz dantel bonesi, elinde el işi ve tek mücevher olarak da, bir nevi madalyon gibi boynuna takmış olduğu oğlu Stefano'nun bir minyatürü bulunmaktadır. Büyükannemin bu madalyonu, bugün evimde, bir vitrinin içinde, kocasının piposunun yanında duruyor.

Kabul salonunun bulunduğu kat, özellikle büyük resepsiyonlar için düzenlenmişti. Ön cephede, sadece olağanüstü durumlarda açılan iki salon vardı. Güneye bakan arka taraftaysa, yemek odası ve günlük salon bulunuyordu. Bu tarafta, hakiki toprakta filizlenen tropikal bitkilerin oluşturduğu bir sera, evi baştan başa dolanıyordu. Bu sera, bazı Atina evlerinin bilinen fakat camekandan başka bir şey olmayan seralarına hiç benzemiyordu.

Bu daireyle ilgili hatıralarım hâlâ canlı; çünkü çocukken, en büyük eğlencelerimden biri, metal bir sulama kovanı yüklenerek se-

raya gidip bitkileri sulamaktı. Tabii ki, en esaslı sulamayı kendi üzerimde gerçekleştiriyordum. Annem, bu kasıtsız soğuk duşlardan beni çok erken mahrum bıraktı. Serayı bozdu ve burayı yemek odasıyla yanındaki salonu büyütmek için kullandı. Renkli pencereler ve cam tavanla süslenen bu yeni daire, evin en çok zamanımızı geçirdiğimiz bölümüydü.

Yuvarlak bir dans salonu bu katın ortasındaki tüm alanı kaplıyordu. Maundan sekiz kapısı vardı. Fakat XVI. Louis tarzına tutkun olan annem, tüm kapıları iç taraflarından beyaza boyattı. Mimar, evi inşa ederken, bu salonu fresklerle doldurmuştu. Tavanda Guido Reni'nin¹ “Şafak Vakti” tablosunun bir kopyası bulunuyordu. Dört duvarın çevresine bir dizi melek çizilmişti. Annem bu noktada çok katı davranarak “Şafak Vakti”ni yok olmaya mahkûn etti; melekler ise ne kadar gerekiyorsa o kadar kaldı, yani her kapının üstüne bir melek.

Fakat dedemin mimarı, kabul salonlarında yarattığı ihtişama rağmen, yerden tasarruf edeyim derken, mermer merdivenin üst katlara kadar devam etmesi konusunda başarısız kalmıştır. Bu, babaannemin yeni evine girdiğinde yaşadığı ilk, belki de en büyük hayal kırıklığıdır: Üst odalara gitmen için basamakları her adımında gıcırdayan ahşap bir merdiveni dönerek çıkmak gerekiyordu. Tökezlemeler hiç de seyrek değildi; zira merdivenin ışıklandırması son derece kötüydü.

Üst katta yine aynı düzenleme görülüyordu. Sayıları dört olan odalar belki az ama büyüktü. Babaannemin “çalışma odası” veya “kütüphane” denilen ve kendi yatak odasının yanında bulunan odası dışındaki her odada bir de *cabinet de toilette*² vardı!

Zafiropulosların odası bu odanın tam karşısındaydı. Onların yanındaki odaya ise annemle babam yerleşmişti. Kocasından çok uzun yaşayan Kokona Ralu, sevgili Leonida'sının ilk çocuğunu görmeden ölmek için Tanrı'ya yalvarırmış. Bu kadar çok arzu edilen bu çocuk ben olacaktım. Fakat büyükannemin kaderinde bu dileğinin gerçekleşmesi yokmuş. 1880 yılında, ben doğmadan kırk gün önce ölmüş.

Evin üçüncü katı ikiye ayrılmıştı. Bir tarafta çocukların odaları, diğer taraftaysa hizmetkârlarınki bulunuyordu. Annem daha sonra bu iki bölümü birleştirdi, böylece, diğer katlarda olduğu gibi burada da, her tür oyunu büyük bir rahatlıkla oynadığımız bir hol oluşturuldu.

¹ Barok Dönem İtalyan ressamlarından. (ç.n.)

² Tuvalet. (ç.n.)

Bu değişikliklerin dışında, annem hizmetkârlar için bir de dördüncü kat inşa ettirdi. Giriş katının altında mutfak ve çamaşırhane bulunduğuna göre, bunun beşinci kat olduğunu da söyleyebiliriz.

Yaptığımız tasvirin ışığında olağanüstü bir malikânededen bahsettiğimizi düşünebilirsiniz. Hayır. Poli'nin ne en büyük, ne de en iyi eviydi bu, sadece basit bir evdi. Ayrıca dedem, babaannem seyahatinden dönmeden önce, evin bitirilmesini arzu ettiğinden, gelişigüzel inşa edilmişti.

Bir çırpıda bu kadar büyük bir evi döşemek için dedem, o dönem herkesin izlediği yolu izlemiştir. Paris'ten dekoratör getirtir ve her şeyi onun zevkine bırakır. Bir salonun veya bir yatak odasının rengi gibi çok genel şeyler hakkında belki dedeme sorular sorulur; fakat bütün diğer şeylere yabancı dekoratör tek başına karar vermiştir.

İki kuşak önceye ait tüm evlerde, ev sahibinin inisiyatif veya zevk eksikliği görülür. Her odaya mobilyaların, halıların, tabloların vb. şeylerin yerleştirilmesi için bir Avrupalı uzmanın gelmesi beklenirdi. Onun beğenisi kanun gibiydi. Elli yıl sonra bile, bu profesyonel düzenin uyumunu altüst etmek kimsenin aklından geçmiyordu.

Evimizde Türk hamamı yerine, o dönem için önemli bir ilerleme olarak kabul edilen Avrupa banyosu vardı. Fakat bu banyoyu, haftada bir seferden fazla yakmıyorlardı. Sistemi ilkeldi ve ısınması için bir sürü formalite gerekiyordu.

Eskiden, sadece merkezi ısıtma değil, sürekli yanan sobalar da bilinmediğinden, evin her odası özellikle soba veya şöminelerle ısıtılıyordu. Isınmak için günde on altı ateş yaktıklarını hatırlıyorum; çünkü saymıştım. Bunları sürekli besleyen ve bakımıyla ilgilenen bir hizmetkâr bulunuyordu. Resepsiyon verdiğimiz zamanlardaysa, yanan ateşlerin sayısı yirmiye ulaşıyordu.

Küçükluğümde, gaz lambaları bilinmiyordu. Fakat aydınlatma gazı vardı. Annem, estetik kaygılarla, aydınlatma gazını sadece koridora ve ev işlerinin yapıldığı mekânlara yerleştirdi. İnsan hayatının kolaylaşmasını sağlayan her yeni icat gibi, gaz lambaları da, ilk çık-tıklarında, pek hoş karşılanmadı.

“Şeytanın bu aletlerini evimize sokmayız!” diyorlardı o dönemin ev hanımları. “Ateş alma ihtimali de cabası. Pis kokularınaysa insanın dayanması mümkün mü?”

Hangi yenilik için benzer şeyler söylenmemiştir!

YANGINLAR

Ailemin kaç kez yangın kurbanı olduğunu bilseniz şaşırırsınız. Fakat bu durumun kaderin bir cilvesi olduğunu zannetmeyin. Sadece, sayısız pek çok aile gibi, ailem de, *Vasilevusa*'ya¹ bela olan bu yerel kötülükten nasibini aldı. Dünyanın hiçbir yerinde bu kadar sık yangın görülmemiştir.

Çok daha eski dönemlere ait olan konaklar dışında, Poli evlerinin büyük bir çoğunluğu, bir zamanlar ya tamamen ahşaptan ya da ahşabın ağırlıkta olduğu çeşitli malzemelerin bir bileşiminden inşa edilmişti. Dar sokaklar, su şebekesi eksikliği, birbirine bitişik evler, bir ev yandığında bir bloğun veya tüm mahallenin yanmasına yol açan nedenlerdi. Yangın sebebiyle, en az bir kez evinden olmayan şehirli sayısı bir elin parmakları kadar azdır. Bu yangınlar zamanla başkentteki evlerin büyük bir bölümünü yuttu.

Zavallı babaannem, kaç kez bana şöyle demiştir:

“Ah, bu yangınlar, çocuğum! Ne acılar çektik! Sürekli korku içindeydik! Beş kez, oğlum, duydun mu, doğduğumdan beri tam beş kez yangın beni evimden etti. Çoğu, gece gerçekleşti ve biz pijamalarımızla sokaklara çıkmak zorunda kaldık.”

Bazen de, daha fazla ata yadigârı kurtaramadığı için kendisine si-tem ettiğimde, bana acıyla şöyle cevap verirdi:

“Ne kurtaraydım? Onları nasıl kurtaraydım? Yangınlar bizi rahat bırakmadı ki, evimizin tadını çıkaralım.”

Poli'yi ziyaret eden yabancıların hemen hepsi, Türkiye başkentinin bu onulmaz yarasını ve oturanlarına her gün yaşattığı korkuları dillendiriyorlardı.

¹ Rum delikanlıları. (ç.n.)

Doğduğum ve dediğimiz gibi, yangın nedeniyle yok olan eski evin kalıntıları üzerine tekrar inşa edilen ev, bugüne kadar mahallenin yangından kurtulan neredeyse tek evidir.

Kendimi bildim bileli, çan seslerinin, itfaiyecilerin bağırışlarının, Top Kapu'nun (Topkapı) topunun veya gece bekçisinin yangını haber veren vuruşlarının yol açtığı korku ve paniği hatırlıyorum.

Her mahallenin, gece sokaklarda dolaşan ve oturanların güvenliği için onları uyandıran kendi bekçisi vardı. Bekçi, ucu demirden ağır ve kalın bir bastonu her zaman yanında taşırdı. Orada bulunduğunu duyurmak için, arada bir, bu bastonla Poli'nin kaldırımlarına vururdu: tak, tak, tak! Böylece, sıcak yataklarındaki insanlar, başka biri kendileri adına uyanık kaldığı için güvende olduklarını hisseder, daha rahat uyurlardı. Fakat bu haber verme, aynı zamanda, bekçinin geçmesini bekleyerek kazançlı mesleklerine keyfini çıkara çıkara devam etmek üzere işlerine kısa bir süre ara veren kötüler için de geçerliydi.

Yangın durumunda, gece bekçisi ilk önce bastonunu vurur, sonra da her heceyi dikkatlice uzatarak gür bir sesle haykırırdı, tıpkı imamın minarenin tepesinden seslendiği gibi.

“Yangın vaaar!”

Gecenin sessizliğinde bu çığlık acıklı bir ton alırdı. Birkaç saniye içinde, pencerelerin gürültüyle açıldığını duyar ve başların korku dolu gözlerle sokağa eğildiğini görürdünüz. O sırada bekçi mahallenin ve sokağın ismini de söylerdi.

O dönemde, Poli'nin sakinleri, en yaşlılarından en küçük çocuklarına kadar, sürekli bir kabus içinde yaşırdı. İnsanlar ancak alev alan mahallenin kendi oturdukları mahalleden uzak olduğunu duydukları zaman rahatlarlardı.

Bekçinin sesi duyulduğunda, bizden biri, ilk kim uyanırsa, yatağından fırlayıp pencereye koşardı. Poli'de “kanat” dediğimiz demir pencere panjurlarını açar ve yangının nerede başladığını kendisine gösterecek bir parıltı arardı. Tepede inşa edilmiş olan evimiz Poli'nin üzerinde dimdik yükselir ve böylece bu tür gözlemlerin yapılması kolay olurdu.

Parıltı uzaktan geldiği zaman, korku yerini rahatlamaya bırakırdı. Çoğu kez yangın tehlikeli boyutlar alırdı. Yangının tam azaldığını veya sönmeye başladığını zannettiğin anda, aniden yeni alevler siyah göğe doğru yükselmeye başlar ve başka binaları sarardı. Yangının sinsi oyununu pijamalarımızla izlerken, tüm bir mahallenin felaketine sessiz bir şekilde sık sık tanık olurduk.

Bazen yangın yanımızda bulunan evlerde çıkardı. O zaman, bekçinin verdiği haberle eşzamanlı olarak, bir hizmetkâr yukarı çıkıp bizi uyandırırdu:

“Çocuklar hemen giyinsin; çünkü evimiz de tehlikede.”

Fazla gürültü yapmadan aceleyle giyinirdik. Tehlike büyük olduğunda, annem bizi bir başka eve gönderirdi. Annemin tüm mücevherlerini de yanımıza alıp evden ayrıldığımızı ve anneannem Nikolopolu’da iki gece geçirdiğimizi hatırlıyorum.

Bu çeşit alarmlar sık sık olduğundan, işbölümü yapılmıştı; dolaşısıyla herkes ne yapacağını önceden biliyordu. Bu şekilde tereddütleri ve gecikmeleri önliyorduk. Bazen hizmetkârlarımız su dolu kovalarla kiremitlerin üzerine çıkıyorlar ve komşu yangının bize gönderdiği kıvılcımları kovalıyorlardı.

Fakat tüm tedbirlere rağmen, bir keresinde neredeyse tongaya basıyorduk. Evimizin beşinci katı yanmaya başladı. Hizmetkârların tek başlarına bir sonuç almaları imkânsızdı. Komşular ve tanıdıklar hemen koştular. Aralarında, daha sonraki Patrik Fotios’un amcası olan, o zamanki Pera Despotu Fotios da bulunuyordu. Fotios delikanlı biriydi. Tehlikeyi hissettiği anda, bir hamlede cüppesini çıkardı, kollarını sıvadı ve kendini ateşe attı. Felaketi önlemek için mücadele ettiği zamanki sportif hareketleri, boyu bosu, belli belirsiz aklımda kalmıştır. Allah’tan, herkesin yardımı sayesinde, yangının yayılması önlendi ve böylece evimiz kurtuldu.

Çok önceleri Poli’de iki itfaiye örgütü varmış. Birincisi özel teşebbüse, ikincisi ise devlete aitmiş. Her mahalleye ait olan birincisi amatörlerden oluşuyormuş. Hristiyan ve Türk olmak üzere iki gruba ayrılıyormuş. Felaket haberini alır almaz, “tulumbacılar” dedikleri bu hazırlıksız itfaiyeciler, tulumbayı teçhizatlarıyla birlikte almak için merkezlerine koşarlarmış. Bugünkü sporcuların giyindikleri gibi, üzerlerinde sadece çok renkli bir mayo varmış, yani yarı çıplakmışlar. Bu nedenle, Poli’de biri paspal ve açık saçık kıyafetler giyinip ortaya çıktığında “Tulumbacı gibisin” derlerdi.

Bu insanlar en alt sosyal sınıfa dahilmişler. Hangi aile reisi, yaşamı ne denli zor olursa olsun, bu gece güruhlarına katılmaya karar verir ki? Katılmaya karar verenler yağma ve kabadayılığı gözetken “ciğeri beş para etmez” kişilermiş.

Yangın durumunda, tulumbayı teslim almak için koşarak merkezlerine gelirlermiş.

Tulumbayı aldıktan sonra, Poli'nin sokaklarında koşuşturmaya ve bağırış çağırışlarıyla tam bir curcuna yaratmaya başlarılarmış. Bu ayaktakımının başı, yani liderleri, örgütün "hayırlı" görevinin sembolü olarak tulumba borusunun ağzını tutan reismiş. Reisi, çarpıcı renklerle boyanmış olan ve bazı "palikarya"ların omuzlarında taşındıkları tulumba izlermiş. Tulumbanın üzerinde her mahalle için farklı olan ve her grubun amblemini oluşturan işaretler de varmış.

Bu düzensiz tulumbacıları hatırlayanlar, onların kuvvetli haykırışlarını ve adım seslerini, hatta çoğu kez haklar ve öncelikler yüzünden iki grup arasında çıkan kavgaları zor unutabilirler. Kim önce varırsa, iyi bir "av"ı garantiliyormuş. Yangının söndürülmesiye en az dert edindikleri şeymiş.

Yangın yerine vardıklarında, ilk işleri bir eve girmek ve tehlikeli görevlerini yerine getirmek için kendilerini engelleyen eşyalardan kurtulup evi "hafifletmek"miş. Sonra çatıya çıkıp bir itfaiyecinin görevi neyse onu yerine getirmeye başlarılarmış. Çoğu kez evi tam bir felaketten kurtarırlarmış. Fakat neye yarar ki? Yaptıkları hırsızlıklar ve verdikleri zararlar hizmetlerinden ağır basıyormuş.

Dedem, bu haylazların evimize ayaklarını basmamaları için gerekli tüm tedbirleri almış. Bir silahla kapının girişinde duran ve hiçbir tulumbacıyı eve yaklaştırmaması yönünde emir alan Yovani isminde bir Bulgar kapıcı tutmuş.

Ben doğana kadar durum böyleymiş. Sultan Abdülhamit, itfaiye teşkilatının özel teşebbüsün elinde kalmaya devam etmesi halinde, bir gün başkentsiz kalma tehlikesiyle karşı karşıya kalınacağını geç de olsa anlamıştır. Fakat aynı zamanda, bir Avrupa gücünün gönlünü almak isteyerek, bir gün Avusturya Sefiri'ni çağırır ve Avusturya'nın Poli'ye itfaiye teşkilatını kuracak birini göndermesi için ondan aracılık etmesini rica eder. Kısa bir süre sonra, Türk başkentine Macar aristokrat Comte Szecheny gelir. İtfaiye teşkilatını kurmakla görevlendirilir. Comte Szecheny kırk yıldan fazla bu teşkilatı yönetti. Paşalık rütbesi alır. Onu Général Szecheny Pacha olarak tanıdık. Bu yeni teşkilat büyük oranda yangınları azalttı ve böylece eski Poli'nin pek çok binasını kurtardı. Yangının çok fazla yayılması gibi bir tehlike söz konusu olduğunda, itfaiyeciler, felaketi engellemek için hiç zarara uğramamış bir sürü evi yıkma konusunda tereddüt etmiyorlardı.

O zamanlar, tulumbaları atlar çekerdi. İtfaiyeciler koşarak konvoyu takip ederler ve tulumbaların etrafında bir hat oluştururlardı. Gece olduğu vakit, bazıları ellerinde meşaleler tutarlardı. Küçük bir

fener alayı gördüğünü zannederdin. Küçük bir çan ama özellikle bir borazan onların sokaklardan geçişlerini bildirirdi. Gecenin sessizliği içinde duyduğun zaman sürekli yankılanan bu üç nota (sol, sol, re), bekçinin sesi gibi, insanda aynı acıklı intibayı uyandırır. Büyük bir heyecanla tulumbanın evinin yakınında durup durmayacağını beklerdin. Boru sesi uzaklaşıp gecenin sessizliğinde kaybolduğunda ancak rahatlardın. Artık korkman gerekmediğini anlar ve Tanrı'ya şükrederek öbür tarafa dönerdin. Fakat bu rahatsızlığı bir gecede iki sefer yaşardın; zira tulumbanın dönüşüyle tekrar uyanırdın ama bir farkla; ikinci uyanış birinciden daha az travmatik olurdu.

Gündüz vakti bir yangın Poli'nin iki kulesine, Galata Kulesi ve Serasker Kulesi'ne* çekilen bayraklarla duyuruluyordu. Ayrıca Türkler, çok yüksek bir tepeye, Vosporos'un ortasında, boğaza hakim Kandilli yakınlarında bir yere batarya yerleştirmişlerdi. Bu yerde, eski Bizans'tan kalan Moni ton Akimiton'un** kalıntıları bulunur. Her vatandaş, atılan top atışlarının sayısından hangi mahallenin ateş aldığını bilirdi.

Fakat, Poli yangınlarının hepsi tesadüf eseri çıkmazdı. Benim zamanımda, bu yangınlardan pek çoğunun İstanbul Şehremaneti'nin kundaklamaları olduğu söyleniyordu. Daha önce, Poli sokaklarının ne kadar dar olduklarından bahsetmiştik. Şehremaneti bu sokakları genişletmek istiyordu ve bunca mal sahibine istimlak bedeli olarak vermesi gereken paraya sahip olmadığından, şehircilik programının gerçekleştirilmesi için yangının en masrafsız yöntem olduğunu keşfetmişti.

Yeni ve güzel anayolların büyük bir bölümü varlıklarını bu hayırlı yangınlara borçludur. Bir yolun ya da meydanın genişletilmesine veya hizaya getirilmesine engel teşkil eden bir ev gördüğümüzde, gülerек onun da sırasının geleceğini söylerdik. Yanıldığımızı hiç hatırlamıyorum.

Bu zorunlu güzelleştirmede tek istisna, Rus Büyükelçiliği'nin girişinde bulunan iki büyük kapı ve parmaklık oldu. Çar Hükümeti, prestij gerekçesiyle, bunların yıkılmasını bir türlü kabul etmedi.

* İstanbul Üniversitesi'nin yanında Klisti Agora'nın (Kapalı Çarşı) yakınında bulunur. Bugünkü ismi Beyazıt Kulesi'dir.

** Akimition Manastırı Vosporos'un güneydoğu yakasının biraz ötesinde, Bizans döneminde İrineon denilen Çuhuklu'da bulunurdu. Bu manastırda rahipler nöbetleşerek yirmi dört saat boyunca dua ederlerdi.

Şehremaneti, Pera'nın Megali Odo'sunu² boydan boya genişletmeyi başarmıştı bile. Ancak, bu büyük bina, kışkırtıcı bir çirkinlikle yolun ortasında cesurca durmaya devam ediyordu.

Birinci Dünya Savaşı'nda Türkler Rusya'yla düşman olunca, ilk işleri Pera yolunun boynuzları haline gelen bu kapıları yıkmak oldu.

² Megali Odo'nun sözlük anlamı Büyük Yol'dur. Büyük Yol Beyoğlu'nda bulunan bugünkü İstiklal Caddesi'nin eski adıdır. İstiklal Caddesi'ne eskiden "Pera'nın Büyük Yolu" da denirdi. (ç.n.)

THERAPIA

İlk Zarifiler'in yazlık evlerinin Mega Revma'da olduğunu biliyoruz. Vosporos'un en dar yerinde inşa edilmiştir ve denizin akıntısıyla rüzgârın akımının daha çok hissedilir olduğu bu yer çok se-rindir. Ancak burası tam anlamıyla yazlık bir yer değildir. İkamet edenlerin büyük bir kısmı yaz kış burada kaldıkları için Mega Revma daha çok bir banliyödür.

Zarifiler'in aksine, Zafiropuloslar, Veligradi Ormanı'nın terk edilmesinden sonra, yazlarını başkentten çok daha uzakta olan Therapia'da geçirmektedir. Therapia, Mavri Thalasa'nın (Karadeniz) girişinden fazla uzak olmayan, küçük bir körfezin iç kısmında bulunuyor. Vosporos'un en geniş yeridir ve Efksinos rüzgârı doğrudan Therapia'ya eser.

Argonot Seferi'nin hatırasının bu yerde canlı olması gariptir. Therapia'nın karşısında yükselen dağa yerliler "Mnima tu Ellina"¹ derler; çünkü buraya bir Argonot'un gömülü olduğunu zannederler. İason'un² Kolhida'ya³ (Kolheti) giderken oradan geçmesi başka hatıralar da bırakır. Efsaneye göre, "Argo" gemisiyle sürekli açılıp kapanan Simpligades'lerden⁴ (Symplegad Kayalıkları) geçmesinin im-kânsız olduğundan ve bu nedenle hem kendisinin hem de adamlarının hayatı söz konusu olduğundan, İason, Therapia'nın komşu kö-

¹ Yunan Mezarı. (ç.n.)

² Argonotların başı. (ç.n.)

³ Eskiden Kolhida, Kolkhis, Kolheti veya Kolhida gibi isimler verilen bu bölge bugünkü Ab-hazya, Mingrelya ve Acara'dan oluşan Karadeniz'in doğu kıyılarıdır. (ç.n.)

⁴ Boğazın Karadeniz'e açılan kısmında yer alan çarpışan, oynak kayalar. (ç.n.)

yü Vathiriaka'da* (Büyükdere) oturan yaşlı birine danışmaya karar verir.

Yaşlı adam, yemeğini zehirleyen ve hayatını dayanılmaz hale sokan Harpiller'den⁵ kendisini kurtarmayı kabul etmesi halinde, İason'a büyük bir mutlulukla yardım edeceğini söyler. İason bu teklife rıza gösterince yaşlı adam ona bu işin sırrını açıklar: İason gemisiyle Simpligades Kayalıkları'na vardığında bir güvercin bırakacaktır. Güvercin kayalıkların arasından geçerse, kendisi de geçecektir. Öyle de olur. Güvercin kayalıkları geçer; fakat son kayadan tam olarak kurtulamamıştır ki kayalıklar kuyruğunda sadece birkaç tüy bırakarak kapanır. O zaman İason cesaretlenir ve kayalıklar birbirinden ayrılır ayrılmaz "Argo" palikaryalarıyla birlikte açıklığa doğru hareketlenir. Herkes en çabuk şekilde geçmek için tüm gücünü ortaya koyar. Kayalıklar tekrar kapandığında "Argo" sadece dümeninin küçük bir parçası kopmuş olarak diğer tarafa geçer.

Bu olaydan sonra kayalıklar bugüne kadar hareketsiz kalır. Sadece poyraz rüzgârıyla savrulan gemiler bunlara çarpıp parçalanmaktadır. Bugün kayalıkların yanında Vosporos'un girişini ışıklandıran büyük bir deniz feneri bulunuyor.

Rivayete göre, İason ve Argonotlar Yunanistan'a geri dönerlerken Therapia'da dinlenmek için tekrar dururlar. Beraberlerinde buranın "Farmakia"⁶ ismini almasına neden olan Midia da⁷ vardır. Daha sonra, bir Patrik bu ismi "Therapia"ya dönüştürür.

Fanarililer, Therapia'yı ve buraya komşu iki köy olan Neohori ile Vathiriaka'yı uzun zamandan beri sayfiye yeri olarak seçmişler. Bu üç köy Vosporos'un en aristokrat köyleri kabul ediliyor. Fanarili her büyük ailenin orada yalısı (eskilerin dediği gibi sayfiyesi) vardı. Bu evler ahşaptandı. Çok büyük olan bu evlerin sayısız pencereleri de vardı. Muazzam büyüklükteki bahçeler güzelliklerini tamamlıyordu. Denizin üzerinde inşa edilmişti. Her evin rıhtımı mal sahibine aitti ve hiçbir yabancıнын oradan geçmeye hakkı yoktu. Bu,

* Bugünkü Büyükdere. Efksinos Pontos'a manzarası olan Yukarı Vosporos köyü. 1905 yılında burada 500 civarında Rum ailesi vardı. Burada oturanlar geleneksel olarak denizci, balıkçı ve bağcıydılar. Su kaynaklarıyla ünlüdür.

⁵ Mitolojide yarı insan, yarı hayvan şeklindeki yaratıklar. (ç.n.)

⁶ Mitolojide kelimenin sözlük anlamı "ilaç"tır. Therapia'nın sözlük anlamı ise "tedavi"dir. (ç.n.)

⁷ Kolheti kralının kızı Medea. (ç.n.)

Melling'in⁸ tüm ailenin rıhtımında oturmuş olarak resmedildiği İpsilantis Yalısı⁹ tablosunda çok net görülür.

Bugün Venedik'te de olduğu gibi, o zamanlar ulaşım denizden gerçekleştiriliyordu. Seyyar satıcılar bile mallarını kayıkların içinde sergiliyorlar ve her evin önünden geçerken yüksek sesle bağıryorlardı. Böylece alışverişler rıhtımın alçak duvarında yapılıyordu.

Dedemin zamanında, daha önce de bahsettiğimiz gibi, Fanarililer artık konaklarını kaybetmişler, isyan sonrası dönemdeki müsadereleler, satın almalar veya hibeler, bu Rum evlerine yeni sahipler kazandırmıştır. Bunlardan pek çoğu büyükelçiliklerin yazlık mekânları haline geldi.

Muruzislerin mülkü İngiliz, İpsilantislerinki Fransız, Karacaslarınkı İtalyan ve Suçislerinki Alman Büyükelçilikleri oldu. Sadece Skavavislerin mülkü torunlarının elinde kaldı. Kalimahislerin mülkü bir Alman işadamaı tarafından satın alındı. Bibikas-Rosetislerinki ise Alman Büyükelçiliği'ne eklendi. Bu konak burunda inşa edilmiş olması nedeniyle, Punta tu Bibika¹⁰ ismini günümüze kadar korumuştur. Therapialı kızların akşam gezisi genelde burada sona erer. Gikasların evi ise otele dönüştürüldü.*

Beylik ailesi Mavroyenislerin** mülkü ise pek çok el değiştirdikten sonra kaderine terk edilerek öylece kaldı. Olağanüstü setiyle ünlü taraçası devasa çamlarla doluydu. Bu konağı, bitmek bilmeyen pazarlıklardan sonra, Uluslararası Klinamakson Firması satın aldı ve yerine, Yukarı Vosporos'un merkezi ve ruhu olan ünlü Summer Palace Oteli'ni inşa etti.

Anneannem, sonunculardan olan bir Mavroyenis'in çok zengin bir Ermeni'yi, ona iftira atarak Sultan'a şikayet ettiğini anlattı. Mav-

⁸ Antoine Ignace Melling, III. Selim zamanında İstanbul'da yaşamış Fransız mimar ve ressamdır. Hatice Sultan'la aralarında çıkan aşk dedikodusu ve çizdiği İstanbul haritaları ve gravürleriyle ünlüdür. (ç.n.)

⁹ Kökü Fenerli Rumlara dayanan ve Babiâli'de tercüman olarak çalışan Aleksandro İpsilantis tarafından yapılan bu bina bugün Marmara Üniversitesi Tarabya Kampusu olarak kullanılıyor. (ç.n.)

¹⁰ Bibika'nın Burnu. (ç.n.)

* Skanavisler dışında, bahsi geçen bu Fanarili aileler 1771'den 1821'e kadar Eflak ve Boğdan Beyleriydiler.

** Kiklades'lerin [Bu adalar Yunanistan'ın Mora Yarımadası'nın doğusunda Ege Denizi'nde yer alıyor. (ç.n.)] (Kiklat veya Kiklad Adaları) ünlü bir ailesi. Nikolao Mavroyenis (1738-1790) Donanma Tercümanlığı görevinde bulunur. Daha sonra Eflak-Boğdan Beyliği görevine getirilir. Komutan ilan edilir ve ertesi yıl Osmanlı ordusu Ruslara yenilince kellesi kesilir.

royenis'in bu isnadı Türk hükümdar tarafından ciddiye alınır. Ermeni tutuklanır, başı kesilir, el konulan servetinin büyük bir kısmı da Mavroyenis'e geçer. Fakat kendi sonu da pek farklı sayılmaz. Mavroyenis'in bir düşmanı onu Sultan'a ihbar eder. Sultan, aynı adaletsiz muameleyle, Mavroyenis'i zavallı Ermeni'yle buluşmaya gönderir.

Mavroyenis'in dul karısı Therapia'daki konakta yaşamaya devam etmektedir. Fakat kadın rahatsızdır ve kabus dolu geceler geçirmektedir. Ermeni'ye yapmış olduğu haksızlıktan dolayı merhamet dileyen kocasının kanlar içindeki kesilmiş kafasını görür. Zavallı kadının çektiği işkence korkunçtur. Biraz rahatlamak için, evinin tam yanında bulunan Ayia Paraskevi Ayazması'na sığınır ve azizeden aracılık yapmasını ister. Mavroyenis'in günahlarının bedelini ödemek için azizenin adına görkemli bir kilise bile inşa ettirir. Ölümünden sonra, bu kilisenin bakımını ve korumasını ailem üstlenmiş. Bu kilise, Poli'nin zengin Rumlarının Therapia'ya yazlığa gittikleri senelerde, çok parlak günler gördü.

Fakat Therapialılar, köyün merkezinde bulunan ve XVII. yüzyılda başka hayırsever Fanarililer tarafından inşa edilmiş olan Ayios Yeorgios Kilisesi'ne gitmeyi tercih ediyorlardı. Metropol Kilisesi'nin¹¹ yanında bulunan bu kilisedeki ayini genelde Derki Metropolit'i yönetiyordu. Ayrıca, daha küçük ve daha derli toplu olan bu kilise kışın daha kolay ısıniyordu. Poli'deki Rum varlığının hissedilir bir şekilde azaldığı günümüzde, Ayia Paraskevi Kilisesi hemen hemen terk edilmiş durumdadır.

Therapia, takriben iki yüz yıldan beri, Ekümenik Taht olarak Metropolitlik makamlarından biridir. Bir zamanlar bu Metropolitlik Batı Trakya'nın büyük bir kısmını sınırları içine alıyordu. Derki Metropolit, Muhterem unvanına sahip on piskopostan biridir. Çeşitli savaşlar Metropolitlik makamını tamamen ortadan kaldırdığı zaman, Derki Metropolitliği Therapia'ya taşındı. Bu taşınma, Metropolitliği Fanari aristokrasisinin tam ortasına getirdi ve burayı en çok rağbet gören merkezlerden biri yaptı.

Daha sonra Patrikhane, daha küçük ve yeni bölgeler oluşturmak için Derki Bölgesi'nin bazı bölümlerini gözden çıkardı. O dönemde, Derki Bölgesi topraklarının büyük bir kısmını kaybetti. Lozan Antlaşması bu bölgeyi daha da küçülttü. Derki Bölgesi'nde sadece

¹¹ Merkez Kilise, Baş Kilise. (ç.n.)

dört köy kalnuştur. Sanki bu rezillik yetmiyormuş gibi, bir de 1926 yılında yeni yönetim, şehircilik çalışmalarını gerekçe göstererek, Therapia'daki bu Piskoposluk binasını ikiye böldüğü gün, bölgeye son darbeyi indirdi.

Çocukluk yıllarımdan Balkan Savaşları'na kadar sadece tek bir Derki Metropoliti tanıdım; kuramcı ve hoşsohbet bir insan olan Kalinikos'u. Her akşamüstü, Therapia'nın rıhtımında yürüyüş yapma alışkanlığı vardı. Altı adım gerisinden, itaatkâr bir görünüşle diya-kozu takip ederdi. Türk askeri karakollarının önünden her geçtiğinde nöbetçiler, tüm Metropolitlere yaptıkları gibi, silahlarıyla ona selam duruyorlardı.

Kalinikos tipik bir Fener piskoposuydu: Ruhani görevlerinde ihmalkâr, kendi bölgesini ilgilendiren konulara ilgisiz, uzun lafın kı-sası amatör bir din adamıydı; sadece yeni patrik seçimi konusunda hırslıydı. Beni kaç kez kabul ettiyse, her seferinde yazıhanesinde onu yeni entarisi içinde buldum. Entarinin renk tonları, gök mavisinden lavanta rengine kadar çeşitlilik gösteriyordu.

Fakat bu sevecen piskopos, milli tehlike anında, kellesini koltu-ğuna alarak, karşı koymakta bir an bile tereddüt etmedi ve böylece Kilise'nin imtiyazlarını kaybetmesini engelledi.

Therapia Körfezi'nin ortasına iki derenin suları dökülüyordu. Köyün tüm kanalizasyon borularının pislikleriyle birlikte dağdan indirdiği taş ve topraklar bu iki dereye birleşiyordu. Sahilin bu kıs-mı banliyö için bir çirkinlik abidesiydi.

Dedem, Therapia'ya beslediği sevgi nedeniyle, bu pislik yuvası-nı bir mesire yerine dönüştürmeyi başardı. Ağaçlar dikildi, güzel çi-çeklerle dolu bahçeler tasarlandı. Fıskıyeli havuzlar uzak bir kay-naktan taşınan bol suyu burada etrafa saçıyordu.

Therapia'yı Poli'yle birleştiren araba yolu, Vosporos'taki diğer köylerdeki yollara kıyasla çok daha yetersizdi. Dedem, yeni bir yo-lun proje ve yapım maliyetini ödemeye karar verdi, yeter ki yetkili Türk mercileri izin versin. Fransız Büyükelçisi ve aile dostu Marki de Moûtiers, Sultan'dan yolla ilgili "irade" yi koparmayı başardı. Söz konusu yol büyük bir özenle yapıldı. Güzel ağaç sıraları, bu yo-lu, Therapialıların en beğendikleri yürüyüş alanlarından birine dö-nüştürmüştü. Soylu Marki'nin katkısı sadece teorik olmasına rağ-men, bu anayol La Route Moûtiers ismiyle tanınıyordu.

Sağ tarafta, neredeyse körfezin derinliğinde, daha önce bahsetti-ğimiz Zafiropulosların yazlık evi inşa edilmiştir. Dedem, evlendik-ten sonra, epeyce sene yazları oraya gitmiş. Tüm eski evler gibi, bu

evin de birinci katı alçak tavanlı ve derli toplu, ikinci katı ise yüksek tavanlı ve ferahtı. Dimitrakis ve Ralu Zafiropulu öldüklerinde, evleri kızlarına kaldı. Vosporos'un bütün büyük evleri gibi rıhtının üzerinde inşa edilmişti. Evin arka tarafında, yeşilliklerle kaplı epey büyük bir bahçe tepeye doğru uzanıyordu.

Vosporos'un bu yazlık evlerinin bahçeleri düz değil, amfiteatr gibidir. Bu bahçeler Marmara'dan başlayıp Mavri Thalasa'ya kadar varan bir tepe sırasının yamaçlarını süslüyordu. Bu kadar dik bir alanda bahçeleri sağlamlaştırabilmek için, dağı basamaklı olarak kazdılar ve taraçalar yaptılar. Bu taraçalara "set" deniyordu. Bir bahçenin güzelliği, bahçenin genişliği ve setlerinin kapladığı alanla doğru orantılıydı. Fıskıyeli havuzlar* taraçaların güzelliğini tamamlıyordu. Konstantinopolili suyu taparcasına severdi. Evlerinin içine bile şadırvanlar koyduklarına göre, pek çokları için su gerçek bir tutkuydu. Fakat su çok değerliydi ve israf edilmemesi gerekiyordu. Bahçelerin sulama sistemi öyle bir şekilde yapılmıştı ki, en yüksek setteki şadırvana giden aynı su, sırasıyla aşağıdaki setlere iniyor ve diğer havuzlarla şadırvanların ihtiyaçlarını karşılıyordu.

Bu bahçelerin bir başka özelliği, ister her sette, ister her havuzun yanında, ister güzel bir manzaranın tadına vardığın yerlerde, köşkların bulunmasıydı. Bu köşkler bazen uyku odası ve mutfak olan gerçek bir ev, bazen de güneş ve rüzgâra karşı basit bir sığınaktı.

Bu bir Türk alışkanlığıydı. Türklerin köşklere olan ilgisi aşırıydı. Sultanların sarayları bile, tek bir binadan değil, küçüklü büyüklü sayısız köşkten oluşuyordu. Türklerin, Hristiyanlarda olduğu gibi, yemek ve uyku için özel bir yerleri yoktu. Bu seçimi keyiflerine bırakırlardı. "Bugün bu köşte yemek yiyeceğiz ve şunda uyuyacağız" derlerdi.

Daha sonraları, kuşkucu Türk sultanları, her gün köşk değiştirmekle hayali düşmanlarını aldattıklarını zannetmeye başladılar. Sultan Abdülhamit, sayısız casuslara ve onu korumak için sabahlayan orduya rağmen, kendini hiçbir yerde güvende hissetmiyordu ve böylece bu sistemi hayatının kuralı haline getirdi. Her gece ayrı bir köşte uyuyor ve kendisini ağırlayacak köşkün ismini son dakikada açıklıyordu.

Therapia sahilinde, aile üyelerine ait üç ev daha vardı ve bunlar Zafiropulosların evini takiben sıralanmıştı. Daha aşağıda etrafı çitle

* İnşa edilmiş havuz, depo.

çevrilmiş büyük bir arazi vardı. Bu alan, İsyân'dan önce, Fanarili Negrîs Ailesi'ne aitti. Yok olan bu konağın olduğı yere, Therapia'nın balıkçılar ağlarını seriyor, gece ise dar ve uzun kayıklarını çekiyorlardı.

DEDEMİN YAZLIK EVİ

Negris'in arazisini dedem satın alır ve oraya kendi yazlık evini inşa ettirir. Fakat bu sefer, Pera'daki evin inşasında yapılan yanlışlıkların tekrarlanmaması için, karısının yardımı olmadan hiçbir şey yapılmaz. Getirdiği yabancı mimar, ihtiyaçlar çerçevesinde, zemin katı taştan ve üstteki üç katı ahşaptan modern bir ev tasarlar. Malzemenin iyi kalite olduğundan emin olmak için dedem iki eski gemi satın alır, onları söker ve nemden eser kalmaması amacıyla iki yıl boyunca kuru bir yere bırakır. Gemi direkleri kurşun gibi ağır kerestelere dönüşürler. Rengi mauna benzemektedir. Bununla kapılar ve pencereler inşa edilir. Katların kirişleri gemilerin demir gibi sağlam omurgalarından yapılır. Bir iç duvarın taşınması gerektiğinde, işçiler kirişleri malta taşlarını keser gibi testereyle keserler.

Vosporos'a gelen bir Atinalı, bu dört köşe yığınıyla karşılaştığında, karşısında ahşap bir inşaat bulunduğunu hiçbir zaman hayal edemezdi. Bu aldatmacada evin boyutu, klasik tarzı ve benzer renkleri insana ipucu veriyordu. Ahşap yüzeylerin hepsi kalın bir yağlıboya tabakasıyla kaplıydı ve korunuyordu. Fakat, evin dayanaklılığı ve güzel görünmesi için, bu boyanın yedi senede bir yenilenmesi gerekiyordu; boyama masrafıysa 4.000 lirayı aşıyordu.

Günümüzün gezgincileri şöyle düşünebilir: Stavrodromi'de bunlara benzer kışlık evler yokken, niçin burada bu kadar şahane yazlık malikâneler vardı? En az dedeminki kadar modern Kamaras ve Koronios'un Vathiriaka'daki, Baltacis ve Mavrokordatos'un Therapia'daki, Sekiaris, Vlastos ve Sismanoğlu'nun Neohori'deki, Dimitrakopulos ve Skiliçis'in Modi'deki* (Moda) Tamvakos ve Kal-

* Halkidona'ya yakın olan sahil köyü.

vakoresis'in Ayios Stefanos'daki* (Yeşilköy) İliaskos ve Hacıpulos'un Pringipo'daki yazlık evlerini sayarken, cevabını bulamadığım bu soruyu çok sık kendime sorardım. Bu saydıklarım sadece soydaşların evleridir. Bu sorunun cevabı bir sır olarak kalmıştır; zira sadece yaz aylarında oturmak için böyle ihtişamlı ve lüks mobilyalarla döşenmiş bu kadar çok evin bir arada bulunduğu başka bir yer daha olduğundan şüpheliyim.

Eski dönemin mimarları, her şeyden önce evleri, ailenin ihtiyaçlarını karşılayacak ve hayatlarını kolaylaştıracak şekilde inşa edeceklerine, muhteşem kabul salonları tasarlamaya özen gösterirlerdi, bu da dedemin Pera'daki evinin eksikliklerinden biriydi. Halbuki Therapia'daki Avrupalı mimar, bu durumun tam tersine, her yeri en iyi şekilde değerlendirerek tüm dikkatini günlük konfora vermiştir. Mimarın bu gayreti burada da bitmemiştir. Ana binanın yapımında gösterdiği özeni ayrıntılarda da devam ettirmiştir. Onun bu sorumluluk duygusunu dedemin eli açıklığına yormak muhtemelen daha doğrudur.

Evin zemin katı dört bölümden oluşuyordu: bir hol, iki salon ve çok büyük bir yemek odası. Yazları, babaannemin etrafında toplanan sayıca fazla akrabalar nedeniyle, bu yemek odası aylar boyunca günde yirmi beş kişi civarında masa arkadaşını konuk ederdi.

Bu kadar pratik düşünen mimarın yemek odasını bir balkonla bahçeye doğru uzatmayı düşünmemiş olması çok gariptir. Bu eksiklik, Konstantinopolilileri Pera'daki evlerde sürdürdükleri kapalı yaşamı Vosporos'ta da devam ettirme yönünde cesaretlendirmiştir. Eğer doğru hatırlıyorsam, sadece çok istisnai durumlarda çay veya kahve için bahçede oturduk.

Bu evde kaldığımız ilk yıllarda, ailenin günlük hayatı yemek odasına sıkışıp kalmıştı. Hol sadece bir geçitti ve salonlar sımsıkı kapalıydı. Perşembeleri babaannemin kabul günüydü. Bu geleneği annem de devam ettirdi. O günlerde salonlar açılıyor, eşyaların kılıflar çıkartılıyor ve bahçıvan vazoları çiçeklerle süslüyordu. Ertesi sabah, anneannem, iyi bir ev hanımı gibi, haftalık derin uykularına yeniden dalan iki salona çekidüzen verilmesini bizzat denetliyordu.

Babamın annemi baba evine getirdiği günlerde, dedemin evinde ki yaşam bu şekildeymiş.

* Propontida'da bir banliyö. 1878 yılında, Osmanlı-Rus Savaşı sonunda, orada imzalanan ve Büyük Bulgaristan'ın kurulmasını sağlayan aynı isimli antlaşmayla tanınır.

İskenderiye’de yetişmiş olan annem farklı görüştedir; ancak bu görüşlerini ifade etmeye çalıştığı anda şiddetli tepkilerle karşılaşır. Fakat, annemin gençliğinden kaynaklanan cesareti ve babama olan aşkı vardır. Ayrıca, diplomatik ruhu da... Yavaş yavaş, önemsiz işlerden başlayarak, zamanla her şeyi altüst etmeyi başarır.

İlk başta, annemin yaptığı yenilikler günlük hayatın ayrıntılarıyla ilgilidir: Kapalı salonların kapıları ardına kadar açılır ve hayat bu unutulmuş salonlarda yeniden akmaya başlar. Annem, dedemin ölümünden sonra, evin bütün dekorasyonunu ve mobilyalarını değiştirdi.

Babaannemin, sahip olduğu tutucu ruhuyla, gelininin tüm yeniliklerine karşı koyması gayet doğaldı. Ancak dürüst bir insan olduğundan, böyle bir girişimin yerinde olduğunu çok çabuk kabul etmiştir.

Evin arkasında, dönemin bütün arazileri gibi setler halinde düzenlenmiş, oldukça büyük bir bahçe uzanıyordu. Dedem, bu konuda da modaya uyma arzusuyla, aynı zamanda bir doğabilimci olan bahçıvan Auguste’u Fransa’dan getirir ve ona tam yetki verir. Auguste, dağı düzleştirmek ve İngiliz bahçesine dönüştürmek için, kendisinden öncekilerin yapmış olduğu bütün çalışmayı bozar. Setler ortadan kaldırılır ve yerlerine hafif yokuşlu şeritler kazılır. Her tarafa ağaçlar dikilir ve bahçenin ağaçlı yolları o derece orijinal bir şekilde tasarlanır ki, yürüyene gerçekte olduğundan daha büyük bir arazide hareket ettiği hissini verir.

Auguste Avrupa’dan o güne kadar Poli’de bilinmeyen ağaçlar ve bitkiler getirir. Bunların korunması amacıyla, merkezi ısıtma sistemi olan beş büyük sera inşa ettirmesi için dedemi ikna etmeyi başlar. Bu seralara muz, vanilya ve ananas da dikilir. Muz ve vanilyalar tutmaz. Fakat ananaslar durmaksızın çoğalır. Ananasların üretimi o kadar çoktu ki, sadece artık gına gelene kadar ananas yemekle kalmayıp bunlardan arkadaşlarımıza da gönderiyorduk.

Dedem, tam bir Doğulu olarak, bahçenin her bir yerine küçük küçük büyüklü köşkler yaptırır. Bu köşklere bazılarını, yokuş yorucu olduğunda yürüyen kişinin dinlenmesi, bazılarını eşsiz manzaranın zevkine varması için yaptırmıştır. Fakat bir kısmının varlığı, sahibinin hayal gücünün ürünüdür: İki köşk havada inşa edilmiştir; biri çok büyük bir ıhlamur ağacının yaprakları içinde, diğeri ise büyük bir havuzun üzerinde. Birincisine merdivenle çıkıyordun, ikincisineyse küçük bir köprü götürüyordu seni.

Dedem en büyük köşkü bahçenin tepesine yaptırmış, köşkün inşasına ve dekorasyonuna olağanüstü özen göstermiştir. Dedem son

yazını burada geçirdi. Daha sonra, benim zamanımda, misafirler için evimizde yeterli yer olmadığına, bu çok değerli köşk evimizin ilave bir bölümü oldu. Yuva ve aile kurma sırası bana geldiğinde, dedemin bu özel köşkünde aralıksız tam üç yaz geçirdim.

Büyük ağaçların gölgesi altında *croquet*¹ için güzel bir saha vardı. Birbirini izleyen beş nesil bu sahada çekişti. Çoğu kez oyuncular öğle yemeğine geç, hatta ağlamaklı bir ifadeyle geliyorlardı. Oyunun hırsıyla söylenen ağır sözler havada uçuşuyordu. Bir daha beraber oynamalarının imkânsız olduğunu düşünürdün. Fakat ertesi gün, her şey unutulur, bağrıslara, tartışmalara, göz yaşlarına neden olan karşılaşmalar tekrarlanırdı. Bu sahada sırasıyla babaannemin, babamın, kardeşlerimin, benim ve kız yeğenim Mimi Zarifi'nin çocuklarının oynadıklarını düşündüğümde, aynı terbiyenin ve aynı geleneğin birleştirdiği bizlerin nasıl olup da, kendimizden bu derece geçerek birbirimize düşman olduğumuzu hayal etmekte zorlanıyorum.

Bahçenin diğer tarafında bir tenis sahası bulunuyordu. Orada da çetin mücadeleler verildi. Tek farkla, bu spor hiçbir zaman aramızda en küçük atışmaya bile neden olmadı.

Dedem, su depoları ve genel olarak bahçesinin sulanması konusunda kendi zamanında yaşayanların alışkanlık ve zevklerine uymuştur. En büyük havuz, yani su deposu bahçenin en yüksek yerinde bulunuyor ve bir dizi küçük şelalelerle diğerlerini besliyordu. Bahçe yollarının su arkıyla karşılaştığı yerlerde, yayalar için küçük köprüler yapılmıştır. Bir keresinde, bu havuzlardan birine amcam Perikli Zarifi'nin en büyük kızı Olga düştü. Öğretmeni, suyun yüzeyinde şapkasını görüp yardımına koşmasa boğulacakmış. Bu olay ve bir de, denilene göre, suyun bir anlamda davetiye çıkardığı yılanların bolluğu, havuzların azaltılmasına neden oldu. Sadece sulamaya yardımcı olanlar kaldı. Bugün hiçbir amaca hizmet etmeden öylece duran bu köprüler, insanlara çok garip görünüyor.

Bu bahçenin sırları da vardı. Yokuş aşağı inen yollarından biri, Therapialıların hayal gücünde "Su Perileri Mağarası" olarak kabul edilen bir mağaraya ulaşıyordu. Bu doğal bir mağaraydı; fakat mimari bir yapı ona daha fazla anlam ve canlılık katıyordu. Üst tarafı çeşit çeşit çakıl taşları ve deniz kabuklarıyla süslüydü. Oradan suni bir şelale akıyordu. Mağaranın içine girilip on üç merdiven inildiğinde kemerli bir odaya varılıyordu. Odada buz gibi suyun, sicim

¹ Kriket. (ç.n.)

kadar incecik aktağı mermer bir kurna vardı. Karanlık ve nem, bir yumruk gibi boğazının tıkanmasına neden oluyordu. Batıl inançlar, bu masum mağara hakkında halkın bir sürü kötü hikâye uydurmasına neden olmuştu. Hiçbir Therapialı, kayanın girişinden gece geçmeye cesaret edemiyordu. Güya aklı başında erkekler bile, geceleyin mağaranın önündeki yoldan geçmeye pek yanaşmıyorlar, neredeyse her zaman, mağarayla karşılaştıklarında başka yola sapıyorlardı. Köylüler bu “Mağara” için pek çok efsane uydurmuştur.

Eskiden buz ve buzdolapları bilinmediğinden, hizmetkârlar mağaranın ortasında bulunan kurnaya soğumaları için meyve ve içki koyarlar ve bunları son anda yemek odasına getirirlerdi.

Her şey değişiyor, yıkılıyor ve yok oluyor. Sadece, “Zarifi’nin Perileri”, Therapialıların hayal güçleri sayesinde, mağaranın derinliklerinde yaşamaya devam ediyor. Bu efsanenin gücü sayesinde canlı kalan ve ailemin bu yerlerden geçtiğini hatırlatan tek şey belki de budur.

YİRMİ BEŞİNCİ BÖLÜM

POLİ'NİN SULARI

Poli'nin en önemli zenginliklerinden biri sularıydı. Bizans imparatorları ve Türk sultanları yüzyıllardan beri bunları korumak için önlem almışlardı.

Tüm meydanlarda çeşmeler vardı. Bunlardan bazıları şahane sanat eserleridir. Ezelden beri, Anadolu'da bir şehir veya köyün sakinlerine su getirmekten daha sevap bir iş yoktur. Ayia Filothei'nin "Psihiko"¹ (bu isim bu yerde hâlâ kalmıştır) için Halandri² Sokağı'nın kavşağında bir kuyu kazması gibi, hanedanlığın pek çok üyesi, bakanlar veya yüksek rütbeliler de halkın ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, paralarını memnuniyetle su için harcıyorlardı.

Güzel bir levha, şiirsel bir üslupla anılan kurucunun ismini ölümsüzleştiriyordu. İnsanlar kovalarıyla su almaya gittiklerinde, hayır sahibinin ruhuna rahmet okuyorlardı.

Pek çok ev, özel kuyu veya sarnıçlar sayesinde, bir dereceye kadar kendi kendine yetiyordu. Fakat kendi suyuna sahip olmayanlar, evlere suyu sırtlarında kırıbalarla taşıyan sakalardan su satın alıyordu.

Türklerin çoğunluğu, dinleri yasakladığı için şarap içmiyordu. Bu nedenle, bol ve iyi su, bir evin en önemli lükslerinden biriydi. Halk, her bayramda, gününü, çoğu zaman Poli'den çok uzakta bulunan en tanınmış kaynakların bulunduğu kırılık alanda geçirmek için, sabahtan toplu olarak harekete geçiyordu. Genelde, çeşmenin çevresinde, şarap gibi alkollü içkiler yerine bu değerli sudan servis yapan kahvehaneler vardı. Eski Türkler suya o kadar meraklıydılar

¹ Psihiko kelimesinin sözlük anlamı "hayır", "sevap"tır. Psihiko, halen Atina'nın kuzeyinde bulunan bir semttir. (ç.n.)

² Atina'nın kuzeyinde bir semt. (ç.n.)

ki, onlara bir bardak iyi su verdiğin zaman, sana hemen kaynağın yerini söyleyebilirlerdi: Çırçır Suyu, Kanlı Kavak veya Yakacık.*

Büyük konakların su ihtiyaçlarını umumi çeşmelerden veya sakalar aracılığıyla karşılamaları imkânsızdı. Kendi su kaynaklarına sahip olmaları kaçınılmazdı. Vosporos'taki her sarayın, her konağın, her yazlık evin kendi kaynağı vardı. Poli'nin büyük evleri sularını doğrudan eski su kemerlerinden alırlardı. Ev sahibi, en yakın su deposundan bir "su kölesi" satın almayı ihmal etmezdi. Fakat merkezden uzaklaştığında iş daha da zordu. Bu durumda, ev sahibinin kendi su kaynağına ve suyu, bazen kilometrelerce uzak bir mesafede bulunan arazisine kadar taşıyan kendi su taşıma ağına sahip olması gerekiyordu.

Böylece, Vosporos'taki her büyük evin kendi kaynağı vardı. Dedem, ihtiyacı karşılamaya yetecek miktarda bol su getirmek için bayağı para harcamıştır. Ancak, her ihtimale karşı, komşusu Nikoklis'in arazisindeki su kaynağından elde ettiği toplam on masuradan yedisinin de "irtifak hakkı"nı satın almıştır.

Masura, bugün bile hâlâ Türkiye'de su ölçme birimi olarak kullanılır. Hak sahipleri arasında suyun dağıtımını şu şekilde oluyordu: Tek bir boru, suyu "saat" denilen küçük bir su deposuna getiriyordu. Bu saatin, yani sayacın hak sahiplerinden her birinin satın almış olduğu masura miktarına göre çapları değişen delikleri vardı. Masuralar ne kadar çoksa deliklerin genişliği de o kadar fazlaydı. Su, suyu satın alanların kendilerine ait olan ve suyun arazilerine taşınmasını sağlayan boruların bu deliklerinden akıyordu.

Nikoklis'in saati, dedeme ait olan ancak dedemin asıl arazisiyle ortak sınırı olmayan dağın yamacındaki küçük bir bahçede bulunuyordu. İsmi Mastroyanis olan Hios Adalı saatin bekçisi aynı zamanda bahçivandı da. Mastroyanis, arta kalan sudan yararlanarak önemli bir tarım alanı yarattı. Kalın toprak tabakası, nemli iklim ve sürekli sulama bu araziye verimli bir bahçeye dönüştürdü. Pek çok meyve ağacının yanı sıra Mastroyanis, ahududular (framboises), Frenk üzümeleri (Groseilles) ve onu bir bahçıvanlar hanedanlığının lideri konumuna getirecek kadar ünlü çilekler yetiştiriyordu. Bu hanedanlığın üyelerinden biri, daha sonra Kifisia'ya³ yerleşti ve yerlilere çilek yetiştirmeyi öğretti. Kifisia'nın Kokinaki Sokağı, Kifisialıların

* Poli'nin tanınmış kaynakları.

³ Atina'nın kuzeyinde bir semt. (ç.n.)

kendilerine yeni bir zenginlik kaynağı öğreten birine karşı minnet gösterilerine sahne olmuştur.

Civarındakilerden çok daha büyük olan Therapia'daki bahçe, tepenin doruğuna kadar uzanıyordu. Fakat Vosporos Tepelerinin Atiki Tepeleriyle hiçbir benzerliği yoktur. En son noktaya kadar, sık ormanlar bu tepeleri kaplıyordu. Evimizden birkaç kilometre ötede, karaca ve sülün avlanırdı. Bu ağaçların varlığı toprağı tutmuş ve bugün ağaçlar kaybolrsa bile kalın bir toprak tabakası kalmıştır. Tepelerde doruk çizgileri yerine, büyük bir yayla vardır. Yaylanın yüzeyi o kadar geniştir ki, yumuşak çimenlerin üstünde, en ufak yorgunluk bile hissetmeden saatlerce yürüyebilirsiniz. Her tarafta bol miktarda çiçek biter ve bu tepelerin suni bahçeler olduğunu zannedersiniz.

Babaannem, güzel manzaralı ve asırlık meşe ağaçlarının gölgelediğı dağın bir köşesinde, banklarla küçük bir meydan oluşturmuştu. Bu etkileyici yerde, sabah saatlerinde oturur ve refakatçi kadının kendisine okuduğı günün haberlerini dinlerdi. Evdeki çocukların seslerini her işittiğinde, babaannem bahçe yönüne doğru bir bakış atardı. Bazen de, sanki torunlarından birini kavga ederken duymuş gibi, "Tennis Club"ın bulunduğı sahanın ters yönüne doğru dönerdi.

Therapia tepeleri en çok sevdiğimiz yürüyüş güzergâhlarından biriydi. Şahsen ben o kadar çok seviyordum ki, ne zaman Poli'yi ziyarete bir yabancı gelse, onun Vosporos'un yüksek yerlerini tanımasının eski Bizans eserlerini tanıması kadar ilginç olduğuna inanıyordum. Tercihim, bahçenin arka kapısının önünden geçen ve bizi komşu köylere götüren bir patikaydı. Bu patika eski yıllarda araba yolu olmalıydı; çünkü böğürtlen ve fındık ağaçları neredeyse yolu tamamen kaplamış olmasına rağmen, yolun birçok kıvrımında rastladığın aynı büyüklükte dikdörtgen taşlar Roma tarzının mucizevi güzelliğini yansıtıyordu.

Bu yol Aristarhis'in* bağının önünden geçerdi. Polililer her yazlık arazi için bağ kelimesini kullanırlardı. Daha önce de bahsettiğim gibi, Marmara sahilleri uçsuz bucaksız bağlarla kaplı olduğundan, filoksera tüm bağ kütüklerini devirmiş olmasına rağmen, yerli halk bugün bile tüm arazilere "bağ" demeye devam ediyor.

* Megas Logothetis. [Bizans tarihinde en yüksek siyasi memur. Kilise tarihinde ise, şeref vermek için Patrikhane tarafından halktan birine verilen en yüksek unvan. (ç.n.)] Ailenin ilk atası, donanma komutanı Cezayirli Hasan Paşa'nın bankeri olan Hacı Nikolao'dur.

Ben doğmadan elli yıl önce, Aristarhis'in "bağı" çok parlak günler yaşamış. Babaannemin bana anlattıklarına göre, her salı akşamüstü, Türk başkentinin tüm hariciyecileri Prens Aristarhi'yi ziyarete gelmektedir. Ev sahibesi, kocasının Sultan'a karşı çok güçlü olması nedeniyle, diplomatlar tarafından hayranlıkla karşılanır. Diplomatlar Prens'in teveccühünü her şekilde kazanmaya çalışmaktadır. Ekseriya Türk mabeyninin tüm diplomatlarında olduğu gibi, gün gelip de Aristarhis gözden düşünce, Aristarhislerin evi de aynı kaderi paylaşır. Birkaç sene sonra, Aristarhis'in köşkü ve ünlü seraları yok olur. Bağlar bozulur; hatta araziye çeviren duvar bile yıkılır. Bu zenginlikten geriye kalanlar sadece nazik güllerden, yaban güllerine dönüşen gül ağaçlarıdır. Bugün hâlâ bu ıssız yerde filizlenen gül ağaçlarının durumunu eski bir özdeyiş çok iyi özetliyor: "Bakarsan bağ, bakmazsan dağ olur."

Çoğu kez, bu ıssız arazinin görkemli çam ağaçları altında otururken, kısa sürede böyle bir yok oluşun sadece Türkiye'de yaşanabileceğini düşünürdüm; zira başka hiçbir yerde talihin iniş çıkışları bu denli ani değildir.

Zaten Vosporos'taki arazilerin çoğu, değişken talihin bir cilvesidir ve bu arazide görüldüğü üzere ne olacağı önceden bilinmez. Türklerin ailevi gelenekleri yoktur; daha önce de bahsettiğim gibi, bir oğlun babasının görevini ya da işini devralması çok ender bir durumdur. Bu nedenle, aile reisinin ölümünden sonra, servet hızla tükenir ve araziler yok olur.

BİZANSLILARIN SONUNCUSU

Aristarhis Ailesi'nden kitabımda ikinci kez bahsediyorum. Hatta son bahsettiğimde, Aristarhislerin atalarından hiçbirisi ne Eflak ne de Boğdan'ı hiçbir zaman yönetinemesine rağmen, Fanari gele- neğine göre "voyvoda" (bey) çocuklarına "beyzade" (bey oğlu) un- vanı verildiği için onlar da böyle anılıyordu; bense, buna karşılık ge- len Avrupalı bir kelime olan "prens" unvanını kullanmayı tercih et- tim.

Adrianupoli Barışı'nı izleyen çeşitli anlaşmalar, Tuna Ülkeleri üzerindeki boyunduruğun kaldırılması ve Bağımsız Romanya'nın ilan edilmesiyle sonuçlanır.

Fakat Andrianupoli Anlaşması, bağımsız Yunan Krallığı Samos'u (Sisam Adası) Evia (Eğriboz Adası) ve Athina'nın (Atina) yerine Kri- ti'yle birlikte vermek zorunda olduğundan, Samosluları teselli et- mek için onlara "özerklik" sağlıyordu. Samos, Anayasası ve serbest seçilmiş Meclisi'yle Sultan'a vergiyle bağlanan bir beylik olarak ilan edilir. Buradaki beyin atanması Sultan'a bırakılmıştır. Böylece Sul- tan Mahmut, Samos'un ilk prensi olarak gözdesi Stefano Vogori- dis'i atar.

Stefano Bulgar kökenli bir ailedendir; fakat eski dönemlerdeki tüm Ortodokslar gibi, Eflak-Boğdan Beylerinin saraylarındaki hiz- meti sırasında Stefano, Yunan bilinci kazanmış ve hatta ismini Vo- goridis olarak Yunanlaştırma noktasına bile gelmiştir.

Vogoridis, Fanari'nin ileri gelen ailelerinin ortadan kaybolduk- ları isyan sonrası yıllarda, Sultan'ın tam güvenini kazanır. Bu teveccüh ve ayrıcalık her geçen gün artmaktadır. Sultan Mahmut'un ha- lefi Mecit'in sultanlığı döneminde, Vogoridis'in Megalo Revma'da- ki köşkünde kızı Domniça Mariora'yı Türkiye'nin büyükelçisi Yan- go Fotiadis'le evlendirdiği gün Muhterem İmparator Hazretleri'ni

evine kabul etmesi, o güne kadar hiç duyulmamış bir şeydir ve uzun süre konuşulur.

Yunan İsyanı'ndan hemen sonra ve kendisini daha sonra bekleyen üne henüz kavuşmadan önce Vogoridis, Kapodistrias'a hizmetlerini sunmak için bağımsız Yunan Krallığı'na gelen dedem ve diğer gençler gibi, Nafplio'ya seyahat eder.

Vogoridis'in devlet yöneticisiyle yaptığı ilk görüşmede, Yeni Devlet'te bir mevki elde etmek için öne sürdüğü gerekçelerden biri, erkek kardeşi Athanasio'nun Mesolongi'de ölmüş olmasıdır. Fakat hiçbir şey sağlayamaz ve Poli'ye eli boş döner. Kısa bir süre sonra, Türk kurumlarından birine girmeyi becerir.

Bir gün Karatheodoris,* dedemle Vogoridis'in Babiâli'deki bir karşılaşmasına bizzat şahit olmuş. Neler olduğunu bana anlattı. Dedem Vogoridis'e:

"Kaç senedir seni görmüyorum? Ta Nafplio'dan beri. Hatırlasana neler çektik!" demiş gülerek.

Karatheodoris yaşananları şöyle özetledi:

"Tabii anlayacağınız gibi, bu hatırlatma Bulgar-Yunan olan Vogoridis'in aklına gülmek dışında her şeyi getirebilirdi. Kızardı ve ilk hareketi, bu hatırlatmayı yapan kişinin söylediklerini kimsenin duymadığını anlamak için sağına soluna bakınmak oldu. Gençlik yıllarındaki bu unutulmuş olayın Türkler tarafından öğrenileceği fikri elinin ayağının titremesine neden oluyordu."

Vogoridis'in Samos Beyi olarak atanması meslekî hayatının doruk noktasıdır. Fakat Poli'nin lüksüne ve rahatlığına alışmış birinin harap ve boyun eğmeyen bir adada hüküm sürmesi varılacak en son nokta değildir.

Böylece Vogoridis, Sultan'ın bitmek tükenmek bilmeyen dostluğunu yine kullanır ve iki yeni "fermancık" koparır. Birinci ferman Samos'ta bulunma zorunluluğundan onu kurtarır ve başkentte oturarak bir kaymakamla adayı yönetmesine izin verir. İkinci ferman ise bir hayli gariptir: Özel olarak Vogoridis için Samos Beyi unvanını, Eflak-Boğdan Voyvodası unvanıyla eşitlemektedir. Vogoridis'in torunları bugün hâlâ yurtdışında Princes Vogoridy¹ unvanını

* Konstandinos Karatheodoris (1802-1879). Osmanlı İmparatorluğu'nun İstanbul Tıp Okulu'nda öğretim üyesi ve II. Mahmut ile Abdülmecit'in özel doktorudur. Bunların yanı sıra, *İyine paragelmata pros brisin tu eliniku lau* [Yunan halkının kullanması için sağlık talimatları. (ç.n.)] isimli eseri yazmıştır.

¹ Vogoridis Prensleri. (ç.n.)

taşırırlar. Ancak, Vogoridis'in şöhreti bir başka Fanarili ailenin, Aristarhislerin uykusunu allak bullak eder.

Aristarhis Ailesi'nin başı, Eflak Beyleri Gikas ve Viveskos'un Kapı Kethüdası olan Nikolao Aristarhis'tir. Tam bir asır boyunca, bu aile Patrikhanelerin Megas Logothetis'i² unvanını korur; o derece ki Nikolao'nun çocukları pek çok kişi tarafından Aristarhis ismin-den çok Logothetis ismiyle tanınmaktadır.

Miltiadi Aristarhis, Sultan'ın yakınlık duyduğu, dönemin İngiliz sefiri Lord Bulwer Lytton'un* hayran olduğu karısı ünlü Evridiki'nin (kızlık soyadı Piçipiu) güzelliği sayesinde, orijinallikte hepsini bastıran yeni bir fermanın çıkartılmasını başarır. Bu ferman, Miltiadi'nin İmparatorluk tahtına verdiği hizmetlerini ödüllendirmek için kendisine *Prins Messia Miletı*, yani Ulusun Kurtarıcısı Prens unvanını bahşetmektedir!

Bu fermanda yer alan şeylerin eşi benzeri görülmemiştir: Prins kelimesi Türkçe'de yer almaz, "Ulusun Kurtarıcısı Prens" ifadesi ise tam olarak Sultan'ın mabeyninde çalışanların hayal gücünün ürünüdür. Ancak, bu çok garip ve anlamsız irade sayesinde, yüzyıllar boyunca Tuna Ülkeleri'ni gerçekten yönetenlerin torunları yerine, Aristarhis'in torunları prens unvanını taşımaya hak kazanmıştır.

Bu aileden sadece iki kişi tanıdım. Birincisi, Türk Büyükelçiliği'nin katibi olarak otuz sene boyunca Paris'te yaşayan, orada kaldığı süre boyunca sürekli çeşitli evlere davet edildiği için hiçbir zaman yemek için para ödememiş olan Grigori Aristarhis'ti. Grigori Aristarhis, halkın sempatisini işte bu derece kazanmıştı.

Tanıdığım ikinci Aristarhis, Poli'de çok iyi tanınan bir kişiydi. Fakat görünüş ve davranışlarında öyle ahenksiz ve çağdışı bir şey vardı ki, ona yaklaşılmaya ve onunla ilişki kurmaya karar vermem için seneler geçti.

Bu Aristarhis'in ismi Stavraki'ydi. Fransız kartvizitlerinde şu unvan vardı: Staurace d'Aristarchibey sénateur.³

İlk Türk Âyan Meclisi'nin sağ kalan üç üyesinden biriydi. Abdülhamit'in ilk anayasal yönetim biçimini yürürlükten kaldırmasının üzerinden otuz yıldan fazla bir süre geçmesine rağmen, Stavraki'de gittiği her yerde öne çıkma arzusu vardı.

² Bizans tarihinde en yüksek siyasi memur. Kilise tarihinde ise, şeref vermek için Patrikhane tarafından halktan birine verilen en yüksek unvan. (ç.n.)

* Osmanlı İmparatorluğu'nda büyük diplomatik faaliyetler gösteren İngiliz politikacı (1803-1873). Büyük Britanya'nın Sömürgeler Bakanı görevinde bulunmuştur.

³ Senatör Stavraki Aristarhis Bey. (ç.n.)

Stavraki aynı zamanda Patrikhane Tahtı'nın Megas Arhon⁴ Logothetis'i idi. Bu rütbe, Ekümenik Patrik'in şereflendirmek istediği soydaşlarına verdiği rütbeler arasında en yüksek rütbeydi. Çok sayıdaki bu rütbeler sırasıyla şunlardı: Domestikos,⁵ Primikrios,⁶ Sakellarios,⁷ Megas Ritoras,⁸ Hartularios,⁹ Referendarios,¹⁰ vs. Bizans isimleri almış olan bu çok etkileyici rütbeler, basit birer unvandan başka hiçbir şey değildi. Sadece Megas Logothetis rütbesi belli bir öneme sahipti ve maddi manevi kazanç sağlıyordu.

Megas Logothetis'in her resmi ayinde, her resmi kabulde Patrik'in yanında bulunma ayrıcalığı vardı. Patrikhane'ye çeşitli bölgelerden bu denli çok para geldiği dönemde, Logothetis kolayca aslan payını talep edebiliyordu.

Patrikhane Kilisesi'nde, Patrik Tahtı'nın yanında, Logothetis'in tahtı bulunuyordu. Patrik ayini yönettiğinde, Logothetis ayinin sonuna yaklaşmasını beklerdi. Zamanı geldiğinde, "Tanrı'ya inanıyorum" ve "Göklerdeki Babamız" dualarını ezbere okurdu. Patrik akşam ayinine katıldığı zamanlardaysa Logothetis bu defa, "Tanrının bizi layık gör" duasını okurdu.

Her patrik seçiminde, Logothetis özel bir oya sahipti. Daha eski yıllarda, bu oy açık artırmaya çıkartılıyordu! Her metropolit seçiminde veya terfisinde, Logothetis "rüşvet" olarak nitelendirebilecek bir peşkeş hakkına sahipti.

Sahip olduğu ayrıcalıklardan en önemlisi, Patrik'in Sultan'ın huzuruna çıktığı zamanlarda ona eşlik etmesi ve tercümanlık görevini üstlenmesiydi. Sultan'ın ne kadar erişilemeyen bir kişi olduğu düşünüldüğü zaman, onu görmek ve onunla konuşmak ayrıcalığının kişiye nice faydalar sağlayabileceğini anlamak çok kolaydır.

Logothetis rütbesini Stavraki babasından miras aldı. Tam yüz yıl boyunca, Aristarhisler Logothetis unvanına sahip oldular; bu nedenle de benim zamanımda tüm Aristarhislere Logothetisler derlerdi.

⁴ Politik ve ekonomik güce sahip sosyal sınıfa dahil olan yöneticilere verilen ve aile içinde vasetle geçen bir rütbe. (ç.n.)

⁵ Bizans tarihinde askeri, siyasi ve dini yönetimde en yüksek mevkiye sahip güvenilir kişilere verilen rütbe. (ç.n.)

⁶ Onursal bir rütbe. (ç.n.)

⁷ Manastırlardan, rahiplerden ve Patrikhane'nin manastırlardaki malvarlığından sorumlu olan kişilere Ekümenik Patrikhane tarafından verilen yüksek bir rütbe. (ç.n.)

⁸ Kilisede düzenli olarak hatiplik görevini üstlenen kişiye verilen rütbe. (ç.n.)

⁹ Kilise tarihinde bölge genel sekreteri. (ç.n.)

¹⁰ İrtibat memuru. (ç.n.)

Paskalya'nun akşam ayininde, Stavraki son derece ihtişamlı görünürdü. Ufak tefek ve titreyen bedeniyle küçük tahtından kilisenin mihrap arkılığı ve vaaz kürsüsü arasındaki boşluğun ortasına indiği zaman, çok büyük bir kılıcı beraberinde sürüklüyor, fesini çıkartıyor ve istavroz çıkararak sadece kendisinin okuma hakkına sahip olduğu duaları okuyordu. Fakat, rütbeli bir Türk siyasetçisinin giyindiği şekilde üniformasında altın işlemeler ve nişanlar bulunmasına rağmen, onu gören herkesin gülmemek için kendini zor tuttuğunu itiraf etmeliyim.

Stavraki'yle arkadaşlığım sakalına ak düştüğü dönemlerde başladı. Yaşlılık, en komik kişilere bile bir saygınlık vermeye muvaffak oluyor. Bizi Therapia'dan getiren gemide kendisiyle her gün karşılaşmasaydım, ilişkimiz basit bir selamlaşmayla sınırlı kalacaktı. Ancak, kendisiyle her sabah bir saat boyunca konuşmam, karşımda gülünç bir kişinin değil, belki de "Bizanslıların sonuncusu" denilebilecek eskiden kalma nadide bir kişinin bulunduğunu anlamama fırsat verdi.

Aristarhis'in söylediği her şey, dedeminkinden çok daha eski dönemlere ait ifadeler taşıyordu. Sözleri gibi davranışları, el kol hareketleri ve yürüyüşü de garipti.

Hiçbir şeyi kendi zamandaşları gibi yapmıyordu. Bu konuda sadece tek bir olaydan bahsedeceğim: Logothetis kendisine kabulü mümkün olmayan bir teklifte bulunan birisine kibarca ret cevabı vereceğine, "Bu konuda kulunuz size itaat etmeyecektir" derdi.

Yaşayan bir tarih olan Aristarhis'ten geçmişe ait sürekli yeni şeyler ve ayrıntılar öğreniyordum. Çok yaşlandığında, evine gidip onu görmeyi alışkanlık haline getirdim. Dağın biraz yükseğinde oturuyordu. Logothetis, bu gözetleme yerinden, Patrik III. Yoakim'in "üçlü" kayığıyla evimize geldiğini çok sık görüyordu. Patrik'in bize gösterdiği bu büyük dostluk belki de Logothetis'i biraz rahatsız ediyordu; çünkü bir gün, Kilise lideri olarak Patrik'in mevkisine uygun davranmadığı hususunda bana şikayette bulundu.

"Eskiden" dedi, "Ekümenik Patrikler sadece Eflak-Boğdan Beylerini ve Megas Logothetisleri evlerinde ziyaret ederlerdi. Üstelik" diye sözlerine devam etti, "Muhterem Patrik Hazretleri'nin konaklarını şereflelendirmeye geldiği zaman gösterilmesi gereken inceliklerin yeni nesil tarafından da gösterilmeye devam ettiği hususunda şüphe etmekteyim."

"Peki, bu incelikler hangileridir?" diye sordum, masum bir şekilde.

Logothetis'in yüzü hemen esrarengiz bir ifade aldı.

"İsim günümde evimdeki ortamın nasıl olduğunu hatırlayın; böylece Patrik'e ne şekilde davranmanız gerektiğini anlayacaksınız."

Maalesef Stavros Yortusu,¹¹ Galata'daki işyerlerinde bayram olarak kutlanan yortulardan biri değildi.* Logothetis'in evinde Patrik kabulü sırasında hiç bulunmadım. Fakat doğuştan meraklı bir tip olduğum için, bunu işin erbaplarına sordum ve Logothetis'in gerekli incelikleri yerine getirdiği hakkında bilgi aldım. İşte öğrendiklerim:

Patrik yaklaştığında, Hint lahurilerini yere sererlerdi. Fakat lahurilerden birini ev sahibi sırtına atar, gelen Patrik'in önünde saygıyla eğildikten sonra, sırtındaki lahuriyi alıp onun önüne yere sererdi. Ev sahibi, arkaya doğru baktıktan sonra, elinde bir buhurdan bulunan Patrik'e yol gösterirdi. Patrik oturduğu zaman, ikinci bir lahuri ayaklarının üstüne atılırdı. Sonra, ev sahibi Patrik'i günlükle tütsülemeye başlardı. Tam o anda Patrik eğilir ve günlüğün içine girmesi için sakalını uzatırdı. (Öyle görünüyor ki Yoakim bu hareketi özel bir incelikle yapıyordu.)

Bundan sonra ev hanımının görevi başlardı. Kahve ve tatlı bulunan tepsiyi onun tutması gerekirdi. Patrik orada bulunanları takdis eder ve oturmalarını buyururdu. Hürmet çerçevesinde, diğerlerinin oturaklarının Patrik'inden daha alçakta olması gerekiyordu ve özellikle de, hiç kimse onun karşısında boylu boyunca serilmemeliydi. Tam aksine, vücudun çok az bir kısmının sandalyeye dayanması, kalan bölümünün ise, eğreti bir dengeyle, havada durması gerekiyordu!

Logothetis hayatı boyunca bu alışkanlığı korudu, özellikle de Türk paşalarına karşı. Belki de, bu tuhaf davranışı vücuduna bizi güldüren bu çarpık ve anormal şekli vermişti.

Stavraki'nin babası Nikolao Aristarhis, zamanında epey güçlü ve ünlüydü. Tuna Nehri'nde Zafiropulos'un menfaatleri tehlikeye girdiğinde, dedemin müdahale etmesi için onu yardıma çağırdığını da-

¹¹ 14 Eylül'de kutlanan Kutsal Haç Yortusu. (ç.n.)

* Poli Borsası'nın kapandığı günler şunlardır: Yılbaşı, Theofania, [İsa Peygamber'in Vaftiz Yortusu. (ç.n.)] Evangelizmos, [Meryem Ana'ya çocuk doğuracağının müjdenmesi. (ç.n.)] Megali Pempti, [Paskalya'dan önceki Kutsal Perşembe. (ç.n.)] Deftera tu Pasha, [Paskalya'nın ertesi günü olan Pazartesi günü. (ç.n.)] Analipseos, [Analipsi tu Hristu da denilebilir. İsa Peygamber'in göğe yükselmesi. (ç.n.)] Ayia Triada, [Hristiyan dininde Tanrı'nın üç ayrı kişiden oluştuğuna inanılan Teslis Yortusu. (ç.n.)] Panayia, [Meryem Ana Bayramı. (ç.n.)] Hristiyyena, [Noel. (ç.n.)] Müslümanların Kurban Bayramı ve Şeker Bayramı, Musevi Yeni Yılı.

ha önce anlatmıştım. Bu yardımı dedem unutmadı; fakat babaanne-
min ve kız kardeşlerinin ona minnet duymaları için özel gerekçe-
leri vardı.

Aristarhis, daha sonra Sultan'ın teveccühünü kaybettiğinde, kış-
ları yazlık evinde geçirmeye başlar. Fakat Aristarhisler herhangi bir
resepsiyona davetli olduklarında, dedem aileyi çocuklarıyla birlikte
kendi evinde konuk eder.

Pek çok kez babam okuldan izinli gelirmiş. Logothetis'in erkek
çocuklarının (onlarla arasındaki yaş farkı da fazla değildi) frak ve ni-
şanlarla geceleri dışarı çıktıklarını görürmüş. Babam, kendisine ga-
rip görünen bu manzarayı, hayatında gördüğü en komik şeylerden
biri olarak son günlerine kadar bana anlattı.

Stavraki, eğitimini bitirir bitirmez, babasının kendisini Sultan
Abdülmecit'e takdim etmesi onuruna sahip olur. Bu olay 1858 yılın-
da gerçekleşir. Stavraki bu olayı bana defalarca anlattı, böylece, her
şeyi tüm ayrıntılarıyla hatırlıyorum. Şimdi Stavraki'nin sözlerini
tekrarlıyorum:

"Sultan, Sarayburnu'ndaki sarayın* içindeki parkta büyük bir
ağacın altında oturuyordu. Unutulmaz babam yanına yaklaştı ve ona
ismimi söyledi. Sultan Hazretleri bana 'Yaklaş' dedi, 'yaklaş çocu-
ğum, korkma.' Fakat nasıl yaklaşayım? Bütün bedenim titriyordu.
İki kolumu kavuşturmuş ve gözlerimi yere doğru çevirmiştim. Sul-
tan'a bakmaya nasıl cesaret edeyim? 'Baban' dedi Abdülmecit, 'im-
paratorluğuma sadık bir şekilde hizmet etti ve tarafımdan mükafat-
landırıldı. Eğer sen de aynı şekilde davranırsan, aynı şekilde ödül-
lendirilirsin.' Nihayet, o an kendisine yaklaştıma cesaret ederek te-
menna ettim."

Konuşma bitmiştir. Fakat Stavraki oradan ne şekilde çıkacağını
bilmemektedir. Yüzü daima Sultan'a dönük geri geri gitmeye baş-
lar. Geriye attığı her adımda Stavraki ayağının kaymasından kork-
maktadır; çünkü nereye gittiğini bilmemektedir. Her şeye rağmen,
her adımda yeni kandilli¹² temennalarla yerlere kadar eğilir (zaten
bu onun her zamanki haliydi).

Sonunda Sultan Hazretleri'nin huzurundan bayağı uzaklaşmayı
başarır.

* Eski Bizans akropolünün bulunduğu yerde inşa edilen ünlü Topkapı Sarayı kastediliyor.

¹² Eli, eğilip yere kadar uzatarak ve başa götürerek verilen selam. (ç.n.)

Stavraki titremeye ve ara vermeden Sultan'ı selamlamaya devam ederek bir ağacın arkasına saklanabilecek bir yere gelir, ancak o zaman doğrulup normal haline döner ve rahatladığını belirten iç çekişlerle süratle çıkışa doğru yönelir.

Bu macera Stavraki'nin yüreğinde o derece derin bir iz bırakmıştı ki, altmış yıl sonra bana bu olayı anlatırken bile kendini sanki Sultan'ın önünde duruyormuş gibi hissediyordu; heyecandan sesi boğuk boğuk çıkıyor ve anlatışına, utangaçlığının ve temennalarının pandomimi eşlik ediyordu.

Stavraki, diplomasideki yeteneği sayesinde, pek çok kez Patrik'i çıkmazdan kurtarma fırsatının kendisine verildiğini söylüyordu. İlk Sultan Abdülaziz'in imparatorluğu zamanındaydı.

Fransa İmparatoriçesi Eugénie 1869 yılında Mısır'a giderken, Sultan'ı ziyaret etmek isteyince, kraliyet gemisi Poli'den geçer. Bu nazik jest karşısında gururu okşanan Abdülaziz, Vosporos'daki Beylerbeyi'nde* özellikle onun için bir saray hazırlatıp ihtiyaçlarına göre düzenletir.

Eugénie kendi onuruna verilen tüm resepsiyonlar arasında, Ortodoksluğun liderini de ziyaret etmeyi ihmal etmez. Bu kararı duyulduğunda Fanari alarına geçer. İlk kez yabancı bir kraliyet lideri Patrik'i ziyaret edecektir, hem de onun ruhani hakimiyetini tanıyarak.

Fakat Rus Büyükelçiliği tedirgin olur. Bu ziyarete iyi gözle bakmamaktadır. Bunun Patrikhane'nin özgürlüğüne kavuşması yönünde bir adım olduğunu ve bu şekilde Rusya'nın himayesinden çıkacağını düşünmektedir. Büyükelçi hemen Patrikhane'ye başvurarak ilan edilmiş olan bu ziyaretin iptal edilmesini talep eder.

Patrikhane'nin sayısız menfaat ilişkisi içinde olduğu Büyük ve Kutsal Rusya'nın canını sıkmamak için bin türlü nedeni vardır. Fakat aynı zamanda, Eugénie'ye karşı zevahirin kurtarılması ve Patrikhane'nin saygınlığının tehlikeye girmemesi de gerekmektedir.

Bu zor durumda, Arhon Logothetis'in fikri sorulur.

Aristarhis şunları söyler:

“Muhterem Patrik Hazretleri'nin derhal hastalanması gerekiyor. Bu beklenmedik engeli Muhterem İmparatoriçe Hazretleri'ne bildirmeyi de ben üstleniyorum.”

* Bu saray Vosporos'un doğu tarafında bulunuyor. II. Mahmut tarafından inşa edilir ve 1865 yılında ünlü Ermeni mimar Sarkis Balyan tarafından restore edilir. 1909 yılından beri sürgün hayatı yaşayan Sultan II. Abdülhamit buraya getirilir ve burada ölür (1918).

Teklifi kabul edilir ve Patrik “yatağa” düşer.

Beykoz’un* vadisinde Eugénie’nin onuruna gerçekleştirilen bir askeri tören sırasında Aristarhis, Sultan’ın, büyükelçilerin ve tüm resmi kişilerin huzurunda, İmparatoriçe’ye yaklaşma fırsatı bulur. Patrik’in rahatsızlığını kendisine inandırıcı bir şekilde bildirir.

“İyi yürekli İmparatoriçe’miz gerçekten üzüldü” diye heyecanla bana anlatıyordu Logothetis, “Patrik’in bu ani hastalığının ne olduğunu çeşitli sorular yönelterek öğrenmeye çalıştı.”

Ertesi gün, iki Fransız yaveri Patrik’in sağlık durumunu öğrenmeye gelir. Aristarhis tesadüfen Patrikhane’de bulunmaktadır:

“Muhterem Patrik Hazretleri’nin yatması gerekiyor.”

Patrik, Logothetis’in nasihatine uyarak tekrar yatağa düşer ve çok ağır çekişirmiş gibi yaparak yüksek rütbeli Fransızları kabul eder. Titrek sesle, gösterdiği ilgi için Eugénie’ye teşekkürlerini sunar.

Aristarhis’in bize anlattığı ikinci olay çok daha ciddiydi; çünkü Ekümenik Patrikhane’nin varlığını tehlikeye atıyordu.

Senede iki kez, Bayram’da el öpme faslı bitince, Sultan çeşitli dinlerin liderlerini kabul etmektedir. Ekümenik Patrik’imizin Katolik, Ermeni, Suriyeli ve Musevi meslektaşları adına söz alması ve Sultan’a Yunanca hitap etmesi bir ayrıcalıktır.

Sultan Abdülhamit tahta geçer geçmez, bir Bayram arifesinde, Saray Başkatibi Megas Logothetis’i çağırır ve Sultan’ın kararı doğrultusunda, Patrik’in hitabının bundan böyle Türkçe olacağını beyan eder.

Bu karar, kazanılmış önemli bir hakkın Patrik’in elinden alınması anlamına gelmektedir.

“Tanrı bana yol gösterdi” diye anlatmaya başladı Aristarhis, “o anda Başkatip’e bugüne kadar geçerli olan uygulamanın Muhterem Sultan Hazretleri’nin babası, anısı sonsuza dek yaşayacak Sultan Abdülmecit tarafından yürürlüğü konmuş olduğunu söyledim. Biz onun emirlerini yerine getiriyoruz ve sadık görevimiz onları yerine getirmektir. ‘Zatîlileri, atalarımıza saygı göstermenin Ortodoks Kilisesi’nin temeli olduğunu Sultan’ımıza vurgulamanız gerekiyor. Ayrıca Tanrı’mız, emirleri aracılığıyla, her dilde kendimizi ifade etmemize izin veriyor, sadece iki durumda yalnız Yunan dilini kullanmamızı emrediyor; birincisi Kendisine, ikincisi ise Sultan’ımıza hi-

* Bizans döneminde Nimfeo (Beykoz) denirdi. Zengin bitki örtüsü ve kaynaklarıyla Yukarı Vosporos’un doğu sahilinde bulunan yazlık banliyö.

tap ettiğimiz zaman. Bu düşünceleri Sultan Hazretleri'ne arz etmenizi rica ederim. Yarın, Patrik'le beraber kutlamaya geldiğim zaman, sarayın girişinde bir adamınız bulunsun. Eğer her şeyin sultiman olduğunu onaylarsa, biz taht salonuna doğru ilerleyeceğiz. Ancak bu onay bize verilmezse, Patrik Hazretleri'nin huzurunun kaçacağına ve canının sıkılacağına, böylece ileriye doğru bir adım atmasının imkânsız olacağına eminim.'”

Bu cevaptan sonra Logothetis saraydan ayrılır ve cereyan eden olayları bildirmek için Patrikhane'ye yönelir. Patrik onun kıvrak zekasını takdir eder.

Ertesi gün, Patrik ve Logothetis büyük bir heyecan içinde Dolmabahçe'nin* girişinde görünürler. Hamit'in görüşlerinde muhtemelen ısrar etmesi fikriyle titremektedirler. Onların adına, çok şükür ki, Başkatip'in bir temsilcisi aceleyle kendilerini karşılar:

“Ekselansları” der Stavrakı'ye, “Sultan Hazretleri'nin babasının emirlerine, oğlu tarafından da saygı gösterilecektir.”

“Tanrı babasını takdis ettiği gibi oğlunu da takdis etsin” diye cevap verir Logothetis ve Kilise'nin iki temsilcisi daha yavaş adımlarla, tören salonuna doğru ilerler.

* Vosporos'un batı sahilinde barok stilinde inşa edilmiştir. Avrupahlaşma çerçevesinde atalarından kalan Topkapı Sarayı'nı terk eden Sultan Abdülmecit tarafından 1856'da açılır. Sarayın mimarları Ermeni Garabet Amira Balyan ile oğlu Nigoğos Balyan'dır.

FANARİLİ AKRABA

Kitabın bu bölümünü geçmişin daha da derinliklerinden kopup gelen kişiye ayıracağım. Bu kişi anneannemin kuzenlerinden biriydi, Pavlo Fenerlis. Fakat o, Pavlaki Bey ve daha sonra da Pavlaki Paşa olarak tanındı.

Fenerlislerin Cubali'deki evi Zafiropulosların evine komşuydu. Pavlaki, doğduğu yere sadık kalan ve baba evinde yaşayıp ölen tek Fanariliydi.

Bu ev ahşap, Zafiropulos'un evi ise taşandı. Ortaçağ şatoları gibi, acil bir durum söz konusu olur diye, evlerin özel bir kulesi bulunuyordu. Bu ahşap evin de büyük taşlarla örülmüş bir güvenlik çemberi vardı. Burası sokaktan görünmüyordu; fakat iç avlulardan birinden baktığın zaman insana gerçek bir kale hissi veriyordu; çünkü mazgalları bile vardı!

Bu evde bir konakta görmek isteyebileceğin tüm konfor mevcuttu: hamam, küçük bir kilise ve holün girişinde orijinal bir çeşme. Güzel oyunaları ve çok sayıda kurnaları olan çeşme mermerdendi. Her kurnadan sicim gibi akan su, küçük havuzlardan geçiyor, daha aşağıda bulunan diğer küçük havuzlara dökülüyor, havayı serinleten ve insanı mest eden melodiler yayan minnacık şelaleler oluşturunuyordu. Sultanların saraylarındaki bekleme salonlarında da aynı çeşmelerden vardı ve halk bunların, Sultan'ın özel odasında konuşulanların duyulmaması için bu şekilde yapılmış olduğunu söylerdi.

Fenerlis, geçtiğimiz yüzyılın ortalarında, küçükken okula gitmek için Tophane'den geçtiği zamanlarda, bazen sabah saatlerinde Sultan Abdülmecit'i, onu kendi inşa etmiş olduğu köşkten sarayına taşıyan kayığı içinde, bir döşeğe uzanmış ve hemen hemen sarhoşluktan baygın bir halde gördüğünü bana anlattı.

Sultan Mecit, Türkiye'nin tüm genç sultanları arasında en erdemlisi ve umut vadedeniydi. Fakat bu umutlar şarabın içinde boğuldu; Mecit de genç yaşta veremden öldü.

Fenerlis daha sonra Paris'e tıp okumaya gitti. Üniversitede okuduğu süre boyunca, Paris'teki Türk Büyükelçiliği'ne ataşe olarak girmeyi başardı. Bu durum kendisinin diplomat olarak kabul edilmesini ve III. Napolyon'un çeşitli saraylarında verdiği büyük davetlere katılmasını sağladı.

Fenerlis, Fransa'nın İkinci Cumhuriyet dönemi hakkında bana çok ilginç şeyler anlatıyordu.

Fenerlis daha sonra Poli'ye döndü ve jinekolog olarak çalışmaya başladı. Kendi alanında ilk doktorlarımızdan biriydi. Tüm akrabalarına ücretsiz bakıyor fakat en esaslı müşterilerini Türk haremlerinin kadınları teşkil ediyordu. Pavlaki, ilk yıllarda bir Türk kadınınu muayene etmenin ne kadar zor olduğunu anlattı bana; çünkü kendisini çağıran kocalar onu karılarının odasına bizzat götürüyorlar, ancak ne onlara dokunmasına ne de yüzlerine bakmasına izin veriyorlardı. Yavaş yavaş, onlar da tıbbın yararlarını anlamaya başladıkça, Fenerlis hasta kadına yanaşma ve dokunma hususunda izin koparmayı başarmıştır. Fakat önce büyük bir tülbentle kadının her bir tarafını örtüyorlardı. Doktor hastayı bu şekilde hissediyor ama onu görmüyordu ve teşhisini sadece dokunma duyusuyla yapması gerekiyordu.

Daha sonraları şartlar değişti. Bütün haremlerdeki kadınların, Fenerlis'in Fanari'deki evinde kuyruk oluşturdıklarını hatırlıyorum.

İhtisasının askerlikle hiçbir ilgisi olmamasına rağmen, Pavlaki torpille Türk ordusunda albay rütbesini almayı ve resmi işyerlerinde hizmet icra etmeyi becerdi.

Bu tür işler için gittiği zaman, askeri üniforma giyerdi. O zamanlar kendisine, kılıcı ve altın işlemeli mavi üniformasıyla tam bir süvari havasına bürünmüş olarak birkaç kez rastladım. Kim olduğunu bilmeseydim, kendisini bir başkomutan zannedecektim.

İyi bir jinekolog ve Türk subayı olarak açamayacağı kapı yok gibiydi. Fenerlis, bir zamanlar Türk evlerinin arasında gizlenen Kariye Camisi'ni* ilk kendisinin keşfettiğini söylüyordu.

* Bizans döneminde İsa Peygamber'e sunulmuş olan Moni tis Horas. [Hora Manastırı, yani bugünkü Kariye Camii. "Hora" sözcüğü eski Yunanca'da kırsal alan anlamında kullanılıyordu. (ç.n.)] Manastır, I. Aleksio Komninos'un (1081-1118) kayınvalidesi Maria Dukena tarafından eski kilisenin kalıntıları üzerinde inşa ettirilir. Theodoro Metohitis tarafından restore ettirilir ve süslenir. Kireçle kaplanmış olan harikulade mozaik ve freskler, Boston Üniversitesi arkeologları tarafından tamamen yeniden ortaya çıkarılır ve temizlenir (1948-1959). Bugün müze olarak hizmet vermektedir.

Fenerlis müthiş bir arkeolog ve nümismattı.¹ Çeşitli koleksiyonları vardı. Tarihi eserlere ilgimi ve ilk bilgilerimi ona borçluyum. Müzikle birlikte arkeolojinin hayatımın en önemli uğraşlarından biri olmasını albayıma borçluyum; çünkü gözlerimi ilk kez o açtı.

Tek kusuru cimriliği idi. Fakat bu kusuru sayesinde, az bir parayla, tarihi eserler satın alabildi ve odasını müzeye dönüştürdü.

Çocukları evin daha ferah ve sağlıklı olan ahşap bölümünde oturuyorlardı. O ise, evin diğer bölümüyle, “İşkence Köprüsü”nü² hatırlatan ve her iki ucunda bulunan demir kapılar sayesinde sınıksız kapanan bir köprüyle irtibat sağlayan kalesinin içinde, yani “kâgir”inde (söylendiği şekliyle) tek başına kalıyordu.

Şatosunun içine kimsenin girmesine izin vermiyordu, “kadın köle”sine bile. O dönemde Poli’de “hizmetçi” kelimesi hemen hemen bilinmiyordu. “Kadın köle” veya “erkek köle” diyorduk ve hiç kimse de bu kelimeyi hakaret olarak algılamıyordu.

Fenerlis’in “kâgir”inde düzen ve temizlik bulduğumu söyleyemem. Hayır, her şey toz içinde ve birbirinin üzerindeydi. Dar parmaklıklıklı pencerelerle biri diğerinin üzerine inşa edilmiş ve aralarındaki bağlantının helezonik –Bizanslıların “kohlidi”³ mimari tarzı– bir merdivenle sağlandığı bu iki odanın içinde neler yoktu ki.

Tüm aile fertlerinin içinde sohbetinden memnun kaldığı tek kişi bendim. Bu nedenle Fenerlis, ölmeden önce, çeşitli aile yadigârlarını bana emanet etti: ortak atamız Fenerlis’in resmi, vasiyetnamesi, nargilesi ve kavukluğu, yani kavuğunu koyduğu raf. Fehris’in beratıyla eski dönemin çok ender “beratlı” tüccarlarından Çelebi Hannas’ın beratına, bir başka deyişle bir padişah fermanı sayesinde iş icabı tüm İmparatorluğu dolaşma hakkını veren belgeye sahip olma şansını da ona borçluyum. Bir buçuk metre uzunluğundaki pasaport olarak nitelendirebileceğimiz bu belge altın, kırmızı ve siyah olmak üzere üç farklı renkteki mürekkeple yazılırdı.

Fenerlis, son yıllarında askeri başhekimliğe terfi etti ve askeri üniforma giydi. Artık kendisine Bey yerine Paşa deniyordu.

Türk kara ordusunda veya deniz kuvvetlerinde yüksek rütbelere sahip birçok soydaşımı tanıdım. Bunların arasından bahsedebileceklerim şunlardır: Zoiros Paşa, Kosmas Paşa, Lambikis Paşa, Makridis Paşa, Konstantinidis Paşa.

¹ Eski para bilimiyle uğraşan kişi. (ç.n.)

² İtalya’nın Venedik şehrindeki köprülerden biri. (ç.n.)

³ Salganyoz. (ç.n.)

Her Paskalya, bu beyler resmi üniformalarını giyip Patrikhane'ye giderler ve Patrik'imizin etrafında kurulmuş bir karargaha benzerlerdi. Üniformaları, doğal olarak, bir zamanlar önemli görevlerde bulunan fakat sadece sivil rütbeleri olan diğer soydaşların altın siyah karışımı kıyafetlerinden daha gösterişliydi.

Kuzenimiz Fenerlis Paşa'nın en büyük talihsizliği, bütün sülalenin içinde, zevklerini sadece benim miras almış olmamdır.

Öldüğü zaman, kızlarından biri alelacele Büyük Bedesten'deki Musevileri çağırdı ve o güzelim koleksiyonları tek bir gün içinde çok ucuza elden çıkardı.

ABDÜLHAMİT

Dedem Therapia'ya yazlığa gittiği zaman, bazen işi gereği en kısa yoldan Pera'ya inmek zorunda kalmış. Bugünkü gibi ne sık ne de süratli olan Vosporos'un tarifeli vapurlarını kullanmak yerine, arabasına binip güzel manzaralı Route Moûtiers'i boydan boya geçer ve sadece iki saatte Pera'ya varmış.

Bu yeni anayol, o zamanlar bir Türk köşkü olan Derbent Köşkü'nün önünden geçmektedir. Köşk, bir gün sultan olacağını hiç kimsenin öngöremeyeceği Sultan ailesinin bir üyesine aittir. Dönemin Sultan'ı Abdülaziz, henüz genç ve sağlıklıdır o zamanlar. Tahtın ilk veliahtı yeğeni Şehzade Murat'tır. Bu köşkün sahibi, Murat'ın en küçük erkek kardeşidir ve ismi Hamit'tir. Tüm dünyadan elini ayağını çekmiş bir şekilde yaşamakta ve hiç kimse de onu önemsememektedir.

Dedem tamamen şans eseri kendisiyle tanışır. Bu yetenekli banker hakkında çok şeyler duymuş olan Sultan Hamit ondan, iş hakkında konuşmak üzere bir gün köşküne gelmesini rica eder. Şehzade soluk benizli, zayıf, büyük burunlu, çok çirkin ve çekingen bir delikanlıdır. Fakat konuşurken sergilediği samimiyet, onu dedemin gözünde hemen çok sempatik biri yapar.

Hamit'in büyük bir serveti vardır; ancak danışmanları bu serveti o derece kötü yönetmişlerdir ki gırtlığına kadar borca batmıştır. Henüz tahsil edilmeyen alacaklar peşinen harcanmış olduğundan gelecek de karanlık görünmektedir. Tefeciler ise kafasını kaldırmasına izin vermemektedirler.

Zarifi bu durumu yoluna koymayı candan kabul eder. Borçları öder, serveti kurtarır ve her ay geçinmesi için gerekli olan miktarı Hamit'e vererek tüm servetinin idaresini üstlenir. Birkaç sene içinde Hamit yine çok büyük bir gelire sahip olur; aynı zamanda ipo-

teklerden de kurtulmuştur. Bu arada dedem ona gelirler ve giderler hesabını ve giderlerin gelirleri geçmemesi gerektiğini öğretir.

Şehzade, çözümlenemez zannettiği bir sorunun başarıyla halledilmesine çok memnun olur. Gözünde bir kahramana dönüşen bu insana şükran duygularını ve sevgisini nasıl ifade edeceğini bilememektedir. Bu coşkuyla onu “babam” diye çağırmaya başlar. Daha sonra gelişen tüm olaylara rağmen, Hamit ona hep bu şekilde hitap edecektir.

Daha sonra Hamit, dedeme bir şey danışmak ihtiyacı duyduğunda, evimize gelme alışkanlığı edinir ve yavaş yavaş evdeki herkesle dost olur. Hamit o zamanlar son derece ciddi, okumuş ve özgürlükten yana bir çocuk gibi görünmektedir. Dedem, eğer bir gün şans ona güler de sultan olursa, Türkiye’nin onun asası altında ileri ve refah dolu günler göreceğine emindir. Galiba şans onun yüzüne gülmeye başlamıştır da.

Birkaç sene sonra, 1876’da, Sultan Abdülaziz tahtından indirilir ve isyancılar onu intihar etmeye zorlarlar. Yerini V. Murat alır. Fakat altı ay sonra, yeni bir isyan onu da tahtından eder. Murat, Polî’nin en güzel saraylarından birine, Vosporos’un üzerinde inşa edilmiş olan Çırağan’a* hapsedilir. Böylece Abdülhamit, Sultan ilan edilir.

Dedem, Türkiye için hayal ettiği altın çağın hemen başlayacağını zanneder. Yeni Sultan’ın aldığı ilk kararlar iyimserlik aşılamaktadır, halkın büyük bölümü bir iyileşme umut etmeye başlamıştır. Türkiye tarihinde ilk kez, mutlakiyetçi bir hükümdar Anayasa’yı getirir. Fakat trajik olaylar birbiri ardına yaşanmaya başlar. En önemlisi Osmanlı-Rus Savaşı ve ortaya çıkan rezil koşullardır.

Hayal kırıklığına uğramış olan Abdülhamit, halka verdiği özgürlüklerin daha büyük kötülüklere sebebiyet verebileceği fikriyle titreyerek, vermiş olduğu muafiyetleri geri alır, Anayasa’yı iptal eder ve kendisini cesaretlendiren Mithat Paşa’yı Arabistan’ın bir çölüne sürgüne gönderir.

Sultan, hükümetin idaresini eline almaya karar verir.

Dedemle olan ilişkileri, Türk milleti için hoş olmayan bu olaylardan etkilenmez. Sultan, önceden de olduğu gibi, dedeme aynı güveni beslemeye ve sürekli ona danışmaya devam eder. Zarifi, Türki-

* Diplokionio (Beşiktaş) civarındaki bu saray, Abdülaziz zamanında, Ermeni mimar Sarkis Balyan tarafından tekrar inşa edilir. 1909’da Osmanlı Ayan ve Mebuslar Meclisi burada toplanır. 1910 yılında bir yangın sonucunda zarar görür.

ye'nin ve Rum halkının iyi niyetli hükümdar tarafından kurtulacağına inanmaya devam etmektedir.

Sultan'ın dedeme olan sevgisi, herkesin gözlerini dedemin üzerine çevirmesine sebebiyet verir. Dedem her konuda astığı astık, kestiği kestik biridir. Ama kendisi için hiçbir şey istememektedir. Nişan ve rütbeleri kabul etmez. Fakat karısı söz konusu olduğunda, aynı uzlaşmazlığı sürdürmesine gerek yoktur.

Hamit o yıllarda, kadınlar için bir nişan vermeye başlar: Şefkat Nişanı. Bu büyük madalyayı alan ilk üç Hristiyan kadın, İngiltere Sefiresi Lady Dufferin, Türkiye'nin Dışişleri Bakanı Aleksandro Karatheodoris Paşa'nın eşi ve babaannemdir.¹

Sultan sık sık dedeme:

“Reaya ol, seni vezir yapacağım” demektedir.

Fakat dedem, Yunan vatandaşlığından vazgeçmeyi asla kabul etmez.

Her sabah, işyerine gitmek için odasından aşağıya indiğinde, evin salonunu Türklerle olan sorunlarının çözümlenmesi hususunda dedemin aracılığını talep etmek için bekleyen kalabalıkla karşılaşır. Bu insanların arasında bazen, dedemin duruma müdahalesini talep etmek için gelen Büyük Güçlerin büyükelçileri de bulunmaktadır! Dedem onlara hemen hemen her zaman, şu şekilde cevap verir:

“Bu talep ettiğiniz şeyin imparatorluğun yararına olduğu hususunda önce beni ikna ederseniz, ben de Sultan'la konuşmayı üstlenirim.”

Dedemin Sultan'la arasındaki güven ilişkisi tabii ki atam için onur vericidir; ancak hareketleri ve faaliyetleri sürekli olarak kontrol altında tutulmaktadır.

Dedem, yurtdışına her çıkışında Başkatip'e:

“Birkaç gün içinde seyahate çıkacağım. Sultan Hazretleri'nin bana havale etmek istediği herhangi bir emri var mı?” diye sormayı bir yükümlülük olarak görmektedir.

Bu, Sultan'ı gideceğinden haberdar etmek ve onun rızasını almak için uygun bir yöntemdir.

İlk yıllarda, Sultan hemen cevap verir, dedem de istediği gün gider. Fakat daha sonraları, dedemin saygınlığı arttıkça, gayet doğal

¹ Sultan II. Abdülhamit devrinde verilmeye başlanan Şefkat Nişanı, savaş ve felaket kurbanlarına yardım eden kadınlara verilir, ölüm halinde geri alınmaz ve kullanılmak kaydıyla vârislere hatıra diye saklanmak üzere bırakılırdı. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda ilk kez verilen Şevkat Nişanı, Osmanlı sultanlarına, kraliçe ve prenseslere, yerli ve yabancı diplomat eşlerine verilirdi. (ç.n.)

olarak onu çekemeyen bazı kişiler ortaya çıkar. Ancak, Sultan'ın karakteri de değişir. Pek çok kişi onun zaaflarından yararlanmaya başlamakta gecikmez. Artık cevaplar çok gecikmektedir. Zarifi'nin düşmanlarının iftiraları, şüpheli Hamit tarafından inandırıcı bulunmaktadır. Bu kişilerden biri olan Sultan'ın başhekimisi Spiridon Mavrogenis Paşa, saraydaki konumunu, Zarifi'nin seyahatlerinin komplocu amaçları olduğuna dair efendisini ikna etmeye çalışmakta kulanır.

Bir keresinde dedem gitmek için acele etmektedir. Her zamanki usulle önceden haber vermek için saraya gider. Fakat günler geçmekte ve Sultan hiçbir cevap vermemektedir. Daha sonraki girişimleri de sonuçsuz kalır. Sonunda beklemekten bıkar ve gider.

“Görüyorsunuz, Majesteleri” diyerek başhekimisi bu fırsatı değerlendirir. “Zarifi'nin hain olduğunu söylemekte haklıyım.”

O günden itibaren Sultan'la dedemin arasına soğukluk girer. Sultan ona olan güvenini kaybeder. Fakat bu durum, dedemi çok da fazla üzmez; çünkü Hamit, her türlü iyi niyetini boğarak ellerini kana bulayacak, Osmanlı'yı gelmiş geçmiş en rezil imparatorluklardan biri yapacaktır. Daha sonra kendisini tamamen ele geçirecek olan paranoya belirtileri kendini göstermeye başlamıştır bile.

Dedemi üzen tek şey, Rum unsurunun önemli bir rol oynayacağı Abdülhamit'in kişiliğinde, Türkiye'nin bir reformcusu hayali görülmüş olmasıdır. Böylece hayaller sonsuza dek kaybolur ve parçalanmaya başlamış olan Osmanlı Devleti'nin felakete doğru gitmesi-ne artık hiçbir şeyin engel olamayacağı açık seçik görülür.

BABAM

Öğrencilik yıllarından başlayarak, tekrar babamı anlatma zamanı geldi. Leonida Zarifi, ailesini diken üstünde oturtan, o kolay hastalanan çocuk değildir artık. Şimdi Heybeliada Ticaret Okulu'nda yatılı öğrencidir. İlk başta okula yalnız gidip gelmektedir. Bir sene sonra, küçük erkek kardeşi Perikli eşlik etmeye başlar ona. Yakışıklı ve zayıf olan Perikli, ebeveyninin şımarık çocuğuydur; her isteği yerine getirilmektedir. Okuldaki zor yaşam Perikli'yi çok çabuk hayal kırıklığına uğratar ve ailesi, şikayetlerini dikkate alarak, öğrenimine devam etmesi için onu dayısı Stefanaki Zafiropulos'un yanına Marsilya'ya gönderir. Bu tercihlerinden dolayı babam hiçbir zaman yakınmaz ve Halki'de kalır.

Heybeliada Ticaret Okulu, eski Panayia Manastırı'nda öğrenim vermeye başlamıştır, bu nedenle de insanlar hâlâ bu okula Sholi Panayia demektedir. Okul, mülk dışında, manastıra ilişkin her şeyi de benimsemiştir. Okulun katı keşiş kuralları öğrencileri, meşakkat ve mahrumiyetleri eğitimlerinin bir parçası olarak bu ortamda yaşamaya mecbur etmektedir. Rum çocukları, tıpkı manastır rahipleri gibi, oruç ve dualarla, tam bir münzevi hayatı yaşamakta ve eğitimlerine devam etmektedir.

Doğuştan sade ve sabırlı olan babam, yeni ortama kolay uyum sağlar. Dedem okulun başkanı olmasına rağmen, babam bu avantajdan yararlanmamayı tercih eder. Okulun alt kademe çalışanlarının suç ortaklığı sayesinde sık sık mutfağa girip açlığını bastırabilmektedir. Bazen de, ekmekçinin geçtiği saatleri kollamakta, bir duvarın arkasında pusuya yatmakta ve geçerken sepetinden bir somun aşırmaktadır. Fakat babam, tüm bu haylazlıkları öyle bir kıvırıyor, öyle bir tatlılıkla yapıyormuş ki, okul çalışanları ondan nefret etmek şöyle dursun ona bayılıyorlarmış.

Çocukluk yıllarımda, bir keresinde babam senelerdir ayak basmadığı okulunu görmeye giderken beni de beraberinde götürdüğünde bu durumu kendi gözlerimle gördüm. Babam, okulun kendi öğrencilik yıllarındaki kapıcısı ve aşçısıyla karşılaştığında nasıl da duygulanmıştı! Bu basit insanların, bu kurnaz öğrenciye karşı besledikleri sevginin yüzlerine nasıl yansıdığını gördüm.

Okulun kuralları uzun seneler hiç değişmedi ve babam mezun olduktan sonra da, katı bir öğrenim anlayışı olan bu manastırda öğrenciler eziyet çekmeye devam ettiler. Seneler sonra, kurumun Yönetim Kurulu'na girdiğimde, bazı iyileştirmeler yapabilmek için çok sıkı bir mücadele vermem gerekti.

Babam eğitimi Heybeliada Ticaret Okulu'nda tamamlar ve diplomasını dedemin elinden alır. Akabinde, ticari eğitimi tamamlaması için, onu da erkek kardeşi Perikli'nin yanına Marsilya'ya gönderirler. Kardeşler mezun olduklarında, Perikli, Stefanaki Zafirooulos Dayı'nın dükkânında çalışmaya başlar ve orada meslek hayatında ilerler. Babam ise, Londra'daki ekonomi çevrelerini tanımak amacıyla, oraya gitme kararı alır. Hayata ve insana ilişkin ilk bilgileri Rum okulunda, ticaretin alfabesini ise İngiltere'de öğrenir. Böylece, tüm yaşamı boyunca, bu iki geleneğe çok sıkı bir şekilde sadık kalır: vatanına duyduğu sevgiye ve İngiliz çalışma metoduna.

Londra'da amcası Mihalaki Zarifi'ye ait bir Rum işletmesinde staj yapar.

XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren, Yunanların yurtdışına göç etme eğilimi artmaya başlamıştır. Ticaret içgüdüsüyle denizin cazibesi onları, bazen eski Yunan sömürgelerine, bazen de yeni ticaret limanlarına götürür. Böylece Odesa, Trieste, Livorno, Marsilya, Londra'da güçlü soydaş cemaatleri oluşturulur. Bunlardan en önemlisi Londra'dakidir. Buradaki cemaatin çekirdeği, daha İsyan'dan önce buraya gelen Hioslular tarafından oluşturulmuştur. Fakat, bunların sayısı, Hios'taki katliamlardan kurtulabilen korkmuş ada sakinlerinin İngiliz başkentine, yurttaşlarının yanına sığınmaları sonucunda, önemli derecede artar.

Kabiliyet ve esnekliğiyle ayırt edilen Rum kimliği, yavaş yavaş Londra'nın ekonomi hayatında önemli bir unsur olmayı başarır. Sağlam Rum geleneklerinin bir arada tuttuğu ve işlerinde birbirlerine destek olan Rumlar, buğday ticaretinin büyük bir bölümünü tek başlarına ellerine almışlardır. Buğday borsası "Baltic" o derece Rumlaşmıştır ki, Ortodoksların büyük bayramlarında müşteri azlığından resmi olarak kapalı tutulmaktadır.

Londra'nun bu Rum kolonisi bugün ziyaretçiye ne kadar da farklı görünüyor. Her şeyden önde dil kaybolmuştur. Bugünkü Hioslu İngiliz'in en azından Yunanca "kalimera"¹ diyebilmesi bile büyük bir olaydır. Hem sonra, hepsi yerli halkla kaynaştığından artık onları ara ki bulasın?

Eskiden ataları, kiliselerinin etrafında toplanmış olarak yerli halktan ayrı mahallede yaşıyorlar ve böylece gelenek ve göreneklerini koruyabiliyorlardı.

Onlar için önemli olan, kızlarına çeyiz vermek, onların diğer soydaşlarıyla iyi bir izdivaç yapmalarını sağlamak amacıyla imkânları dahilinde toplayabilecekleri en fazla serveti toplamak ve ticaret dünyasında iyi bir ün elde etmektir. Eğer Hioslu İngilizler büyük servetler edinmeyi başardılarsa, bunun, istisnalar dışında, bu gurbetçi Rumların artık hayat felsefeleri haline gelmiş çalışkanlıklarına ve ticari sezgilerinin kuvvetli olmasına bağlı olduğuna inanıyorum.

Herhangi biri bu erdemleri Mihalaki Amca'nın evinde de bulabilirdi. Fakat, şansını aramaya değil, sadece iktisat eğitimi almak için Londra'ya gitmiş olan babam, şüphesiz insanı zengin eden, ancak yaşamı zor ve kasvetli kılan bu hayat tarzından etkilenmez. Bu nedenle, Hioslu İngiliz havasından kaçmak ve biraz gençliğinin tadına varmak için, büyük bir sabırsızlıkla "week-end"i bekler. Onunla karşılaşan insanlardan hiçbiri, bu zayıf ve çirkin gencin ne denli ateşli bir ruha sahip olduğunu hayal edemez.

Öyle görünüyor ki, bu iki günlük kaçamaklar, babam için büyük memnuniyet kaynağıydı. Son senelerinde, Londra'daki çılgınlıkları hakkında epey konuşmak nasip oldu. İngiliz nehirlerinin cazibesini, o geniş, sığ ve tek kürekli kayıklarda çekici İngiliz kızlarıyla yaptığı gezileri ve her Cumartesi Pazar aşk yuvalarına dönüşen Times Nehri'nin kıyılarındaki bungalovlardaki hayatı bana bıkıp usanmadan defalarca anlattı.

Babam, gençlik yıllarında başından geçen şu olayı da anlatmayı çok seviyordu: Bir gün, bir yere gitmek için arabaya biner. Aniden yolda, içinden İngiliz arabacıya bir şaka yapmak gelir. Gece vaktidir. Gideceği yere vardığında arabadan iner ve arabacıya dönerek:

"Fenerinin mumunu aşağı indirebilir misin? Arabanın içine bir liram düştü ve kibrit yakarak bulmayı başaramıyorum" der.

¹ Yun: Günaydın. (ç.n.)

Bunu duyan kurnaz İngiliz, bir an bile duraksamadan, atını kuvvetle kamçılar ve günün volisini vurduğunu zannederek sisin içinde kaybolur.

Kaldırımında öylece kalan babam gülmekten kırılır.

“Oh olsun hilekâra” diye mırıldanır.

Sonra, arabacıya hiçbir ücret ödemediyse, kabahatin sadece arabacının şerefsizliğinde olduğunu düşünerek, vicdanı rahat bir şekilde yoluna devam eder.

Babam, Londra’da takriben beş yıl kaldıktan sonra, Akdeniz’in bulutsuz göğüne tekrar kavuşmak üzere, İngiliz başkentinin buz gibi soğuk sisini terk eder. Marsilya’ya gelir ve oradaki müşterek ticarethanemizde çalışmaya başlar. Aynı işyerinde çalışan erkek kardeşi Perikli çoktan evlenmiştir. Perikli’nin karısı Fani Rodokanaki üne, zenginliğe, güzelliğe sahip Marsilya’nın en gözde gelinidir. Fani’nin kız kardeşi İsavela, kısa bir süre sonra, o zamanlar büyükelçilikte katipli olan, daha sonra da Yunanistan’ın Dışişleri Bakanı olan Aleko Skuzes’le evlenir.

BABAMIN KARDEŞLERİ

Yıl 1868... Babam Poli'den ayrılalı sekiz sene olmuştur. Bu arada hayat durmaz. Dedemin ailesi beşinci bir çocukla daha da büyümüştür. Stefano Zarifi 1863'te Therapia'da doğar. Babaannem kırk altı yaşını geçmiştir. Bir kadının o yaşta çocuk sahibi olması o kadar enderdir ki, ilk belirtiler ortaya çıktığında, ne doktorlar ne de babaannem hamilelik ihtimalini akıllarına bile getirmezler.

Çocuk doğduktan sonra, babaannem kendini çok daha büyük bir çaresizliğin içinde bulur. Kendi yaşındaki kadınların çoktan nine oldukları bir zamanda, Tanrı kendisine yeni bir çocuk göndermiştir. Ancak o artık çocuk büyütme pratiğini yitirmiş, yıllar içinde de ağırlaşmıştır. Üstelik son derece gürültülü ev ortamının bir çocuğun yetiştirilmesi için en uygun yer olmadığını düşünür. Ayrıca, ailesine ve kocasına karşı olan sorumlulukları artmıştır. Bu nedenlerden ötürü, Stefano'nun bakımı ve eğitimi için gerekli olan zamanı ayırması kendisi için çok zordur.

Böylece, anne şefkatini içinde boğarak oğlundan ayrılma kararı alır. Pera'daki evin yakınındaki Hacopulos Pasajı'nda* üç oda kiralanır. Genç oğul buraya kapatılır ve kaba saba biri olarak nam salmış Nikokavuras isminde asık suratlı bir öğretmenin bakımına teslim edilir.

Bu çocuk, çok katı kurallarla, acemi eğitimcisinin kılı kırk yaran disipliniyle büyür. Bütün aile Therapia'ya yazlığa giderken Stefano pasajın karanlık odalarında kalmaya devam eder. Sadece Pazar günleri gidip ailesini görmeye hakkı vardır.

* İsodion tis Theotoku Kilisesi'nin [Panayia Rum Ortodoks Kilisesi. (ç.n.)] yanındaki bu pasaj Pera'nın Megali Odos'unu [İstiklal Caddesi. (ç.n.)] Mnimatakia Sokağı'na [Mezarlıklar Sokağı. (ç.n.)] bağlar. Pasajın sahibi, Pringiponisia Belediye Başkanlığı görevini de yapmış olan büyük rantiyer Yani (John) Hacopulos'tur.

Böylece, çocukluk ve gençlik yıllarını bu kapalı cezaevinde, hayattan ve hayatın zevklerinden uzak geçiren Stefano yavaş yavaş isyan bayraklarını çekmeye başlar. Stefano, bu dört duvardan kurtulduğundaysa, kaybolan yılları yakalama çabasıyla ve tecrübesiz bir kişinin merakıyla hayata sarılır. Bu davranışı bize, hayatında daha sonra yaşayacağı dranu açıklıyor.

Babanun Poli'de olmadığı sürede meydana gelen ikinci ailevi olay, babamın büyük kız kardeşi Sofia'nın evliliğidir.

Sofia Hala, dedemin diğer çocukları arasında bir mucizeydi. Her şeyiyle babasına benzeyen sadece oydu. Böylece, Zafiropulosların karakteristik özelliklerinden kurtulmuştu. Güzel, tombul ve güler yüzlüydü. Diğer yeteneklerinden başka, açık kalpliliğini, cömertliğini ve iyiliğini de dedemden almıştı; o derece ki, çoğu zaman neredeyse bu özelliği bir kusura dönüşüyordu. Poli'de onu tanıyan herkes, artık bir atasözü gibi dilden dile dolaşan "Sofia'nın kalbi"nden bahsediyordu.

Bu neşeli kızı, on sekiz yaşına bastığında, kendisinden yaşça çok büyük biriyle evlendirirler. Odisea Negropontis, Hioslu çok zengin bir tüccardır ve çok iyi bir ailenin oğludur; Romanya'daki Galati'ye yerleşmiştir. Uzun boylu, esmer, kel, siyah sakallıdır ve daima siyah bir redingotun içine sıkışmış bir görüntüsü vardır. Sevimsiz, her türlü ruhi zarafetten yoksun olan bu adam, işlerinden başka hiçbir şey düşünmemektedir. Tuna ve Poli'de işyerleri ve Romanya'nın çeşitli yerlerinde göz alabildiğine geniş arazileri bulunmaktadır.

Somurtkanlığı işleri söz konusu olduğunda karamsarlığa dönüşmekte, her yere daha işin başında felaket getirmektedir. Borsada "zirvedekilerle" oynayabileceğini anlaması imkânsızdır. İflah olmaz "baissier"¹ * taktiğini uygulayarak neredeyse iflas edecek bir noktaya gelir.

Fakat olayları vaktinden önce ifşa etmeyelim. Sofia hâlâ mutludur; hayatı kendisine bitmez tükenmez bir rüya gibi gösteren gençliğinin idealleriyle dolu Galati'ye gider.

Sofia'dan yedi yaş küçük olan babamın ikinci kız kardeşi Tereza, ablasının tam tersidir. Tereza annesinin sadık kopyasıdır. Annesinde olduğu gibi, kendisinde de doğal kabiliyetlerin eksikliğini başka

¹ Borsada Ayı Piyasası da denir. Gelecek hakkında karamsarlığın ve fiyatların düşeceği beklentisinin hakim olduğu piyasadır. Bu ortamda, kişiler ellerindeki hisse senetlerini gelecekte daha ucuza alabileceklerini düşünerek satarlar. (ç.n.)

* Fiyatların düşmesinden kâr gözetken borsa oyuncusu.

meziyetler tamamlar: sağduyu, hamaratlık, ileri görüşlülük. Sanata, edebiyata karşı büyük bir merakı vardı. Tabiat kendisini dahi kılma-
mıştı ama okuma gayreti sayesinde, hemen her konuda sağlam bil-
gilere sahip olmayı başarmıştı.

O da iyi kalpliydi; fakat ablası gibi parasını ayırım gözetmeden et-
rafa saçmak yerine, para kesesini açmadan önce, yardımını talep eden
kişinin bu yardıma layık olup olmadığını bilmek isterdi.

Tereza, oldukça erken yaşta evde yalnız kalır. Erkekler yurtdı-
şındadır, ablası Romanya'da evlidir ve küçük erkek kardeşi de Niko-
kavuras'ın ellerindedir. Tereza, dedemin arada bir kendisine verdi-
ği harçlığın bir bölümünü hayır işlerine, az bir bölümünü giysilere
verir, kalan kısmı ise sanat eserlerine gider.

Yatak odasının yanında şık bir salon oluşturup bunları düzenle-
mişti. Sanat eserlerine ve halılara rağmen, insanın dikkatini çeken,
Tereza'nın Poli'nin Büyük Çarşı'sından* bulup satın aldığı yeni şey-
lerle devamlı zenginleştirdiği odayı çepeçevre dolanan raftı.

Resim ve müzik bilgisi dışında, Tereza belli başlı Avrupa dilleri-
ni konuşuyordu. Öğrenme tutkusu burada da son bulmamıştır. Bir
gün, Türk dilini ve edebiyatını öğrenmeyi aklına koyar. Bu hevesi,
kendi döneminde yaşayan bir Rum kızı için eşsiz olmasa bile nadir
bir durumdur. Dedem onun bu arzusunu öğrenince, herhangi uka-
la bir soydaşının sözlerine hedef olmamak için, Türk-Fransız Lisesi
Galatasaray'ın Fransız müdürü d'Hollys'e başvurur. Okul müdürü
kendisine, Fransızca ve Türkçe bilen, Siros Adalı² Katolik bir öğre-
tim görevlisini, Selim Melhame'yi tavsiye eder.

Melhame, önemsiz ve mütevazı bir öğretmendir. Evimizin ana
giriş kapısı onu o derece korkutur ki, her zaman hizmetkârların ka-
pısını çalar ve arka merdiveni kullanır. Dersler başladığında, dedem
sıkça kızının çalışma odasına girmekte ve hiç bilmediği Türkçe dil-
bilgisini ve yazmayı öğrenme hevesiyle dersi izlemektedir. Böylece,
Selim'i de yakından tanıma ve onun zekasını, değerini anlama fırsatı
bulur.

Bir gün ona, bir konuyu görüşmek için gideceği Bakanlık'ta ken-
disine eşlik etmesini rica eder. Dedem kupa arabasına³ biner, Selim
ise arabacının yanındaki yere oturur. Öyle görünüyor ki, dedem

* Poli'nin meşhur, üstü kubbelerle kaplı Kapalı Çarşı'sı.

² Yunanistan'ın Mora Yarımadası'nın doğusuna bulunan Kiklades Adaları (Kiklat Adaları)
arasında yer alan ada. (ç.n.)

³ Kapalı ve yalnız arkada oturulacak yeri olan dört tekerlekli araba. (ç.n.)

onun hizmetlerinden memnun kalmıştır; çünkü bundan başka pek çok defa Türk yetkililerine yaptığı ziyaretlerinde onu da yanında götürür.

Bu, efsanevi bir meslek hayatının başlangıcıdır. Selim öğretmenlikten katipliğe, sonra şefliğe, sonunda da müdürlüğe terfi eder. Zekası ve dedemin desteği sayesinde, Osmanlı Düyun-u Umumiye İdaresi'ne müdür olarak atanmayı da başarır.

İnanılmaz bir süratle imparatorluk Türkiye'sinin daha yüksek makamlarına tırmanır; hatta Bakan olur! Selim Lübnan'dan aç yola çıkarak birkaç sene içinde en yüksek rütbeleri ele geçiren bütün bir maceraperest nesli de beraberinde yükseltmeyi becerir.

Tereza, evin tek kızı olarak, toplumsal görevlerde ailesine yardım etmeye çok çabuk başlar. Sahip olduğu sosyal erdemler sayesinde, o dönemdeki diplomatik çevrenin önde gelen şahsiyetleriyle, yabancılarla kişisel arkadaşlıklar geliştirmeyi kolayca başarır.

Bu ilişkileri o derece sağlamdır ki, seneler sonra, Andoni Vlastos'un karısı olarak Paris'e yerleşir ve kendisinden daha zengin ve daha güzel olan, bir ömür boyu tanınmış kişileri evlerine boşuna çekmeye çalışan bunca Rum kadının arasında Tereza, salonunda pek çok ismi kısa bir süre içinde ağırlamayı başarır.

Hamit'in daha şehzadeyken, evimize geldiğini ve yemeklerimizi bizimle dostça paylaştığını söylemiştik. Ya sadece nezaketten ya da dostane davranıştan olacak, Hamit evin tek kızı olan Tereza'yla arkadaşlık etmiştir. Sultan olduğu zaman, Tereza'yı memnun etmek düşüncesiyle, bütün bir haftayı geçirmesi ve bu vesileyle imparatorluk harem hayatını yakından tanıması için onu saraya davet eder. Sultan, hem Tereza'ya arkadaşlık etmesi, hem de bu kadar çok Afrikalı haremağası ve başka dinden köleler arasında kalınca korkınması için, Tereza'yla yaşıt olan ve daha sonra Bayan Rikaki ismini alan Aristarhis'in kızı Eleni Mavroyeni'yi de çağırır.

Harem kadınlarının Türk müziğinin ve mutfağının tüm güzelliklerini onların önlerine sermesine rağmen, Sultan'ın gösterdiği bu nezaketin kızlarımızı hoşnut ettiği pek söylenemez. Türkçe yapılan sohbet, misafirler tarafından anlaşılmadığında her seferinde, sarayda görevli bir Alman kadın öğretmen dragoman görevini yerine getirmektedir.

Ağırlama faslı bitip de ziyaretlerinin son gününe gelindiğinde, Hamit'in kızları fikir sahibi olmak için, iki Rum kızından Avrupalı bir dans gösterisi rica ederler. Alman kadın öğretmen piyanonun başına geçer ve kendinden geçmiş haremın önünde iki kız dönmeye

başlar. Polkalar, valsler, mazurkalar birbiri ardına gelmekte ve her arada, mabeyin alkışlarla ve her türlü tezahüratla inlemektedir. Bu mahkûm varlıklar, haremın monoton yaşamında yeni bir şey görmeye öylesine susamışlardır ki, dansözlerin gösterilerine devam etmeleri için yalvarırlar. Nihayet iki genç kız yorgunluktan bitkin ve soluk soluğa önlerine çıkan ilk divana yığılır.

Halam, o zamanlar, Hamit'in en büyük iki kızıyla arasındaki dostluğu dans sanatına borçlu olacağını hayal edemezdi herhalde. Evlendikten sonra Poli'ye her geldiğinde, onları saraylarında ziyaret etmek zorunda kalır.

Türk prensesler, bir Türk kahramanı olan, Plevne'nin savunucusu Osman Paşa'nın* yakışıklı ve kültürlü oğullarıyla evlenmiştir ve Vosporos'a bakan yamaçlarda inşa edilmiş özel saraylarda oturmak-tadırlar.

Tereza Hala onları görmeye gittiğinde, Türk arkadaşları kendisini en sıcak şekilde karşılamaktadır. Kahve servisi tam bir merasimdir. Kadın köle tepside "zarfları" getirir. Zarflardan ikisi elmasla süslüdür ve biri halam, diğeriye Sultan için ayrılmıştır. Diğeri için konulan zarflar sırf gümüştedir. Osmanlı Prensesi, bu davranışıyla arkadaşını kendisiyle aynı yere koymaktadır ve Türk geleneklerine göre kocası için bile yapmadığı bir şekilde, onu onurlandırmaktadır.

Türk koca, adeta ulusa mal olmuş bir ailenin oğlu olmasına ve yüce eşi pek çok kez sözü kendisine yöneltmesine rağmen, ziyarette sohbete katılmadan hazır bulunmaktadır. Yabancı dil bilmesine karşın, kimliği sadece Türkçe'yi kullanmasına izin vermektedir.

Konuşma sona erdiğinde, koca, halama eşlik etmesi yönündeki talimata uyarak, ona kolunu uzatmakta ve kendisine kayığına kadar eşlik etmektedir. Prenses odalarının eşiğinden geçer geçmez Prens'in dili beklenmedik bir şekilde çözülmekte ve halamın "üçlüsü"nün (üç çift küreği olan kayık) sarayın rıhtımından Therapia'ya doğru uzaklaştığı ana kadar, Fransızca cümleler ağzından sular seller gibi akmaya başlamaktadır.

Mademki Türk prenslerinin hayatına dil uzattım, "Damat" diye isimlendirdikleri Sultan'ın güveyleleri hakkında konuşabilmek için, bari biraz konu dışına çıkayım.

En azından benim yaşadığım yıllarda, Türk despot, ailesinin kızlarından birini evlendirmesi söz konusu olduğunda, her seferinde

* 1887'de beş ay boyunca Rusya ve Romanya'nın en güçlü kuvvetlerine karşı direnmeyi başarır. Nihai mağlubiyete rağmen, bu olay Osmanlıların moralini yükseltir.

büyük bir kararsızlık içinde kalıyordu. Türkler için “soy”un hiçbir önemi olmaması nedeniyle Sultan, doğal olarak Prenses’i köklü bir aileden gelen birine vermek yerine, onu tahtından edecek veya ölümüne sebep olabilecek komplo ve suikastlardan kendisini korumak amacıyla, çoğu kez tanınmayan bir Osmanlı’yı damadı yapmayı tercih ederdi.

Sultan, damadını rütbelerle donatmaya özen gösterirdi. Ancak bu rütbeler sahibine gerçek herhangi bir yetki vermeden, basit birer unvan olarak kalırdı.

“Damat” bir hizmetkârdan veya bu laf biraz ağır kaçsa da, yüce eşinin memurundan başka bir şey değildi. Arkadaşlarının ve tanıdıklarının gıpta ettiği prens eş, bu altın kafese girerek, sadece karısının hizmetine girmiş oluyordu.

Resmi günlerde kendisini altına bürünmüş ve yüksek nişanlarla donanmış bir halde gören her kim olursa olsun, onun sarayının içinde bir kadının boyunduruğu altında olduğunu tasavvur edemezdi. Pek çok gelip geçenin tahmin edebileceği gibi, yaşadığı konak devamlı bir mutluluk yuvası değil, bitmez tükenmez bir aşağılanma merkeziydi.

Bu aşağılanma, kocanın sözde imtiyazını kullandığı zamanlarda bile son bulmuyordu. Bu durum, kesinkes erkek egemenliğinin hakim olduğu Türkiye gibi bir ülkede, çok daha garip görünüyordu.

Karıkoca görevlerinin yerine getirilmesinde söz sahibi Prenses’ti. Akşam kendisini yatağında kabul edeceğini o kocasına bildirirdi. Odasına girince, dosdoğru gerdek yatağına gitmek yerine, yüce eş yatağın ayaklarına doğru yönelir, örtüleri kaldırır, Prenses’in ayaklarını gıdıklamamaya özen göstererek başını çarşafın içine sokar ve yavaş yavaş vücudunu sürükleyip yastığın hizasına gelerek karısının emirlerini beklerdi.

Türkiye’nin siyasi hayatında hemen hiçbirinin rol almadığı “Damat”ların hayatı işte böyleydi.

Bazen herhangi şahsi bir değere sahip olmaları durumunda bile, evlilik bu sultani damatları, sadece şansın kurtarabileceği ebedi kaybolmaya mahkûm ediyordu.

İşte, bilge ve faal bir “Damat” olan ünlü Damat Ferit Paşa da, Abdülhamit’in kız kardeşiyle evlenmiş olduğu için, genç yaşlarda kariyerini feda etmek ve tek yoldaşı kitaplarıyla Vosporos’un en canlı sarayı olan Balta Limanı’na (Bizans döneminde Maheras) diri diri gömülmek zorunda kaldı.

Fakat aşağılanmanın her türünü yaşamak bu damadın kaderine yazılmıştı. Çünkü 1922’de, Türkiye’nin son Sultanı VI. Mehmet, sürekli zafer kazanan Mustafa Kemal’in varlığından paniğe kapılarak, Türk ihtilalcisinin zaferinin imparatorluğunun, hatta belki de hayatının sonu olacağından korktu, Damat Ferit’i vezir yapmayı düşündü ve ona en son Türk Kabinesi’ni oluşturma yetkisi verdi.

Fakat saltanat yitikti ve damada, Osmanlı İmparatorluğu’na mezarına kadar refakat etmekten başka bir şey kalmıyordu.

MARSİLYA

Biz yine babama ve Londra'daki ticaret stajından sonra geldiği 1866'nın Marsilya'sına dönelim. Dedemin ortak mağazalarının, dostluk ilişkileri içinde olduğu diğer ticari işyerleriyle işbirliği yaparak hissedarlara muazzam kârlar getiren büyük çaplarda işler üstlenmeye başladığı dönemdir. Babam ilk başta Marsilya'daki ticarethaneye basit bir çalışan olarak girer. Masası, kendisi gibi Zafiropulos & Zarifi İşletmesi'nin bir çalışanı olan ve kariyerini Fransa Başbakanı olarak tamamlayan Maurice Bouvier'nin masasının yanındadır.

Babamın tek geliri maaşıdır. Ancak, o etrafında milyonların dağıldığını görmekte ve aldığı maaş her ne kadar iyi olsa da babamı tatmin etmemektedir. Kişisel serveti yoktur. Dedemin para vermediği tek çocuktur. Halbuki diğer erkek ve kız çocuklarına evlendikleri zaman vermiştir.

Bu haksız durum, bir şekilde babamın canını sıkmaktadır; ancak gururuna yediremediğinden kimseye bu durumdan yakınmamaktadır.

Babam bir gün Marsilya'dan trene atlar ve hafta sonunu geçirmek için Monte Carlo'ya gider. İlk gece, şansını denemek için rulet oynamaya karar verir. Kumarhaneden çıktığı zaman cebinde yüz elli bin frank vardır.

İşte size orijinal denebilecek bir olay: Bu paralar “haydan gelen huya gider” atasözüne uygun bir şekilde uçup gideceği yerde, çok önemli bir servetin çekirdeğini oluşturur. Babam, cebindeki günahkâr yükü Marsilya'ya döner, dosdoğru işyerine gider ve paralarını yatırır. Hemen onun adına bir hesap açarlar ve şirketin kârından pay vermeye başlarlar.

Tabiat babamı neredeyse tüm güzelliklerinden yoksun bırakmıştı. Babam miyop, hareketlerinde kaba saba ve giyiminde özensizdi.

Saçını doğru düzgün ayırmaktan bile acizdi. Sosyetik bir insanın sahip olması gereken nitelikler onda yoktu; konuşmalarıysa espriden ve iltifattan uzaktı. Dahası, tüm hayatı boyunca, iflah olmaz bir şekilde dalgındı ve sosyal yaşam kurallarına karşı kayıtsızdı.

Fakat tüm bunlar, onun birkaç sene içinde Marsilya'nın en popüler insanı olmasını engellememiştir. Babam, Fokealılar (Foçalılar)¹ torunlarının kendisine olan sevgisini, sıradan birinin çok zor karşı koyabileceği ruhunun güzelliklerine borçludur. Kendisine yaklaşan ve dürüstlüğünü, iyiliğini ve sadeliğini keşfedenler fiziksel kusurlarını fark etmiyordu bile.

Bugün artık unutulmuş, fotoğraf dolu bir aile albümünde babamı, görkemli bir atın üstünde, I. François döneminin üniformasıyla gösteren bir fotoğraf bulunuyor. Küçükken albümün sayfalarını çevirdiğimizde bu şövalyeyi görünce daima durur ve hayran hayran ona baktık. Bu sırrı tek başımıza çözemez ve babama başvururduk; o ise gururlanmadan, içinden gelerek bu konuda bizi aydınlatırdı.

Marsilya'da olduğu yıllarda, belediye yardım amaçlı bir temsil düzenlemeye karar verir. Dönemin kıyafetleriyle, I. François'nın maiyetindekilerle birlikte Marsilya'yı ziyarete geldiğinde şehre girişini canlandırma kararı alınır. Temsilde yer alması için babama da teklif götürülür. Babam da büyük bir mutlulukla bu teklifi kabul eder. Gösteri bittikten sonra, her ne kadar garip olsa da, güzel kıyafetini ölümsüzleştirmek için fotoğraf çektmek ister. Ancak, o zamanlar teknik sebeplerden dolayı, açık havada fotoğraf çektilmesi imkânsız olduğundan, babam bir fotoğraf stüdyosuna gider. Fakat bir at gereklidir, aksi takdirde, XVI. yüzyılda bir soylunun yaya poz vermesi hiç de hoş olmayacaktır. Başka binicilerin resimlerini de çekmiş olduğu anlaşılan fotoğrafçı, stüdyoya küçük tekerlekler üzerinde ilerleyen tahta bir at getirerek sorunu çözer. Babam, kendi insanlarına ne kadar enteresan biri olduğunu bir kez daha gösterebilmenin mutluluğu içinde, bu önemli ana yakışır bir biçimde, tüm haşmetiyle pozunu verir.

1870 yılındaki Fransız-Alman Savaşı ve ardından gelen mağlubiyet utancı, Marsilya'daki kaygısız geçen yıllarına son verir. Savaş patlak verdiğinde, babam dayısı Stefano Zafiropulos'tan kaplıca

¹ Foça'nın kurucuları olan Fokealılar (Phokaialılar) izleri Fransa'nın Marsilya şehrine kadar uzanır. Denizciliği ve ticareti iyi bilen Fokealılar, Pers istilasından kaçarak Akdeniz'e dağılmış ve Marsilya gibi birçok kentler kurmuşlardır. Bu arada, Marsilya ile Foça arasında inatılmaz bir benzerlik vardır. (ç.n.)

kenti Plombières'e gidip karısını, Hariklia Teyze'yi, Marsilya'ya getirmesi yönünde talimat alır. Stefano Dayı endişelidir; çünkü bu şehrin çok kolay bir şekilde savaşın içinde kalması mümkündür. Fakat Hariklia Teyze, babam oraya varmadan önce, Plombières'i terk edip Marsilya'ya dönmüştür bile.

Babam kaplıca şehrine varır varmaz, dosdoğru Hariklia Teyze'nin kaldığı otele gider. Hariklia Zafiropulu'nun artık orada kalmadığını kendisine bildirirler. Fakat babam, doğal olarak, görevini tamamlamış birinin gönül rahatlığıyla Marsilya'ya geri dönmek yerine, Hariklia Teyze'nin hiçbir yerde olmadığından emin olmak için, kendisini karakterize eden sorumluluk duygusuyla hareket ederek tüm otelleri aramaya başlar.

Fakat bu ısrarının sonu kötü sonuçlanır. Genel seferberlik günlerinde, yabancı şiveyle Fransızca konuşan tek başına bir adamın, sınırdan çok da fazla uzak olmayan bir şehirde, tüm otelleri tek tek dolaşarak bir kadının peşinden koşması, polisin dikkatini çekmekte gecikmez. Buna, Fransızların her savaşta geleneksel olarak her yabancıya muhtemel bir ajan gözüyle bakmasını da eklemek gerekiyor. Babam tutuklanır. Kendisinden kimlik belgelerini isterler. Yanında hiçbir belge yoktur. Kendisini götürdükleri karakolda, var gücüyle itiraz etmeye başlar.

"Sizi tanıyan birini bize gösterin" diyerek hiçbir itirazını dikkate almazlar. Onlara, savaş başladıktan sonra kendisini Plombières'de kimin tanıyabileceğini bilemediğini izah eder.

Polisler imalı bir şekilde birbirlerine bakarlar. Bu bakış babama bıçak yarası gibi saplanır. Kimliğini ispat edecek hiçbir belgeye sahip olmadığı için, hayatının tehlikede olduğunu anlar. Savaş zamanı bu gibi durumlarda fazla prosedüre gerek yoktur; hemen idam mangası devreye girer.

Babam, tedirginlik içinde, Marsilya treninin az sonra cepheye giden yedek birliklerle geçeceğini düşünür. Onların arasında bir arkadaşının veya bir tanıdığının bulunmaması imkânsızdır. Son bir çabayla şunları söyler:

"Eğer izin verirseniz, gara kadar gidelim. Birkaç dakika sonra, yedek birlikleri taşıyan Marsilya treni geçecek. Beni tanıyan birinin çıkacağına eminim." Polisler, biraz düşündükten sonra razı olurlar. Rıza göstermeleri babama, ölmek üzere olan birine yapılan son bir iyilik gibi görünür.

İki zaptiyenin refakatinde gara giderler. Saniyeler geçmek bilmez. Aklından bin bir korkunç görüntü geçer. Tüm ümidini bağla-

diği bu trende ya kendisini tanıyan biri çıkmazsa? İmkkanı var nıdır ama? Bütün Marsilya kendisini tanımaktadır. Uzaktan trenin gürültüsü duyulduğunda, bu ikilem onu yiyip bitirir. Babam yerinden sıçrar. Ellerini birbirine kenetleyip bilinçsizce ayak parmaklarının uçlarında yükselir ve beklemeye başlar.

Tren daha tam olarak durmanıştır ki, kulağına şarkı gibi gelen cümleler duyulur:

“Yahu, Zarifi. Leonida, burada ne arıyorsun?”

Bu sözler babanın ruhunu öylesine okşar ki. Telaş bitmiştir. Kurtulmuştur. Polisler Marsilyalıları sorarlar:

“Bu beyi tanıdığınızdan emin misiniz?”

“Emin olmak ne kelime! Zarifi’yi kim tanımaz ki?”

Artık serbest kalan babam Marsilya’ya döner. Bu olayı bu kadar detayla anlatmamın nedeni, babamın bu trajik macerayı bana defalarca anlatmasıdır. Tren sahnesine geldiğinde, Marsilyalıların kendisine gösterdiği bu büyük sevgiyi düşünerek gururla kızarırdı.

Sedan ve Metz felaketlerinden sonra, Almanlar Fransa’yı işgal etmeye başladıklarında Marsilya, aynı kaderi paylaşma ihtimalini ortadan kaldırmak için düşmana karşı koyacak veya gerektiği takdirde iç karışıklıkları önleyecek bir milis gücü oluşturmaya karar verir. Babam bu güce gönüllü olarak katılır, hatta çavuş rütbesi alır. Bu kadarla da kalmayıp, yoldaşlarının yaptığı işin önemini vurgulamak için “Leonida” ismini verdikleri küçük bir topu da bölüğüne bağışlar. Bu davranışı şöhretini daha da artırmıştır. Devlete halktan birinin bu şekilde top bağışladığı düşünülürse, o dönemde Fransa’nın ne denli perişan durumda olduğu ortadadır.

Babam, sahip olduğu Legion d’Honor Nişanı’nın yanı sıra, Cannebière² veya Prado³ mücadelelerinde (!) büyük bir keyifle kazandığı 1870 Savaşı Hatıra Madalyası’nı da göstermekten gurur duyardı.

Almanlar Fransa’nın hakimi olduklarında, işgallerini sonsuza dek sürdürmek için bir bahane bulmaya çalışırlar. Böylece, Fransa’nın mağlubiyetini resmileştiren Versay Anlaşması’nda, Fransızlardan altı milyar frank savaş tazminatı talep ederler. Alman birlikleri, bu meblağın ödenmesinden sonra Fransa’yı terk edeceklerdir. Almanlar, Fransızların bu aşırı miktardaki parayı ödemekte aciz kalacaklarını zannederler. Fakat halkın gücünü pek kestiremezler.

² Marsilya’nın bugünkü sokaklarından biri. (ç.n.)

³ Marsilya’nın bugünkü caddelerinden biri. (ç.n.)

Dönemin Fransız Başbakanı Thiers, halkına bu yüklü tazminatı açıklayarak yurtseverlik çağrısı yapar. Bilindiği üzere, çok kısa bir süre içinde, bu “Kurtuluş Akçesi” fazlasıyla karşlanır ve işgalci, düşündüğünden çok daha kısa bir süre içinde ülkeden ayrılmak zorunda kalır.

Fransa’nın bu düşman işgalinden imkân dahilinde en kısa süre de kurtulmasına yönelik faaliyetlerde Marsilya İşletmesi de önemli bir rol oynar. Stefano Zafiropulos’un müdürü aracılığıyla, o dönem için büyük bir meblağ olan 5.000.000 frank defterlere kaydedilir.

Bir yabancıнын bu davranışı, Marsilyalılar ve tüm Fransa tarafından fazlasıyla takdir edilir ve buna karşılık olarak, ticarethane daha itibarlı ve büyük işletmeler arasına girer; ayrıca Stefano Dayı’ma o zamanlar büyük bir saygınlığı olan Legion d’Honor Nişanı ve tuğ-general rütbesi verilir.

POLİ'YE GERİ DÖNÜŞ

Marsilya'nın yaşamında tuttuğu yer düşünüldüğünde, babamın mesleki hayatını orada devam ettirip ilerleteceği zannedilebilir. Sahip olduğu bu denli sağlam arkadaşlıklarla, bu düşüncenin babamın aklından geçmiş olması olasıdır. Fakat ailenin en büyük oğludur ve babası onun göç etmesine ve Poli'deki işleri bırakıp gitmesine kolay kolay izin vermeyecektir. Öyle de olur. Dedem gönderdiği bir mektubunda onu Poli'ye yanına çağırır. İşleri devralıp babasının üzerindeki yükü hafifletmesinin, özellikle de bir aile kurmayı düşünmesinin zamanı artık gelmiştir.

Babam üzüntü içinde Marsilya'dan gemiye biner. Poli'ye vardığında otuz yaşını geçmiştir. Yurtdışında geçen on üç senelik çılgın ve düzensiz bir hayattan sonra, sağlığı bozulmuştur. Fakat vücudunun tüm uyarılarına ve baba evine yerleşmesine rağmen, düzensiz bir hayat sürmeye devam eder.

Lokal hayatını aşırı derecede sevmektedir. Onu oradan uzaklaştırmak çok zordur. İster iyi oynuyor deyin, ister şansı yaver gidiyor, masadan hep oyunu kazanıp kalkar. Fakat babam teknik oyunları tercih eder, özellikle de briçi. Çok kısa süre zarfında, Poli'nin en iyi briç oyuncularından biri olarak nam salar.

O dönemde hazır sigaralar henüz yoktu ve sigara içen kişi sigarasını tek başına "sarmak" zorundaydı. Bu da bir hayli külfetli bir işti; ama buna rağmen, iş veya eğlence, her ne yaparsa yapsın, sigara babamın ağzından eksik olmazdı.

Hareketlerindeki alışlagelmiş sakarlığına rağmen, deri tütün kesesini arada bir cebinden çekişi ve büyük bir ustalıkla birbiri ardına sigaralarını sarışı hâlâ gözümün önünde. Hiçbir şey elbiselerinin ceplerini doldurmasını engellemiyor, bu durum da annemi çileden çıkarıyordu.

Sağlam bir midesi olan babamın iyi yemeğe karşı büyük zaafı vardı. Sofrada çok zor bir insandı. Çeşit çeşit yemek ve birinci sınıf malzeme isterdi. Herhangi bir yerde orijinal bir yemek yapıldığını öğrendiğinde, yemeğin tadına bakmak için uzun bir yolculuğu göze alırdı.

Tüm bunlara, gazeteleri okumaya olan düşkünlüğünü de eklememiz gerekiyor. Gözleri zayıf ve miyop olmasına rağmen, her gece çok sayfalı *Times*'a baştan sona göz atması gerekiyordu; o derece ki, bu durum biraz sohbet etmeyi bekleyenlerin öfkelenmesine neden oluyordu.

Gençliğinden beri onu mustarip eden eklem rahatsızlıkları, bazen ağrılarla ve bazen de gözlerini etkileyerek kendini gösteriyordu. Böyle bir yaşamın, durumunu iyileştirmek yerine kötüleştirilmesi gayet normaldi. Her tatsız uyarıda, doktora ve kaplıca şehirlerine sığınıyor ve hayatını kökünden değiştireceğine dair söz veriyordu. Ancak, fırtına daha iyice dinmeden babam günahkâr yaşamına tekrar geri dönüyordu.

Bir yaz İzmir yakınlarındaki Licia'da* (Likya) kaplıcalara gider. Romatizmadan tüm eklemleri tutulmuş olduğu için kibarlık yapacak durumda değildir. Fakat güzel kızlara hayran kalmasına hiçbir şey engel olamaz.

O yıl, o güne kadar Smirni'de doğan en şirin iki yaratıkla tesadüfen karşılaşır. İki kız kardeş olan Hristina ve Eleni Rali, daha sonraları olağanüstü güzellikleriyle bütün dünyada ses getirdiler. 1876'da Hristina ve Eleni daha çok genç, adeta küçücük birer kızdır. İngiliz denizcileri gibi yakalı bluzlar giymeyi ve büyük hasır şapkalar takmayı alışkanlık haline getirmişlerdir.

Babam, onlarla birlikte yaptığı sandal sefalarını unutamamıştı. Kayığın arka tarafında, tam bir paşa gibi uzanmış, dümenin iplerini tutan babam ve şarkı söyleyerek kürek çeken gemici kızlar...

Bu sahneden sık sık bana bahsederdi. Artık yaşlı bir adam olmasına rağmen, Licia'yı unutmaya niyeti yoktu. Bu sahneyi her anlatışında, bakışında, zihninde daima canlı olan bir resmin özlemiyle birlikte dile getirilemeyen bir üzüntü, daha doğrusu o zaman dümenci rolünü kısıtlayan romatizmaya ettiği bedduayı yakalıyordum.

Otuz altı yaşına gelmiş olmasına rağmen evlenmeyi hâlâ düşünmemektedir. Ebeveynleri, özellikle de annesi her fırsatta, artık onun

* İzmir'in bir banliyösü.

da bir ev açmasının ve geleceğini planlamasının zamanı geldiğini söyleyip durmaktadır.

Babaannem kendisine iyi ailelerden, hatırı sayılır çeyize sahip çeşitli kızlar önerir. Babam, çöpçatanlıktan hiç hoşlanmamaktadır. Aşk temeline dayanmayan evliliğin başarısızlıkla sonuçlanmaya mahkûm olacağı fikrine sahiptir.

Annesinin saldırıları onu iyice zorlamaya başladığında, arada sırada güzel bir dulun veya eşinden ayrılmış bir hanımefendinin ismini ortaya atar ve dalga geçerek şöyle der:

“Anne, madem evlenmemi o kadar çok istiyorsun, o zaman filanca’yı alayım...”

Babamın söylediği isim babaannemin kafasında şimşekler çaktırır.

“Asla! Ben yaşadığım sürece evime böyle bir kadın asla girmeyecek, duyuyor musun? Gencecik kızlara ne oldu! Ne eksikleri var? Güzellikleri mi, gençlikleri mi, yoksa paraları mı yok?”

Babam, annesinin ısrarı karşısında ve de onun kalbini kırmamak için:

“Bunu kastetmek istemiyorum” der. “Fakat bir ömrü paylaşmak için tanımadığım, sevmediğim bir kızı karım olarak nasıl alabileceğimi hayal etmek benim için imkânsız. Olur da anlaşılmazsak ne olacak?”

Bu tartışmalar, ilk fırsatta yeniden tekrarlanmak üzere, bu şekilde sona erer. Anne ve oğul görüşlerinde ısrar etmektedir ve günün birinde uzlaşmaları da imkânsız gibi görünmektedir.

Babamın hayatında garip bir tezatlık vardı: Bir taraftan, sağlığına bu kadar çok zarar veren zevklerini şehrin kapalı mekânlarında tatmin ediyor, diğer taraftan da açık havada yapılacak faaliyetlere karşı büyük bir tutku besliyordu.

Vahşi tabiat onu çekiyordu. Babasının Therapia’daki o güzel ve nadir çiçeklerle donanmış bahçeleri onu hiç etkilemiyordu. Seradaki nadide bir ürün yerine, önemsiz bir dağ çiçeğini toplamayı tercih ediyordu. Kendi başına filizlenen doğanın her süsünün onun için sonsuz bir güzelliği vardı. Romatizmalarının sebep olduğu tüm işkenceye rağmen, hercai menekşeleri toplamak için bir dağa tırmanmayı göze alıyordu.

Karşılaştığı zaman kalbini sevinçten hoplatan şey, Atiki’de çok sık rastlanan ancak Poli’de çok nadir bulunan bir çiçektir: anemon. Bu dağ lalelerinin görüldüğü çok az yer biliyordu ve mevsimleri geldiğinde, onlarla karşılaşmak için, tek başına yollara düşüp, dağların

yamaçlarını yorulmadan bir nefeste aşıyordu. Poli'nin anemonları bizimkilerden çok daha düşük kalitededir. Ne onlar kadar boylu ne de güzeldirler; küçük ve zayıf çiçeklerdir. Vosporos doğasının onlarla pek de gurur duymuyor olması gerekir. Fakat bunlar çok az bulunan çiçeklerdi; anlaşılan bu da babam için yeterince çekiciydi.

Av da babam için özel bir zevkti. Ancak ileri derecede miyop oluşturma avlanmasını engelliyor ve bu durum da ona çok dokunuyordu. İlk başlarda kendi adına avlanan birkaç köylüyü beraberinde götürüyordu. Ama çok kısa bir süre içinde bu yöntemden bıktı ve Poli'de yasak olmayan ökse kurarak avlanmaya başladı ve böyle teselli aradı.

Her sonbahar, küçük kuşların Vosporos'tan geçiş döneminde, şafak vakti Therapia'nın tepelerine tırmanır ve takımlarını kurardı. Üstü açık ve tecrit edilmiş yerlerde bulunmalarına özen gösterdiği bodur ağaçların üzerine, daha önceden yeşil, katı bir sıvıya batırdıkları ökse çubuklarını yerleştirirlerdi. Bu bodur ağaçların etrafına, "çığırktan kuşları" denilen saka kuşları, baştankaralar, ispinoz kuşları, kocabaşlar gibi çeşitli kuşların bulunduğu kafesleri dizerlerdi. Bir kuş sürüsü, mesela bir baştankara sürüsü geçerken, kafesin içindeki çığırktan baştankara kendi dilinde onları çağırmağa başlardı. Onun sesini duyan sürü, bodur ağacın üzerinde iki veya üç daire çizer ve sonra konuksever zannettiği çalılıkların içine, hiç beklenmedik bir şekilde sinsi ökse çubuklarına yakalanmak üzere dalarlardı.

Sabah mahsulünün toplanmasını babam şahsen denetlerdi. Sonra da sipariş verir ve kuşları bazen pilava katarak, bazen şarapla veya bazen de sadece çevirmesini yaparak pişirirlerdi. Yemek sırasında, bir taraftan büyük bir hazla kemikleri ayıklarken ikide bir durur ve şunları tekrarlardı:

"Hayret bir şey! Ne kadar etsizlerse, o kadar lezzetliler şu zavalılar."

Sonbahar ilerleyip yağmurlar başladığında, ilk mantarları toplamak için Veligradi Ormanı'na giderdi. Mantarları hatasız bir şekilde ayırmayı bilirdi. Kısa bir süre sonra kestaneler başladığında, bizleri de yanına alırdı ve hep birlikte kestane ağaçlarının bulunduğu ormana kestane toplamaya giderdik. Akşam onları mangalda közlerdik; kestanelerle birlikte ilk soğuklar da başlardı.

Fakat en büyük merakı balık tutmaktı. Poli bu spor için çok uygundur. Dünyanın hiçbir yerinde bu kadar bol ve bu kadar çok çeşitte balık yoktur. Balıklar Vosporos'un boğazlarından geçmeye hiçbir zaman son vermezler.

Babamın özel bir tercihi yoktu. Her balık tutma şekli kendisine aynı zevki verirdi. Eylül ayında günbatımı başlar başlamaz, oltasını alır ve evden çok da fazla uzaklaşmadan, lüfer tutmaya giderdi. Bazen de, istakozlar için sepetlerin bulunduğu kayığa biner ve akşamdan sepetleri denize atardı. Ertesi sabah, gün ağarır ağarmaz, ilk düşüncesi sepetlerin olduğu yere gitmekti. Yatağından fırlar, çarçabuk giyinir ve neler yakalamış olduğunu görmek için dosdoğru sepetleri atmış olduğu yere giderdi. Kasım ayı sabahlarında erken kalkar, her iki ucunda birer olta iğnesi ve yem olarak sadece tek bir tüyün bulunduğu oltasını alırdı. Avlaması bir hayli garip olan palamut tutmaya giderdi: Oltanın bir ucunu suya atar ve içinde bulunduğu kayak süratle giderken çekmeye başlarsın. Palamut, iki olta iğnesinden birine takıldığında, diğerini suda görevine devam etmesi için bırakır ve iğneyi kendi tarafına doğru çekersin. Bu şekilde, denizde hep bir olta iğnesi bulunur ve avlanmaya ara verip tekrar başlamak zorunda kalmazsın. Poli’de en iyi lakerda “torik” dediğimiz büyük palamuttan yapılır.

Kış aylarında büyük sürüler halinde Vosporos’tan geçen uskumruları yakalamak çok zevkli oluyordu. Uskumruyu “çaparı” denilen ve üzerinde yirmi iğnesi bulunan özel bir oltayla tutarsın. Bereketli günlerde on beş hatta on sekiz tane oltaya takılmış balık çekebilirsin.

Babam ön hazırlıklardan veya yoldan üşendiği zamanlarda, bu alışkanlığını da bırakmak istemediğinden, kanusunu alır ve evin eşisine oturarak istavrit tutardı.

Karadeniz’in girişindeki Simpligades Kayalıkları’nın yanında bir deniz feneri vardı. Bu fenerin etrafında Fanaraki (Rumeli Feneri) olarak da bilinen ve büyük bir Rum köyü olan Ayios Yeorgios kurulmuştu. Burada oturan cesur denizciler yalnızca balık avlayarak geçinirlerdi. Hava şartları ne olursa olsun azgın denize açılırlardı. Yıllar zarfında, babam ağırlaşmaya ve balık tutmak için sabah erkenden kalkmanın kendisine zahmet vermeye başladığı zaman, buhar makineli kayığını alarak balıkçıların döndükleri saatte bu köye gitmeyi tercih etti. Bu yola çıkarken babam her zaman yanında bir yol arkadaşı isterdi. Ama ola ki kimseyi bulamasa da, bu onun tek başına gitmesine engel olmazdı.

Çoğu kez bizi beraberinde götürürdü. Biz çocuklar için bu yolculuğun angarya olduğunu itiraf ediyorum; çünkü çok daha iyi şeyler yapabileceğimizi düşünürdük. Üç çeyrek saatlik bir yolculuktan sonra Fanaraki’ye vardığımızda babam kalkan, pisi veya kırlangıç

balıklarının pazarlığını yaparken, biz de ya zirvesinde bulunan bir Roma sunağına* kadar gitmek için Simpligades'lere tırmanır, ya da buharlı tekneden atlayıp denizde yüzerdik. Ama en büyük zevkimiz, Poli'de pavurya denilen büyük yengeçlerden satın almaktır. Bizim için bunlar, babamın tüm balıkları içinde en lezzetli olanlarıydı; çünkü bunları neredeyse hemen yiyebiliyorduk. Doğrusu makinistimiz onları "Anemoni"nin¹ kazanında kaynatmanın her zaman bir yolunu buluyordu.

Yunanistan'da bilinmeyen ancak Poli'nin en karakteristik ve en ünlü iki balığı, Vosporos'un her girintisinde avlanan lüfer ve Karadeniz'in girişinde paraketeyle avlanan kalkandır.

Yurtdışındaki akrabalarımızdan herhangi biri Therapia'ya geldiğinde, annem sofradan lüfer veya kalkanın eksik olmamasına özen gösterirdi. Ne biçim bir iştahla onların tadına bakarlardı! Çok meraklı olan halamın kocası Andoni Vlastos, bir lüfer veya bir kalkan için dünyanın öbür ucundan bile olsa Poli'ye gelmesinin buna değdiğini itiraf etmeyi hiç ihmal etmezdi.

Fakat benim için hiçbir şey barbunyayla kıyaslanamaz. Akdeniz'de bu kadar iyi bilinen bu balığın, Vosporos'un akıntısına girmeye hiç niyeti yoktur. Barbunya Marmara Denizi'nde durur ve burada avlanır. Barbunyalar iki çeşittir: Taşların içinde yakalanan kaya barbunyası en iyisidir. Uzun bıyıkları sayesinde onu uzaktan tanırsın. Ötekisi ise, kumun içinde kendisine yuva yapan kum barbunyasıdır.

Poli'nin denizlerindeki balığın bolluğu, balıkçılarımızın ekmeklerini büyük bir rahatlıkla ve fazla tehlikeli olmayan bir yoldan kazanmalarına imkân veriyordu. Bu nedenle de, "asprothalasites"ler (Ege balıkçıları) her geldiklerinde, buradakilere Hanya'yı Konya'yı gösteriyorlardı. Daha fakir bir denizde balık tutmaya alışık olduklarından, çok daha fazla balık avlamak için ellerinden gelen her türlü tekniği icat etmişlerdi. Fakat balıkçılığın gerçek ustaları, Poli'de ilkbaharda bizi ziyaret eden Moshonisililerdi.** Çocukken gelişlerinin çevremizde gerçek bir heyecan yarattığını hatırlıyorum. Nelerine hayran kalacağıma şaşırıyordum. Balık avlama metotlarındaki yara-

* Pompei sütunu olarak anılan kalıntılar.

¹ Dağ lalesinin Yunanca söylenişi. (ç.n.)

** Ayvalı'nın (Ayvalık) karşısında, Adramitio (Edremit) Körfezi'nin güneybatı sınırları içinde bulunan Moshonisia (Cunda Adası veya Alihey Adası ve çevresindeki küçük adalar) zengin bitki örtüsüne sahip olan adalar topluluğudur.

tıcılıklarına mı? Delikanlılıklarına mı? Poli denizinin bu kadar zengin olan ürünlerini, mümkünse tamamen boşaltınak için bitnek tükenmek bilmeyen ısrarlarına mı? Unutulamayacak olan şey ağlarını denize atarken kullandıkları yöntemdi. Attıkları ilk ağla ilk dış daireyi, sonra daha küçük olan ikinci daireyi, üçüncü, dördüncü derken en sonuncu daireyi oluşturuyorlardı. Bir torbanın ebatlarına sahip olan en son daireyi kaldırdıklarında içi her çeşit balıkla kaynıyordu. Kaçmalarını artık imkânsız kılan bu birbirini izleyen engellerden balıkların geçmelerini zorunlu kılmak için kayıklarıyla denize açılıyorlar ve kurdıkları tuzağın etrafında büyük bir daire çizerken aynı zamanda da kısa bir tahta kürekle denize vuruyorlardı. Korkmuş olan balıklar ağların yerleştirilmiş olduğu yöne doğru kaçmak istiyorlardı. Nafile bir çaba! Yazgıları çoktan belirlenmiştir.

“TOPLU BALIK AVI” ve AŞK

Babamın balık tutmaya olan büyük tutkusu, kendisinin de oltaya takılmasına neden olur, bir başka deyişle annemi tanıyıp ona aşık olmasına. Sipariş üzerine balık avlayan profesyonelleri izlemek amacıyla yapılan toplu gezilere Poli’de “psarosini” deriz.

1879 yılının yazında, babamın yaşça büyük bir arkadaşı, Theodoro Mavrogordatos, pek çok kişiyi davet ederek böyle bir gezi düzenler. Davetlilerinin bineceği üç büyük kayık kiralır. Mavrogordatos, avlanma yerinden fazla uzak olmayan bir adada yiyecekleri de kayıklara yerleştirir.

Kayıklar, gezintiye çıkanlarla birlikte Pringipo’nun rıhtımından tam yola koyulmaya hazırdır ki, aniden kuvvetli bir lodos çıkar. Davetliler, özellikle de hanımefendiler, tedirgin olurlar. Yola çıksınlar mı, çıkmasınlar mı? Küçük bir toplantı yapılır. İlk başta gezinin yapılmasına karar verilir. Fakat hanımlar ve erkeklerden bazıları bu karara itiraz ederler. Bir uzman olarak görüşüne itibar edilen babamı da kendi taraflarına çekmeyi başarırlar ve böylece gezi iptal edilir.

Ancak, bu derece hayal kırıklığına uğramış bir şekilde dağılmamak için, “psarosini” yerine adanın tepesine tırmanıp “Hristos”¹ denilen yere gitmeye karar verirler. Yiyecekleri kayıklardan alıp yola koyulurlar. Tepeye çıktıktan kısa bir süre sonra, kahvaltının hazır olduğu gruba bildirilir. Gülsuyuna benzeyen güzel kokularıyla bilinen Hristos’un büyük çamları altında büyük bir sofra kurulur. Burası, altmış yıl önce olduğu gibi, bugün de aynı şekilde korunuyor.

¹ İki tepeden oluşan Büyükada’nın kuzeyinde bulunan ve yüksekliği 164 metre olan Hristos Tepesi (İsa Tepesi). (ç.n.)

Davetlilerin sofranın etrafında toplanma zamanı geldiğinde Mavrogordatos, gezinin düzenleyicisi olarak, babamdan Matmazel Froso Nikolopulu'nun yanında yer almasını rica eder. Babam, kendisini nadiren terk eden dalgınlığıyla, yanında hangi hanımefendinin olduğuna dikkat etmeden oturur. Fakat babam, ani hareketlerinden birinde, bir şişe şarabı yanında oturan kızın elbisesinin üzerine döker. Hanımefendinin çok fazla elbisesi yoktur, bu elbisesini de o gün ilk kez giymiştir.

Babam döner, lekelenmiş elbiseyi fark eder ve kime ait olduğunu görmek için hemen gözlerini yukarı kaldırır. Bakışları hayatında gördüğü en sevimli yüzle karşılaşır: sarı kıvrırcık saçlar, hülyalı bakan büyük yeşil gözler ve iki kıpkırmızı dudağın oluşturduğu tatlı bir ağız. Bu güzelliklerle karşılaşınca donup kalır, o derece ki, yanlışlıkla dökülen şarabı da unuttur. Bu yaratığa baktıkça hem hayranlığı, hem de şaşkınlığı artmaktadır. O kadar saat yanında otursun da varlığını fark etmemiş olsun!

Kendine gelene kadar epey bir süre geçer. O anda ne kadar sakar olduğunu düşünür ve birkaç özür cümlesini bir araya getirmeye çalışır. Fakat babam o derece altüst olmuştur ki, annem onun çaresizliğini anlar ve böyle durumlarda söylenen uygun mazeretleri beklemek yerine, onu teselli etmeye başlar. Gezinin sonuna kadar babam onun yanından hiç ayrılmaz.

Babam zayıflığı, uzun siyah sakalı, boynuna siyah ince bir kordonla sağlamlaştırarak taktığı büyük *pince-nez*'lerle² bu çekici kızda ne gibi bir intiba bırakabilirdi bilmiyorum. Her halükârda Don Juan olarak kesinlikle poz veremezdi.

On beş gün sonra, babam Poli'den Pringipo'ya giden küçük vapura biner. O zamanlar bu güzergâh takriben iki saat sürüyordu.

Birdenbire gözü güvertede tek başına oturan arkadaşı Aleksandro Spandonis'e ilişir. Arkadaş bulduğu için sevinç içinde ona yaklaşıyor ve elini sıkarak:

“Arkadaşım, seni Tanrı gönderdi!” der. “İçinde bulunduğum durum düşünüldüğünde, yolculuğu yalnız yapma fikri umudumu kırıyordu.”

Spandonis bir açıklama bekler.

“Sana sinirli görünüyor olabilirim” diye cevap verir babam. “Fakat aynı zamanda da çok mutluyum ve sana büyük sırrımı açıklaya-

² Kelebek gözlük. (ç.n.)

bileceğimi zannediyorum. Froso Nikolopulu'ya deliler gibi aşığım ve şimdi onu istemeye gidiyorum. Karım olmayı kabul etmesi için ona yalvaracağım. Reddedemeyeceği içime doğuyor; ama bunu biz-zat onun ağzından duymadıkça rahatlamayacağım. Bu durumda, bu denli heyecanlıyken şu an benimle burada olmanın benim için ne kadar önemli olduğunu anlıyorsundur.”

Spandonis bir gün bu konuşmayı anneme aktardı. Sonra da, melankolik ve biraz da utangaç bir tavırla şu itirafta bulundu:

“Leonida nereden bilebilirdi ki benim de aynı nedenle Pringipo vapuruna bindiğimi!”

Spandonis, kaderin bir cilvesi olan o karşılaşmada, susmayı tercih etmiştir. Zarifi zengindir; halbuki kendisinin ne serveti ne de daha sonra elde etmeyi başardığı yüksek bir mevkii vardır.

Bir hafta sonra, babamın nişanı resmileşir ve bu haber bomba gibi patlar. Bu kadar sene, asla evlenmeyeceğine dair arkadaşlarıyla iddiaya giren babam, Poli'nin en iyi damadır. Herkes, bu iflah olmaz eğlence düşkününün yıllar boyunca ısrarla savunduğu özgürlüğünü feda etmeye ikna olduğuna göre, aşkının çok olağanüstü bir şey olduğunu düşünür.

OTUZ DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

NİKOLOPULOSLAR

Leonida Zarifi'nin kalbini altüst eden bu kız kimdi acaba? Froso Nikolopulu, Yorgo Nikolopulos ile kızlık soyadı Psomadi olan Athina Nikolopulu çiftinin yedi çocuğundan dördüncüsüdür. Dokuz çocuğa sahip olan çiftin birinci ve sonuncu çocukları erken ölmüşler.

Nikolopuloslar İpiro kökenliydi. Annem evli olarak Atina'ya ilk geldiği zaman, *Yerostathis*'in¹ yazarı, tanınmış İpirolu Leonda Melas² ile karşılaşır. Melas annemi görür görmez onu karşılamak için koşar ve elini hararetle sıkarak:

“Hoş geldin güzel hemşerim!” diye gürlür. “Sadece hemşeri değiliz, akrabalık bağımız da var. Evlerimiz yan yanaydı.”

Bu neslin bilinen ilk kişisi, Yunan İsyanı'ndan çok önce korkunç Ali Paşa'ya kurban giden Nikolao isminde biriydi.

Soyadının ne olduğunu bilmiyorum. Kesin olan tek şey, annemin dedesinin babasına Nikolao denildiği ve Ali Paşa'nın onu öldürmüş olduğuydu. Nikolao'nun ölümünden sonra, dul kalan karısı kucağında bir çocuk ve karnında da bir bebekle çok korkmuş bir halde İpiro'dan ayrılmış ve Poli'de sığınacak yer aramıştır. İnsanlar onu Kira Nikolena³ olarak tanımaktadırlar. Çocukları da Nikolopulos soyadını almıştır. Büyük oğlunun ismi Athanasio, Poli'de doğan ve babasının ismiyle vaftiz edilen küçük oğlunun ismi ise Nikolao'dır.

¹ *Yaşlı Statbis*. Bu kitap Yunan edebiyatının çocuk klasiklerinden biridir (ç.n.)

² 1812–1879 yılları arasında yaşayan ve doğum yeri İstanbul olan Yunan aydını, siyasetçisi ve hukuk uzmanıdır. Atina Üniversitesi'nde öğretim üyesi ve Adalet Bakanı olarak görev yapmıştır. (ç.n.)

³ Bayan Nikolena. Nikolao'nun eşi anlamında kullanılmıştır. (ç.n.)

Poli'ye musallat olan belalar arasında, birbiri ardına ortaya çıkan kolera veya veba salgınları da vardı. Küçük oğlan Nikolao bu salgınlardan birinde hastalığa yakalanır. Poli'nin sağlık yetkilileri, böylesi durumlarda buldukları insanlık dışı çözümlerden birine göre hareket ederek, olayı öğrenir öğrenmez hastalığın bulaştığı eve koşarlar ve özel hastanelerin bulunmaması nedeniyle anneyle büyük oğlunu evden kovarlar ve hastayı yapayalnız evde bırakıp kapıyı üstünden kilitlerler.

Athanasio, her sabah kardeşinin penceresinin altına gidip bağırır: "Nikolao, Nikolao!"

Pencere açılır, bir kafa görünür ve küçük bir sepet, iple yavaş yavaş aşağıya sarkıtılır. Sepet aşağıya vardığında, Athanasio onu yemekle doldurur. Nikolao ise sepeti tekrar yukarı çeker. Günbegün hastanın beti benzi daha da atmakta, sesi daha güçsüzleşmekte ve pencere daha büyük bir zorlukla açılmaktadır. Bir sabah Athanasio Nikolao'dan cevap alamaz. Nikolao akşam vakti yapayalnız ve terk edilmiş bir halde ölmüştür.

Zavallı Kira Nikolena, küçük oğluyla buluşmakta gecikmez. Yetim ve dünyada yapayalnız kalan Athanasio çalışmaya karar verir. Genç yaşta evlenir.

Annemin dedesi Athanasio'nun karısı, Evfrosini Mavrogordatu'dur. O dönemde Kokona Frosiniça olarak tanınıyormuş. Mavrogordatoslar, bugün aile bireylerine dünyanın dört bir köşesinde rastlanılan Hioslu eski bir ailedir. Annemin babaannesinin pek çok kardeşi vardır. Bu kardeşlerden sadece ikisinden bahsedeceğim: Kız kardeşlerinden biri, torunları Milto Lidorikis ve Regina Vlastu olan ve Yorgo Darras'la evlenen İulia, bir diğer kız kardeşiyse Alfieris'le evlenen Ralu'dur. Alfieris'in amcası Dromokayitis, ünlü Dromokayitio Psikiyatri Hastanesi'ni⁴ inşa etmesi için yeğenini mirasından yoksun bırakmasaymış, Alfieris çok zengin olacaktı. Mühendis, ünlü psikiyatri kliniğinin kurulacağı Dafni⁵ yakınlarındaki arsayı kurdeleyle ölçtüğü sırada, tesadüfen orada bulunan bir köylünün, bu arsa ölçümlerinin ne amaçlı olduğunu kendisine sorduğu anlatılırdı. Mühendis şöyle cevap vermiş:

"Bir akıl hastanesinin inşa edilmesi için gerekli olan alanı hesaplıyorum."

⁴ Atina'da bulunur. (ç.n.)

⁵ Atina'nın bir semti. (ç.n.)

“Deliler için mi?” diye tekrar sormuş çiftçi, “O halde çek arabanı oğlum, çek arabanı.”

Bu cümle öyle şanslı bir cümleymiş ki, atasözü olarak kaldı...

Alfieri Teyze’yi, dedemin teyzesi olmasına rağmen, tanıma fırsatım oldu!... Çünkü yüz beş yaşında Atina’da öldü...

Annemin babaannesi Kokona Frosiniça Nikolopulu, gençliğinde güzelliğiyle dillere destanmış. İnsanlar büyükanne ve torunun birbirlerine müthiş benzediklerinden bahsederlerdi. Annem bana babaannesinin kıvrırcık saçlarını ve biri alttan, diğeri üstten geçen, ölümüne kadar hiç ayrılmadığı Hios tipi kırmızı başlığının etrafını çeviren upuzun beyaz örgülerini anlatırdı.

Son yıllarını, Andigoni’de (Burgazada) diğer konaklara komşu, ahşap bir evde geçirmiş. Bu evi ben de gördüm. Garip demir kapısını ve pencerelerinin kavisli demir parmaklıklarını hatırlıyorum. Demir parmaklıklar o derece kavisliydi ki, pencerenin dışına rahatça eğilebilir ve sokağın hareketliliğini izleyebilirdiniz. Benim zamanımda bu evde, Frosiniça’nın büyük kızı Mariora Haciluka oturuyordu. Çocukken, arada sırada, Pringipo’dan kayıkla onu ziyarete giderdik. Annemin yaşlı halası seslerimizi duyduğunda ellerini çırpıp ve seslenirdi:

“Patra, ah Patra, çocuklara şekerleme getir!”

Kokona Frosiniça’nın diğer kızı Hariklia Nikolopulu, Doğu’da ilk katarakt ameliyatını yapan tanınmış göz doktoru Andrea Anagnostakis’le Atina’da evlenmiş. Anagnostakis aynı zamanda şair, öykü yazarı ve biz çocuklar için bitmez tükenmez bir masal kaynağıydı. O masallar beynimin derinliklerine öyle bir işlemiştir ki, onları hâlâ hatırlarım.

Kokona Frosiniça bu iki kız dışında, kocası Athanasio Nikolopulos’tan beş tane de erkek çocuk sahibi olmuş. Bu erkek çocuklardan sadece dedem Yorgo’yu ve ailenin ikinci çocuğu olan Konstantino’yu tanıdım; çünkü sadece onlar Poli’de yaşadılar.

Konstantino Dayı, daha doğrusu karısı da dahil olmak üzere herkesin söylediği gibi “Sinyor Kostaki”, uzun boylu, eski dönemlerdeki İngiliz portrelerinde görülen şekilde kısa beyaz sakallı bir adamdı. Zamanla, bu kısa kesilmiş sakallar tam anlamıyla dikenli tellere benzemişti. Bizi öpmek için eğildiğinde sakalı yüzümüze toplu iğneler gibi batardı.

O ne kadar güzelse, karısı Artemisia’nın yüzü ve vücudu o kadar çirkin yaratılmıştı. Çirkinliğiyle öyle bir atmosfer yaratıyordu ki, herkes onun gururunu okşamak için yarışlıyordu.

Artemisia Yenge çok akıllı bir kadındı. Her şeye yetiştiriyor, en gizli siyasi olaydan en küçük dedikoduya kadar her şeyi biliyordu. Pringipolular ona o derece saygı duyuyorlar ve onu o kadar çok seviyorlardı ki, herhangi bir anlaşmazlıklarını çözmek istedikleri zaman ona başvuruyorlardı.

Kendi döneminin bütün kadınları gibi, sabah ve akşam ayinlerini asla kaçırmazdı. Üstelik Pringipo'daki Ayios Dimitrios Kilisesi evinin tam karşısındaydı. Onu, Pazar sabahları, kilisenin kadınlar bölümündeki kilise sandalyelerinde oturmak yerine, girişe yakın olan sadaka kutusunun arkasında ayakta dururken hatırlıyorum.

Durduğu bu noktadan kilisede olup biten hiçbir şeyi gözden kaçırmazken, ağzı da yanındaki diğer hanımefendilerle mitralyöz gibi laf yapardı:

“Harikliacığım, söylesene, çamaşırın iyi yıkandı mı?”

“Ah, Artemisiacığım! Elbiseler bozuldu, çivit fazla geldi.”

Benzer bir konuşma bir başkasıyla gülbeşeker veya Frenk üzümü reçeli için yapıldı. Fakat diyakoz İncil'i okumaya başladığında konuşma kesilirdi. O zaman da, Artemisia Yenge suspus kalmamak için, diyakozla birlikte ya “Ayağa kalkalım” ya da “Gelin Tanrı'ya kulluk edelim” diyerek var gücüyle haykırırdı.

Geliri çok fazla olmamasına rağmen her zaman fakirlere yardım edecek bir yol bulurdu. Bu konuda Romanya'ya yerleşmiş büyük buğday tüccarı babası Mise Cani Hrisovelonis'e hiç benzemezdi. Pinti soyadını taşıması daha doğru olan Hrisovelonis, “Hiçbir tasarruf küçümsenmemeli” diyen bir Hios atasözünü temsil ederdi. Bir gün, karısının ölümünü telgrafla kendisine bildirdiklerinde Cani, o zamanlar ticari yazışma dili olan İtalyanca yazılmış şu telgrafla cevap vermiş: “Bevuto questo bicchiere doloroso, grani sostenuti.” (“Acı kadehi içtim, hububatları destekliyoruz.”) Mademki Telgraf masrafını yapmıştı, o halde bu acılı gününde bile, buğday pazarının durumu hakkında işletmesine bilgi verme fırsatını kaçırmamalıydı!

Bir başka büyük dayım Andoni Nikolopulos'u hayatımda hiç görmedim; fakat ismi bizimkilerin dilinden düşmezdi. Nikolopulos ailesine göre, *bridge*'in⁶ mucidi Andoni Dayı'dır. O dönemde, briçe benzeyen oyunlar İngiltere'de *whist* ve Rusya'da *bid*'dir. Bu her iki ülkede de yaşamış olan Andoni Dayı, her iki oyunu da oynayan müthiş bir oyuncu olmuştur. Bu oyunları birleştiren Andoni Amca

⁶ Briç oyunu. (ç.n.)

yeni bir oyun yaratır: briç. Bu yeni oyun, Andoni Amca'nın yazlarını geçirmeye geldiği Poli'de çok çabuk benimsenir. Yılın kalan bölümünü ise İskenderiye'de geçirmektedir.

İlk başta briç sadece Doğu'da biliniyordu. Fakat zamanla bu oyun bütün dünyayı fethetti.

Çocukluğumda, bütün ailem her gece briç oynardı, hatta büyükanнем bile. Bizi gören yabancılar bu oyuna karşı bir hayli ilgi gösterirlerdi. Onların eleştirilerini hâlâ hatırlıyorum:

“Ne zor oyun! Ne kafa patlatıcı şey! Asla bu oyunu öğrenemeyeceğiz.”

Briç'in tüm Avrupa'ya yayılması için kırk yıl gerekti. Daha sonra Atlantik'i aştı. Yeni Dünya bu oyunu sadece tutkuyla benimsemekle kalmadı, hem geliştirdi, hem de sistemleştirdi. Bugün New York, sürekli olarak briçle ilgili yeni kurallar çıkarıyor ve eski Avrupa da, Amerika'dan gelen her yeniliği uysallıkla izliyor.

ANNEMİN AİLESİ

Dedem Yorgo Nikolopulos, Athanasio'nun en büyük çocuğuydu. Gençliğinden beri diğer dedemle dost ilişkileri olduğundan ve Zarifiler'in Nikolopuloslar'la birlikte İsyân'dan sonra Odesa'ya, barıştan sonra ise Nafplio'ya sığındıklarından daha önce bahsetmiştim. Ancak, Nikolopuloslar Yunanistan'da kalmadılar. Çok kısa bir süre içinde Poli'ye geri döndüler ve sahip oldukları Rus pasaportları sayesinde Rus vatandaşları olarak kaldılar.

Dedemin ikinci işinin ne olduğunu hatırlamıyorum. Buğday komisyonculuğuna ilişkin faaliyetlerini yürüttüğü bir büroya sahip olduğunu tahmin ediyorum.

Yorgo Nikolopulos uzun boylu, sarışın, yeşil gözlüydü. Karakterinin en belirgin özelliği, alçak gönüllülüğü ve konuşmasındaki nezaketti. Zarifi Dedem'in üstün zekasına sahip değildi; fakat işlerinde örnek alınacak düzeni ve üçüncü kişilerle yaptığı alışverişlerinde saygı uyandıran dürüstlüğü vardı.

Yabancı lisan olarak İtalyanca'yı kullanmayı çok severdi. Kendisiyle annemin salonunda karşılaşan diplomatlar, onun İtalyanca'yı mükemmel konuştuğunu her fırsatta anneme söylerlerdi.

Yorgo Dedem Athina Psomadi'yle evlenir ve zamanında aristokrat bir sokak olarak kabul edilen, halbuki bugün her iyi aile reisinin titizlikle kaçındığı bir semte dönüşen Pera'daki Yeni Çarşı Sokağı'nda bir eve yerleşir.

Anneannem Nikolopulu da kocasıyla taban tabana zıt bir karaktere sahipti. Bu durum, ailemizdeki her evlilikte bu zıtlığın ortaya çıktığını tespit etmeme yol açıyor. Birbirine uyan iki insanı bulmanın imkânsız olması, acaba evimiz için bir kural mı, yoksa bu da toplumumuzun özelliklerinden biri mi?

Kocası ne kadar sözlerinde ve hareketlerinde ölçülüyse, anneannem de tün davranışlarında o derece aşırıya kaçan biriydi. Sinirliydi, müşkülpesentti ve iyi yaşamasını severdi. Arkadaşlarının özgür olduklarını, yani onların hayatın tüm nimetlerini tadabildiklerini düşündüğünde, sekiz çocuklu bir aile ve kendi kanaatine göre, şahsi kaprislerine gerektiği şekilde karşılık vermeyen bir koca tam anlamıyla haksızlıktı.

Kocası şikayetlerini bir stoacı duygusuzluğuyla dinlerdi. Hiç kimse onun bir gün dahi şikayet ettiğini duymadı. Eğer bir gün ağzından kötü bir söz kaçırırsa da, kuşkusuz, ölümünden bir sene önce, günlük güneşlik bir bahar sabahı, kendisine Pera Bahçesi'nde eşlik ettiğim gün duyduğum o sözdür. Dedemin gözü, hâlâ kupkuru olan yaşlı bir çınar ağacına iliştiği sırada, çiçek açmış ağaçlık yollar-
dan geçiyorduk. Yaşlı çınarın önünde durduk. Dedem bastonunu tehditkâr bir şekilde kaldırdı ve ağaca hitap ederek:

“Ulan eşek” diye bağırdı, “yeşermek için ne bekliyorsun?”

Her iki büyükannem de hem görünüşte, hem de karakterde ne kadar da birbirlerinden farklıydılar! Babaannem Zarifi'den daha önce bahsetmiştim. Onu, ufak tefek, mantığın duyguya hakim olduğu ölçüde temkinli bir kadın olarak tasvir etmiştim. İri cüsseli ve gösterişli, ruhu canlılık ve düşünceleri orijinallik dolu olan dünürü ise kendisini kalbinin yönetmesine izin verirdi.

Nikolopuloslar zenginlikte Zarifiler'den çok geride kalmalarına rağmen, günlük yaşamlarının ayrıntılarında, babaannem Zarifi'nin gereksiz harcama olarak görüp kınayacağı bir özen dikkat çekerti.

Anneannem Nikolopulu'nun evinde yediğim, hem de tek başına yaptığı tatlılar, babaannemin aşçısının yaptıklarından bin kat daha güzeldi. Ayrıca, anneannemin arkadaşlığı ne kadar da eğlenceliydi!

Daha önce de bahsettiğim gibi, anneannem Nikolopulu'nun kızlık soyadı Psomadi'ydi. Psomadisler Hios'tandılar. Tahıl işinde çalıştıkları için “psomas”¹ lakabı takılmış olan tanınmış Agelastos Ailesi'nin bir kolunu teşkil ediyorlardı.

1821'de, anneannemin dedesi Andoni ve karısı Eleni'nin iki çocukları vardır; Ekaterini ve Yani. Hios Adası katliamında ilk önce çocukların anne babası Türklerin acımasızlığına kurban gider. Çocuklar, kendilerini koruması altına alan zengin bir Türk komşunun müdahalesiyle mucize eseri kurtulurlar. Fakat bu komşu uzun za-

¹ Ekmekçi. (ç.n.)

mandan beri, on üç yaşındaki bu sevimli küçük kızı, Ekaterini'yi arzulamaktadır. Çocukları evine aldıktan sonra, Ekaterini'ye yanında kalıp haremine girmeyi önerir. Ekaterini'nin teklifini kabul etmesi halinde, kendisinden iki yaş küçük olan erkek kardeşinin kaçmasına yardım edecek, reddederse, her ikisini de zalimin bıçağına teslim edecektir.

Ekaterini, Yani'ye karşı tıpkı bir anne gibi sorumluluk hissettiğinden, anlaşmayı kabul eder ve yeni yazgısını kabullenir. Türk komşu sözünü tutar. Oğlanı bir gemide saklar. Birkaç gün sonra gemi Yani'yi Poli'de karaya çıkarır.

Yani, akrabalarının himayesi olmadan büyür, okur ve akabinde ticarete atılır. Bir başka Hioslu ve büyük bir manifatura dükkânının sahibi olan Mise Yani Tapinos'un kızı Smaragda'yla evlenir. Yani, karısıyla birlikte, kız erkek, pek çok çocuğa sahip çıkar. Anneannem dışında çocukların hepsi büyüdüklerinde, vatanlarını bırakıp Belçika, Marsilya ve Amerika'ya yerleşirler.

Ekaterini Türk'ün haremde hemen hemen unutulmuştur. Efendisi kendisine çok iyi davranmaktadır, şikayet etmek için hiçbir gerekçesi yoktur. Buna rağmen, aklı fikri Poli'de, erkek kardeşindedir. Kardeşinin işlerinde ilerlediğini ve kendi evini açtığını öğrendiği zaman, tüm cazibesini kullanarak Türk'ü kandırır ve sonunda özgürlüğünü elde etmeyi başarır.

Bir gün Poli'ye ayak basar ve erkek kardeşinin evini bulur. Artık o eski güzel ve alımlı Ekaterini değildir. Artık cariye de değildir; çünkü haremdeki yaşmağını atmıştır. Erkek kardeşinin evinin kapısında, asil ve endamlı yaşlı bir kadın olarak durmaktadır.

Annem, her zaman bana Ekaterini Teyze'den bahsederdi. Dedeşinin kız kardeşinin hayatı sırlarla örülüydü. Garip olan şu ki, onu gören hiç kimse, geçmişi hakkında en ufak bir soru sormaya veya üstü kapalı bir söz etmeye cesaret edemezmiş.

Hıristiyan ocağına döndükten sonra, hayatı sürekli kefarete ödemekle geçmiş. Hiç ara vermeden oruç tutuyor ve günün pek çok saatini ya da dua kitabının önünde ya da çeşitli kiliselerde geçiriyormuş.

Çok ender zamanlarda katıldığı ev toplantılarında, annem onu gösterişli kıyafetleri içinde ve çok değerli takılarla süslenmiş bir halde hatırlıyordu. Bu, onu yanına alan Türk'ün aslında iyi bir insan olduğunun ve onun kalbini kazanmaya çalışarak gerçekten üzerine titrediğinin ispatıydı.

Anneannem Athina, Yani Psomadis'in en büyük çocuğuydu. Bizans döneminde Diplokionio denilen Beşiktaş'ta büyümüş. Beşik-

taş'ta, Türk nüfusun arasında ve yeni imparatorluk sarayının biraz ötesinde, bir Rum topluluğu kendi yaşamını sürdürüyordu. Bu toplumun kilisesi, okulu ve Sultan'ın bahçesinin içine sıkışmış "Tesera-konda Martiron"² isminde meşhur bir de ayazması vardı. Fakat anneannemin döneminde Beşiktaş, bir kız okulundan yoksunmuş.

Bir gün, biri soydaş, diğeri yabancı iki kadın öğretmeninin ortaklaşa, kızların Yunanca ve Fransızca eğitim görecekları özel bir okul açacakları duyulur.

O dönemde insanlar, kadınların okuma yazma öğrenmelerini gerekli görmüyorlarmış. Yani Psomadis ise bütün bu fikirleri tüm kalbiyle destekliyormuş. Anneannem, diğer kızlar gibi okula kaydolmak arzusuyla, babasının izin vermesi için yalvarıp yakarır. Fakat babası fikrini değiştirmez.

Bitmek tükenmek bilmeyen ağlamalardan sonra, nihayet Psomadis ikna olur ve bir sabah Athina, şafak vakti, sevinç içinde yeni kız okuluna gider.

Athina'nın, evin en büyük çocuğu olarak, babasının sabah kahvesini pişirme yükümlülüğü vardır. Ancak okula gittiği o gün, kahve pişirme görevini hizmetçi üstlenir. Şans bu ya, ya ateşten ya da hizmetçinin beceriksizliğinden, pişirilen kahve Mise Yani'nin hoşuna gitmez. Psomadis çılgına döner ve bağırmaya başlar:

"Eski köye yeni âdet getirdiniz! Kızım okula gidecek ve bundan böyle benim için pişirdikleri kahve içilecek durumda olmayacak mı? Hayır! Çekilmez bir durum! Eksik olsun Athina'nın okulu."

Bu sefer Mise Yani kararından vazgeçmez ve tüm dost ve akrabaların yalvarmalarına rağmen, en büyük çocuğunun eğitimi bu bir günlük dersle sınırlı kalır.

Böylece anneannem, ailesinin hatası yüzünden cahil kalır. Daha sonra, öbür büyükannem gibi, tek başına biraz okuma ve yazma öğrenmeyi başarır. Kolayca yazılabilmektedir. Mektupları, yazdığı kelime sayısı kadar imla hatasıyla dolu fakat çok ustacadır. Kişisel ve anlamlı değerlendirmelerle anneannem her şeyi anlatmaktadır. Anneannemin iki sayfası, bir başkasının dört sayfasından çok daha fazla şey anlatır, üstelik anneannem bu sayfalarda inceden alay etmenin yollarını da bulur.

Anneannemin diğer kardeşleri iyi eğitim alırlar. Kız kardeşi Kattina Belçika'da çalışan Agelastoslardan biriyle evlenir.

² Kırk Azizler Ayazması da denir. Bugünkü ismi Vişneli Tekke Ayazması'dır. (ç.n.)

Yorgo Y. Zarifi (1810-1884), yazarın dedesi

Froso Zarifi, Leonida'nın eşi, çocukları Yorgo ve Eleni

Froso L. Zarifi (kızlık soyadı Nikolopulu)

Çelebi Dimitraki Zafiropulos

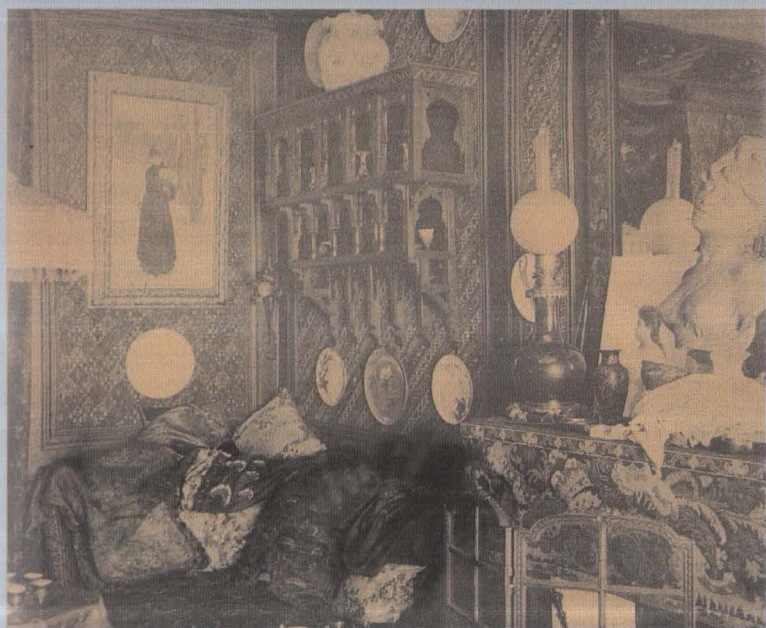

Leonida Y. Zarifi, torunu Eleni ile Bebeki'de

Lili Zarifi kızı Eleni ile

Stavrodromi'deki ev

İoannina'nın kurtuluşu günlerinde, Yorgo L. Zarifi orduda

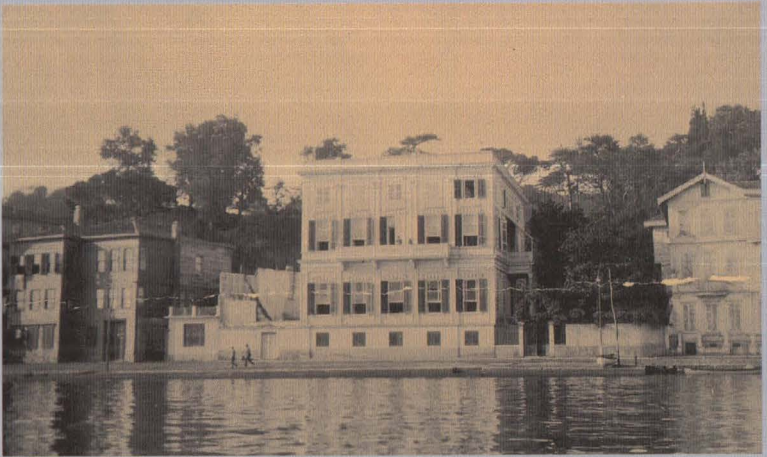
Yorgo L. Zarifi'nin, uzak akrabası olan mimar Kosta Sgutas (doğum 1897, İstanbul - ölüm 1983, Atina) tarafından Atina'da inşa edilen Ksenias Sk., No: 1 Ambelokipi'deki evi

Yorgo L. Zarifi Ksenias Sk., No: 1 Ambelokipi'deki evde

Galata Köprüsü

Therapia'daki ev

Therapia

Atla gezinti öncesi

Therapia sahilinde

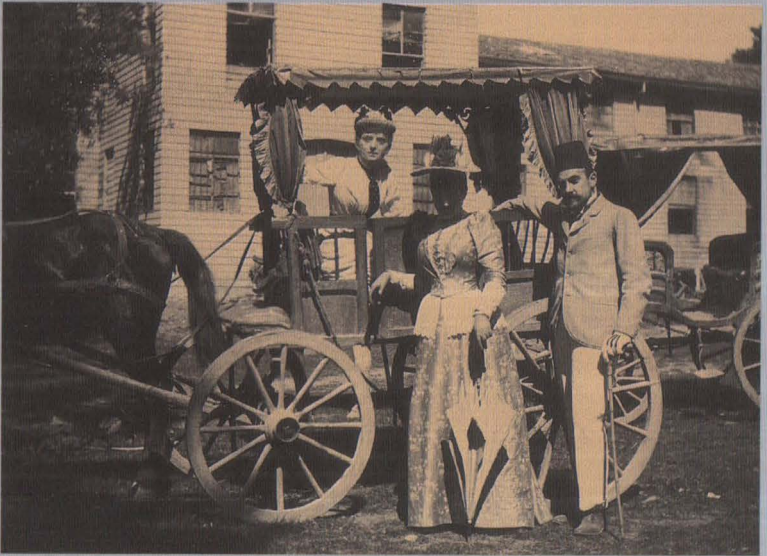
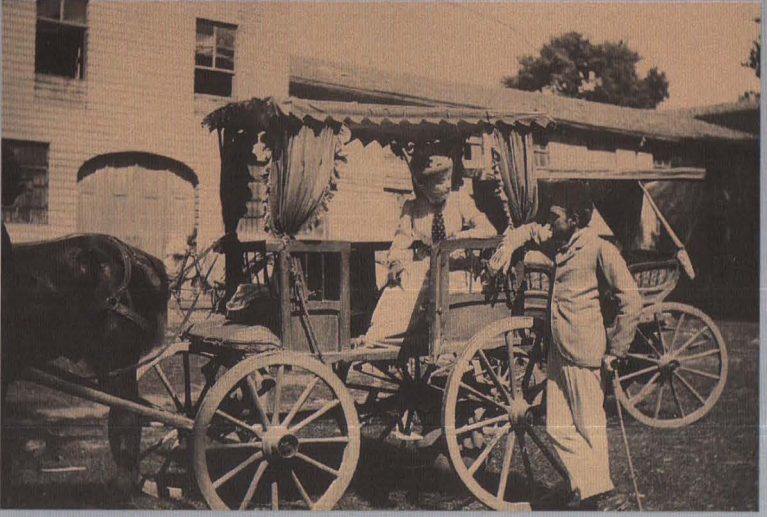

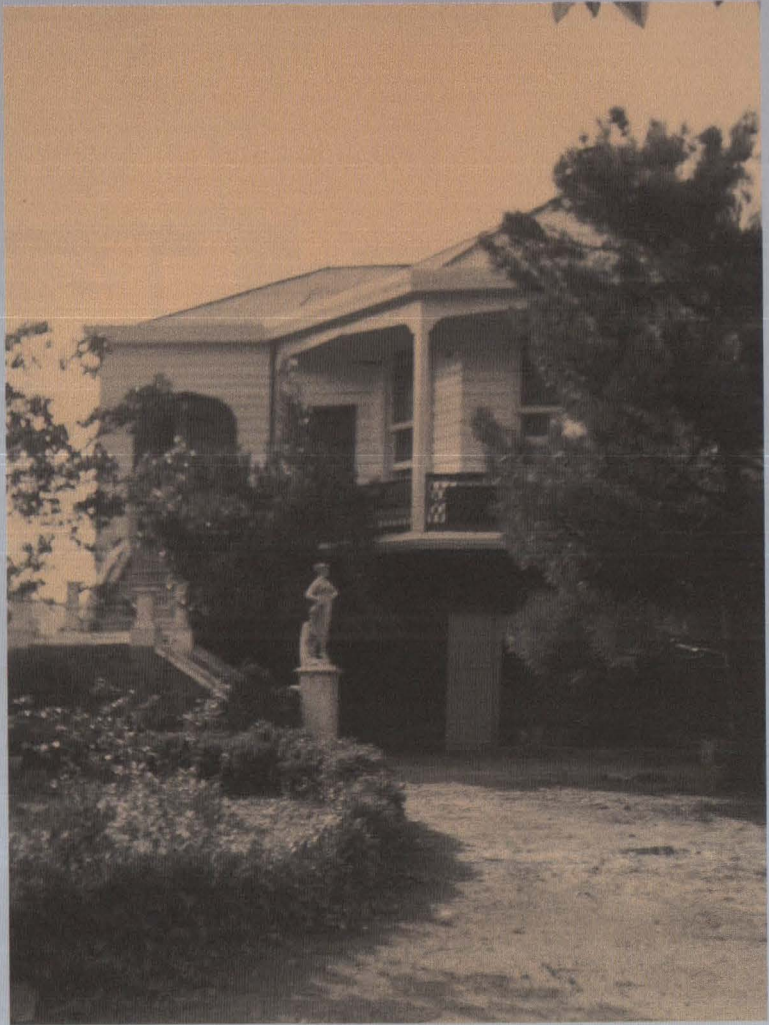
Boy sırasına göre kardeşler ve kuzenler

Evgenidislerin Büyükdere'deki evinin balkonunda

Dönemin ulaşım araçları

Bahçedeki tepenin zirvesindeki köşk (Therapia)

Yazar kardeşleri ve kuzenleriyle birlikte köşkün önünde

Dolaşma saati

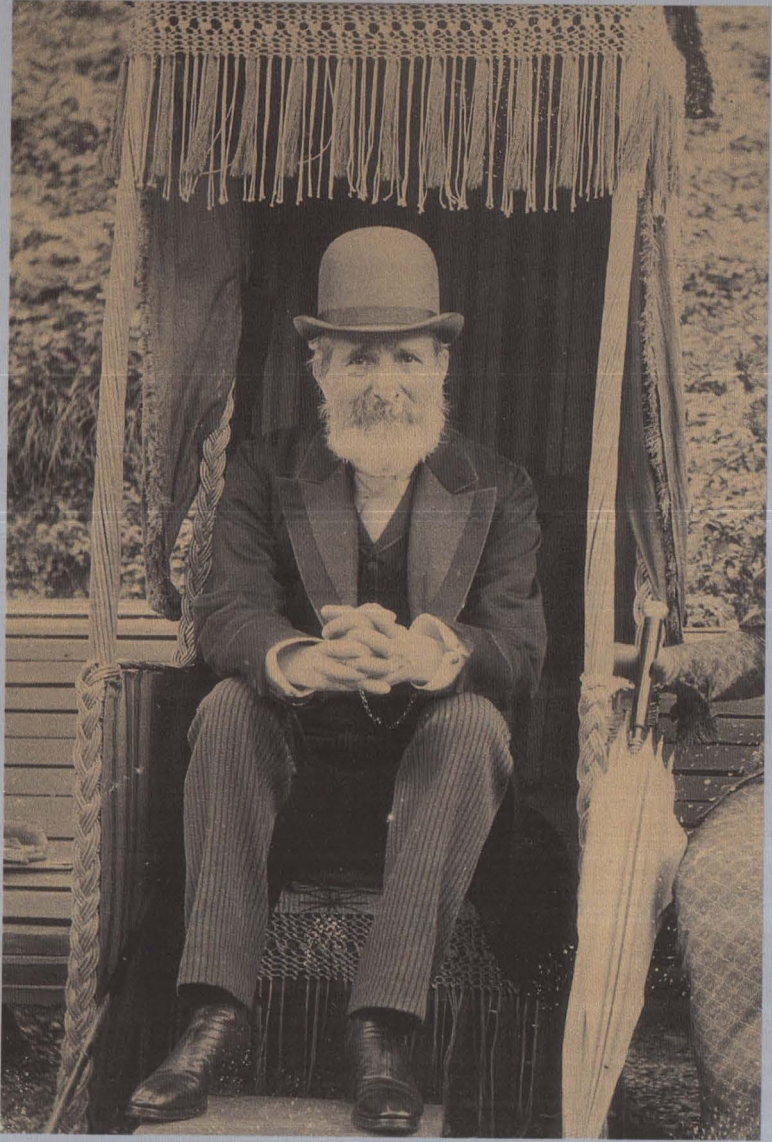
Ananasların yetiştirildikleri sera

Ağacın üstünde

Therapia'daki bahçede büyük bir keyifle çamaşır asarken

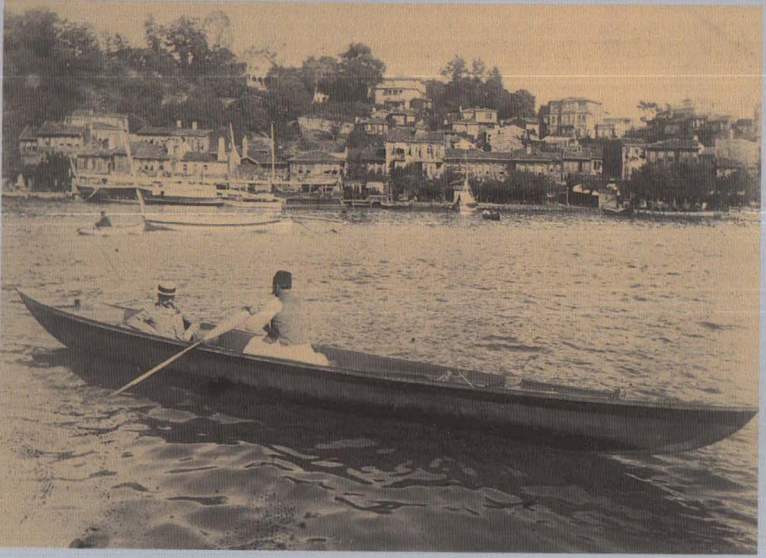
Yaşlılar için biraz dinlenme

Gençler için de dinlenme

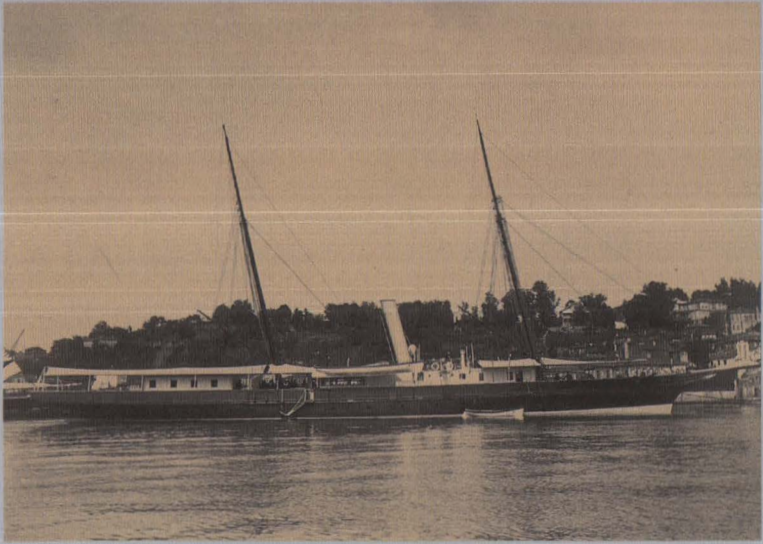
Veligradi Orman'na doĝru

Vosporos'un sularında

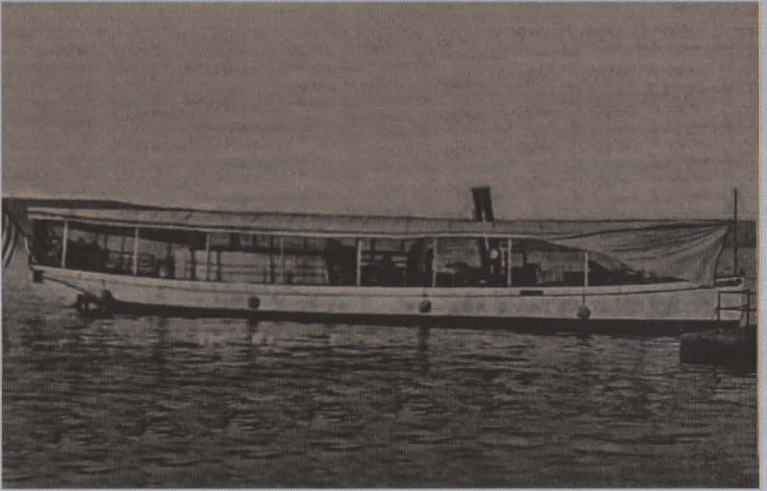
Vosporos

İngiliz tahtının veliahtı Edward ile Prenses'i İstanbul'a getiren yat

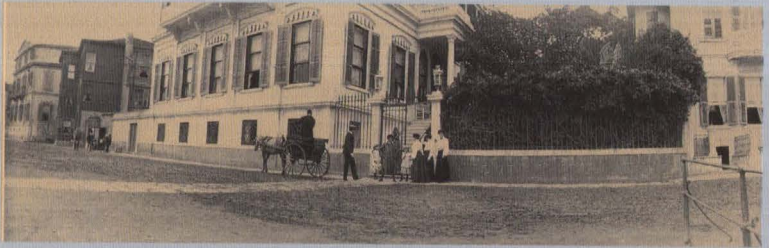
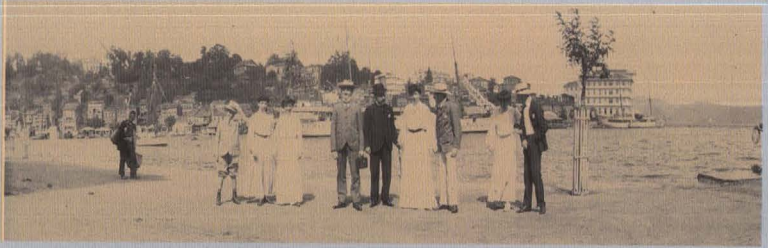

Yatın pupası

S.S. Leonidas gemisi, Leonida Zarifi'nin finanse etmesiyle armatör Vasili Rethimnis'in satın aldığı ilk buharlı gemidir. Hisselerin beşte dördüne Zarifi sahip olduğu için gemiye onun adı verilmişti

Sahildeki hayattan kesitler

Sahildeki hayattan kesitler

Sahildeki hayattan kesitler

Sahildeki hayattan kesitler

Halki Ruhban Okulu

Pringipo'daki büyük yetimhane

Halki Ruhban Okulu'nun içindeki kilise

Mühre dayanarak, ailenin Poli'de kullandığı Zarifi arması

Marsilya'da şekillendirildiği gibi Zarifi arması

Psomadis'in erkek çocukları da, kız çocukları da güzellikleriyle  nl yd ler. Olağanüstü yetenekleriyle birkaç sene boyunca Paris'in aristokrat çevrelerini altüst eden Hristina Psomadi'den daha sonra bahsetme fırsatım olacak. Fakat bu arada, anneannem Nikolopulu ve kardeşlerinden bahsettiğim için, bu güzel Hristina Psomadi'nin teyzelerinden birini, Aryiro Petrokokinu'yu ilgilendiren küçük bir hadiseyi anlatma arzusundan kendimi alamıyorum.

Aryiro, bir yaz, Vosporos'a yazlığa gider. Dönemin en büyük Rum bankerlerinden birisinin karısı olan Kokona Liulio Rali'nin en büyük arzusu, oğlu Stefano'yu kendi se e eği bir kızla evlendirmek-tir. Bir akşamüstü, Aryiro'yla birlikte Therapia'dan Neohori'ye yürüyüşe çıkar. Kalenderi'den* (Kalender) geçerken, Aryiro bir an durup eğilir ve yerden bir şey alır. Bayan Rali kendisine sorar:

“Yerde ne gördün de bu kadar dikkatlice eğilip onu aldın, kı-zım?”

“Hiçbir şey, hiçbir şey, Bayan Rali.”

“Ama, nasıl olur, ben yerden bir şey alıp sakladığınızı gördüm!”

Bayan Rali'nin ısrarı  zerine, Aryiro gözüne bir toplu iğne ilişti-đini ve yazık olmasın diye onu yerden alıp elbise yakasının arkasına iliştirdiğini itiraf etmek zorunda kalır.

“İşte, oğlum için uygun bir ev hanımını” diye düşünür Hioslu an-ne.

Bu fikri kocasının ve oğlunun kafasına o denli güzel işler ki, iki ay içinde düğün yapılır.

Böylece, o dönemdeki bir annenin düşünce tarzına göre, dünya-nın tüm kabiliyetlerinden çok daha fazla değer olan bu hareketiyle Aryiro bahtını açmıştır.

* Vosporos'un küçük bir köyü. İsmi, Kalenderiye tarikatı dervişlerinden almıştır. Antik d -nemde Evdion Kalon olarak bilinirmiş.

NİKOLOPULOSLAR İSKENDERİYE'DE

Pera'daki Yeni Çarşı Sokağı'ndaki evinde, anneannem Athina Nikolopulu yedi çocuk büyütür. Üç erkek (en büyükleriydiler): Athanasio, Yani, Nikolao ve üç kız: Froso, Eleni ve Mari. Dördüncü erkek çocuğu doğduğunda dedem, düşük cirouyla Poli'de hayatın ihtiyaçlarını karşılayan ve bu kadar kalabalık bir aileyi geçindirebilmenin kendisi için çok zor olacağını anlar.

Diğer birçok soydaşlar gibi, Nikolopulos da çıkar yolu gurbette arar. O zamanlar, Rumlar için yeni bir kapı açılmaktadır: Mısır. O dönemin Mısır Hıdivi İsmail Paşa, bir büyük projeler ve girişimler siyasetine önayak olur.

Fakat bunun dışında, Nikolopulos'un daha önceden bu bereketli ülkeye yerleşmiş olan erkek kardeşi Andoni'yle karşılaşma şansı da vardır.

İskenderiye'ye gitmeden önce dedem, Anvers'te yerleşmiş olan iki kayınbiraderi Psomadis ve Agelastos'tan gelen, erkek çocuklarının eğitimlerini sağlama almak amacıyla Belçika'da eğitim görmek üzere onları yanına göndermesi yönündeki teklifi kabul eder.

Her üç dayım da öyle bir çalışırlar ki, final sınavlarında üçü de sırayla, Kral Leopold'un bizzat her kazanana verdiği birincilik ödülünü elde ederler.

Dedem işlerini hallettikten sonra, karısını ve dört çocuğunu alarak Mısır'a gitmek üzere gemiye biner.

İskenderiye'ye vardığında, o zamanlar şehrin merkezi olarak kabul edilen Place des Consuls'e¹ yakın geniş bir ev kiralar. Dedem hemen pamuk komisyonculuğunu yürüteceği bir büro açar.

¹ "Konsoloslar Meydanı." O dönemde tüm diplomat evlerinin burada bulunması nedeniyle bu isim verilmiştir. Günümüzdeki ismi Midan Tahrir, yani Tahrir Meydanı'dır. (ç.n.)

Ptolemeler² döneminde olduğu gibi, İskenderiye o zaman da bir Rum şehridir ve diğer yabancılardan sayıca daha fazla olan Rum halkı, buradaki tüm ticareti adeta elinde tutmaktadır.

Dedem işini gayet iyi bir şekilde düzene koymayı başarır. Fakat yeni bir üyeyle daha da artan ailenin geçim masrafları karşısında, kenara para koyması imkânsızdır. Böylece, Mısır'da çalışarak geçen on beş yıl, erkek kardeşi Andoni gibi kendisini zengin yapmak yerine, ona sadece rahat bir yaşam sağlar.

Tutumlu davranmak isteseydi bile, herkesin yarını hiç düşünmeden bugün için yaşadığı İskenderiye'de bu imkânsızdır. O yıl işler iyi gitti mi, para herkesin elinde su gibi akmaktadır: seyahatler, kumarhaneler, süslenmeler. Kıtık dönemi geldiği zaman ise pek çokları evlerine kapanır ve İskenderiye'nin nemli yazlarını, yaşadıkları bu zorunlu hapisliğin zararlarını bir sonraki sezonun karşılayacağı umuduyla geçirir.

En azından seyahatlere savurdıkları paralar için hiç kimse onları kınamamalı. Çünkü İskenderiye'nin yerlisi olmayan herkes için yazları buradan uzaklaşmak şarttır.

Bu ihtiyaca uyan dedem de, her iki senede bir yazları ailesiyle birlikte ya Pringipo'ya gelir ya da gurbetteki üç çocuğunu bir arada görme fırsatını elde ettiği Belçika'ya kayınbiraderlerine gider.

Kızlarının eğitimleri için, Fransa'dan onlara birkaç yabancı dil öğretecek, müzik ve resim dersleri verecek bir öğretmen getirtir. Bu öğretmen, o zamanlar Fransız vilayeti olan Alsas Bölgesi'nin Strasburg şehrindendir. Kızlar erkeklerden geri kalmazlar. Fraulein Schumann, anneme göre, Fransızca'yı bir Alman ve Almanca'yı da bir Fransız gibi konuşmasına rağmen, Fransız ve Alman edebiyatları hakkında sağlam bir eğitim almak için onun varlığından yararlanırlar. Başarılarının sırrını, dedemin tüm çocuklarının okuma yazmaya olan doğal yatkınlıklarında aramamız gerekiyor. Aynı şeyi müzikte kaydettikleri başarı için de söyleyebiliriz. Amatörlüğün sınırlarını hiçbir zaman aşmamalarına rağmen, Nikolopulos'un tüm çocukları, bazıları piyanoda, bazılarıysa kemanda olmak üzere müzik tekniğini geliştirmişlerdir. Annemin çok güzel bir sesi olmasına rağmen öğretmen konusunda talihsizmiş. Çok iyi müzik kulağı ve hafızası vardı. Bugün, eski zamanlara ait fakat neredeyse unutulmuş

² Antik Yunan Dönemi'nde Mısır'da hüküm sürmüş bütün Makedonyalı krallara verilen ad. (ç.n.)

opera ve operetlerden oluşan geniş bir repertuara sahip olmanı, keyifli olduğu zamanlar bu şarkıları odasında söyleyen anneme borçluyum.

Erkekler arasında müzikte en fazla fark edilen Athanasio'dur. Hatta, bir ara, yaşamını tamamen bu sanata adamayı düşünür. Ancak, ailenin en büyük erkek çocuğu olarak, bir görev üstlenme hissi kendisini bu arzusundan alıkoyar. Athanasio Amerika'ya gitmeyi tercih eder.

Athanasio müziği sevdiği oranda, müzik de onu kovalar; bu onun kaderinde vardır. Athanasio, hayatının son yirmi yılında, Atina'nın gazetelerinde Don Bazilio takma adıyla müzik kritikleri yazarak tesselli bulur.

Nikolopoulos'un kızlarının Yunanca eğitimini, ismini unuttuğum Yunan bir öğretmen üstlenir. Annemin, bağrında sönmez bir şekilde yanan vatan ateşini bu öğretmene mi, yoksa evdeki ortama mı borçlu olduğunu bilmiyorum. Bildiğim tek şey, büyük gurur duyduğum bu kutsal ateşi annemden almış olmamdır.

Annem, gerek yerel halk türkülerini ve zeybekleri gerek neoklasik tarzdaki tüm vatanseverlik şarkılarını ezbere bilirdi. Çoğu zaman, biz çocukları toplar ve vatanına beslediği sevgiyi daima ateşleyen aynı coşku ve sesle bu şarkıları bize birer birer söylerdi. Rigas'ın³ "Os pote palikarya",⁴ Valaoritis'in⁵ "Pos mas thoris akinitos",⁶ Suços'un⁷ "Turkomaho Elada"⁸ şiirlerini ve yine Suços'a ait olan ve yoksullar için para toplamayı amaçlayan bir gösteride annemin Athina rolünü oynadığı tek perdelik "Tin epanodo ton Muson epi tu Elikona"⁹ isimli komediyi annemden öğrendim.

Mısır, İsmail Paşa'nın döneminde gördüğü ticari ve girişimci faaliyetleri başka hiçbir dönemde görmez. Fakat o dönemde yapılan eserlerden en önemlisi Fransız mühendis Ferdinand de Lesseps tarafından inşa edilen Süveyş Kanalı'dır.

³ Tesalya'nın (Orta Yunanistan Bölgesi) Velestina kasabasında doğan Yunan düşünce adamı, halk önderi, ulusal kahraman, Osmanlı ordusuna karşı savaşan devrimci bağımsızlık şairidir. Kısaca "Veletinli Rigas" denir. (ç.n.)

⁴ "Ne zamana kadar delikanlılar." (ç.n.)

⁵ Vatansever Yunan şair. (ç.n.)

⁶ "Bizi nasıl sessiz diye yargıların." (ç.n.)

⁷ Yunan şair. (ç.n.)

⁸ "Türkle savaşan Yunanistan". (ç.n.)

⁹ "Muson rüzgârlarının Helikon Dağı'na (Yunanistan'ın Viotia Bölgesi'nde, Korent Körfezi kıyılarında bulunan ilham perilerinin, güzel sanat tanrıçalarının dağı) dönüşü". (ç.n.)

Süveyş Kanalı'nın 1869 yılındaki açılışına, Hıdiv İsmail Paşa önde gelen yabancıların çoğunu davet eder. Davetlilerden biri de, aralarındaki akrabalık bağı sayesinde Lesseps'i her zaman korumuş olan, Fransa İmparatoriçesi Eugénie'dir. Aralarında Nikolopulosların da bulunduğu, Rum cemiyetinin ileri gelenlerine de davetiyeler gönderilir. İsmail Paşa'nın döneminde, bugün hemen hemen bütün ülkelerde rastlanan yabancı düşmanlığı henüz yoktur.

Süveyş ve Kahire'de büyük kutlamalar düzenlenir. Bu kutlamalar son derece lüks ve debdebelidir.

Hıdiv İsmail Paşa, böyle önemli bir eserin açılışında hazır bulunmak için bir araya gelen ünlü yabancıların gözlerini kamaştırmak amacıyla, devletin kasasını boşaltır.

Yabancıların zevkten dört köşe olmalarıysa, onlar için ilk kez sahneye konulacak olan bir operayla sağlanacaktır. Hıdiv İsmail Paşa, zamanının en büyük melodram bestecisi Verdi'den güncel bir eser bestelemesini ister. Ünlü müzisyen, konusunu Mısır tarihinden alan Aida Operası'nı besteler. Verdi'nin bir eserinin galası şüphesiz büyük bir müzik olayıdır. Bestenin bir yönetici tarafından ısmarlanmış olması, Firavunların topraklarında dönemin en ünlü opera şarkıcıları tarafından icra edilmesi, orkestra şefliğini Verdi'nin bizzat kendisinin yapması ve Süveyş Kanalı gibi devasa bir esere şeref vermek için bestelenmiş olması bu olayı daha da inanılmaz kılmaktadır.

Fakat eserin sahnelenmesinde ortaya çıkan zorluklar gecikmeye yol açar.

Aida Operası'nın ilk temsili 1871 yılının Aralık ayında verilir. Anneannem Nikolopulos kocasıyla birlikte, Kahire Operası'nda sergilenen bu tarihi gösteriyi seyreden ayrıcalıklı kişiler arasındadır.

Tiyatro salonu kadınların pırlantaları, resmi üniformalar ve maddalyalarla parıldamaktadır. Saray kadınlarının ve yüksek rütbeli Müslümanların eşlerinin böyle eşsiz bir manzaradan yoksun kalmaları için, locaların bir bölümü onlara ayrılmıştır. Bu locaların, o gün olduğu gibi, bugün de yüzleri saklayan fakat altının ve değerli taşların parıltısının fark edilmesini engellemeyen altın kaplamalı kafesleri vardır.

Nihayet son zil çalar, yan kapılardan biri açılır ve maestro görünür. Uzun sakalı ve saçlarıyla kısa boyludur. Yüzünde daha çok heyecanını ele veren bir tebessüm vardır. Bestekâr, bu son eserinde, yeni bir makamı ilk kez kullanmaktadır. Verdi, o zamana kadar, ağırlığı orkestra yerine şarkıya vermiştir. Orkestranın da başrol al-

ması gerektiğini savunan yeni Alman ekolüne ilk adımını Aida ile atar.

Verdi, halkın sevinç gösterilerine usulünce reveranslarla karşılık verdikten sonra nota sehпасına doğru döner. Gözü partiyonun tam ortasındaki siyah bir değneğe ilişir. Değneği eline alırken her bir ucunda iki büyük yakut olduğunu fark eder. Bu kadar değerli bir hediyein ancak İsmail Paşa'dan gelebileceğini düşünür. Kompozitör elinde hediyeyle Hıdiv'in oturduğu locaya doğru döner ve eğilip reverans yapar. Tekrar sahneye doğru döner. Başlangıç işaretini yapmaya kalkışır fakat elindeki değnek çok ağırdır. Sayısız parlak başarılar kazandığı ve alıştığı ince, küçük, tahta çubuklar yerine, yakut yapıştırılmış bir sopayla orkestrayı yönetmesi imkânsızdır.

Bakışları yine Hıdiv'in oturduğu locaya döner ve anlamlı el hareketleriyle, tüm minnettarlığına rağmen, böyle alışlagelmemiş bir değnekle orkestrayı yönetmesinin imkânsız olduğunu Hıdiv İsmail Paşa'nın anlamasını sağlar. Bu çok değerli değneği cebine sokar, alışık olduğu değneğini eline alır ve böylece gerçek bir müzik ilahına dönüştüğü temsil başlar.

İçinde bulunduğu zor durumda Verdi'nin yapmış olduğu pandomima, anneannemde büyük bir etki yaratmıştı. Her fırsatta, bu olayı en küçük ayrıntısını bile atlamadan anlatırdı. Ayağa kalkar, eline hayali bir değnek alır ve hem kompozitörün çaresizliğini hem de Mısırlı yöneticiyle bakışarak birbirlerine gönderdikleri zehirli gülümseyişleri taklit ederdi.

Aradan kırk beş sene geçmişti. 1914'te patlak veren savaşı yaşıyorduk. Bir öğlen Milano'ya vardım ve her zaman kaldığım Hôtel de Ville'te gidip bir oda istedim. Otelin müdürü ilk başta bana otelin dolu olduğunu söyledi. Fakat ısrarım üzerine geri adım atmak zorunda kaldı. Beni alçak tavanlı, karanlık bir odaya götürdüler. Adam gibi olan başka bir oda vermelerini talep ettim; fakat müdür şu cevabı verdi:

“Bay Zarifi, ısrarınız çok anlamsız. Zaten sizin için bir istisna yaptık. Bu oda tarihi bir odadır ve genelde kapalıdır. Kapıdaki tabelayı okumadınız mı?”

“Hiçbir şey okumadım.”

“O halde, bu odada Verdi'nin altı ay boyunca kaldığını ve Aida'sını burada yazdığını size belirtmek isterim.”

Ben yine Nikolopuloslara döneyim. Bu arada çocukları büyümekte, öğrenim görmekte ve baba evlerinde kaygısız seneler geçir-

mektedir. Sinadinos ve Andoniadis'in çocuklarının yanı sıra Andoni Nikolopulos'un çocukları olan dört kuzeniyle de çok özel arkadaşlıkları vardır.

Annem on üç yaşına bastığında, bir gün anneannem onu çağırır ve şunları söyler:

“Frosocuğum, senden küçük dört kardeşin var ve onların da okuma yazma öğrenmeleri gerekiyor. Sen on üç yaşını tamamladın, bir kız çocuğu için yeteri kadar eğitim gördün. Masrafların çok olması nedeniyle, kitaplarını kapat, ders çalışmayı bırak ve ev işlerinde gel bana yardım et.”

Böyle bir karar, okuma yazmayı o kadar seven annemi çok üzer. Fakat öyle bir kriz vardır ki, babasının maddi açıdan sıkıntı çektiğini anlar ve hiç ısrar etmez.

1875 yılının Şubat ayında bir sabah, evin üst katında annem ve anneannem iç çamaşırlarını onarıırken, dört yabancı bahçe kapısını çalar ve bu evin Yorgo Nikolopulos'a ait olup olmadığını sorar. Gelenlere kapıyı uşak açar. Çocukların çalışma odası zemin katdadır ve kapısı bahçeye doğru açıktır. Nikolopulos'un dört çocuğu Eleni, Mari, Dimitri ve Smaragda üzerlerinde önlükleri, ders çalışmaktadır. Yabancılar içeriye girer girmez çocuklara:

“Annenize Poli'den bazı eski arkadaşlarının geldiğini ve kendisini görmek istediklerini gidip söyleyin” derler.

Eleni, evin en büyük çocuğu olarak, annesinin yanına koşar ve: “Çalışma odasındaki dört yabancı seni görmek istiyor. Poli'den geldiklerini ve tanıdık olduklarını söylüyorlar. İki kısa boylu kadın ve iki uzun boylu erkek. Erkeklerden biri güler yüzlü, diğeri ise daha genç ama öyle sessiz ki tıpkı öğretmene benziyor.”

Eleni annesine haber vermeye gittiğinde, kadınlardan daha yaşlı olanı zemin katı teftiş etmeye başlar. Her girdiği odada bağırır:

“Ah, bu ne temizlik böyle!”

Kısa bir süre sonra anneannem Nikolopulu merdivende görünür. Yabancıları görür görmez onları hemen tanır. Gelenler Yorgo Zarifi, karısı ve en küçük kızı Tereza'dır. “Öğretmen” ise Sofia'nın kocası, damat Odisea Negropontis'tir.

Zarifiler'in bu Mısır'a ilk ziyaretidir. Onları Poli'den getirmesi için bir yat gönderen Hıdiv'in davetlileridirler. Vali onları başkentinde beklemektedir. Bu nedenle hemen Kahire'ye gitmek zorundadırlar. Fakat Zarifi, Nikolopulos gibi böyle eski bir arkadaşın elini sıkmadan İskenderiye'den ayrılmak istemez. Böylece, kısa bir süre kalıp Nikolopulos'un evinde kahvaltı ederler.

Çok kısa bir süre kalmalarına rağmen Tereza, Froso ve Eleni Nikolopulu'yla kaynaşır. Onlardan ayrılmak istemez. Onları da davet etmesi için Hıdiv'le konuşacağına dair babası söz verir ve aynı gece Kahire'ye gitmek için yola çıkarlar. Ertesi gün Nikolopuloslar Vali'den bir telgraf alırlar. Vali onları, kızlarıyla birlikte sarayına davet etmektedir.

Tereza'dan daha küçük olan Froso ve Eleni henüz insan içine çıkmamıştır, bu nedenle de gece elbiseleri yoktur. İskenderiye'nin bir tarzisi yirmi dört saat içinde iki beyaz balo elbisesi dikmeyi üstlenir. Nikolopuloslar hazırlanır hazırlanmaz Kahire'ye giderler ve Zarifiler'le Shubra Sarayı'nda¹⁰ buluşurlar.

Geziler, yemekler, balolar, temsillerle geçen muhteşem konuk-severlik on beş gün sürer.

Yaradılıştan oldukça haksızlığa uğramış olan Tereza'nın sansasyon yaratması imkânsızdır. Bilakis, Nikolopulos'un her iki kızı da çok çekicidir ve gittikleri her resepsiyonda herkesin bakışları üzerlerine çevrilir.

İsmail Paşa, misafiri Zarifi'yi her şekilde memnun etmeye çalışır. Kızı Tereza da Hıdiv'in bu olağanüstü teveccühünden yararlanır.

Her sabah, Kahire Operası'nın müdürü, Hıdiv'in emriyle, Tereza'nın kapısını çalır:

"Küçükhanım, bu gece sizin için hangi oyunu oynamamızı ister-siniz?" diye sorar.

Tereza müzikten hiç anlamadığından bu soru kendisini her defasında zor durumda bırakır. Annesi de kendisini bilgilendirmekten aciz olduğundan, Tereza arkadaşlarının fikrini alır. Üç kız üstünkörü bir kurul oluşturup gelişigüzel bir opera ismi verir. Müdür kızların önünde eğilerek yanlarından ayrılır ve aynı gece oyun sahneye konur.

Bir sabah kızlar kafadan bir opera ismi atarlar. Müdür bunu duyar duymaz allak bullak olur. Dosdoğru Hıdiv'in yanına gider ve:

"Hıdiv Hazretleri, Küçükhanım bu gece için benden daha beste-lenme aşamasında olan filanca operayı istiyor" der.

Mutlakiyetçi lider cevap verir:

"Ne yapacağınızı bilmiyorum. Fakat Küçükhanım'ın istediği eserin sahneye konması gerekiyor."

¹⁰ Saray, Mısır'ın başkenti Kahire'de, genellikle orta halli Mısırlıların ikamet ettiği eski bir mahallede yer alıyor. (ç.n.)

Ve eser sahnelenir.

Bir başka sabah ise, müdürün her günkü sorusuna cevap olarak Tereza'nın önerdiği eserin ismini duyunca adam şaşkınlıktan neredeyse küçük dilini yutar. Zavallı müdür, çaresizlik içinde her şeyi göze alarak şunları söyler:

“Küçükhanım, bu eser dışında dileyin benden ne dilerseniz. İsteddiğiniz eser repertuarımızda yok ve sizi memnun etmek bizim için imkânsız.”

Tereza, istemeden talepleriyle müdürü bir çıkmaza sokmuş olduğunu hemen anlar. Durumu düzeltmek için hemen şu öneride bulunur:

“Bundan böyle, bana sormadan oynamak istediğiniz oyuna siz tek başınıza karar verin. Fakat sabahtan akşam programını bana bildirin ki Hıdiv Hazretleri temsilden önce hangi eseri istediğimi sorsa, hiçbir şey çaktırmadan kendisine cevap verebileyim.”

Zarifler dönerken, oradaki soydaşlarıyla temasa geçmek ve onların nazik davetlerini kabul etmek için birkaç gün İskenderiye’de kalırlar. Sonra, yine Hıdiv’in yatıyla Poli’ye doğru yola çıkarlar.

Vali’nin bitmek tükenmek bilmeyen israfı kendisini bir çıkmaza sokmakta gecikmez. Dedemin ziyaretinden kısa bir süre sonra, Mısır iflas eder, İsmail Paşa tahtını bırakmak ve ülkesini terk etmek zorunda kalır.

İsmail Paşa Poli’ye kaçır ve Vosporos’taki Emirgan’a* yerleşir. Bu uçsuz bucaksız arazide iki muazzam saray inşa ettirir. Biri selamlık, yani erkeklerin kaldığı bölüm, diğeri ise haremliktir. Haremlik beş ayrı daireye bölünmüştür. Dairelerden her biri eski liderin beş karısından birine aittir.

Her akşam, Poli’den Therapia’ya gelmek için Vosporos’u katederken, Emirgan’daki kuvvetli akıntının etkisiyle, buhar makineli kayığımızla sarayların demir parmaklıklı pencerelerinin altından geçerken duvara şöyle bir sürtünürdük.

Bu ıssız yerdeki tek canlı mekân, parkın içinde biraz ilerlediğinde karşına çıkan küçük bir kilise ve içindeki Profiti İlia Ayazması’ydı.¹¹ Adeta bir uğrak yeri idi. Kutsal mihrabı denizden görünüyordu. Pek çok kandil ve mum mağarayı aydınlatıyordu. Halk,

* Vosporos’un bir köyü. Antik dönemdeki ismi Kiparodis Kilas. [Servi Ormanı. (ç.n.)] IV. Murat’ın samimi arkadaşı Emirgune Bey tarafından bahçeler ve konaklarla güzelleştirilir.

¹¹ İlyas Peygamber Ayazması. “Büyük Ayazına” olarak bilinir. (ç.n.)

adakların çoğunun Paşa'nın kendi hareminden geldiğini söylüyordu.

Çocukluk yıllarımda bir gün, İsmail Paşa'nın ismi bir kurtarıcının, daha doğrusu Tanrı tarafından gönderilen birinin ismi olarak tesadüfen kulaklarımda yankılandı. Olay 1891 yılında cereyan etti. On yaşındaydım. Therapia'dan Pringipo'ya yapılan bir deniz gezisine katılmıştım.

Babam henüz "Anemoni"nin sahibi olmaması nedeniyle, o gün bir römorkör kiralamıştı. Gece, ay ışığının altında geri dönerken birden Vosporos'un tam ortasında, kaptan kömürünün tükendiğini söyledi. Ne yapalım? Bu saatte ve bulunduğumuz bu yerde kömür nereden bulunsun?

O zaman babam kaptana şöyle dedi:

"Elinde kalan tüm çöpleri ateşe atarsan Emirgan'a varabilir misin?"

"Çalışırım."

Makinist tüm gücünü ortaya koydu, bir sürü tahta ve bir bank yaktı, böylece küçük vapur yavaş yavaş eski Vali'nin sarayının önüne bordadan yanaşmayı başardı.

Her yer kapkaranlıktı. Evler uykuya dalmış görünüyordu.

Babam, karanlığın içinde rıhtıma atladı ve gidip Paşa'nın kapısını çaldı. İki zenci kendisine kapıyı açtı ve kapı babamın arkasından telârlar kapandı.

Yolcular geminin içinde heyecan dolu dakikalar geçirmeye başladılar. Fakat böyle bir macerayı ilk defa yaşıyor olmam nedeniyle bana sanki yüzyıllar geçmiş gibi geldi. Tanrı'ya bize yardım etmesi için adeta yüksek sesle yalvarmaya başladım. O anda İsmail Paşa çocukluk hayalimde Cenabı Hak gibi tanrısal bir şekil alıyordu.

Nihayet ayak sesleri duyulmaya başladı. Ellerinde fenerler tutan iki zenciyle içi kömür dolu birer küfe taşıyan başkaları göründüler. Ne mutluluk! Babam gülümseyerek onları takip ediyordu. Hıdiv babamı çok dostane bir şekilde karşılamış ve hatta ona bütün arkadaş grubumuzu Emirgan'da konuk etmeyi bile önermişti.

Fakat babam biraz kömürle yetindi. Mısırlı hemen babama kömür verdi. Yarın saat sonra, bu çok değerli velinimetimize hayır duası ederek yine Therapia'ya doğru yola çıktık.

Bu muhteşem evden bugün hiçbir şey kalmamıştır. Evin sahibi 1895'te öldüğünde, mirasçıları evin paylaşımı konusunda kavga ettiler. Boyasız ve bakımsız ahşap evler çürümeye ve yıkılmaya başladı. İhmal sonucunda parkın uçsuz bucaksız duvarı da zarar gördü.

Bu duvar da yıkılınca, köylüler parka girip ağaçları kesmeye ve ormanı yok etmeye başladılar.

Nihayet, Mustafa Kemal'in devrimlerinin sırası geldi. Sarayın önünden geçen yol, özellikle bugünkü otomobiller için dardı. Yeni yönetim, hiç kimseye sormadan, iki sarayın bulunduğu alanı istimlak etti. Sahil yolu muhteşem bir boyut kazandı. Fakat bugünkü Türkler kutsal değerlere inanmıyorlar. Yeni Türkiye'nin şehir planlamacıları, evleri ve ağaçları ortadan kaldırdıkları aynı bahaneyle Profiti İlia Ayazması'nın da yok olmasına sebep oldular.

Vosporos'ta, o günlerin tarihinin ihtişamını hatırlatan hiçbir şey kalmadı artık; bir zamanlar harem kadınlarının da gümüş kandillerle süsledikleri Profiti İlia'nın kaynağı bile.

HARA*

İsmail Paşa'nın ihtiraslı politikasının başarısızlığı ve Mısır'ın iflası, doğal olarak, Borsa ve ticarette krize yol açmıştır. Dedem Nikolopulos, bu krizde on beş sene boyunca onca emekle kazandığı her şeyi bir çırpıda kaybeder.

Genelde bütün aksilikler üst üste geldiği için, uğradığı maddi zararlar bir yana, annemin iyi bir aileye mensup bir gençle yapmış olduğu nişanının bozulması ve en küçük kızları Smaragda'nın on yaşında ölmesiyle iki darbe daha alır.

Dedem tüm cesaretini kaybeder. Böylece, 1879 yılının baharında Firavunların ülkesini terk etme ve doğduğu yere geri dönme kararı alır. Bunun üzerine, işletmesini fesheder, evini boşaltır ve Poli'ye doğru yola çıkar.

Poli'de kendisini nelerin beklediğini bilmemektedir. Fakat eski ve sadık arkadaşı Yorgo Zarifi'ye umut bağlamıştır. İşte bu düşünceyle, bir sabah ailesiyle birlikte Galata'da karaya çıkar.

Yaz başıdır ve Nikolopuloslar doğruca Pringipo'ya giderler.

Dedem yaz için amcam Nikolao Zarifi'nin konağına komşu olan küçük bir ev kiralar. Babam, bir pazar sabahı Froso Nikolopulu'yu istemek için bu eve gider.

Teklifi kabul edilir. Bir hafta sonra nişanları resmileşir.

Damat o derece acelecidir ki, düğün tarihi 13 Eylül olarak belirlenir; bu, gençlerin ilk kez karşılaştıkları günden tam iki ay sonraya denk gelmektedir.

Nişan haberi Pera'daki cemaatte bomba etkisi yaratır: Bu kadar istenen bir damatla bu kadar güzel bir geline her gün rastlanma-

* Düğün. ["Hara" kelimesi Türkçe'de sevinç ve neşe anlamına da gelmektedir. (ç.n.)]

maktadır! Ne de evliliğin ağır boyunduruğunun kendisini esir almasına asla izin vermeyen erkeğin eski kararını birdenbire değiştirmesine neden olan bir aşka.

Fakat hızla gelişen olaylar, nişanlılara birbirlerini daha yakından tanıma fırsatı vermemiştir. Birbirlerinden uzak oturmaları nedeniyle, daha sık görüşebilmeleri ve gerektiği kadar samimi olabilmeleri için, Froso Nikolopulu'nun Pringipo'dan gelerek Zarifiler'in Therapia'daki evinde on beş gün kalması kararlaştırılır.

Annem, dedemin "Thérèse" denilen buharlı küçük bir teknesiyle Therapia'ya gelir. Özel bir tekneyle yapılan bu yolculuk çok zevklidir.

Ancak annem, talihin onun yaşaması için seçtiği bu evin eşliğine ayağını basar basmaz, çeşitli ufak tefek şeyler kendisine garip görünmeye başlar.

Zarifiler'in evi tartışmasız gösterişli ve büyüktür; fakat İskenderiye'nin kozmopolit ortamında yetişen bir kız için İstanbullu bir Rum ev hanımının titizliği bunaltıcı ve çagdıdır.

Gösterilen tüm şefkate rağmen, kayınvalide ve kayınpederinin evi anneme zindan gibi gelir. Ev sakinleri, mobilyalar, âdetler, hatta duvarlardaki çerçeveler bile antikaya benzemektedir!

Eğer annemin kalbi kendisini taparcasına seven, gözlerinin içine hayranlıkla bakan ve her gece kendisine yeni bir hediye getiren insana karşı arzu ettiği şekilde aşkla çarpıyor olsaydı, bütün bunlar hiç fark edilmeyecekti.

Annem, bu müstesna insanı sevmek için elinden gelen her şeyi yapmakta fakat günler kendisinde herhangi bir aşk hissi uyandırmadan geçmektedir.

Birden, almış olduğu karar ve erken söylemiş olduğu "evet" yüzünden içini hiç beklemediği bir korku sarar ve hem kendini hem de kendisine mutluluğunu emanet eden insanı aldatmaya hakkı olup olmadığını kendi kendine sormaya başlar.

Sevmeden bu insanla evlendiği takdirde, evlendikten sonra kendisini ne biçim bir hayat beklemektedir? Geçen zaman üzüntüsünü yatıştıracağına, tam tersi tedirginliğini daha da artırır.

Üçüncü kişiler önünde olduğu zaman, hislerini dışarıya yansıtmamaktadır. Fakat bütün bu hislerini ve düşüncelerini saklama çabası kendisine daha da çok acı çektirir. Akşam olup da odasına kapandığı zaman bir türlü rahatlayamaz. Yatağına girer, yan odalardan kendisini duymamaları için yüzünü yastığının altına gömer ve saatlerce ağlar.

Katinga Zafiropulu-Sguta Teyze hafiye gibi bir kadın olmasaymış bu durum hiç fark edilmeyecekmış. Bir akşam hıçkırıklar duyduğunu zanneder. İhtiyatla kapıya yaklaşır. Annemin yatağının üzerinde yüzükoyun uzanmış olduğunu ve tüm vücudunun hıçkırıklarla sarsıldığını anlar. Hiç tereddüt etmeden kapıyı açar ve dosdoğru yanına gider. Onu tatlı bir şekilde sakinleştirir ve Froso kendine geldiği zaman ondan bir açıklama ister. Annem ona artık taşıyamadığı sırrını söylemekte gecikmez. Katinga Teyze onu teselli eder ve bu durumu halledeceğine dair ona söz verir. Ertesi sabah babamı çağırır ve ona bir gece önce yaşanan olayları anlatır.

Babam, sevdiği kadının kendisi yüzünden bu derece üzüntü çektiğini öğrenince altüst olur. Onunla konuşmak ister ve yalnız kaldıklarında, ona kendisiyle evlenme yönünde vermiş olduğu sözünü geri alabileceğini açıklar. Tek düşüncesi onu mutlu etmektir. Bunu başaramadığına göre, bu onu zorla yanında tutacağı anlamına gelmemektedir. Birlikte kuracakları yaşam annemin hayal ettiği şekilde değilse, tekrar ailesinin yanına dönmekte serbesttir. Babam ona olan sevgisinin kendisini tanıdığı günkü kadar güçlü olduğu hususunda da annemi temin eder.

Froso Nikolopulu'nun ailesinin yanına dönmesi kararlaştırılır. Dedemin buharlı küçük teknesi, bir sabah onu yine Pringipo'ya götürür. Annem, Zarifi'nin evini terk ederken, bu evi bir daha görme-yeceğine inanmaktadır.

Ailesi onu şaşkınlıkla karşılar. Onlara dönüşünün gerekçelerini anlattığında ise, üzüntülerini saklayamazlar. Kendisine hak veren tek kişi kız kardeş Eleni'dir. Genç ve duygusal olan Eleni'nin ablasının tarafını tutması gayet normaldir. Babası, her zaman olduğu gibi sessiz kalmakta ve sadece, büyük yeşil gözlerinin yalvarırcasına kendisine baktığını hissettiği zaman onun çektiği büyük üzüntüyü anlamaktadır. Bir baba olarak iyiliği ve kızını kırma korkusu o derecededir ki, onu ufak da olsa eleştirmemek için ağzını asla açmaz. Fakat hislerini saklaması, kendisine daha fazla acı çektirmesinden başka bir işe yaramamaktadır. Bir gece kanın beynine hücum ettiğini hisseder. Yatağından kalkıp pijamasıyla koridora çıkar. Henüz iki üç adım atmamıştır ki, kendini kaybederek yere düşer. Vücudunun güm diye çıkardığı ses tüm ev halkını uyandırır. Hemen onunla ilgilenirler ve rahatsızlığı geçer.

Her geçen gün, anneme durumu tek başına ve etki altında kalmadan görme ve değerlendirme fırsatı verir. Şimdi Leonida'dan uzakta olduğu için, ona başka bir gözle bakmaya başlamıştır.

Onun meziyetlerini ve kusurlarını kafasında tartabilmektedir. Onun gösterdiği bunca iyilik ve nezaketin, bazı eksikliklerine karşın, ağır basması gerekiyor mudur? Böyle bir talih kuşu başına konduğunda, damadın sende yıldırım aşkı yaratmaması nedeniyle, bu şansı geri tepmek doğru mudur?

Sorumluluklarıyla duyguları arasında gelip giderken, Froso Nikolopulu hayatının her evresinde olduğu gibi, yine sağduyunun daha güçlü olduğunu gösterir. Babamın ayrıldıkları vakit kendisine söylediği sözler kalbinin derinliklerine işlemiştir:

“Frosom, bu evden gitmeden önce, mutluluğunun tehlikede olduğunu hissettiğim an, sana olan sonsuz sevgimi bir saniye bile reddüt etmeden feda edeceğimi bilmen gerekiyor.”

Babamın yapmış olduğu bir sürü açıklamalar arasında, annemin kalbinin derinliklerine işleyen ve nihai karar anında ağır basan sözlerin, ayrılık anında babamın söylemiş olduğu bu sözler olduğunu belirtmek kayda değerdir.

Annem, nişanlısına kendisiyle tekrar konuşmak istediğini bildiren bir haber gönderir. Babam buharlı küçük teknesi “Thérèse” ile hemen Pringipo’ya gelir. Nişanlılar tamamen değişmiş yepyeni bir ruh haliyle Therapia’ya geri gelirler.

Froso Nikolopulu ikinci gelişinde Therapia’da birkaç gün kalır. Damat evlenmek için acele etmektedir. Bu durumda, gelinin düğün için hazırlanması gerekmektedir. 13 Eylül’e o kadar kısa bir süre kalmıştır ki, Paris’ten ısmarlanan elbiseler ve iç çamaşırları, oraya yerleşmiş olan annemin ağabeyi Yani Nikolopulos tarafından seçilir.

Düğünün kısa bir süre sonra yapılacağı duyulunca, akrabalar ve arkadaşlar çeşitli hediyeler göndermeye başlarlar. Poli’de çok az geline bu kadar çok hediye almak nasip olmuştur. Bir sabah Saray’ın iki temsilcisi eve gelir. Kırmızı ipek bir mendile sarılmış bir paketi özenle tutmaktadırlar. Bu, Sultan’ın hediyesidir. Hediyeği anneme teslim etmek isterler. Annem aşağıya iner, Sultan’ın hediyesini eline alır ve paketi açınca içinden bir çeşit *broche*’a benzeyen muhteşem bir takı çıkar. Annem takıyı takar takmaz bütün göğsü bu çok görkemli manzaranın altında kaybolur. Hediye, üzeri çeşitli büyüklüklerdeki pırlantalarla dolu altın bir madalyondur. Bir Avrupalı’nın böyle bir ziyneti takması zordu. Annem, daha sonraki yıllarda bu madalyonu parçalamaya karar verir ve Parisli bir usta bu madalyondan küçük iğneler, bilezik, kolye ve bir de süs tacı çıkarır.

Her şey başarılı bir düğün töreni olacağını gösterirken, son dakikada hava aniden değişir. 1879 yılının 13 Eylül’ünde sabah vakti poy-

raz çıkar. Dev dalgalar gemilerin Pringipo'nun iskelesine yanaşmasını engeller. Gündüz ile gecenin eşit olduğu günlerde görülen alışıl-gelmiş fırtınalardan biridir bu. Çok şükür, dinsel törenin başoyuncuları çoktan adadadır. Patrik III. Yoakim, Pringipo'ya on iki kişilik maiyeti eşliğinde fırtınadan önce şafak vaktinde gelmiştir. Çünkü Ayios Dimitrios Kilisesi'nde yapılacak olan düğün törenine sabah ayinini okuyarak başlaması gerekmektedir. Damat, Pringipo'ya bir gün önceden gitmiş ve böylece dalgaların öfkesine karşı durmak zorunda kalmamıştır.

Ancak, damadın ne ailesi ne de sülalesinden biri oradadır. Davetlilerin çok sayıda olması nedeniyle, dedem Vosporos hattında sefer yapan gemilerden birini kiralamıştır. Böylece davetliler bu gemiyle Pringipo'ya doğru, fırtınaya rağmen yola çıkarlar. Büyük zorlukla adaya gelmeyi başarırlar. Fakat onları orada bile yeni güçlükler beklemektedir. Gemi yanaşma pozisyonu aldığı anda, poyraz gövdesine çarpmakta ve onu karadan ayıran birkaç metreyi katetmesini imkânsız kılmaktadır. Gemiden atılan halatlar birbiri ardına kopmaktadır. Nihayet, bulunan daha sağlam bir halat davetlilerin iskeleye ayak basmalarına izin verir.

Bu arada, bir sonbahar sağanağı başlar ve yabancılar ıslanma tehlikesiyle karşı karşıya kalırlar. Allah'tan, rıhtımda bekleyen arabalar hiç bekletmeden onları alıp kiliseye götürür ve böylece davetliler, ayini kaçırmazlar. Gelin ve damadı, dört güçlü Ermeni'nin omuzlarında taşıdıkları iki şık tahtırevan Ayios Dimitrios Kilisesi'ne getirmiştir.

Sadece, daha önce yapılan sabah ayininden sonra bir Patrik'in yönettiği ayini izleyenler, özellikle gelin başta olmak üzere, yeni evlilerin çektikleri işkenceyi anlayabilirler. Mideni ağzına getiren mumların ve tütsünün kokusunu soluyarak saatlerce ayakta, aç açına durman gerekiyordu. Buna rağmen, eskiler nasıl bir sabırla tüm bunlara dayanıyorlardı!

Ayinden sonra, genç evliler komünyon¹ alırlar ve ondan sonra da dini nikah töreni başlar. Sağdıç, amcam Nikolao Zarifi olur. Amcamın evi Nikolopulos'un küçük villasından daha büyük olduğundan, tören sonrası kutlamanın onun evinde yapılmasına karar verilmiştir. Böylece Patrik, Sen Sinod Meclisi, aileler ve davetliler kahvaltı servisinin de yapıldığı Nikolao Amca'nın konağına geçerler.

¹ Hristiyanlıkta Hazreti İsa'nın etini ve kanını temsil eden ekmek ve şarap. (ç.n.)

Bu arada hava yeniden yataşır ve davetliler hiçbir sıkıntıyla karşılaşmadan evlerine dönerler.

Babam, balayı için Aleksandro İliaskos'un dul karısına ait olan Pringipo'nun en güzel evlerinden birini kiralamıştır. Böylece, düğünden sonra genç karısını ilk aile yuvalarına götürür.

Garip fikirleriyle tanınan damat, evliliklerinin ilk gecesinde, aşağıda anlatılan olayla bundan önceki tüm tuhafliklarını geride bırakmanın yolunu bulacaktır.

Sonbaharın başları, kuşların göç zamanıdır... Babam, İliaskos'un evinin bahçesini süsleyen onlarca ağaçla karşılaşır karşılaşmaz, av tutkusu depreşir ve bu fırsattan yararlandığı takdirde birinci sınıf bir av yapacağını düşünür. Böylelikle, düğün günü, akşam saatlerinde ökse çubuklarını yerleştirir ve hiç kimseye bir şey söylemeden tek-rar karısının yanına döner.

Ertesi gün, saat sabahın beşinde, evliliğin ilk gecesinden sonraki böyle tatlı bir saatte, bahçeye inip mahsulünü saymak için huzursuz bir şekilde ayaklanmış beklemektedir. İlk başta şaşırmış olan annem, bu beklenmedik gürültünün ne olduğunu bilmeden, kocasını pijamasını giyinmiş dışarıya çıkmak için hazır bir vaziyette görür görmez, üzerine hafif bir şeyler alıp onu izler. Her ikisi birden bahçeye inerler ve ökse çubuklarına takılmış küçük tutsakları sayarak bahçenin etrafında bir tur atarlar.

Pringipo'daki bu evde kırk gün geçirdikten sonra annem ve babam Paris'e giderler.

OTUZ SEKİZİNCİ BÖLÜM

BALAYI SEYAHATI

Fransız başkentine vardığında babamın yaptığı ilk iş, karısı için onun güzelliğine ve kendisinin ona duyduğu sevgisine layık bir hediye seçmek olur. Fakat tek başına seçme konusunda tereddüt edince, seçimi karısının yapmasını tercih eder. Çeşitli dükkânlarda satıcılar anneme pırlantalar ve inciler gösterdiğindeyse annem incileri tercih etmekte tereddüt etmez. Hemen hemen herkes kendisine aptalca bir seçim yaptığını, incilerin modasının geçeceğini ve hiç kimsenin elli bin frangı sadece incilere bağlamayacağını söyler. Fakat annem, hiçbirini dinlemez. Annem, görmüş geçirmiş biri olmasına ve dünyayı az dolaşmış olmasına rağmen, bir kadın için incilerden daha iyi süs bulunmadığını, hiç bıkmadan sabah akşam sürekli ve de en önemlisi, takip takıştırmış görünmeden bunları takabileceğini hemen anlar.

Babamın karısına olan sevgisi bazen kıskançlık derecesine varmaktadır. Bunda belki de Anadolu insanının bencillik duygusu ve korkusu gizlidir. Çeyizi için elbiseler satın alınırken, babam dekolte kıyafetlerin sipariş edilmesini yasaklar, annem de buna itaat eder. Fakat Paris'e vardıklarında, babam güzelliği ve zerafetiyle gurur duyduğu karısını arkadaşlarına tanıştırmak ister.

“Froso” der bir gün anneme, “Kont Kamondo bizi Opera'daki locasına davet etti. Kabul ettim. Gitmek için hazırlan ama bayramlıklarını giyin.”

“Nasıl kabul ettin?” diye annem şaşkın bir ifadeyle sorar. “Hangi bayramlıklarımı giyeyim? Dekolte kıyafet olmadan Opera'ya nasıl gidebilirim ki?”

“Hemen bir terziye gidesin ve öbür güne hazır etmesi şartıyla bir tane ısmarlayasın.”

Bu başlangıç, davetlerin sayısının artmasıyla birlikte, annemin gece kıyafetlerinin çoğalmasına neden olur.

Bir gece, biri babama şunları söyler:

“Bu kadar güzel bir karın olduğuna göre, onun portresini yapması için gidip bir ressamla konuşman lazım.”

Bu fikir babamın hoşuna gider. Fakat sıradan bir ressama başvurmak istemez. Dönemin en iyi ressamına gitmek ister. Kendisinin bu konuda bilgisi olmadığından, arkadaşlarının tavsiyelerine kulak verir. Herkes ona Cabanel’e başvurmasını tavsiye eder. Böylece babam sanatçının atölyesine gider ve ona ne istediğini söyler. Artık paraya ve şöhrete doymuş olan Cabanel, sadece kendi canı istediğinde veya resmi için büyük meblağlar ödemeye hazır çok zengin Amerikalı hanımefendiler için çalışmaktadır. Babama olumsuz cevap verir. Bu duruma üzülen genç koca, arzusunu gidip arkadaşı Kont Kamondo’ya bildirir. Kont Kamondo babama:

“Sen merak etme, ben her şeyi ayarlarım” diye cevap verir.

Birkaç gün sonra, Kamondo annemle babamı evine yemeğe çağırır. Yemeğe Cabanel de davet edilmiştir. Kamondo masada annemi ressamın yanına oturtur. Gecenin sonunda ressam babama yaklaşır ve ona:

“Fikrimi değiştirdim, karınızın portresini yapmaya karar verdim” der.

Ücret 15.000 frank olarak belirlenir ve annem ressamın atölyesinde poz vermeye başlar.

Cabanel, ileri yaşına ve uzun beyaz sakalına rağmen, içinde genç ve hassas bir kalp muhafaza etmektedir. Anneme aşık olmakta gecikmez ve bir gün onun ayaklarına kapanır.

“Utanmıyor musunuz?” diyerek annem tepkisini gösterir. “Sizin yaşınızdaki bir insan! Yeni evli bir kıza bile saygı göstermediniz.”

Cabanel bir daha böyle bir teşebbüste bulunmaz. Ancak, anneme karşı olan hislerinin ne derece gerçek olduğunu göstermek için ona şunları söyler:

“Eşinizle sadece portrenizi çizmem için anlaştık. Fakat bezi henüz kesmiş değilim. Onu mümkün olduğu kadar gereceğim ve resminizi olabildiğince büyük yapmaya çalışacağım. Böyle bir omuzu ve böyle bir eli resmin dışında bırakırsak yazık olur.”

Zaten annemin pozu ve elinin bulunduğu yer bu durumu izah ediyordu.

Annemle babamın balayı seyahati yaklaşık bir sene sürmüştü. İnsanlar o zamanlar bugünkü gibi aceleci değillermiş. Mutluluk karşı-

larına çıktığı zaman, hayatın zevklerini en çabuk şekilde tüketmeyi düşünmek yerine, onları mümkün olduğunca uzatmaya çalışılmış.

Hele hele babamın, bundan önce yapmış olduğu her seyahatin ticari bir amacı olduğu düşünüldüğünde, yalnızca keyfi için yurtdışında bulunmasının ne yeni bir mutluluk olduğu anlaşılır.

Ancak tüm aşkına ve iyiliğine rağmen, babamın eski alışkanlıklarını değiştirmeye hiç niyeti yoktur. Lokallere ve kağıt oyunlarına düşkündür. Mükemmel bir oyuncu olması ve şansın daima yüzüne gülmesi nedeniyle, bu eğlenceden kendisini mahrum edecek hiçbir sebep görmemektedir.

Daha sonra çift Poli'ye yerleşeceği ve annem evin idaresiyle uğraşacağı için, eşinin küçük kaçamakları onun için bu derece hissedilir olmayacaktır. Fakat şimdi, annem yeni gelin olarak, bir otel odasında ve yabancı bir yerde terk edilmiş halde büyük acı çekmektedir. Hatta ve hatta, umutsuzluğu iki sefer çaresizlik sınırına bile ulaşır: Birincisi Opera'nın düzenlediği bir *réveillon*'a¹ gidecekleri gecedir. İkincisi ise, Paskalya'nın Kutsal Cumartesi gecesi Rus kilisesindeki İsa'nın Dirilişi ayininden sonra, babamın ona söz vermiş olduğu bir akşam yemeğidir. Birinci olayda annem ilk kez çok güzel bir *domino*,² ikincisinde ise Rusların büyük dini bayramlarında giymeyi alışkanlık haline getirdikleri gibi bembeyaz bir elbise giyecektir.

Fakat babam her ikisinde de arife gününde oyun oynayarak sabahlamıştır.

Ertesi gün, akşamüstü erkenden otele gelir ve anneme:

“Froso, yorgunluktan ölmüş durumdayım. Bırak beni iki saat dinleneyim, sana söz eğlence için yine dipdiri olacağım” der.

Babam yatağa uzanır ve hemen uykuya teslim olur. Saatler geçer fakat o bir türlü uyanmaz. Annem bir koltuğun üzerine yayılmış duran yepyeni kıyafetine bakar. Ne yapsın? Gece yarısından biraz önce kocasını uyandırmaya çalışır. Fakat o, horlamaya devam eder. Annem ısrar eder. Babam gözlerini açar fakat dayanamayarak tekrar kapatır. Annem yeni girişimlerde bulunur fakat nafile. Elveda *réveillon*, elveda Diriliş Ayini, elveda akşam yemeği ve eğlence.

¹ Noel veya Yılbaşı gecesi düzenlenen müzikli ziyafet. (ç.n.)

² Maskeli balolarda giyilen kukuletalı uzun giysi, maskeli balo cüppesi. (ç.n.)

Bu zor anlarını bana anlatan annem, bütün gece ağladığını ve her iki seferde de babamla birlikte yaşamının tahammül edilmez bir hal alacağını sandığını itiraf etti.

Fakat babamın iyi tarafları da vardır ve annem bunların yavaş yavaş farkına varmaktadır. Yavaş yavaş, onun kusurlarına alışmaya ve yeni meziyetlerini keşfetmeye başlar. Kendisini onunla evlenme kararı almaya aşkı değil, sağduyusu yöneltmiştir. Fakat zaman içinde, annem kocasına öyle bir sevgiyle bağlanır ki, bu aşktan biraz farklı bir duygudur.

Yeni duygu tüm benliğine hakim olmakta gecikmez; fakat bu duyguyu güçlendiren nedenler bir hayli gariptir. Babam, pek de sağlam olmayan bünyesine rağmen, hiçbir zaman sağlığıyla ilgilenmemiştir. Uzun zamandan beri, eklem hastalığının ve romatizma ağrılarının arada bir kendisini yoklamasına rağmen, o pişmanlık duymadan ihtiyatsızlıklarına devam eder.

Babayı seyahati kaplıca kentlerinde yapılan tedavileri de içerir. Babam bir gün iris enfeksiyonuna yakalanır. Kırk gün boyunca kap-karanlık bir odada kapalı kalır. Annem yanından hiç ayrılmaz. Bir perdenin arkasından babama gazeteleri okur ve yazışmalarını yapar. Onun yaşındaki bir gelin için böyle bir uğraş hayli ilginçtir. Fakat o, kaderinden hoşnut olmamak bir yana kocasına daha da çok bağlanır. O günlerin ardından, yeni bir aşk doğar; ihtimam ve sürekli endişe aşkı. Leonida nasıl? Nereye gitti? Paltosunu giydi mi? Şemsiyesini yanına aldı mı? Siyah gözlüklerini acaba unuttu mu? Babam, hastalığı süresince ne kadar sabırsızsa, sağlığına kavuşur kavuşmaz o kadar dikkatsiz olur ve annemin ilgisi, artık kendisine bir an bile rahat vermeyen bir heyecan şekline dönüşür.

Genç evlilerin ziyaret ettikleri yerlerden biri de, sayısız akrabasının onları beklediği Marsilya'dır.

Marsilya'da olup da Monte Carlo'ya gitmemek imkânsızdır. Fakat babam, ünlü kumarhanenin kendisini baştan çıkarmasından korktuğu için, Nis'te kalmasının daha iyi olacağını düşünür. Fakat oyun oynama tutkusu kendisini orada da rahat bırakmaz. Eski arkadaşlarından bazıları onu lokallerine sürükler ve üye olması için ikna ederler. Böylece annem, fevkalade iklim, kış güneşine ve güzel yürüyüşlere rağmen, Nis'te kendisini Paris'te hissettiğinden çok daha yalnız ve kimsesiz hisseder.

Bir gece, lokalden dönen babam ona şunları söyler:

“Bugün, çok eski bir tanıdıkla, Prens Grigorio İpsilantis'le karşılaştım. Evlendiğimi öğrenir öğrenmez, seni tanıştırmam için çok ı-

rar etti. Ayrıca, mutlaka karısıyla tanışman gerektiğini de sözlerine ekledi.”

İpsilantis o zamanlar Yunanistan’ın Viyana Büyükelçisi’dir. Karısı, Baron Sinas’ın kızıdır. Karısının büyük serveti, eski dönemdeki gerçek zenginlerin gösterişli ve lüks yaşamını ona sağlamaktadır. İpsilantis, Avusturya’nın bu denli burnu büyük aristokratlarının kendilerine eşdeğer görerek kabul ettikleri belki de tek Yunan’dır.

Ancak, İpsilantis’in eşinin sağlığı pek yerinde değildir ve bu nedenle de çift yılın büyük bir bölümünü Côte d’Azur’daki görkemli villalardan birinde geçirmektedir.

Bir akşamüstü, annem çaya davet edilir. Babam ona eşlik eder. Villa bir tepe üzerine inşa edilmiştir. Heybetli bir kapıcı bahçenin demir kapısını açar. Araba ağaçlıklı kısa bir yolu kateder. *Culottes* giyinmiş ve saçları pudralanmış iki uşak evin girişinde beklemektedir.

İpsilantis onları holde karşılar, babamın herhangi bir salonda kendisini biraz beklemesini rica ederek üst kata çıkarken anneme eşlik eder. Merdivene dizilmiş başka uşaklar hazır olda beklemektedir. Bir kapının önüne vardıklarında, İpsilantis kapıyı açar ve anneme:

“Prenses sizi içeride bekliyor” der ve geri çekilir.

Annem tek başına ilerler. Odanın derinliğinde hastalıktan bitkin düşmüş solgun ve zayıf bir hanımefendi oturmaktadır. Annemi görür görmez ayağa kalkar ve upuzun boyu o zaman fark edilir. Beyler aşığıda sigara içerken, hanımefendiler üst katta saatlerce sohbet ederler.

Annem bu iyi kalpli ve gencecik yeni arkadaşını sık sık görmeye gider. Hayatla ilgili düşünce ve şikayetlerini paylaşırlar. Her ikisi de kendisini haksızlığa uğramış görmektedir. Fakat mutsuz Prenses tedavisi olmayan bir hastalığa yakalanmıştır. Ölümü gecikmez. Annem, onunla yaptığı sohbetler neticesinde sabır ve güven sahibi olur. Yeni yaşamının ilk ve en kritik adımlarında, kendisine söylediği arifane sözleriyle gelecekteki mutluluğunu sağlayan arkadaşına tüm yaşamı boyunca minnet duyar.

Fakat zaman geçmektedir. Kıştan sonra ilkbahar gelir, sonra yaz ve nihayet babamın artık işinin başına dönme zamanı gelmiştir. Ayrıca, annemin ve babamın Poli’ye geri dönmeleri için onları zorlayan başka bir neden de ortaya çıkmıştır: Ben!

iKENCi KISIM

ÖNSÖZ

Bugün “Hatırlarım”ın ikinci bölümünü yazmaya başlıyorum. Artık bu bölümde, kendi yaşadığım olayları ve bunlar hakkındaki kendi izlenimlerimi anlatacağım.

Dolayısıyla, her adımda okurun beni bulacak olması ona hiç de garip görünmesin. Bu müdahalenin ne derece yorucu olacağını ilk kabul eden benim ve eğer kitabımın esas kısmını teşkil edeceğini hissetmeseydim, bunu büyük bir zevkle iptal ederdim.

Tek amacım, XIX. yüzyıldan XX. yüzyıla geçilen yıllarda, zengin Polili bir ailenin samimi ve canlı görüntüsünü vermektir. Bu nedenle de, bir günlüğün monotonluğundan kaçınmaya çalışarak, olaylar ve kişisel düşüncelerimin yardımıyla günlük hayatın ayrıntılarına gireceğim.

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞUMUM

Dedemin Poli'nin Stavrodromi semtinde bulunan Tepebaşı Sokak 23 numaralı evinde 25 Ocak 1881'de Salı öğleden sonra doğmuşum. Bu evi zaten anlatmıştım. Tepebaşı Sokağı isim değiştirdi ve Anayasal rejim anlamına gelen Meşrutiyet Caddesi oldu. Fakat Tepebaşı olan ilk ismi, yani “tepenin başı” çok daha anlamlıdır; çünkü bu yol Galata'dan gelip Pera'da sona eren büyük yoluğun tam bittiği yerde başlar.

Annem ve babam balayı seyahatlerinden 1880 yılının Kasım ayında dönerler ve babamın eski yatak odasına yerleşirler.

Seyahatleri esnasında Krieger'den, o zaman için rahatlığın ve lüksün eriştiği son nokta olarak nitelendirilen mobilyalar satın almışlardır. Annem ve babam bu düzen içinde, hiçbir şey bozulmadan veya yer değiştirmeden kırk iki sene boyunca yaşadılar; antik kadife perdelerle dörtgen bir tavanı olan ceviz ağacından yapılmış koskocaman oymalı bir yatak dışında. Söz konusu yatak, modern bir kırkocanın yatak odasından çok, Versay'daki¹ salonlardan birine yakışacak gibiydi! Odanın üçte ikisini kaplayan bu yatak, çok çabuk tavan arasının, daha doğrusu Poli'de söylediğimiz şekliyle “tavani”nin yolunu tuttu ve Maple'ın iki İngiliz bronz yatağıyla değiştirildi.

Bir seferinde annem çok sayıdaki çekmecelerinden birini açtı ve çekmeceyi tamamıyla dolduran bir tomar telgrafı bana gösterdi:

“Bunlar, çocuğum” dedi, “doğduğun zaman almış olduğumuz kutlama mesajlarıdır. Ne patırdı koptuğunu tahmin edemezsin. Babanın ilk çocuğuydun, baban ise dedenin ilk oğluydu.”

¹ Paris'teki Versay Sarayı. (ç.n.)

Her iki dedemin ismi de Yorgo'ydu. Böylece aynı ismi almam alın yazımdı. Daha önce de yazdığım gibi, vaftiz babam dayım Stefano Zafiropulos'tu. Fakat Marsilya'da bulunması nedeniyle, kız kardeşi Erifilı Teyze, vaftiz kazanının yanında beni kucağında tutma görevini üstlenmiştir.

Bu mutluluğu paylaşmaya yetişemeyen tek kişi, doğumundan tam kırk gün önce vefat eden büyük büyükannem Kokona Ralu'dur. Onun odasını ben miras almışım.

Annem bana uygun bir dadı bulmak için bir hayli zorlanır. Sonunda, Kambo Bölgesi'nden Hioslu bir kadın bakımımı üstlenir. Ona Lemonia diyorlardı.

Dedem, yemek yediğimden ve büyüdüğümünden emin olmak için, her sabah odama uğrarmış. Kaydettiğim gelişmelerden memnun olduğu zamanlar dadının cebine hatırı sayılır bahşişler bırakıyormuş.

Bir sene sonra, Lemonia köyüne geri döndüğünde, almış olduğu hediyelerle güzel bir bostanı bulunan hoş bir ev satın alır. Her sene, bostanındaki ürünlerden reçeller yapıp bana da bir kavanoz göndermeyi asla ihmal etmezdi.

Bir gün dedem anneme şunları söyler:

“Evlendiğinde Sultan'ın sana göndermiş olduğu muhteşem hediye için gidip kendisine teşekkür etmen gerekirdi. Fakat senin için zor olduğundan, teşekkürlerini kendisine ben ilettim. Ancak Sultan, annesini tanıman konusunda ısrar ediyor. Dolayısıyla annesinin sarayına gitmemiz için hazırlan.”

Bu teklif annemi biraz altüst eder. Tek bir Türkçe kelime bile bilmemektedir; bu durumda bir Türk prensesine nasıl gider ve ona ne diyebilir? Bir Sultan'ın annesi her zaman büyük bir şahsiyettir, Sultan'ın kızlarından bile daha büyük. “Valide Sultan” unvanını taşır, yani Sultan'ın annesi.

Valide Sultan annemi beklediğine göre, bu ziyaretin en kısa zamanda gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Annem saraya giderken dedem kendisine eşlik eder. Sarayda doğal olarak dedem aşağıdaki işyerlerinden birinde kalır, annem ise tek başına hareme çıkar.

Valide Sultan onu, etrafında minderler (kanepeler) bulunan büyük bir odada kabul eder. Yaşlı ve çirkindir. Fakat iyi birine benzetilmektedir. Annemi büyük bir nezaketle kabul eder. Oturması için işaret eder.

Odasında, minderlerin dışında, tek bir koltuk vardır. Protokol kurallarına göre, annemin bu koltukta oturması gerekmektedir;

çünkü minderden daha alçaktır. Ancak, annemin saraydaki kurallardan haberi yoktur ve Valide Sultan'ın yanına oturur.

Annemin güzelliği ve sevimliliği Valide Sultan'ı hemen fethetmiş olmalıdır ki, Valide Sultan bir gülümsemeyle yetinir ve annem de yapmış olduğu hatayı anlar. Ev sahibesi ve misafir konuşmaya çalışırlar. Fakat maalesef, Valide Sultan Türkçe dışında hiçbir dili anlamamaktadır. Bu durumda, sohbetleri el hareketleriyle sınırlı kalır.

Pantomim sanatında her iki kadının da yetenekli olması; zira o akşamüstü aralarında bir hayli fikir alışverişinde bulunurlar. Valide Sultan, annemin hayatının ayrıntıları hakkında bilgi sahibi olur. Bu konuşma sırasında benden de bahsedilir.

Köleler, tatlılarla dolu tepşilerle aralıksız odaya girip çıkmaktadır. Annem, ilk ikramları kabul edip ev sahibesini onurlandırır; ancak sonrakileri çok çabuk reddetmek zorunda kalır.

Servis bittiğinde, şarkı ve danslar başlar. Fakat bu yeni program annemi hiç memnun etmez. Valide Sultan programın bittiğini işaret eder ve annem oradan ayrılır.

İki gün sonra, iki Saray görevlisi, anneme yine kırmızı bir mendile sarılmış, Sultan'ın yeni bir teveccühünü getirir. Bu bir Şefkat Nişanı'dır.*

Bir sabah, Sultan'ın bir emir eri atıyla Galata'ya gelerek acilen babamla konuşmak ister. Doğrudan Saray'dan gelen emir eri, babama saraydan beklediğini iletir.

Babam acilen Yıldız'a** gider. Sultan Hamit onu hemen kabul eder.

“On iki sene önce” der Sultan, “baban beni alacaklılarının pençelerinden kurtardı, borçlarımı ödedi ve mali durumumu düzeltti! Şimdi kardeşim Reşat aynı durumda. Onu bulduğu çıkmazdan kurtarmanı rica ediyorum.”

Babam elinden gelen her şeyi yapacağına dair söz verir ve Reşat'ın berbat olmuş mali durumunu düzeltmek için uğraşmaya başlar. Birkaç sene içinde, akıllıca bir yönetimle Reşat'ın borçları ödenmiştir. Veliht'a harcamaları için hatırı sayılı bir meblağ kalmaktadır. Ticarethanemizde ise, Hamit'in cari hesabı yanında, bir hesap da kardeşi için açılır.

* Abdülhamit'in kadınlara verdiği özel nişan.

** Yıldız Sarayı, Sultan Abdülhamit tarafından restore ettirildi ve genişletildi. 33 yıl boyunca İmparatorluğu buradan yönetti.

Fakat Reşat'ın gelirler ve giderler dengesi hakkında çok az bilgisi vardır. Çok kısa bir süre içinde harcamaları gelirlerini aşmaya başlar. Hatta bir gün ticarethanemize karşılığı olmayan bir çeki gelir.

Babam arabasını alıp aceleyle Reşat'ın ikametgâhına gider. Kendisine gerekli tüm uyarıları yapar.

Bu son yıllarda, Hamit'in ruhsal durumu iyice kötüleşmiştir. Kendi kardeşinden bile şüphe etme derecesinde paranoyaya teslim olmuştur. Reşat, Vosporos'un yamacındaki eski sarayında oturmamaktadır artık. Poli'den uzak, denizden uzak, yüksek duvarların çevrelediği bir bahçenin içinde yeni bir binada kısırılmış gibidir. Bu yeni saray-hapishanenin önünde bir nöbetçi kulübesi inşa edilmiştir. Reşat yürüyüşe çıktığı zaman, atlılar kapalı arabasını çevreleyip dörtlüce gitmektedir.

Babamın uyarısının ertesi günü, yeni bir atlı haberci gelir ve babama Sultan'ın kendisini tekrar görmek istediğini bildirir. Babam bir kez daha acilen Yıldız Sarayı'na koşmak zorunda kalır.

Hamit eski güler yüzlü tavrını kaybetmiştir. Karanlık ve çekingen ifadesi, içindeki huzursuzluğu ele vermektedir.

“Seni sadık bir arkadaşım zannediyordum” der Sultan babama, “fakat sen benim düşmanlarımla bir olup bana komplo düzenlemeye başladın.”

Babam Sultan'ın kendisine ne söylediğini anlamaz ve ondan açıklama bekler.

“Anlamamazlıktan gelme” diye tekrarlar Hamit. “Kimin kötülüğümü istediğini çok iyi biliyorsun. O halde, niçin dün ona gittin ve onunla gizlice anlaştın?”

Babam o zaman Sultan'ın şüphelerinin nedenini anlar.

“Haşmetneapları” diyerek tepkisini gösterir babam, “niçin iftira atıyorsunuz? İnanın, tahtınıza benden daha fazla sadık olan başka kimse yok. Beni kardeşinizi ziyaret ettim diye suçlamayın. Onun menfaatlerini kollamamı bana kim söyledi? Onun mali işlerinin idaresiyle beni kim görevlendirdi? Siz, Haşmetneapları. Fakat kardeşiniz karşılığı olmayan bir çek verdiği zaman, ne yapmamı istiyorsunuz? Çekin ödenmeyip başına bela olmasını mı, yoksa gidip ona durumun ne olduğunu izah etmemi mi?”

Sultan babamın dürüst olduğuna inanır ve sesinin tonu değişir:

“İyi” diye cevap verir “suçlamalarımı geri alıyorum; fakat kardeşimin üçüncü kişilerle hesabı olmasını istemiyorum. Cari hesabını kapatmanı rica ediyorum. Yarın birini Galata'ya göndereceğim ve sana kalan borcunu ödeyecek. Fakat sen, tüm hesaplarını, tüm de-

ğerli kağıtlarını kendisine teslim edeceksin ve bundan böyle de, asla onun yanına yaklaşmayacaksın.”

Ertesi gün, her şey Sultan'ın emretmiş olduğu şekilde gerçekleşir. Reşat ise, yirmi sekiz yıl boyunca adeta yeryüzünden kaybolur. Yirmi sekiz yıl boyunca, ne Türkiye'deki bir gazete onun ismini yazar, ne de herhangi biri duyulabilecek bir ortamda onun ismini ağzına almaya cesaret eder. Bir mahkûm hayatı yaşayan Veliaht'ın Zincirlikuyu'da* kaldığı evin etrafına yeni duvarlar örülür. Fakat evin önünden geçen yol çok işlek bir yoldur. Bu trafiği durdurmaları imkânsızdır.

Ancak, kimsenin Reşat'ın köşkünün yakınında durmaya hakkı yoktur.

Bir keresinde, biz daha çocukken, tarlalardan çiçek toplamak için Zincirlikuyu'da arabamızdan indik. Zaptiyeler koşa koşa ve öfkeli bir halde geldiler, bizi oradan uzaklaştırmaya zorladılar.

Bir başka sefer ise, atlarla oradan geçiyorduk. Kız kardeşim atını durdurdu ve eyerinin kolanını sıkmamı rica etti. Neredeyse ikinci kez belamı buluyordum.

Nihayet aradan yirmi sekiz yıl geçer! 1909 İlkbahar'ında bir akşamüstü, üç Türk devrimci** tutuklu Veliaht'ı kurtarmaya gelir, içlerinden bir de Musevi'dir*** ve ona sultan ilan edildiğini bildirir. Jön Türkler Hamit'i Thessaloniki'ye**** (Selanik) sürgüne gönderirler.

Reşat tutsak iken, birdenbire kendisini Osmanlı tahtında bulur.

Babam, yeni Padişah'a hürmetlerini sunmanın görevi olduğunu düşünür. Böylece, Dolmabahçe Sarayı'na (Jön Türkler Sultan'ın ikametgâhını yeniden buraya almışlardır) gider ve Sultan'la görüşme talep eder. Padişah Hazretleri kendisini anında huzuruna kabul eder. Sultan'ın resmi ismi artık V. Mehmet'tir.

Babam onu zayıf, çekingen ve küçücük siyah bıyıklı bir adam olarak hatırlamaktadır. Onu şişman, sakallı ve beyaz saçlı bir adam olarak bulur. Odada sinirli ve sanki endişeliymiş gibi volta atmaktadır.

* Beşiktaş sirtlarında bir yer. Poli'nin en büyük Müslüman mezarlıklarından birini barındırıyor. 1950'den sonra modern bir semte dönüşerek gelişti.

** Jön Türklerin troykası Enver Paşa, Talat Paşa ve Cemal Paşa'ydı. 1908'de Abdülhamit'in Anayasa'yı yürürlüğe koymasını sağladılar ve akabinde onu tahttan indirdiler. Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar ülkeyi yönettiler.

*** Cemal Paşa'nın, Musevilik geleneklerini koruyarak Müslüman olan bir Musevi, yani "dönme" olduğu tahmin ediliyor. Talat Paşa'nın ise Çingene olduğu söylenir.

**** Thessaloniki'de Alati Köşkü'nde gözetim altında tutuldu.

Attığı her adımda galoşları gıcırdamaktadır. Bunlar, Türklerin evlerinin içinde bile giyinmeyi alışkanlık halinde getirdikleri, hayvan derisinden yapılmış (lastikten değil) ve bronz bir yayla ayakkabının ökçesine tutturulan galoşlardandır.

“Beni ilk hatırlayanlardan olduğun için teşekkür ederim” der Sultan babama. “Ağabeyimin seni huzursuz etmesine neden olduğum için üzgünüm. Bir zamanlar benim için yaptığın her şey için minnettarlığımı sana tekrar ifade etmek istiyorum. Sana duyduğum saygı nedeniyle, maliye nazırımı sana danışması için bilgilendireceğim.”

Babam bir daha ne V. Mehmet’le konuşur, ne de Jön Türklerin mali konularıyla ilgilenme fırsatı kendisine verilir.

İKİNCİ BÖLÜM

İLK SEYAHATİM

Dedem Zarifi, bacanağı için iyi bir iş bulmakta gecikmez. Yorgo Nikolopulos, Zarifi'nin başkanı olduğu bir bankaya müdür olarak atanır. Bu bankaya Banque de Constantinople¹ * denilmektedir. Tamamen bir Rum işletmesidir.

Aynı kuruluşa genç, Fransa'dan yeni gelmiş, Romanya'da Polonyalı bir anneden doğmuş, yakışıklı, akıllı, Paris'te almış olduğu eğitimin daha da cazibeli kıldığı biri müdür yardımcısı olarak atanır. Bu genç Andoni Vlastos'tur.

Andoni, daha doğrusu kendisine hitap ederken kullandıkları adıyla Antoine, evimize çok sık gelmektedir. Henüz bekar olan babamın kız kardeşi Tereza, ona aşık olmakta gecikmez. Dedem, bu gencin gelecek vaat ettiğini fark eder ve kızını ona vermeyi kabul eder.

Düğün Paris'te olur. Tereza babaannemle gider. Vlastos'la nişanlılıklarının ilk haftalarının tadını çıkarmak için Napoli'de biraz kalır ve daha sonra Fransa'ya geçer. Dedem düğün tarihine yakın bir zamanda Paris'e gider.

Nikah töreninden sonra genç çift Fransız başkentinde kalır.

Dedem kızına Rue de Naples'da² küçük bir *bôtel particulier*** arayan eder.

Vlastoslar bir daha asla Fransa'dan ayrılmadılar. Sadece yazları Therapia'ya geliyorlardı. Hem kendi yaşamları, hem de çocukları-

¹ Osmanlı İmparatorluğu döneminde, 1847 yılında Galata Bankerleri tarafından kurulan Dersaadet Bankası; Banque de Constantinople ve İstanbul Bankası olarak da bilinirdi. (ç.n.)

* Poli'nin en itibarlı bankası. Zarifi, Vlastos, Koronios, Skulidis ve Singros adlı bankerler tarafından kurulur.

² Naples (Napoli) Sokağı. (ç.n.)

** Çok katlı müstakil ev.

nın yaşamı benimkiyle o derece içli dışlıydı ki, sürekli olarak onlardan bahsetmek zorunda kalacağım.

Dedem ve babaannem kızlarının düğününden sonra Therapia'ya geri dönerler. Babam, ilk yazını geçirmek için baba evinden birkaç adım uzakta küçük bir ev kiralamıştır. Daha sonraları, Therapia'nın bir başka villasına Nikolopuloslar yerleşmiştir.

Yaşlarına rağmen, her iki dedem de turp gibiydi. Kucaklarına alıp benimle oynuyorlardı. Hatta büyümeye başladığımda, Nikolopulos beni omuzlarına alıyor, bazen de beni sırtına oturtup dörtayak üzerinde yürüyerek odanın içinde tur atıyordu.

Pera'ya indiğimiz zaman, Zarifi Dedem beyin kanaması geçirdi. Günlerce felçli yattı. Doktorlar iyileşemeyeceğinden korktular. Fakat durumu düzelmeye başladı.

Babaannem onunla birlikte Paris'e gitti. Oradaki uzun süreli istirahat, titiz bir tedavi ve dört ay geçirdikleri Monte Carlo'nun havası dedeme iyi geldi.

Dedem kendine gelmeye başladı. Hareketlerinde yeteri kadar serbestlik kazandı. Aklı bütün berraklığını koruyor ancak ayakları kendisini taşıyamıyordu artık.

Yaz başında tekrar Poli'ye geldi ve Therapia'ya yerleşti. Daha iyi korunmak ve Vosporos'un neminden kaçınmak için, büyük ve güzel evi yerine, bahçesinin en tepesine inşa ettirmeyi önceden düşünmüş olduğu köşke yerleşti. Bundan böyle yazlarını orada geçirecekti. Köşkte bazı düzenlemeler yapıldı. Bahçenin ağaçlıklı yollarında dedem tekerlekli bir koltukla dolaşıyordu. Ev içinse, özel bir sandalye getirtmişti.

İhtiyar biri olup çıkmıştı. Fakat bu çatlak sütun, etrafında bulunan koskocaman bir aileyi hâlâ bir arada tutuyordu.

Büyük ev boş kaldığı için, babam bir yıl önceki mukavelesini yenilemedi ve baba evine oturmaya geldi.

1882 yılının Haziran ayında, kız kardeşim bu evde doğdu. Babaannem onu vaftiz kazanının başında kucağında tuttu ve Patrik de* vaftiz etti. Babaannem torununa kendi ismini verdi. Benden sadece bir buçuk yaş küçük olan Eleni'yle tüm gençliğimizi beraber geçirdik.

Ben ne kadar inceysem, Eleni de o kadar iri yapılıdır ve erkenden boy atıp serpilmiştir. Yürümeye başladığı günlerde, dedem onu oturduğu koltuğundan izler ve "Muhteşem" diye çağırırdı. Ele-

* Patrik III. Yoakim.

ni'nin dadısı Tinoslu bir gevezeydi. Belki de dadının sütü kız kardeşimi etkiledi; zira kardeşlerimden hiçbiri Eleni kadar erken konuşmadı.

Ertesi yaz, annem ve babam Fransa'ya kaplıcalara gitmek için Therapia'daki yazlıklarından bir süreliğine ayrıldılar. Beni de beraberlerinde götürdüler. Bana bakacak dadım Lemonia artık yoktu. Onun yerine bir zamanlar anneme bakmış olan bir dadı vardı. Ona "Margarita Dadı" diyorlardı. Üçgen atkısını ve başını çepeçevre saran örgülerini hatırlıyorum.

İki buçuk yaşında yaptığım bu ilk seyahatimden aklımda sadece üç canlı sahne kaldı: Bunlardan birincisi, İsviçre'nin içinden geçtiğimiz tünelleri ve yataklı vagonun içinde önümde düzelttikleri yataktır. İkinci hatıra ise Rogat'da³ meydana gelen feci bir kazaydı: Bir kanat (Poli'de panjur kanadına böyle diyoruz) düştü ve kızlık soyadı Sugduri olan annemin bir arkadaşının, Bayan Deliyani'nin kızının ölümüne neden oldu. Seyahatin üçüncü hatırasını diğerlerinden daha net hatırlıyorum. Bu hatıra dadı Margarita'yla ilgilidir. Evi-an'daydık⁴ ve Léman Gölü'ne⁵ hayran hayran bakıyorduk. Dadı bana:

"Ne güzel deniz!" dedi.

Babam öfkeyle cevap verdi:

"Ama bu deniz değil ki, bu bir göl."

"Bir denizin bir gölden ne farkı var ki?" diye sordu Margarita.

"Denizin suyu tuzlu, gölünkiyse tatlıdır."

"Allah aşkınıza, Beyefendi" diyerek dadım tepkisini gösterdi. Bu gördüğüm uçsuz bucaksız su, tatlı su mu, içilebilecek bir su mu? İnanmıyorum, imkânsız bu."

"O halde, gel benimle" dedi babam gülerek. "Gel, aşağı sahile inelim."

Margarita beni kucağına aldı ve gölün kenarına indik.

"Mademki bana inanmıyorsun" dedi "tekrar babam, o halde elini suya sok ve tadına bak."

Dadı beni çimenlerin üzerine oturttu, gölün kenarında diz çöktü, avcuyla su aldı ve avcunu ağzına dayadı. Sudan içer içmez:

³ Hollanda'nın Drenthe eyaletinde bulunan Mepple şehrinin yerleşim bölgelerinden biri. (ç.n.)

⁴ Fransa'nın İsviçre sınırında bulunan bir şehri. (ç.n.)

⁵ İsviçre'nin Cenevre şehrinde, Fransa sınırına yakın bir yerdedir. Cenevre şehri bu gölün kıyısındadır. (ç.n.)

“Ey ulu Tanrım, sen çok büyüksün ve eserlerin de birer mucize” diyen Margarita hiç durmadan istavroz çıkarıyordu.

İşte bu sahneyi, yani dadının ilk baştaki kuşkusunu ve sonraki şaşkınlığını, tövbelerini, istavroz çıkarmalarını daha dün gibi tüm canlılığıyla hatırlıyorum.

ANNEMİN KIZ KARDEŞİ

Hasta kendisine bakmamakta direniyorsa gördüğü tedaviler de hiçbir işe yaramaz. Vosporos'a döner dönmez, babam tekrar iris enfeksiyonuna yakalandı. Doktorlar onu karanlık odaya kapattılar ve annem hastabakıcı, okuyucu ve katip görevlerine geri döndü. Bu işkence kırk gün sürdü.

Her sabah ve akşam, babamı öpmek için bu sunni karanlığa girmem gerektiğinde yüreğimi ne biçim bir korku sarıyordu anlata-mam. Odaya ilk girdiğimde kesinlikle hiçbir şey görmüyor ve el yordanuyla ilerliyordum. Babamın bu kadar sabırla, böyle bir çileye nasıl dayanabildiği ve iyileştikten sonra yine kendine bakmayarak çektiklerini hemen unutmaması gerçekten izah edilemezdi.

Fakat kasvetin ve kısıtlanmanın zulmünü, ailede yaşanan güzel bir olay unutturdu.

Dedemin işletmesini, babamla birlikte halası Sultaniça'nın oğlu Pandeli Simiriotis yönetiyordu. Pandeli birinci sınıf bir çalışandı ve herkes onu seviyordu. Kısa boylu, esmer, kıllı ve incelikten yoksundu. Bütün bunlara rağmen, annemin kız kardeşi Eleni'ye karşı konulmaz bir aşk besliyordu. Ama Eleni de Pandeli'ye karşı aynı güçlü hisleri besliyordu. Eleni gerçekte güzel denilemeyecek, sevimli, akıllı ve canlı bir kızdı. Bu saf aşk ilişkisi tüm aileyi sevince boğdu. Düğünleri, 1883 Sonbahar'ının başlarında Therapia'da gerçekleşti.

Bu düğün çocuk, daha doğrusu bebek gözlerime çok büyük görünmüştü; çünkü henüz üç yaşımı tamamlamamıştım.

Teyzemin Ayia Paraskevi Kilisesi'ne dedemin kolunda girmesini ve babamın da yüzükleri ve nikah taşlarını değiştirmesini hayal meyal hatırlıyor gibiyim. Giydiğim kıyafeti ve piskopos koltuğunun karşısında bulunan ve benim tırmanmış olduğum kilise sırasını da...

O zamanlar, erkekler ve kızlar aynı şekilde giyiniyorlardı, bu nedenle de bir çocuğun, beş yaşına gelene kadar, giydiği kıyafete bakarak cinsiyetini tahmin etmek imkânsızdı. Eleni Teyze'min düğününde giydiğim kıyafet İrlanda dantelinden dikilmişti. Kolsuz ve dekolteydi. Geniş bir İskoç kurdelesı arkada yapılan büyük bir fiyonkla kemer görevini görüyordu. Aynı İskoç kurdelesinden daha dar iki parça da, her bir omuza bağlanıyordu. Şapkamda ise kocaman bir devekuşu tüyü vardı.

Düğün töreni bende öyle bir etki yarattı ki, kız kardeşim benimle oynayacak yaşa gelir gelmez, ilk tertiplediğim oyun "evlilik" oyunuydu. Bir zamanlar yatak cibinliği olan uzun bir tülbendi alıyor ve geline benzemesi için kız kardeşimin üzerine sarıyordum.

Pandeli, Therapia'da bir ev inşa ettirdi ve Stavrodromi'de banker Koronios'un evini satın aldı. Satın aldığı bu ev büyük ve güzeldi. Bahçesi ve serası vardı. Pandeli bu evi mobilyalarıyla birlikte satın aldı.

Fakat ne gariptir! Bu konak öyle dar, öyle eğimli, öyle engebeli bir sokağa inşa edilmişti ki, bir arabanın kapıya kadar ilerlemesi çok zordu.

Bu akıl almaz durum eski evlerin çoğunda mevcuttu. Herhalde eskiler, ilk önce birbirlerine yakın olmaya özen gösteriyorlardı, hele hele bir de binanın içi aydınlıksa o zaman yolun durumu hiç dikate alınmıyordu.

Aslında, mesafeler kısa olduğu için arabaların büyük bir rolü yoktu. Ziyaretlere veya akşam eğlencelerine giden insanlar tercihen evlerin içine de girebilen sedyeleri (tahtirevan) kullanıyorlardı.

Hem anneannemin, hem de babaannemin kendi tahtirevanları vardı. Her iki tahtirevan da altın renkli zarif desenlerle süslenmiş ve dıştan siyaha boyanmıştı. Ön taraftaki her bir köşesinde birer fener, yan camlarında ise perdeler vardı. Bu iki tahtirevan birbirinden dekoruyla ayrılıyordu. Babaannem Zarifi'nin tahtirevanının içi gri kadifeyle, anneannem Nikolopulu'nunki ise kırmızı atlasla kaplıydı.

Medeniyetin ilerleme kaydetmesiyle insanlar bunları kullanmaya son verdi. Evimizin geniş holünü biraz doldurmak amacıyla, annemle ninelerim bu her iki tahtirevanı da kullanmak gibi parlak bir fikir buldular. Böylece annem girişin her iki tarafına bunlardan birer tane yerleştirdi.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İLK ADIMLAR

Sonbaharı izleyen kış, çocukluk yıllarıma büyük bir değişiklik getirdi. Bir sabah, kız kardeşim ve yaşıtlarım olan diğer çocuklarla Pera Bahçesi'nde oynuyordum. Dadım ve Eleni'nin bakıcısı bir banka oturmuşlardı. Birdenbire, yanlarından ayrılarak ve dikkatsizce koşarak yere düştüm, başımı bir demire çarptım. Alnımın derisi yırtıldı. Kanlar içinde beni eve getirdiler ve doktor üç ayrı yerime dikiş attı.

Bu kazadan sonra, annem ve babam yabancı bir mürebbiyeyi işe almanın gerekli olduğuna karar verdiler. O zamanlar, bizim oralarda, İngiliz mürebbiyeler bugünkü gibi yaygın değillerdi. Evimizin çalışanları böyle bir karar karşısında tedirgin oldular; Eleni'nin bakıcısı ise isyan sinyalleri vermeye başladı.

Biz çocuklara sürekli şunları söylüyordu:

“Sizi ne gibi kötülüklerin beklediğini ve bu İngiliz hanımefendisinden acımasızca nasıl dayak yiyeceğinizi bilmiyorsunuz!”

Bu sözler bizi henüz tanımadığımız bu yabancıya karşı kışkırtıyordu; ama herkesten çok bakıcısına tapan kız kardeşimi korkutuyordu.

Nihayet, bir akşamüstü bu umacının odamıza girdiğini gördük.

Yirmi beş yaşlarında, oldukça kısa boylu genç bir İskoçyalı'ydı. Babası Türk Tersanesi'nde çalışmıştı. Ona Miss Helen Frazer diyorlardı.

Bu ecnebi hanımefendi sadece İngilizce konuşuyordu. Onu görür görmez, korkuyla dadılarımızın yanına koştuk. Mürebbiye hiçbir şey söylemedi. Oyuncaklarımızın etrafa saçılmış olduğu odanın ortasında yere oturdu. Bu oyuncaklardan biri resimler oluşturabileceğin renkli küplerdi. Fakat cahil Rum dadılarımız, bizimle oyna-

dıklarında, bunları sadece ev ve kaleler inşa etmek için kullanıyorlardı. Bir resim yapmayı asla denememişlerdi.

İngiliz mürebbiye tek başına küpleri uyumlu bir şekilde yan yana dizmeye başladı. Gözlerim hemen kadının üzerine çevrildi. Birkaç dakika sonra, korkum meraka dönüştü. Dayanamadım ve yavaş yavaş sokulup yanına oturdum. Eleni beni uzaktan izliyordu. Aynı merak onu da dürtüyordu; fakat bakıcısının kucağından nasıl kalksın! Hem kim bilir dadısı o anda kulağına ne göz korkutucu sözler fısıldıyordu.

Eleni, bazı bazı cesaret alıyor ve bir hırsız gibi bize yaklaşıyordu. Fakat İngiliz mürebbiye gözlerini onun üzerine çevirir çevirmez Eleni kaçıyor ve başını bakıcısının eteklerinin içine saklıyordu. İlk resim bittikten ve biz bir süre hayran hayran ona baktıktan sonra, Miss Frazer bir ikincisini yapmaya başladı. Oyun bittiğinde, bu yabancıya tamamen alışmışım. O gece, aynı odada uyuduk. Eleni yan odada hâlâ bakıcısıyla kalıyordu. Ancak kız kardeşim canlı ve neşeli biriyken, asabi ve sulu gözlü olmuştu.

Bir gece, babaannem Zarifi bize iyi geceler dilemek için odamıza çıktı. Babaannemin arkasında bakıcı duruyordu. Eleni, bakıcıyı görünce, hiçbir neden yokken hemen, her zaman olduğu gibi ağlamaya başladı. Babaannem, aynı zamanda vaftiz çocuğu da olan torununun yanında diz çöktü ve onu teselli etmeye çalıştı. Fakat kız kardeşimin hıçkırıkları kesilmiyordu; ağlaması ağıta benziyordu. Babaannem onu soru yağmuruna tutuyordu. En nihayet, çocuk dayanamadı ve yeni bir gözyaşı seliyle şunları söylemeye başladı:

“Bakanım, bakanımı görünce ağlamamı söylüyor bana!”¹

Babaannem bu skandala kimin neden olduğunu anladı ve birkaç gün sonra bakıcı evimizden ayrılıp İstandil’e geri gönderildi.

1884 yılı başlarında, annem ve babam, geceleri salona inip herkese iyi geceler demek için yeterince büyümüş olduğuma karar verdi.

Bu salon, yeşil kadifeyle döşenmiş siyah ahşap mobilyalarla doluydu. Bu mobilyaların arasında, ünlü Lord Bulwer-Lytton’un² tasfiye edilen evinden satın alınmış Early Victorian³ tarzı iki koltuk ve

¹ Çocuk diliyle “Bakıcım, diğer bakıcımı görünce ağlamamı istiyor” demek. (ç.n.)

² Ünlü İngiliz yazar. Ayrıca, Balta Limanı Anlaşması’nın mimarı kabul edilen İngiltere’nin İstanbul’daki Büyükelçisi. (ç.n.)

³ Eski Viktoria dönemine ait. (ç.n.)

oymalı yuvarlak bir masa dikkat çekiyordu. “Pompei’nin⁴ Son Günleri” isimli kitabın yazarının çlgınlıklarından bahsetmeyi daha sonraya bırakıyorum.

Annem ve babaannem bu iki koltuğa oturuyorlardı. Vakit geçirmek içinse bir taraftan konuşurken, bir taraftan da “lint”⁵ yapıyorlardı. Masanın üstünde iki sepet vardı. Bunlardan biri küçük parçalara ayrılmış eski masa örtüleri ve peçetelerle doluydu. Her iki kadın da bunları birer birer alıp kumaşı dikkatlice tel tel ayırıyordu. Elde ettikleri iplikler ikinci sepeti dolduruyordu.

O zamanlar antisepsi bilinmiyor ve ne pamuk ne de sterilize edilmiş gazlı bez kullanılıyordu. Böylece, tiftik tiftik olmuş iplikleri hastanelere gönderiyorlar ve bu “lint” ile tüm yaralar sarılıyor veya pansuman ediliyordu!

Üç büyük lamba odayı aydınlatıyordu. Bu lambalar petrol değil, yağ yakıyordu. Petrol henüz bilinmiyordu.

Lambalarımız iki farklı sistemden oluşuyordu. Daha eski olanların küçük bir deposu vardı ve yağ buradan yavaş yavaş fitile akardı. Diğerlerini, yani daha yeni olanları anahtarla kurman gerekiyordu, aksi takdirde lamba kokmaya başlıyor veya söniyordu.

Babamın lambanın yanında, kendisine ait büyük bir koltuğu vardı. Onu orada bir sürü gazete beklerdi. Babam yerli gazeteler dışında, her akşam *Temps*, *Figaro* ve *Times* gazetelerini de okurdu. Bunları okumak bütün gece kendisini meşgul eder ve ağzını nadiren açardı.

Kilden yapılmış gri bir soba odayı ısıtırdı. Salonun bir köşesinde bir kanepe vardı. Kanepenin tam ortasında dedem otururdu. Kışları elbiselerinin üzerine daima bir kürk giyerdi. Buna benzer bir kürkü babam da yaşlandığında giymeye başladı. Dedemin kürkünün astarı vişneçürüğü renginde, kürkü ise samurdandı. Dedem, altında içi sıcak su dolu tenekeden bir kap bulunan tabureye ayaklarını uzatırdı.

Yaşına ve hastalığına rağmen, dedemi köşesinde dimdik otururken hatırlıyorum. Gülümsemesini ve tatlı sözlerini de... Dedem her gece, yanından ayrılmadan önce, bize büyük bir mutlulukla kabul ettiğim birer lokum ikram ederdi. Bir gece, kendimi büyük göster-

⁴ İtalya’nın Napoli şehrinin 25 kilometre uzağında bulunan, Roma İmparatorluğu’nun gözbebeğiiken Vezüv Yanardağı’nın bir anda faaliyete geçerek patlamasıyla lavlar altında kalan ve tarihten silinerek yok olan şehir. (ç.n.)

⁵ Yara pansumanı için kullanılan iplik tiftiği. (ç.n.)

mek için, cam kaseyi aldım ve herkese lokum ikram etmeye başladım. Fakat ya sakarlıktan ya da lokumların zannettiğimden daha ağır olmalarından dolayı, dedemin kasesi elimden kaydı, yere düştü ve kırıldı. Pudra şekerinin hepsi kırmızı halının üzerine saçıldı. Yaptıkları haylazlıkla şaşıran tüm çocuklar gibi, ağlamaya başladım. Annem beni azarlamak, babaannem ise koşup zile basmak için bir saniye bile kaybetmedi. Sadece dedem beni teselli etmeye çalışıyordu. Babama gelince, gazetelerini okumaya o derece dalmıştı ki, etrafında neler olup bittiğinden haberi bile olmadı.

Sadece daha sonra, babam lokumunu istediğinde, annem kızgın bir şekilde, benim yüzümden herkesin o gece lokumsuz kaldığını ona izah etti.

PLATİ* ve OKSİA**

Bir önceki kısımda, Lord Bulwer-Lytton'un isminden bahsetmememe ve konudan kopmanın beni, sıkça aklıma takılan dönemin müteakip olaylarına sürükleyecek olmasına rağmen, büyük tasfiye sonrasında bazı mobilyaları evimizi süsleyen bu soylu İngiliz'den daha ayrıntılı olarak bahsetmem için bu bir fırsattır.

Lord Bulwer-Lytton, İngiltere'nin Poli Büyükelçisi olarak uzun yıllar görev yaptı. Bu arada, Kıbrıs'ın İngilizler tarafından işgal edilmesine de o neden olmuştur.

Anadolu'yu o kadar çok sevmiştir ki, yaş haddini doldurunca Poli'den ayrılmaya hiç niyeti yoktur.

Marmara'daki Pringiponisa'lar dokuz adadan oluşur. Bunlardan en büyükleri olan dördünde ikamet edilir. Daha küçük olan beşi ıssızdır ve bunlara sadece bazen balıkçılar sığınır. İki ada, Plati ve Oksia, özel bir küme oluşturur; zira gözden ıraktırlar. Plati dar ve düz, Oksia ise koni şeklindeki bir tepeyle yuvarlaktır.

Lord Bulwer-Lytton, Plati'yi satın alır. Orada kuyular kazar, su bulur ve ancak o zaman iki şato inşa ettirmeye başlar. Şatolardan biri adanın tepesinde, diğeri ise denize yakındır. İkincisinin önüne bir iskele, bir rıhtım yaptırır, bir başka deyişle tam bir liman. Binaların dış görünüşü kale gibidir. Plati'ye vardığında, Ortaçağ kaşaneleri gördüğünü zannederdin. Soylu Lord bu ortamda yıllarca yaşar ve pek çok kitap yazar. Fakat ben doğduğum sırada, bütün tasarrufunu tüketmiştir. Böylece adayı, içindeki her şeyle birlikte, romantik saraylar da dahil olmak üzere satmak zorunda kalır. Bir başka düşün-

* Yassıada.

** Sivriada.

cesiz ve müsrif kişi Mısırlı İsmail Paşa, sadece ve sadece Lord Bulwer-Lytton'u iflastan kurtarmak için Plati'yi satın alır.

Hıdiv İsmail Paşa, asla buraya ayak basmamıştır. İki Rum bekçi binaları korumakta, bir başka aile ise küçük bir bostanı işlemektedir.

Babam deniz gezintilerini çok severdi. Çocukluğumuzda, bir sefer bizi büyük bir kayıkla Plati'ye götürdü. Daha sonra bir buharlı tekneyle oraya tekrar gittik.

Adanın manzarası çok güzeldi ve tarihi kalelerini keşfetmek bizleri çok eğlendiriyordu. Tüm mobilyalar satılmamıştı ve içleri sanki hâlâ birileri oturuyormuş gibi görünüyordu. Fakat en çok ilgimizi çeken şey göstermelik kütüphanelerdi...

Salonlarının çıplak duvarlarını süslemek için, Hıdiv İsmail Paşa sahte kitaplarla dolu sahte raflar koydurmayı akıl etmişti. "Sahte" diyorum çünkü "raf" yerine sadece duvara çivilenmiş ahşaptan ince çitalar ve kitap yerineyse sadece kitapların sırtları vardı. Bu sırtlara en inanılmaz kitap isimleri basılmıştı: *Bir Toplu İğnenin Hikâyesi* (8 cilt) veya *Bir Farenin Anıları* (14 cilt) gibi.

Ancak, 1894 yılındaki büyük deprem bu binaları oturulamayacak hale soktu. Hıdiv İsmail Paşa bunlara bakmaz oldu. Zaman bu binaları daha da çok mahvetti; bugün yıkıntıdan başka hiçbir şey kalmamıştır.

Diğer yakın adaya, yani Oksia'ya gittiğimizde, bizi tamamen farklı bir eğlence beklerdi.

Oksia'nın ne suyu vardı ne de oturanı. Ada, martıların sığınağı olup çıkmıştı. Her mağarası bir de yuva gizlerdi. Kayalara tırmanmak ve martıların yumurtalarını keşfetmek ne büyük eğlenceydi.

1910 yılında, refakat ettiğimiz yabancılarla birlikte yine bu iki adaya gidiyorduk. Oksia'ya yaklaştığımızda bir de ne görelim? Çaresiz, bir deri bir kemik kalmış, açlıktan ve susuzluktan çıldırmış bir halde dolaşan binlerce köpek.

Çoğu aralıksız uluyordu. Teknemizi görünce büyük bir kısmı denize atladı, yüzerek bizim bulunduğumuz tarafa geldi ve yardım umarak buharlı teknemize tırmanmaya çalıştı.

Bu zavallı hayvanlar, bir zamanlar Poli'nin yollarında serbestçe dolaşan ve her evin atıklarını yiyen başıboş köpeklerdi. Sadık ve yaptıkları işte faydalıydılar.

Her köpek grubunun kendi bölgesi vardı. Gece, köpeklerden biri bir mahalleden diğerine geçmeye çalıştığı zaman, ortalık gerçek bir savaş alanına dönerdi. Bütün köpekler hep birlikte havlarlardı. Sesleri gecenin sessizliğinde pek çok kez bizleri uyandırırды. Bir ta-

raftan da bu hayvanlara şükrediyorduk; çünkü şehremanetinin başka birimi olmaması nedeniyle, kaldırımlara yığılan çöpleri ortadan kaldırmayı onlar başardı. Ancak, gecenin karanlığında eve döndüğün zamanlarda, köpekler daimi bir tehlike oluştuyordu. Her adımında, koskocaman bir köpek ailesine ayağın takılıp tökezliyor, bunun sonucunda da yere düşerek bir tarafını inciltme tehlikesiyle karşı karşıya kalıyordun.

Bu çirkinliği düzeltmeyi Jön Türkler üstlendiler. En pratik ve en insancıl çözüm, bu köpeklerin hemen öldürülmeleri olacaktı. Ancak Türkler, dini inançları gereği, yemeyecekleri hayvanları öldürmüyorlardı. Bu durumda, cahil ve fanatik Türk halkının tepkisine yol açmadan, bu binlerce köpek ortadan nasıl kaldırılacaktı?

Yetkili makamlar, Oksia'nın köpeklerin inziva yerine, yani "köpek çiftliği"ne dönüştürüleceğini açıkladı... Her gece, şehremaneti çalışanları demir kancalarla ortalıkta dolaşan köpekleri yakalıyordu. Poli, bir ay içinde, köpeklerden tamamen temizlendi.

Gazeteler Oksia'nın bir köpek cenneti olduğunu ve düzenli olarak köpeklere yiyecek ve su gönderildiğini yazıyordu. Ada ulaşamaz olduğu için de, zavallı halk buna inanıyordu. Fakat aynı yıl mayıs ayında, öğleden sonra yaptığımız gezintinin ortaya çıkardığı gerçek ne kadar da farklıydı!

"Anemoni"nin yolcuları dehşete kapıldılar. Çocuklar bağırmaya başladılar, bazı kadınlar hastalandılar. Annem bana:

"Ama bu durum Dante'nin Cehennemi'ni hatırlatıyor" diyordu. Babam kaptana geri dönmemizi emretti.

O gece, gezintiye çıkanların hiçbiri uyuyamadı. Birkaç gün sonra, yabancı basın da "Oksia Günahı"nı yazmaya başladı.

Ancak bu arada, Kuran'daki yasak ihlal edilmeden, bütün köpekler kudurarak, açlıktan ve susuzluktan ölmüşlerdi!

DEDEMİN ÖLÜMÜ

Kız kardeşimle birlikte salonda bulunan herkese her günkü gibi yine iyi geceler demek için 27 Mart 1884'te aşağıya inmiştim. Annemizi, babamızı, babaannemizi ve dedemizi öper öpmez dedem: “Eleni, bu akşam kendimi biraz yorgun hissediyorum” dedi. “Ben de gidip çocuklarla birlikte yatacağım.”

Babaannem endişelenmedi. Dedemin sandalyesini getirmelerini söyledi ve onun peşinden odasına gitti. Fakat dedem, yatağa uzanmadan önce bir şeyin kendisini boğduğunu hisseder. Bu yeni ve güçlü bir göğüs ağrısıdır.

Anneme ve babama hemen yukarı çıkmaları için haber verilir ve acilen doktor çağrılır. Gelir gelmez dedemi gören doktor, sonunun yaklaştığını hemen anlar. Babaannem bu durumu kabullenmek istemez ve kocasına cesaret vermeye çalışır. Fakat artık çok geçtir. Dedem bilincini kaybeder. İki saat boyunca ölümle pençeleşir. Gece yarısına doğru son nefesini verir.

Kız kardeşim ve ben, dedemizin ölümünü ancak ertesi gün öğrendik.

Evimizdeki düzen altüst olmuştu. Yabancı insanlar sürekli eve girip çıkıyorlardı. Sanki bir şey olacağını bekler gibi duran ve eve bakan sokaklardaki insanları pencerelerimizden görüyorduk.

Döşemeciler, evin birinci katını, yani kabul katını siyah kumaşlarla kaplamaya başladılar. Salonlar tanınmayacak halde geldi: Bütün duvarlar, mobilyalar, resim çerçeveleri, avizeler insanın içine sıkıntı veren bu kumaşla kaplandı.

Dedemin tabutu büyük salona taşındı. Eve aralıksız çelenkler geliyordu. Bu çelenklerin çoğuna kurullar eşlik ediyordu. Her başkan sırasıyla ölüyü saygıyla selamlıyordu.

Babaannem tabutun yanından hiç ayrılmıyordu.

Fakat tüm ziyaretçiler arasında, tabii ki hiç kimsenin beklemediği iki kişi vardı: Sultan'ın en büyük iki oğlu. Daha önce de bahsettiğim gibi, Hamit son zamanlarda dedemden soğumuştı ve görüldüğü kadarıyla da, bu kırgınlığını biraz katı bir şekilde sürdürüyordu. Fakat ölüm, geçmişte yaşananların unutulmasına neden olmuş ve Türkiye'nin Padişahı, eski dostuna karşı vefa borcunun bir göstergesi olsun diye, eşi benzeri görülmemiş bu girişimde bulunmuştu.

Babam imparatorluk veliahtlarını kabul etti. Fakat onlar, babaannemin elini öpme talimatı almışlardı. Babaannem ölünün yanından hiç ayrılmadığından, Sultan'ın taziyelerini şahsen iletmek için, veliahtlar dedemin bulunduğu odaya girmek zorunda kaldılar.

Birinci gün yaşananlar, ertesi gün bizi bekleyenlerin yanında hiç kalıyordu. Şehrin aklınıza gelebilecek bütün dini kurumlarından, okullarından, hayır derneklerinden bir grup insan, temsilcileriyle birlikte dedemin elini öpmeye ve çiçek bırakmaya geldi; hatta Dilenciler Komitesi* bile...

Poli'de takriben yüz Ortodoks Kilisesi olduğunu tahmin ediyorum. Her kilise din adamını, ilahi okuyanlarını, mütevellî heyeti üyelerini ve flamasını gönderdi.

İkinci günün sabahı annem odamıza geldi, beni ve Eleni'yi elimizden tutup dedemin çiçekler arasında uyuduğu salona indirdi. Üç basamak çıkmamıza rağmen tabut hâlâ yüksekte kalıyordu. Annem önce beni, sonra da Eleni'yi kaldırdı ve dedemin çapraz duran ellerini öpmemizi söyledi. Elleri bize ne kadar da soğuk gelmişti.

Akşamüstü, cenaze töreninden önce, iki hizmetçimiz bizi bir bataniyeyle sardı ve girişin üzerinde, ön cepheye bakan bir pencereye götürdü. Evin eşliğinden geçeceği sırada dedemizin üzerine serpmemiz için bir şişe gülsuyu verdiler.

29 Mart 1884 günü akşamüstü, Poli'de insanı ısıran bir soğuk vardı; fakat yolları dolduran halk soğuğu hissetmedi bile.

Nihayet, büyük kapı açıldı ve bizim oraların âdetine göre üstü açık olan tabut görüldü. Sokaktaki insan selinden bir uğultu yükseldi.

Tabut, cenaze arabasına yerleştirildi. Kollarından birinde büyük beyaz fiyonklar bağlı olan, beyaz eldivenli altı adam şeritleri, başka altı adam ise amblemleri aynı olan altı mum tutuyordu.

* Poli'nin dilencileri, profesyonel dernek şeklinde örgütlenmişlerdi. Başkanın izni olmadan, hiçbir dilenci kiliselerin dışında dilenemezdi. Koruyucu azizleri Ayios Ioannis Eleimon (İyiliksever Aziz Yani (ç.n.)) idi. 12 Kasım günü bu azizin anısına merkezleri olan Fanari'de kutlama yaparlardı. Ayini ve kutsanmış ekmeğin dağıtılmasını, çoğu kez sefahat alemine dönmüş şenlik izlerdi.

Cenaze alayı önce, Patrik Yoakim'in hem arkadaşı hem de koruyucusu olan dedemi gömmek için beklediği Panayia Kilisesi'ne doğru yola çıktı. Sonra halk arabalarla mezarlığa gitti.

Poli'de hiç kimse Zarifi'nin cenaze törenini ve son yolculuğunda ona eşlik eden halkın acısını unutmadı.

Dedemin naaşı geçici olarak Zafiropulosların anıtmezarına gömüldü.

Aile, Paris'in tanınmış heykeltıraşı Mercié'ye, Zarifiler'in aile mezarlığı için muhteşem bir anıt ısmarladı. Mercié, siparişi tamamlayana kadar, dört yıl boyunca, ünlü bir Fransız mimarla işbirliği yaptı. Eser 1888'de bitti. Bu çok başarılı eser, görme zahmetine katlanmaya değer. Maalesef, Fransız taşeronlar eserin daha da güzel olması amacıyla, bizim mermerlerin dayanıklılığına sahip olmayan Carrara¹ mermerlerini kullandılar. Poyraza karşı inşa edilmiş olduğundan, aile mezarımız olan bu anıtmezarın çok fazla dayanmayacağından korkuyorum.

Dedemin kalbi ayrı gömüldü. Paris'te yapılmış, kristal ve gümüşten oluşan bir kutsal emanetler kutusuna yerleştirildi. Therapia'daki Ayia Paraskevi Kilisesi'ne içinde vitrin bulunan mermer bir anıt inşa edildi. Ölüye ait olan kutsal emanetler kutusu da bunun içine yerleştirildi.

Kiliseye gelenlerin gözü genellikle vitrinin bu cam kapısına takılır ve büyük bir merakla içine bakarlar.

1889 yılında dedemin kemikleri yeni mezarına nakledildi. O zaman sekiz yaşındaydım ve tabutun bir kenarından ben de tuttum.

Bir başka olay aklımda çok daha canlı bir şekilde kaldı. Bu olay bir sene önce cereyan etmişti. Paris'teydik. Büyük Sanat Fuarı "Grand Salon de Paris"nin yapıldığı dönemdi. Babamın eski oda hizmetçisi Andoni, bir gün Eleni'yle beni alıp gezmeye götürdü ve bize:

"Dedenizin heykelini görmeye gideceğiz" dedi. "Sizi bırakacağım ki onu tek başınıza bulasınız."

Dosdoğru Mercié'nin eserlerinden birkaçını sergilediği Salon'a² gittik. Heykeller her zaman zemin kattaki bir fuar alanında duruyordu; Andoni bizi oraya götürdü. Dedemin çehresini ta uzaktan seçebildik; sanatçı onu bir kanepeye uzanmış olarak canlandırmıştı. Yoksul kıyafetli bir kadın dedemin yanında duruyor ve onu, elinde

¹ İtalya'nın Toskana Bölgesi'nin kuzeyinde bulunan Carrara Mermer Ocakları. (ç.n.)

² Sergi salonu, galeri. (ç.n.)

çiçekli bir taç tutan çocuğuna gösteriyordu. Bu sahne karşısında duyulanmamak imkânsızdı.

Gözümüz dedemizin çehresine takıldığında Andoni'nin elini bıraktık ve mermerle doğru koşarak bağırarak:

"Dedemiz, dedemiz!"

Bazı ziyaretçiler bu heyecanımıza şaşıyorlardı. Tüm bu insanlara ve oradan geçen herkese hiç ara vermeden şunları söylüyorduk:

"Bu bizim dedemiz. Bakın ne kadar yakışıklı!"

Yorgo Zarifi'ye ağıt.

*Ömrümde evine ayak basmadım,
Ömrümde senden herhangi bir lütuf dilemek bana nasip olmadı,
Ömrümde ne sesini duyma,
Ne de bir albümünde saygın yüzünü görme mutluluğuna eriştim.*

*Yani senin için tamamen meçbul ve yabancı biriyim,
Başka bir dine ve başka bir ırka tabiyim,
Fakat sen kalbime sorarsan yabancı değilsin
Göklere çıkmak için sunağımın içindeydin.*

*Yaptığım sınırsız hayırları öğrendiğimde,
Hemen senin adına bir mum yakıyordum,
Ağır hasta olduğumu öğrendiğim zamanlardaysa,
Sağlığına kavuşman ve orada burada dolaşman için dua ediyordum.*

*Tanrı'ya yalvarıyor ve özellikle
Kötü Azrail'in seni almasına izin vermemesini talep ediyorum.
Tanrım, yargıların dipsiz bir kuyu, doğru söylüyorlar,
Ağlayan bu kadar çok fakiri şimdi kim avutacak?*

*Onlara kim döşek, kışın kim kömür verecek?
Koruyucuları olmayan küçükler ve yetimler artık yalnız
Omuzlarında sadece utancın örtüsü bulunduğundan,
Okulda milletin yüzüne bakmaya nasıl cesaret edecekler?*

*Ekmekleri olmadığında, çıplak ve kirli olduklarında,
Donmuş ellerle hangi kapıyı çalacaklar?
Şimdi kaç yetim ve kaç fakir
Kölelerden çok daha kötü bir durumda olacak?*

*Zarifi, büyük ismin ölmedi,
Kalbini sadece göklere aldım,
Çünkü burada kalacak yeri yoktu.
Sen yaşıyorsun, beyhat, sadece MERHAMET öldü!*

Adrianupoli, 12 Nisan 1884
Gustave Laffon
Consul de France³

Kosmos, 7 Nisan 1884, Sayfa: 286

28 Mart 1884'te YORGO ZARİFİS'in anısına dua.
Sen yaşıyorsun, beyhat, sadece MERHAMET öldü!

G. Laffon

*Öldüğün için insanların çoğu inlediler ve ağladılar,
Bazıları yeşil, bazıları altın renkte çelenk getirdiler,
Bazıları ise kemanlarının acılı tellerini gerdiler,
Gök karardı, Poli dul kaldı,
Hem biz hem de çocuklarımız öksüz kaldık diye
Şarkı söyleyerek ciğerlerimizi derinden parçaladılar.
Mezarına sadece ben çiçek getirmedim,
Sadece ben senin için acı dolu bir şarkı söylemedim.*

*Kırk gün geçti ve uğradığım şaşkınlık
Ayağımı ağırlaştırdı ve keman yayımı durgunlaştırdı...
Neydi o! Kabre götürülen bir cenaze mi
Yoksa büyük bir zafer sonrası kutlaması mı?
Azrail kendi barınağına soğuk bir kurban mı sürüklüyordu,
Yoksa ünlü bir delikanlıyı mı evlendiriyorlardı?
Sesler bâlâ kulağımda, bayranlık bâlâ gözlerimin önünde
Güya toprağa ölü gömmeye mi gidiyorlardı?*

*Bir günde neler oldu, neler duydum, neler gördüm!
Kaç kişinin mutluluğu boğuldu, kaç kişinin umudu söndü!
Kaç ağız sızlandı, kaç ruh daraldı,
Kaç mutsuz göğüs parçalandı,*

³ Fransa Konsolosu. (ç.n.)

*Akan gözyaşlarından kaç nehir oluştu!
Ne kadar da söylesem, asla doğruyu söyleyemem.
O gün Poli'de bulunmayanlar asla,
Bir ölüye nasıl yas tutulduğunu ve bir baba için nasıl acı çekildiğini
bilemez.*

Kosmos, 6 Temmuz 1884, Sayfa: 17

SULTAN'IN YEMEĞİ

Şimdi 1884 yılına ve evimize, cenaze töreninin ertesi gününe tekrar geri dönüyorum. Siyah yünlü perdeler ve tüller yerlerinde kaldı ve tüm aile bu ürpertici ortamda kırk gün boyunca yaşadı.

Babaannem ve annem krep kumaştan kıyafetler giydiler. Sokağa çıktıkları zaman manto yerine sırtlarına büyük bir şal alıyorlardı. Eski zamanlarda, büyük yaslar sırasında töreler, kadınların bu şekilde giyinmelerini öngörüyordu. Erkekler ise, boyunlarına siyah kaşmirden *plastron*¹ kravat takıyorlardı. Tüm gömlek düğmelerinin ve mendillerin kenar kıvrımlarının siyah olması gerekiyordu.

Kırk gün sonra, döşemeciler duvarlara çivilenmiş olan siyah kumaşı çıkardılar, mobilyaların, resim çerçevelerinin, aynaların ve avizelerin örtülerini açtılar. Bu çok bol olan İngiliz çuhası fakirlere dağıtıldı.

Üç ay geçtikten sonra, babaannem Sultan'ı ziyaret etmenin ve bu büyük acısını paylaştığı için kendisine bizzat teşekkür etmenin boyununun borcu olduğunu düşünür.

Sultan'dan görüşme talep eder ve onun kendisini memnuniyetle kabul edileceği cevabını alır. Belirlenen günde, babaannem Yıldız Sarayı'na doğru yola çıkar. Yanında refakatçi olarak sadık zenci uşağı Ahmet'ten başkası yoktur. Ahmet, her zaman olduğu gibi, arabacının yanında oturmaktadır.

Türkler sadece görsel anlamda yasın ne olduğunu bilmemekle kalmayıp, siyah rengi de uğursuz sayıyorlardı. Bu durumda, babaannemin başını ve yüzünü örten uzun tülü ve siyah şalıyla görünüşü Başkatip'i allak bullak eder. Böyle kıyafetler giymiş bir kadını nasıl

¹ Erkek giyiminde, gömleğin göğüs tarafının üzerine takılan parça. (ç.n.)

içeriye alabilirdi? Bu durumdan Sultan'a bahsetmeye cesaret bile edemez. Sultan Hazretleri'nin şiddetli bir diş ağrısı çektiğini ve kendisini büyük bir üzüntüyle kabul edemeyeceğini söyler.

Başkatip, birkaç hafta içinde babaannemi yeniden çağıracağını da sözlerine ekler.

Babaannem çaresizlik içinde eve geri döner. Başkatip, bu süre zarfında babaannemin kuşkusuz siyahları çıkaracağını düşünür.

Bir ay sonra, Sultan'ın bir yaveri Therapia'ya gelir ve efendisinin babaannemle görüşmek istediğini bildirir.

"Fakat şimdi, aradan uzun bir süre geçmiş olduğuna göre" der, "Bayan Zarifi'nin yasının hafiflemiş olduğunu umuyorum."

Babaannem, eşinin ölümünün hâlâ çok yeni olduğunu fakat yıllar geçse bile, dul kalmış olduğuna göre siyahları asla çıkarmayacağını söyler.

Yaver üzgün bir şekilde yanından ayrılır. Babaannem uzun bir süre saraydan hiçbir haber almaz.

Aşağı yukarı iki sene sonra, babaannem ve ebeveynim, Sultan'dan bir yemek daveti aldılar. Bu daveti geri çeviremezlerdi.

Babaannem siyahlarını çıkarmadı; ancak uzun tüllü şapkasının yerine, beyaz kenarlı başlığını taktı. Fakat yas kıyafetini bir hayli hafifleten şey, Şefkat Nişanı'nın elmas kakmalı yıldızıyla çok renkli büyük şeridiydi. Annemin ise basit bir madalyondan başka takacak bir şeyi yoktu.

Sultan'ın yemeğine aynı zamanda Mısır Hıdivi Tevfik Paşa ile Veziriazam da davet edilmiştir.

Sultan, Mısır'ın kendi egemenliği altında bulunduğunu ve oradaki sadrazamın kendisinden hemen sonra geldiğini göstermek amacıyla, sağ tarafına Vezir'i, sol tarafına ise Mısır'ın Genel Valisi'ni oturtur.

Babaannem Vezir'in sağına oturur. Annem ise Tevfik Paşa'nın soluna. Babamın yeri annesinin yanındır. Sonra sırasıyla bunu bakanlar, mabeyinciler ve Hıdiv'in maiyetindekiler izlemektedir.

Masada bulunan her kişinin arkasında, ona hizmet veren ve ona göz kulak olan sırma süslü üniforması içinde özel bir hizmetkâr vardır. (Yabancı diplomatların, bir zamanlar, imparatorluk çatal kaşıklarını hatıra olsun diye alarak ceplerine koyduklarından bahsedildiğini duyduğum!)

Protokol Müdürü sofraya oturmaz. Sultan'ın arkasında ayakta durmakta ve tercümanlık yapmaktadır. O zamanlar, Protokol Müdürü Avrupalı bir Türk ve aynı zamanda aile dostumuz olan Münir

Paşa'ydı. Fakat zavallı, astımdan mustarıptı. Münir Paşa, efendisine hitap etmesi veya Sultan'ın kendisine söylediği bir şeyi bitirir bitirmez üçüncü kişilere aktarması gerektiğinde her defasında "kandilli temenna etmek" (Aristarhis'in söylediği gibi) zorundaydı. Yere her eğilişinden sonra, Protokol Müdürü'nün nefes darlığı başlıyordu.

Sultan'ın yemeği uzadıkça uzar. Takriben on iki tabak gelir. Yemekler karışıktır. Sırasıyla her Avrupa yemeğini bir Doğu yemeği izlemektedir; yemek aralarında ise çeşitli tatlılar ikram edilmektedir.

Kahveden sonra yüce ev sahibi konuklarını sarayın tiyatrosuna* götürür. Özel bir kumpanya Rigoletto'dan² ** bölümler oynar. Davetliler temsilden hemen sonra saraydan ayrılırlar.

Davetliler ayrılırken, sayısız çalışan çıkışta bahşiş almak umuduyla beklemektedir.

* Günümüzde restore edilmiş olarak faaliyet gösteren Yıldız Sarayı Tiyatrosu, 1889 yılında inşa edilir. Vasilaki Kalfa'nın oğlu mimar Yango'nun eseridir. Emanuil Roidis'in [Yunan yazar, gazeteci ve çevirmen. (ç.n.)] "Yıldız Köşkü'nün Tiyatrosu" isimli anlatısında (1897), Abdülhamit dönemindeki Saray tiyatrosuna ve oradaki hayata ilişkin çok akıcı bir tasvir bulunmaktadır.

² İtalyan besteci Giuseppe Verdi'nin tanınmış bir operası. (ç.n.)

** Büyük bir ihtimalle, Ricci'nin maestroluğunda Poli'yi 1885-1886 kışında ziyaret eden Clara Monti'nin İtalyan kumpanyasıdır.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

ÜÇ ÇİFTLİK

Dedem çok para harcadığından, insanlar onun çok büyük bir miras bıraktığını zannedebilirler. Ancak, daha önce de söylemiş olduğum üzere, dedem bağışlarından hoşnut olmak için, onların hepsini hayattayken yaptı. Bu nedenle de öldüğü zaman, nispeten az miktarda para bıraktı. Bu paranın tümü babaanneme miras kaldı.

Üç oğluna çok değerli üç arazi bıraktı; ancak bunlar da yaşadığı sürece babaannemde kalacaktı. Dedem satın aldığı zaman bu araziler Türk topraklarındaydı. Fakat yavaş yavaş, Türk devleti parçalandıkça, her üç arazi de Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları dışında kaldı.

Birinci çiftlik Thesalia (Tesalya)¹ Bölgesi'ndeydi. Burası çok kısa bir süre içinde Yunanların oldu. Binlerce dönümlük bu araziye "Sofades" deniliyordu. Kardiça yakınlarında bulunuyordu. Ancak, Tesalya'nın ilhak edilmesi köylülerin huysuzlanmasına neden oldu ve çiftlik kâr bırakmamaya başladı. Dedem Yunan Devleti'yle arasının bozulmasını istemiyordu. Dedem öldüğü zaman, babaannem davalardan kaçınmak (daha sonra bu konudan bahsetme fırsatım olacak) ve Filibe'deki okulu sağlama almak amacıyla "Sofades"i Yunan Devleti'ne bağışladı.

İkinci çiftlik çok daha büyüktü. Doğu Trakya'daki Pirgos (Yelburgaz) civarında bulunan koskocaman bir araziydi. Çiftliklerimizin kaç tane köyü, kaç tane nehri, kaç tane ormanı, vadiyi, sazlığı, değirmeni kapsadığını hatırlamıyorum. Sadece, buraların çok bereketli yerler olduğunu, doğru dürüst yönetilmeden ve hiçbirimizin asla

¹ Orta Yunanistan Bölgesi. (ç.n.)

oraya ayak basmamış olmasına rağmen, zahmetsizce yılda 10.000 Türk lirası gelir getirdiğini biliyorum.

Bu yerler Bulgarlar tarafından ele geçirilince, tüm tapular elimizde olmasına rağmen, köylüler mülkiyet hakkımızı tartışmaya ve her gün olaylar çıkarmaya başladılar. Başvurduğumuz Bulgar mahkemeleri, her zaman bize hak veriyor ve köylüleri cezaya çarptırıyordu. Ancak, köylüler kararları kabul etmiyorlardı ve onlara bu kararları kabul ettirmenin hiçbir yolu yoktu.

İlk başta olaylar tek tüktü, daha sonra yayıldı; çünkü hükümet birimleri istikrarlı bir şekilde aleyhimize döndü. Yavaş yavaş köylülerin her avukatı milletvekili seçiliyor ve zaman içinde Tarım Bakanı olarak atanıyordu.

Mücadelemiz kırk seneden fazla sürdü. Bir şeyler kurtarabileceğimizi veya servetimizin bir bölümünü satabileceğimizi umuyorduk. Fakat küçük bir kısmını bile satmayı başaramadık. Alıcılar çıkıyordu, bedeli için anlaşılmaya varıyorduk ancak Hükümet son anda yeni bir engel çıkartıyor, karışıklıklar veya zorluklar yaratıyor ve böylece satış iptal ediliyordu.

Bulgar Kralı Ferdinand, henüz boyunduruk altındayken, Sultan Hamit'e hürmetlerini arz etmek için Poli'ye gelir. Konstantino Karatheodoris'le arkadaş olan Ferdinand, bir akşamüstü onun evine gidip birlikte çay içmeyi kabul eder.

Karatheodoris annemi ve babamı da çağırır. Babam bu tür resmi davetlerden sıkıldığı için gitmez. Annem gitmekten kaçınmazdı; zira Karatheodoris'le arkadaşlık bağlarımız çok güçlüydü. Fakat annem kraliyet ailesinden kişilerle karşılaşmaya alışkın değildi. Bu yüzden Kral'ı ağırlayan eve geldiğinde, yüce yabancıнын oturduğu yere ters bir istikamete doğru yönelir. Karatheodoris, annemi Kral Hazretleri'ne tanıştırmak için onu kovalamakta, annem ise sürekli olarak ondan kaçmaktadır. Fakat akşamüstü geç vakitte, annem bir kapıdan bir salona girdiği anda, Ferdinand da bir başka kapıdan aynı salona girer. Karşılaşmaları kaçınılmazdır.

Ferdinand, Karatheodoris'in onları tanıştırmasını beklemez. Tek başına anneme doğru ilerler ve elini öper.

"Hanımefendi" der, "uzun zamandan beri sizden bahsedildiğini duyuyordum ve gözlerim kulaklarımın duyduğunu onaylamayı arzu ediyordu. Şimdi sizinle karşılaşma mutluluğuna eriştiğime göre, gerçeğin söylenenlerden çok daha üstün olduğunu belirtmeye izin verin."

Annem bu iltifatlar karşısında ne cevap vereceğini bilemez. Bir köşeye sinmeye çalışırken Kral annemin elini tutar.

“Niçin bu kadar soğuksunuz?” diyerek sözlerine devam eder. “Acaba Bulgarlara karşı kin mi besliyorsunuz? Sıkıntılarınızı ve şikayetlerinizi biliyorum. Fakat merak etmeyin, hak ettiğinizi alacaksınız. Biz Bulgarlar hırsız değiliz.”

Ferdinand’ın emlak sorunlarımız hakkında bilgi sahibi olması garipti. Fakat daha da garip olanı, bize yapılan haksızlıkların tek sorumlusu kendi hükümetleri olmasına karşın, bizim haklı olduğumuz hususunda emin olmasıydı. Ancak Ferdinand için bu tür sözler, bu pohpohlamalar, bu vaatler peynir ekmek gibi çabucak tüketilen şeylerdi.

Nitekim, tüm söyledikleri lafta kaldı. Çetin ve sonuçsuz mücadelemizi umutsuzca sona erdiriyor, sonra tekrar yeniden başlatıyorduk; ama daima hiçbir sonuç alamadan. Bulgar adaletinin iflasını en nihayet ispat ettiğimiz zaman Lahey Adalet Divanı’na müracaat etmeye çalıştık! Fakat sadece ve sadece hakkımız olanı almak için yaptığımız masraflara, çektiğimiz zahmetlere, bunca sene ödediğimiz vergilere yazık, binlerce kez yazık!

Dedemin üçüncü çiftliği Avrupa’da değildi. Asya’da, Bağdat yakınlarındaki Mezopotamya’da bulunuyordu. İsmi Veled Ruz’du ve 60.000 hektar, yani 600.000 dönümlük bir alanı kaplıyordu.

Önce dedem, daha sonra da babam Veled Ruz’a bir müdür göndermişti. Gönderilen müdür iyiyse işler tıkırında gidiyor ve sahibi yılda 5.000 İngiliz lirası civarında para topluyordu. Fakat müdür işe yaramaz biri olunca, o zaman çiftlik kâr bırakacağına yük oluyordu. Vosporitis* olarak tanınan Konstantino Metaksas, bu çiftliği beş yıl boyunca yönetti ve orada çok güzel bir kitap olan *İpo tin skian ton Finikon*’u² yazdı. Bütün müdürlerimiz arasında en iyi olanıydı. Babam, yeni yöntemler uygulayarak çiftliğin ilerleme kaydedebileceği ve daha fazla gelir sağlayabileceği umuduyla oraya yabancıları bile göndermeye çalıştı. Fakat, yabancıların hepsi iflas ettiler, hatta Fas’ta başarılı olmuş bir Hollandalı bile.

İşin en kötü tarafı, hiçbir mal sahibinin, kısa süreli turistik gezi dışında, Bağdat’a asla gitmemesiydi. Jön Türkler iktidara geldikle-

* 1858 yılında Vosporos’taki Vafeohori’de (Boyacıköy) doğdu. Hikâyelerinin çoğu Mezopotamya’da geçer. Önsözünü Emanuil Roidis’in yazdığı “Skine tis crimu” [“Çöl sahneleri.”] (ç.n.) isimli 1899 yılında yazdığı eseri 1988 yılında tekrar basıldı (Yayınevi: Nefeli). 1908’de Romanya’nın Galati şehrinde öldü.

² “Fenikelilerin Gölgesinde.” (ç.n.)

rinde, yasa önünde eşitlik ve güvenlik sayesinde, çiftliğimizin örnek bir çiftlik olacağını ve yetkililerin dikkatini çekeceğini sandık.

Fakat meşrutiyet yerel ihtirasları geliştiriyordu. Milletvekilleri düşmanlarımızı destekliyorlardı. Sonunda da haklarımızı inkâr etmeye başladılar.

Çiftliğimizi değerli kılan şey su kaynaklarıydı. Su, kaynağı İran’da bulunan ve Dicle Nehri’nin bir kolu olan Diala’dan büyük bir hızla özel bir kanala ulaşıyordu. Kanalin ağzı Asurlular döneminden kalma köşe taşlarıyla inşa edilmişti. Üç bin yıllık bir eserin bugün bile kullanılır halde olması inanılır gibi değil.

Türkiye İtilaf Devletleri’ne karşı savaşa girdiğinde, Türkler suyumuzun bir bölümünü komşularımıza vermemiz için bizi zorlamaya çalıştılar.

Lozan Barışı’yla Mezopotamya, Irak Krallığı’na geçti. Bu defa Veled Ruz’un diğer çiftliklerden dolayı uğradığımız zararları karşılayacağına inandık. Fakat, yeni ve üçüncü bir hayal kırıklığı kapımızı çalmakta gecikmedi. Irak’ın bağımsızlığı, yeni istekleri, Arap göçebe topluluklarının taleplerini, yabancı düşmanlığını, aşırı milliyetçiliği doğurdu. Artık şimdi seyahatler çok daha kolaydı. Erkek kardeşim ve kuzenlerim çok sık oraya gidiyorlardı. Çeşitli himayeleri yardıma çağırıyorlardı. Irak Kralı bile çiftliği ziyaret etmeye gitti. Ancak, bütün çabaları sonuçsuz kaldı.

Veled Ruz’u serbestçe işletebilseydik, bugün efsanevi bir servete sahip olacaktık. Her geçen gün, bulunduğumuz durumun çok daha zorlaştığını ve hakkımızı her yolu deneyerek korumakta ısrar ettiğimiz takdirde Mezopotamya’nın da Bulgarlar gibi bize aynı hayal kırıklığını yaşatacağını anladığımızda, burayı çok cüzi bir fiyata sattık.

Bu çiftliğimizden bahsetmişken, bir akşamüstü Stavrodromi’deki evimizde meydana gelen küçük bir olayı anlatacağım. 1905 civarında olmalıydı.

Ticarethaneden dönüyordum. Annemi evimizin serasında otururken buldum. İngiltere Büyükelçisi Sir Nicholas O’Connor’la sohbet ediyordu. İrlandalı olan Sir Nicholas çay saatinde gelip annemi görmekten çok hoşlanıyordu.

Büyük, yeşil renkli bir koltuğa oturdum. Kuru pasta yerken annem bana sordu:

“Galata’dan bize ne gibi yeni haberler getirdin?”

“Bugün” diye cevapladım, “önemli bir şey yoktu. Sadece Veled Ruz’dan bir mektup vardı.”

“Bu isim, siz ne dediniz?” diye sordu Büyükelçi.

“Arap ismi, tıpkı çiftliğimizin bulunduğu Mezopotamya gibi.”

Bu kelimeyi duyunca İngiliz sevinçle yerinden hopladı:

“Söylediğiniz son kelimeyi bir daha söyleyin.”

“Mezopotamya’yı mı?”

“Evet, evet, Mezopotamya. Bu ismin anlamı nedir?”

“Fakat, Sayın Büyükelçi” diyerek kendisine cevap verdim, “Mezopotamya, isminden de anlaşılacağı üzere, iki nehir olan Dicle ve Fırat’ın arasında bulunan büyük bir bölgedir, koskocaman bir bölge.”

“Bu isimde bir ülke olduğuna emin misiniz?” diye sordu ısrarla Sir Nicholas.

Annem ve ben ne olduğunu anlamadan gözlerinin içine bakıyorduk. Birdenbire, Sir Nicholas hiçbir neden yokken kahkahayı bastı. Bu öyle bir gülme kriziydi ki, bir türlü durduramıyordu. Nihayet:

“Bilgisizliğim, sorularım ve tepkilerimle korkarım ki sizi şaşırttım” dedi. “Fakat şu an ne hissettiğimi size anlatamam, ay, ay! Hâlâ gülmekten kendimi alamıyorum!”

Sonra anneme dönerek:

“Bayan Zarifi, bu durumumu izah etneme ve tüm hikâyemi anlatınama lütfen izin verin” dedi. “Bildiğiniz gibi ben İrlandalıyım ve zaman zaman dinlenmek için adaya gidiyorum. Küçük çiftliğimde olduğum zamanlarda, köyün papazı beni ziyaret etmeyi ve akşamları bizimle birlikte yemek yemeyi alışkanlık haline getirmiştir. Bir akşam muhterem peder bana sordu:

‘Sir Nicholas, dünyada *Mezopotamya* diye bir yer veya bir kelime olduğunu ve ne anlama geldiğini biliyor musunuz?’

‘Hayır’ diyerek kendisine cevap verdim, ‘böyle bir ismi asla duymadım, var olduğunu da zannetmiyorum.’

‘Acaba şeytanca bir şey mi içeriyor?’

‘Tabii ki hayır.’

‘O halde, bugün günah çıkarmak için gelen köylü bir kadına verdiğim cevaptan dolayı kendimi çok mutlu hissediyorum.’

‘Peki, ona ne dedin?’

‘Sir Nicholas, düşünün bu yaşlı dindar kadın şimdi size anlatacağım sırrını paylaşmak için sabah sabah bana geldi. Aziz Peder, dedi, kaç gündür Mezopotamya kelimesini duyuyorum. Ne demek olduğunu bilmiyorum fakat akşamları evimde tek başıma oturduğum zaman Mezopotamya, Mezopotamya diye tekrarladığımda Tanrı’ya yaklaştığımı, O’nun yanımda olduğunu hissediyorum ve aynı kelimeyi söylemeye devam ettiğimde O’nu gördüğümü zannediyorum.

Siz bunu nasıl yorumluyorsunuz? Kötü bir şey mi acaba? Yoksa bu kelime Şeytan'ın bir kurnazlığını mı saklıyor ve bu yaptığım bir günah mı? Ona şöyle cevap verdim: Söylemeyi sevdiğin bu bilinmeyen kelime seni Tanrı'ya yaklaşıtıyorsa ve hele hele seni her kötülükten uzak tuttuğuna inanıyorsan, bunu tekrarlamana, hatta dua etmene hiçbir itirazım yok. Şimdi size soruyorum Muhterem Peder, verdiğim cevap size nasıl görünüyor? Benden çok daha bilgili olan siz, bu cevabı onaylıyor musunuz? Hem sonra Mezopotamya ne demek?’

‘Korkma, yaşlı kadınına doğru nasihat verdin. Mezopotamya hiçbir şey demek değil, ne diye sözlükte arayalım.’”

Büyükelçi tekrar gülmeye başladı:

“Ben, Türkiye'deki İngiliz Büyükelçisi olarak papazıma ne de güzel cevap vermişim? Dünyada Mezopotamya diye bir yer olmadığının söyledim ve sizin bu tarihi yerde böyle büyük bir çiftliğiniz var!” dedi.

Büyükelçi tekrar katıla katıla gülmeye başladı, biz de ona eşlik ettik. Fakat Büyükelçi gidince:

“Eğer” dedim anneme, “bunun gibi coğrafyadan bihaber aydınlardan Doğu Sorunu'na çözüm bulunmasını beklersek, vay halimize.”

İKİ KÜÇÜK KARDEŞ

Annemin üçüncü çocuğu 31 Ekim 1884'te doğdu; Leonida ismi verilen bir erkek. Yüzünün rengi güzeldi ve sarı saçları vardı. Vaftiz annesi Sofia Negroponti Hala oldu. Sofia Hala'nın iyiliğinin her zaman ne kadar aşırıya kaçtığından bahsetmiştim. Vaftiz oğlunu şereflelendirmek amacıyla, kendisine Erden Nehri'nin¹ suyundan getirmesi için Filistin'e birini gönderdi. Filistin'e giden bu adam halamın arzusunu yerine getirir getirmesine ama, damacanayı gerektiği şekilde tıkamayı akıl edemez. Vaftiz töreni sırasında, damacananın içindeki suyu kullanmak istedikleri an odayı öyle pis bir koku kapladı ki, tüm pencerelerin açılması gerekti ve nehrin suyuyla birlikte o kadar masraf ve emek de boşa gitti.

Aynı dönemde, annemin kız kardeşi Eleni Simirioti bir kız çocuğu dünyaya getirdi. Fakat bebek doğduğu gün öldü.

Teyzem zaten doğuştan asabiydi. Bu büyük acı durumunu daha da kötüleştirdi. Kendisine kaybettiği çocuğunu hatırlatan yeğeni hakkında konuşulmasına tahammül edemiyordu.

Dışarı çıkmaya başladığı zaman, Leonida'yla karşılaşp duygulanmaktan korktuğu için evimize gelmekten kaçınıyordu. Fakat, şimdiye kadar çok bağlı olduğu kız kardeşinden ayrılmak istemeyen annem, onu eve davet ediyor ve her seferinde yeni doğmuş oğlunu saklamaya özen gösteriyordu. Fakat bazen, hiç kimsenin beklemediği bir anda, Eleni Teyzem evde veya bahçede birdenbire ortaya çıkıyordu.

Leonida'nın dadısı onu görür görmez, sanki bir suç veya cinayet işlemiş gibi, bebeği saklayarak koşup ortadan kayboluyordu.

¹ İsa Mesih'in Vaftizci Aziz Yahya tarafından vaftiz edildiği nehir. (ç.n.)

Tüm bu tedbirlere rağmen, bazen Eleni Teyze bebekle karşılaş-
şıyordu. O zaman, sinir krizi geçiriyor ve bayılıp yere düşüyordu.

Bu sonsuz bayılmalar ömrü boyunca teyzemin peşini bırakma-
dı. Hiçbir şey yokken bayılıyordu. Hizmetçisi sık sık durduk yerde
bir “bam” sesi duyuyordu. Hemen koşuyor ve teyzemi odasının
tahta döşemesi üzerinde hareketsiz bir halde uzanmış olarak bulu-
yordu.

Duyduğuma göre, teyzem gençliğinde hoş, topluca bir kızcağız-
mış ve diğer kardeşlerinden hiç de farklı değilmiş. Fakat İskenderi-
ye’den ayrılmasından kısa bir süre önce, başına gelen korkunç kaza-
dan dolayı bir daha asla kendini toparlayamamış.

Kızı için endişelenen ve onun anlamsız ve abartılı davranışlarına
açıklamalar bulmayı kendisine görev edinen anneannem, sık sık ba-
na şunları söylerdi:

“Bu çocuğumu artık tanıyamıyorum. Mısır’da başına gelen olay-
dan sonra tamamen değişti.”

Kaza, Eleni Teyze’nin kuzeni Yorgo Nikolopoulos’la birlikte dı-
şarı çıktığı bir akşamüstü meydana gelir. Kuzen Yorgo kendisinin
kullandığı yeni arabasına ilk kez binmektedir. Bir virajda at ürker,
kudurur ve araba Eleni Teyze’nin üzerine devrilir.

Baygın bir halde teyzemi yerden kaldırırlar.

“Onu eve ne durumda getirdiler tahmin edemezsin!” diyordu
anneannem. “Kanlar, çamurlar ve yırtılmış elbiseleri içinde çocuğu-
mu nasıl tanıyayım? Onu bana çuval gibi bir şeyin içinde, yüz par-
çaya ayrılmış bir halde getirdiler. Onunla birlikte doktorlar da gel-
diler. Bu parçaları bir masanın üzerine koydular ve yeniden bir Ele-
ni ortaya çıkarmak için bunları dikmeye başladılar. Çocuğumu bir
bütün olarak tekrar görebileceğimi asla hayal bile etmiyordum. Kız-
zım kurtuldu. Fakat, parçalara ayrılmış bir insanın nasıl olup da tek-
rar canlı bir bütün oluşturabildiğini asla anlayamadım!”

Tüm bunlara karşın, anneannemin konuşmasında öyle bir ateş ve
inandırıcılık vardı ki, anlattığı şeyleri soluk kesici tasvirlerle süslü-
yor ve sözleri insanı sürüklüyordu. Bu sırrı, daha doğrusu bu ameli-
yat mucizesini, asla daha ayrıntılı bir şekilde açıklığa kavuşturmaya
çalışmadım.

Eleni Teyze’mle Leonida arasındaki bu trajikomik sahneler, tey-
zem ikinci bir çocuğa, Yorgo’ya sahip olana kadar devam etti. Yor-
go’nun doğumu, annemin Stefano ismi verilen dördüncü çocuğu-
nun, bir başka deyişle üçüncü oğlunun doğumuyla aynı döneme rast
geldi. Stefano 1886 yılının Şubat ayında doğdu.

Annem, hamileliğinin sonuna kadar ince kalmayı nispeten başardı. Çoğu zaman bebek Leonida'yı görmeye gelenler, annemin bir çocuk daha beklediğini fark etmiyorlardı.

Hatta, Rusya Sefiresi Bayan Nelidof ile annem arasında hoş bir yanlış anlama da yaşanmıştır: Bayan Nelidof, Stefano'nun doğumunun tam arifesinde çay içmek için bize gelir. Annem onu salonunda kabul eder ve ona çoktan bir yaşına basmış olan Leonida'yı tanıştırtır.

Ertesi gün, Pera'daki bir evde Stefano'dan söz edilince, orada bulunanları ikna etmek istercesine Bayan Nelidof şunları söyler:

“Ne kadar güzel bir çocuk olduğunu tahmin edemezsiniz. Daha dün Bayan Zarifi'nin evindeydim ve ben göreyim diye onu salona getirdi.”

Tabii ki orada bulunanlar annemin, o haliyle yabancıları salonda kabul etmeyi başarmış olmasına hayret ederler.

Stefano güzel ve iri yapılı bir çocuktur. Simsiyah saçları vardı.

Dokuz aylıkken yürümeye başladı. Bu neredeyse eşi benzeri görülmemiş bir durumdu. Fakat bedenlen bu kadar gelişmiş olmasına rağmen, Stefano'yu diğer kardeşlerinden farklı kılan husus, geç konuşmasıydı. Stefano bu konuda o derece gecikti ki, annem ve babam kaygılanmaya başladı.

Stefano'nun bakıcısı iki dudağını zaman zaman aralardı. Stefano da aynı şeyi yapıyordu. Annem, odasından hiçbir ses gelmediği için, bazen meraktan neler olduğunu görmek amacıyla kapıyı açar ve Stefano'yla bakıcısını halının üzerine karşılıklı oturmuş hiç konuşmadan birbirlerine bakarken bulurdu.

Bu utangaç ve konuşmayan çocuk üç yaşına bastığında, birdenbire Rumca, İngilizce ve Fransızca konuşmaya başladı.

ONUNCU BÖLÜM

PRİNGİPO

Hatıralarımın sırasını bulabilmek için, şimdi biraz geriye dönmek zorundayım. 1884 yılında babam romatizmaya yakalandı. Doktorlar, Vosporos'un neminin kendisi için zararlı olduğunu söylediler. Babam büyük bir üzüntü içinde Therapia'yı terk etti ve beş sene boyunca Pringipo'ya yazlığa gitti.

Pringipo'nun büyük bir kısmını manastır arazileri oluşturuyordu. Bu durum bütün Pringiponisa'da aynıydı.

Pringipo'nun manastırları üç taneydi: Ayios Yeorgios, Ayios Nikolaos ve Hristos.

Birincisi Kalavrita'daki¹ Ayia Lava'ya² aitti. Ayios Yeorgios Kudunas'ın delileri iyileştirme özelliği vardı. Kilisenin etrafında Megalomartiras'ın³ yardımını istemeye gelenler için misafir odaları bulunuyordu. Bu misafir odalarının bugün kurtarılmış olduğundan şüphe etmekteyim; zira bunlar ahşaptandı, üstelik o büyük kutsal şenlikler artık yok. Atina'da "Bu Dromokaitioluktur",⁴ İstanbul'da ise "Bu Kudunaslıktır"⁵ söylemi, bir İstanbul deyişi olarak kaldı.

Ayios Nikolaos, Kırım Savaşı döneminde, büyük bir bölümü ölen ve burada gömülen Rus esirlerini tedavi etme şansına sahip olmuştur. Ölenlerin gömüldükleri anıtmezar bu manastırın Rusların koruması altına girmesine neden oldu. Bu durum manastırı Türklerin her türlü tepkisinden koruyordu.

¹ Mora Yarımadası'ndaki Ahaia Bölgesi'nde bulunan tarihi bir kasaba. (ç.n.)

² Kalavrita'nın 7 kilometre güneybatısında bulunan ve Yunanların 25 Mart 1821 tarihinde Osmanlı Devleti'ne karşı Bağımsızlık Savaşı'nı başlattıklarını ilan ettikleri tarihi manastır.

³ Hristiyanlık inancı uğruna işkence çektikten sonra şehit düşen kişi. (ç.n.)

⁴ Atina'da bulunan ruh ve sinir hastalıkları hastanesi. (ç.n.)

⁵ Eskiden "Bu Mazhar Osmanlık", bugün ise "Bu Bakırköylük" deyişine denk düşer. (ç.n.)

Hristos özellikle olağanüstü manzarasıyla ünlüdür: Dört bir taraftan denizi gören bir yaylaya bakmaktadır. Mis gibi kokan devasa çamları vardır. İnsanlar oraya, özellikle sabah saatlerinde, sık sık uğrarlar. Burada bir kahvehaneye ait masalar ve sandalyeler yan yana dizilmiştir; ancak gelenlerin çoğu çam ağacı iğnelerinin oluşturduğu kalın bir örtünün üzerine uzanmayı tercih ediyorlardı.

Oraya vardığınızda, kahveci size ihtimam göstermek için koşar ve “Ne emrederdiniz?” (sic)⁶ diye sormadan önce, sigaranızı yakmanız için bir parça közle pirinçten bir küllük getirirdi. Bu her kahvehanede oluyordu; çünkü o zamanlar kibrit günümüzdeki kadar yaygın değildi.

Daha sonra, büyük vurgunların gerçekleştirildiği bir dönemde, tüm bu ormanlık alan yabancı işadamları tarafından satın alındı. Buraya çok büyük bir “Palace”⁷ inşa edildi. Ancak, şirket işe başlamadan iflas etti.

Babaannem Zarifi, tüm şirketi tasfiye memurlarından satın aldı. Babam oteli yetimhaneye dönüştürdü... Patrik Yoakim yetimhanenin açılışında bulundu. Fakat açılışı takriben yirmi sene sonra gerçekleşti, bu nedenle de bu konudan vakti geldiğinde bahsetmek istiyorum.

Babam adanın en güzel evlerinden birini kiraladı. Bu ev, iş bulmak için Poli'ye göçen, hükümette iyi bir göreve geldikten sonra Türk vatandaşlığına geçen ve Paşa unvanını alarak Poli'ye temelli yerleşen sayısız yabancılardan biri olan bir Fransız'a aitti. Bu Fransız'ın ismi Blacque Paşa'ydı.⁸ * Bir oğlu diplomat, diğeri ise Türk ordusunda subay oldu.

Blacque'ın evi, daha önce bahsettiğim soydaşlara ait diğer evler gibi, yazlık bir ev olarak aşırı derecede lüks inşa edilmişti. Hatta bu evin, diğer evleri bu konuda geçtiğini zannediyorum. Her odada Avrupalı parkeler, maundan kapılar, her katta banyolar ve o dönemde Poli'de hiç duyulmamış bir şey olan kalorifer tesisatı vardı. Ayrıca, diğer bir köşkte mükemmel bir hamam da vardı. Ne ebeveyni-

⁶ “Aynen” anlamına gelen Latince bir kelimedir. Bir konuşmanın veya alıntının aynen aktarıldığını belirtir. (ç.n.)

⁷ Lüks otel. (ç.n.)

⁸ Kendisini “Blak Bey” olarak tanıtan Fransız asıllı Osmanlı gazetecidir. (ç.n.)

* Fransız İhtilali'nden kaçınış birinin torunu. Defalarca Pera'nın Belediye Başkanlığını yapmış ve Pera'yı bir dizi eserle güzelleştirmiştir. Yorgo Zarifi bir dönem de Pera Belediyesi'nde Meclis Üyesi olarak görev yaptı (1868).

min, ne de dedelerimin, pek çok ailenin gitmeyi alışkanlık haline getirdiği gibi, umumi hamamlara gittiklerini asla duymadım.

Babam Pringipo'da Blacque'ın hamamını senede sadece iki kez yakardı. Bunu, arkadaşlarını da çağırarak keyif için yapardı. Banyo-
dan hem önce hem de sonra hamama gelenler limonatalar, kahveler
ve sigaralar içerek minderlere uzanırlardı. Bana göre asıl zevk buy-
du.

Annem böyle bir eğlence düzenlemeye asla teşebbüs etmedi.

Blacque'ın malikânesinin, Hristos'un çamlık alanından başlayan
ve denize kadar inen setlerden oluşan çok büyük bir bahçesi vardı.
Umumi yol burayı ikiye ayırıyordu. Sonu olmayan bir merdiven, te-
pede bulunan evden başlayıp iskeleye kadar iniyordu. Malikânede
tavla, seralar ve özellikle ıhlamur ağaçları başta olmak üzere, atkes-
tanesi ağaçları ve dut ağaçları gibi büyük ağaçlar da vardı. Poli'deki
dut ağaçları çok büyüktür.

Her yaz başında, sandıklar ve evin sabit eşyası dışında, iki araba
ve dört atın da taşındığı büyük göç gerçekleşirdi. Arabalardan biri
landau, diğeri ise *panier*, daha doğrusu eski Atinalıların söylemeye
alıştıkları şekilde "vis-à-vis"⁹ idi. Bütün küçük eşyalar gemiyle taşı-
nıyordu. Arabalar ve atlar için, yelkenle yolculuk eden ve yolu altı
saatte alan iki mavuna kiralanıyordu. Daha sonraki yıllarda, annem
ata binmeyi alışkanlık haline getirdiğinde, çok güzel siyah bir Arap
atı olan "Kader" de beşinci at olarak diğerlerine eklendi. Bu ata kar-
şı büyük bir sevgi besliyorduk. Sırtında annemizi gördüğümüz za-
man ise, annemize karşı büyük bir hayranlık duyuyorduk.

Okur, Pringipo gibi küçük bir adada hanımların ata binmekten
zevk almaları hususunda belki de şaşıracaktır. Eskiden insanların
günümüzde olduğundan çok daha kolay eğlendiklerini söyleyerek
bunu açıklayacağım. Üstelik, yaptıkları her ne olursa olsun, bunu
inançlarına ve geleneklerine uygun olarak yapıyorlardı. Annem,
sayfiye yerinde ata bindiği zaman bile, klasik siyah bir amazon kıya-
feti giyer ve uzun bir erkek şapkası takardı.

Çeşitli soydaşlar atla gezintisinde anneme eşlik ederlerdi. Gri bir
askeri ceketin üzerine beyaz deri bir kemer takmış olan seyis ise an-
nemi takriben yirmi metre geriden izlerdi. Anneme düzenli olarak
eşlik edenler arasında Viyana'dan gelen Aleksandro Baltacis'i, Bel-
çika'dan gelen Karatheodoris'i ve çok zarif bir Türk subayı olan İz-

⁹ Kelimenin sözlük anlamı: Yüz yüze, karşı karşıya. (ç.n.)

zet Paşa'yı hatırlıyorum. İzzet Paşa, her zaman için ailemizin sadık bir dostu olarak kaldı. Fakat yıllar içinde o derece şişmanladı ki, onu bu haliyle gördüğüm zaman, gençliğinde binicilikte nasıl o denli başarılı olabildiğini düşünüp dururdum.

Poli'de binicilik sadece zenginlerin tadını çıkardıkları bir spor değildi. Yolların yetersizliği, herkesi ulaşım aracı olarak at kullanmak zorunda bırakmıştı. Gençlik yıllarımda, Stavrodromi'nin, Galata'nın, Bizans'ın büyük meydanlarında, her vapur iskelesinde kiralık atları olan "sürücüler"le karşılaşırıldım. Araba geçmeyen bir yere gitmek istediğin zaman, bir at alırdın, sürücü de seni arkandan yürüyerek takip ederdi. Fakat herhangi bir seyir için değil de, gezinti amacıyla bir at istediğin zaman, atı kiralar ve yoldan seçmek yerine, tanınmış ahırlardan isterdin. Her binicinin kendine özgü tercihleri vardı.

Pringipo'ya hoş vakit geçirmeye gelen halkın büyük bir kısmı için en alışlagelmiş spor, vapur iskelesinde bekleyen eşeklerdi. Eşekçiler seni tanırlar, sana isminle hitap ederler, elbiselerinden tutup seni çekiştirirlerdi. Ciddi insanlar faytonu, gençler ise eşeği tercih ederlerdi. Yazlıkçı veya gezmeye gelen gençlerin gruplar halinde, dur durak bilmeden adanın yollarını kahkahalar ve bağırış çağrışlarla dörtmala giden eşeklerinin üzerinde katettiklerini görürdün. Eşekçiler onları arkalarından koşarak izlerler ve hayvanlarına acımadan vururlardı. Eğlencenin tam olması için, ada turunun büyük bir koşuşturma içinde gerçekleştirilmesi şarttı.

Kardeşlerim, eşeğe binmeye, çocuklar için özel olarak hazırlanmış sepetler içinde, bebeklikten başladılar. Babaannem, eşeğe binmeyi ada hayatının vazgeçilmez bir parçası olarak nitelendirdiğinden, seksen yaşında bile, her sabah Hristos'a çıkmak için eşeğe binmeyi faytona tercih ederdi.

Vosporos büyükelçilikler, yabancılar ve *stationnaires*'lerin mürettebatlarıyla kozmopolit bir yapıya sahipti. Oysa Pringipo, tamamen Rum toprağıydı. Adada oturanlar Therapia'da oturanlardan sayıca daha fazlaydılar; evler ise Therapia'daki evlerle kıyaslanamayacak kadar çok ve büyüktü.

Türkler Pringipo'ya geldikleri zaman, Türkiye sınırları dışına çıktıklarını zannediyorlardı. Müslüman bir kadın Poli'de sadece yüzünü ve saçlarını sımsıkı örtmekle kalmayıp, kapalı arabası, halayığı veya haremağası olmadan hiçbir yere gidemezdi. Onu yolda babası veya kocasıyla asla göremezdin, zavallı kadın otele bile girmeye cesaret edemezdi.

Yasaklar Pringipo'da kalkıyordu. Müslüman kadın çarşafını* ve yaşmağını çıkartıyordu. Kocasının eşliğinde *landau*'ya biniyor ve kır kahvelerinde oturuyordu. Fakat bu bahsettiğim durum yavaş yavaş oluşmaya başladı; zira bahsettiğim yıllarda, Pringipo'da Türkler bir elin parmakları kadar azdı.

Evimiz geniş ve ferahtı. Dostlar her zaman olduğu gibi salonlarımızı dolduruyorlardı. Babam misafir kabul etmek için deli oluyordu. Her zaman dalgın olan babamın tek kötü tarafı, anneme haber vermeyi unutmaması ve böylece hiç hazırlık yapılmadan sıkça misafirlerin gelmesiydi. Bu yüzden de, yemeğimizin her zaman gereğinden fazla olması gerekiyordu.

Dedemler, yani Nikolopuloslar ve kızları Mari, beş sene boyunca bizimle birlikte Pringipo'ya yazlığa geldiler. Bazen de, birkaç haftalığına Therapia'ya giderdik.

Bir keresinde annem, kız kardeşimle birlikte, İngiliz mürebbiyemizin refakatinde, Paris'ten gelen kuzenlerimiz Vlastoslar'la buluşmak üzere babaannem Zarifi'nin Vosporos'daki evine gitmemize izin verdi. Oraya gideli üç gün olmuştu ki, kızıl hastalığına yakalandım ve bütün Therapia'yı telaşlandırdım.

Vlastoslar köşke çıktılar, Eleni'yi ise Sofia Hala aldı. Bana gelince, hastalığımı kardeşlerime de bulaştırırım korkusuyla annem ve babam Pringipo'daki Hristos'ta küçükçük bir ev kiraladılar.

Tamamen kapalı kaldığım bu bir ay boyunca kendimi okumaya verdim. Fakat her şeyde aşırıya kaçan biri olduğumdan, baba evine döndüğümde gözlerim o derece yorulmuştu ki, miyop ve... şaşışıldım!

Bir gece babam, Blacque Paşa'nın evinde, Sırp Kralı Milan'ı yemeğe kabul etti. O zamanlar, Kral Milan'ın Poli'de olmasının bir nedeni vardı. İlk başlarda halk arasında fısıltı halinde yayılan bir dedikodudan ibaretken, zamanla bizzat Kral tarafından herkesin diline düşürüldü bu neden.

Kral Milan Pera'da yaşayan bir Rum hanımefendiyi seviyordu ve ona evlilik sözü vermişti. Fakat her ikisi de evliydi. Kadın kolay bir şekilde boşandı; buna karşın Kral, Sırp Kilisesi'nin büyük tepkisiyle karşı karşıya kaldı. Fakat doğması beklenen bir çocuk ve Milan'ın

* Uzun etek, dize kadar uzanan pelerin ve tüm yüzü örten şeffaf kumaştan oluşan bir giysi. Müslüman kadınlar, herkesin içinde dolaştıkları zaman bunu elbiselerinin üzerine giymek zorundaydılar.

ise bir Kral, üstelik de aşık bir Kral olınası, onun istediğini elde edeceğine dair hiç kimseyi şüpheye düşürmedi.

Babam Kral'ı ona yakışır bir biçimde kabul etmek istedi. Biz çocukları en çok eğlendiren şey, bahçemizin ışıklandırılmasıydı. Bütün bir öğleden sonra, kız kardeşim ve ben ağaçlara tırmanır ve uygun olan her dala kağıt fenerler asardık. Yere, ağaçlık yollara ve merdivenlereyse yağ kandilleri yerleştirilirdi. Bu manzara, çocuk gözlerime ıslıl ıslıl görünürdü.

Babam ve dedem frak giydiler. Bu, dedemi böyle resmi bir kıyafetle gördüğüm tek gündür. Babaannemi de sadece o gece dekolte bir elbiseyle gördüm.

Babamızın Kral Hazretleri'ni bahçenin kapısında karşılamasını balkondan izledik. Annemizin güzel reveransı müthiş ilgimizi çekti; fakat babaannemizin yaptığı daha az başarılı reveransı görünce gülmüsedik.

Sonra Kral, ev sahibi ve yemeğe katılan diğerleri eve girdiler ve gözümüzün önünden çekildiler. Yemek sırasında kaydetmeye değer bir olay yaşandı; çünkü bu adeta tarihi bir olaydır ve Kral Milan'ın gerçek arzularına ilişkin önemli ipuçları vermektedir.

Postacı, Kral için bir telgraf getirdi. Taşralarda hep olageldiği üzere, postacının telgrafın içeriğinden haberi vardı:

“Getirdiğim haberi” dedi, “acilen Kral Hazretleri'ne iletirsiniz. Çok önemlidir.”

Telgraf Kral'a masada teslim edildi. Kral telgrafi tam okumadan masada bulunanlara dönerek:

“Size verilecek” dedi mutluluk içinde, “olağanüstü bir haberim var. Artemisia bana bir erkek çocuk hediye etti.”

O anda hizmetkâr şampanya servisi yapıyordu, Kral Milan dolu bardağını eline aldı ve anneme hitap ederek şunları söyledi:

“Lütfen, her ikisinin de sağlığına içelim.”

Maalesef, Artemisia'nın rüyaları asla gerçekleşmedi!

FİLİBE

Zarifion Didaskalion'un 1875 yılında Filibe'de yapılan açılış töreninden daha önce bahsetmiştim. Dedemin ölümünden sonra, babaannem bu okulun bakımı için her yıl bin lira vermeye devam etti. Türkiye'nin Avrupa kıtasında bulunan tüm ilkokullarına erkek ve kadın öğretmenler yetiştiren bu Eğitim Merkezi'ni ailemizin hiçbir ferdi ziyaret etmemiştir.

Filibe ayrıcalıklı bir Türk bölgesinin başkentiydi. Burası, Türklerin hezimete uğramalarından hemen sonra Ayios Stefanos'ta daha önce imzalanmış olan bir Türk-Rus Anlaşması'nın¹ koşullarını büyük bir ölçüde kısıtlayan Berlin Anlaşması'nın bir eseri idi. Rusya, Avrupa'daki Türk topraklarını kendisi için talep edemediğinden, Ayios Stefanos'ta Makedonya ve Trakya'nın önemli bir bölümünü içeren bir Büyük Bulgaristan oluşturdu. Fakat Berlin'de, Avrupalı diplomatlar Bulgaristan'ın otuz yıl boyunca muhafaza edeceği sınırları daralttılar. Ancak Kuzey Trakya'daki Hristiyan nüfusu kurtarmak amacıyla, Sultan'ın atayacağı ve valisinin Hristiyan olacağı yeni bir vilayet oluşturuldu. Buraya "Doğu Rumeli" ismi verildi.

Buranın ilk valisi Prens Aleksandro Vogoridis oldu. Türkler ona Aleko Paşa diyorlardı. Vogoridis'i, Bulgar kökenli olmasına rağmen ismi hem Hristidis, hem de Krestoviç olan biri izledi. Ancak, anlaşma valinin bölücü biri olmasını yasakladığından, Gavriil Krestoviç Paşa² Ortodoksluğu kabul etti. Bu ikinci valinin oğlu, yirmi yıl sonra kendisini Sırp olarak ilan etti ve Sırp ayan üyesi olarak Osmanlı Ayan Meclisi'nde yer aldı.

¹ 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından, büyük toprak kayıplarına sebep olan, 3 Mart 1878 tarihinde imzalanan Ayastefanos Anlaşması (Yeşilköy Anlaşması). (ç.n.)

² Gavril Efendi veya Gavril Kristeviç olarak da anılır. (ç.n.)

Krestoviç yetiştirme tarzı olarak Rum'du ve oğlu, Aleksandro Karatheodoris Paşa'nın kızıyla evlendi.

Bir yerde azınlıklar bulunduğu zaman, bunların şehirlerde toplanırları gözlemlenmiştir. Doğu Rumeli'de nüfusun büyük bir kısmı Bulgar'dı ve taşrada yaşıyordu. Rumların büyük bir çoğunluğuysa şehir ve kasabalarda yaşıyordu.

Filibe her zaman için Rumluğun bir akropolü olarak kabul edildi. Dedemin Eğitim Akademisi, Rum varlığını daha da güçlendiriyordu; çünkü genç öğrencileri bir araya getiriyordu.

Zarifi Ailesi'nin Filibe'yle bu okul dışında hiçbir ilişkisi yoktu. Buna rağmen, burada oturan herkes, ailemiz için hayır duası okuyordu.

Annem ve babam Filibe Sancağı'ndan bir davet alırlar ve 1885 yılının baharında demiryoluyla Rumeli'nin başkentine doğru yola çıkarlar.

Filibe İstasyonu'nda, resmi soydaşlar dışında, valinin başkanlığında şehirdeki tüm yetkililer büyük bir şaşkınlık içindeki annemi ve babamı beklemektedir. Halk meydanları ve sokakları doldurmuştur. Sırayla dizilmiş askerler, karşılama töreninde şeref kıtası olarak hazır bulunmaktadır.

Gavriil Krestoviç Paşa ebeveynimi kendi özel arabasına davet eder. Onunla birlikte, iki sıra dizilmiş askerlerin arasından şehri katederler. Askerlerin arkasında toplanmış olan halk ise bağırıp çağırmakta ve alkış tutmaktadır.

Zarifion Didaskalion'un önünde boğucu bir insan seli vardır. Gavriil Krestoviç Paşa onları orada bırakır; çünkü annem ve babam burada ağırılanacaktır.

Filibe'de üç gün kalırlar. Şehir sakinlerinin insan aklının almayacağı kadar büyük vatanseverlik gösterileri hiç eksik olmaz. Bütün şehir halkı annemi ve babamı görmek, onlara yaklaşmak ve onları yakından tanımak için can atmaktadır. Bu insanların merakı o kadar büyüktür ki, özel odalarında neler olduğunu görebilmek için ağaçlara bile tırmanmaktadırlar.

Babam duygulanmakta ve böylece gözleri dolmaktadır. Fakat daha ileri görüşlü olan annem, Filibelilerin bu aşırılıklarının iyi sonuçlanmayacağını ve Rumların vatanseverliklerini bu derece tedirgin edici bir şekilde göstermelerinin sonucunda Bulgarların bunu bastırmak için tedbir alacağını söylemektedir.

Maalesef annem haklı çıkar.

Annem ve babam, geldiklerinde kendilerine gösterilen aynı saygıyla Filibe'den ayrılırlar. Birkaç ay sonra, Bulgaristan, ordusunu ha-

rekete geçirir ve bu ayrıcalıklı bölgeyi işgal etmeye başlar... Bulgarlar, boyunduruk altında yaşadıklarına dair Sultan'a bazı sözde bahaneler ileri sürerler; fakat Doğu Rumeli sonradan kurulan Bulgar Devleti'ne asimile olur. Burada oturan Rumlar Bulgar tabiyetini kabul etmek zorunda kalırlar. Türkler şiddet karşısında boyun eğerler ve Krestoviç'i teselli etmek için de onu Şurayı Devlet Azası³ olarak atarlar.

Şimdi artık Zarifiler'in hayatının tehlikeye girmeye başladığını söyleyebiliriz.

Babaannem kadere karşı direnmeye çalıştı. Gayrimenkullerini garanti altına alacağı ümidiyle Yunan Hükümeti'ne yöneldi. Poli'deki Yunan Büyükelçisi Nikolao Mavrokordatos'un aracılığıyla, babaannem 4 Aralık 1896 tarihinde Theodoro Diliyanis ile anlaşmaya vardı. Tesalya Bölgesi'ndeki Sofades'te bulunan dedemin en büyük çiftliğini Yunanistan'a verdi. Hükümet bu bağışı kabul etti ve buna karşılık olarak Filibe'deki okulu himayesi altına almayı üstlendi, okulun bakımı için de her sene vereceği bin altın liranın drahmi değerindeki karşılığını bütçesine kaydedeceğine dair söz verdi. Ayrıca, Tanrı korusun, herhangi bir nedenden ötürü, gelecekte okul Filibe'de faaliyet göstermeye son vermek zorunda kalırsa, Yunan Hükümeti ailemizle uzlaşmaya vardıktan sonra, aynı isim altında (Zarifion) Trakya'nın bir başka kentinde okulu yeniden kurmak zorundaydı.

Bu sözleşme 4 Ocak 1897 yılında Meclis'te onaylandı ve dört gün sonra yasa resmen yürürlüğe konuldu.

Eğer günün birinde, hayırlısıyla *Hatıralarım*'ı bitirebilirsem, Bulgarların 1906 yılında tekrar aşırılıklar yapmaya başlamalarından, Zarifion Didaskalion'u kapatmak için hiç tereddüt etmediklerinden, otuz yıl boyunca faaliyet gösteren dedeme ait bu kurumun, her sene verilen bin liralık yardıma rağmen faaliyetine son verildiğinden ve daha sonra, 1936'da tüm Yunan hükümetleri döneminde yapmış olduğum girişimler sonucunda, talihin nihayet bize güldüğünden bahsetmeyi ihmal etmeyeceğim. 15 Haziran 1936 tarihinde, Zarifio Pedagogiki Akadimia'nın⁴ açılışında Aleksandrupoli'de (Dedeağaç) bulunma şansına sahip oldum. Açılışı, Yunanların Kral Hazretleri II. Yeorgio varlığıyla onurlandırdı.

³ Danıştay üyesi. (ç.n.)

⁴ Zarifi Eğitim Akademisi. (ç.n.)

KONSTANDİNO'NUN REŞİT OLMASI

Yunanistan 1886'da Veliht Konstandino'nun reşit olmasını törenlerle kutluyordu. Bu ismin, Yunanların kalbinde ne ifade ettiğini bugünkü neslin anlaması imkânsızdır.

Reşit olma törenlerinde, Bağımsız Krallık dahilinde davetiyeler gönderilmesi dışında, yurtdışındaki her Rum cemaati de temsilci göndermekle görevlendirildi. Konstantinupoli babamı seçti, böylece annem ve babam Atina'ya gittiler.

Büyük merasimlerin ve resepsiyonların programı ve nasıl gerçekleştirildikleri zaten tarihte yer alıyor. Herhangi bir şey eklememe gerek yok; hem zaten o zamanlar Poli'de yaşayan küçücük bir çocuktum ve bunların hiçbirini de görmedim. Sadece, pek çok kez annemin ağzından dinlediğim, onun edindiği bazı izlenimlerinden bahsedeceğim.

Annem ve babam, “Şehirlerin Payitahtı”nın¹ temsilcileri olarak, her yerde birinci sınıf muamele görürler. Saray balosunda babam Kraliçe Olga'yla birlikte *quadrilles* dansı eder. Karşısında ise Trikupis'la² annem vardır.

O zamanlar annemin güzelliği üstündeydi. Balodaki insanları öyle bir etkilemişti ki, hâlâ o dönemden kalan insanlarla karşılaştığım zaman bana şunları söylüyorlardı:

“Annenin bizde yarattığı etkiyi asla unutmayacağım.”

Bu ünlü dörtlü dans esnasında, şu tarihi olay yaşanır:

¹ Payitaht başkent, başşehir anlamına gelen, İstanbul'un Osmanlı Dönemi'nde kullanılan resmi adlarından biridir. (ç.n.)

² Yeni Yunanistan tarihinin ileri gelen siyasetçilerinden biri. Dışişleri Bakanlığı ve pek çok kez Başbakanlık görevini üstlenmiştir. (ç.n.)

Trikupis, ailemizin Patrik III. Yoakim'i ne kadar çok sevdiğini ve onu ne derece desteklediğini biliyordu. Metropolitlerin tüm tepkilerine rağmen, onun Patriklik tahtında kalması için dedemin verdiği mücadeleyi de biliyordu. Fakat halk da onu taparcasına seviyor ve Patrik, ailemizin desteğiyle Ortodoks cemaati yönetmeye devam ediyordu.

Fakat şimdi, bir dış politika sorunu Atina ve Fanari'yi farklı görüşleri nedeniyle birbirinden ayırıyordu. Gündemdeki konu, Patrikhane'nin Baserabya'da³ sahip olduğu arazilerdi. Rusya bu arazileri tehdit ediyordu. Seneler önce, Romanya'yla yaşanan buna benzer bir sorun Rumları ikiye bölmüştü. Taraflardan biri uzlaşmayı istemiyor, diğer taraf ise uzlaşmaya varmayı tercih ediyordu. Hatta Sofia Hala'mın kocası, Odisea Negropontis Amca, Bükreş'ten dedemin de desteklediği Prens Kuza'nın tekliflerini getirmişti. Ancak, uzlaşma sağlanamadı ve her türlü görüşme geri çevrildi. Sonuç olarak, Romen Devleti Rumların tüm kilise ve manastır malvarlıklarına el koydu ve tazminat olarak beş para bile ödemedi.

Patrik Yoakim, böyle bir şansızlığın Ruslarla da tekrarlanmasından korkuyordu. Ancak uzlaşmacı eğilimleri Atina tarafından korkaklık, Rus yanlısı olarak nitelendiriliyordu. Düşmanları kendisine hain deme noktasına kadar vardılar.

Trikupis uzlaşmaya varmak istemeyenlerin tarafını tutmuştu ve Yunan Hükümeti'nin talimatlarına uymadığı için Patrik Yoakim'e çok kızgındı.

İşte Trikupis, annemle *quadrilles* dansı ettiği sırada, boyun eğmeyen bu ruhani lidere karşı duyduğu kini hatırlar. Annem, yaptığı reveranstan sonra elini tekrar Başbakan'a uzattığı sırada, o aniden anneme şunları söyler:

"Yoakim'i ne kadar çok sevdiğinizi bilmeme rağmen, onu atacağımızı aklınıza sokun."

"Sakin, Tanrı aşkına" diye cevap verir annem, "çünkü Yoakim'siz Patrikhane mahvolur!"

"Siz ne diyorsunuz" diye devam eder Trikupis, "Patrikhane'yi asıl mahvedecek olan o Rus dostudur."

Trikupis kızgınlıktan titremektedir, annem ise uğradığı ağır hakaretten.

³ Eskiden Romanya'ya ait olan Besarabya Bölgesi, 1940'larda Hitler ve Stalin arasındaki bir anlaşma uyarınca SSCB'ye geçmiştir. Şimdi söz konusu bölgenin büyük bir kısmı Moldova sınırları içindedir. Bugünkü adı Bucak'tır. (ç.n.)

Annem, Yunan Başbakanı'yla arasında geçen bu kısa diyalogu ve saraydaki dansı her hatırladığında, aynı heyecana kapılıyordu.

Patrik Yoakim makamını birkaç ay daha koruyabildi. Dedemin ölümü onu en büyük desteğinden mahrum bırakmıştı. Baserab-ya'daki Rum arazileri, aşağı yukarı Rumen arazilerinin uğradığı aynı talihsiz akıbete uğradı.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AİLE SEYAHATI

Annem ve babam 1887 yılının Aralık ayında seyahate çıkmaya, bizleri de beraberlerinde götürmeye ve bütün bir kış boyunca Poli'ye dönmemeye karar verdi.

Hiç kimse benden daha fazla seyahatleri sevmez. Buna rağmen, ebeveynimin, soğuk kış günlerinin tam ortasında, bir çocuk kalabalığını otelden otele arkalarından sürükleyerek bizimkisi gibi güzel bir evi hangi nedenden dolayı bıraktığını anlayamıyorum. Şaka makas dört çocuk, iki dadı ve iki hizmetkârla Avrupa'yı boydan boya katetmek hiç de kolay bir iş değildi. Üstelik o zamanki seyahatler kesinlikle bugünlere benzemiyordu.

Bu işin zorluğunu ispatlamak için, izlediğimiz güzergâhtan bahsedeceğim. Babam seçmiş olduğuna göre bunun en iyi güzergâh olduğunu tahmin ediyorum.

Bir akşamüstü, adalarımıza giden eski Yunan vapurlarından pek de farkı olmayan Lloyd'un¹ bir vapuruyla Galata'dan yola çıktık. Ertesi sabah, saat beşte, Mavri Thalassa'da Bulgar limanı olan Varna'ya vardık. Karanlık, fırtına ve kar içinde halatlarla bizleri kayıklara indirdiler. Saat sekizde, yerel bir tren bizi Tuna Nehri üzerindeki Rusçuk'a götürdü. Çok heyecanlıydık çünkü nehri donmuş bulmamız halinde, onu kızaklarla geçecektir. Tuna Nehri, içinde büyük buz parçaları, hâlâ akıyordu; yani vapur seferlerine şimdilik elverişliydi. Tuna'yı vapurla geçtik. Giurgiu² nehrin karşı yakasın-

¹ 1688 yılında Londra'da bulunan ve Edward Lloyd'un işlettiği kahvehanede gemi sahipleri, işadamları ve tüccarların deniz ticaretine ilişkin bilgi alışverişinde bulunmaları ve daha sonra, sefere çıkan gemiler için sigorta anlaşması yapmak üzere toplanmalarıyla kurulmuş bir topluluktur. (ç.n.)

² Romanya'nın Tuna Nehri üzerinde bulunan başlıca limanlarından biri. (ç.n.)

da, Romanya tarafında bulunuyordu. Orada bizi Orient Express³ bekliyordu. Beş gün sonra kendimizi Paris'te bulduk.

O dönemin yataklı vagonlarının sadece dört yataklı kompartımanları vardı. Ne büyük sorundu bunları paylaşmak! Fakat yıkanman çok daha büyük dertti; çünkü sadece iki tuvalet vardı, onlar da vagonun her iki ucunda yer alıyordu. Her vagon ayrı ayrı, odunla ısıniyordu. Restoran vagonu ikiye bölünmüştü, yarısı yemekhane, diğer yarısı ise salon olarak kullanılıyordu. Yolcular zamanlarını burada geçiriyorlardı.

Fakat yolcuları, salondaki keyfin satın alamayacağı bir bela bekliyordu. Her sınırda, herkesin gümrükten geçmesi ve küçük büyük tüm valizlerin açılması gerekiyordu. Paris'ten Monte Carlo'ya gittik. Pek çok akrabamız ya bizi görmek ya da Côte d'Azur sahillerinde güneşin tadını çıkarmak için durmadan bize gidip geliyordu.

Bugün, kış mevsiminde güneş isteyenler İsviçre'nin dağlarına gidiyorlar. Fakat o zamanlar, dağlara sadece dağcılar ilgi gösteriyorlardı. Riviera, kış mevsiminin dayanılmaz soğuklarından kaçmak isteyenleri çekiyordu. Cenova'dan Tulon'a kadar koruma altında bulunan her körfezin kendi fanatik hayranları vardı. Fakat nisan ayından sonra Riviera tamamen boşalırdı. Monte Carlo, güneşle birlikte eğlenceyi ve oyunu sevenleri kendine çekerti.

Kağıt oynamayan Rumların var olduğunu hiç zannetmiyorum. O zamanlar ailemdeki tek istisna annemdi. Bundan ötürü, Monte Carlo'da kaldığımız süre içinde etrafımda, birinin şansı veya diğerinin şanssızlığından bahsedilmesinin dışında hiçbir şey duymadım.

Babam düzenli olarak kazandığını, Perikli Amcam ise her zaman kaybettğini söylüyordu. Fakat herkesten çok kağıt oynamaya tutkun olan kişi Sofia Hala'mdı ve tabii ki, en çok zarara uğrayan da oydu.

Bir sabah, Sofia Halam beni elimden tuttu ve beraber gezmeye çıktık. Kumarhanenin ünlü taraçasını geçtik. Bir ara gözlerimizin önünde atılan Tir aux Pigeonsu⁴ izlemek için durduk. Dönüşte halam bana şunları söyledi:

“Bu bitinek bilmeyen kaldırımı ve denize kadar inen muhteşem merdiveni görüyor musun, Yorgocuğum? Bunların hepsi benim olabilirdi.”

³ Doğu Ekspresi veya Şark Ekspresi diye tabir edilen, Paris-İstanbul seferini yapan bir zamanların ünlü treni. (ç.n.)

⁴ Havaya atılan hedef. (ç.n.)

“Sizi anlamıyorum, Hala.”

“Kumarhanede kaybettiğim paralarla tüm bunları benim inşa ettirmiş olduğumu söylemek istiyorum sadece!”

Hôtel des Anglais denilen kaldığımız otel, daha ziyade bir pansiyona benziyordu. Gereksiz harcama yapmayı düşünmeyenler Hôtel de Paris’yi tercih ediyorlardı. Ama bu şekilde düşünen tüm bu insanlardan çoğu Monte Carlo’ya bir kez daha ayak basamadılar!

Bir akşamüstü, babamın arkadaşı Manoli Rodokanakis’in kullandığı dört atlı şahane bir arabanın otelin önünde durduğunu gördüm. Rodokanakis, Livorno’da⁵ oturuyor ve kendisine verilmiş olan unvana göre “Conte Emmanuele Rodocanachi-Ralli” olarak çağrılıyordu. Günümüzde insanların otomobille seyahat ettikleri şekilde, Rodokanakis de bu İngiliz *Break*⁶ arabasıyla seyahat ediyordu.

Monte Carlo’da iki ay kaldıktan sonra, tekrar Paris’e döndük. İlkbahar, gelmiş olduğumuz aynı güzergâhtan bizleri Poli’ye geri getirdi. Bu kez karlı arazilerin yerine çiçeklerle dolu tarlaları katettik. Mavri Thalassa bu sefer bize, tam “Efksinos Pontos”⁷ olarak göründü.

⁵ İtalya’nın Toskana Bölgesi’nde, Floransa’ya yakın küçük bir liman şehri. (ç.n.)

⁶ Fayton tipi, çeşitli modelleri bulunan, genellikle dört atlı bir gezinti arabası. (ç.n.)

⁷ Efksinos Pontos’un sözlük anlamı: Konuksever deniz. (ç.n.)

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇOCUKLUK YAŞAMI

Pringipo 1888 Yaz'ına, Pera ise onu izleyen kış mevsimine ev sahipliği yaptı. Evimizde çeşitli değişiklikler yapılmıştı. Şimdi size benim yaşımda ve benim düzeyimde bir çocuğun Poli'de nasıl büyüdüğünü anlatmaya çalışacağım.

Her şeyden önce ne bizden, ne akrabalarımızdan, ne de arkadaşlarımızdan biri okula ayak bastı; bunu söylemem gerekiyor. Poli'de okullar az, ulaşım zor ve yaşam koşulları sağlığa çok aykırıydı. Bu nedenle imkânı olanlar çocuklarını evde tutuyorlardı.

Konstantinopolililerin çok azı üniversiteden mezun olmayı istiyordu, bu nedenle de resmi bir ortaokul veya lise diplomasına gerek yoktu. Zaten mezuniyet diplomamızı daha çok Paris'ten almayı düşünüyorduk. Kısacası, Fransız *Baccalauréat*'sı¹ eğitimlerimiz için temel kıstastı.

Annemiz haritalar, karatahtalar, raflar ve gerekli olan tüm malzemelerle donatılmış çok güzel bir çalışma odası hazırladı. Yaz kış birbiri ardına eve gelen, şehrin en iyi öğretmenlerine sahiptik.

Biraz büyüdüğümüz zaman, ebeveynimiz bizim için yurtdışından özel eğitimciler getirtti. Benimle başlayıp Konstantino'yla sona ermek üzere, evimizden birbiri ardına dört Fransız öğretmen geçti. Birincisi, bizimle çok kısa bir süre kalmasına ve o zaman çoğu kez çizmeyi aşmış olmama rağmen, bende silinmez izler bıraktı. Bugün hâlâ olduğu gibi koruduğum karakterimin oluşumunda onun önemli katkısı olduğunu düşünüyorum. İsmi Louis Pilate de Brinn'Gaubast idi. İsmiyle kişiliği hiç uyuşmuyordu, üstelik de tutarsız biriy-

¹ Fransa'da uygulanan, üniversite veya yüksek okullara girmek için geçilmesi gereken bir nevi lise bitirme sınavı. Türkçe'si bakalorya olan bu kelimenin gümünüzdeki anlamı, üniversite ve yüksek okullara girebilmek için lise öğreniminden sonra verilen olgunluk, yeterlilik sınavıdır. (ç.n.)

di; bu nedenle de annem ona olan tüm hayranlığına karşın, işine son vermek zorunda kaldı. Yine de Pilate hoş olduğu kadar, bilge bir insandı da. Wagner hakkında ilk ciddi Fransızca kitap yazan da odur. Gittiğinde kalbim sızladı.

İkinci yatılı öğretmenim Mösyö Prost şişman bir Fransız aile reisiydi. Poli'ye geldiği zaman tek düşüncesi, tüm ailesini nereye yerleştireceğiydi. Bir gün kendisini, karısını ve dört çocuğunu kabul etmek isteyen zengin bir Ermeni evi bulunca, Prost doğal olarak, Ermeni'nin evine gitmek için bizi bıraktı.

Üçüncüsü Musevi ismi almıştı, Victor Meyer. Fakat kendisi Alsaslı fanatik bir Katolik'ti. Meyer bana *Baccalauréat*'ma kadar ders verdi. Ondan sonra gelen öğretmen Vatelot sadece kardeşlerimle meşgul oldu.

Meyer tüm soydaşları gibi uzun sakallıydı. Son derecede sevimsiz ve kirliydi. Fakat büyük bir avantajı vardı; birinci sınıf bir aktördü. Fransızların tüm klasik parçalarını o bize öğretti. Altı yıl boyunca sürekli olarak, her yaz ve her kış olmak üzere, bir komedi veya trajedi sahneye koydu. Ezbere okuma dersleri sayesinde, beni felç eden, küçüklükteki kekemeliğim geçti. Arkadaş grubumdaki bütün çocuklar içinde bugün en temiz konuşanın ben olduğumu böbürlene böbürlene söyleyebilirim. Meyer bana sahne sevgisi de aşıladı ve bu sevgiyle, iyi tiyatro oyunu için çıldırır hale geldim.

Tiyatro oyunlarımıza mahallenin tüm çocukları katılıyordu. Fakat temsillerimizin başarılı olmasında, iki başka etken daha vardı: Dekor ve kostümler konusunda annemin eşsiz becerisi ve yaratıcılığıyla her iki evimizin de, tiyatro için uygun bir şekilde düzenlenmiş olması.

Annemin, asla özel bir eğitim almamış olmasına rağmen, bir bavul dolusu kumaşı, kurdelesı, elbisesi ve tüyüyle bizleri birer birer eski Yunanlara, Asurlulara, Musevilere, Rumlara, Türklere veya markilere nasıl dönüştürdüğüne bugün bile aklım ermiyor.

Kralların rollerini oynadığımız zaman, annem bize mücevherlerini ödünç verirdi. Nikolao Amca'mın hediyesi olan büyük, dörtgen bir zümrüdü o kadar çok taktım ki, annemin ölümünden sonra, hatıra olarak saklamak amacıyla onu kardeşlerimden istedim.

En iyi oynadığımız oyunlar şunlardı: Racine'in *Athalie* ve *Les Plaideurs*² oyunları Molière'in *Les Précieuses Ridicules*³ ve *Le Ma-*

² Davacılar anlamına gelen "Les Plaideurs" Racine'in tek komedi eseridir. (ç.n.)

³ Molière'in "Kibarlık Budalası" isimli komedi oyunu. (ç.n.)

*lade Imaginaire*⁴ oyunları. Bu son oyunda, kendisini doktor ilan eden hastanın “iğne” sahnesi en komik olanıydı. Bu, Therapia’da oynandı, seyircilerin kahkahaları o derece güçlüydü ki, ikide bir oyunu muza ara vermek zorunda kalıyorduk.

Halk *Athalie* oyununa sıkılacağı düşüncesiyle gelmişti. Ancak, güzel kostümlerle Eleni’nin *Athalie* ve Leonida’nın Abner rollerini iyi oynamaları oyunu kurtardı. Oyundan sonra kulislere giren çeşitli hanımefendiler erkek kardeşimi öpmeye başladıklarında, Joad rolünü canlandırmış olan ben, bu görüntü karşısında biraz kıskançlık hissettim. Fakat bir bütün olarak sağladığımız başarıdan o derece memnundum ki, kimsenin rolünde gözümlü kalmadı.

Les Plaideurs, Pera’da oynandı. Son provaya kadar oyun iyi gitmiyordu. Annem bir fiyaskodan korktu ve davetiyeleri sınırlı tuttu. Temsil gecesi herkes rolünü o derece güzel canlandırdı ki, annem tereddütünden dolayı pişman oldu.

Fransız öğretmenimizin yanı sıra, Eleni için bir de yatılı kadın öğretmen işe alındı. İlk öğretmen şirin bir İngiliz’di. Ancak, hiç ciddi değildi. Onun yerini bir Alman barones olan von Witzleben aldı. Çok terbiyeli ve sorumluluk sahibiydi. Evimize gelmeden önce, özellikle İspanyol kız çocukları başta olmak üzere, başka pek çok çocuğu yetiştirmişti. Kader, eski üç kız öğrencisiyle karşılaşmamı ve onlarla tanışmamı istedi. Aşırı sertliğine rağmen, tüm bu kızlar öğretmenlerine minnettardılar.

Bu Alman öğretmenler üç lisan dışında, müzik ve resim bile öğretecek durumdaydılar. Böyle bir fenomen bugün nerede bulunsun! Fakat günümüzde hangi çocuk yabancı bir öğretmenin taleplerine ve garipliklerine boyun eğmeyi Eleni kadar kabul eder ki?

Şimdi size günümüzün nasıl geçtiğini anlatmaya çalışacağım.

Bir çalar saat her sabah saat 06.00’da uyanmamız gerektiğini haber verirdi. Çok soğuk olduğu günlerde, kalkmaya karar vermeden önce, bir saat kadar yatağında okurdum. Sobalar akşamdan hazırды ve sadece bir tek kibritle onları anında yakıyorduk.

07.45’te süt, kahve, ekmek ve tereyağı dolu büyük bir tepsi yukarıya çıkarılırdı. Kahvaltımızı çocukların, öğretmenlerin ve eğitimcilerin sığılmaya çalıştıkları yuvarlak bir masada yapardık. Dersler öğlene kadar devam eder ve yemeğin hazır olduğunu haber veren müthiş bir gonk sesiyle biterdi. Ellerimizi yıkamak için beş dakika-

⁴ Molière’in “Hastalık Hastası” isimli komedi oyunu. (ç.n.)

ımız vardı. Annemiz ve babaannemiz bizleri yemek odasına beklerlerdi. Babamız sadece pazarları ve bayram günlerinde öğlen evde yemek yerdı.

Saat 13.00'da kısa bir yürüyüşe çıkardık fakat fazla vaktimiz olmazdı. On yıl boyunca her zaman aynı yolda gidip geldik. Of! Stavrodromi'de kışın her Allah'ın günü çizmeler ve şemsiyelerle, üstelik de öğretmeninin yanında yürümen ne kadar da sıkıcıydı!

14.00'dan 18.00'a kadar etüdümüz vardı; ama saat 16.00'da sabah içtiğimize benzer bir çayla etüde ara verilirdi.

Akşamüstü 18.00'da serbesttik. Uzun seneler boyunca, akşam yemeğimizi tek başımıza saat 19.00'da yedik. Büyüklerle yemek yemeye başladığımız zaman, yemek 20.00'da servis yapılyordu. Saat 22.00'da yataklarımızdaydık.

Pazarları kiliseye mutlaka giderdik! Fakat kiliselerin yetersizliği ve bunun sonucunda yaşanan izdiham, tercihen Yunan Büyükelçiliği'nin özel kilisesine gitmemize yol açardı. Bu küçük kilise üçüncü katta bulunuyordu ve sadece büyükelçimizin davet ettiği kişiler aynene katılabiliyorlardı. Bu özel mabede tüm hayatım boyunca sadık bir şekilde gittim. Hem Epitafio,⁵ hem de Anastasi⁶ dualarını orada dinliyorduk. Gözlerimiz, tarihimizin her devresinde yaşanan üzüntü veya sevinçlerle burada yaşırdı.*

Büyükelçi Andrea Kunduriotis'in eşi, tanıdığım ilk büyükelçi karısıydı. Dört yaşındayken, beni kaldırır ve despotluk tahtının basamaklarına koyardı.

Daha sonraki yıllarda Nikolao Mavrogordatos, Griparis ve Panas** sırasıyla bizleri bu kilisede ağırladılar.

Pazar akşamüstü, vaktimizi ya evimizde ya da arkadaş evlerinde geçirirdik. On sene içinde beş seferden fazla tiyatroya, hipodroma veya bir başka halka açık gösteriye gittiğimizden kuşkuluyum. Bazen çocuk balolarına davet edilirdik. Bunlar büyükelçiliklerde düzenleniyordu. Fakat çok ender düzenlenen eğlencelerdi. Dansı evimizde, özel dans öğretmeni ve bizim yaşlarımızda on veya on iki ço-

⁵ Paskalya'nın Kutsal Cuma günü kiliselerden çıkarılan Hazreti İsa'nın temsili mezarı. (ç.n.)

⁶ Hazreti İsa'nın dirilişi. (ç.n.)

* Küçük bir kilise olan Ayios Sava Kilisesi. Said Duhani'ye [Ünlü Beyoğlu tarihçisi ve yazar. (ç.n.)] göre, Büyükelçi Griparis döneminde (1906-1912), I. Yorgo'nun yortusu olan her 23 Nisan günü, Poli Rumları, Konsolosluk'un etrafındaki yolları sel gibi kaplayarak şükür ayinini izliyorlardı. Etraftan, sonu olmayan "Zito" [Yaşasın. (ç.n.)] sesleri ve çalgıcıların kulakları sağır eden müziği yükseliyordu.

** Sırasıyla 1898, 1906 ve 1912 yıllarında Yunanistan'ın Konstantinupoli Büyükelçileri.

cuktan oluşan bir grupta öğrendik. Dans dersleri Perşembe günleri akşama doğru yapılıyordu.

Kuzenlerimizin dışında, düzenli olarak çocuklarıyla oynadığımız ailelerin sayısı üçtü. Fakat ne gariptir ki, her grupta oynadığımız ayrı oyunlar vardı. Evgenidislerle köşe kapmaca veya hırsız polis gibi sadece kaba kuvvete dayanan oyunlar oynardık. Küçük olan evlerinde, Bayan Evgenidi her salona, her yatak odasına, avluya veya çamaşırhaneye girmemize izin verirdi. Bizim evde annem, bize ait olan katla sınırlı kalmamız gerektiğini, burasının yeteri kadar büyük olduğunu söylerdi; haksız da değildi. Rosolimoslarla sirk ve tiyatro oynar ve halatları, merdivenleri, çemberleri ve tüm jimnastik aletlerini kullanırdık. Mavrogordatoslarla bütün hafta boyunca hazırlanan ve seyirci niyetine öğretmenlerin önünde icra edilen *charades*,⁷ *proverbs*,⁸ *tableaux-vivants*⁹ gibi sakın zeka oyunları oynardık.

Bazen tamamen yalnız olduğumuzda, özellikle de ben henüz çok küçükken, “kilise” oyunu oynamak kadar hiçbir oyun beni eğlendirmiyordu. Bir odayı ibadethaneye dönüştürme, ikonali kutsal bir mihrabı hazırlama, mum ve kandilleri yakma ve başından sonuna kadar bir ayın düzenleme merakım vardı. Ben genelde diyakoz rolünü oynuyordum, Eleni ilahi okuyan, Leonida papaz ve Stefano zangoç rollerindeydiler. İçimde yaptığımın yanlış olduğuna dair hiçbir his yoktu. Tam aksine. Fakat buna karşılık, pek çok kişi yaptığımı yanlış anladı ve bir gün bu oyun yasaklandı.

Biraz büyüyünce, daha çok çocukla oynamaya başladık. Bu çocukların büyük bir çoğunluğu yabancıydı ve hiçbiri safkan değildi.

Baron de Venduvre’ün çocuklarının Rum anneleri vardı. Türk Sefiri Karacas’ın kızıydı. René Caporol’un annesinin kızlık soyadı Lomvardu’ydu. Bazılarında Ermeni kanı vardı, bazıları ise tam anlamıyla Frenk Levantendiler. Arthur Vere’nin çocuklarının annesi Cebelitarık’tandı.

İki kardeş olan Cemil ve Selma dışında Türk çocuklarla oynamazdım. Ünlü Nizami Paşa’nın torunlarıydılar. Berlin Sefiri olan amcaları Osman Paşa ise bir Hristiyan’la evliydi.

Selma yaşıtımdı. On üç yaşını tamamladığında, bir gün benimle vedalaşmaya geldi.

⁷ Sessiz sinema oyunu. (ç.n.)

⁸ Atasözleri. (ç.n.)

⁹ Canlı tablolar. (ç.n.)

“Nereye gidiyorsun?” diye sordum.

“Bir yere gitmiyorum ama beni artık görmeyeceksin.”

“Niçin?”

“Çünkü yarın beni kapatıyorlar. Beni kadınlarla birlikte kapatacaklar.”

“Hangi kadınlarla?”

“Kızların hareme kapatılmaları gereken yaşa geldim. Elbiselerimi değiştireceğim. Yaşamak bağlayacağım ve artık hiçbir erkek yüzümü görmeyecek.”

“Gezintiye çıkmayacak mısın?”

“Çıkacağım, annem ve öğretmenimle.”

“Cemil ile?”

“Ne Cemil ile ne de babamla.”

Bu açıklamayla şaşkınlıktan nasıl donakaldığımı anlatmam mümkün değil. Çocuk aklımla Selma’yı cezaevine kapatacaklarını düşünüyordum.

Gerçekten de onu aşlamayan duvarların arkasına kapattılar. Çünkü Selma’yı bir daha asla ne gördüm, ne de senelerce beraber oynadığımız evinin bahçesinin önünden defalarca geçmeme rağmen sesini duydum.

Evini erkeklere açan tek Türk aile reisi İmparatorluk Müzesi’nin Müdürü Hamdi Bey’di; fakat bu erkeklerin hepsi yabancıydılar. Karısını ve kızlarını Türklere asla göstermedi.

Hamdi Bey Yunan kökenli olduğunu, Skaramangasların ailesine ait olduğunu ve dedesinin Hios’ta tutuklandığını söylerdi. Bu dede bir Türk gibi yetiştirildi ve bir gün başvezir oldu.

Hamdi Bey’in Vosporos’un yamaçlarında, Ksirokrini’de (Kuruçeşme) bir evi vardı. Bu eve beni pek çok kez yemeğe davet ettiler. Yemekten sonra oda müziği yapılıyordu.

Çocukları çeşitli müzik aletleri çalıyorlardı. Bir Türk evinde olduğumu unutuyordum. Fakat bu, hayatımın tamamen farklı bir dönemine aittir.

ERKEK

Bebekken güzel olduğumu fakat yüzümün çok çabuk asıldığını söylerlerdi. Kötü bir fizyonomim yoktu; fakat şu atalardan miras aldığım koskocaman burnum her şeyi bozuyordu. Zayıf, soluk benizliydim ve yaptığım tüm jimnastik hareketlerine rağmen, diğer kardeşlerim gibi dik durmayı asla öğrenemedim. Daha önce de bahsettiğim gibi, bunlar yetmiyormuş gibi bir de miyop oldum ve şaşılasmaya başladım.

Şaşılığımı düzeltmek için Profesör Panas Paris'te beni ameliyat etti ve iyileştirdi. Fakat miyobum sürekli artıyordu. Dokuz yaşında gözlük takmaya başladım ve bir daha da çıkartamadım.

Dört yaşına kadar kız kardeşim ve ben tıpatıp aynı giyiniyorduk. Dört yaşımı tamamladığım zaman annem İngiltere'den özellikle pantolonlu kıyafetler getirtti; fakat ceket hemen hemen tüm pantolonu kapatıyordu. Kıyafetlerimden biri dantel yakalı yeşil pelüştendi! Ancak beş yaşımdan sonra tam anlamıyla erkek kıyafetleri giymeye başladım, yani denizci kıyafetleri. Fakat saçlarım uzun kaldı. Özellikle annemin gurur duyduğu çok güzel altın buklelerim vardı. Yüzümde başka cazip yerlerin olmayışı nedeniyle, annemin bu tek güzelliği yok etmeye karar vermediğini tahmin ediyorum; ama seneler de geçiyordu. Bu bukleler benim için daimi bir dert, gerçek bir utanç kaynağı olup çıkmıştı. Annemin yalvarışlarına kulak asmaması nedeniyle ben de babama başvurdum. En sonunda, pek çok hırgürden sonra, buklelerimi altı yaşına geldiğimde keseceklerine dair söz almayı başardım. Fakat verilen bu sözün yerine getirilmesini garanti altına almak için, doğum günüm yaklaşmaya başladığı zaman, hediye yerine tam doğum günümde saçlarımın kesilmesini talep ettim ve onay almayı başardım.

Nihayet, çok arzu edilen 25 Ocak geldi. Yüzüm sabırsızlıktan ne kadar parlıyorsa, annemin ifadesi de o denli umutsuzdu. Kutlama bir pazar gününe denk geldi. Yani babam evdeydi. Tam masadan kalkmıştık ki, berber geldi. Annem berberi görür görmez odadan ayrıldı, yukarı çıktı ve kendisini yatak odasına kilitledi. Berber her bir buklemi ayrı ayrı mavi bir kurdeleyle bağladı ve her bukleye sırasıyla kırt kırt kesildi. Saç kesimi biter bitmez dosdoğru annemin odasına koştum; ama onun kapıyı açmaya hiç niyeti yoktu. En sonunda odasına girmeyi başardım ama beni görür görmez ağlamaya başladı:

“Ay, ne ucube oldun, çocuğum!” dedi.

Bende soğuk duş etkisi yapan bu sözler üzerine bakışımı otomatikman aynaya doğru çevirmek zorunda kaldım ve böylece yeni halimi gördüm. Annem ne kadar da haklıydı! Aynı hissi bana bakan her gözde yakalıyordum. En azından artık erkek olmuştum, bu da benim için en önemli şeydi!

Belki yüzüm daha erkeksi bir görünüm alıyordu ama aynı şey karakterim için geçerli değildi. Korkak veya mülayim olduğumu söylemek istemiyorum. Aksine, içinde büyüdüğümüz tüm konfora rağmen, benim kuşağımın çocuklarına kıyasla, sadeliğe ve zorluklara alışarak büyüdüm.

Hislerimi ve düşüncelerimi ifade etmekte doğuştan çekingendim. En büyük erkek çocuk olarak, her zaman benim iyi örnek olmam gerektiğini ve yapacağım herhangi bir yanlışın kardeşlerim üzerinde kötü etki yaratacağını hiç ara vermeden bana tekrar ediyorlardı. Bu sürekli sorumluluk beni kovalıyor ve bana zarar veriyordu. Dahası, babam ismimin Zarifi olması nedeniyle, herkesin gözünün üzerimde olduğunu ve başkalarının saçmalıklarının göze çarpmayacağını ama benim yapacağım herhangi bir yanlışın bütün Pera tarafından yorumlanacağını söyleme fırsatını hiç kaçırmıyordu.

Bu özendirmeler onurumu zedeliyor ve beni sürekli olarak kısıtlıyordu.

Derslerimde vasattım. Fakat bu duruma sebep zekam veya tembelliğim değildi; galiba tek bir şeye dikkatimi yoğunlaştıramıyordum. Kelimeleri atlamadan, gereksiz imla yanlışları yapmadan yazmam imkânsızdı. Kompozisyonlarımda hepsinde düzeltme işaretleri vardı. Yazım berbat, defterlerim ise mürekkep lekeleriyle doluydu. İyi Yunanca, İngilizce ve Fransızca konuşmama rağmen, doğru dürüst bu üç lisandan hiçbirine hakim değildim. Annem ve babam

Almanca ve Türkçe de öğrenmem için ısrar ediyorlardı; fakat onların tüm çabalarına rağmen bu iki lisanda öğrendiklerim ilk bilgilerle sınırlı kaldı.

Resim ve müzik öğrenmek için de çabaladım. Resim konusunda en küçük bir ilerleme kaydedemedim ve çabucak vazgeçtim. Fakat müzik için çıldırıyordum. Ancak oturup da nasıl çalışabilirdim ki? Çalışmak karakterimi aşıyordu. Hiçbir sonuç elde edemedim ama senelerce müzik öğretmenlerim oldu.

Bütün bu kusurlarıma rağmen, iyi bir öğrenci şöhretine sahiptim. Herkes beni ciddi ve derslerine çalışan, hatta kılı kırk yaran biri olarak görüyordu! Bunu sadece ve sadece hafızama borçluyum. Asla çok okuyan biri olmadım. Okuduğum, gördüğüm veya duyduğum her şey beynime kaydediliyordu ve bunları bir daha unutmu-yordum. Çalışma ve değerlendirme gereken derslerde ne kadar vatsatsam, tarih, coğrafya ve genel olarak filoloji gibi hafızanın başlıca rol oynadığı derslerde rakipsizdim.

Elli yıl sonra bile karakterim hiç mi hiç değişmedi. Çapaçul ve kaderci olmaya devam ediyorum. *Hatıralarım*'ı hiçbir taslak hazırlmadan ve önceden hazırlık yapmadan, hiçbir not almadan yazmaya başladım. Dolmakalemim aklıma gelenleri kağıda aktarıyor.

Mantığım bu söylediklerimin elekten geçirilmesi gerektiği veya sadece fuzuli olduğu hususunda beni uyardığında, her defasında, küçükken bir matematik problemini çözmem gerektiği zaman beni felce uğratan irade yitimim, bunları yazmamı durdurmama engel oluyordu.

ON ALTINCI BÖLÜM

PARİS FUARI

Uluslararası Paris Fuarı 1889 Yaz'ında herkesin dilindeydi. Tüm dünyada bilinen bir olaydı; çünkü o zamanlar Fransız başkenti dünyanın kalbiydi.

Sanat, bilim, edebiyat akımları buradan çıkıyordu. Bir ressamın, bir yazarın veya bir müzisyenin şansı orada onaylanıyordu. Moda orada doğuyor, para orada akıyordu.

Öyle zannediyorum ki, Paris 1889 yılında şöhretinin zirvesine ulaştı.

Annem ve babam Paris Fuarı'nı ziyaret etmeye karar verdiler ve en büyük çocuk olarak, beni de beraberlerinde götürdüler.

Böylece Haziran ayı başında Pringipo'dan yola çıktık. Birkaç ay önce Konstantinupoli, Paris'e demiryoluyla bağlanmıştı. İki buçuk gün içinde aynı yataklı vagon seni oraya götürüyordu. Çok büyük bir gelişmeydi, hele hele özellikle Atinalıların, aynı şekilde seyahat etmenin tadına varmak için tam otuz (!) yıl beklemek zorunda kaldıklarını düşündüğün zaman.

Trakya'yı boydan boya geçen bölümün inşası Baron Hirsch¹ isimli Musevi bir işadamına verilmemiş olsaydı, Poli'den Paris'e uzanan demiryolu güzergâhı çok daha kısa olacaktı. Daha sonra ortaya çıkan ve bayağı ilginç olan skandal, Türklerin ihmaline ve temsilcilerinin yetkilerini kötüye kullanmalarına yeni bir örnek oluştuyordu.

Çok kurnaz olan müteahhit, bir ön proje hazırlanmadan ve güzergâh belirlenmeden, Babıâli'yle inşa edilecek kilometre başına fiyatı öngören bir sözleşme imzalar.

¹ Briksel'de bankerlik yapan Macar asıllı Yahudi Baron Maurice de Hirsch'e, Tanzimat Dönemi'nde gerçekleştirilen Rumeli Demiryolu Projesi verilmiştir. (ç.n.)

Böylece, Hirsch köprüler, tüneller, toprak dolgular ve düzeltmeler yapmaktan kurtulur. Tabiat tarafından oluşturulmuş hazır yol bulmak için sadece arazinin tüm engebelerini izler. Bu metotla kârı üç katına çıkar; çünkü bir yandan teknik çalışmalar için tek bir kuruluş harcamaz, öte yandan da demiryolunun doğru inşa edilmesi halinde ödenmesi gereken kilometre sayısının iki katı için ücret alır.

Fuar'ı tasvir etmeye çalışmayacağım. Sekiz buçuk yaşındaki bir çocuk ne anlayabilirdi ki. Bende büyük etki yaratanlar şunlar oldu: Genel olarak bir mucize olarak nitelendirilen Galerie des Machines² ve yine mühendisliğin son şaheseri olarak kabul edilen La Tour Eiffel.³

İşte bir de aile olayı:

1889 yılındaki bu Fuar'da başka icatların yanı sıra Edison,⁴ gramofonunu tanıtıyordu. Herkes bundan bahsediyordu, bu nedenle de babam bu ilk ziyaretinde, ilk önce gramofonu görmek istedi.

Bir sabah birlikte yola çıktık. Gramofonların bulunduğu salona vardığımızda oradaki görevliler, müzik parçaları dinlememizi önerdiler. O zamanlar ne plaklar, ne de hoparlörler vardı. Plaklar yerine mumdan yapılmış, yani hassas ve kolay kırılabilir küçük silindirler kullanılıyordu. Hoparlör yerine ise her dinleyici kulaklarına küçük kulaklıklar takıyordu.

Operalardan aryalar dinledikten sonra, görevli bizim de konuşmamızı önerdi ve kendi söylediklerimizi dinlememiz için hemen hoparlörleri bize vereceğine dair söz verdi. İlk önce babam huninin önünde durdu ve şarkı söyledi: "Bir komşu kızı için çıldırıyorum anacığım..."

Sonra huni bana verildi. Babamınki gibi akortsuz sesimle ben de şarkı söyledim: "İki kuştı, birbirini seven iki kuş..."

Üç dakika sonra kulaklıkları tekrar taktık ve donmuş bir halde, söylediğimiz şarkıları dinledik. Edison'un mucizesi hayal dünyamızın sınırlarını aşmıştı.

Aynı merak annemi de o sabah Fuar'a çekmiş ve gelir gelmez o da gramofonlara doğru ilerlemişti. Görevli bir yabancıнын geldiğini anlar anlamaz anneme:

² Makineler Galerisi. (ç.n.)

³ Eyfel Kulesi. (ç.n.)

⁴ Thomas Alva Edison tüm zamanların en büyük mucitlerindendir. Elektrik, gramofon ve kamera da dahil olmak üzere binden fazla icadı olan Edison Amerika'da doğmuştur. (ç.n.)

“Ne tercih ederdiniz” diye sorar, “önce operalardan arıyalar mı, yoksa az önce iki yabancının bize söylediği bazı Türkçe şarkılar mı?”

“Türklerin şarkılarını dinletin” diye cevaplar annem.

Edison’un mucizesinin annemi bizden çok daha fazla hayrete düşürdüğünü sanıyorum; çünkü icatla ilgili sürprizde iki Türk bülbülünün melodilerini dinlerken, kocasının ve oğlunun yapmayı alışkanlık haline getirdikleri falsoları tanımıştır.

Bir pazar Rodokanakis Ailesi’nin Saint-Germain’deki villasına kahvaltıya gittik. Hariklia, annemin çocukluk arkadaşıydı, çocuklarıysa yaşıtlarımdı. Aileler balkonda sohbet ederken, erkek çocuklar meyve koparmak için beni bahçeye sürüklediler. Fakat tüm gördüklerimi yemeyi nasıl becereyim? Çocukluğun verdiği açgözlülüğüm beni tüm ceplerimi çilekler ve ahududularla doldurmaya itti.

Masaya geldiğimde, üst cepten ince kırmızı bir çizgi bembeyaz denizci gömleğimden iz bırakmaya başlamıştı. Bu yaşta böyle büyük bir aptallığı yapmış olmayı hâlâ hazmedemiyorum. Annem ve babam hak ettiğim biçimde bana kızdılar. Verdikleri ders utancımın yanında bir şey değildi, bugün bile düşündüğümde yüzüm utançtan kızarıyor.

O dönemde, insanlar her türlü hastalıklarını hidroterapi yöntemiyle, yani suyla tedavi etmeye çalışıyorlardı. Zayıf bünyeli çocukları bile bu sularla banyo yapmaları veya demirli sulardan içmeleri için gönderirlerdi. Bu nedenle, o zaman söylenilen şekliyle “sulara” gitmek için yaz tatillerine ara vermeyen insanların sayısı çok azdı.

Öte yandan, büyük Avrupa şehirlerinde, tüm aristokratlar yazlığa gitmiş oldukları için, belli bir dönemden sonra şehirde kaldığının belli olmamasına dikkat etmeliydin; çünkü böyle bir anlayış gelişmişti. Paris’te bu tarih, o zamanlar haziran ayının ilk pazar günü yapılması kararlaştırılan Grand-Prix’in⁵ ertesi günüydü. Paris’te kalmak zorunda olanlar halka açık gösterilerden kaçınıyorlar ve arkadaşlarından saklanıyorlardı.

Paris’te tüm erkekler silindir şapka takıyorlardı. Fakat Grand-Prix’den sonra snoplar, onları biri görürse o an yazlıktan geldikleri anlaşılсын, yani gösteriş olsun diye, hasır *kanotiye*⁶ takıyorlardı (çünkü fötr şapka ve *panama*⁷ o zamanlar henüz bilinmiyordu).

⁵ “Büyük Ödül” anlamına gelen “Grand-Prix”, 1863 yılında uluslararası at yarışı olarak Paris’te yapılmaya başlandı. (ç.n.)

⁶ Düz kenarlı şapka. (ç.n.)

⁷ Orta Amerika’da yetişen bir bitkinin yapraklarından örülmüş yumuşak hasır şapka. (ç.n.)

1889 Yaz'ında biz de "sulara" gittik, hem de iki "suya"; önce Uriage'a,⁸ sonra da Aix-les-Bains'e.⁹

İlk kaplıca şehrinde Fransız çocuklarla arkadaşlık ettim ve o zamanlar yeni başlamış olan bir sporu öğrendim. Üçtekerli diyorlardı, yani üç tekerlekli bisiklet. Bir akşamüstü arkadaşlarım beni fazla uzak olmayan bir köye sürüklediler. Yol, yokuş aşağıydı. Ne heyecan! Ne büyü! Üçtekerli nasıl da hızlı gidiyordu! Bu köyde dosdoğru pastaneye gittik. Yol iştahımızı açmıştı, şekerlemeler yedik ve kaynatılmamış taze süt içtik.

Maalesef dönüş saati geldi. Bisikletlerimize bindik ve kaplıca şehrine geri dönmek üzere yola koyulduk. Fakat ne büyük hayal kırıklığı! Üçtekerin sanki kanatları varmış gibi kaydığı bu güzel, kolay ve düz yol, şimdi dik bir yokuşa dönüşmüştü. Bütün gücümle pedallara boşuna basıyordum, alet ilerlemiyordu. Arkadaşlarıma seslendim, yardım istedim. Fakat beni nasıl duysunlar! Benden daha büyük, daha güçlü ve daha antrenmanlıydılar. Birkaç dakika içinde hepsini gözden kaybettim.

Böylece, bir adım bile atmaktan aciz bir halde büyük yolda tek başıma kaldım. Çaresizlik içinde bisikletten aşağı indim, bir taş oturdum ve (söylemekten utanmıyorum) başladım ağlamaya.

Birdenbire omzumda bir el hissettim. Başımı kaldırdım... Kimi göreyim? Babamın eski ve sadık oda hizmetçisi Andoni.

"Sen burada?" dedim. "Nereden çıktın?"

Andoni beni çocuğu gibi severdi.

"Dağın yokuş aşağı yolunu bu kadar düşüncesiz bir şekilde aldığını gördüğüm an, yokuşu çıkamayacağını hemen anladım. Böylece peşine düştüm."

Andoni gözüme hızır gibi göründü. Bir baston tutuyordu. Üçtekerin arkasından iterek Uriage'a dönmeme yardım etti.

O akşam, yemek için elbiselerimi değiştirirken, Andoni bana:

"Sana iki nasihat vereceğim: Birincisi, asla senden büyük çocuklarla başını belaya sokma. İkincisi, bir bayırı inmeye başladığında, çikşısı da düşün" dedi.

Sevgili Andoni'min bu iki bilge nasihatini asla unutmadım.

Seyahatimiz tamamlandıktan sonra, Pringipo'ya döndüğümüzde, üçteker bir mucize yaratmıştı ya da daha doğrusu bir mağdur ya-

⁸ Fransa'nın Grenoble şehrinde, 400 metre yükseklikte ağaçlıklı, yemyeşil ve sakin bir vadi-de bulunur. (ç.n.)

⁹ Fransa'nın güneydoğusuna yakın bulunan Savoie Bölgesi'nde küçük bir şehirdir. (ç.n.)

ratmıştı. Adaya yazlığa gelen beylerden biri, buna benzer bir üçtekerin sahibi olmuştu. Her akşamüstü kendisini gören herkesin hayranlığını kazanarak adada tur atıyordu.

Annemin en küçük kız kardeşi Mari, bu yakışıklı üçtekerliye aşık oldu ve onunla evlendi.

KAYSER

Veliaht Konstantino, 1889'un Ekim ayında Almanya İmparatoru'nun kız kardeşi Sofia'yla evlendi. Böyle bir düğün, layık olduğu şekilde kutlanması gereken çok büyük ve mutluluk verici bir olay olarak kabul edildi. Yine yurtdışındaki Rum cemaatlerine Atina'ya temsilci göndermeleri için haber verildi.

Konstantinupoli, ikinci kez, bu şerefi babama verdi. Babam başkentimize vardığında yine ilk seferki gibi ağırlandı.

Annem kocasına refakat ediyordu. Ancak, bu sefer kutlamalara gelenler sadece soydaşlar değildi. Yabancı davetliler, prensler, hatta bir Alman Kayser bile vardı. Alman Kayser, tabii ki, halkın ilgi gösterdiği en önemli kişiydi; çünkü halk, bu imparatorluk kayınbiraderinin bundan böyle Yunanistan'ın en büyük dostu ve koruyucusu olacağını zannediyordu.

Wilhelm'in o dönemde Yunanistan'a hangi ruh haliyle geldiğini bilmiyorum. Fakat onu yakından görme ve onunla konuşma fırsatını bulan annem, bana karakterinin ve fikirlerinin bizimkilerden ne kadar farklı olduğunu anlattı. O kadar farklıydı ki, onun bulunduğu yeni ortamda sürekli hayretler içinde kaldığını hissediyordun. Demokratik gelenekler ve Kral'ımızın sadeliği Alman'ın anlayışıyla hiç bağdaşmıyordu. Sarayda verilen büyük bir resepsiyonda, tüm Yunan belediye başkanlarının iki lidere yaklaşarak onlara temennilerini sunmayı başardıkları sırada, annem de orada bulunuyormuş.

Yunan Kralı I. Yeorgio, evzon kıyafetli her belediye başkanıyla el sıkışır, onlara gülümsemeyle karşılık verir, dünürü ise, onun tam aksine, kaşlarını çatır ve içinden, "Her köylünün, sanki efendisiyle aynı seviyedeymiş gibi, onun elini sıktağı ne garip bir yer burası!" der gibi davranırmış.

Kız kardeşi Sofia, kendisini kocasından ayıran her türlü farklılığı ortadan kaldırmak arzusuyla Ortodoks olarak vaftiz edilmesini gayri ihtiyari talep ettiğinde, Kayser gerçekten çok öfkelenir ve öfkesi bize yönelir. Hohenzollern'lerin¹ gözünde itibarını düşüren bu din değiştirme işinde tüm Yunanları suçortağı kabul eder.

Veliaht'ımızın düğününden sonra, Alman İmparator Poli'ye de geldi. Türklerin kendisi için düzenledikleri karşılama ne kadar da kendi zevklerine uygundu! Ne farklı görkem, ne muhteşem saygı ve özellikle hükümdarlar halk arasında ne mesafe!

Biz çocukların da Kayser'in gelişini görebilmemiz için babam, imparatorların geçecekleri yolda evi bulunan bir Türk'ün bizleri evine davet etmesini sağladı. Fakat Türk'ün pencereleri kafesli, yükseklik bayağı fazla, yol ise dardı. Sultani arabalar o kadar hızlı adımlarla geçti ki, kırmızı bir fesin yanında gördüğüm gümüş bir miğferin dışında hiçbir şey hatırlamıyorum.

Kayser'in gemisi Dolmabahçe Sarayı'nın önünde demir attığı zaman, usule göre Sultan'ın gidip yabancıyı karşılaması gerekiyordu. Fakat Sultan yabancı gemiye ayak basmaya cesaret edemiyordu. Som altından şahane kayığı Wilhelmi alması için göndermesine rağmen, kendisi sarayın rıhtımında kaldı.

Wilhelm, Sultan kendisine elini vermeden Alman topraklarından çıkmamak için kayığı kullanmadı ve bir Alman buharlı teknesiyle karaya çıktı. İmparatoriçe beraberindeydi.

Hamit "hoş geldin"i rıhtımda söyledi. Akabinde Kayser'le birlikte ilk arabaya bindi. İmparatoriçe Başvezir'le onları takip ediyordu.

Annem ve babam bizden çok daha şanslıydılar; sarayın bir penceresinde yer bulmuşlardı. Denizden Yıldız'a çıkan tüm geniş caddeyi önlerinde görüyorlarmış. İlk önce toz bulutlarını ve dik yokuşu sonuna kadar aynı hızla çıkmalarını sağlamak için nefes nefese kalmış atları acımasızca kırbaçlayan arabacıları görmüşler.

Dört atı olan birinci arabanın sağında, bembeyaz giyinmiş bir erkek, parlak zırhlı bir Lohengrin² gibi davranarak, dik ve gergin bir halde oturuyormuş. Yüzü gururla parlamakta ve kaytan bıyığıyla sanki kalabalığa:

"Benimle iftihar edin, ben yarı Tanrı Alman'ım" der gibiymiş.

¹ Prusya Krallığı'nı kurup Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna dek Alman İmparatorluğu adı altında hüküm sürmüş hanedan. (ç.n.)

² Wagner'in bir operasında yer alan gizemli şövalye. (ç.n.)

Yanına yeni boyanmış siyah sakalıyla, bulanık ve rahatsız edici bakışları olan korkak bir ihtiyarcık yığılmış. Üniformasının tabii ki altın işlemeleri ve nişanları olması gerekiyor, ancak tüm bunları gri askeri bir pelerin saklıyormuş.

Onları izleyen İmparatoriçe, beyaz dantel bir şemsiye tutuyormuş. Eski zaman kraliçeleri niçin bir şemsiye açarlardı, hatta güneşin yakınadığı zamanlarda bile?

Wilhelm bir hafta Yıldız'da kaldı. Bir akşamüstü Therapia'yı görmeye geldi. Biz de bilerek kendisini yakından görmek için oraya gittik.

Therapia'nın okulları büyükelçiliğin girişinde yer alıyordu. Vosporos'un Avrupa yakasındaki belli başlı köylerde olduğu gibi, Therapia'da da sadece Hristiyan okulları vardı. Küçük Therapialılarla öğretmenler arasında ben de yer aldım. Kayser görüldüğünde öğrenciler ona iki Yunan marşı okudular ve hiç kimse bu olayı yorumlamayı düşünmedi. Bu olay o zaman için çok doğal bir şey gibi görülüyordu. Halbuki bugün, Türkiye'nin bir azınlığı değil milli dilini kullanmayı, resmi bir davette bile bulunmayı aklından geçiremez!

Büyükelçiliğin parkına, İmparator'un ziyareti anısına bir anıt dikildi. Bu olay gerçekten tarihi bir olaydı; zira bir yandan Sultan bundan böyle Almanlara güvenebileceğini, öte yandan ise Wilhelm Türklere dalkavukluk ederek Alman ticareti ve sanayisi için istifade edebileceği yeni bir alan bulabileceğini anladı.

THERAPIA'DA ÇOCUK

Anne baba, çocuklar ve öğretmenler olarak 1890 yılının başlarında yine Fransa'ya doğru yola çıktık. Paris'e vardığınızda ebeveynimin ilk yaptığı iş gözlerimdeki sorunla ilgilenmek oldu. Beni muayene eden doktorların hepsi, ameliyat olmam gerektiği hususunda hemfikir di.

Fakat o zamanlar her şey ne kadar farklıydı! Paris'te profesör olan Fokion Panas'ın üstlendiği bu hassas ameliyat, bugünkü gibi bir klinik yerine, Grand Hôtel'in bir salonunda gerçekleşti. On gün kadar gözlerim bağlı olarak kaldım. Onları yeniden açtığımda, artık şaşı değildim.

Şubat ayını Monte Carlo'da geçirdik ve Nisan'da tekrar Polideydik. Tek farkla, artık yazın bir daha Pringipo'ya gitmedik, Therapia'ya gittik. Therapia bundan sonra düzenli olarak gideceğimiz sayfiye yerimiz oldu.

Denizi ve dağı, bahçeleri ve ormanları bir araya getiren bu banliyö, yazlıkçılara her türlü zevki sunuyordu. Tatillerini bizimle birlikte geçirmeyi sırayla bekleyen yurtdışındaki kuzenlerimiz, Vosporos'un bu köşesinde eğlendikleri kadar hiçbir yerde eğlenmediklerini her zaman söylüyorlardı.

Zamanın modası gereğince, kurdeleler ve tüylerle süslemiş büyük şapkalar, tutmadığın zaman kaldırımları süpüren geniş ve çok katlı etekler olmadan gezmeye çıkmayan pek çok hanımefendi için Therapia'nın meltemi sürekli bir işkenceydi.

Biz çocuklar için böyle bir rahatsızlık fark edilmeden geçiyordu.

Bir başka şikayeti de çok sık duyardık: Bu kadar çok büyükelçilikler, oteller, savaş gemileri ve gelip geçen yabancılarıyla Therapia artık bir sayfiye yeri değil, çok gürültülü kozmopolit bir merkezdi.

Vosporos köyleri arasındaki irtibatın eskiden sahiliden değil, ancak dağ yollarıyla sağlandığını daha önce de söylemiştim. Benim zamanımda, deniz yolunun tercih edilmesiyle, bu yollar artık önemini kaybetmişti. Fakat bu eski yollar o derece göz alıcıydılar ki, yazlıkçılar onları şahsen koruyorlardı.

Arabası veya atı olmayanlar doğal olarak akşamüstü gezintilerini sahilde yapmayı tercih ederlerdi. Yoruldukları zaman bir kayığa veya “muhacir arabaları”¹ denilen ve yoldan sık geçen bu farklı arabalardan birine binmeleri onlar için kolaydı.

Muhacir arabaları ve kayıklar Vosporos trafiğinin ihtiyacını karşılıyordu. Muhacir arabalarının Poli’ye girmesini Bulgaristan’dan gelen Türk göçmenler (muhacirler) sağladılar. Kayıklar iki çeşitti. Bir çift küreği bulunan ve genelde siyaha boyanmış olan umumi kayıklar² ve canlı renklerde, orta halli ve zengin kişilerin hususi kayığı olan, iki ve üç çift kürekli kayıklar.³ İsimlerini kürek sayılarından alırlardı. Büyükelçiliklerin on çift kürekli kayıkları bile vardı.

Ebeveynimin üç çift kürekli bir kayığı vardı. Genişliği bir metre-yi aşmıyordu; fakat uzunluğu on dört metreye ulaşıyordu.

Kayıkçılar aynı biçimde giyinmişlerdi: Çok geniş beyaz dizlikler⁴ ve Bursa’nın bürümcük kumaşından yapılmış kolları geniş, çizgili gömlekler. Kürek çeknedikleri zamanlarda altın nakış işlemeli, önü kavuşmayan bir çeşit yelek⁵ giyerlerdi.

Bu kayıklar gibi, bu denli hassas ve bakımlı tekneler, Vosporos’un akıntısında sürekli açıkta kalamazdı. Bir çözüm bulunması gerekiyordu. Kayıklar sahiplerinin evlerinde korunuyordu. Eskiden her sayfiye evinin, zemin katında, bir tünel aracılığıyla denizle irtibat kuran bir kayıkhanesi vardı. Tünelin ağzı denizin yüzeyine varan demir kapılarla kapanırdı. Bu ağızdan kayıklar büyük bir kolaylıkla girip çıkardı. Tam denizin kıyısına inşa edilmemiş evlerde, kayıkların evlerin içine çekilmesini sağlayan bir kanal, daha doğrusu içi su dolu bir geçit vardı.

Her pazar ailemiz Ayia Paraskevi Kilisesi’ndeki ayine katılırdı. Biz çocuklar için de gitmek kaçınılmazdı. Babaannemiz bizleri her türlü mazeretten mahrum bırakmak amacıyla, kilise tepsilerine bı-

¹ Üstü ve yanları örtülü, dört tekerlekli, yaysız arabalar. (ç.n.)

² Yolcu taşıyan ve gondola benzeyen bu kayıklara “pereme” denirdi. (ç.n.)

³ Saray dışındaki varlıklı kesimin kullandığı bu kayak türüne “piyade” adı verilir. (ç.n.)

⁴ Halk arasında “şalvar” denirdi. (ç.n.)

⁵ Bu yelek çeşidine “fermene” denir. (ç.n.)

rakmanız için beşer gümüş akçe verirdi. Ticarethaneden kendisine gönderilen akçelerin gıcır gıcır, yepyeni ve pasparlak olmalarını isterdi, aksi takdirde oturup onları sabunlardı. Onları kırmızı ipekten bir kese içinde saklar ve her Pazar sabahı torunlarına dağıtırdı.

Ayia Paraskevi Kilisesi çok güzel ve bakımlıdır. Fakat bugün, Therapia'da kalan bu kadar az bir nüfus için kilise orantısız bir şekilde büyüktür, hatta belki faal bile değildir. Gençlik yıllarımda, Ayia Paraskevi Kilisesi yazları her zaman dolu olurdu. Tüm tanıdıkların, görünür bir yerde, üzerlerine isimleri yazılmış kilise sıraları vardı.

Babaannem dedemin kalbinin muhafaza edildiği mermer anıtın önünde dururdu. Babaannemin önüne ise anaokulu çocukları dizilirdi.

Kilisenin ortasında, despot koltuğunun karşısında, diğerlerinden çok daha büyük bir sandalye vardı. Bu sandalyeye “iktidar” koltuğu deniliyordu ve kırmızı kumaşla kaplanmıştı. Tahinin ettiğim kadarıyla eskiden Fanari'deki beylere tahsis edilmişti. Fakat benim zamanımda ne böyle beyler, ne de halefleri olduğundan bu kilise sırasında dedem, babam ve biz yer alıyorduk.

Therapia'daki bu kiliseye karşı özel bir sevgi besliyorum. Onu bana aitmiş gibi görüyorum. Babaannemin annesi Kokona Ralu Zafiropulu'dan sonra aynı yerde babaannem, annem, kız kardeşi, kızı, hatta Mimi Zarifi'nin çocukları bile durdular. Kısacası altı nesil aynı sıralarda dua etti!

Bir keresinde, sakın Pazar ayininin kesilmesine ve çevremde bulunanların korkmasına ben sebep oldum: Geç kalmamak için erkenden atımla yola çıkmış ve sütümü içmeden Ayia Paraskevi Kilisesi'ne koşmuştum. Az sonra kulaklarım uğuldamaya başladı. Oturmaktan utanıyordum. Tüm kilise etrafımda dönüyordu. “Azizler” geçmeye başladılar. Büyük bir özveriyle kilise sırasının üç basamağını inerken kendimi kaybettim ve kutsal şarap kabıyla gelen papazın önünde mermerlerin üzerine iki seksen uzandım.

Kendime geldiğimde yere uzanmıştım, bir sürü tanıdık ve yabancı beni kendime getirmeye çalışıyordu. İlk tanıdığım ses:

“Ayazma⁶ getirin de içsin” diyen Mari Teyze'min sesiydi.

Bir zamanlar Therapia'da üç okul vardı: anaokulu, kız okulu ve erkek okulu. Bunlardan birincisiyle üçüncüsünü dedem yaptırmıştı.

⁶ Rumların kutsal saydıkları kaynak ya da pınar, kutsal su. (ç.n.)

Fakat görev duygusu, her yıl üç pazar sabahımızı her bir okulun yıllık teftişiyle geçirmemize neden oluyordu.

Küçük yaşlarda, özellikle anaokulunun teftiş edilmesi çok eğlenceliydi. Bu teftişlerden ne babaannem, ne ebeveynim, ne Despot, ne de Türk makamları eksik kalıyorlardı. Hepsi ilk sıradaki koltuklarda oturuyordu. Şarkıları söyleyen çocuklar gibi, şarkıların çoğu da tanıdık. Tören, büyük ve küçük tüm dinleyicilerin hep birlikte söyledikleri, marşa benzeyen bir methiyeyle son bulurdu. Methiye şöyle başlardı:

*Nihayet bitirdik
Neşe neşe neşe
Sınavdan geçtik
Neşe neşe neşe...*

Her “neşe” kelimesinde öğrenciler ve konuklar el çırpıyorlardı.

Therapia’nın büyük panayırı, İoanis Vaptistis’in⁷ doğum günü olan 24 Haziran tarihinde yapılırdı. Panayır üç gün, üç gece sürerdi. Bütün bu süre boyunca, gürültü patırtıdan hiç kimsenin gözüne uyku girmezdi.

Therapia iplere asılan rengarenk kağıt bayraklarla süslenirdi. Diğer köylerin tüm eğlence düşkünleri Therapia’da toplanırdı.

Her iyi aile reisi, güzel bir “fanus”⁸ sahibi olmaya özen gösterirdi. Fanus, bayram arifesinin gecesinde yakılan ateşe deniliyordu. İmkânı olanlar, eski tekne veya kayıkları yakmayı tercih ediyorlardı. Bazıları fanuslarını günler öncesinden hazırlıyorlardı. Eski tekneyi talaşla dolduruyorlar, kağıt bayraklarla tekneye direkler koyuyorlar ve dümenin yanına kaptana benzeyen ve içi saman dolu bir korkuluk yerleştiriyorlardı.

Hava kararır kararmaz, ateşler yanardı. Ateşlerin parıltısından bütün rıhtımın yandığını zannederdin. İşte o zaman sevinç gösterileri de başlardı. Babam da her zaman gösterilere katılırdı. Bizim için eğlence çok büyük bir olaydı; daha küçücükken ateşten korkmamayı öğrenmiştik.

“Fanus” geleneği içimde kökleşmiştir. Solonos Sokağı’nda⁹ oturduğum dönemde bile bu geleneğe ara vermedim...

⁷ Vaftizci Yahya. (ç.n.)

⁸ Süslü, ayaklı fener. (ç.n.)

⁹ Atina’nın merkezinde bir sokak ismi. (ç.n.)

Ayios İoanis Yortusu, bu isimde Therapia'da herhangi bir kilise olmamasına rağmen, şenliklerle kutlanırdı. Therapia'yı Nihori'ye bağlayan ve Kalender denilen bir noktada, sokağın içinde uğrak yeri olan bir Ayazma vardır.

Kalender sadece yeraltındaki bu küçük kiliseden, Therapialıların Nihorililerle buluştukları iki kahveden ve imparatorluk köşkünden oluşur. Çok iyi inşa edilmiştir ve mobilyalı olmasına rağmen, kırk yıl boyunca bu köşke resmi erkandan herhangi birinin girdiğini görmedim.

Resmi erkandan hiç kimsenin buraya adımını atmaması, bu köşk hakkında bir söylentinin çıkmasına neden oldu. Halk, Sultan Mahmut'un 1830'da Yunanistan'ın bağımsızlığını tanıyan bir belgeyi bu küçük sarayda imzalamak zorunda kaldığını ve o zamandan beri buranın Türkler tarafından uğursuz kabul edildiğini söylüyordu.

Poli'nin arkeologları ise Kalender Köşkü'nün 1830 yılından yirmi sene sonra inşa edildiğini iddia ediyorlardı. Fakat halkın dilindeki bu söylenti, Rumluk gururumuzu okşuyordu, bu nedenle de hiçbirimiz tarihçilerin araştırma sonuçlarını dikkate almadı.

Kalender'deki küçük kilisede ufacık bir kaynak* akar. "Ayazma"lardan çok kez bahsetmiş olmam nedeniyle, bu kelimenin tam olarak ne anlama geldiğini izah etmem gerektiğine inanıyorum.

Poli'de Hristos'a,¹⁰ Panayia'ya ya da herhangi bir aziz veya azize adanmış kutsal sulara ayazma denir.

Yunanistan'da, suyun ne kadar az olduğunu göz önünde bulundurduğunda, bir kaynak suyunu kutsal sayman gayet kolay anlaşılabilir. Fakat attığın her adımda suların fışkırdığı Poli için aynı şeyi söyleyemezsin.

Poli'de ayazmalar o kadar çok ki, abartısız bunların iki yüzü aştığını söyleyebilirim. Sadece Therapia'da dokuz tane var! Hemen hemen her büyük kilisenin kendine ait ayazması var; hatta bazılarının, her biri farklı bir azize adanmış iki ayazması bulunuyor. Patrikhane Kilisesi üç ayazmaya sahiptir.

Ayazmalardan bazıları çok tanınmıştır ve mucizeler yarattıklarına inanılır. İnsanlar her yerden buralara koşarlar. Bunlardan ikisi bütün Rumlar için çok tanınmıştır: "Ayia Zoni" de denilen Ayia

* Ayios İoanis Prodromos Ayazması, 1935 yılında sahil yolunu genişletme çalışmalarıyla yıkıldı. İmparatorluk köşkü ise 1896'da yandı.

¹⁰ İsa Peygamber. (ç.n.)

Vlaherna ve “Zoodohu Pigi”¹¹ olarak bilinen Valukli (Balıklı). Zoodohu Pigi Ayazması’nın suyu sadece ibadet edenlerce içilmiyor, kendi ismiyle mühürlenmiş şişeler içinde ihraç bile ediliyor.

Bazı ayazmalar sadece komşuları tarafından biliniyor. Bazıları ise sadece sahipleri tarafından tanınıyor. Çok garip yerlerde bulunan ayazmalar da var: Tokatlıyan Otelі’nin* altında, Türklere ait arazilerde, büyükelçiliklerin bahçelerinde. Therapia’daki iki ayazma Baltacislere** ait olan bir kayıkhanede bulunur. Sekiz basamak inersin, sağdaki kaynak Azize ...’ya, soldaki kaynak ise Azize ...’ya adanmıştır.

Aziz ve azizelerimiz kendi uzmanlık alanlarına sahiptirler. Ayios İoanis yüksek ateşli hastalıkları, Ayia Paraskevi göz hastalarını iyileştirir. Ayia Paraskevi’nin ayazmasına gidenler, mum yakıp dua ettikten sonra gözlerini ayazmanın suyuyla yıkarlar.

Sarayburnu’ndaki Eski Saray’ın¹² girişinin yakınında, antik barbatarın üzerinde inşa edilmiş olan evin altında, Ayios Therapontos¹³ Ayazması (bazılarının söylediği gibi Ay Therapis ya da Arapis) bulunur. Eskiden ev bir Türk’e aitti. Bu aziz her çeşit hastalığı iyileştirdiği için sahibi bundan yararlanıyor ve çok para kazanıyordu.

III. İoakim, bu ayazmanın Sultan tarafından Patrikhane’nin yararına devredilmesini sağladı. Üst katı hâlâ bir Türk’e aittir. Fakat mimarlar alt katına koskocaman bir kilise yapmayı başardılar. Dahası, iki de özel oda inşa etmeyi düşündüler. Bu odalarda ibadet edenler soyunarak tüm bedenlerine ayazma suyundan serpebilirler. Poli’de bu işe “perehima”¹⁴ deriz.

Zarifi Dede’nin kız kardeşi Sultaniça Zarifi’nin kızı Virginia Simirioti-Kalliadi, “perehima”dan sonra kurulanmak için yanında bulundurduğu bir havluyla her sene Poli’nin belli başlı ayazmalarını dolaşırdı.

¹¹ Meryem Ana’ya verilen pek çok isimden biri. (ç.n.)

* Ayion Konstantinu ke Eleni Ayazması [Aziz Konstantinos ve Azize Eleni Ayazması. (ç.n.)] 1954 yılında oteli gasp eden İbrahim tarafından kundaklanarak imha edilmiştir. Therapia’ların yıllarca gururu olan Tokatlıyan Otelі ilk başta soydaş Petalas’a aitti. Yerine modern bir otel inşa edildi. Kozmopolit bir otel olan Tokatlıyan Otelі’nin bir şubesi de Pera’daki Megali Odo’da bulunuyordu.

** Banker ailesi. Manolaki Baltacis, Osmanlı İmparatorluğu’nun ilk bankası olan Banque de Constantinople’u [Dersaadet Bankası veya İstanbul Bankası. (ç.n.)] kuran iki bankacıdan biridir.

¹² Topkapı Sarayı. (ç.n.)

¹³ Tedavi eden, doktor. (ç.n.)

¹⁴ Üzerine dökme. (ç.n.)

Ne gariptir ki, ayazmalarla ilgili araştırmalar yapan hiçbir Bizans tarihçisi Poli ve çevresindeki bu abartılı ayazma sayısı sorununu incelemeyi düşünmemiştir.

VOSPOROS'TA GEZİNTİ

Babam, 1890 Yaz'ında Pringipo'yu özledi. Büyük bir römorkörle anlaştı ve günü birlik bir gezi için çok sayıda arkadaşını davet etti. Sabah Therapia'dan yola çıkacak ve gece ayla birlikte geri dönecektik.

Babamın kiraladığı römorkör eski fakat sağlamdı. Pervanesi yoktu ancak her bir tarafında gümbürtüyle denize çarpan ve dümen suyu bulutu oluşturan ikişer çarkı vardı.* Fakat ne gümbürtü ne de dümen suyu geminin hızına hiçbir şey katmıyordu. "İki Kardeşler" (römorkör böyle isimlendirilmişti) bizi Therapia'dan Pringipo'ya iki buçuk saatte ancak götürebildi.

Güvertesi genişti. Annem burayı halılar, yastıklar ve koltuklarla donattı. Bu konfor ve güzel arkadaşlık ortamı sayesinde saatler çabuk geçti.

Pringipo'da bazı akrabaları ziyaret ettik ve Hôtel Giacomo'nun** büyük balkonunda kahvaltı ettik. Akşamüstü babam ve davetlileri arabalara binerek adanın büyük turunu gerçekleştirdiler.*** Ben ise eşeğimle arkalarından koşuyordum.

Akşam 20.00'da tüm gezintiye çıkanlar rıhtımda buluştuk ve Therapia'ya doğru yola çıktık.

Römorkörün güvertesi yemek odasına dönüştürülmüştü. Dolunayın ışığından yararlanmak için pupanın tentesi çıkartıldı.

Gece sakin ve berraktı. Davetlilerin keyfi yerindeydi. Her biri izlenimlerini anlatıyordu. Daha sonra şarkı söylemeye başladılar. Şar-

* Nehir gemisini andıran bu gemiler "yandan çarklı" ve "tembel" isimleriyle de tanınırlardı.

** Pringipo'nun en eski otellerinden biri. XIX. yüzyılın ortalarında Maltezo Giacomo ve eşi tarafından inşa ettirildi. Restore edilmesinden kısa bir süre sonra 1905 yılında yandı.

*** Adanın büyük turu, günümüzde de büyüleyici bir güzergâh olmaya devam eder.

kı söyleyenlerin arasında, Athanasio Nikolopulos Dayı'mın şahane sesli karısı başı çekiyordu.

Poli'ye yaklaştığımızda bazıları Sultan'dan ve Saray'ın sırlarından bahsetmeye başladılar.

Teyzem Eleni Nikolopulu-Simirioti konuşmaları izliyor fakat gözleri sürekli olarak ufkı inceliyordu. Bir an:

“Şu an Yıldız'ın önündeyiz” dediğini duydum.

Cümlesini tam olarak bitirmemişti ki, bütün römorkör sarsıldı. Sarsıntıya korkunç bir gürültü eşlik etti. “İki Kardeşler” yana yatmaya başladı. Masalar, tabaklar, bardaklar, yemekler ve davetliler yere düşüyordu. O an ikinci bir gürültü işitildi. Tekne bu sefer öbür tarafa yatmaya başladı ve... felaket gelip geçti, dengemizi yeniden bulduk.

Babam, ne olduğunu anlamak için, kaptanı bulmaya gitti. Hepimiz ne olduğunu tahmin etmekte gecikmedik.

Römorkör bir şamandıraya çarpmış ve çarklardan biri, kanatlarının büyük bir bölümünü bırakarak şamandıranın üzerine çıkmıştı. Her türlü tehlike gelip geçmişti; ancak kaptan sadece tek bir çarkla artık teknenin hakimi değildi.

Çarpışma Vosporos'un tam ortasında, akıntı şiddetinin en fazla olduğu yerde gerçekleşti. Akıntı hemen bizi sürüklemeye başladı. Bizi nereye götürecekti? Sarayburnu'nun kayalıklarına mı?

Kaptan yardım için düdük çalıyordu; fakat hiçbir kurtarıcı ortalıkta görünmüyordu. Bu arada tekne, dalgaların arasında başıboş kalmıştı ve ileri gitmek yerine geriye doğru sürükleniyorduk.

Bir çırpıda çıkan küçük bir rüzgâr yönümüzü değiştirdi ve bizi karaya doğru itmeye başladı. Burada işler zorlaştı. Şimdilik Sarayburnu'nun resiflerinden kurtulmuştuk fakat tamamen isteğimiz dışında, yasak bölgeye girmiştik. Bu bölge Çırağan'ı çeviren sulardı.

Çırağan, şahane bir padişah sarayıydı. Hamit orada, padişah olabilmek için tahttan indirdiği ağabeyi Murat'ı yıllardan beri hapis tutuyordu. Bazı doktorlar, onun darbesine bir mazeret ileri sürmek amacıyla, ağabeyinin deli olduğunu söylemeyi kabul ettiler. Tabii ki Sultan, bunların yalan olduğunu biliyor ve herhangi bir tepki gelir korkusuyla titriyordu.

O, selefini tüm dünyadan ayrı tutuyordu. Ne herhangi bir yayanın Çırağan'ın önünde uzanan kaldırımında durmaya, ne de herhangi bir geminin Çırağan'ın önündeki sularda demir atmaya hakkı vardı.

İşte bu akıntı bizi gitgide Murat'ın cehennemlik hapishanesinin daha da yakınına sürüklemeye başladı. Korumaların bazısı bizi fark

etti. Fakat karadakiler bu yaptıklarımızdan bizim sorumlu olmadığını ve hareketlerimizi belirleyenin deniz olduğunu nereden anlaşırlar.

Bağırma ve bizi tehdit etmeye başladılar. Fakat “İki Kardeşler” sürekli olarak imparatorluk rıhtımına daha da çok yaklaşıyordu. Kaptan onlara durumu izah etmeye çalıştı. Ancak, karadaki öfkeli sesler anlaşmalarını imkânsız kılıyordu.

Bu kadar gürültü patırtı tutukluları uyandırdı. Bir iki pencere açıldı. Bazı kafalar göründü. Bu arada teknemiz hemen hemen karaya yanaşmıştı. Grubumuzdaki beyler, bir balkonda geceliğiyle duran Murat’ı tanıdılar.

Babam uygun bir anda karaya atladı. Polisler hemen kendisini çevrelediler ve onu bir nöbetçi kulübesine götürdüler. Babam özür diledi ve onlara tüm yaşananları olduğu gibi anlattı. Sorunumuz bayrağı ciddiye; biri Yıldız’a gönderilmeli ve şahsen Hamit’ten talimat almalıydı.

Römorkörümüz özel muhafızlar tarafından çevrelenmişti. Hiçbirimiz yerimizden kımıldayamıyorduk. Saatler geçmek bilmiyordu. Heyecandan ve yorgunluktan bitkin bir haldeydim. Fakat dinlenmek için nasıl uzansaydım ki!

Nihayet, bir saat kadar sonra, Sultan’ın atlı bir emir subayı geldi ve babamı sordu.

“Sultan Hazretleri” dedi, “kaza yaptığınızdan üzülererek haberdar oldu ve sabretmenizi rica etti. Sizi Therapia’ya geri götürmesi için buhar makineli bir padişah kayığı gönderecek.”

Yarım saat sonra bildirilen kayık geldi. “İki Kardeşler” in yolcuları buraya nakledildiler. Böylece, sabah saat ikiye doğru maceramız son buldu ve evlerimize kavuştuk.

KİLİSELERİN KAPATILMASI

Kilise'nin ve atalarımızın bu kadar büyük fedakârlıklarla korumuş oldukları şeyleri yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bırakan olaylar nedeniyle, 1890 yılının sonbaharında Türkiye'deki Rumluk tamamen sarsıldı.

Türkiye teokratik bir devlettir. Yönetiminin ve yasalarının temeli Kuran'dır. Aynı dine mensup olmayan insanları yönetememeleri ise gayet doğaldır.

Çok sayıda yabancı tarihçi, Türklerin bu zayıflığını ve belki de ilgisizliğini dinsel hoşgörü olarak algıladı ve Patrikhane'ye sağlanan imtiyazları sadece fatihin, egemenliği altında bulunanlara karşı bir jesti, bir yakınlaşma çabası olarak gördü. Fakat aldatıldılar; çünkü iyice tetkik ettiğimiz takdirde, bu imtiyazların güçsüzlük ifadesinden başka bir şey olmadığını görebiliriz.

Herkesten önce Halife Ömer Kudüs'ü fethettiği zaman, bu ihtiyacı anladı ve Kutsal Şehrin Araplara kan akıtılmadan teslim edilmesinde yardımcı olan Ortodoksların Patrik'ine imtiyazlar verdi.

Bu davranış tarzını II. Mehmet, yani Fatih Sultan Mehmet de benimsedi. "Alosi"den¹ hemen sonra dönemin patriği Patrik Gennadios'u çağırdı ve kendisine Ortodoksların ruhani ve idari lideri yetkisini verdi.

O günden itibaren Patrik, dini liderden milli lidere dönüştü. Patrikhane'de bu sahneyi gösteren büyük bir yağlıboya resim asılıdır: Aynı ihtişam içinde giyinmiş olan Sultan ve Patrik ayakta duruyorlar. Fatih, Gennadios'a altın ve bronz karışımı bir at sunuyor. Efsaneye göre Sultan, Gennadios'a ata binmesi için yardım etmiş ve onu eşi görülmemiş bir saygıyla uğurlamıştır.

¹ İstanbul'un fethi. (ç.n.)

O andan itibaren Patrik, Rumların gözünde Paleologosların² mirasçısıdır. Zaten bunu resmi unvanı olan “Rum Milleti Patriği” unvanı da doğruluyor.

Böylece Türkler, din ve aile hukukundan ellerini çekerek Hristiyanlara vergiler koymak ve kendi ceza hukuklarını kabul ettirmekle yetindiler. Din, dil, okullar, hastaneler, kayıt ve sicil belgeleri gibi konuları, her zaman Kilise başta olmak üzere, Rumlar kendileri hallediyorlardı.

Her başpiskoposlukta aile hukukuyla ilgili konulara (boşanma, miras, vs.) bakan bir mahkeme vardı. Üst mahkemeye başvurmak isteyen birinin öncelikle Patrikhane’ye başvurması gerekiyordu. Her Metropolit, bölgesi sınırları içindeki inançlılarının hem ruhani, hem de halk lideriydi. Valinin başkanlık ettiği bölgesel kurullarda yer alırdı. Türk muhafızlar karşılaştıklarında kendisine selam dururlardı.

Türk İmparatorluğu’nun sınırları Tuna ve Karpatlar’ı aştığında, Konstantinupoli Ekümenik Patrikhanesi’nin 80 bölgesi, alan olarak sınırsız ve çok zengindi. Osmanlı’nın çöküşü başladığında, Metropoliten sayısının sabit kalması için, Patrikhane elinde kalanları ikiye ayırıyor ve böylece yeni merkezler oluşturuyordu.

Poli’nin fethinden hemen sonra, Kilise’nin nasıl yönetildiği ve ne şekilde yönettiğiyle meşgul olacak değiliz. Sadece benim yaşadığım yıllarda nasıl olduğunu anlatmakla yetineceğim. Kilise’nin, “Sindagmatio”³ denilen, Sultan tarafından onaylanmış, kendine ait ayrı bir anayasası vardı. Bu anayasa her şeyi öngörüyordu, en başta da patrik seçiminin nasıl yapılacağını.

Poli’de yaşamamış olanlar, Türk egemenliği altında bulunduğu muza göre, en azından bizim kendi aramızda bizi ilgilendiren konularda uyduğumuzu ve hemfikir olduğumuzu zannedeceklerdir. Maalesef, bir Poli Rum’unun siyasi ihtirası, Kara Yunanistan’ı yerlisinin hırsıyla aynı derecede güçlüydü. Bir Metropolit’in atanması veya başka yere nakli, Karma Komisyon’un, milli kurumlar mütevellilerinin ve kilise idarecilerinin seçimleri Poli Rumlarını kemiklerine kadar fanatikleştiren olaylardı.

Fakat en büyük kargaşayı Patrik’in seçimi yaratıyordu. Patrik seçimiye şöyle gerçekleşiyordu:

² Bizans İmparatorluğu’nun son dönemindeki İmparatorluk Ailesi’nin kralları. (ç.n.)

³ Anayasa. (ç.n.)

Konstantinupoli Başpiskoposluğu'nun her cemiyeti delegeler seçiyordu. Bu delegelere esnaf loncalarının,* sivil çalışanların, rütbelilerin temsilcilerinin yanı sıra, bir de sekiz halk meclisi üyesinin ilave edilmesi gerekiyordu. Bütün bu insanlar takriben 100 kişiden oluşan bir Millet Meclisi oluşturmuyorlardı. Ancak bu kitlenin verdiği kararın bir bağlayıcılığı yoktu. Millet Meclisi'nin yetkisi, Sultan'ın istemediği tüm isimleri silmiş olduğu bir listeden üç aday göstermekle sınırlı kalıyordu.

Kutsal Sinod, Kutsal Ruh'un ilhamıyla, bu üç aday içinden Patrik'i seçiyordu. Kutsal Sinod, adaylardan birini Patriklik Tahtı'ndan uzak tutmaya karar verdiği takdirde, halk temsilcileri bu hususta baskı yapmaya muktedir değillerdi. Böylece son söz her zaman ruhban sınıfına aitti.

Benim dönemimde hiçbir patrik, halkın güvenini tam olarak kazanmayı III. İoakim kadar başaramadı. Kutsal Sinod'un onu tahtından devirdiği andan itibaren halkın, onu yeniden tahtta görmekten başka bir arzusu yoktu. Patrikhane Tahtı'na yeniden geri dönmesi yönündeki ısrarlı çabalar, benim zamanımda yaşayanların günlük konuşmalarının esasını oluşturmuyordu. Bu savaş tam yirmi yıl sürdü.

Halk, arzularını gerçekleştirmenin imkânsızlığını anladığı ve üst düzey ruhban sınıfı rıza vermediğine göre bu işin olumlu bir sonuç alınmadan uzayacağını gördüğü zaman, şimdi aşağıda anlatacağım yolu izlemeye karar verdi.

Patriklik Tahtı boş kaldığında, üç adayın yer aldığı oy pusulasına İoakim'in ve tamamen işe yaramaz başka iki kişinin ismini yazdılar. Bu iki kişinin yaratabileceği skandal ihtimali karşısında, Kutsal Sinod'un nihayet boyun eğeceğini ve İoakim'e oy vereceğini umdular. Fakat ihtiras daha baskın çıktı ve İoakim'in yerine sabıkalı bir hain, patrik unvanını aldı.

Yeni Patrik'in ismi Dionisios'tu. Adrianupoli Başpiskoposu olduğu sırada, sayısız yaltaklanmalarının yanı sıra, Türk bayrağını herkesin önünde kutsamış ve Yunan bayrağını lanetlemişti.

Poli Rumları, Kilise ve Rum Milleti için utanç verici olan bu seçimi öğrendiklerinde dehşete kapıldılar.

Fakat Hamit'in sevinci umutsuzluğumuzla eşitti. Rumlara tanıyan ayrıcalıklar uzun zamandan beri üzerine kabus gibi çökmüştü. Bu nedenle de, bunları geri almanın bir yolunu bulmaya çalışıyor-

* Poli'nin Rum esnaf loncalarının sayısı 150 civarındaydı.

du. Dionisios'un seçilmesi onun için adeta bir piyangoydu. Kendi adamını bulduğunu zannetti. Sultan, mazeret göstermesine ve karşı çıkışlardan çekinmesine gerek kalmadan amacına ulaşacaktı. En azından hepimizin kanaati buydu.

Bir sabah tüm endişelerimizde haklı olduğumuzu anladık. Sultan'ın yayımladığı bir irade, Ortodokslara verilmiş olan tüm ayrıcalıkları büyük bir umursamazlık içinde bir hamlede ortadan kaldırıyordu.

Zamanında Adrianupoli'de görevini kötüye kullanan ve şu an Patrik olan Dionisios'un Sultan'ın keyfi davranışına karşı direnme-ye cesaret edeceği o zaman aklımızın ucundan bile geçmiyordu.

Mucize gerçekleşti. İmparatorluk belgesine Dionisios güçlü bir "hayır"la cevap verdi: Kilise'nin kovulduğunu ilan etti, kiliseleri kapattı ve tüm Ortodoks krallarını müdahale etmeleri için yardıma çağırdı.

1890 yılının bu sonbahar gününden itibaren, hiçbir kilisede en küçük ayının bile yapılmasına izin verilmiyordu. Çanlar sustu. İnsanlar ölüyorlar, papaz ve ilahi okuyanlar olmadan gömülüyorlar, çocuklar ise vaftiz edilmeden kalıyorlardı. Düğün, dua, kutsal suyla takdis yapılmıyordu.

İlk başta Hıristiyanlar şaşırıp kaldılar. Hiçbir şey söylemiyorlardı. Fakat yavaş yavaş bir hoşnutsuzluk kendini hissettirmeye başladı. Etrafında cereyan eden her şeyden haberdar olan Sultan, dışarıya belli etmese de, uzlaşmaz tutumundan dolayı korkmaya başladı. Üçüncü kişilerin girişimleri sırasında Sultan sakin ve kararlı görünüyordu.

Günler geçiyordu. Kış geldi ve Noel yaklaşmaya başladı. Halkın tedirginliği daha açık ve tehlikeli bir hal aldı. Sultan'ın huzuru kaçtı ve uzlaşma talep etti. Fakat Dionisios boyun eğmedi. Bambaşka bir insan olmuştu. Bir zamanlar yaltaklandığı Türk'e karşı çıktı ve ona şunları söyledi: "Sen nesen ve ben neyim."

Bu yiğitçe davranışına, İoakim'in can düşmanları olan iki Kutsal Sinod üyesi ilham veriyor ve onu destekliyordu: İraklia Metropoliti Yermanos ve Derkon Metropoliti Kallinikos. Her ikisi de Dionisios'u bir aslana dönüştürmüşlerdi.

Nihayet Noel gecesı gelip çattı. Kiliselerin kapıları hâlâ kapalıydı. Çanlar çalmayacak mıydı? Hiç duyulmamış bir şey. Böyle bir gün ayın yapılmadan mı geçecekti? Çok kısa bir süre içinde, bir şeylerin patlak vereceği hususunda endişe yaratan söylentiler yayılmaya başladı.

Hamit'in sinirleri bozulmuştu, artık dayanamıyordu. Korku ve bu zalim despota karşı beslediği büyük düşmanlıkla dopdoluydu.

Noel gecesi, gece yarısından biraz önce, ata binmiş bir subay Patrikhane'ye gelir. Dış ahşap kapıyı çalar ve Patrik'le konuşmayı talep eder. Kavaslar Dionisios'u uyandırırılar. Sultan'ın yaveri kabul edilir. Yaver, Padişah Hazretleri'nin Rum uyruklu inananların kalplerini kırmak gibi bir düşüncenin asla aklından geçmediği, Padişah'ın tek ve daimi düşüncesinin esası altında yaşayan milletlerin mutluluğu olduğu, sadece menfaatlerine zarar verebilecek bazı modası geçmiş hükümleri değiştirmeyi istemiş olması dışında bir art niyeti olmadığı hususlarında Patrik'i temin eder. Fakat eğer Rum halkı, bu eski hükümler olmadan mutlu yaşayamayacağını düşünüyorsa, Sultan'ın bu yeni kararı feshetme konusunda hiçbir itirazı olmadığını, yeni bir iradenin eski hükümleri geri getireceğini ve Sultan'ın bunu onaylayacağını bildirir.

Bir başka deyişle, Hamit kısa bir süre önce kendisinin yasalaştırdığı her şeyi iptal ediyordu.

O gece bütün şehir alarına geçti. Patrikhane'nin adamları deliler gibi Poli'nin dört bir yanına koşup zangoçları ve papazları uyandırdılar ve kiliselerin tekrar açılmasını emrettiler.

Oraya buraya yürüyerek gidilmesine rağmen, haber zamanında her yere yayıldı. Sabah saat ikide, Hıristiyanlar çan sesleriyle uykularından uyandılar. Şaşırmış bir halde yataklarından fırlayıp bu seslerin ne anlama geldiğini anlamaya çalıştılar. Zafer mi yoksa teslimiyet mi?

Fakat çanları çalan eller, sevinçten titreyen ellerdi. Çanların metallерinden çıkan ses ise neşeli ve gururlu bir sestti. Hayır, Patrik millette ihanet etmemiş ve Sultan'ın emirlerine boyun eğmemişti. Kilise Tanrı'ya şükrediyor ve zaferini kutluyordu. Çanlar, Ortodoksluğun yeni zaferini kutlamak için Hıristiyanları çağırıyordu!

Ertesi günden itibaren Dionisios, Kilise kahramanı oldu ve vatan şehidi olarak öldü.

PRİNGİPO EĞLENCELERİ

B abam sayfiyeyi çok severdi. Therapia'ya gitmemiz için sıcakla-
rın başlayacağı günü dört gözle beklerdi. Vosporos'un nemi ve
serinliği kendisini korkuturdu. Stavrodromi'nin sıkıcılığından kur-
tulmak için, 1891 yılından itibaren hava yumuşayana kadar, bir ay
Pringipo'da kalmamıza karar verdi.

Hôtel Giacomo'nun birinci katının hemen hemen hepsini kira-
ladı. Babaannem, çocuklar ve öğretmenler olmak üzere tüm aile,
Avrupa takvimine göre, 1 Mayıs'ta Pringipo'ya yerleştik. Bu tarih,
eski takvime göre, her yıl 23 Nisan'da kutlanan adanın büyük pana-
yırının arife gününe denk düşüyordu. 1 Mayıs aynı zamanda Türk-
lerin "Bahar Bayramı"nı kutladıkları günle çakışıyor.

Her sene, bu tarihte, Marmara'nın Anadolu yakasındaki köyle-
rinde* oturanlar, Ayios Megalomartiras ve Tropeoforos'yu¹ kutla-
mak için kumsallara yanaşan kayıklarla Pringipo'da toplanırlardı.
Kadınlar renkli poturlar giyinirler ve başlarına üzerinde altın para-
lar olan tepelikler takarlardı.

Manastırın inşa edilmiş olduğu tepede şarkılar ve danslar iki gün
boyunca durmak bilmezdi. Gösteri o kadar güzeldi ki kaçırmak is-
temezdik.

Bu bayram çirozların geçiş dönemine rastlar. Poli'de, yavruyken
büyük nehirlerin ağzlarına yakın yerlerde beslenmek için Karade-

* Belli başlıları Areçu (Darıca), Pandihi (Pendik), Hartalimi (Kartal), Maltepe ve daha içte
Alikes (Tuzla) idi. Buralarda yaşayan nüfusun çoğunluğu Rumlardı. Esas işleri bahçıvanlık ve
balıkçılıktı. 1892'deki nüfus mübadelesine dahil edildiler.

¹ Megalomartiras: Din şehidi, din/kilise yolunda acı çeken/ölen. Tropeoforos: Muzaffer. Her
ikisi de Ayios Yeorgios için kullanılan sıfatlardır. (ç.n.)

niz'e doğru göç eden ve oraya yumurtalarını bırakan uskumruya çiroz deriz.

Aralık ayında, son derece irileşmiş olarak yeniden Ege'ye doğru iner ve o zaman uskumru ismini alır.

Çirozu "dalyan"larla yakalarlar. Dalyanlar kazıklara daimi olarak sabitleştirilmiş huni biçiminde oldukça dar gözlü büyük balık ağlarıdır. Tek bir delikleri vardır. Bu delikten çiroz sürüleri girer. Diğerlerinden daha yüksek bir kazığa oturmuş olan bir bekçi hiç arameden bunları korur. Bekçi, sürünün dalyanın içine iyice girdiğinden emin olduktan sonra bir iple kapıyı kapatır ve balıkçıları çağırır. Çirozlar artık buradan kaçamazlar.

Çirozları tuzlarlar ve iplere asılı olarak güneşte kuruturlar.

Geçiş döneminin en yoğun olduğu zamanlarda Pringipo, birkaç hafta süreyle güneşin sıcak ışınları altında sallanan bu balıklarla dolar. Kokuları için hoş denemez tabii ki. Fakat kısa bir süre sonra ateşin üzerinde közlenmiş taze çirozları yiyeceğini düşününce, bu kokuya katlanmak kolaylaşır.

Pringipo mayıs ayında en parlak dönemini yaşar. Alışlagelmiş bahçelerini ve yollarındaki akasyaları bir kenara bırakıyorum. Pringipo'nun en büyük süsü ve övünç kaynağı dağlarıdır: beyaz çiçek açmış fundalar, kırmızı ve beyaz katırtırnakları ve Atina'da neredeyse hiç bilinmeyen, kokulu ve uzun karabaşlarla dopdolu göz alabildiğine büyük bir bahçe.

Diğer aile reisi arkadaşları da babamın başlattığı bu uygulamayı benimsediler. Yavaş yavaş pek çok insan mayıs ayının birkaç haftasını Pringipo'da geçirmeyi alışkanlık haline getirdi. Fakat adada yaz temmuz ayından önce başlamıyordu.

On yıl boyunca babam bu geleneği bozmadı ve mayıs ayı bizler için yılın en güzel ayı oldu.

Pringipo'dan diğer adalara gitmek çok kolaydır. Aynı zamanda, çok güzel olan Asya yakasındaki çeşitli yerlere gitmek de. Her ilkbaharda gittiğimiz yerlerden biri de sularıyla ünlü Yakaciki'di* (Yakacık). Buranın suları Evian sularıyla aynıydı.

Ne güzel ve zengin bitki örtüsüne sahipti bu yerler! Buralarda nasıl bir Rum ahalisi yaşıyor ve çalışıyordu ama! İnsanlarımızın yerini alan Türk göçmenlerinin, "nüfus mübadelesi"nin ardından ata-

* Pandihi sırtlarında zengin bitki örtüsüyle kaplı dağlık köy.

larının ocaklarından kovulan Hıristiyanların beraberlerinde alıp götürdükleri yaşamdan bir nebze olsun ilham alabildiklerinden kuşku duymaktayım.

Mavrogordatos Ailesi de Pringipo'ya sadık kaldı. Babalarımız sabah işlerine iniyorlar ve akşam dönüyorlardı.

“Balonlar”, sadece Pringipo’da oynanan bir oyundu. Bu balonlar ince kağıttan yapılmıştı ve yükseklikleri iki ila üç metre arasındaydı. Alt taraflarına, yani ağız kısmına alkole batırılmış bol pamuk bağlıyordun.

Akşam hava kararır kararır balonlar havalanıyordu. Bay Mavrogordatos her zaman bu hassas operasyonu üstleniyordu. Uzun boylu dört beş erkek, alkol alevlenip balonun içinde bulunan havayı ısıtana ve balon iyice şişene kadar, balonu dik tutuyordu. Kısa bir süre sonra balonun gerilerek çektiğini ve senden kaçmak istediğini hissediyordun. Uygun anın ne zaman olduğunu anlamak için belli bir tecrübeye sahip olman gerekiyordu. İyice şişmemiş olan balonu salıvermekte acele ettiğin takdirde, balonun eğilerek ateş alması tehlikesi vardı. Çok beklediğin zaman ise alkolün miktarı azalıyor ve uçuş süresi kısa sürüyordu.

Bizimkilerin balonları salıvereceklerini söyledikleri zaman, heyecanımız ve sabırsızlığımız sabahtan başlıyordu. Bu balonları babalarımız Stavrodromi’den satın alıyorlardı. Akşam, yardım etmek arzusuyla fakat aynı zamanda da düşüncesizce yapılacak herhangi bir hareketin manevramıza zarar verebileceği korkusuyla, büyüklerin etrafında çember oluşturup ayakta dururduk.

Bu kağıt torbasının açıldığını, tek başına gerildiğini, sıcaklığın etkisiyle şiştiğini, büyüdüğünü ve yukarı doğru çekildiğini görmek ne güzel bir şeydi! Alkolün aleviyle ışılandırılmış güzel renkleriye koskocaman bir Venedik feneri gibi parlıyordu! Mavrogordatos nihai parolayı söylediğinde, hep beraber ve aynı anda balonu serbest bırakmamız gerekiyordu. Balon hemencecik göğe, gözden kaybolana dek yükseklerle uçuyordu.

Bir keresinde eşi görülmemiş bir olay yaşandı: Bir balon, uçtuktan yirmi dakika sonra, sönmüş olarak başlangıçta havalandığı aynı noktaya düştü. Bu balon o kadar iyi bir durumda yere indi ki, onu tekrar şişirerek yeniden göklere gönderdik. Tabii ki bir daha üssüne dönmedi!

Kaldığımız otel annemin bir amcasına aitti. Fakat o, oteli çeşitli işadamlarına kiraliyordu.

Babamın oda hizmetçisi Andoni, bir gün annemin oda hizmetçisi Despina'yla evlendi ve o da otelin kiracılarından oldu. O günden itibaren, annem ve babam bu arada daha modern başka oteller inşa edilmesine rağmen, Hôtel Giacomo'yu daha da çok sevdiler.

FLOREAL

Temmuz ve Ağustos aylarında, her zaman olduğu gibi, Therapia'ya çok insan geliyordu. Fakat akraba olarak, babaannemin erkek kardeşi Stefano Zafirooulos Dayı'dan başka kimsemiz yoktu.

Çok yaşlıydı, aralıksız çalışmaktan yorulmuş bedeni tamamen kamburlaşmıştı. Fakat bu durumu, sürekli hareket etmesine ve gençliğinde gitmiş olduğu tüm yerleri tekrar görmek istemesine engel olmuyordu.

Therapia'yı tekrar görmekten ve sevgili ablasının yanında yaşamaktan oldukça mutluydu. Babaannemin mutluluğu da onunkinden az değildi.

Babaannem için erkek kardeşinin varlığı arkadaş olmaları bir yana, övünç kaynağıydı da. Onu hiç yalnız bırakmıyordu. Her yerde ona eşlik ediyordu. İki yaşlı kardeşin arasındaki ilişki bayağı duygulandırıcıydı. Aynı ufak tefek vücut yapısına ve aynı ileri yaşa sahiptiler. Buna karşılık, Stefano Zafirooulos'un sırtı her geçen gün daha da eğilirken, babaannem sütun gibi dimdik duruyordu.

Stefano Dayı Poli'ye, yanımıza bir daha gelmedi; çünkü kış başında öldü. Babaannem ise on sekiz yıl daha yaşadı!

1891 Yaz'ında, Therapia'ya dört de Fransız geldi. Fransızlar evimizi sürekli kahkahalar, şakalar ve sonu gelmeyen sohbetlerle doldurdular.

Bu arkadaş grubunun ruhu, ismi Goerges Cain olan başarısız bir ressamdı. Cain espri anlayışını, ününü ve gevezeliklerini miras aldığı çok değerli iki Fransız heykeltıraşın oğlu ve torunuydu.

Cain'i babama Vlastos tavsiye etti, Cain de bize arkadaşlarını tanıştırdı. Her zaman konuksever olan babam, Fransızlarla hemen kaynaştı. Cain sürekli resim çiziyordu; fakat zannettiğim kadarıyla Zarifiler ve Vlastoslar tek müşterileriydi.

Cain'in arkadaşları önemli mevkilerde bulunan insanlardı. Hep-sinden en önemlisi besteci Massenet¹ idi. Vosporos'un ona yeni bir eser yaratmak için ilham vermediğine hayret etmekteyim. Ondan sonra şair ve öykü yazarı Armand Sylvestre ve nihayet büyük yayıncı Charles Delagrave geliyorlardı.

Bu beyler neredeyse her akşam evimizde yemek yiyorlardı. Giderken bize çeşitli hatıralar bıraktılar. Fakat bunların arasından tercih ettiğim babama armağan edilen ve ismi *Floréal* olan bir kitaptı. Metni Sylvestre'ye, resimleri Cain'e, müziği Massenet'ye ve basımı Charles Delagrave'a aitti. İçinde her dördünün de kendi el yazılarıyla yazılmış ithaf yazıları ve bu kitabın özel olarak babam için basılmış olduğunu belirten basılı bir not yer alıyordu. *Floréal*'ın bana eskileri hatırlatmaktan başka gerçekte herhangi bir değeri yoktur. Bu kitabı, göz gezdirmek için kütüphanenin rafından her çektiğimde Therapia'nın bahçesini, şöalesinin önünde Cain'i, bir şeyler anlatırken diğer üç Fransız'ı ve bir şeyler kaçırdım korkusuyla çocuk kulaklarımı dikmiş onları dinleyen kendimi görüyorum.

Goerges Cain çok uzun fakirlik yıllarından sonra, ressamlığı bırakmaya karar verip Musée Carnavalet'ye² müdür olmayı başarınca nispeten rahat yüzü gördü. Yıllar içinde çok önemli bir sanat eleştirmeni olarak ün kazandı. Antik Paris'le ilgilendi ve kitapları çok sattı.

Cain her zaman ailemizin sadık dostu olarak kaldı. Paris'e her gidişimde beni gördüğünde mutlaka evine davet ederdi. Ben de her seferinde büyük bir zevkle kabul ederdim; zira yemekte, Cain olmadan asla yanına yaklaşamayacağım, edebiyat ve sanat dünyasından insanlarla karşılaşacağımdan emindim.

¹ Jules Messenet; lirik operalarıyla ünlü Fransız besteci. (ç.n.)

² Paris'te bulunan Carnavalet Müzesi. (ç.n.)

ZAHAROF

En küçük erkek kardeşim 1891'in Aralık ayında doğdu. Konstantino benden hemen hemen on bir yaş küçüktür. Doğruyu söylemek gerekirse artık başka kardeş beklemiyordum. Onu beşiğinde ilk gördüğüm an, bana canlı bir oyuncak bebek gibi görün-
dü.

Konstantino bugün elli yaşında; fakat o benim için her zaman en küçük kardeşim olarak kaldı.

O derece güzeldi ki her gören,
“Ne yazık ki kız değil!” diyordu.

Annem onunla gurur duyuyordu. Fakat sadece annem değil herkes böyle hissediyordu. Herkes güzelliği dışında zekasına da hayrandı. Konstantino derslerinde olağanüstü iyiydi. Her şeyi hiç zorlanmadan öğrenirdi.

Fakat doğumu annemin sağlığını sarstı. 1891 Kış'ından itibaren, sürekli rejim ve ilaçlarla uğraştı. İçinde öyle bir enerji vardı ki, hasta olmasına rağmen ne yaşam tarzını değiştirdi, ne de sosyal görevlerini ihmal etti. Kırk iki yıl boyunca haşlanmış şeyler dışında ağzına hiçbir şey koymadığını düşündüğümde, bunu nasıl becerdiği benim için büyük bir sırdır.

1892 Yaz'ında, doktorlara danışmak üzere annem ve babam Paris'e gittiler. Beni de çok kansız bulduklarından beraberlerinde götürdüler.

Bu seyahat bütün bir yaz boyunca sürdü ve bende diğer seferlerden çok daha fazla anı bıraktı.

Paris'te daimi olarak oraya yerleşen halam Sofia Negroponti'yle tekrar buluştuk. Halamın kızı kuzinim Eleni Negroponti beni teslim aldı ve en çok zamanımı onunla geçirdim.

Birkaç hafta içinde en büyük kızı Katina, Ektora İkonomu'yla evleneceğinden, Sofia Hala'mın evi bir hayli tantanalıydı. Katina çok güzeldi.

O zamanlar bize ait bir kilise bulunmaması nedeniyle düğünleri Paris'teki Romen Kilisesi'nde yapıldı. Katina'nın aynı zamanda vaf-tiz babası da olan babam, düğünde sağdıçlığını da yaparak onu evlendirdi. Büyük mumlardan birini ben tutuyordum. Diğer büyük mumu ise, yirmi beş sene sonra Avusturyalı subay olarak öldürülen, Yango İkonomu isimli bir genç tutuyordu.

Amerikalı kızların veya Rothschild'ın¹ kızlarının düğününde hiçbir zaman bulunmadım. Bu nedenle diyebilirim ki, hiçbir zaman Katina'nın almış olduğu hediyelerden daha çok ve daha değerli hediyeler görmedim. Mücevherler koskocaman bir vitrini dolduruyordu. Vitrinin düzenlenmesi işini Boucheron'un kendisi üstlendi. Vitrini iki polis koruyordu. En değerli parçalar Hamit'in babaanne-me hediye etmiş olduğu bir mücevher takımıydı. Ne eşsiz parçalar-dı!

Babaannem ilk torununu evlendirme mutluluğuna eriştiği zaman, ona sahip olduğu en iyi mücevherleri verdi; çünkü diğer dört torununun da düğünlerinde bulunacağı aklının ucundan bile geçmiyordu.

Halam Sofia Negroponti, Hariklia Zaharof'u çocuklarının öğretmeni olarak yıllar önce işe almıştı. Hariklia Zaharof, ünlü Sir Basil Zaharof'un kız kardeşiydi.

Bu insan hakkında, gerçek ve hayali pek çok şey yazılmıştır. Ben de şeytana uyarak, bazı bilgiler sunacağım.

Her şeyden önce Zaharof'un ismi Vasilio değil Zaharia'ydı. Vasilio babasının ismiydi. Babası Poli'nin iyi ve zengin ailelerinden birine mensuptu. Dürüst ve sorumluluk sahibi bir insan olan baba Vasilio, dört çocuğuna da dönemin en iyi eğitimini verebilecek kadar iyi para kazanıyordu. Oğlu Zaharof, Robert Kolej'de* eğitim gördü ve dedemin kız kardeşi Sultanıça Zarifi-Simirioti'nin oğlu Pandeli Simiriotis Amca'yla sınıf arkadaşıydı.

Artık işe koyulma vakti gelmişti. Küçük yaşından itibaren, tehlikeli ve çok kâr getiren işlerin peşinden koşacağını göstermişti. He-

¹ Amerikan Merkez Bankası'nı kuran, kaynaklara göre dünya tarihinin kaderinde, dünya savaşlarının cereyan etmesinde bir hayli etkili olmuş, İsrail'in sahipleri olarak bilinen Musevi kökenli çok zengin bir aile. (ç.n.)

* Vosporos'un tepelerinde, Rumeli Hisarı'nın Kayalar Mevkiinde bulunan Amerikan Koleji. 1863 yılında kurulmuştur.

men bir yerlere gelmek için acele ediyordu. Fakat tecrübesi yeterli değildi ve çok kısa bir süre zarfında, babasının bütün servetini ve üç kız kardeşinin çeyizini yiyip bitirdi. Zaharia yaşadığı büyük utanç nedeniyle Poli'den ayrılıp ortalıktan kayboldu. Anne ve babası üzüntülerinden öldüler, üç kız kardeşi ise yaşamlarını sürdürebilmek için öğretmenliğe başladılar.

Arada sırada Zaharia'nın ismi duyuluyordu; fakat maalesef her zaman kirli bir işe karışmış olarak. Sonra yeniden sesi soluğu çıkmıyordu ve yeni bir hayat belirtisi gösterene kadar seneler geçiyordu. Kız kardeşleri, zaman zaman onu bir daha göremeyecekleri düşüncesine kapılırlardı. Günlerden bir gün, bu umutsuzluklarını, Atina'da kimliği belirlenemeyen bir hırsızın öldürüldüğü haberi daha da güçlendirir. Acaba Zaharia mıydı? Bunun üzerine babamdan yardım isterler. Babam Trikupis'e yazar ve yetkili makamlar bilirkişi raporu hazırlanması için mezarın açılmasına izin verirler. Bir diş doktoru, ölünün dişlerini inceledikten sonra, ölen kişinin Zaharia Zaharof olmadığını doğrulayabilir.

Yasa ve ahlak dışı bir yolun izlendiği meslek hayatının evrelerini burada anlatmayacağım. Sadece bazı çarpıcı olaylardan örnekler vereceğim. Günün birinde Zaharof'un bir İngiliz soylusuyla Londra'da evlendiği öğrenilir. Nikah töreninde, papaz herhangi birinin bu evliliğe itirazı olup olmadığını sorduğu anda, orada bulunanlardan biri Zaharof'un zaten evli olduğunu açıklar. Zaharof bunu duyar duymaz, iki eşlilik nedeniyle suçlu duruma düşmekten korkarak gelini şaşkın bir halde bırakıp kiliseden kaçır. Birkaç gün içinde, bir geminin kömür deposunda saklanarak kaçak olarak Amerika'ya gider.

Amerika'da Yeni Dünya'nın en büyük şirketlerinden birine basit bir işçi olarak girer. Uyanıklılığı ve becerikliliği onun çok çabuk yükselmesini ve müdürlerle temasa geçmesini sağlar. Bir gün, şirket sahiplerinden biri ona ortaklık teklif eder. Ne şaşırtıcıdır ki, Zaharof reddeder. Geçmişini gerekçe gösterir: Yetenekli zannettikleri Zaharof, maceraperest bir servet avcısından başka bir şey değildir. Pişmanlık mı, yoksa yapmacık tavırlar mı? Önemli olan şu ki, Amerikalı bu davranış karşısında ona hayran kalmıştır. Daha fazla ısrar ederek teklifini yineler. Zaharof da kabul eder. Artık olgunlaşmıştır.

Zaharof'un dış görünüşü gerçekten baştan çıkarıcıydı: Yakışıklı, çekici biriydi; insanı esir eden bir konuşma tarzı vardı. Babamın erkek kardeşi Perikli, bir gece, Paris restoranlarından birinde, yan masada oturan tanımadığı bir kişinin aristokrat görünüşüne ve ma-

sadaki arkadaşlarıyla çeşitli yabancı dilleri konuşmadaki rahatlığına hayran kalır. Aniden Rumca bir cümle söylediğini duyar. Perikli Amcam artık dayanamaz. Ona yaklaşır ve şunları söyler:

“Kim olduğunuzu tahmin etmeyi başaramadan, kaç saattir size dikkat ediyorum, Bayım. İsmim Perikli Zarifi. Bana isminizi öğrenme şerefini bağışlama lütfunda bulunabilir misiniz?”

Yabancı hemen ayağa kalkar ve üstüne basa basa:

“Büyük bir memnuniyetle. Ben maceraperest servet avcısı Zaharofum.”

Birkaç sene sonra, Zaharof’un başarıları doruğa ulaşır. Krallar onu saraylarında kabul etmeye ve ona önemli madalyalar vermeye başlarlar. Özel trenlerde seyahat etmektedir. En sonunda, uzun yıllardan beri bir ilişki yaşadığı, İspanya Kralı’nın bir kuziniyle, Dük de Machena’nın² dul eşiyle yasal olarak evlenir. Fakat hayatını birleştirdiği bu kadın, asla onun ismini almayı kabul etmez. Zaharof için ne üzücü ve ne gurur kırıcı bir şey! Karısı, yeni evliliğiyle eski unvanını kaybettiği için, İspanya Kralı’ndan yeni bir unvan ister ve ismi Duchesse de Villafranca³ olur.

Bir gün Paris’te Zaharof’un evinde kahvaltı ediyordum. Sofrada her üç kız kardeşi de vardı. Bütün servis takımı som altındandı. Hayatımda ilk ve son kez böyle tabaklarda yiyordum. Bize kavun ikram ettiler, bu çok nadir bulunan bir şeydi; çünkü kışın tam ortasıydıydık. Kavunun tadına bakar bakmaz ev sahibine döndüm:

“Sayın Zaharof” dedim, “kavununuz olağanüstü.”

“Evimde kavun her zaman olağanüstüdür” diyerek kabaca cevap verdi. “Her gün taze kavun satın alınması ve her zaman iyi olması için emir verdim.”

² Machena Dükü. Machena İspanya’nın bir bölgesidir. (ç.n.)

³ Villafranca Düşesi. Villafranca İspanya’nın bir bölgesidir. (ç.n.)

TOUT-PARİS

Annemin ağabeylerinden ikisi Paris'e yerleşmişti. Büyük olanı Yani, küçük olanı ise Nikolao'ydu. Nikolao Dayım çok yakışıklı bir erkekti: Uzun boylu, sarışın, davranışlarında ve konuşmasında çekici. Doğuştan hassas ve romantikti. Zamanında çok kalpler yakmıştı. Fakat sonunda kendi kalbini de yaktı.

1891 yılından sonra, Nikolao, Poli'ye yerleşmek için Paris'i terk etti. Annemin kardeşlerinden hiçbirini onu sevdiği kadar sevmediğini tahmin ediyorum. Fakat zavallı hayatının tadını çıkaramadı. Genç yaşta çok ender görülen ve tedavisi olmayan bir hastalığa yakalandı ve senelerce çile çekti. Annemin ağabeyinden dolayı duyduğu üzüntü, hem kendi sağlığını kötüleştiriyor, hem de doktorlarla ilaçların çabalarını boşa çıkartıyordu.

Nikolao'dan daha büyük olan diğer ağabeyi Yani, farklı bir insandı. Kısa boylu, sıradan biriydi. Dahası, Belçika'da bir kimya deneyinde, hocasına yardım ederken bir gözünü kaybetmişti.

1879'da Borsa'da aracı olarak çalışmak üzere Paris'e yerleşir. Yabancı ve korumasızdır. Fakat o insanlar için yaratılmıştır. Amacı her şeyden önce sosyal hayatta başarı elde etmek, Fransız başkentinin tüm nimetlerinden faydalanmaktır. Fakat aristokrasinin parayı ve siyasi nüfuzu henüz elinde tuttuğu ve Musevilerle Amerikalıların çizizlerini küçümsediği bir dönemde, bunu gerçekleştirmesi fevkalade zor bir iştir. Faubourg Saint Germain'deki¹ konaklar, aynı kandan olmayan herkese kapılarını kapatmaktadır.

¹ Paris'in batısında bulunan bir semt. (ç.n.)

Yani Nikolopulos'nun kıvrak bir zekası yoktu. Buna rağmen, en küçük üstünlüğünden bile en iyi şekilde yararlanarak, çok kısa bir süre içinde sağlam dostluklar kurmayı başarır. Günümüzde insan ilişkilerinin basitleşmiş olduğu düşünüldüğünde, böyle bir başarı doğal görünüyor. Fakat altmış sene önce bir yabancının, bir Rum'un, unvansız, herhangi bir niteliği olmadan bu kadar sempati ve saygı kazanmayı başarması gerçekten de büyük bir zaferd.

Dayımın evde artık akşam yemeği yiyemediği dönemler başlar; davetler yağmur gibi yağmaktadır. Bütün Paris'i tanımaktadır ve bu nedenle de kendisine Tout-Paris* lakabı takılmıştır. İyi Fransız dansörlerinin parmakla sayıldığı bir dönemde, çok yetenekli bir dansördür. Yıllarca Avrupa'nın en iyi briç oyuncusu kabul edilir. Kral Edward ve Kral Alfons onunla sık sık briç oynamışlardır.

Yani Dayı'mın kendi dönemindeki tüm güzel kadınları, en azından ilgisini çekenleri, çok yakından tanıdığını tahmin ediyorum. Kazandığı parayı savuruyor, çarçur ediyordu. Gösterişi seviyordu. Kendi atları vardı. 1891 yılında Longchamps'da² yapılan Grand Prix du Printemps'da³ Campéador kazandı.

Cab denilen arabaların sadece İngiltere'de trafiğe çıktığı bir dönemde, dayım bunlardan birini, bir İngiliz arabacıyla birlikte Paris'e getirmişti. 1891 yılında aralarında geçen çok hoş olaylara şahit oldum: İngiliz arabacı henüz Fransız başkentini, dayım ise tek kelime İngilizce bilmiyordu.

İnsanların, dayım Yani hakkında en çok konuşmalarına neden olan olay ise Melba'yla üç yıl boyunca yaşadığı aşk ilişkisiydi. Melba güzelliğiyle olduğu kadar sesiyle de ünlüydü. Aşk ilişkileri sona erdiği zaman, dayımın bütün sermayesi, güzel Avustralyalı primadonnanın göğsünü süsleyen takılara dönüşmüştü.

Fakat dayım aşk konusunda iflah olmuyordu. Bu sefer, dünyalar güzeli Sybil Sanderson'la⁴ ikinci meşhur aşk ilişkisine girdi.

Yani dayım gençlik yıllarında sahip olduğu servete bir daha asla sahip olamadı. Fakat bu durum, onun tastamam elli beş sene Paris'te her zaman lüks bir yaşam sürmesine engel olmamıştır.

* Paris'in sosyetik tipi.

² Paris'ün ünlü hipodromu. (ç.n.)

³ İlkbahar Büyük Ödülü (at yarışı). (ç.n.)

⁴ Hem sesi hem de güzelliğiyle ün salmış Kaliforniyalı soprano. (ç.n.)

Hiçbir zaman hiçbir daveti geri çevirmemiş, asla tiyatro galalarından, büyük at yarışlarından, Londra veya Ascot⁵ eğlencelerinden geri kalmamıştır. Yaz mevsiminde mutlaka bir ayını Deauville'de⁶ geçirir, çok sık olarak da eylül ayında Therapia'ya bize gelirdi.

Kral Konstantino henüz tahtın vârisi olduğu günlerde, ilk kez Paris'e gittiğinde, dayım Yani Nikolopulos kendisine rehberlik yapmış ve sosyal konularda yardımcı olmuştur. O günlerin ardından dayım ateşli bir yurtsever olur. Dayım hiçbir zaman niyetini saklamamıştır. Bu durum daha sonra, siyasi ihtirasları uğruna bazı fanatiklerin dayıma savaş açmasına yol açtı. Yani Dayım kralını inkâr etmek yerine, sık sık gittiği lokal ve derneklerden çekilmeyi tercih etti.

Ne garip şey ama! Gösterişli bir yaşamın zevklerine bu derece değer veren bu insan, sosyetik kariyerinin doruğuna ulaşamadı. Çünkü 1938'de Atina'da, kendisini şeref verecek ayrıcalıklar sadece küçük "Evangelizmos" Kilise'sindeki tabutuna uygulandı.

Paris'teki Büyük Opera'daki ilk gecemi Yani Dayı'ma borçluyum. Faust'u oynuyorlardı. Bu oyunun sanatsal yönü hakkında bana laf düşmez. Daha çocuktum ve değerlendirmem geçerli sayılmaz. Fakat Fransız operasına bu ilk gidişimin bende bıraktığı izlenimleri özetlemeye ve bugün varolan farklılıkları vurgulamaya çalışacağım.

Her şeyden önce Paris Opera Binası o zamanlar dünyanın en iyi operasıydı. Ancak bir temsili önemli kılan şey sadece oyunun icra edilmesi değil, aynı zamanda salonun içinde de neler olduğudur.

Hem perde aralarında, hem de eserin sahnelendiği esnada salon aydınlık kalırdı. Tüm locaların kendi "sahipleri" vardı. Bunlar genellikle eski sahiplerin haklarını çocuklarına miras bıraktıkları localardı. Sadece erkeklerin oturma ayrıcalığına sahip oldukları ilk altı sıradaki koltuklar için de aynı şey geçerliydi.

Locaya giden her hanımefendi, en iyi elbisesini giyer ve en gösterişli takılarını takardı. Beyler frak giyinir, ellerinde silindir şapka, bir çift beyaz eldiven ve bir gece bastonu tutarlardı. Ne koridorlar-

⁵ Londra'nın güneyinde bulunan bir köydür. Burada yapılan Ascot At Yarışları'na İngiliz Kraliyet Ailesi mensupları yakın ilgi gösterirler. Ascot, sadece at yarışı tutkunlarının bir araya gelip dört gün boyunca kumar oynadıkları bir yer değildir. Ascot atların yanı sıra gelenek, giyimde şıklık ve öncülük, sosyal gösteriş, eğlence, şampanya, iyi yemek, lüks, şaşaa ve saygınlık da demektir. Uluslararası bir olaydır. İngiltere'de sosyete de iz bırakınak isteyen herkes mutlaka buradan geçer. (ç.n.)

⁶ Fransa'nın Manş Denizi kıyılarında bulunan, kumarhanesi ve film festivaliyle tanınan bir sayfiye şehri. (ç.n.)

da, ne localarda, ne de kulislerde başka şekilde dolaşmaları imkânsızdı.

Pazartesi, Opera aristokratlara ayrılmış gibiydi. Her locanın sahibi çok tanıdık biriydi ve seyirciler loca sahibine eşlik eden hanımların kıyafetlerini görebilmek için grubun içeri girişini sabırsızlıkla beklerlerdi. Localardaki konuşmalar bir dakika bile durmazdı. Sadece tanıdık bir araya başlayacağı ya da zor bir nota icra edileceği zaman geçici bir suskunluk olurdu. Halk alkışlarında hiç de ölçülü değildi, bu nedenle de çoğu kez şarkıcılar parçalarını tekrarlardı.

Opera'nın sadece eski erkek müdavimleri için bir başka faaliyet alanı da vardı: Foyer de la Danse.⁷ Burası çepeçevre aynalarla kaplı ve bale yapan kızların durduğu büyük bir dans salonuydu. Başoyuncular da soyunma odalarına gitmek için buradan geçerlerdi. Dayım beni Foyer de la Danse'a büyüdüğüm zaman soktu ve kadın erkek sayısız arkadaşlarına beni takdim etti. Dayım sayesinde kulislerdeki hayatı tanıdım.

Dayım sahnenin hemen üzerindeki bir locanın sahibiydi. Sadece iki tane böyle loca vardı. Bunlardan biri Opera müdürüne, diğeri ise dayım Yani Nikolopulos'a aitti. Sahne perdesi indiğinde, loca salondan saklı kalırdı. Böylece, sadece sahnede bulunanlarla serbestçe konuşabilmekle kalmayıp, sahneye çıkıp sanatçılarla yürüyebiliyordun da. Dayım her dansözü, her teknisyeni tanırdı. Bazen oyun başladığında, sohbet sadece locada aramızda değil, sahnede yanımızda duranlarla da devam ederdi. Bu localar artık yok.

Yani Dayım ve annemle birlikte Opera'daki ilk temsilime gittiğimde, dayımın locasında, ilk kez gördüğüm bir kuzinimizle karşılaştım. Çok güzeldi ve o zamanlar bütün Paris ondan bahsediyordu.

Hayatı, bir roman yazarına bitmez tükenmez bir ilham kaynağı olabilirdi. Bu nedenle, hayat hikâyesini anlatmama değeceğine inanıyorum.

Bu kuzinimin ismi evlenmeden önce Hristina Psomadi'ydi ve Marsilya'da doğmuştu. Theofrasto Papadakis'le yaptığı evlilikten sonra Paris'e yerleşmişti.

Hristina uzun boyluydu, sarı saçları, büyük gök mavisi gözleri ve inci gibi dişleriyle küçücük bir ağzı vardı. Burnu biraz kemerliydi fakat vücudu öyle endamlıydı ki, burnu bu bütün içinde kayboluyor-

⁷ Dans fuayesi. (ç.n.)

du. Bir Fransız gazeteci onu Tanrıça Athena'ya benzetmiş ve gazetecinin bu ifadesi Hristina'nın lakabı olarak kalmıştır.

Hristina'nın eşi bankerdi ve başını işinden hiç kaldırmazdı. Sadece Rumlar ve birkaç meslektaşıyla arkadaşlık ederdi. Böylece Hristina, olağanüstü güzelliğine rağmen, Paris'in keşmekeşinde fark edilmeden yaşıyordu.

Bir gün, kiralık arabasıyla Cours-La-Reine'i⁸ çıkarken atlar fırlar, kupa arabası devrilir ve Hristina aniden baygın bir halde kaldırırma düşer. O zamanlar henüz ilk yardım merkezleri yoktur. Kanlar içinde Hristina'yı yerden kaldıran yoldan geçenler, kazanın olduğu yerde bulunan evin kapısını işaret ederler. Bu ev Paris sosyetesinin gözdelelerinden bir Fransız aristokratına aittir. Marki de la Ferronays olarak tanınmaktadır.

Marki yaralıyı evinde ağırlar ve doktor çağırır. Doktor Hristina'nın durumunu ciddi bulur ve kesinkes hareketsiz kalması gerektiğini söyler. Fransız konağındaki bir odayı Hristina'ya tahsis eder.

Hristina iki gün sonra kendine gelir; fakat başka yere taşınması henüz söz konusu değildir. Takriben bir aya yakın bir süre kurtarıcılarının yanında kalır. Kendine gelmeye başlar başlamaz, şahane yüzü, sesinin tatlılığı ve davranışlarındaki nezaket Marki'nin arkadaşları kadar tüm ailesini fetheder.

Bundan sonra çok sıcak bir dostluk Hristina'yla La Ferronays Ailesi'ni birbirine bağlar. La Ferronayslar Hristina'yı görmeye ve onu evlerine davet etmeye hiç son vermezler.

Bir akşamüstü, Hristina onların salonunda İnfanta⁹ Evlalia'yla tanışır. Hristina'ya hayran kalan İnfanta onu hemen kahvaltıya davet eder. Evlalia'nın evinde Hristina Dük d'Aumale¹⁰ ile karşılaşır. Dük d'Aumale İnfanta'nın dayısı ve son Fransız Kralı Louis-Philippe'in en küçük oğludur.

Gençliğinde Cezayir'i ele geçirerek dikkatleri üzerine çekmiş olan Dük d'Aumale, Fransız toplumunda tartışılmaz bir yere sahiptir. Saygın bir kişi olarak kabul edilmektedir, hatta Fransız Akademisi onu üye seçmiştir.

⁸ Paris'te bir cadde ismi. (ç.n.)

⁹ İspanya'da tahta çıkacak kız çocuklarına verilen isim, İspanya Prensesi. (ç.n.)

¹⁰ Aumale Dükü. Aumale, Fransa'nın batı sahilinde Atlantik kıyısında bulunan Normandiya Bölgesi'nin bir şehridir. (ç.n.)

Dük d'Aumale demokratik Fransa'da kral gibi yaşamaktadır. İnsanları, görkemli şatosu Château de Chantilly'e¹¹ sanki XIV. Louis, Versay Sarayı'na davet etmiş gibi kabul etmektedir.

Chantilly'deki en büyük hipodrom kendi mülküdür. Chantilly'de at yarışları yapıldığı zaman, Dük bunları özel bir locadan seyretmektedir.

Halk her zaman mal sahibinin tüm haşmetiyle görünmesini sabırsızlıkla beklemektedir.

Bir yaz Chantilly'deki hipodrom hıncahınç doludur; çünkü o gün yılın en büyük yarışı olan *Derby*¹² koşulacaktır.

Önceden belirlenmiş saatte, kraliyet arabası özel girişte görünür. "Altesin yanında oturma şerefine kimler erişecek acaba?" diye halk kendi kendine sormaktadır.

Araba, arabacıların atların üzerine oturdukları dört atlı bir taşıdır. İçinde dört kişi oturmaktadır. Biri tabii ki Dük d'Aumale'dir. Fakat diğer iki hanımefendi kim olabilir? Hanımefendilerden birini halk tanımakta gecikmez. Dükün yeğeni güzel İnfanta Evlalia'dır. Ancak ikinci hanımefendinin kim olduğunu hiç kimse bilmemektedir.

Birazdan sır çözülmüştür. Madam Papadack¹³ ismi herkesin ağzında dolaşmaktadır. Ertesi günden itibaren Hristina Paris'te tanınmaya başlar. Herkes güzelliğini anlata anlata bitirememektedir.

Ancak, kuzinimizin hikâyesi burada bitmiyor. Artık "tanınmış" biri olmasına rağmen, gazeteler sosyete haberleri köşesinde isminden bahsetmeye bir türlü son vermemektedir. Hristina'nın hayatı aniden değişmiştir.

O karmaşa içinde Hristina aklını ve kalbini kaybettiye de, o kadar da günahkâr değildir...

Chantilly'deki Grand Prix'den birkaç sene sonra, ortalarda hiç görünmeyen kocası ölür. Artık serbest kalan Hristina'nın bundan böyle kendini eğlenceye kaptıracağı düşünülebilir. Ancak Hristina tamamen aksini yapar. Dul kalır kalmaz, vicdan azabı çekmeye başlar. Böylece Tanrı'ya sığınır. Maalesef Ortodoks Kilisesi günahkâr kişilere kucakını açacak kadar organize değildir. Hristina çaresizliği

¹¹ Paris'in 60 kilometre kuzeyindeki Chantilly kasabasında 1560 yılında inşa edilmiş ve yüzyıllar boyunca kraliyet ailesinin av eğlenceleri için kullanılmış olan şato. "Krem Şanti" diye bildiğimiz krema türü, bu kasabadan tüm dünyaya yayılmıştır. (ç.n.)

¹² Üç yaşına gelmiş atların katıldığı yılda bir kez yapılan yarış. Derbi yarışı. (ç.n.)

¹³ Bayan Papadaki. (ç.n.)

içinde Katoliklere sığınır. Tanınmış bir *Père*¹⁴ yolunu kaybetmiş koyunu alır, onu cesaretlendirir, teselli eder ve Tanrı'nın yoluna sokar.

Hristina aşağı yukarı kırk sene daha yaşadı; fakat bu yılları dünyadan elini eteğini çekmiş bir halde geçirdi. Bu yılların, hayatının en mutlu yılları olduğuna eminim.

¹⁴ Rahip. (ç.n.)

İSVİÇRE

Annem Fransız doktorlarına danışmak için Poli'den ayrıldığı zaman, aile doktorumuz ve arkadaşımız Konstantino Stekulis, havası ve kaplıcaları için ona Saint Moritz'i önerdi.

Bugün bütün dünyaca tanınan bu yerin isminden annem bahsettiği zaman Parisliler kendisine:

“Böyle bir yeri kim bulup da ortaya çıkardı” dediler. “Böyle bir yüksekliğe çıkmanıza nasıl izin verelim?”

Annem ısrar ediyordu. Doktorlar yeniden düşündüler. Nihayet kendisine şunları söylediler:

“Madem bu kadar çok istiyorsunuz, o halde deneyin. Fakat, Tanrı aşkına, 1.800 metreye bir seferde çıkmayın. Arada durup mola verin.”

Böylece annem, babam ve ben haziran ayı ortalarında Luzern'e doğru yola çıktık. Misafirperver İsviçre'ye ilk kez gidiyordum. Yaz mevsiminde, yüksek karlı dağları da ilk defa görüyordum.

Luzern'de kaldığımız Hôtel National, sadece yakın gezilerle değil, birbirlerine verdikleri yemekler ve çaylarla da eğlenen seçkin insanlarla doluydu. Büyük otellerin hayatı bugün tamamen değişmiştir. Bu otellerde uzun süre kalan seçkin insanlara artık rastlanmıyor; çünkü böyle çok lüks ve pahalı merkezlere sık sık gelmek için yeterli olanaklara hiç kimse sahip değil.

Fakat o zamanlar böyle bir hayat tarzı henüz zirvedeydi. Buraya gelen yazlıkçılar göllerin etrafında bulunan merkezleri tercih ediyorlardı. Çünkü güzel ve konforlu küçük İsviçre gemileri, daha sonra otomobilin üstlendiği rolü oynuyordu.

Yüksek tepelere gitmeden önce, ilk olarak 800 metre yükseklikte bulunan ve o zamanlar moda olan Bürgenstock'a gittik.

Bürgenstock'ta aile fertlerimizin büyük bir bölümüyle buluştuk. Bunların arasında babamın erkek kardeşi Stefano da vardı. Daha önce de bahsetmiş olduğum gibi, Stefano Amca'mın yetiştirilmesi ni aşırı katı tutumuyla ünlü "Nikokavuras" üstlenmişti.

Stefano bu sert kısıtlamalardan sonra birdenbire tamamen serbestliğe geçti. Bunun sonucunda da sağlığının sarsılması kaçınılmazdı. Ne tedaviler, ne ilaçlar, ne de zavallı karısı tatlı Marika Anagnostaki'nin uyguladığı bakım sonuç verdi.

Stefano üç sene boyunca acı çekti ve sonunda Monte Carlo'da veremden öldü.

Fakat doktorların Stefano'yu Bürgenstock'a göndermeleri ne garip bir fikir. Tam anlamıyla doğru dürüst bir dağ bile olmayan bu aradaki durakta geçirdiğimiz üç hafta içinde, bir gün bile güneş görmedik; hep bulut ve yağmur!

Benim için Bürgenstock hem yeni hem de çok ilgi çekici bir yerdi. Yürüyüşlerimi her zaman sık ağaçlı ormanlarda ve manzarasıyla ünlü gölün üstündeki veya Oberland'ın zirvelerindeki kırık yerlerde yapıyordum.

Bürgenstock'a *funiculaire*'le¹ çıkıyordun. Pencereden baktığımda dünyanın en eski iki dağ demiryolunu görüyordum: biri Righi'ye, diğeri ise Pilato'ya çıkıyordu. Tüm yalvarmalarıma rağmen, annem de, babam da bu iki yerden hiçbirine beni götürmedi.

"Böyle yüksek yerlere ne diye boşa para harcayalım ve yorulalım" diyordu babam. "Sadece sis, soğuk ve yağmur görüyorsun, bundan daha büyük sahtekârlık ve soygun olamaz."

Fakat bir Vosporoslu olarak, göl onu çekiyordu. Bir gün, belki de tek iyilik gördüğümüz gün, babam kayıkla giderken beni beraberinde götürdü. Balık tutmak ve karşı kıyıya geçmek istiyordu.

Yazlık elbiseler ve hasırlarla otelden ayrılıp yola koyulduk. Gölün tam ortasına gelir gelmez, ani bir rüzgâr çıktı. Çarşaf gibi düz sular, aniden kudurmuş dalgalara dönüştü. Rüzgâr bizi Stanstadt'a doğru itiyordu. Oraya sığındık. Bir pastanede fırtınanın dinmesini bekleyerek çay içtik. Fakat fırtına tüm şiddetiyle durmadan artıyordu. Kayıkla geri dönmemiz artık söz konusu değildi. Tek atlı, hafif bir gezinti arabası tuttuk! Fakat gölün garip kıyı şeridi nedeniyle Bürgenstock'a tekrar geri dönmek üç saatimizi aldı.

Temmuz ayı ortalarında bir sabah Saint-Moritz'e doğru yola çıktık. Bugün oraya otomobille birkaç saat içinde gidiyorsun. Fakat

¹ Teleferik. (ç.n.)

eskiden bu seyahat üç tam gün sürüyordu. Önce *funiculaire*'e, sonra gemiye biniyordun ve en sonunda da iki kez tren değiştiriyordun.

İlk geceyi Grisons'un başkenti Coire'da geçirdik.

Ertesi sabah 20.00'da arabayla yola çıktık. Bir *landau*'da annem, babam, Andoni ve ben oturuyorduk. Diğerinde ise, erkek çocuklarıyla Vlastoslar ve bir İngiliz kadın öğretmen.

Yemek ve uyku için çeşitli yerlerde verdiğimiz molalar dahil ilk gün boyunca arabayla seyahat ettik.

Son gün, 2500 metre yükseklikteki Juliers-Pass'tan geçerken kendimizi karların içinde bulduk. Arabadan indik ve kartopu oynadık. Masum ve yusyuvarlak dağ sıçanları, herhangi bir tehlikeyle karşılaştlıkları andaki alışkanlıklarıyla ısıkl çalarak ayaklarımızın altından kaçıyorlardı.

Akşamüstü Saint-Moritz'e vardık ve dönemin en iyi oteli olan Hôtel Victoria'ya yerleştik.

Bugünkü Saint-Moritz dağın yamacına ve köyün etrafına inşa edilmiştir. Fakat 1892'de bu noktada, fakir evler ve hanlar dışında hiçbir şey yoktu.

Oteller vadinin aşağısında, gölün ve kaplıcaların yanında bulunuyordu. Saint-Moritz sadece yaz için inşa edilmişti. Buraya sık sık gelenler, özellikle kaplıcaları için geliyorlardı. Eski bir su tedavi merkeziydi. Küçük bir müzede kilden yapılmış borular ve Romalıların devrine ait küvetler görüyordunuz.

Parisliler için o zaman yabancı olan bu yere gelen insan sayısı az sayılmazdı. Gelenler üç büyük otele dağılıyorlardı. Özellikle İngilizlerle İtalyanlar geliyorlardı. Saint-Moritz İtalyanlara, diğer ülkelerden gelenlere kıyasla çok daha yakındı.

İki prenses ilgi odağı olmuş durumdaydı. Prenseslerin etrafı iki aristokrat grubunca çevrelenmişti. İngilizler yaşlı Teck Düşesi'ni, İtalyanlar ise kızkılık soyadı Bonapart olan Aosta² Düşesi'ni gözetiyorlardı.

Aosta Düşesi görünüşünde ve davranışlarında o kadar moderndi ki, görünümü ebeveynimi şaşırtıyordu. Her gün bisikletle dolaşmaya gidiyordu. O zamanlar kadınların bisiklete binmeleri yaygın olmadığından, bisiklete binen kadınlar erkek gibi giyiniyorlardı. Zo-

² İtalya'nın kuzeydeki en dağlık kesimi olan Valle d'Aosta Bölgesi'nin en önemli şehri. Valle d'Aosta Bölgesi, Mont Blanc gibi Alpelerin dünyaca meşhur ve yüksek tepeleriyle tamamen çevrilidir.

uaves denilen şalvarlarla gezinen bir prenses, hiç de alışlagelmiş bir şey değildi.

Teck Düşesi, Kraliçe Victoria'nın kuziniydi ve onun gibi de kısa boylu ve şişmandı. Kendisine iki oğlu ve kızı Teck Prensesi Mary eşlik ediyordu.

Bir sabah asansörün içinde tanıştık. İngilizler dillerini çok güzel konuştuğumu söylediler. Hiçbir zaman ülkelerine ayak basmama rağmen, dillerini bu derece iyi konuşmamın nasıl olduğunu anlamıyorlardı.

Bir akşamüstü Prenses Mary, bizimle tenis oynayarak dördüncü oyuncu olmayı lütfetti. Lütfetti diyorum, zira bu genç kız daha sonra V. Yeorgio'yla evlenerek Kraliçe Mary oldu.

1914 yılında kendisini tekrar görme fırsatını buldum. Bu ince kız artık ağır ve gri saçlı bir kadındı. Çocukluktaki o tenis partimizi kendisine hatırlatmaya nasıl cesaret edebilirdim?

Eskiden Saint-Moritz'e gitmek için bu kadar çok zahmete katlanıldığı için, orada kalma süreni bütün yaz uzatman gayet doğaldı. Yazlıkçıların büyük bir kısmı burada altı hafta kalıyorlardı; halbuki günümüzde pek çok insan günü birlik gelip gidiyor.

Bahsettiğim bu yaz döneminde yeni bir eğlence, daha doğrusu bir sporla da tanıştım: Uzun yürüyüşler yaparak, sadece ve sadece *rhododendron*³ ve *edelweiss*⁴ gibi bazı ender dağ çiçekleri toplamak için sarp yerlere tırmanmak. Bu çiçekleri bulduğun zaman, muhteşem bir ganimet bulmuş gibi zafer çığlıkları atarak arkadaşlarına gösterirdin.

Ağustos ayında kışlık kıyafetler içinde olmak ve etrafımda kar görmek bana inanılmaz geliyordu. Akşamlarıysa holde yanan şöminenin etrafında toplanıyorduk.

Engadine'in⁵ havasıyla Saint Moritz-Bad'ın⁶ sularının anneme çok faydası dokundu. Seksen metre daha yüksekte küçücük ve çok fakir bir köy vardı. Bu köy zaman içinde gelişerek bugünkü tanınmış Saint-Moritz Dorf oldu. 1892'de oraya turistler için derme çatma bir otel inşa edilmişti.

³ *rhododendron*: Yaprak dökmeyen büyük çiçekli kısa ağaçlar. (ç.n.)

⁴ *edelweiss*: Alplere özgü beyaz çiçek. (ç.n.)

⁵ Başkenti Saint Moritz olan bölge. (ç.n.)

⁶ İsviçre'deki Saint Moritz iki bölgeye ayrılır: Yeni Saint Moritz ve Saint Moritz-Bad. Saint Moritz-Bad şehri yüzyılın başında kaplıcalar merkezi olarak ün salmıştır. (ç.n.)

Bir gün, oranın yerlilerinden biri, kış aylarında bazı İngilizlerin buraya geldiklerinden bahsetti. Bunu duyar duymaz hepimiz şaşır-
dık. İsviçreli'nin sözlerine inanmıyorduk. İngiliz turistlerinin Saint-
Moritz'e hakikaten de kışın geldikleri tespit edildiğinde, yanımızda-
ki hanımefendilerden biri kahkahayı bastı ve şunları söyledi:

"İngilizlerin çılgın olduklarını bilirdim; fakat yazın bile soğuktan
geberdiğimiz bu yere kışın gelmeyi tercih etmeleri, biraz abartılı!"

Yirmi sene sonra İngilizlerin çılgınlığı dünya çapında moda ol-
muştu. Bugün Saint-Moritz kışın kalmak için tercih edilen en tanın-
mış yerdir.

Ayrılışımızın arifesinde, Hôtel Victoria büyük bir balo düzenle-
di. Bu kadar çok prensin varlığı otelimizin bu kutlamasına bir res-
miyet kazandırmıştı.

Annem ve babam, bir istisna yaparak, bu kutlamayı kısa bir süre
için izlememe izin verdiler. Bu ilk balomdu. En yeni denizci kıyafe-
timi giydim ve yaşıtım olan bir İtalyan kızla dans ettim. Kızın ismi
Markella'ydı. Koskocaman kara gözleri vardı, esmerdi ve dudakları
gibi kırınızı olan mercanlardan yapılmış bir kolye takıyordu. Bu kız
ilk aşkım oldu. Beraber ettiğimiz dans ise, sosyetik hayatımda attı-
ğım ilk yanlış adımlardı!

O gece ilk ve son kez "Polonaise"⁷ dansı edildiğini gördüm. Ora-
daki o genel keyfe annem de uydu. Bazı beylerin tekliflerini kabul
ederek dans etti. Dans tabii ki kendisini susattı ve artık iyileşmiş oldu-
ğunu düşünerek, bir bardak soğuk limonata içme cüretini gösterdi.

Bu küçük dikkatsizlik, uzun süreli tedavisi sonucunda kazandığı
sağlığının bir anda mahvolmasına neden oldu. Hastalığının nükset-
mesine rağmen, ertesi gün biz üçümüz, babamın oda hizmetçisi An-
doni'yle tüm küçük valizleri alarak büyük bir *landau*'ya binip Saint-
Moritz'den ayrıldık.

Birinci gece Tarasp'da uyuduk. İkinci gece ise Landeck'e vardık
ve buradan Viyana'ya giden trene bindik.

Amacımız Viyana'dan en kısa yolu kullanarak Poli'ye dönmekti.
Fakat Orta Avrupa'da haftalardır kolera vakaları yaşandığı duyuru-
luyordu. Ödö kopan Hamit, Bulgaristan üzerinden doğrudan baş-
kentine gelenlere beş, Sırbistan ve Selanik üzerinden gelenlere ise
üç günlük karantina zorunluluğu getirmişti.

⁷ XVII. ve XIX. yüzyılları arasında genellikle saray balolarıyla benzeri törenlerin açılışında
yapılan hafif ve yavaş tempolu Polonya'nın en yaygın halk danslarından biri. Polonez dansı.
(ç.n.)

Ahşap barakalardan oluşan geçici Türk kampında, her türlü medeniyetten uzak geçirilecek beş gün bizimkilere tamamen dayanılmaz göründü. Böylece, Selanik'ten Poli'ye yapılacak deniz yolculuğunun doğurabileceği sorunları bile bile, kendilerine sadece üç güne mal olacak güzergâhı tercih ettiler.

Annemle babam Viyana'dan çeşitli ev ve mutfak eşyaları satın aldılar. Sefere çıkar gibi Türk-Sırp sınır bölgesine doğru yola çıktık. Zibevce denilen sınırdaki trenimiz bir Türk köyünde durdu.

Burası küçük ahşap barakalardan oluşan tam anlamıyla bir şehirdi. Bu barakalara yerleşmeden evvel, ilk önce bir doktor kontrolünden, daha sonra ise, hem bizi hem de eşyalarımızı yarın saat kadar tuttukları dezenfekte dumanlarıyla dolu bir odadan geçmemiz gerekiyordu.

Bu etüvden canlı çıktığımızda, Polonyalı, cüsseli bir askeri doktor bize yaklaştı ve bize özel ihtimam göstermesi için Poli'den talimat almış olduğunu bildirdi. Böylece bizi, diğerlerinin yanında sayılabilecek özel, küçücük bir eve götürdü. Burası üç odaya ayrılmıştı ve duvarları "Edirne işi" olarak bilinen kırmızı bir kumaşla kaplanmıştı.

Zibevce'de geçirdiğimiz üç gün benim için büyük bir değişiklikti; çünkü ilk kez yalnız başımıza yemek pişirdik ve evimizin temizliğiyle ilgilendik. Tüm erzakımıza rağmen, köylülerden tavuk ve yumurta satın aldık. Ayrıca babamın Selanikli arkadaşlarından da armağanlar geliyordu.

Zibevce'nin karantina altında bulunan bütün yolcuları, varış tarihlerine ve karantinada kaldıkları günlere göre, üç kısıma ayrılmışlardı.

Babam akşamüstleri, Paşa olan başhekimin eşliğinde, barakaları geziyor ve karşılaştığı tanıdıklarla, tabii ki doğrudan temasa geçmekten kaçınarak konuşuyordu. Bizden sonra gelen biriyle basit bir tokalaşması, karantina süremizin uzamasına neden olacaktı.

Bir akşam bardaktan boşanırcasına yağmur yağmaya başladı. Tarlaları sel aldı. Yağmur dinmiyordu. Sular durmadan yükseliyordu. Yetkililer bazı konutları boşaltmak zorunda kaldılar. Çok şükür evimiz yüksek bir zeminin üzerine inşa edilmişti ve boğulma tehlikesiyle karşı karşıya kalmadık. Fakat sağanağın devam etmesiyle son gecemizde, Nuh'un Gemisi gibi, kendimizi tamamen yapayalnız bulduk. Ertesi sabah, tren istasyonundan bizi ayıran gölü ıslanmadan geçebilmemiz için, Paşa bize bir sal getirdi.

Selanik'te de otelde üç gece geçirdik; zira bizi Poli'ye götürecek hiçbir gemi yoktu. Nihayet Kurcis Şirketi'ne ait eski bir vapura bindik.

Selanik'in o zaman çok belirgin olan Musevi karakteristiğinin bende bıraktığı izlenimi asla unutmayaacağım.

Bu olağanüstü fenomenin vurgulanması gerekiyor; çünkü dünyada milyonlarca Musevi bulunmasına rağmen, yaşadığı yere yaşam koşulları, kıyafetleri ve diliyle İsrail'in bir metropolü görünümü verebilecek güçlü bir Musevi nüfusu barındıran bir yer bulabilmek için bu Makedonya kentine gitmen gerekiyordu.

Birkaç sene sonra şehre getirdiğimiz mükemmel değişiklikten dolayı, özellikle biz Yunanların gurur duyması lazım. Çünkü değişim, Musevilere karşı şiddete başvurulmadan ve en küçük baskı uygulanmadan sağlandı. Böyle kökten sonuçları olan ve tarafımızdan gerçekleştirilen bu şekilde bir davranış, tarihte eşi benzeri olmayan bir olaydır.

Fakat, Selanik Limanı'nı, kirli sokaklarını ve tahtakuruları nedeniyle içimizden hiç kimsenin gözünü bile kırpmadığı en iyi oteli Splendide'i hatırladığım zaman, şehrin hangi gelişiminden bahsedebiliriz ki!

Annemin Saint-Moritz'den hasta ayrıldığından bahsetmiştim. Hepimiz bu yeni rahatsızlığının fazla sürmeyeceğini zannediyorduk. Fakat büyük ihtimalle yol yorgunluğu, annemin durumunu kötüleştirdi. Therapia'ya döndüğümüzde, annem her zamankinden çok daha kötüydü. Doktorlar güçlenmesi için onu Pringipo'ya gönderdiler. Babamın hayatı Therapia ile Pringipo arasında geçiyordu.

Ne yazık ki, Pringipo da anneme yaramadı. Doktorlara daha yakın olmak için Pera'ya indi. Biz ise, 1892 yılının sonbaharında, alışmış olduğumuzdan çok daha erken Therapia'yı terk etmek zorunda kaldık.

O yıllarda, Poli'de sürekli yağan yağmur, çamur ve nem içinde kış geçirmemiş olan biri, yazlık evleri olan insanların, ekim sonunda, Stavrodromi'nin boğucu ve kirli sokaklarına tekrar dönmek için bu evleri nasıl bir umutsuzluk içinde bıraktıklarını anlayamaz.

Tabii ki iki hafta sonra, insanlar evlerin karanlığına, sokakların darlığına ve hepsinden en kötüsü, pislik ve kokulara alışıyorlardı. Fakat, ister yurtdışından ister yazlıktan gel, ilk intiba korkunçtu.

NE SICAK, NE de SOĞUK, ILIK

Zatülcenp hastalığının 1893 Bahar'ındaki kurbanlarından biriyim. Kendimi toparlamam ve güçlenmem için uzun zaman gerekti. Çok acı çektim. Ateşimin çok yüksek olduğu günler sürekli sayıkladım. Sayıklamama neden olan görüntülerin gerçekmiş gibi zihnime kazılmaları çok gariptir. Hasta gözlerimin o zaman gördüklerini, bugün gerçek olaylarmış gibi aynı doğrulukta anlatabilirim.

Hastalığım sırasında, mürebbiyemiz Helen Frazer da yan odada zatürreeden çile çekiyordu. Helen çok dar kafalı bir İskoçyalıydı. Hastalığın en ağır geçtiği dönemde, doktorlar organizmasını biraz konyak veya şampanyayla güçlendirmek istedikleri zaman Helen, köyündeki yaşlı bir doktorla bir Protestan papazın kendisine söylediklerini hatırladığı için, bu “zehirli alkoller”den hiçbirini ağzına koymayı kabul etmedi. Fakat durumu her geçen gün daha da kötüleşiyordu. Kurtulması için, ne şekilde olursa olsun, güçlendirici bir şey içmesi gerekiyordu.

Babamın en iyi şaraplarını bile dudaklarına değdirmeyi kabul etmemekte direndiği için, artık umudunu yitiren doktor bir sabah ona:

“Acaba biraz viski kabul eder miydin?” diye sorar.

“Viski, neden olmasın” diye cevap verir. “Viski bana önerdiğiniz diğer Fransız zehirleri gibi kötü değildir.”

Günümüzde çeşitli viski markaları neredeyse Atina'daki tüm evlerde bulunuyor; hatta yeni neslin kendi içkilerimizi küçümseyerek bu içkilerin müptelası olduğunu büyük bir üzüntüyle görüyorum. Fakat kırk sene önce viski, Poli'de bile hemen hemen hiç bilinmeyen bir içkiydi. Annem bir şişe viski satın alınması için, bir İngiliz dükkânına birini gönderdi ve böylece mürebbiyemiz kurtuldu.

Bütün hastalığım süresince annem, kendi acılarına rağmen, yanımdan bir an olsun ayrılmadı. Akşamları odamdaki kanepeye uzanıyordu. En küçük hareketimde yerinden fırlıyor ve hemen başucu- ma geliyordu.

1893'ün Mayıs'ında, bahar günlerimizi güzel kokulu Pringipo'da geçirirken, zavallı Rumların başına yeni kara bulutlar çöktü. Resmi Devlet'imiz iflas etti.*

Bu insanların yüreğini kaplayan duyguları sadece, umutlarını ve kurtuluşlarını Bağımsız Krallık'a bağlayan Anadolu'da yaşamış Rum kolonileri anlayabilirler. Bütün bir yaşam boyunca, büyük zahmet- lerle kazandıklarının ve tüm milli kurumlarımızın sermayelerinin bir anda yok olmasının verdiği üzüntü dışında, gurur ve cesaret kı- rıcı, utanç verici ve tehlikeli bir duyguydu bu. Mali iflasla birlikte inanç, cesaret, gurur; hepsi boşa gidiyordu.

Babamın bu büyük felaketi öngörmemiş olmasını düşünemiyorum. Fakat ya tepki gösterme yönündeki eksikliğinden ya da kader- cilikten babam hiçbir tedbir almamıştı.

Felaketin patlak vermesinden önce, bir sabah babam Galata'ya giderken aceleyle bizi öptü ve:

“Çocuklarım” dedi, “korkarım ki durumlar kötüleşecek. Eğer bir şey olursa, akşam Stavrodromi'de kalacağım.”

Babam Pringipo'ya üç gün sonra döndü. Akşam geleceğini bil- dirmek için telgraf çektiğinde, annem beni yanına aldı ve iskeleye onu karşılamaya gittik.

Babam görüldüğünde, annem büyük bir heyecanla olanlar hak- kında tüm ayrıntıları bir bir anlatmasını istedi.

“Benden fazla bir şey isteme karıcığım” diyerek cevap verdi. “Sa- na söyleyeceğim sadece tek bir şey var: Gerçek, tahmin edebilece- ğinden üç kat daha kötü.”

Babamın o gece anlattıklarından sonra, annem dinlenmek için çıkmayı tasarladığı seyahatinden söz etmek bile istemiyordu. Fakat babam, anneme iyi gelen tek yerin Saint-Moritz olması nedeniyle, onun tekrar oraya gitmesinde ısrar ediyordu. Tabii kendisi Poli'de kalacaktı. Fakat mademki ben de bütün kış çile çekmiştim, anneme eşlik etmem gerekiyordu.

* Harilao Trikupis Meclis'te, “Maalesef iflas ettik” diye açıkladı. Yurtdışındaki bankalar, Yu- nanistan'da Uluslararası Hesap Denetimi yapılmasını talep etti.

Seyahatimiz Paris'ten başladı. Orada, babamın bir yaz önce evlendirmiş olduğu kuzenlerimiz İkonomuların ilk çocuklarının vaftiz töreninde hazır bulunduk.

Ardından Saint-Moritz'e doğru yola çıktık. Bu arada, aynı bina-
nın içinde kaplıcaları da olan Neues Stalbad isimli yeni bir otelin in-
şa edilmiş olduğunu görüp orada kaldık.

Saint-Moritz'deki ikinci kalışımızda, birinci seferde olduğu gibi,
çok güzel günler geçirdik. Arkadaşlarımızın çoğunu burada yeniden
bulduk.

Saint-Moritz'in ezelden beri, aynı otellere geri dönen kendi fa-
natikleri vardı. Fakat bu sefer, Hôtel Victoria grubunun neredeyse
tamamı yeni otele taşınmıştı. Yalnızca Teck Düşesi tekrar ortaya
çıkmadı; zira Prenses Mary İngiltere'nin sözde veliahtı Clarence
Dükü'yle nişanlanacaktı.

Bu isimden bahsettiğim için, pek çok İngiliz prensinin taşıdığı
bu unvanın büyük ihtimalle aslında bir Yunan unvanı olduğunu
okuruma hatırlatmaya cesaret ediyorum. Çünkü Clarence, bizim
Klarentsa'dan¹ başka bir yer değildi. Klarentsa'nın en son beyi
Flandra'ya² gitmişti. Unvan, erkeklerden bir kadına geçti. Bir ev-
lilik sayesinde, artık boş kalan ve toprak hakimiyetinden yoksun
olan bu unvan, İngiltere Kraliyet Ailesi'nin oldu. Clarence Dükü
nişanlıyken öldü. Prenses, daha sonra Kral V. Yeorgio olan rah-
metlinin ağabeyi York Dükü'yle evlendi.

Bir pazar günü annem beni bir Fransız Kalvinci³ Kilisesi'ne sü-
rükledi. Orada vaaz veren papaz belagatiyle ünlüydü. Yeni inşa edil-
miş kilise, otelimizin birkaç adım ötesinden başlayan ormanın için-
de bulunuyordu. İlk kez bir vaazı Fransızca dinliyor ve ilk kez bir
Kalvinci ayininde bulunuyordum.

Ayin kısmını beğendiğimi söyleyemem; fakat Lozanlı papazın
verdiği vaaz beynime öyle bir kazındı ki, neredeyse elli yıl sonra bu-
gün bile, söylediklerini harfi harfine tekrarlayabilirim.

¹ Ortaçağ'da Mora Yarımadası'nda bulunan bir şehir ve limanı. (ç.n.)

² Belçika'nın Flaman asıllı Katolik nüfusunun yoğun olarak yaşadığı ve halkın Flamanca ko-
nuştugu kuzey bölgelerine verilen isim. Bugün Flanders veya Flandre deniliyor. (ç.n.)

³ Tanrı'yla kul arasına hiçbir otoritenin giremeyeceğini, Hristiyanlığın eski sadeliğine dön-
mesi gerektiğini savunan Calvin tarafından kurulan ve savunulan Protestanlığın bir kolu.
(ç.n.)

Papazın konuşmasında konu aldığı metin “Apokalipsi”den alınmıştı: Elçi Yuhanna Laodikya Kilisesi’ne⁴ hitap ederek şunları söylediler: “Senin yaptıklarını biliyorum. Ne soğuksun, ne sıcak. Keşke ya soğuk ya da sıcak olsaydın. Oysa ne sıcak, ne de soğuksun, ılıksın. Bu yüzden seni kusacağım.”

İsviçreli papaz bu alıntıyı yorumladı ve kayıtsızlıktan daha kötü bir şey olmadığını anlattı: “Nefret daha iyi. Çünkü nefret sevgi varlığının önkoşuludur. Nefret eden insan kalbi, çarpan kalptir ve bir gün ihtirasını sınırsız sevgiye dönüştürmesi ihtimali vardır. Fakat her şeye kayıtsız kalan birinin iç yaşamı yoktur ve kayıtsızlığı, ruhsal ilgisizliğini ve anlamsız bencilliğini ele vermekten başka bir şey değildir.”

İsviçreli papazın konuyu yorumlama şeklinin mi, yoksa duygu ve düşünce dünyamda yankılanan sözlerinin mi beni etkilediğini bilmiyorum.

Bir insanın zevk aldığı bir şeyle kendisini tamamen vermeden ilgilenmesi, benim için kesinlikle kabul edilemez bir davranıştır. İlgi, görüş, ihtiras olmadan duygusuz kalman ve “ilgisiz” unvanıyla övünmen ise, kalbinin taştan yapılmış olduğunu ispatlar. Sadece kayıtsızlardan oluşmuş bir millet yok olmaya mahkûmdur. Benim çabam ve coşkunluğum karşısında, karşımdakinden neredeyse artık genç neslin sembolü olan ezeli “Boş ver ya!” cümlesini duymam, soyumuzun geleceğine ilişkin beni hiçbir şeyden daha fazla korkutmuyor.

Poli’ye dönünce babam işletmesinin zararları* hakkında konuşmuyor; fakat sadece bizi ve Rum halkının geleceğini bu derece düşüncesizce şekillendirenlere karşı kin duyduğunu söylüyordu.

⁴ Laodikya antik kenti, Denizli şehrinin 6 kilometre kuzeyinde bulunan ve bir dönem Denizli’ye adını vermiş (Ladik) Roma antik şehridir. Bugünkü Eskişehir ile Goncalı Köyleri arasındaki tepeler üzerinde kurulmuştur. Laodikya Kilisesi ise bugünkü ismiyle Goncalı Kilisesi’dir. (ç.n.)

* Zarifi Ticarethanesi Yunan Devleti’ne de borç veriyordu. 25/7/1892 sayılı kanunla Yunanistan Banque de Constantinople’tan 16 milyon frank değerinde borç aldı. 25/8/1880 tarihli La Turquie [Türkiye. (ç.n.)] gazetesinde, “Vorgo Zarifi’ye ait olan Banque de Constantinople Yunan Hükümeti’yle 15 milyon franklık kredi anlaşması imzalandı” yazmaktadır.

YİRMİ YEDİNCİ BÖLÜM

BÜYÜK DEPREM

Ertesi sene, 1894 Haziran'ında, annem ve babam Paris'e gittiler. Fakat babam Poli'ye döndü ve kız kardeşim Eleni'yi annemin yanına göndermek istedi. O sırada seyahate çıkan Evgenidis Ailesi, Eleni'yi de beraberlerinde götürdüler. Evgenidisler annem gibi denizden korkmadıkları için "Messageries Maritimes" ile gittiler. Gemileri Marsilya'ya on günde vardı. Pek çok limana uğradı. Her limanda yolcular gemiden iniyor ve çeşitli yerleri ziyaret ediyorlardı. Eski insanlar, bugünkü insanlardan daha az aceleciydiler!

Annem Eleni'yle üçüncü kez Saint-Moritz'e gitti. Orada olduğu sırada, korkunç bir deprem Poli'yi sarstı ve pek çok zararın yanı sıra, büyük antik çarşının da bir bölümünü yıktı.

Galata'da çalışan beyler yollara çıktılar. Çoğu, ceketlerini bile alamadan, vapurlara doluşup gömlekleriyle sayfiye yerlerine vardılar.

En şiddetli sarsıntı 12.30'da, çoğunluğun yemek yediği saatte oldu. Biz de sofradaydık. Sarsıntılar Marınara'ya göre Vosporos'ta daha hafif olmasına rağmen, yemek odasındaki lambamız öyle bir şiddetli sallanmaya başladı ki tavana vuracağını zannettim.

İlk büyük felaket geçtikten sonra, Therapia'nın sahiline çıktık ve korkmuş komşularımızla karşılaştık. Nikolopulos Dedem, kilisemizde böyle afetler yaşandığında okunan ilahileri durmadan okuyordu. Yolun zemini pek çok noktada yarılmıştı.

Depremin merkezi Pringipo'ydu. Oradaki taş evlerin büyük bir bölümü oturulamaz hale geldi. Ahşap evlere hiçbir şey olmadı, sadece evlerin içindeki mobilya ve eşya zarar gördü.

Bu feci deprem hiç beklenmedik bir sonuç ortaya çıkardı. Uluslararası Klinamakson Firması'nın Therapia'da inşa ettiği muhteşem

Summer Palace Hôtel¹ bir sene önce tamamlanmıştı. Fakat kimse-
nin gidip kalmak istememesi nedeniyle otel boş kalmıştı ve firma if-
lasa doğru sürükleniyordu. O zamanlar Poli'nin yazlıkçıları Pringi-
po'yu tercih ediyorlardı.

Kaydedilen ve kaydedilebilecek yeni zararlardan korkan Pringi-
polular toplu halde Vosporos'a taşındılar. Summer Palace Oteli bir-
denbire doldu. Bu zorunlu izdiham, Therapia'nın güzelliklerinden
habersiz olanlara bunları tanıma fırsatını verdi. Böylece Marma-
ra'daki felaket Vosporos'u popüler yaptı ve Summer Palace Birinci
Dünya Savaşı'na kadar halkın ilgisini çekmeye devam etti.

Bu otel tüm faaliyetlerin merkezi, Therapia'nın kalbiydi. Her sa-
bah deniz tesislerine yüzmeye gidiyorduk. Kortlarında tenis oynu-
yor ve bisiklet pistinde kimin ilk önce turu tamamlayacağına dair
yarışlar ediyorduk. Büyüdüğümüz zaman, her Cumartesi gecesi dü-
zenlenen balolarından hiç mi hiç eksik kalmadık.

Summer Palace inşa edildiği zaman, insanların çoğu, özellikle
küçük ve eski oteller başta olmak üzere, Therapia'daki diğer otelle-
re acıyorlardı; çünkü hiç kimsenin artık buralara ayak basmayacağı-
nı düşünüyorlardı. Fakat tam tersi oldu. Summer Palace, Thera-
pia'ya o kadar çok insan çekti ki, daha küçük otellere sadece fazla
para harcamak istemeyenler gidiyorlardı. Böylece bu durum, Sum-
mer Palace Oteli gibi büyük fakat daha ucuz olan ikinci bir otelin
daha inşa edilmesine neden oldu: Hôtel Tokatlian.² Bu yeni otel de
Summer Palace gibi hep doluydu.

1894'ün Sonbahar'ında (hangi nedenden dolayı hatırlamıyo-
rum), Vosporos'ta çok uzun kaldık. Belki de yeni bir deprem korku-
su bizi orada tutuyordu.

Kış bizi Therapia'da yakaladı: Şiddetli yağmurlarla başladı ve
karla son buldu. Fakat bu hava bizim için ne eğlenceydi! Evde şö-
mineler, gaz sobaları ve mangallar yanıyordu.

Erken soğuk, bol balık ve çulluk getirdi. Çullukları evimizin bah-
çesinde vuruyorlardı. Abraham isimli bir Ermeni'ye ait bir arazide
karaca ve yabandomuzu avlıyorlardı. Büyük balıklara gelince, bun-
ları Therapia'nın körfezinde bile yakalıyordun.

Palamut sürülerinin geçişleri benzeri görülmemiş bir durumdu.
Kayıklar Poli'ye öyle bir dolu gidiyorlardı ki, bazen yolda batıyor-
lardı.

¹ Daha sonraki yıllarda bu otel Sümer Palas ismini aldı. (ç.n.)

² Tokatliyan Oteli. (ç.n.)

Abraham'ın arazisi evimizden sadece altı kilometre uzaklıktaydı. Kestane ağaçlarıyla doluydu. Abraham arkadaşları için süreklilik avları düzenlerdi. Maalesef henüz elime tüfek almamıştım, bu nedenle de *battue*'leri³ sadece tabağımda görebiliyordum.

Bir keresinde, Abraham Paşa'nın konağında verdiği bir yemekte arkadaşlarına çeşitli av hayvanlarıyla birlikte ayı ve kirpi de sunduğunu ve bu münânın çok ses getirdiğini hatırlıyorum.

Babamın görme bozukluğu, kırık yerlere karşı sevgisine rağmen, onun avlara katılmasını engelliyordu. Fakat mantar ve kestane toplamamız için, bizi arkadaşının arazisine çok sık götürürdü. Yüklü bir halde eve döndüğümüzde, annem mantarları görünce hep kaygılanır ve onları yememize izin verme konusunda güçlük çıkartırdı. Babam ise ısrar eder ve öfkelenirdi. Bu tartışmalar çok can sıkıcıydı. Annemin tüm itirazlarına karşın, mantarlar bir çırpıda mideye indiriliyordu. Hiçbirimize de bir şey olmadı.

Kestaneler, akşamları etrafında oturduğumuz mangalda pişirilirdi. Bu da bir eğlenceydi. Bazen biz çocuklardan biri dikkat etmez ve kestaneleri yarmadan kor ateşe koyardı. O zaman da patlamalar başlardı. Annem haklı olarak bize çok kızardı.

Fakat, sabahları o nemli havada iş yerine gitmek babamız için büyük bir çileydi. Yoğun sis sık sık vapurların yola çıkmasına izin vermezdi. Babamın akşamları işten eve döndüğü saatte hava kararmış oluyordu. Vapurların henüz elektrikli ışıklandırması yoktu. Babam dönüş yolunda gazete bile okuyamazdı.

Böylece o sonbahar babam, arkadaşları Evgenidis ve Skiliçis'in sahip olduğu, buharlı teknelerden satın almaya karar verdi.

"Mouches"⁴ dediğimiz Vosporos'un bu buharlı tekneleri, başka yerde rastlamadığım türden teknelerdir; çünkü bunlar geniş, rahat ve hızlıdır ancak çok dalgalı denize dayanamaz.

Babam buharlı teknesini "Anemoni" olarak isimlendirdi. Ona sevdiği çiçeğin ismini verdi; fakat bir de denizlaleleri⁵ vardır.

Bu çok arzu ettiği tekneye sahip olduğundan beri, artık babamı hiç kimse tutamıyordu. Hava nasıl olursa olsun Karadeniz'e çıkıyor, Marmara'ya açılıyordu.

³ Sürekli avı. (ç.n.)

⁴ Altı düz, nehirde ya da denizde işleyen küçük gezinti vapuru. Muş. (ç.n.)

⁵ Vücutları bir sapla deniz dibine bağlı veya serbest olabilen beş veya daha fazla kollu, toplu durumda yaşayan derisi dikenlilerden bir canlı sınıfı. (ç.n.)

Bir keresinde çok şiddetli lodos varken Pringipo'ya gidiyordu. Beraberinde genç bir Türk deniz subayı vardı. Babası bakan olduğu için okulu bitirir bitirmez amiralliğe terfi ettirilmişti. Türk denizci şiddetli lodostan korktu ve herhangi bir limanda kendisini indirmelerini istedi. Annem ve babam tek başlarına yollarına devam ettiler. Fakat ne gariptir ki, denizden korkan ve büyük vapurlarla seyahat ettiği zaman bile denize tahammül edemeyen annem, "Anemoni"nin içinde rahat bir şekilde uzanmış, ne rahatsızlık ne de korku hissediyordu.

Yirmi sene boyunca tadını çıkardığımız bu teknemiz, 1914 yılında savaş ganimeti olarak Almanlar tarafından alındı; fakat 1920'de bize iade edildi ve biz de sattık. Geçirdiği tüm fırtınalara ve yaşına rağmen sevgili "Anemoni"miz 1941 yılına kadar hem yaşadı hem de hizmet verdi. Fakat yeni sahibinin direkler ve ikinci bir güverte ekleyerek yaptığı değişiklikler, onu tanınmayacak hale soktu. O süslü kamarası ambar oldu. Sadece ismi aynı kaldı; zaten onu bir gün, Egina'da⁶ (Egina Adası) yolcu ve yük taşıırken isminden tanıdım.

Bir Alman baskınının kurbanı olan "Anemoni" acaba bugün Saronikos Denizi'nin⁷ neresinde uyumaktadır?

⁶ Atina'nın güneyindeki Saronikos Denizi'nde bulunan Egina Adası, Atina'ya çok yakındır. (ç.n.)

⁷ Atiki Bölgesi'nin güneyinde yer alan deniz. (ç.n.)

ABDÜLHAMİT

Pera'ya indiğimiz gün Poli alarındaydı; nedenini bulduk: Sultan senelik hac görevini yerine getirmeye gidecekti. Her sene Ramazan ayının on beşinci günü Sultan, bir sanduka içinde Topkapı Sarayı'nın Hırka-i Saadet Dairesi'nde muhafaza edilen Hz. Muhammed'in hırkasını öpmekle yükümlüydü.

Ramazan, Müslüman takviminin tüm ayları gibi bir ay sürer.

Mümin Türkler, Ramazan ayı boyunca, güneşin doğduğu andan battığı ana kadar yemek yemeye ara verirler. Güneşin battığı anda tüm gece devam eden ziyafet başlar. Türkler Ramazan ayında genellikle sabah uyurlar.

Ramazanın on beşinci günü Hz. Muhammed'in annesinin Peygamber'e hamile kalışı kutlanırdı. O gece, top atıldıktan sonra Sultan, geleneğe göre genç bir kadını yatağına kabul ederdi. Sultanlar, ailenin kadın üyelerinden birine, müstakbel gelini seçmesi ve onu uygun bir şekilde Saray'a yetiştirme görevini vermeyi alışkanlık haline getirmişlerdi. Böyle bir emri alan kişi için bu büyük bir şerefti; çünkü bir şekilde efendisini memnun etme şansına sahipti.

Gerdek gecesinin sabahı Sultan, Hz. Muhammed'in hırkasını öpüp ibadetini yerine getirmek için Poli'yi boydan boya katetmek zorundaydı. Fakat her geçen yıl, Sultan Hamit bu yürüyüşten daha da çok korkuyordu. Kendisini bir nebze olsun güvende hissetmek için, hangi yoldan geçeceğini önceden asla bildirmiyordu.

Yıldız'dan Sarayburnu'na giden her yol ordu tarafından korunuyordu. Akşamdan yollara kum dökülüyordu. Her evde aramalar yapılıyordu. Trafik durduruluyordu. Bölge sakinleri padişahlarını görmek için nereye gidip saklanmaları gerektiğini asla bilemiyorlardı. Bütün gün boyunca nöbetçiler sadece ayakta durmakla kalmayıp, Ramazan olduğu için aç da kalıyorlardı.

Şansımıza, Sultan Tepebaşı'ndan, yani evimizin önünden geçti. O ne manzaraydı öyle. Arabacı, nefes nefese koşan dört atını sürüyordu. Korkudan bembeyaz kesilmiş, endişeli ve sinirli görünen Sultan, sınırsız gücü olan bir hükümdar veya Emir'ül mümin olmanın dışında her şeye benziyordu.

Daha sonraki senelerde Hamit daha da çok korkmaya başladı ve karadan gitmeye son verdi. Buharlı, hızlı bir tekneyle denizden gitmeyi tercih etti.

Şafak vakti Yıldız'dan ayrılıyordu. Dolmabahçe'de iniyor, buradaki görevlilere limandaki trafiği durdurmaları ve kendisine yol açmaları için süre tanıyordu. Her şey hazır olduktan sonra, Hamit aceleyle tekneye biniyor ve küçük savaş uçakları filosu eşliğinde, tekne kazanlarının sağlayabileceği en yüksek hızla, sarayını Bizans'ın en kuzey burnundan ayıran 1,5 millik mesafeyi katediyordu.

Sultan akşamüstü aynı şekilde geri dönüyordu.

Sultan Hamit için onca şey söyleniyor ama hiç kimse onu göremiyordu. Bu nedenle annem ve babamdan bir gün selamlığa gitmeyi talep ettim. Babam, biri bana, diğeri Fransız öğretmenime olmak üzere, iki davetiye ayarladı.

Böylece bir cuma sabahı ikimiz birlikte Yıldız Sarayı'na doğru yola çıktık. "Astro",¹ yani "Yıldız", Hamit'in tahta geçtikten sonra inşa ettiği yeni saraydı. Seleflerinin hepsi deniz kıyısında oturmayı tercih etmişlerdi. Sayısız padişah sarayları denizin üzerinde inşa edilmiştir. Muhteşem ve en çarpıcı noktalarda bulunan bu binalar, Vostok'un sayısız süslerinden bazılarıdır. Padişahın yanı sıra, şehzadelerin, sultanların ve eski padişahların dul eşlerinin de bazen aynı avlu içinde iki, hatta üç ayrı binadan oluşan kendi sarayları vardı. Binaların haddi hesabı yoktu. Hamit'in kuzinlerinden birine ait olan bu saraylardan birine, daha sonra Mebusan Meclisi ve Ayan Meclisi yerleşti.

Fakat Hamit yüreğinde taşıdığı sonsuz endişesiyle, tekne ve kayıkların, Türklere ve yabancılara ait ticaret ve savaş gemilerinin, hiç ara vermeden önünden geçtikleri denize yakın yerlerde kendisini güvende hissetmiyordu.

Böylece, ikametgâhını Poli'nin dışına, her evden uzak bir tepeye taşımaya karar verdi. Bu bölge çok büyüktü. Yaptığı ilk şey, burayı çok yüksek duvarlarla çevrelemek oldu. Arkasından, ikinci bir avlu

¹ Yıldız kelimesinin Yunanca'sı. (ç.n.)

inşa ettirdi ve daha sonra da bir üçüncüsünü. Sarayını tam ortaya koydurdu. Fakat sarayı tek bir binadan ibaret değildi; yollardan, göllerden, ağaçlarla kaplı bir parkın içinde her tarafa yayılmış sayısız köşklere oluşuyordu. Mutfaklar, ahırlar, tavuk çiftlikleri, güvercinlikler, seralar ve saray memurları, hizmetkârları ve işçileri için konutlar vardı. Karılarının özel evleri, yani haremeleri, yazıhaneler, yaver büroları, misafirhaneler ve bir de porselen fabrikası vardı. Hamit son zamanlarında Sèvres² ve Meissen³ ile rekabet etmek istedi.

Bütün bunlar küçük bir şehir oluşturuyordu.

Hamit, Yıldız Sarayı'nın etrafına çok sayıda kışla yaptı. Hükümetin temel politikası "böl ve yönet" olduğundan, bu kışlalarda düzenli askeri alaylar dışında, sıkça isyankâr bir tavır içerisine giren seçkin aşiretlerden birlikler de kalıyordu.

Bu birlikler en iyi kışlalara sahipti. Çok garip ve zengin görünüşlü askeri kıyafetleri vardı; bunlara diğer ordudan çok daha iyi ödeniyordu. Padişah onların gurunun her şekilde okşamak için hiçbir fırsatı kaçırmıyordu. Onların sadakat duygularını harekete geçirerek sadece kendi şahsına karşı değil, soydaşlarına karşı da bağlılıklarını sağladığını düşünüyordu.

Yıldız Sarayı'nı daha da çok tecrit etmek üzere, sarayın etrafında ve artakalan dünyanın dışında meydanlar, bahçeler ve caddeler tasarlandı.

Hamit'in iç taraftaki parkı, bir insanın atla veya arabayla dolaşması için bir hayli büyüktü. Suni göllerinde, kayıklar dışında, Hamit'in emrinde olan küçük bir buharlı vapur da vardı; fakat onun bu vapuru kullanmayı hiç akıl edip etmediği bilinmiyor.

Padişah, Hz. Muhammed'in hırkasını yılda sadece bir kez gidip öpmek zorundaydı. Fakat namaz kılmak için her Cuma camiye gitmesi gerekiyordu.

Hayatındaki tehlikelerden kaçınmak için Yıldız Sarayı'na çekilince, doğal olarak Hamit dua edeceği caminin de yakınında olmasını istedi. Semtinde kendisine bir cami inşa etme görevini Yango Yoanidis Bey isimli bir Rum mimara verdi. Doğal olarak caminin

² Fransa'nın başkenti Paris yakınlarında bulunan Sevr kasabası, porselenleri sayesinde tüm dünyada tanınır.

³ Almanya'nın Dresden şehri yakınlarında bulunan bir kasabadır. Porseleniyle tüm dünyada nam salmıştır.

güzel ve derli toplu olmasını istiyordu. Ama aynı zamanda, çabuk bitmesini ve çok fazla masraflı olmamasını da istiyordu.

Yango Bey caminin kubbesini ahşaptan yaparak efendisini memnun etti. Bir bütün olarak güzeldi. Sultan çok beğendi ve kızlarından birini evlendirdiğinde her defasında, kendisine saraylar inşa etme görevini bu Rum mimara vermeye başladı. Yango Bey'e karşı olan memnuniyetini göstermek için, nişan ve rütbelerin yanı sıra, ona kendi eski kıyafetlerini de veriyordu. Kendisine verdiği parçalar her zaman aynı takım elbiseye ait değildi, desenleri ise genelde alaca bulacaydı. Yango bunları gururla gösterirdi. Kendisine üzerinde yeşil bir pantolon ve kahverengi bir ceketle rastladığımızda:

"Yango, yeni kıyafetini güle güle giyin" diyorduk. "Fakat niçin yine birbirine uymamış?"

Yango gülümser ve kulağımıza sırrını söylerdi:

"Padişah Hazretleri bunları bana bu şekilde verdi, böyle giyinmem gerekiyor."

Yıldız Parkı'nın büyük dış kapısının yeni yapılan cami girişine kadar olan mesafesi 250 metre civarındadır. Her Cuma, Sultan'ın bu mesafeyi katetmesi için, başkentin tüm ordusu savaşa gidecekmiş gibi hazır bulunurdu. Yolları, meydanları ve genel olarak Yıldız'ın çevresindeki tüm açık alanları erkenden tutarlardı. Toplanan kalabalık töreni çok uzaktan izlerdi.

Yıldız'a giden tüm yollar geniş ve bakımlıydı. Poli'nin diğer sokaklarıyla bir tezat oluştururdu. Zeminin yokuş aşağı fakat geniş olması nedeniyle, en yüksek noktalarında bulunduğu zaman, her şeyin ayaklarının altında olduğu harika bir manzaraya sahip olurdun. Ta ilerideki denizi bile görebilirdin.

Saraya doğru bakarken, camiye doğru olan caddenin sağ tarafında sadece bahçeler vardı. Sol tarafta ise büyük bir bina yükselirdi. Sultan, hiçbir yabancıнын kendi özel yerlerine girmemesini tercih ederek büyükelçileri bu binada kabul ederdi. Teşrifatçıyla başkatin yazıhaneleri de buradaydı.

Tepenin en yüksek noktasında inşa edilmiş olan bu binanın yanında, selamlık için davet edilen herkesin yer aldığı bir dizi salon bulunuyordu. Selamlık, her Cuma günü yapılan törendi. Padişah Hazretleri'ni memnun etmek ya da ondan bir şey talep etmek isteyen kordiplomatik mensupları ve yabancılar bu Cuma töreninde, diledikleri kadar, bulunmakla yükümlüydüler. Dünyada eşi benzeri olmayan bu tören o kadar güzel, o kadar gösterişliydi ki, turistlerin

neredeysse hepsi her şeyden önce büyükelçilikten kendisine selamlık* için bir izin temin etmeye çalışırdı.

Büyük Güçlerin büyükelçileri en iyi odada, diğer diplomatlar ise öteki odalarda otururlardı. Daha az önemli kişiler ise, ikinci sınıf odalara giderlerdi.

Poli'ye gemi dolusu turist geldiği zaman, onları bir balkona yerleştirirlerdi. Burada turistler bir ajan ordusu tarafından sürekli gözlenirdi. Ajanlar turistlerin göz merceklelerini ve dürbünlerini alırlar, onları ceketlerini düğmelemeye mecbur ederler ve ellerini ceplerine sokmalarını engellerlerdi.

Harem kadınları da, bu törenin tadını çıkarmak için, kapalı arabalarla gelirler ve cami avlusunda sıralanırlardı. Arabalar burada girişe doğru döner ve atların koşumları çıkarılırdı. Cariyeler, güneşlikleri yarı inmiş pencerelerin önünde, saatlerce beklerlerdi.

Kadınlardan sonra Hamit'in çocukları gelirdi. Çocuklar farklı yaşlardaydılar; bazıları koskocaman erkek, bazıları ise neredeyse bebetkti! Hepsi askeri bir alayın fahri komutanıydı ve her biri kendi alayının başında dururdu. Çok küçük çocuklara zenci hadımlar refakat eder ve atlara binmeleri için çocukları kaldırırlardı. Yüzleri boyanmış ve pudralanmış büyük çocuklar kadınlara benzerlerdi. Arkalarında ise farklı kuvvet birimlerinden askerler sıra sıra dizilirlerdi.

Öğlen saat on ikide, imamın sesi minarenin tepesinden yankılanırdı. Allah'a ve Muhammed'e şükreder ve müminleri namaza çağırırdı.

Aynı anda parkın iki kanatlı kapısını ardına kadar açarlardı. Orada toplanan kalabalıktan bir uğultu yükselir ve Sultan'ın arabası büyük meydana süzülürdü. Pek çok atın çektiği ve etrafında sayısız uşakların, seyislerin ve her cinsten insanların bulunduğu Sultan'ın arabası som altındandı. Arabanın arkasındaki körük kalkıktı. Sultan, bedeni öne eğik şekilde arkada otururdu. Askeri pelerin giyerdi. Çok uzun ve siyah olan sakalı tüm göğsünü kaplardı. Gözleri hiç durmadan sağa sola oynardı. Bakışı deliciydi, hatta ürperticiydi bile diyebilirim.

Karşısında, 1879'da Rusların efsanevi rakibi olan Gazi Osman Paşa otururdu. Hamit bir taraftan onun popülerliğinden korkuyor, diğer taraftan da bunu kendi menfaati için kullanıyordu.

* Sarayda sadece erkeklerin bulunduğu bölümlere *selamlık* deniliyordu. Kadınlara ait olan bölümlereyse *harem* deniliyordu.

Osman Paşa'nın da sakalı Sultan'ınki gibi uzundu; fakat boyama-
dığı için kar gibi beyazdı.

Padişah Hazretleri'nin arabası biraz ilerler ilerlemez, bir subay
işaret verir ve o anda tek beden olmuş kalabalık hep bir ağızdan, tek
yürekle ve tek sesle gülerdi:

“Padişahım* çok yaşa!”

Hamit bezgin bir gülümseme ve asker selamıyla karşılık verirdi.

Kalabalık, aynı temenniyi üç kez tekrarlardı. Her seferinde de
beyaz eldivenli aynı yorgun el havada gidip gelirdi.

Camiye vardığında, Sultan arabadan iner ve içeriye girerdi. Kırk
beş dakika boyunca ortalıkta nispeten bir sükûnet hüküm sürerdi.
Bu arada, resmi erkanın oturduğu yerlere Padişah Hazretleri haber
gönderir, bunun üzerine çeşitli emir subayları gelirlerdi. Hamit ca-
miye girer girmez emir subayları kendisine orada bulunanların lis-
tesini verirlerdi. Sultan da onlara selamlarını iletirdi. Hamit yaban-
cılarının ricalarını yerine getirirken ince eleyip sık dokuyor, tüm so-
nuçları düşünüyor, her şeyi iyice ölçüp tartıyordu; ayrıca her birine
ya onun gururunu okşayacak, ya onu cesaretlendirecek, ya da günün
birinde ondan daha fazlasını beklediğini anlamasını sağlayacak söz-
ler söylemede ustaydı.

Pek çok kez yurtdışından gelen akrabamıza selamlıkta refakat et-
tim. Her seferinde emir subaylarından biri Sultan'ın onları pence-
reden gözlediğini bildiriyordu; saf amca veya dayılarım ise bu söz-
lerle büyüleniyorlardı.

Sultan'ın geri dönüşü, gelişine benzemiyordu. Hamit genelde ta-
şıt değiştirdi. Atların üzerinde arabacıların bulunduğu büyük “ca-
lèche”⁴ yerine, dönüşte arabayı kendisi kullanmayı tercih ederdi. O
zaman ona iki atlı bir araba getirirlerdi. Dizginleri eline alıp hare-
ket ettiği anda bütün subaylar, mabeyinciler, kurmaylar, seyisler ve
uşaklar arkasından koşmaya başlardı. Subayların çoğu yaşlı, şişman
ve yüksek rütbeliydiler. Fakat bu durumları efendilerinin arkasın-
dan dörtlüye gitmelerine engel teşkil etmiyordu. Kalkış kolaydı. Fa-
kat düz yol birden yokuş aşağı oluyordu. Hamit bazen unutup atla-
rı kırbaçlıyordu. Ne var ki, bu davranışı hiç kimseyi korkutmuyor-
du. Yaşlısı, genci herkes, Sultan'ın arkasından koşuyordu. Hepsi son
nefeslerinin bile padişahlarına ait olduğunu göstermeye çalışıyordu.

* Halk Sultan'a “Padişah” derdi.

⁴ *Kaleska*: Dört tekerlekli, hafif, bir tür gezinti arabası. (ç.n.)

İlk bölüm, yani geliş, çok muhteşem ve çok müstesna bir manzara-
raydı. Fakat ikinci bölüm, yani dönüş, tam anlamıyla rezaletti. Tüm
bunlara yabancı olan izleyici için bu kölelik örneğinden daha karak-
teristik bir şey olup olmadığını bilmiyorum; çünkü insana tam ola-
rak barbar Doğu saltanatının bir görüntüsünü veriyordu.

Fakat kölelik konusunda, bayramlardaki el öpmeyle hiçbir şey kı-
yaslanamaz.

Türklerin çok büyük iki Bayram'ı vardır. Biri Ramazan'ın so-
nunda başlar ve şeker dağıtıldığı için Şeker Bayramı olarak isimlen-
dirilir. Diğer Şeker Bayramı'ndan beş hafta sonra kutlanır ve Kur-
ban Bayramı olarak adlandırılır; çünkü her ev bir koyun keser. Sul-
tan kurbanı sözde tek başına sarayın girişinde keser. Zenginler fa-
kirlere kurban etinden dağıtırlar.

Her Bayram'da Sultan, devletin tüm yüksek rütbeli memurları-
nın, el etek öpme şeklinde gerçekleştirilen tebriklerini kabul ederdi.

Bu tören Dolmabahçe Sarayı'nın Taht Salonu'nda⁵ yapıldı. Bu
salonu Sultan Abdülaziz inşa ettirmişti. Dünyada bu salondan daha
büyük bir salonun bulunduğundan emin değilim.

El öpmeye politikacılar ve askerler gelirlerdi. Politikacılar önde
yürürlerdi. Onlar için sahip oldukları mevkinin değil, Sultan'ın ken-
dilerine vermiş olduğu sivil rütbenin önemi vardı. Üniformaları rüt-
belerine göre idi.

Törenin sonunda Müslüman olmayan dini liderler de gelirlerdi.
Tahttan biraz uzakta dururlardı. Ekümenik Rum Ortodoks Patriği,
eskiden edindiğimiz bir ayrıcalığa istinaden, Rumca bir kutlama ko-
nuşması yapardı.

Bu bayramlaşmalardan birinde ben de bulunma şansına sahip ol-
duğum için, bu el öpme törenini anlatmaya çalışacağım. Törene
Fransız öğretmenimin eşliğinde gittim. Bize tam tahtın karşında,
çok iyi bir yer verildi.

Taht, salonun derinliğine doğru yerleştirilmişti. Değerli taşlarla
süslü olan taht altındandı. Sultanlardan biri onu İran'dan ganimet
olarak getirmişti. Bu taht bugün Saray'ın müzesinde bulunuyor.

Avrupalılara "taht" kelimesi yüksek bir şey intibası veriyor; çün-
kü taht, ruhumuzda sahibini yüceltme amacına sahiptir. Fakat Do-
ğu anlayışına göre, karşısında duranlar ne kadar küçük düşerse efen-
di o kadar çok yüceliyordu. Bundan hareketle, gelenlerin efendile-

⁵ Muayede Salonu, Bayramlaşma Salonu. (ç.n.)

rinin önünde daha da çok eğilmek zorunda kalmaları için, tahtın alçak olmasını tercih ediyorlardı.

Salona ilk olarak maiyetiyle birlikte Sultan girdi ve tahtına oturdu. Yine o çok sevdiği gri pelerinin giymişti ve bu nedenle de üniformasının ayrıntıları görünmüyordu. Tahtın kolçağından işlenmiş bir bant sarkıyordu. Bunun, Sultan'ın kemeri, daha doğrusu "tahtının saçağı" olduğunu söylüyorlardı. Bu kemer etek öpmekte kullanılıyordu. Sultan'a yaklaşan insan sayısı çok azdı. Hemen hemen herkes iki yaverin tuttuğu ve tahtla hiçbir irtibatı olmayan taht saçağıyla yetiniyordu! Memurlar, dudaklarında zehir olabileceği ihtimalinden hareketle sadece bu saçağı öpme hakkına sahiptiler!

Temennilerini ilk sunanlar Padişah Hazretleri'nin akrabalarıydı. Fakat veliahtla sözde veliaht istenmeyen kişilerdi. Sultan onları bu yükümlülükten kurtarmıştı. Hamit, çocuklarını, kardeşlerini, yeğenlerini, kuzenlerini ve diğer akrabalarını görünce ayağa kalktı, birkaç adım ilerledi ve onları öptü. Şehzadeler elini öptüler. Fakat hiçbirinin yüzünde sevgi veya mutluluk ifadesi görmüyordun. Sanki korku ve endişe vardı.

Akrabaların ardından içeriye Baş Vezir girdi. Hamit ayağa kalktı, öpüşme faslı tekrarlandı; fakat bu öpüşme sadece nazik bir selamlaşmadan öte bir şey değildi. Dudakları Sadrazam'ın yüzüne bile değmedi. Sultan iki kelime söyledi ve Vezir huzurundan ayrıldı.

Sonra Şeyhülislam geldi. O, Müslümanların dini lideridir. Papa gibi bembeyaz giyinmişti. Sultan ondan korkuyordu. Tahta yaklaşanların arasında, bana kişilik sahibi ve sakın görünen tek kişi Şeyhülislam'dı. Sultan saygı gösterisinde bulunmaya çalıştıysa da bu çabası samimiyetten tamamen uzaktı.

Daha sonra, unvanı "Şerif" olan Hz. Muhammed'in halefi içeri girdi. Onun kıyafeti yeşildi. Başında hasırdan örülmüş bir başlık vardı. Şerif'i tanıyordum çünkü Therapia'ya yakın oturuyordu ve üç odalı yeşil evinde ona çok sık rastlıyorduk. Hamit, Şerif'e nispeten daha saygılı davrandı; ona doğru iki adım attı ve hatta onu öpmeden önce eğildi.

Şerif ayrılınca Sultan tahtına iyice kuruldu ve bir daha ne konuştu, ne sallandı, ne de birine gülümsedi. Zaten hiç kimse de ona yaklaşmadı. Nazırlar bile taht saçağını öpmekle yetindi.

Sonra, bir buçuk saat süren memurların resmi geçidi başladı. Memurlar dalgalar halinde ama disiplinli ve düzenli dalgalarla, içeri giriyorlardı. Muayede Salonu'nun on kapısı vardı. Her dalga özel

bir kapıya sahipti ve kendisine yolu gösteren dar ve uzun halılardan oluşan çizgileri takip ediyordu.

Her bir memur diğer memuru sıkı sıkıya takip ettiği ve siyah üniformaları altın işlemeleri ve kemerleriyle tıpatıp aynı olduğu için her dalga, dalga niteliğini kaybetmeden, durmadan uzayan bir şerit görünümü alıyordu. Dalgalar, dalga niteliğini hiç kaybetmiyordu; çünkü bu insanlar hiç ara vermeden öne eğilerek ilerliyorlar ve bu hareketleri denizin dalgalarını andırıyordu.

Öne atılan her adımda temennalar daha da derinleşiyordu. Tam tahtın karşına geçtiklerinde, başları öyle çok öne eğiliyordu ki, taht saçağının yanı sıra halıyı da öpeceklerini zannediyordun.

Hiçbiri uzaktan da olsa, bakışını Sultan'a doğru kaydırmaya cesaret edemiyordu. Bu odaya girdikleri andan itibaren, Türk Devleti'nin bütün memurları, siyasetçiler, askerler, yaşlılar ve gençler vücutları ne kadar esnekse o kadar öne eğiliyorlardı. Daha yaşlı olanlar genelde daha esnek bir şekilde eğilenlerdi; belki de daha fazla egzersiz yapmış oldukları ve daha çok tecrübeye sahip oldukları için.

Bakışları, Minos⁶ labirentinde Ariadni'nin⁷ yumağı gibi kendilerine hangi yolu takip edeceklerini gösteren dar ve uzun halılara çevilenmişti. Sol ellerini sımsıkı bir şekilde midelerinin üzerine koymuşlardı. Sağ ellerini ise, hiç durmadan, öne doğru eğildikten sonra doğrulurken başlarına götürerek Türk selamını vermek için kullanıyorlardı. En kusursuz eğilmenin kendilerine Sultan'ın herhangi bir teveccühünü kazandırabileceği umuduyla, hiç kimsenin daha fazla eğilmekten başka bir şey düşünmediği besbelliydi.

Tahta doğru gidenler, öne doğru yürüyorlardı. Fakat etek öpme faslı tamamlandıktan sonra geri çekilme, sırtları çıkışa doğru dönmüş olarak gerçekleşiyordu. Bu koşullar altında, bu geri çekilme işi çok ince bir işti; zira her ne kadar halılar yolu gösterse de, arkada gözlerin yoktu ve başka birinin üzerine düşme tehlikesiyle karşı karşıyadın. Halılar kapıdan kapıya "V" şeklinde yerleştirilmişti; fakat "V" şeklinin bacakları en yakın kapıları tahtla birleştiren halılardan daha açıktı.

⁶ Minos, Yunan mitolojisinde tanrıların tanrısı Zeus'un oğlu, kötülüğü ve gaddarlığıyla ün salmış Girit Kralı'dır. Dünyadaki ilk labirent Kral Minos tarafından yaptırılmıştır. (ç.n.)

⁷ Ariadne: Eski Yunan mitolojisinde, Girit Kralı Minos'un kızıdır. Efsaneye göre, Atina Kralı Theseus'a aşık olmuş ve onun boğayla insan karışımı bir hayvan olan Minotaur'u öldürmesinden sonra, ona labirentten çıkmasını sağlayan yün yumağını vermiştir.

Rütbeliler sırayı, kapıları, halıları ve her birinin içeri giriş anını ayarlıyorlardı. Bazen genç bir delikanlının, hiçbir mevki olmadan, yaşlı memurlardan önce girdiğini görüyordun. Bu genç, güçlü bir haminin sayesinde, başkalarından önce içeri girmesini sağlayan yüksek bir sivil rütbeye sahip oluyordu.

Sivil rütbelileri memur bile olmayan fakat doktor, bilim adamı, tüccar olan insanlar izliyorlardı. Bunların çoğunluğu soydaşlarımızdı. Öyle kibirli ve züppeydiler ki, kendi egolarını tatmin etmek için sık sık Patrik'i sıkboğaz ediyorlar, Patrik de girişimlerde bulunmak zorunda kalıyordu.

Patriğimizin ciddi milli sorunlara ilişkin Sultan'a arz ettiği taleplerle birlikte ihtiraslı soydaşlarımız için nişan veya rütbe talep ettiği de olmuştur. Her ikisini bir arada istemek çok isabetsiz bir hareketti; çünkü Sultan öncelikle ciddi talepleri karşılamaktansa, kendisine hiçbir şeye mal olmayan taleplere rıza gösteriyordu.

Böylece bir tüccar yüzbaşı, bir avukat albay, bir banker tümgeneral oluyordu. Arkadaşım Mimar Yango Yoannidis Bey, protokolda kendisine korgenerale eşit bir yer sağlayan "Paşa" rütbesini aldı!!!

ALTIN ÇAĞ

Konstantinopolililer için 1895 yılı elverişli koşullar sağladı; çünkü Galata'da çok iş vardı ve halk para kazanıyordu. Güney Afrika'da bu kadar çok altın ocağının keşfedilmesi yeni bir durum yaratmıştı; bol para, gittikçe artan yeni firmalar, alabildiğine iyimserlik. Aslında halk haksız da değildi. Yeni firmaların temel olarak altın işlemleri ve çok miktarda altın olması, bu yeni firmalara niye güven duygusu vermesin?

Maalesef her yerde olduğu gibi burada da aynı şey oldu. Bilindiği üzere, açgözlülük hayal gücünü şişirir ve insanlar, antik dönemdeki Midas¹ gibi, dokundukları her şeyin altına dönüşeceğini zannederler. Bu yaklaşımdan istifade eden bilinçsiz işadamları yeni firmalar kurdular. Fakat bunların altını bırakın, hisse senetleri bile yoktu.

Kolayca para kazanılacağına dair inanç, iyimserlik ve bu yöndeki eğilim yok edilemez bir duyguydu. İyi veya kötü, insanlar durmadan her çeşit kağıdı satın alıyorlardı ve sadece satın aldıkları için bunların değerleri de durmadan yükseliyordu.

Tabii ki bu faaliyet Poli'den başlamadı. Büyük merkezlerde oluştu. Fakat doğuştan vurguncu olan Anadolulu, kendisine önerilen her şeye düşüncesizce saldırdı.

Galata'nın ekonomik faaliyetlerini Osmanlı Bankası düzenliyordu. Bankanın Genel Müdürü Vincent isminde genç bir İngiliz'di.

Bu insan meslek hayatına Kıbrıs'ta, İngilizlerin bir memuru olarak başlamıştı. En büyük niteliği olağanüstü güzelliğiydi. Bir ekono-

¹ Altını çok seven Frigya Kralı Midas, Tanrılar tarafından "dokunduğu her şeyin altına dönüşmesiyle" cezalandırılır. Önceleri çok mutlu olan Midas, dokunduğu her şeyin altında dönüşmesi nedeniyle aç kalır ve en kötüsü de, çok sevdiği kızına sarıldığında, onun güzel bir altın külçesine dönüşmesini seyreder. (ç.n.)

mist için bu ayrıntının pek fazla dikkate alınmaması gerekirdi. Fakat bu nitelik, Vincent için her şey olmuştu. Erkeksi güzelliği İngiltere'nin en güzel kadını Lady Helen'le evlenmesini sağlamıştı. Bu eşsiz çift herkesin gözlerini kamaştırıyordu. Vincent bilge biri olarak kabul edildi. Poli'ye gelir gelmez hemen mali diktatör tavrı aldı.

Bütün bunlar yetmiyormuş gibi, bankanın müdürleri için özel evler inşa etti, yat satın aldı. Gittiği her yerde para saçıyor, hareketlilik ve zenginlik yaratıyordu. Eğlence düşkünleri ve maceraperestler peşinden ayrılmazdı.

Türkiye'nin gizli zenginliklerinden faydalanmak arzusuyla, Poli'de de şirketler kurmaya başladı. İngiliz sistemine göre, bu şirketlerden çoğunun, yatırılmış hisse senetleri yoktu. Ön hazırlık yapılmadan ve çılgınca kurulan şirketlerden biri de, Pringipo'daki Hristos Manastırı'nın bulunduğu alanın üzerine inşa ettirmeyi planladıkları, dünyanın en büyük *Palaces*'larına² eşdeğer nitelikte olan ve bitirilemeyen oteldi.

Poli'ye sürekli yeni insanlar geliyordu. Pera'daki ve sayfiye yerlerindeki hayat hiç sonu gelmeyen bir eğlence olup çıktı. Ne balolar verildi. Vincent'in evinde düzenlenen bir kıyafet balosunda konukların üzerindeki giysiler neredeyse bir servet değerindeydi.

Aynı kış, babam da güzel bir balo verdi. Baloyu izlemenin bir yolunu buldum; ama davetlilerle birlikte resmi olarak değil, bir pence-
renin arkasından. İlk *quadrilles* dansını annem Yunanistan Büyükelçisi Nikolao Mavrokordatos'la yaptı; babam ise Hollanda Sefiresi Madam van Tets'le.

Annem ve babam arkadaşlarını bu baloya davet ettiklerinde, düşünmedikleri bir husus vardı: *cotillion*. Fakat babamın aklına nereden estiyse, işyerinden arayıp anneme o gece *cotillion* düzenlemek istediğini bildirdi. Annemin deli gibi evden çıktığını ve bastonlar, şemsiyeler, şapkalar, Türk broşları, bol bol tül ve kurdele gibi bir sürü ıvr zıvır satın almak için dükkânları dolaştığını hatırlıyorum. Kızlardan oluşan bir ekip, annemin talimatları doğrultusunda, bütün bir akşamüstünü rozetler, fiyonklar, eşarplar, kravatlar vs. yaparak geçirdi. Bunlara çiçekler de eklendi. Çocuk gözlerim bu eğlencenin zenginliği, çeşitliliği ve keyfiyle kamaştı.

Bu arada, danslarımızı ve *cotillion*'umuzu dönemin en büyük iki uzmanının yönettiğini belirtmem gerekiyor. Yani başarı onlara aittir.

² Lüks otel. (ç.n.)

Bu uzmanlardan biri Yorgo Baltacis, diğeri ise Dük de Morný'du. III. Napolyon ile akrabalığı sayesinde Fransız tarihinde rol oynayan Dük de Morný'nin babası hakkında pek çok kitap yazılmıştır. Fakat oğluyla kimse ilgilenmedi; çünkü o babasından sadece eğlenme ve harcama sanatını miras almıştı. Zengin olma umudu Dük de Morný'yi de Poli'ye getirdi. Fakat bu eşsiz dansör ve hoşsohbet insan para kazanmasını bile bilmiyordu.

Dük de Morný balomuzdan sonra tifoya yakalanarak hastalandı ve ölmesine ramak kaldı. Ona sempati duyan annem, hastalığı boyunca ona baktı. Annem bana, Morný'nin İspanyol akrabalarının gelip de, doktorlardan gizli olarak, hap gibi sarılmış basılı dualar, azizlerin naaşlarından elde edilmiş ve suda erimiş tozlar (!) gibi en saçma sapan kocakarı ilaçlarını Morný'nin ağzına koyduklarında yatağının çevresinde gelişen trajikomik olayları anlatırdı.

Tüm bunlara rağmen, Morný iyileşti. Mayıs ayına doğru eğlence düşkünü grup Yalova'ya gitti. Yalova Pringipo'dan bir buçuk saat mesafede, Marmara'nın Asya yakasında yer alan bir kaplıca kentidir. Sularının, romatizma hastalığını mucizevi bir şekilde iyileştirdiğine inanılır. Bugün Yalova, çok büyük bir sayfiye merkezi olarak gelişmiştir. Fakat o zamanlar eski bir köydü, hamamlarıysa ilkeldi. Pek çok mermer hamam Bizans dönemine aitti. Bunların içinde Theodora'nın Hamamı³ adıyla tanınanı çok büyük ve güzeldi.

Babam, 1895 yılının baharında, Yalova'ya giden arkadaşlarına katılmak için bizleri Pringipo'da yalnız bıraktı.

Bir pazar sabahı annemle birlikte onu görmek için Yalova'ya gittik.

Babam dış görünüşüne asla önem vermez, annem ise bu ilgisizliğinden dolayı sinirlenirdi.

Kaplıca kentine seyahat ederken, annem "Anemoni"nin içinde bana:

"Kim bilir babanı ne halde bulacağız" diyordu.

Yalova'ya vardığımızda, annem babamın görünüşünden ürktü. Genelde küçük ve ince olan sakalı uzamıştı ve rahip sakalına benziyordu.

³ Yunanca'da ismi "Tanrı'nın armağanı" anlamına gelen İmparatoriçe Theodora, Bizans İmparatoru I. Jüstinyen'in eşidir. "Theodora'nın Hamamı" bugün Eski Kaplıca olarak bilinir. Çekirge semtinde bulunan, Bursa'nın en eski ve en büyük tesisi olan ve Kervansaray Otelinde hizmet veren Eski Kaplıca'ya İmparatoriçe Theodora'nın 525 yılında 4000 kişilik bir grupla geldiği bilinir. (ç.n.)

Babam bizi gördüğüne sevindi. Bize bir sürü şey soruyor ve Yalova'da ne kadar güzel vakit geçirdiğini anlatıyordu. Fakat annem gözlerini babamın sakalından bir türlü alamıyordu ve durmadan:

“Ah, Leonidacığım, bu halinle sana bakamıyorum” diyordu.

Babam gülüyordu:

“Burada berber olmadığına göre, ne yapmamı istiyorsun?”

“En azından yanımda bir makas olsaydı” diye cevap verdi annem.

Ne mucizenin nasıl olduğunu, ne de bizi kimin işittiğini hatırlıyorum. Fakat biri bize:

“Makas mı istiyorsunuz?” diye sordu. “İşte, buyurun alın.”

“Öyleyse karıcığım” dedi babam, “mademki bu halimle bana bakamıyorsun, o halde sen beni tıraş et. İşte, hiçbir şeyin eksik değil.”

“Leonida, gel, otele gidelim.”

“Hayır, Frosocuğum, böyle bir günde kapalı yere gidip kendimi içeri kapatamam.”

Annemin yüreğini büyük bir çaresizlik kapladı. Fakat sakalının görünüşü tahammül edilemez olduğundan:

“Becermeye çalışacağım” dedi.

Allah'tan orada pek çok arkadaş vardı. Onlardan biri:

“Ben size yardım ederim” dedi.

Babam açık havada bir ağacın altına oturdu ve tıraş başladı. Ancak bu iş çok zordu ve annem eziyet çekiyordu.

Birdenbire Morny ortaya çıktı.

“Bana bırakın, Bayan Zarifi” dedi, “beni yalnız bırakın. Kocanızı moda dergisine hazırlar gibi tıraş edeceğime dair söz veriyorum.”

Göründüğü kadarıyla Morny, Figaro'nun⁴ tüm maharetine sahipti. Üç veya dört makas hareketiyle babamın yüzü her zamanki halini aldı.

Akşam annem eve içi rahatlamış döndü.

Bu önemsiz olaydan niçin bahsediyorum? Neden? Ben de bilmiyorum. Sanıyorum ki kendiliğinden oldu. Bu olay zihnimde o derece derin bir iz bırakmıştır ki, gözlerimi kapatıp aynı sahneyi defalarca görmem işten bile değil: Annemin endişeli yüzü, babamın ilahi sakinliği, doğuştan berber olan dükün gururlu gülümseyişi ve bu açık hava güzellik enstitüsünü gölgeleyen asırlık çınar ağacı.

⁴ Fransız oyun yazarı Beaumarchais'nin “Sevil Berberi” adlı oyununda yarattığı karakter. (ç.n.)

THERAPİA'DA HAYAT

Vosporos'taki bütün evler 1895 yılının yazında kiralandı, hatta en eskileri bile. Otellerde oda bulman imkânsızdı. Bütün insanlar para harcıyor ve eğleniyordu. Türkiye bir umut kapısı olarak görüldüğünden, her gün yurtdışından yeni insanlar geliyordu.

Therapia Koyu, buharlı teknelerin sirenlerinden, yatların gürültüsünden aralıksız uğulduyordu.

Her yazlıkçı, kayık, araba veya at kiralamıştı. Çocuk yaşına ve sadece yaptığım sporlara odaklanmış olmama rağmen, o sene yaşadığımız hareketliliği unutmayacağım.

Üstelik hiçbir zaman bu kadar çok akrabayı evimizde konuk etmemiştik. Amcam Perikli Zarifi ve karısı Fani iki çocukları ve onların kadın öğretmenleriyle, halam Tereza ve kocası Andoni Vlastos iki erkek çocukları ve onların erkek öğretmenleriyle bizdeydiler. Dahası, halam Sofia Negroponti ve kadın öğretmeniyle kızı Eleni ve Summer Oteli'nde kalmalarına rağmen her gün bizde yemek yiyen İkonomu çifti de...

Yerden tasarruf etmek için, iki erkek kardeşim ve Vlastos'un erkek çocukları köşke çıktılar. Fakat sofrada, dışarıdan hiçbir misafir olmadan, yirmi üç kişiydik. Ancak bize uğrayan o kadar çok tanıdık vardı ki, sofradakilerin sayısı kolayca otuz kişiye ulaşıyordu. Hizmetçiler nasıl başa çıkıyorlardı? Annem nasıl idare ediyordu? Benim de bir evim ve ailem olduğu için bu soruyu bugün soruyorum. O günlerde kayıtsızca yemek yiyor ve gülüyordum. Bu tür düşünceler aklımdan bile geçmiyordu.

Büyük bir Çin gongu günde dört sefer çalıyordu. Sabah saat 08.00'da, öğlen 12.00'da, akşamüstü 16.00'da ve akşam tekrar 20.00'da. Daima dakik olmamız gerekiyordu; çünkü babamın aksine, Perikli Amcam azarlamaya her zaman hazırды.

Babam sadece sabahları “Anemoni”nin hareket saatini bir saniye olsun geçirmemizi hoş görmezdi. Fakat yine de bir şey söylemez ve kimseyi azarlamazdı. Kaptan saat tam 08.30’da yola çıkma talimat almıştı. Kim saatinde gelmezse, sahilde kalıyordu.

Buharlı tekneye çok kişi sığıyordu. Üşüyenler kamaraya iniyorlardı. Diğerleri rahat koltuklara uzanıyorlardı. Bazıları kitap okuyor, bazıları ise tavla oynuyordu.

Akşamüstü Tophane’den* kalkış saati 17.00 olarak belirlenmişti. Bütün dostlar memnuniyetle buyur ediliyorlardı. Tayfalar bize çay servisi yapıyorlardı.

“Anemoni”nin, mahallemizdeki dostlarımızdan oluşan, kendi düzenli müşterileri vardı. Bunların çoğu sürekli olarak “Anemoni”ye hediyeler alıyorlardı. Bu nedenle de buharlı tekneimiz tabaklar, bardaklar, çatal kaşık takımları, saatler, yastıklar, sigara tabakaları vs. ile bir teknede ihtiyaç duyulan başka bir sürü şeye sahipti.

“Anemoni”deki tabaklar ve bardaklar Yunan bayrakları ve anemonlarla süslenmişti.

Mürettebat beş erkekten oluşuyordu. Babam bunlardan birinin aynı zamanda balıkçı olmasına dikkat ederdi. Ancak hepsinin levent olmasını isterdi. Babam kadar güzelliğe bu kadar çok önem veren başka bir insan hiç görmedim. Aklında her zaman ırkımızın güzelleşmesi vardı. Bir keresinde evlenmek isteyen iki gence sağdıç olmayı reddetti; çünkü her ikisi de çok çirkindi...

“Böyle bir ilişkinin kurulmasında benim de katkım olsun istemiyorum” diyordu, “çünkü antik Sparta’da¹ (Sparta) eğer böyle bir şey olsaydı, beni de onlarla birlikte Keada’ya² atacaklarını biliyordum.

Amcam Perikli ile babam Leonida arasında büyük fark vardı. Amcamın hayatı zorlaştırma eğilimi vardı, babamın ise basitleştirme. Amcam daha cömert, babamdan daha fazla para harcayan biriydi; fakat söylenirdi, kızardı ve tüm iyiliğine rağmen, onu nasıl memnun edeceğini bilemezdi. Öyle zannediyorum ki kendisi de tam olarak ne istediğini bilmiyordu.

* Tophane Rıhtımı, adını aldığı semtiyle Galata’ya komşuydu.

¹ Sparta Devleti, Yunanistan’ın Mora Yarınadası’nda bulunan Yunan şehir devletiydi. Şehir devletleri arasında askeri açıdan en güçlü olanıydı. (ç.n.)

² Eski Spartalıların savaş esirlerini ve daha sonra da özüllü çocukları attıkları Sparta şehri yakınlarındaki uçurum. (ç.n.)

Babam en küçük şeyle ve herkesle eğlenirdi. Amcam daha zor tatmin olurdu. Babam, karşısındaki kişide de aynı samimiyeti bulacağından emin bir şekilde, düşündüğünü söylerdi.

Karakterleri farklı olmasına rağmen, babam ve amcam birbirlerini taparcasına severler ve her zaman bir araya gelmeye çalışırlardı. Fakat bir araya geldikleri andan itibaren de tartışma başlardı.

Hiçbir konuda uzlaşmaya varamazlardı. Bir keresinde, şimdi anlatacağım şu sahneye şahit oldum.

Bitmek bilmeyen bir ağız dalaşından sonra, babam pilav, amcam ise makarna ısmarladı. Ancak garson kendilerine servis yaparken fikir değiştirmişlerdi. Babam makarnayı, amcam ise pilavı yedi!

Amcam aşırı derecede hediye vermeyi severdi. Olur da birini unuturum korkusuyla, hediyeleri iki misli fazla alır, sonra da artanları ne yapacağını bilemezdi. Aynı şey tiyatrodaki da olurdu; davet ettiği üç arkadaşı için altı bilet alırdı.

Akşamları bütün mahalle bizim evde toplanırdı. Kadınlar gece kıyafeti, erkekler ve gençler ise smokin giyerlerdi; tabii ki gençlerden smokini olanlar.

En alışlagelmiş eğlencelerimizden biri, sabah hazırladığımız ve akşam büyüklerin önünde oynadığımız *charade*³ idi.

Dayım Dimitri Nikolopoulos güfte ve şarkılarda eşsizdi. Her gece, gün içinde hazırlamış olduğu yeni bir şarkıyı bize söylerdi.

Vosporos'un en güzel manzaralarından biri, her yaz Sultan'ın tahta çıkışının yıldönümünde yapılan ışıktandırmaydı.

Poli'de oturan herkes, hükümdarına karşı olan sadakatini göstermek için tüm gücünü ortaya koyardı.

Fakat insanların kandil ve mumlardan başka bir şeye sahip olmadıkları bir dönemde, güzel bir görüntü ortaya çıkarmayı başarmak hem çok zor, hem de çok masraflıydı. Büyük evlerin sahipleri, evlerine uygun iskeleler yaparlar ve bunları denizin önüne kurarlardı. Bu ahşap iskelelere, içinde mum veya yağ bulunan renkli fenerler asılırdı. Bu kutlamaya layık ve paşalara, özellikle de hükümdar ailesinin mensuplarına ait o koskocaman evlerin boyutlarına eşdeğer bir görüntü oluşturmak için, binlerce fenerin yakılması gerekiyordu.

İki sözde veliahtın evleri, kendilerini saraylarında kapalı tutan kişinin sayesinde, özellikle ışıktandırmalarındaki görkemle hemen fark ediliyordu.

³ Sessiz sinema oyunu. (ç.n.)

Büyükelçilikler ve yabancılar da Türkler gibi binalarını aydınlatmak zorundaydı. Babamın kendi iskeleleri vardı ve aynı görüntünün oluşturulması için, her sene depodan aynı fenerler çıkartılıyordu.

Direkleri yere çakmadan önce kireçliyorlardı. Fenerleri temizliyorlar, kırık olanları onarıyorlar, içlerine mumlar yerleştiriyorlardı. Her şey arife gününde hazırlanmış oluyordu.

Bunların yakılmasına biz de yardım ediyorduk. Yemekten sonra, arkadaş grubumuz, “Anemoni”yle boğaz turu atıyor ve her iki yakada da alev alev yanan Vosporos’un manzarasına hayran oluyordu. Gerçekten de eşsiz bir görüntüydü. Her sene:

“Kaç defa gördüm, bu gece ne diye tekrar gideyim?” diye soruyordum kendi kendime.

Fakat bu ışık şeridini, Kavakia’dan (Kavaklar) başlayıp Modi’de biten bu ateşten kolyeyi tekrar gördüğünde, Vosporos’un bu ışıklandırılmasının buna benzer her girişimden çok farklı olduğunu ve bu manzarayı kaç kez görmüş olsan da ondan bıkmayacağını itiraf etmek zorundaydın.

Neşeli grubumuz, her sene Eylül ayı ortalarında, ilk soğuklar başladığı zaman dağılıyordu. Oteller de o zaman boşalıyordu. Fakat evler açık kalıyor, mangallar yanıyordu. Yeni hayat başlıyordu. Biz, her zaman, Stavrodromi’ye en son inenlerden olurduk.

Henüz elektrik bağlanmadan önce, bir sene babam evin giriş kapısının üzerine, Therapia’da bir fener gibi parlayan, ispirotolu çok güçlü bir lamba yerleştirdi. Lamba, ev sahipleri evden ayrıldığında söndürülüyordu. Zamanla köylüler, “Yaz, Zarifi lambayı yaktığı zaman başlar ve söndürdüğü zaman sona erer” demeye başladılar.

TİFO

Bütün yaz boyunca bu kadar çılgınlık, bu kadar insan, bu kadar hareketlilik doğal olarak annemi tüketti. Yorgunluğu, özellikle biz bize kaldığımızda ortaya çıktı. Doktorlar Stavrodromi'yi bırakıp Biarritz'e¹ gitmesini, orada sakin bir kış geçirmesini ve oranın tuzlu sularını denemesini önerdiler.

Annemin evini ve çocuklarını bırakması çok zordu. Fakat tedaviye çok fazla ihtiyacı vardı. Kendisine yoldaşlık etmeleri için, bebeği Konstantino'yu İngiliz bakıcısıyla birlikte beraberinde götürdü. Aralık ayı başlarında bizlerle vedalaştı.

Annem tabii ki evimize hayat veriyordu ve yokluğu bizleri yalnız koymuştu. Babaannemin de bir arkadaşına ihtiyacı vardı.

Annemin yerine, Pringipo'ya çekilerek orada yıllarca yaşayan babaannemin bir kuzini geldi. Adı Mariora Kalsoğlu'ydu.

Kokona Mariora evde kalmıştı. Fazla geliri yoktu; fakat iyi niyetli akrabaları sayesinde Avrupa'yı bayağı gezmişti. Fikirleri, bonesi ve başının çevreleyen kırmızı ve upuzun örgüsüyle ilginç bir tipti. Çok güzel Fransızca konuşuyor, filoloji ve din hakkında hem bizlerle, hem de öğretmenlerle sohbet ediyordu.

Mariora'nın bir tiki vardı: Dudaklarını hiç durmadan öne ve arkaya doğru kımlıdatıyordu. Onun bu kusuru, çocuk olduğumuz için bizleri eğlendiriyordu. Bir maymun gibi onu taklit ediyorduk. Öyle zannediyorum ki, eğer evimizde daimi olarak kalsaydı, Mariora'nın tiki hepimizin kusuru olup çıkacaktı.

Her akşamüstü, babaannemin kuzini odasındaki masanın üzerine bir havlu serer, üzerine ikonalarını yerleştirir, onları tütsüler, iki

¹ Fransa'nın güneybatısındaki Bask Bölgesi'nde, İspanya sınırına yakın bir yerde, Atlantik'e kıyısı olan bir şehir. (ç.n.)

mum yakar ve akşam duasını okurdu. Böyle bir şeyi babaannemin yaptığını hiçbir zaman görmedim. Mariora'nın sayesinde, akşam duasını ben de öğrendim. Logothetis görevini yerine getirmek için ise, zaman zaman "Katakسیون imas Despota"²yı² söylerdim.

Bir gün, dostane ve çocuksu sohbetlerimizden birinde, Gideon'un³ Midyanlıları⁴ yenmek için güneşin ilerleyişini durdurmayı başarıp başaramadığı konusunda, Mariora'yı zor durumda bırakmaya çalıştım. Fakat Mariora, uygun bir şekilde cevap vermekten kaçınmanın yolunu her zaman bulurdu.

Değerlendirmeleri isabetliydi; buna delil olarak da, ona hayran kalmamı sağlayan çözüm bulduğu bir sorundan bahsedeceğim.

Bir arkadaş bizimle çay içiyordu ve Mariora'ya takılmak için, dindarların herhangi bir adak veya özel bir dua için kiliselere sığınmalarını doğru bulmadığını söyledi.

"Tanrı her yerde hazır ve nazırdır" diyordu bu bey, "bu nedenle de, nerede huşuyla dua ediyor olursa olsun, her Hristiyanı dinlemelidir."

"Acaba bu huşuya her yerde sahip olabilir misin?" diye sordu Kokona Mariora tepkisini göstererek. "Fakat evinden kalkıp da, mucizeleriyle bilinen bir ikonaya ibadet etmek için eziyet çekerek onun olduğu yere gittiğin zaman, sende eksik olan ve Tanrı'nın duanı kabul etmesi için senden talep ettiği inancı ve huşuyu, ikonanın önünde bulunduğu sırada elde etmenden daha doğal bir şey var mı?"

Annemiz, gitmeden önce, her hafta birimiz olmak üzere sırayla kendisine mektup yazarak onu olup bitenlerden haberdar etmemizi talep etmişti.

Mektuplarımız düzenli olarak gönderiliyordu, hatta bazen yazacak ilginç şeylerimiz olduğunda, haftada iki kere bile yazıyorduk.

Fakat Yeni Yıl'dan kısa bir süre önce, Stefano ateşlenip hastalandı. O kış Molière'in "Cimri"sini öğrenmiştik ve birkaç akrabanın önünde bu eseri oynayacaktık. Stefano'nun rahatsızlığı tüm planlarımızın bozulması anlamına geliyordu. Fakat zavallı kardeşimi rahat

² "Despotum, bizi layık gör." (ç.n.)

³ Eski Ahit'te adı geçen bir kahraman. İsraililer Midyanlıların boyunduruğu altında bulunuyorlardı. Gideon, sayıca çok üstün olan düşman Midyanlıları, onlardan daha akıllı olduğu için yenmiş ve Musevileri kurtarmıştır. (ç.n.)

⁴ Midyan, Kuzeybatı Arabistan'da, Akabe Körfezi'nin doğusunda bulunan eski bir bölgeydi. Burada yaşayan eski Arap halkına Midyanlılar deniliyordu. İbrahim'in cariyesi Ketura'nın dördüncü oğlu olan Midyan, Midyanlıların babasıdır. (ç.n.)

bırakmadım. Onu yatağından kaldırıp rolünü oynaması için aşağı indirdim.

Ertesi gün doktor tifo teşhisi koydu.

Tifo Poli'de çok önemli bir hastalık olarak nitelendirilmez, özellikle küçük çocuklarda. Her Konstantinupolili bu hastalığı geçirmiştir. Ben üç kez yakalandım... Fakat en önemli sorun, bunu annemin öğrenmemesiydi. Bu durumda, mektuplara ara verilmemesi gerekiyordu.

Allah'tan Stefano daha mektup yazabilecek durumdaydı. Erkek öğretmenimiz ona annem için tarihsiz üç kısa mektup yazdırdı. Bir kenara koyduğumuz mektupları kısa aralıklarla anneme postalıyorduk.

İşin kötüsü, kısa bir süre sonra Leonida da tifoya yakalandı. Stefano'ya yaptığımız gibi, ona da hastalığının ilk günü üç mektup yazdırdık. Ama birkaç gün sonra, ben de aynı hastalıktan yatağa düştüm!

Annem hiçbir şey anlamadı. Yorgo Perikli Zarifi'yle Angeliki Valianu'nun düğününde hazır bulunmak için Biarritz'den Marsilya'ya gitti.

Annem Marsilya'dan sonra Monte Carlo'ya geçti. Şubat ayı sonunda Poli'ye geri döndü.

Sirkeci Garı'na vardığında, babamın onu tek başına karşılaması garibine gider.

"Çocuklar seni evde bekliyorlar" der babam. "Dersleri var."

Eve geldiğinde ne kapıda, ne de salonda hiç kimseyi bulamadı. Üst kata çıkınca, önüne üç bostan korkuluğu çıktı.

Annem işin sırrını anladı ve ağlamaya başladı. Fakat yapmış olduğu seyahat kendisine yaramıştı ve kendini çok çabuk toparladı.

İLK OLİMPİYAT OYUNLARI

Yakın tarihimiz için çok önemli bir dönüm noktası da 1896 yılıdır. Seneler sonra, bir Uluslararası Komite, Olimpiyat Oyunları'nı yeniden düzenlemeye karar verir ve ilk düzenleneceği yer olarak Atina'yı seçer.

Olimpiyat Oyunları'nın başlangıç tarihi 25 Mart 1896 olarak belirlenir. Yunanistan'a pek çok yabancı geleceğinden, annemler böyle bir gösteriyi kaçırmamam gerektiğine karar verdiler. Beni Fransız öğretmenimle birlikte Atina'ya gönderdiler.

Olimpiyat Oyunları'nı izlemeye giden pek çok tanıdığım ile birlikte seyahat ettim.

İlk defa vatanımı görecektim ve sabırsızlığımın haddi hesabı yoktu. Bundan önceki hiçbir seyahatimde, uzaktan bile olsa, bize ait olan ne bir dağ, ne de kıraç bir ada görmüştüm.

Sounio'ya¹ vardığımız ve atalarımıza ait ilk sanat eserlerini görüp de hayran kaldığım zamanki kalp atışlarımı nasıl tarif edeyim? Saronikos Körfezi'nin sularında yol alırken, Atiki Bölgesi'nin tarihi dağlarını gördükçe heyecanım artıyordu. Az sonra, Likavitos² ve hemen sonra Akropol³ göründü.

¹ Sounio, Atina'nın 70 kilometre doğusunda, çok güzel bir manzarası olan dağlık bir burundur. M.Ö. IV. yüzyılda inşa edilen görkemli Poseidon Tapınağı burada bulunur. (ç.n.)

² Atina'nın merkezinde, şehrin en yüksek noktasında bulunan Likavitos Tepesi'nden kentin olağanüstü panoramik manzarası izlenebilir. (ç.n.)

³ Yunanistan'da medeniyetin doğduğu yer olarak kabul edilir. Yunan kültürünün simgesi olarak kabul edilir. Dünyanın ilk şehir devleti ve demokrasinin beşiği sayılır. Burada önemli tarihi kalıntılar bulunur. Bunlardan en ünlüsü, Klasik Çağ'da, M.Ö. V. yüzyılda yapılmış olan Parthenon Tapınağı'dır. Söz konusu tapınağın tasarımı ve heykelleri tanınmış heykeltıraş Fidiyas tarafından yapılmıştır. Parthenon, Atina Devleti'nin koruyucu tanrıçası olan Athena adına inşa edilmiştir. (ç.n.)

Nihayet gemimiz Kastella'nın⁴ çevresinden dolandı ve Pire Li-manı'na girmeye başladı.

İçinde bizimle aynı dili konuşan gemicilerimizin bulunduğu, Li-man Müdürlüğü'ne ait ilk kayık yanımıza yaklaştığında kalbim öyle bir sevinçle doldu ki, onları kucaklamamak için kendimi zor tuttum.

Şimdi topraklarımızı yakından görüyor ve bizi bekleyen insanla-rı da seçebiliyordum. İşlemlerimin gecikmesi tahammül edilecek gi-bi değildi.

Nihayet beklenen an geldi. Mavi beyaz bayrağı dalgalanan Kra-liyet Deniz Kuvvetleri'mizin sandalına bindim ve kutsal toprakları-mıza ayak bastım.

Heyecandan ayaklarım titriyordu. Aman Tanrım! Ne diye bu ka-dar çok akrabamız beni karşılamak için Pire'ye inmişti? Beni neden yalnız bırakmadılar? Eğer orada bana bakan hiç kimse olmasaydı, vatanın topraklarını öpecektim.

Vatan toprağını öpmekten utandığımı babama yazdığımda, bana şu cevabı verdi: "Ne diye utanasın ki? Ben on yaşındayken diz çök-tüm ve Yunanistan'ın toprağını öptüm."

Megali Evdomada⁵ yaklaşıyordu. Dinsel törenleri izledim.

1896'da Atina'nın belli başlı Epitafio'ları birbiri ardına Sindag-ma Meydanı'nda⁶ toplandı. Onları Zavoritis Pastanesi'nin⁷ üstünde bulunan Victoria Oteli'nin penceresinden izliyordum.

Fakat benim için en muhteşem olanı Paskalya gecesi idi. İlk kez o gece Kraliyet Aile'siyle karşılaştım.

Akropol'ün topu, Mitropolis'in⁸ çanları, Milli Marşımız, "Hris-tos Anesti",⁹ hepsi ama hepsi benim için o derece sarhoş edici şey-lerdi ki, başım döner yere düşerim korkusuyla kendimi zor tuttum. Pek çok duygunun aynı anda beni fethedeceğini hesaplamamıştım.

O dönemdeki Atina halkı ne misafirperver ve kibardı!

"Poli'den geldim, ilerlememe izin verir misiniz?" dememe kal-mıyor, insanlar bana hemen yolu açıyorlardı. Fakat beni en çok eğ-

⁴ Pire'nin semtlerinden biri. (ç.n.)

⁵ Paskalya'dan önceki hafta, Büyük Hafta. (ç.n.)

⁶ Atina şehrinin merkezi olan Sindagma (Anayasa) Meydanı'nda Yunanistan'ın Parlamento Binası bulunur. (ç.n.)

⁷ Dönemin en bilinen buluşma noktasıydı. (ç.n.)

⁸ Sindagma Meydanı'na çok yakın bir yerde, 1842-1862 yılları arasında inşa edilmiş olan Baş Kilise. (ç.n.)

⁹ İsa dirildi. (ç.n.)

lendiren insanların izlenimlerini öğrenmek istemeleri idi. Yunanların kendileri ve ülkeleri hakkında bir yabancıya ne düşündüğünü öğrenme yönündeki bu meraklarına her adımında rastladım. Çoğu kez insanlar, tesadüfen karşılaştığımız turistlerden Yunanistan ve tarihi eserleri hakkında neler düşündüklerini öğrenmemi rica ediyorlardı.

Yabancıların memleketimiz hakkında söylediği gurur okşayıcı sözleri gazetelerde okudukları zaman, Atinalıların yüzlerinde belirgen o iftihar dolu ifadeyi hemen görürsün. Yabancıların bu olumlu değerlendirmeleri, süratli bir şekilde ağızdan ağza yayılır ve milli bir başarı gibi unutulmazdı.

Olimpiyat Oyunları'nın açılışı, Paskalya'dan bir sonraki gün olan pazartesi gününe tesadüf etti. Atina altüst olmuş durumdaydı.

Protokolden insanların içeriye girişlerini hatırlıyorum. Diliyanis¹⁰ başbakandı. Diliyanis, Olimpiyat Stadı'nı redingot ve silindirik şapka ile boydan boya geçti. Yanında ise menekşe renkli kadife bir elbise giyen Isavella Skouze vardı.

Onların ardından Kraliyet Ailesi içeriye girdi. Milli Marş'ımızdan sonra, arkadaşımız Spiro Samaras'ın bestesi olan Olimpiyat Marşı çalındı ve oyunlar başladı.

Yunanistan bu oyunlara fiziksel olarak hiç de hazır değildi. Fakat diğer ülkeler de hazır değildi; çünkü o zamanlar antrenmanlı yarışmacılar henüz yoktu. Olimpiyat fikri daha çok yeniydi.

Yunanlar birkaç birincilik ödülü almayı başardılar.

Panathinaikos Stadı¹¹ o tarihlerde dünyadaki tek stadı. O zamandan bu zamana, birçok yerde daha büyük stadlar inşa edildi. O zaman çok uyduruk bir şekilde inşa edilmiş olmasına rağmen ona bakarken ne çok gururlanırdık, üstelik de büyük bir bölümü ahşaptandı!

Tüm yarışmalar arasında en büyük ilgiyi Maraton Koşusu topladı. Maalesef bu koşudan hiçbir beklentimiz yoktu. Hepsi birinci sınıf atlet olan Avustralyalı, Amerikalı, Finlandiyalı ve Fransız maraton koşucuları katılıyordu bu yarışmaya. Halbuki bizim onlarla yarışabilecek niteliklerde önemli bir atletimiz yoktu.

¹⁰ 31 Mayıs 1895'te seçimleri kazanarak başbakan olmuştur. (ç.n.)

¹¹ 1896 yılında, modern tarihin ilk Olimpiyat Oyunları'na ev sahipliği yapmış mermer stad. Diğer isimleri ise şunlardır: Kalimarmaro, Olimpik Stad, Mermer Stad. 2004 Atina Olimpiyatları'nda ise maraton yarışları ve okçuluk finalleri burada düzenlendi. (ç.n.)

Maraton Koşusu bir cuma günü yapıldı. O gün stad, yine ilk günkü gibi tıka basa doldu.

O tarihlerde, seyircileri koşunun etapları hakkında bilgilendirecek telefon ve motosikletler yoktu. Arada sırada bisikletli biri gelip haberleri veriyordu; ancak verilen bilgiler seyrek ve belirsizdi.

Saatler ilerledikçe halk sabırsızlanıyor ve diğer atletizm yarışmalarına dikkat etmiyordu.

Nihayet yabancı olan ilk dört maratoncunun yaklaştığı duyuruldu. Sadece beşinci koşucu Yunan'dı ve çok gerideydi.

Biraz sonra bir atlı geldi ve bir Avustralyalı'nın başı çektiğini, Kifias Sokağı'ndan¹² inmekte olduğunu duyurdu. İkinci olan Fransız, Ambelokipi'deydi. Üçüncü atlet ise Psihiko'yu geçmişti. Yunan'ın bahsi bile geçmiyordu.

Yunan seyirciler, hayal kırıklıklarına rağmen, Avustralyalı'yı alkışlamaya hazırlanıyorlardı. Fakat birbirini izleyen üç yeni haber bomba gibi patladı.

Avustralyalı, Rigilis Sokağı¹³ kavşağında bayılıp yere düşmüştü. Aynı olay Fransız atletin de başına gelmişti. Üçüncüsü yarışı terk etmişti. Dördüncüsü? Dördüncüsü kimdi ve neredendi? Hiç kimse bu sorulara cevap verebilecek konumda değildi. Zaman geçiyordu. Halk heyecanla bekliyordu. Yavaş yavaş akşam olmaya başlamıştı.

Ah! Daha kaç saat diken üstünde oturacaktık?

Bir anda, önce fısıldamalar, sonra uzaktan gitgide büyüyen ve bir uğultuyu andıran bir gürültü duyuldu.

Ne oluyordu? Bu yeni heyecanımız çok fazla sürmedi; çünkü dördüncü koşucunun yaklaştığı ve bir Yunan olduğu ilan edildi!

Yunan? Yunan? İmkânı var mı? Peki, ismi ne? Louis. Louis? Bu meçhul kişi de kim?

Tartışacak fazla zamanımız yoktu. Halk ayaktaydı. Galip geldi ve Stad'a girdi.

Girişte ayakta bekleyen Prens Yeorgio sarılıp onu öptü.

Fakat koşu henüz bitmemişti. Kazananın Stad'ın dar kenarlarındaki tribüne kadar gitmesi gerekiyordu; çünkü koşunun bitiş noktası oradaydı, ayrıca kraliyet koltukları da oraya yerleştirilmişti.

Louis yoldan geçen birinin kendisine hediye ettiği bir Yunan bayrağını elinde tutuyordu. Yorgun olmasına rağmen bayrağı büyük

¹² Atina'nın kuzey semtlerini merkeze bağlayan anayol. (ç.n.)

¹³ Bugün iktidarda bulunan Yeni Demokrasi Partisi'nin parti merkez binası bu sokakta bulunur. Panathinaikos Stadı'na çok yakındır. (ç.n.)

bir gururla sallayarak ilerliyordu. Stadı dolduranlar coşkuyla teza-hürat ediyorlardı. Sanki insanların bağrısları atletî kucaklamış ve coşturmuştu. Prens Yeorgio, Louis'i karşılamak için girişe gidenler gibi, onun arkasından koşuyordu.

Ertesi günden itibaren Louis artık millî kahramanlarımızdan biriydi. Her Yunan, isminin dışında onun hayat hikâyesini de biliyordu. Zaferimizi kendisine borçlu olacağımızı hayal bile etmeyen bu tanınmayan ve antrenmansız Marusili¹⁴ arabacının son anda ortaya çıktığını ve Maraton Koşusu'na katıldığını da.

İki gün sonra, ödülünü almak üzere, evzon eteğiyle Stad'a geldi.

Başka herhangi bir ülkede, Louis bu başarısından sonra, bir emeklilik maaşı veya hizmetsiz memuriyet maaşı alırdı. Yunanistan'ımızda, Louis iki tekerlekli bir arabayla bir at satın alarak saka olmaktan başka bir şey başaramadı. Kırk sene sonra, Almanlar kendi düzenledikleri Olimpiyat Oyunları'nı onurlandırması için onu Berlin'e davet edene kadar, ismi çok çabuk unutilanlar arasına girdi. Louis, evzon eteğini yeniden giydi ve Hitler'in elini sıkarken çekilen fotoğrafını dünyadaki tüm gazeteler yayımladı!

Olimpiyat Oyunları bitince öğretmenimle beraber Yunanistan turu attım. O zamandan bu yana, bu turu tren, otomobil, *automotrice*¹⁵ ile pek çok kez yeniden attım. Söz konusu bu tur günümüzde kısa bir gezintidir. Fakat o zamanlar tam bir seferdi. Fakat bu turu o dönemde yapanların, bugün yapanlardan daha fazla memnun olup olmadıklarını bilmiyorum.

Bizi bekleyen eziyetlerin bile bir cazibesi vardı.

Hiçbir şey seni kısıtlamıyordu. İstedğin zaman yola çıkıyordun. Tüm görülmeye değer yerleri, en ince ayrıntısına kadar, dikkatini yoğunlaştırarak görüyordun. Belirli bir yere gitmek üzere yola çıktığında, varlıklarından hiç haberdar olmadığın şeyleri bu güzergâhta görmene hiçbir şey engel olmuyordu. Bugün zamanın ve sistemin esirisin. Hislerinin zenginliğinin de daha az ve daha yüzeysel olması gayet doğaldır.

Eski seyahatlerin bir diğer güzelliği de köylülerle kurduğun teması. Ulaşım araçları ve ihtiyaçların hususunda, onlarla sürekli temas halindeydin. Yavaş yavaş sohbet daha da genelleşiyor ve bu insanların hayatını daha yakından tanıma ve onların hislerini daha iyi anlama fırsatına sahip oluyordun.

¹⁴ Marusi, Atina'nın kuzey banliyölerinden biridir. (ç.n.)

¹⁵ Tek vagondan oluşan taşıt aracı. (ç.n.)

Yolculuğumuzu, o dönem için en iyi imkânlar çerçevesinde, Cook¹⁶ seyahat acentesi düzenledi. Yunanistan turunun en son ve en rahat günü, demiryoluyla katedilen Patra'dan¹⁷ Atina'ya uzanan güzergâhtı.

Sıcaklar başlamıştı bile. Susuzlukla savaşmak için bir sepet portakal satın aldık. Öğretmenimle benim en son vagona, üç kişilik oturma yeri ve her bir tarafında pencereleri olan küçük bir kompartımanımız vardı.

Bizim vagonun önüne, içinde kızı Prenses Sofia'yı görmeye gelen Almanya İmparatoriçesi Frideriki'nin yolculuk ettiği bir kraliyet vagonu eklediler. Kendisine büyük bir maiyet eşlik ediyordu. Fakat İmparatoriçe'nin başmabeyincisi, susuzluk karşısında tedbirini almayı unutmuştu. Bir an bizim portakal yediğimizi pencereden görünce ihtiyatsızlığını hemen anladı. Durduğumuz her istasyonda, başını pencereden dışarı çıkarıp Alman şivesiyle bağırıyordu:

“Oranches, oranches!”

Başmabeyinciye duyanlar hiçbir şey anlamıyorlardı. O ise daha da çok sinirleniyordu. Sesindeki öfke söylediklerinin ricadan çok tehdit olarak algılanmasına neden oluyordu. Sonunda, delikanlı kalbim Kraliçe'nin susuzluktan çile çekebileceği fikrine dayanamadı. Kibarlığını göstermem için bu bir fırsattı. Fakat Fransız öğretmenin birdenbire bu nazik jestimi kabul etmeyerek şunları söyledi:

“Almanlara yardım etmen, olur şey değil!”

Diakofto'da¹⁸ artık dayanamadım. Sonuçlarına aldırış etmeden, elimizde kalan portakalların yarısını aldım ve kraliyet vagonuna gittim.

İmparatoriçe ilk gördüğünde beni satıcı zannetti. Kendisine basit bir öğrenci olduğumu, birlikte yolculuk ettiğimizi izah ettim ve ona layık olmayan bu hediyemi kabul etmesini rica ettim.

Kompartımanıma geri döndüğüm zaman, bu iyi niyet gösterisinin sonuçlarını düşünmeye ve vicdan azabı duymaya başladım. Aca- ba böyle bir girişime teşebbüs etmeye cesaret etmemem mi gereki-

¹⁶ İngiliz Thomas Cook, dünyanın ilk seyahat acentesini kuran ve ilk organize turizm hareketini başlatan kişidir. Günümüzde de faaliyetlerini sürdüren “Thomas Cook”, İngiltere'nin en büyük seyahat acentesi ve Avrupa'nın en büyük tur operatörlerinden biridir. (ç.n.)

¹⁷ Mora Yarımadası'nın Ahaia Bölgesi'nin kuzeybatısında bulunan bir liman kentidir. Yunanistan'ın üçüncü büyük şehri olan Patra, her sene düzenlenen Patra Karnavalı'yla da tanınmaktadır. (ç.n.)

¹⁸ Yunanistan'ın, Mora Yarımadası'nda yer alan, Korent Körfezi'ne kıyısı olan küçük bir şehri. (ç.n.)

yordu? En azından bir İmparatoriçe'ye yakışacak şekilde davranmış mıydım?

Az sonra, büyük bir iştahla portakallarımı yiyen İmparatoriçe'nin ve onun maiyetindekilerin görüntüsü, beni bu karanlık düşüncele-
rimden çıkardı. Ne kadar memnun kaldıklarını o zaman anladım.

Veliaht çiftimiz üst düzey yabancıyı Elefsina'da¹⁹ karşılamaya geldi.

Birkaç gün sonra, öğretmenimle birlikte Fransız Arkeoloji Okulu'nun Atina'daki bir kutlamasına gittim. Homolle'un²⁰ resepsiyonunu Kraliyet Ailesi ve İmparatoriçe Frideriki onurlandırdılar. Bir an İmparatoriçe'yi karşımda otururken buldum. O an gözünün bana iliştğini ve eğilerek damadına, öyle zannediyorum ki benim hakkımda, bir şeyler söylediğini zannettim. Yanaklarım kızardı; kan beynine sıçramıştı. Benim hakkımda konuştuklarından ve Konstantino'nun bir şeyler söylemek için beni yanına çağırmaya hazırlandığından emindim.

Kuruntular! On beş yaşındaki öğrenciye hiç kimse dikkat etmemişti.

¹⁹ Atina'nın (Atiki Bölgesi) banliyölerinden biri. (ç.n.)

²⁰ Théophile Homolle, 27 Aralık 1890 tarihinde Atina'daki Fransız Arkeoloji Okulu'nda müdürlük görevini üstlenmiştir. (ç.n.)

ERMENİ KATLIAMI

Bir dizi kanlı olay 1896 yılının yazına damgasını vurdu. Bunları anlatmaya çalışacağım. 1878'de imzalanan Berlin Barış Antlaşması, Türkiye'yi Ermeniler için birtakım düzenlemeler yapmaya zorlamıştır.

Fakat yıllar geçiyor ve Türkler hiçbir şey yapmıyorlardı. Ermenileri içlerindeki düşman olarak kabul ediyorlardı, özellikle de Rus sınırı yakınlarında yoğun bir şekilde yaşayan Ermeni nüfusunu. Planları, Avrupalıların ikiye bölünmüş menfaatlerinin ellerini serbest bırakacağı durumdan yararlanarak, onları yavaş yavaş yok etmekte.

Türkiye'nin her bir şehrinde Ermeniler yaşıyordu. Kiliseleri ise, bizim de sahip olduğumuz ayrıcalıklara sahipti. Ermeniler çalışkan, dürüst, kendi hallerinde insanlardı. Poli'de halk her türlü zor işi Ermenilere verirdi. Tüm işyerlerinin bekçileri Ermeni'ydi. Sedyeciler ve hamallar da öyle. Bir Ermeni sırtının taşıyacağı ağırlık inanılmazdı.

Hiç kimseye dokunmamalarına rağmen, Ermeniler Anadolu'nun iç kısımlarında soydaşlarının kovulduğunu ve katledildiğini öğren-diklerinde öfkeleniyorlardı.

Yurtdışında yaşayan Ermeniler komiteler halinde teşkilatlanıyorlar, para topluyorlar, silah satın alıyorlar ve yabancı kamuoyunu harekete geçirmeye çalışıyorlardı. Milli duygularını güçlendirmek için ise Türkiye'nin içinde risaleler dağıtıyorlardı.

Bu tür faaliyetleri duyan Sultan'ın her seferinde kaygısı artıyordu. Avrupalıların farkına varmamaları umuduyla, uzak yerlerde yeni imhalar için emir veriyordu. Fakat çoğu kez bunlar gizli kalmıyor ve her yeni vahşi ve kanlı vuruşma, bir büyükelçinin olaya müdahale etmesine sebebiyet veriyordu. Büyükelçinin şikayeti tehditkâr bir tonda olduğundaysa, Sultan onun ağzını kapatmak için şöyle diyordu:

“Ne yapmamı istiyorsunuz ki, uygun adamlarım yok. Gerekli düzenlemeleri uygulamaya koymam için, hükümetinizin bana özel personel göndermesinde siz aracılık edemez misiniz?”

Temsil ettiği ülkenin bu önemli düzenlemelerde önderlik edeceğini düşünüp bundan etkilenen büyükelçi, hemen hükümetine telgraf çekti. Düzenleyiciler Poli'ye gelirlerdi. Fakat bu arada Sultan, tehlikenin şimdilik geçmiş olduğunu görerek, yabancılara çalışmadan iyi birer maaş verir ve böylece hiçbir düzenlemenin lafı bile edilmezdi.

Nihayet Poli'nin içinde de bir Ermeni komitesi kurulur. Komite yurtdışından gizlice silah ve bomba getirir, sivil halkı silahlandırmaya başlar.

Bir yaz sabahı, ağır silahlanmış 300 Ermeni, Galata'nın çeşitli sokaklarından gelerek aniden Osmanlı Bankası'nın büyük girişinin önünde toplanır.

Sayılarının çok olması, zorla içeri girerek arkalarından kapıları kapamalarına imkân verir. Osmanlı Bankası'nın veznelerinde Türkiye'nin tüm altınının bulunması ve çalışan personelinin özellikle Avrupalılardan oluşması gibi nedenlerle Ermeniler, Sultan'ı ve Avrupalıları korkutabileceklerini zannederler ve bir ultimatom gönderirler: “Ya Ermenilere bağımsızlıkları verilecek ya da banka içindkilerle birlikte bombalanacaktır.”

Fakat teklifleri çok safçaydı; çünkü Sultan Hamit, ne kadar korkak olursa olsun, emrinde öyle bir ordu varken bu 300 tedhişçiyle nasıl anlaşmaya varabilirdi. Ermeniler bankayı işgal etmiş olmalarına rağmen, büyük toplar karşısında ne yapabilirlerdi? Yiyecek içecek olmadan nasıl yaşayacaklardı?

Sultan taleplerine cevap bile vermez.

Saatler geçmektedir ve nizami ordu Galata'da toplanmaktadır. Ermeniler hiç de savaşçı bir millet değildir. Üzerlerinde bütün bir cephanelik taşımalarına rağmen, her birinin kalbi tavşan kalbi gibi korkudan pır pır etmektedir.

Sultan'ın bu sessizliği komplocuların huzurunu kaçırmaktadır. Böylece yeni müzakerelerin inisiyatifini Banka'nın Genel Müdür Yardımcısı olan Fransız Gaston Auboyneau'nun ele almasına karar verirler. Auboyneau iple bir pencereden aşağı iner ve saraya gider.

Sultan Hamit ödün vermemektedir.

Ertesi sabah Ermenilerin durumu tam bir hayal kırıklığına dönüşür. Artık ne özgürlükten, ne de bankayı havaya uçurmaktan bahsetmemektedirler. Tek düşünceleri kendi canlarını nasıl kurtaracaklarıdır.

Büyükelçiler araya girerler. Sorun çok basittir; sadece ve sadece bu 300 kişinin hayatının kurtulması.

İngiltere, Ermenilerin doğrudan Banka Genel Müdürü Sir Edgar Vincent'ın yatına götürülmelerini ve yatın, onlarla birlikte, hemen Türkiye sınırlarının dışına çıkmasını önerir. Sultan kabul eder.

Ertesi gün, akılsız ve paniğe kapılmış asiler, utanç içinde Galata'nın yollarından geçerler ve Türkiye'yi ebediyen terk ederler.

Her ne kadar Rumlar Ermenilere karşı sempati duyuyorlarsa da, bu mantıksız ayaklanma karşısında tüm kamuoyu onların aleyhine döndü, özellikle de Banka'nın işgalinden sonra içeride yaşanan panik öğrenildikten sonra.

Bu isyan son derece trajik sonuçlar doğurdu. Tüm Ermenileri yok etmek isteyen Hamit'in eline büyük bir koz verdi.

Sultan, bir gece içinde, cami imamlarına ve dini okullara giden öğrencilere, halkı ayaklandırmaları ve ayırım gözetmeksizin tüm Ermenileri katletmeye başlamalarını tebliğ eder. Dindarlar sopalarla silahlandırılmak üzere camilere çağrılmaktadır. Din adamları ve öğrenciler grupların başına geçerler ve Poli'nin her semtinde genel bir katliam başlar. Liderler Ermenilere ait olan ev ve dükkânları bilmektedirler. Bankalarda çalışanların isimleri listeler halinde ellerindedir. Barbar güruhu her yere gitmektedir. Giyiminden veya konuşmasından bir Ermeni'yi tanıır tanımaz, hemen onu yere sermektedirler. Silahlanmış olmalarına karşın, hiçbir Ermeni kendini en ufak bir şekilde savunmaya cesaret edemez. Her Ermeni, kuşağına iki hatta üç tane tabanca bağlamış olmasına rağmen, ilk gördüğü sopalı karşısında diz çöker, silahlarını yere bırakır, katile ağlayarak yalvarır ve hiçbir direniş göstermeden ölümü kabul eder.

Basit sopalıların kaç bin silahlı Ermeni'yi katlettiğini hatırlamıyorum. Bu kovalamacada resmi makamlar da yer aldı.

O vahşi günlerde, atlı polislerin bir araba içindeki dört Ermeni'yi kovaladıklarını Therapia'da gözlerimle gördüm. İkisini oturdukları yerde öldürdüler, yüzerek kaçmak isteyen diğer ikisiniyse denizin içinde kurşuna dizdiler.

Rumlar ya evlerinde, ya da kiliselerinde, Ermenilere sığınacak bir yer sağlamak için ellerinden geleni yapıyorlardı. Babamın işletmesinde iki Ermeni vardı. Babam o ateşin içinde Galata'ya indi, o iki Ermeni'yle birlikte işletmesinin içinde saklandı ve ilk saldırıya dayanabildi. Daha sonra gizlice dışarı çıktı ve pazarlıklara başladı. Babam iki bekçisini yurtdışına kaçtırmayı başardı.

Babamın bu erkekçe davranışını, başkaları da örnek aldı.

Bu tüyler ürpertici ve hiç görülmemiş manzaralar   gün sürdü.

Yabancılar tarafından baskı altında tutulan Sultan, nihayet yeni bir emir verdi.   nc  günün akşamı, Sultan'ın emriyle kana susamış g ruhları katliam yapmaya teşvik eden aynı imamlar, bu sefer sopalarını teslim etmeleri için onları aynı minarelerden aırıyorlardı.

Türk halkı imamların aırısına anında itaat etti. Poli hemen önceki haline büründü.

Fakat bu sefer de katliamlar ülkenin her bir tarafına yayılmaya başladı.

Hamit, Türkiye'nin "en kanlı Sultan"ı unvanını aldı.

Bu tüyler ürpertici olaylar sırasında, yabancı büyükelçilikler bundan böyle ikinci bir savaş gemisinin Poli'nin sularında demir atmasını sağladı. Uygar dünyanın öfkesini sadece tek bir devlet paylaşmadı: Almanya! Almanya, sadece Türklerin ona karşı olan saygınlığının güçlenmesinden yararlanmakla kalmadı; utanç verici katliamlardan birkaç ay sonra, Almanya İmparatoru II. Wilhelm, Sultan'ı ikinci kez ziyaret etti.

Hamit bu sefer Wilhelm'i bir kurtarıcı olarak görüyordu. Onun tüm istediklerini yerine getirmeye hazırdı. Yıldız'ın avlusunda, özel olarak Alman imparatorluk çiftinin konaklaması için "Merasim Köşkü"n * yaptırdı ve Türkiye'nin tüm ekonomik sıkıntılarına rağmen, Wilhelm'i hediyelele boğmanın bir yolunu buldu.

Alman Kayser bu sefer liderden çok pazarlamacı olarak gelmektedir. Almanlar için birçok ticari muafiyetler talep eder ve hepsini de elde etmeyi başarır. Kendi ülkesinin  r nlerinin Türk halkı tarafından beğenilmesini sağlamak için, Suriye ve Filistin'e kadar gider. şam'da Salaheddin Eyyubi'nin kabrine elenk koyar. Hipodrom Meydanı'na¹ Türk-Alman dostluğunu ölümsüzleştirecek bir eřme² yaptırır. Ayrıca, Türk ordusunun yeniden düzenlenmesi görevinin yalnızca Alman subaylarına verilmesini de sağlar.

Kayser'in bu ikinci ziyaretinden sonra, Türkiye Almanya'nın pençesine düştü ve onun Anadolu'daki bir organı haline geldi.

Fakat 1896 yılı bir başka felakete daha sahne oldu.

Daha önce borsaların samalıklarından ve yeni şirketlerin deliliklerinden bahsetmiştim. Her aşırılık bir de tepki getirir. Öyle bir

* Resmi törenlerin yapıldığı bina.

¹ İstanbul'daki Sultanahmet Meydanı. (.n.)

² Alman eşmesi. (.n.)

gün geldi ki, değerli kağıtlar daha fazla değer kazanamadı. Yol alması artık sona eren bir bisikletin dengesini kaybetmesi gibi, bu kağıtların da değer kazanması durduğu an, tüm piyasa sarsılmaya başladı. Çok kısa bir süre zarfında sarsıntı çöküşe dönüştü.

Pek çokları, son dakikada bile olsa, kazançlarının bir bölümünü paraya çevirmeye çalıştılar. Fakat artık çok geçti. İlk girişimlerinde suni düzen hepten yıkıldı.

Dramın yeni safhasını anlatmama hiç gerek yok. Sadece şunu söylemekle yetineceğim: Değerli kağıtların ulaşılamayacak değerlere yükselmesi için iki, hatta üç sene gerekti; fakat yaşanan ekonomik darboğaz birkaç hafta içinde daha da çok büyüdü ve muazzam servetler bir gece içinde sıfırlandı.

Felaket her bir taraftan geliyordu; vurguncular, komisyoncular, bankalar kaybediyor ve yeni şirketler iflas ediyordu.

Kısa bir süre önce Ermenilerin kanıyla kırmızıya boyanan Galata'nın kaldırımlarını, bugün tüm hayatları boyunca kazandıklarını bir anda kaybeden aile reislerinin gözyaşları ıslatıyordu!

Her tarafta sadece bitkin insanlar görüyordun. Yurtdışından akın akın gelenler, vatanlarına geri dönüyorlardı.

Halkın öfkesi Sir Edgar Vincent'a yöneldi. O da Poli'yi terk etmeyi tercih etti. Vosporos'ta demirlenmiş olan yatı hazır bekliyordu. Sir Edgar Vincent ile Lady Helen Vincent kaygısız bir şekilde Yunanistan'ın Ege Bölgesi'ni gezmeye gittiler. Bir daha da Galata'da görünmediler.

Vincent Londra'ya taşındı. Fakat ne garip şey! Uyguladığı politikasının başarısızlığına rağmen, İngiliz halkı kendisine büyük bir sempati besledi. Büyük ekonomist olarak kazandığı şöhretini bile kaybetmedi. Çok önemli İngiliz şirketlerine danışman olarak atandı, para kazandı ve Lord d'Abernon asalet unvanını bile aldı. Daha sonraları, siyasi dehasının da bulunduğunu keşfettiler. Onu İngiltere Büyükelçisi olarak Berlin'e gönderdiler!

On yıl sonra ona Monte Carlo'da rastladım. Küçükken hatırladığım o sarışın Don Juan değildi artık. Şimdi karşımda, beyaz saçları ve sakalıyla insanda saygı ve değer duygularını harekete geçiren yaşlı birini görüyordum. Artık hiçbir şeyi yoktu, hemşerilerimin lanetlemiş olduğu insanın ismine bile sahip değildi.

OTUZ DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HAYIR BALOLARI

Türkiye'deki kiliseler, okullar, hastaneler vb. milli kurumlarımızın varlıklarını özel girişimlere borçlu olduğunu daha önce de vurgulamıştım. Ancak bunların bakımı sürekli büyük meblağlar talep ediyordu. Atalarımız ise bu paraları temin etmek için bağış toplamaktan başka bir yol bilmiyorlardı.

Zamanla bu yardımlar yetersiz kalmaya başladı. Böylece insanlar lotaryalar, konserler, kermesler ve gösteriler gibi çeşitli yollardan para temin etmenin yollarını buldular. Bunlar arasında en çok gelir sağlayan balolardı.

Fakat eski zaman insanları bugünkülerden daha farklı bir anlayışa sahiptiler. Bayanlar ve baylar umuma açık bir baloya, özel evlerdeki toplantılarda olduğu şekilde, alenen ve gece kıyafetleriyle gitmeyi doğru bulmuyorlardı. Bu balolara, sadece maske takarak ve domino giyerek gidiyorlardı.

İşte bundan dolayı, atalarımızın hayır baloları her zaman maske-lyidiler. Bunlara “*veglione*”¹ diyorlardı.

Bu maskeli balolar tiyatrolarda düzenlenir ve sosyetedeki insanlar balkonlarda yerlerini alırlardı. Sahneye *buffet*² ve *tombola*³ yerleştirilirdi. O dönemde bunlar bugünden çok daha ender, yani çok daha rağbet gören şeylerdi.

Ben küçükken, Stavrodromi'de en çok ses getiren balo, Galata okulları için verilen yıllık baloydu.

Annem hiçbir zaman ne maske takmış, ne de domino giymişti. Dedemin ölümünden bir sene sonra, babam anneme kayınbiraderi

¹ Maskeli balo. (ç.n.)

² Toplantılarda yiyecek ve içeceklerin konulduğu masa. (ç.n.)

³ Tombala. (ç.n.)

Odisea Negropontis'in* eşliğinde bu meşhur baloya gitmeyi önerir.

"Fakat, dikkat et kimse seni tanımasın" der babam; zira matem-deyiz, bu tür eğlencelere gitnen hiç de yakışık almaz."

Annem gerekli olan tüm tedbirleri alacağına dair söz verir. Çok güzel bir domino hazırlar ve kendisi gibi maske takmış olan halamın kocası refakatinde "Mnimatakia Tiyatrosu"na** doğru yola koyulur.

Annem doğuştan utangaçtır. Büyük salona girdiği anda kalabalıktan ve gürültüden şaşırır.

"Nereye gidelim?" diye sorar Odisea'ya.

"Büfeye gidelim de sana şampanya ikram edeyim."

Annem salona girdiğinde, kendisini ele vermeden, bardağı dudaklarına nasıl yaklaştıracakını bilmemektedir.

Giydiği domino öyle güzeldir ki, bazı bakışları üzerine çekmiştir bile. Zamanın en zarif kavalierlerinden biri olan Comte Robert Preziosi anneme yaklaşır ve ona şunları söyler:

"Bu gece burada sizinle karşılaşmam ne büyük sürpriz!"

"Bunun ne önemi olabilir ki" diye cevap verir annem, "kim olduğumu bilmiyorsunuz ki."

"Kim olduğunuzu bilmiyor muyum? Şaka mı ediyorsunuz? Bütün Poli'de sizin gözleriniz gibi başka göz var mı sanki?"

Annem şaşkınlıktan donakalır. Bir yudum bile içmeden, bardağını aceleyle bir masanın üzerine bırakır ve Negropontis'e döner:

"Ama daha şimdi geldik, Froso. Bu acele de niye? Dur da biraz balonun tadını çıkartalım."

"Odisea" der kulağına eğilip, "bizi tanıdılar, hemen gitmemiz gerekiyor."

Annem bir dakika bile bekleyecek durumda değildir. Tiyatrodaki tüm gözlerin üzerine çivilenmiş olduğuna emindir. Bu cüretli davranışından dolayı utanmaktadır. Kan beynine çıkmıştır. Bir an önce oradan ayrılmaktan başka bir şey istemez.

Odisea Amca fazla ısrar etmez. Tiyatroya yaptıkları bu son derece neşeli girişten on dakika sonra annem baloyu terk eder ve sinirli bir halde eve döner.

Annem bir daha domino giymeye ve maske takmaya asla kalkışmadı.

* Poli'nin tanınmış bankerlerinden.

** Mnimatakia'da iki tiyatro vardı. Yazarın bahsettiği birinci tiyatro, 1881 yılında inşa edildi ve 1970'li yılların başlarında yanana kadar faaliyet gösterdi. İkinci tiyatro 1889'da önce yazlık tiyatro olarak yapıldı ve 1905 yılında mimar Kambanakis tarafından kapalı tiyatroya dönüştürüldü. Maalesef yıkılmaktan kurtulamadı.

Bu olaydan seneler sonra, bir gece Preziosi bizde yemek yiyordu. Yine Galata'daki balodan söz edildi.

Preziosi anneme sordu:

“Bu tür balolar sizi eğlendiriyor mu?”

“Bu sorunuzun cevabı çok zor.”

“Niçin?”

“Zira hayatımda sadece bir kez gitmeye kalkıştım ve siz beni kovdunuz.”

“Ben! Bu nasıl olur? Anlamıyorum.”

Bunun üzerine annem ilk ve son balo tecrübesinin hikâyesini anlattı. Yabancıların gözleri için söylemiş olduğu sözlerle geldiği zaman, Preziosi'nin kendisini tanımadığını ve yaptığı iltifatı, erkeklerin hiç düşünmeden söylemeyi alışkanlık haline getirdiklerini anladı.

Stavrodromi'deki yardım kurumları içinde annemin ilgisini en çok çeken “Filoptohos Adelfotis”⁴ Babaannem de burada daha önce çalışmıştı. Annem, otuz yıl boyunca, kendini bu derneğe adanmış ve çalıştığı yıllar süresince kurum çok gelişti.

Annem derneğin başkanı seçildi. Fakat faaliyetleri arttıkça, masrafları da artıyordu. Bu masrafların bir bölümünü karşılayabilmek amacıyla, klasik *Bal masqué* yerine, derneğin yararına, umuma açık (mademki biletler satılıyordu), ancak davetlilerin gece kıyafetleriyle gelecekleri bir balo düzenlemeyi düşündü. Bu tür balolara *Bal paré* ismini veriyorlardı.

Ancak sosyetenin böyle bir kutlamayı onurlandırmaya ikna olması için, annem tüm davetiyelerin şahsa yazılacağını ve seçkin kişilere gönderileceğini açıkladı.

Bu duyuru amacına ulaştı. Çünkü davetlilerin sayısı ne kadar kısıtlı olursa, seçkinlerin listesinde isminin bulunmasını arzulayan halkın sayısı da o kadar fazla oluyordu.

Derneğin balosu büyük başarı kazandı ve “*Bal paré*” geleneği yavaş yavaş tüm Poli'ye yayıldı. Her semt ve her yabancı cemaat, fakirleri için kendi balosunu düzenliyordu.

Yabancıların balolarında, başkanları olarak, her zaman bir büyükelçi vardı. Bu durum, söz konusu yardım amaçlı toplantılara diplomatik bir nitelik kazandırdı; bu da milli ihtiraslar ve rekabetler doğurdu.

Dernek balosunda başkan her zaman Yunan Büyükelçisi oluyordu. Annem balonun diğer balolardan farklı olması için tüm gücünü

⁴ Yardımseverler Derneği. (ç.n.)

ortaya koyuyordu. Balonun başarılı olması milli gururumuzu okşuyor ve aynı zamanda da ertesi yıl katılacak olanların sayısının bir hayli kabarık olmasını sağlıyordu.

Biletler bu derece pahalı olduğundan, Pera'daki aileler çok fazla baloya gitmiyorlardı. Hatta bazıları, yılda sadece bir kez dans ediyordu; dolayısıyla her evin, parasını vermeden önce, balonun başarı oranını dikkate alması gayet doğaldı.

Derneğin ilk balosu Union Française'in⁵ o güzel salonunda verildi. 1897 yılında, annem baloyu balkonlardan birinden izlemem için bana izin verdi.

Bu balkon, resmi kişilere ayrılmış olan yerin tam üzerindeydi. İlk *quadrille* dansını burada gördüm.

Hâlâ annemi Bay Nikolao Mavrokordatos ile birlikte, Almanya Büyükelçisi ve Corps Diplomatique⁶ Duayeni⁷ Baron Marshall von Bieberstein'la dans eden Başkan Yardımcısı Bayan Evgenidu'yla vis-à-vis dans ederken görüyordum gibiyim. İtalya, Rusya ve Fransa büyükelçileri ise, başkanlığın diğer hanımefendileriyle dans ediyorlardı.

Bir balonun başarı göstermesinde önemli olan bir başka etken, organizasyon komitesinin cömertliği sayesinde herkese bedava olan büfeydi. Bir diğeri ise *cotillion*'du. Bu konu aylarca annemi meşgul ederdi; çünkü her figür için takriben 400 objeye ihtiyacı vardı. Bunlardan bazıları evde yapılıyor, bazılarını ise Paris'ten getiriyorlardı.

1914 yılına kadar verilen tüm balolarda *cotillion* başarının en önemli faktörüydü. İyi bir *cotillion* dansı, sadece dans edenlere dağıtılan hediyelerin güzelliğine bağlı değildi. *Cotillion*'un başarı göstermesi özellikle bu dansı yönetenlerin gösterdikleri ustalık ve uygulamaya bağlıydı. Okurlarımın çok azı eski dönemdeki bu *cotillion* danslarını bilirler, hatta belki de bunlara bu kadar çok önem vermemi yadırgayabilirler. Fakat otuz yıl önce, dans eden halk, eğlenmek için bunu bekler ve dansı yönetenlerin her talimatına askeri bir disiplinle itaat ederdi.

Annemin balo gelirleri genellikle bin lirayı aşardı.

Benim ilk katıldığım dernek balosundan on beş gün sonra dedem Nikolopoulos öldü.

⁵ İstanbul'un Taksim semtinde, İstiklal Caddesi'nin hemen başında bulunan Fransız Kültür Merkezi. (ç.n.)

⁶ Kordiplomatik: Bir yerde elçi ve elçilik görevlilerinin topluluğu, elçiler topluluğu. (ç.n.)

⁷ Kordiplomatikte kıdemlilik bakımından başta gelen diplomat. (ç.n.)

Son yıllarda odasından hiç çıkınıyordu. Bütün bir kış boyunca vaktini sobasının yanında bütün gün iskambil kağıtlarıyla fal açarak geçiriyordu. Yalnızlığından hiç şikayet etmez ve bizleri her zaman o güler yüzüyle yanına kabul ederdi.

Yorgo Nikolopulos davranışları ve kalbiyle çok tatlı bir insan olarak var oldu. Bana karşı özel bir sevgisi vardı. O zamanlar çocukluk yılları hakkında kendisine sorular sormayı düşünmemiş olmam ne kadar da yazık. Hatıralarımı derlemeye çalıştığım bugün, eskilerimizi öğrenmek için ne kadar çok fırsata sahip olup da bunlardan yararlanmamış olmam beni çok üzüyor.

Dedem Nikolopulos öldüğünde, dört oğlundan hiçbiri Poli'de bulunmuyordu; üstelik damadı, yani babam da Poli'de değildi.

O dönemde kadınlar cenazelere gitmedikleri için onu gömmek bana düştü.

OTUZ BEŞİNCİ BÖLÜM

TALİHSİZ SAVAŞ

Rum halkını 1897 yılında büyük bir acı bekliyordu. Söz konusu yıl, sadece devlet olarak Türklere yenilmemiz açısından değil, felaketimizin yabancılar önünde bizi utandırması, onurumuzun kırılması ve Anadolu'daki saygınlığımızın yok olması açısından da, yeni tarihimiz için kara bir sayfadır. Fakat düşündüğün zaman, bunların arasında en zor olanı, bizi yönetenlerin eksikliklerimizi ve genel olarak hazırlıksız olduğumuzu bilmeleri gerektiği halde, bu düşüncesiz ve çılgın savaşa kısmen bizim sebep olmuş olmamızdır.

Diliyanis'in Helenizme karşı sorumluluğu çok ağırdır; çünkü bir başbakan olarak sorumsuz demagogların uyguladıkları baskılara cesaretle karşı gelmekle yükümlüydü. Oysa onlara kapıldı, onların boş propagandalarını benimsedi ve o dönemde yabancı kamuoyu bizim tarafımızda olmamasına rağmen, ne orduya, ne silahlanmaya, ne üst düzey elemana, ne de herhangi bir düzenlemeye önem vermeden Türklerle savaşa girdi.

Yurtdışında yaşayan Rumların, doğal olarak, başlayan bu mücadeleden dengesiz olduğundan haberleri yoktu ve savaş ilan edildiğini duydukları anda büyük bir gurur duydular. Her bir taraftan gönüllüler Yunanistan'a doğru yola çıktı. Marsilya gönüllüleri grubunda bir Zarifi ve iki de Zafirooulos yer alıyordu.

Poli'de sevinç doruktaydı. Silahlı çatışmalar başlamadan önce, en akıl almaz söylentiler yayılmaya başladı. Hatta bir gün, bir arkadaşımız Yunanistan'dan gelen şu telgrafi bize açıklamak üzere evimize geldi: "Eleni, Yani'yle evlendi." Bu, "Yunan askerleri İoannina'ya¹ (Yanya) girdiler" anlamına geliyordu...

¹ Batı Yunanistan'ın Epir Bölgesi'nde bulunan, Yanya Gölü'nün kıyısında yer alan ve Osmanlı'ya karşı Yunan Kurtuluş Hareketi'nin başladığı şehir. (ç.n.)

Biz çocuklar için bu savaş, bir Haçlı Seferi gibi görünüyordu. Bu, Türkler tarafından uğradığımız hakaretlerin sonu anlamına gelecek ve muzaffer askerlerimiz rüyalarımızdaki şehre mutlaka girecekti, yani efsanevi İoannina'ya!

Bir sabah, coşku ve sevinç içinde, gazete elimde babama günaydın demek için aşağı indim. Fakat odasına girdiğimde onu güler yüzlü bulacak yerde, yüzünü ellerinin arasına almış bir halde küçük bir çocuk gibi ağlarken buldum.

Annem onu teselli etmeye, ona cesaret vermeye çalışıyordu. Ama o söz dinlemiyordu. Savaşın sonucunu, utancımızı, saygınlığımızın ayaklar altına alınışını öngörüyor ve daha önceden yapmış olduğumuz sayısız fedakârlığı düşünüyordu.

“Tanrı yardımcımız olsun” diyordu, “kim bilir bu delilik bizi neye sürükleyecektir!”

Günlerden pazardı. Büyükelçiliğe gittik, milli amblemimizi indirmişlerdi. Büyükelçiliğin bulunduğu yol insan doluydu. Hatta bazıları vatansever gösterilere kalkışma cesaretine bile sahiptiler.

Büyükelçiliğin küçük kilisesine çıktık. Ayından sonra, yardım etmesi için Meryem Ana'ya niyaz duasını da dinledik. Sonra hepimiz öpüştük; çünkü Yunan Büyükelçiliği'ndekiler birkaç dakika sonra Türk topraklarını terk etmeye hazırlanıyordu. Nikolao Mavrokordatos ve Aleksandro Naum bizlere cesaret vermeye çalıştılar. Tabii ben daha on altı yaşında olduğum için böyle bir cesarete ihtiyacım yoktu; fakat annem ve babam ağlıyorlardı ve Büyükelçilik'ten eve gelene kadar bütün yol boyunca da ağlamaya devam ettiler.

İlk günlerde Atina'dan bazı cesaret verici telgraflar geldi. Ancak sevincimiz çok fazla sürmedi.

Türk ordusunun başında Alman kurmaylarla Ethem Paşa vardı. Ethem Paşa ilerlemeye başladığı zaman artık hiçbir şey onu durdurmaya muvaffak olamadı.

Silahlı çatışmalar Paskalya'nın Büyük Haftası başladı. Büyük Cuma günü ise İpiros'a ilerleyen Yunan güçleri Pende Pigadia'da (Beşpınar) hezimete uğradı.

Makedonya güçleri, Velestino (Velestina, Valestin)² dışında, hiçbir yerde ciddi bir şekilde savaşmadı. Paskalya'da Larisa Türkler tarafından işgal edilmişti bile.

² Yunanistan'ın Tesalya Bölgesi'nde bulunan bir kasaba. (ç.n.)

Ardından Othris Sıradağı'nda³ çarpışmalar başladı. Ordumuz çoktan parçalanmıştı. Zavallı Prens Konstantino hiçbir yerde direniş örgütlemeyi başaramadı. Durmadan geri çekiliyordu. Domo-ko'daki⁴ (Dömeke) savaştan sonra Othris'i terk etti ve Bralos'un⁵ yüksek kesimlerine çekildi.

Türkler karşılarında hiçbir direnişle karşılaşmadan Lamia'ya⁶ (Zeytun) doğru ilerliyorlardı. Bu şehrin de Türklerin eline geçeceğinden hiç kimsenin şüphesi yoktu. Bu umutsuz anda, Türkleri durdurmaya zorlayan Çar'ın bir telgrafi geldi. Rus İmparator tam anlamıyla durumu kurtardı. Türkler Lamia'daki Taraça'ya⁷ kadar geldiler ancak şehrin içine ayak basmalarına izin verilmedi.

Savaş sona ermişti. Barışın sağlanması için hemen müzakereler başladı.

Ordumuzdan geriye kalanlar İtis,⁸ Kallodromiu,⁹ Thermopiles (Termopil, Livarya)¹⁰ arasında bir savunma hattını savaş düzenine sokarken, Yunanistan'ın temsilcileri imzalanacak olan barışın şartlarını Türklerle görüşmek için Poli'ye geliyorlardı. Gelen heyetin başı Dionisio Stefanu'ydu. Ona eşlik edenler arasında Durutis, Niko Ksidakis ve Aleksio Pallis bulunuyordu. O zamandan beri, yaşça benden büyük olmalarına rağmen, Ksidakis ve Pallis'le sağlam ve uzun süreli bir dostluğum oldu. Her zaman için en iyi arkadaşlarım oldular ve öyle de kalacaklar.

O zaman, ne üzücü koşullarda tanışmıştık! Yunanistan'ın, bir zamanlar bileğinin hakkıyla elde etmiş olduğu yerleri şimdi ricalar ve pazarlıklarla kurtarmaya çalışması gerektiğini düşündüğümde kalbimi sıkıştıran o acıyı nasıl unutabilirim?

Müzakereler aylarca sürdü. Yaz aylarında Yunan temsilcileri Therapia'daki Summer Palace'a yerleştiler. Bir gün önce verdikleri

³ Yunanistan'ın Magnisia ve Fthiotidos Bölgeleri arasında bulunan ve 1882 yılına kadar Türk-Yunan sınırı olan sıradağ. (ç.n.)

⁴ Yunanistan'ın Fthiotidos Bölgesi'nde bulunan tarihi bir kasaba. (ç.n.)

⁵ Yunanistan'ın Fthiotidos Bölgesi'nde bir köy. (ç.n.)

⁶ Yunanistan'da Atina'nın kuzeybatısında bulunan küçük bir şehir. (ç.n.)

⁷ Lamia'ya yakın bir köy. (ç.n.)

⁸ Yunanistan'ın Fthiotidos Bölgesi'nde Lamia yakınlarında güzel köyleri bulunan bir dağ. (ç.n.)

⁹ Yunanistan'ın Fthiotidos Bölgesi'nde Lamia yakınlarında bir yerleşim yeri. (ç.n.)

¹⁰ Yunanistan'ın Fthiotidos Bölgesi'nde bulunan ve ülkenin güney bölümüyle bağlantısını sağlayan ünlü geçit. Bu geçit, M.Ö. 480 yılında Spartalı Leonida ve askerlerinin Perslerle yaptıkları savaşla ün kazanmıştır. (ç.n.)

sözleri ertesi gün tutmamayı alışkanlık haline getirmiş olan Türklerle sonu gelmeyen görüşmeleri yapmak için her gün Poli'ye iniyorlardı.

Temsilcilerimizin sabrı ve Avrupa'nın desteği sayesinde, Yunanistan esasen büyük şeyler kaybetmedi. Konsolosluk imtiyazlarının önemli bir kısmını korumayı başardı. Toprak olarak ise sınır noktalarında çok az kaybı oldu.

Yabancı güçler mali açıdan bize yardım ediyordu. İngiltere ve Fransa Türklere ödeyeceğimiz savaş tazminatını kredi olarak bize vermeyi üstlendi. Fakat bize uluslararası bir mali denetim şartı koştu. Tabii zaman içinde bu sınırlama bizim için hayırlı oldu.

Bütün bunlar arasında en garip olanı, Türklerle savaşın başlama nedeni Kriti sorunuyken ve bu ada askeri tarihimizin en acı veren deneyimini tatmamıza neden olmuşken, barış antlaşmasının imzalanmasından altı ay sonra, Kriti sorununun geçici fakat lehte bir çözüme kavuşmasıdır. Yunan Prensi Yeorgio, Büyük Güçlerin yüksek komiseri olarak Kriti'ye atandı ve Hania'da (Hanya) karaya ayak bastı!

Bu çatışmalar sırasında, Türkiye'deki Rumların Türklerden hiçbir zarar görmediklerini vurgulamak zorundayım. Fakat o dönemde hiçbir hükümet, resmi düşman devletin sebebiyet verdiği savaş zararlarını karşılamak için, şahsi malvarlığına yönelmeyi düşünmemiştir.

Bir gün, babamın işletmesine yabancı birkaç Türk gelir ve tehditkâr bir ses tonuyla, onun ve ailesinin Poli'de istenmeyen kişiler olduklarını söyler; çünkü bizleri düşman ve hain olarak görmektedirler. Babam hemen koşarak Yıldız'a gider ve Hamit'le görüşmek ister. Sultan kendisini hemen kabul eder ve şikayetlerini dinledikten sonra:

“Korkacak bir şey yok” diye cevap verir, “çünkü sen ve baban, her zaman düşündüğünüzü söyleme dürüstlüğüne sahiptiniz ve gizli veya sinsi hiçbir şey yapmadığına eminim. Şimdi rahat ol çünkü bundan böyle sana dokunmaya hiç kimse cesaret edemeyecek. Başına gelecek en küçük şeyde, dosdoğru bana gel.”

O gece, babam Sultan'la görüşmesini bize anlattı.

“Böyle bir insanın paranoyak olması ne kötü” dedi. “Benimle konuşurken sergilediği tavır iyi bir kalbi olduğunu gösterdi. Fakat ne yaparsın? Etrafında bulunan alçakların istifade ettikleri hastalığı ve ezeli korkusu, ona eziyet çektiriyor. İçindeki her türlü insani duyguları bu hainler boğdular, her cesur girişimi yine onlar yok etti.

Nikolao Mavrokordatos, Poli'den ayrılmasından bir sene sonra, Yunanistan Büyükelçisi olarak yeniden döndü. Tarihte böyle örneklerin çok fazla olduğunu zannetmiyorum.

Bayan Mavrokordatos'a gezilerinde eşlik eden Evzon askerlerin ünlü ve yakışıklı çavuşu Avgerinos, ne ilginç ve aynı zamanda ne gariptir ki, her Rum'un kalbini hoplatan o evzon eteğini Pera'nın yollarında tekrar giymeye bir daha cesaret edemedi. Bu kıyafetini büyükelçiliğin kavas üniformasıyla değiştirdi.

OTUZ ALTINCI BÖLÜM

ANEMON SEVGİSİ

Babam banker olmak için doğmuştu. Tüm meslek hayatı boyunca, bu alanda hiçbir zaman tehlikeli spekülasyonlara girişmeden başarı sağladı.

Onun döneminde Poli'de Su Şirketi,¹ Rıhtım Şirketi, Manastır-Selanik Demiryolu Şirketi, Keratio Vapur Şirketi,² İraklia Şirketi,³ vs. gibi önemli şirketler kuruldu. Babamı bu şirketlerin kurucuları arasında gösteriyorlardı. Mavri Thalasa'daki Zonguldak Limanı onun eseri idi. Babam bu limanı daha sonra İraklia Şirketi'ne sattı. Société des Quais de Constantinople'un⁴ tahvil ihracı yalnızca "L. Zarifi Bankası" aracılığıyla oldu.

Babam, 1898 yılının ilkbaharında öyle bir olay yaşadı ki, tüm yaşamı boyunca onu bu derece etkileyen ikinci bir olay zor bulunur. Bu olayın, babamın işlerinin sırasını ve sonraki hayatının koşullarını tamamen değiştirdiğini söyleyebilirim.

Babamın, insanların şekillendirdikleri gibi değil de, Tanrı'nın yarattığı şekliyle vahşi doğayı ne kadar çok sevdiğini daha önce de yazdım. Onun için bir dağ çiçeğinin, bahçıvanlarının yetiştirdiği en nadide kasımpatlılardan ve karanfillerden çok daha fazla değeri vardı.

Fakat gözdesi Poli'nin çevresinde çıkan bazı çelimsiz anemonları. Babam onları bir gün tek başına Kiathane'nin* (Kağıthane) kü-

¹ Dersaadet Anonim Su Şirketi. (ç.n.)

² Haliç Vapur Şirketi. (ç.n.)

³ Ereğli Şirketi. (ç.n.)

⁴ İstanbul Limanlar Şirketi. (ç.n.)

* Keratio Kolpo'nun Avrupa sahillerinde aynı ismi taşıyan derenin ağzında bulunan köy. Eskiden, nehrin her iki yakasında hulan bir dizi muhteşem güzel köşkler ve Sultan'ın yazlık sarayıyla eğlence ve dinlenme yeri idi.

çok bir vadisinde keşfetti. Onları başka yerlerde de aradı; fakat Trakya ikliminin ağır olması nedeniyle, bu rüzgârsız yer dışında başka hiçbir yerde bulamadı.

Bir öğlen, aksilik bu ya, babam Galata'nın en iyi restoranlarından biri olan Vizantion'a yemek yemeye gider. Denizcilik konularında uzmanlaşmış Zaharia Fitis isminde bir avukat da oraya sık sık gitmektedir.

Yemek sırasında, özellikle anemonlar olmak üzere, dağ çiçeklerinden bahsederler. Babam bu çiçeklerin bizim buralarda çok nadir ve zor bulunan çiçekler olduğunu söyler.

"Bu çiçekler" der avukat, "sadece nerede arayacağını bilmeyenler için nadirdir."

Bu laflar üzerine babam söylediklerine kulak kesilir.

"Peki, nerede saklanıyorlar?" diye sorar.

Avukatın yüzü gizemli ifadeye bürünür.

"Buradan, oturduğumuz yerden size anlatmam zor. Bulundukları yere benim sizi götürmem gerekiyor."

"O yerde anemonlar bulacağımıza emin misin?" diye sorar babam ısrarla.

"Hiç kuşku yok."

Bu cevaptan sonra, babam dayanamaz ve Fitis'e sorar:

"Yarın sabah müsait misin?"

"Evet."

"Saat sekizde beraber yola çıkmamızı ve beni oraya götürmeyi kabul eder misin?"

Avukat kabul eder ve ertesi sabah bizim evde buluşmak üzere sözleşirler.

Aynı akşam babam anneme şunları söyler:

"Frosocuğum, yarın sabah saat sekiz için arabayı çağırasin. Önemli bir işim var. Beni yedide uyandırısınlar."

Babam çok tezcanlıdır. Ertesi sabah oda hizmetçisi odaya girmeden önce uyanmıştır bile. Büyük bir sabırsızlık içinde durmadan saatine bakmaktadır. Annem sorar:

"Hayrola, bu acelen ne?"

"Çok acil bir mesele, Frosocuğum. Daha fazla sorma. Sana akşam her şeyi anlatacağım."

Yabancı saatinde gelir, arabaya biner ve babamın yanında yerini alır.

"Nereye gideceğiz beyefendi" diye sorar arabacı.

“Dosdoğru gitsin” diye cevap verir yabancı ve iki atlı kupa bilinmeyen bir yöne doğru yola çıkar.

Yabancıнын babamı nereye götürmeyi planladığını ve onu nereye götürdüğünü tam olarak bilmiyorum. Bilinen tek şey, bütün bir sabah boyunca, küçücük bir anemon bile bulamadan dolanıp durduklarıdır. Ancak babam bu geziden döndüğü zaman, Fitis onu armatör olma konusunda ikna etmiştir.

“Ben bu tür işlerden hiç anlamam” diye cevap verir babam ilk başta. “Ben sadece bankerim ve bankacılık dışında hiçbir şeyi ciddiye almıyorum.”

“Fakat meslek değiştirmeniz söz konusu bile değil” diyerek ısrar eder avukat. “Banker kalacaksınız, sadece banker. Fakat paranızı değerli kağıtlara yatırım yapacağınıza, kaptanlara borç vereceksiniz. Sadece buharlı bir gemi alacak kadar parayı tamamlayacaksınız. Satın alınan buharlı gemi sizin isminize kaydedilecek ve teminat olarak kullanılacaktır. Kaptan size sermayeyi ve faizleri ödediği zaman ancak gemi onun üstüne devredilecek. Kaptan satın alım bedelinin dörtte birlik bölümünü ödediği zaman menfaatleri sizinkilere bağlı olacak ve borcu için size faiz ödemesi gerektiği için de, bir an önce son ödemeyi yapmak için her türlü çabayı gösterecek. Değerli kağıtlar yüzde 4’ten daha fazla kâr bırakmıyor. Kaptanlar size yüzde 6 ödeyecekler.”

Babam bir deneme yapmaya ikna olur. Avukat onu ortak satın alınacak buharlı geminin toplam değerinin beşte birini ödemek isteyen kaptan Rethimnis’le tanıştıır. Babam kalan beşte dörtlük bölümü ödemeyi kabul eder.

Bu ilk gemi “Leonida” olarak isimlendirilir.

Rethimnis iyi bir kaptan ve ortak serveti yönetme konusunda yetenekli bir yöneticiydi. Çok kısa bir süre içinde borcunu ödedi ve “Leonida” kendi malı oldu.

“Leonida”nın satın alınması, navlunların genel bir yükseliş kaydetmesiyle aynı zamana rastlamıştır. Denizcilik şirketlerinin ne derece kârlı oldukları ortaya çıkar çıkmaz, avukat Gikan Kuluras isminde ikinci bir kaptanı babama tanıştıır. Bu kaptanın da küçük bir sermayesi vardır. Babam geriye kalan bölümü tamamlamayı kabul eder ve böylece “Froso” ismi verilen ikinci bir gemi satın alınır.

Kuluras, Rethimnos gibi davrandı.

Bu durum babamın çok hoşuna gitti ve sırayla buharlı gemiler satın almaya başladı. Konstanti Vasilakis ile birlikte “Yeorgios”, An-

donio Palios'le "Eleni" ve Nikolakis'le "Leon" isimli buharlı gemiler satın alındı.

Bu arada Boerlerle savaş başladı. İngiltere durmadan yeni gemiler istiyordu. Navlunlar yükseliyor, yükseliyordu...

Babamı bitmez tükenmez bir iyimserlik hissi kaplar. İyi gemilerin ender olması nedeniyle, iki de eski gemi satın almaya karar verir: "Stefano" ve "Kosta". "Yeorgios" ve "Leon"un borçlarının ödenmesi bitmek üzere olduğu için Nikolakis'le birlikte "Zarifi" adını verdiği 5.000 tonluk yepyeni bir gemi ısmarlar. Vasilakis'le birlikte "Vasilakis" ismini verdikleri bir gemi daha satın alır.

Babam o zamanlar, armatörlük mesleğini, tüm meslekler arasında sadece en çok kâr getiren meslek olarak değil, en milli meslek olarak da görüyordu. Yunanistan'ın fakir ve insanlarını beslemekten aciz olması nedeniyle, babam her sermaye sahibinin denizciliğimizi desteklemek zorunda olduğuna inanıyordu. Vatansever ve idealist olan babam, kendi verdiği kredilerle yetinmiyor, kendisini örnek almaları için akraba ve arkadaşlarını da ikna etmeye çalışıyordu. Coşkusu o derece büyüktü ki, düzenlediği vasiyetinde servetinin beşte birini, kendi uyguladığı sistemi devam ettirerek, buharlı gemi satın alımları için gerekli olan meblağın tamamlanması için Yunan kaptanlarına borç para verecek bir kuruma bıraktı.

Fakat, navlunların akıl almaz fiyatlara yükseldiği ve her gemi sahibinin, gemisi her ne kadar eski ve çürük olursa olsun, istediği kadar para kazandığı sırada İngiltere, Boerlerle barış sağladı ve taşımaları durdurdu. Bir anda gemi talepleri durdu ve navlunlar aniden düşüş kaydetmeye başladı.

Artık elde edilen gelirler masrafları karşılamıyordu, hele hele faiz ve borç taksiti ödemek zorundaysan. Kısa bir süre sonra, gemilerin değerleri kaptanların borçlarını bile karşılamaz hale geldi.

Kaptanlar, sadece yönettikleri gemilerin asla sahibi olamayacaklarını değil, vermiş oldukları avansı da kaybettiklerini hissettiklerinde, bu açmazdan kurtulmak için başka yollar bulmaya çalıştılar. Ancak seçtikleri yollar kurnaz ve beceriksiz yollardı. Hileli de olsa acil olarak bir kazanç elde etmek için, kaptanlar kredi verene karşı kendilerini küçük düşürüyorlar ve Yunan ismini rezil ediyorlardı.

Pek çok kişi felaketin geçici olduğunu zannetti. Babam da, krizin çabuk geçeceğini düşünerek, aynı hatayı yaptı. Üstelik, daha fazla güvenlik sağlamak için, gemilerini Galata'dan kendi yönetmeye karar verdi.

Maalesef gelecek, sadece krizin geçici olmadığını değil, kendin işte daha pişmemişken, bankacı bürosundan kaptanların hesaplarını öngörmenin ve bunları denetlemenin imkânsız olduğunu da gösterdi.

Şimdi ne böyle karmaşık konulara girmeye, ne de açılan davalardan ve uğranılan haddi hesabı olmayan zararlardan bahsetmeye hiç niyetim yok. Artık elimizde hiçbir gemi kalmamışken bile, bu sıkıntılar yıllarca devam etti.

HARİKLİA'NIN DRAMI

Bu seneler zarfında, yaşanan bir aile dramı, bir aile dostumuzu çok ağır şekilde yaraladı. Bu olay, biz çocukları o derece etkiledi ki, günlerce bu konudan başka bir şey konuşulmadı.

Bir Hristiyan kadının bir Türk erkekle evlenmeyi kabul etmesi çok ender görülen bir şeydi. Bazı Türk tanıdıklarımız yabancı kadınlarla evlendiler. Fakat bu yabancı kadınların büyük bir bölümü, başka toplumsal sınıfa aittiler. Onları genç kızlık dönemlerinden tanımıyor olduğumuzdan, bir Türkle yaptıkları evlilik doğal olarak göze çarpmıyordu.

Bu kadınların toplumsal ihtirasları yoktu. Diğer Müslüman kadınlar arasında asimile oluyorlar, haremde kapalı olarak yaşıyorlar ve insanların çoğu onların Avrupa kökenli olduklarını bile bilmiyordu.

Bir keresinde, yüksek mevki sahibi seçkin bir Türk, iyi bir Rum ailenin kızına âşık oldu. Genç kızın ismi Hariklia'ydı. O da Türk gencini sevdi.

Delikanlı, Hariklia'yı kendisiyle evlenmeye ikna etmek için, evliliklerinin onun hayat koşullarını hiç değiştirmeyeceğine dair kızı temin etti. Avrupalı gibi giyinmeye, dini ibadetlerini yerine getirmeye devam edecek ve hiçbir Türk kadınının halkın arasında kocasına eşlik etme hakkı olmamasına rağmen, Hariklia onunla birlikte her yere gidebilecekti, hatta tiyatroya ve balolara bile.

Hariklia Türk'ün bu teklifini kabul etti ve akrabalarının tüm itirazlarına karşın, onun karısı oldu.

Hariklia mutlu günler geçirdi. Kardeşim Konstantino'nun doğduğu yıl, o da bir kız çocuğu dünyaya getirdi. Kızı Leyla'yı, Konstantino'nun bakıcısının arkadaşı olan bir İngiliz bakıcı yetiştiriyordu. İki çocuk beraber büyüyordu.

Her ilkbahar Hariklia ailece Pringipo'ya, bizim de kaldığımız otele geliyordu. Kışları Leyla, Konstantino'yla oynamak üzere, düzenli olarak evimize geliyordu.

Aniden Türk, hiçbir vasiyet bırakmadan öldü. Yasalar uyarınca, Hariklia kızının vasisiydi; ancak yasa bir Türk çocuğunun vasisinin Hristiyan olması ihtimalini öngörmüyordu.

Türk'ün ölümünün üzerinden daha bir gün bile geçmeden, herkes çocuğun kaderinin ne olacağı hususunda endişelenmeye başladı. Her Hristiyan dul gibi, Hariklia da kocası için siyahlara büründü ve Türkler için alışlagelmemiş bir şekilde çocuğuna da siyah matem elbiseleri giydirdi.

Rahmetlinin sülalesi dul kadına ve çocuğuna büyük yakınlık gösteriyordu. Fakat hiç kimse bu yakınlığın gayri ihtiyari olup olmadığını bilmiyordu.

Her Cuma Hariklia, Leyla'yla birlikte yaşlı kayınvalidesinin evine gidiyor ve hep beraber orada yemek yiyorlardı. Hariklia'nın kayınvalidesi eski dönemlerden kalma bir Müslüman kadındı ve Poli'nin merkezinden uzak bir mahallede yaşıyordu.

Bir cuma sabahı, Hariklia her zamanki alışkanlığıyla, babaannenin evine giderken kızına eşlik eder. Evin kapısına geldiklerinde, Hariklia zili çalar.

Kapı açıldığında küçük kız eve girer. Ancak, ardından anneside içeriye girmek istediğinde, Türk uşak kadını göğsünden kuvvetlice iter ve kapıyı yüzüne kapatarak onu dışarı atar.

Hariklia, hiç kimseyi tanımadığı bu Türk mahallesinde, kendisini tek başına sokakta bulur. Ne yapsın? Kimden yardım istesin?

Kapılara ve camlara vurmaya, yalvarmaya ve ağlamaya başlar. Fakat hiç kimse kendisine yüz vermemektedir. Kim bilir, belki de bütün mahalle babaannenin suçuna ortak olmaktadır. Polise ve tüm Türk makamlarına başvurur. Kocasının arkadaşlarından da yardım diler.

Hariklia herkes tarafından seviliyordu; ancak hiç kimsenin ona en küçük bir yardımı dokunamıyordu. Esasen inançlarına ters düşmesine rağmen onu seven ve acıyan Müslüman Türklerin, yardım etme hususunda istekli olup olmadıkları da bir başka konudur.

Hariklia, babaannesinin evinde ve üçüncü kişilerin önünde bile olsa, zaman zaman kızını görmek için yalvarıp yakarır. Bu isteğini reddederler.

Genel olarak Türklerin politikası, kesinlikle hiç cevap vermemektir. Babaanne, çocuğun elbiselerini istememesi bir yana, kendi-

sine gönderdiklerinde onları almaya bile tenezzül etmez. Zavallı an-ne, çocuğunun sağ olup olmadığını bile öğrenememektedir.

Leyla'nın kaderi, hepimiz için ölüme eşdeğerdi.

Hariklia ilk seneler deli gibiydi. Fakat zaman acısını hafifletme-ye başladığında, teselli için kendisini hayır işlerine adadı. Filopto-hos'ta hiç kimse onun gibi çalışmadı.

Sekiz sene sonra bir gün, Hariklia kayınvalidesinden, eğer isti-yorsa artık kızını görebileceğini bildiren bir mesaj alır. Leyla baba-annesinin evindedir ve oraya gitmekten başka yapacak bir şey yok-tur.

Hariklia anında yola çıkar. Kalbi hızla çarpmaktadır. Çocuğunu ne durumda bulacağını kendi kendine sormaktadır.

Kayınvalide'si, Hariklia'yı çok nazik bir şekilde kabul eder ve onu görür görmez çocuğun aşağı inmesini emreder.

Leyla annesini kaybettiği zaman sekiz yaşındadır. Şimdi on altı yaşını tamamlamıştır.

Türklerin onu elinden aldıkları gün, Leyla incecik bir çocuktur; güzel bukleleri ve denizci elbisesiyle bir İngiliz'e benzemektedir.

Ne var ki, babaannenin salonuna dağınık saçlı, üzerine entari ge-çirmiş, şişman bir Türk kıızı girer.

Hariklia, karşısında sakın bir şekilde duran bu genç kızın kendi çocuğu olduğuna inanamaz.

Hariklia kızını öpmek için ayağa kalkar. Fakat Leyla geri çekilir. Hariklia ona bir şeyler söyler fakat Leyla hiçbir şey anlamaz. Öğ-renmiş olduğu Fransızca, İngilizce ve Yunanca'yı unutmuştur. Ha-riklia'nın hemen hemen hiç bilmediği Türkçe'den başka hiçbir dil konuşamamaktadır. Hariklia'nın gözleri dolar.

O an, babaanne torununa bir şey söyler. Ancak Leyla, Türkler-den bile daha fanatik olmuştur. Annesine karşı onu hakir görmek-ten başka bir his beslememektedir. Ona gavur gözüyle bakmaktadır ve bunu da davranışlarıyla annesine gösterir.

Değişim mükemmeldir.

Bu sahne belki de kaçırılış sahnesinden çok daha fecidir. Zavallı Hariklia bu kadar sene çocuğunu yeniden bulma umuduyla boşu boşuna yaşadığını anlar. Çocuğu karşısında durmasına rağmen, o artık bir kayıptır. Bundan sonra hiçbir şey onları birleştiremez.

DÜNYAYI ALTÜST EDEN MUSEVİ

Tüm dünya kamuoyunu altüst eden bir olaydan bahsetmemin zamanı artık geldi. Bu tamamen Fransa'nın bir iç meselesiydi. Fakat insanları uzun yıllar boyunca ikiye böldü: Bir Musevi-Fransız subayının davasında bir grup subayın tarafında, diğer grup ise karşısında yer alıyordu.

Bu olay "L'Affaire Dreyfus"¹ olarak bilinmektedir.

Az ve öz olarak işte olanlar: Bir gün Fransız Genelkurmay Başkanlığı, Alman Büyükelçiliği'ne gizli belgelerin sızdırıldığını ortaya çıkartır. O zamanlar Genelkurmay Başkanlığı'nda, Alfred Dreyfus isminde bir Musevi subay bulunduğundan bütün şüpheler onun üzerinde toplanır.

Yazı karakteristiğinin Paris'teki Alman askeri ataşenin çöp sepetinde bulunan yırtık bir belgedeki yazıyla benzerlikler göstermesi böyle bir şüphenin doğmasına neden olur. Kendisini suçlu duruma düşüren belgeler ne sanığa, ne de avukatına gösterilmeden, askeri mahkeme "kapalı kapılar ardında" Dreyfus'u vatan hainliğiyle suçlayarak ömür boyu hapisle cezalandırır ve onu Fransız Guyanası açıklarında ıssız bir ada olan L'île du Diable'a² sürer.

Bu karar gazetelerde yayımlandığında, doğal olarak halk davanın ayrıntılarını bilmeden verilen cezanın ciddiyetini anlar ve sessiz kalır.

Fakat, birkaç sene sonra, Dreyfus'un bazı arkadaşları, onun adına, Esterhazy isminde Fransız ordusunda görevli bir subayın suçlu

¹ Dreyfus Davası. (ç.n.)

² Şeytan Adası: Fransızların bir zamanlar, genellikle ülkedeki rejimi tehdit eden siyasi suçluları sürgüne gönderdikleri ada. (ç.n.)

olduğunu gösteren bazı kanıtlar bulurlar ve davanın yeniden açılmasını isterler.

Fransız Ordusu'nun mensupları dava açılmasını o zaman kabul etselerdi, muhtemelen hiçbir sorun çıkmayacak, gürültü patırtı kopmayacaktı. Ancak bakanlar, askerler, kurmay başkanları davanın yeniden görüşülmesine hararetle karşı çıktılar ve buna engel olmak amacıyla, yayımlanmasının olanaksız olduğunu ileri sürdükleri inandırıcı belgeler sayesinde, Dreyfus'un hiç şüphesiz bir hain olduğunu ve cezasını çekmeyi hak ettiğini açıkladılar.

Onlara göre, davaya yeniden bakılması, askeri adalete duyulan saygınlığı sarsacaktı.

O zamanlar Fransa'yı muhafazakâr partiler yönetiyordu. Meclisin çoğunluğu ve genel olarak kamuoyu askerlerin görüşlerini kabul etti. Öte yandan milliyetçiler şunları söylüyorlardı: "Adli bir hataya kurban gitmiş olsa bile, bir Musevi için ortalığı birbirine katmak, tüm Fransızlara karşı yapılmış bir ihanettir."

O seneleri yaşamayanlar, bu sözlerin ne kıyametler kopardığını anlayamazlar. İnsanların bir kısmı bu kararı gözü kapalı tasvip ediyor ve bu konudan bahsedilmesine bile tahammül edemiyordu. Diğerleri ise, yapılan hatanın mutlaka düzeltilmesini isteyerek çılgınca bağırıp çağırıyorlardı.

İhtiraslar aileleri ve dostları birbirine düşürdü.

İlk başta, Fransızların büyük bir çoğunluğu, davaya yeniden bakılması için savaşıyor ve bütün güvenilir belgeleri araştırıyordu. Dreyfus, soydaşları ve henüz yolun çok başında olan sosyalist halkın dışında destekçi bulamıyordu. Ancak, yurtdışındaki insanlar olaya tarafsız bakmaya ve çok büyük bir hata yapılmış olduğunu hissetmeye başladılar. Fransızları hor görüyorlar ve Dreyfus lehine yazılar yazıyorlardı. Yavaş yavaş Fransa'da da gerici bir tepki oluşmaya başlıyordu.

Destekçilerin protestolarıyla baskı altında kalan ve sürekli ortaya çıkartılan yeni skandallar karşısında şaşkına dönen askeri makamlar Esterhaz'nin de yargılanmasına izin verdiler. Fakat mahkeme, büyük sempati gösterileri eşliğinde, Esterhazy'yi oy birliğiyle temize çıkardı.

Bu arada, Dreyfus'un adli bir hataya kurban gitmiş olduğu inancı giderek güçleniyordu. Piquart isminde bir albay, bir senatör olan Scheurer-Kestner ve çok büyük bir yazar olan Emile Zola aleni bir şekilde Dreyfus'a taraf oluyorlardı.

Zola, pek çok kişinin mahkeme yoluyla kendisini protesto etmesine yol açan o ünlü suçlama yazısı “*J’accuse*”ü³ o dönemde yazdı. Böylece, her birinde tüm gerçekle ilgili yeni bilgilerin ortaya çıktığı davalar başladı.

Ortaya çıkan küçük bulgular, Fransa’nın askerlerden sorumlu bakanını bir gün Meclis kürsüsünden yeni bir belgeyi açıklamaya mecbur bıraktı. Bakanın düşüncesine göre, söz konusu belge bu tartışmalara artık bir son verecekti. Fakat, 48 saat sonra, bu inandırıcı belgenin sahte olduğu ispatlandı ve belgeyi hazırlayan sahtekâr cezaevinde intihar etti.

Bu durumda Fransızlar, Dreyfus’u sürgünden geri getirmek ve kendisini yeniden yargılamak zorunda kaldılar. Fakat inat, Fransız askerlerini o derece körleştiriyordu ki, askeri mahkeme Dreyfus’u, bu sefer on yıl olmak üzere, ikinci kez mahkûm etti.

Bu çok gülünç karar ihtirasların en üst düzeye çıkmasına sebep oldu.

Bu arada, Sosyalist Partisi günbegün güçleniyordu. Siyasi programına, eşi görülmemiş bu haksızlığın düzeltilmesini de eklediğinden, Dreyfus’u destekleyen her Fransız gazetesi birden sosyalizmin organı oluyordu.

Öyle bir an geldi ki Cumhurbaşkanı, Dreyfus’un aklanmasını onaylamak zorunda kaldı. Bir sene sonra, üçüncü bir askeri mahkeme talihsiz Musevi’yi büyük sevinç gösterileri arasında temize çıkarıyordu.

Nihai adaletin yerini bulması, Sosyalist Parti’nin iktidara gelmesiyle aynı zamana rastladı. İlk başlarda çok silik bir yapıya sahip olan bu partiyi, onunla savaşımlar istemeden yarattılar ve güçlendirdiler. Rakiplerin saçmalıkları ve milliyetçilerin rezillikleri öyle derin kökler saldı ki, bir daha hiç kimse Fransa’da bu partiyi iktidardan indiremedi.

Dreyfus’a haksızlık yapıldığını ailede ilk tahmin eden annemdi. Endişesini ve öfkesini hepimize yayıyordu. Davayla ilgilenen, özellikle de sanığı destekleyen, belli başlı Fransız gazetelerini kendisine göndermelerini buyurdu.

Musevi’yi destekleyenlerin düşmanları, onları hakir görürcesine “Les Dreyfusards”⁴ diye bağıryorlardı. İlk başta bu kelime bir söv-

³ Emile Zola’nın, Alfred Dreyfus’u savunan, onun itibarının iade edilmesini isteyen ve dönemin cumhurbaşkanı Félix Faure’a hitaben yazdığı ve bu iftiraya sessiz kaldığı için onu suçlayan “İtham ediyorum” veya “Suçluyorum” diye bilinen makalesi. (ç.n.)

⁴ Dreyfusçular. (ç.n.)

me niteliğindeydi; fakat zaman içinde onur verici bir kelime olup çıktı. Büyük bir gururla ben de Dreyfusards'ların arasında yer alıyordum.

Günlerimi, her Meclis konuşmasını, her açıklamayı, her yeni savunmayı, her mahkeme tutanağını ve her iki politik hareketin makalelerini okuyarak gazetelerin içine gömülmüş bir halde geçiriyordum.

Poli'de, çok kısa bir zaman zarfında, Dreyfus'un tarafını tutmayan hiç kimse kalmadı.

Fakat Paris ve Marsilya'daki akrabalarımız davaya bir başka gözle bakıyorlardı. Fransız arkadaşlarının fikirleri onları etkiliyordu, hatta belki de biraz snobluk da vardı. "Hain" lehinde hiçbir şey duymak istemiyorlardı.

Bir pazar öğlen vakti, halam Sofia Negroponti'nin evinde yemek yerken, onun masaya parmağıyla vurduğunu ve gürleyerek şunları söylediğini hatırlıyorum:

"Askerlerden sorumlu Bakan, Dreyfus'un suçlu olduğuna dair şerefi üzerine yemin etti. Bu bana yeter, daha fazla açıklama istememin ihanet olduğunu düşünüyorum."

Amcam Perikli ise düşüncelerini şu sözlerle ifade ediyordu:

"Fransa'ya düşman olanların bu Musevi'ye ilgi duymaları gayet doğaldır; çünkü bu insanlar bu ülkeye karşı entrikalar çeviriyorlar."

Kuzinim Angeliki Yeorgiu Zarifi ise durmadan şu sözleri tekrarlıyordu:

"Askeri mahkemelerin yanıldıkları ortaya çıkarsa, bir gün oğlumun askerlik yapacağı koskocaman Fransız ordusu rezil olacak. Genel olarak kamu menfaatinin söz konusu olduğu bir durumda, bu önemsiz kişinin kaderi umurumda bile değil."

Bazıları ise, Genelkurmay Başkanlığı'nın Dreyfus'un işlediği suçla ilişkin elinde kanıt bulundurduğu için değil, bu delillerden herhangi birini yayımladığı takdirde Almanya'yla anında savaşa sebebiyet vereceğinden kamuoyuna karşı sorumlu olduğunu öne sürüyorlardı!

1898 yılında kuzenim Yorgo P. Zarifi, yazı Therapia'daki evimizde geçirmek üzere geldi. Bizi karısı Angeliki ve on altı aylık oğlu Stefi'yle tanıştırdı.

Davayla ilgili günlük tartışmalar, bizi birbirimize karşı fazlasıyla kırıcı sözler söyleme noktasına getiriyordu. Fakat bizi birleştiren sevginin, siyasi görüş farklılıklarımızdan çok daha güçlü olduğu kanıtlandı.

Bütün bunlara rağmen, Yorgo o yaz bize öyle bağlandı, günlük hayatımıza öyle bir girdi, oynadığımız oyunlara, yaptığımız sporlara ve nükteli eğlencelerimize öyle bir ilgi gösterdi ki, kalbi daimi olarak Therapia'da kaldı. Her iki senede bir gelip bizi ziyaret etmeyi alışkanlık haline getirdi. Zaman içinde, daha büyük bir özgürlük elde ettiğimiz zaman ise, Yorgo yaptığımız her faaliyette etkin bir şekilde yer almaya, hatta av tesislerimizdeki ve yaptığımız gezilerdeki masraflara da katılmaya başladı. Yorgo Zarifi, dünyada Poli'nin dışında ikinci bir cennet bulunmadığını tüm arkadaşlarına söylüyordu. Özellikle beni öyle içten sevdi ki, 1898'in yazından itibaren aramızda sürekli bir yazışma başladı. Yazışmamız onun erken ölümüyle sona erdi.

Yorgo Zarifi bana müziği sevdiren belki de ilk kişidir. Benim tarihi bilgilerime güvendiği için, Bizans dönemine ait tarihi kalıntıları ve eserleri her ziyaret ettiğinde, Kapalı Çarşı'ya ya da antikacılara gittiğinde mutlaka beni de yanına alırdı. Bir keresinde, Skutari'deki (Üsküdar) bir eskici dükkânında, maalesef çekmeceleri eksik olan, mükemmel bir antika Fransız büfesi keşfettik.

Usta bir Fransız mobilyacı, büfeyi hiç bozmadan, küçük bir kütüphaneye dönüştürmeyi başardı. Bugün bu kütüphaneyi Mimi'nin salonunda gördüğümde, Türk mahallerinden bu kırık mobilyayı taşıyarak geçtiğimizi, yoldan geçenlerin ise böyle bir hurdayla nasıl olup da gururlandığımızı anlayamadıklarını gösteren o akşamüstü aklıma gelir.

Bir sene sonra kuzenimin evinde yemek yiyordum. Yemeğin sonuna doğru hizmetkârların dairelerinden gelen vahşi sesler duyuldu. Ne olduğunu öğrenmek için hemen koştuk:

“Bir şey değil” dedi biri, “Dreyfus Davası hakkında tartışıyoruz.”

“Kim onun tarafını tutuyor ve kim tutmuyor?” diye merakla sordum.

“Tarafını tutmak? Ne söylüyorsunuz, beyefendi? Hiç kimse onun tarafını tutmuyor, hepimiz ona karşıyız.”

“Fakat” dedim gülerek, “hepiniz hemfikir olmanıza rağmen, az kalsın aranızda katliam çıkacaktı. Peki, görüşleriniz bölünmüş olsaydı ne olacağını bana söyleyebilir misiniz?”

Kahkaham herkese sirayet etti ve böylece gerginlik sona erdi.

PRUSA

Sonbaharda Poli'ye indiğimiz zaman, eğitimimin son senesi olması nedeniyle, kendimi canla başla ders çalışmaya vermek zorunda kaldım. Artık ertesi yaz, Paris'e giderek sınavlara girip *Baccalauréat*'mı almam gerekiyordu.

Fransız öğretmenim hiç de memnun değildi. Latince ve matematikte beni çok geri kalmış buluyordu. Fransızca kompozisyonlarım ise her zaman üstünkörü yazılmış ve tutarsızdı. Zaman zaman, beni onun da sınavdan geçirmesi için, Fransız bir meslektaşını evimize getiriyordu. Fakat gelen yabancı öğretmen sadece sözlüyle yetiniyordu. Daha önce de söylemiş olduğum gibi, sözlülerde hafızam bana yardım ediyor ve çok iyi bir izlenim bırakıyordum. Ancak, birinin Fransız *baccalauréat*'sını alabilmesi için, ilk önce yazılılarda başarı kaydetmesi ve ondan sonra sözlüden sınava girmesi gerekiyordu. Yabancı diller, tarih, coğrafya, filoloji gibi dersler sadece sözlü sınavlarda rol oynuyordu.

Öğretmenim, bütün kış boyunca tiyatroya ve arkadaş toplantılarına gitmemi engelledi. Ne komedi ne de dram oynamamıza izin vardı. Müzik derslerime de son vermek zorunda bıraktı beni. Bazen, kafamı biraz dağıtmak için, kendi paramla satın almış olduğum bir piyanonun başına gizlice oturuyordum. Ama Fransız'ın piyanonun tuşlarına bastığımı duyar duymaz, acele adımlarla odama doğru yöneldiğini duyardım. Kapı şiddetle açılırdı ve öğretmenim:

“Seni yine piyanonun başında yakalıyorum” derdi öfkeyle. “Bir sürü sınav vereceksin!”

Ders çalışmam, ilkbaharda bir ay Pringipo'ya gitmeme engel olmadı. Orada kalmak artık hepimiz için bir ihtiyaç olmuştu.

O Mayıs ayını, tabii ki, alışlagelmiş eğlence ve gezilerden uzak kalarak odamda geçirdim.

Therapia'ya gidip yerleşmemizden önce, babam Prusa'ya bir gezi düzenledi. Büyük bir tartışmadan sonra, benim de bu geziye katılmam kararlaştırıldı.

Babam yanına annemi ve dört büyük çocuğunu aldı. Konstantino, İngiliz bakıcısı ve babaannemle evde kaldı. Fransız öğretmenimiz ve kız kardeşimin kadın olan Alman öğretmeni de bize eşlik etti. Bize eşlik edenler arasında, çok iyi bir dostumuz olan Başkonso-los Evyenios Evyeniadis de vardı.

Günümüzde hızlı giden gemiler Galata'dan Mudania'ya (Mudanya) seni iki buçuk saatte götürür. Eskiden vapur seferleri o derece acınacak durumdaydı ki, söz konusu mesafeyi almak yedi saati geçiyordu.

Mudania'da, seni bir buçuk saatte Prusa'ya götüren tren beklerdi.

Bizimkisi gibi çok kalabalık bir ailenin, üstelik beraberinde bir sürü insanla, Prusa'ya varışı sansasyon yarattı.

Fakat babam da, sıradan bir vatandaş olmasına rağmen, Prusa'daki her yetkili makama karşı özel yükümlülükleri olduğunu düşündü. Varışımızın ertesi günü, benim refakatimde, sadece Metropolit'imizi değil, Vali'yi, Askeri Vali'yi, Müslüman dininin liderini, biri Katolik diğeri Gregoryan iki Ermeni Piskoposu ve Hahambaşı'yı sırayla ziyaret etti.

Prusa Türklerin ilk başkentidir. İkinci başkent Andrianupoli oldu, üçüncüsü Konstantinupoli ve dördüncüsü Ankara. Prusa şehri, yüksek bir tepenin üzerinde ve bereketli bir ovanın ortasında kurulmuştur. Karlı yamaçları Poli'den bile görünen Bithynia'nın Olimpos'u arkasında yükselir.

Karları hiçbir zaman erimeyen bu yüksek dağ Prusa'yı, Türkiye'nin hiçbir şehrinde olmayan akarsularla zenginleştirir. Berrak dereler yollarını ve meydanlarını boydan boya kateder. Camilerinin içlerinde bile şadırvanlar vardır.

İlk Sultanlar Prusa'da gömülüdürler. Mezarları renkli çinilerle süslü çok güzel türbelerdir. Türbe mimarisinde süsleme, ilk başta tek renkle ama o rengin çeşitli tonlarında yapılıyordu. Bu çinilerin bu kadar beğenilmesinin nedeni, farklı çinilerin bir bütünlük içinde kompozisyon oluşturmasıydı. Bana sorarsanız, tek renkli çinilerin oluşturduğu bütün, daha sonra kullanılmaya başlanan renkli çinilerinkinden çok daha güzeldir. Çünkü renkli çinilere belli bir mesafeden baktığında, her bir çininin üzerine ayrı ayrı çizilmiş olan desenler kayboluyor ve gözün, belirsiz bir rengi olan bir yüzeyden başka hiçbir şey görmüyor.

Prusa'ya çiniciliği* ve dokumacılığı ün kazandırmıştı. Dış dünya her iki sanatı da, tamamen Türk sanatının ürünleri olarak kabul ediyordu. Fakat şimdi, bu eserleri Hristiyan ellerin yaptığı ispatlanmıştır. Bunları Rumlar esinlediler ve ürettiler.

Bugün Prusa, Türkiye'nin, belki Yakındoğu'nun da en büyük ipek merkezidir.

Eşsiz mineral kaynaklarına sahiptir: Mide ve eklem hastalıkları için kalevi kaynaklar, romatizmalar için kükürtlü sular.

Bu suların keyfini ister eski görkemli hamamlarda, ister çok güzel yeni tesislerde çıkartabilirsiniz.

Babam, her zamanki metodik haliyle, her tarihi eseri, her fabrikayı, her kaplıcaı ziyaret etti.

Fakat Prusa'nın bizim için bir başka önemi daha vardı: Dedemizin yaptırmış olduğu iki ilkokul. Dolayısıyla, Rum cemaatinin bizi büyük bir saygıyla kabul etmesi gayet doğaldı. Prusa Metropolit Nikodimos eski bir tanıdığımızdı. Onurumuza düzenlenen resepsiyonların ve eğlencelerin başında bizzat kendisi bulunuyordu.

Seksen yıl önce dedem Prusa'ya gittiği zaman, oranın halkından hiç kimse Rumca konuşmuyormuş. O zaman hissettiği üzüntü bu iki okulu inşa etmesine neden olmuş. Fakat şimdi, gençler ve yaşlılar milli dilimizi konuşuyorlardı. Dünürümüz Efstathios Evyenidis, bir ortaokul inşa ederek dedemin eserini tamamladı.

Prusa'nın iki Rum nahiyesi ve birbirinden bir hayli uzak olan iki kilisesi var. Rum okulları şehrin en can alıcı noktasında inşa edilmiştir. Her yerden görünen bu okullar göz alıcı bir manzaraya sahiptir.

Bithynia'nın bu denli zengin ve geniş ovası, dil konularıyla ilgilenen her Yunan'ın ilgisini çeker. Çünkü burada sayısız Rum köyleri bulunur; ama burada ikamet edenler konuştukları dört farklı dile göre ayrılırlar. Evvela Rumca ve Türkçe konuşulan köyler vardır. Bir zamanlar, Rumca konuşulan bir köy Türkçe konuşulan bir başka köyden sadece on beş dakikalık bir uzaklıktaydı. Bunların birbirinden uzaklaştırılmaları için tek çözüm yolu, Türklerin nüfusları yer değiştirmeye zorlamasıydı.

* En önemli çinçilik merkezi Bithynia'daki Nikea (İznik) idi. Nikea atölyelerinde üretilen çiniler Topkapı Sarayı'nın, kamu binalarının ve Poli, Prusa, Andrianupoli, vs. şehirlerinde bulunan en tanınmış camilerin iç ve dış yüzeylerini süsler. XVI. yüzyılda üretilen çinilerde gördüğümüz kırmızı rengin o özel tonunu, daha sonraki ustalar tutturmayı başaramadılar.

Rumlar tarafından konuşulan üçüncü dil ise Ermenice'dir. Bu dili konuşan insanlara, Türkçe'deki "Hayk"¹ ve "Rum" kelimelerinin karşılığı olan "Hayhorom"lar² denir, yani Rum-Ermeniler. Bizans imparatorları, bağımsız Ermeni Krallığı'nı işgal ettikleri zaman, bu insanları Asya'nın içlerinden buralara getirdiler. Kralları-mız bu bölücülere Ortodoksluğu ve Rum bilincini zorla kabul ettirmeyi başardılar, ancak aynı başarıyı Rum dili için gösteremediler. Bu garip Rumlar Ermenice konuşuyor ve yazıyorlardı.

Bithynia'nın dördüncü Rum topluluğu ise Slavca konuşanlardır. Bunların çoğu Vulgaroktonos³ zamanında Avrupa'dan Asya'ya getirildiler. Bazıları ise buraya daha sonra geldiler. Bunlar Apolyont (Ulubat veya Uluabat) Gölü'nün etrafında yaşarlar ve yaptıkları tek iş balık avlamak ve bunları tuzlamaktır.

Bir gün, Rumluğuyla diğer köylerden ayrılan bir köye gezmeye gidiyorduk. İsmi Palladari olan köy, bir taraftan Kios Körfezi'ni (Gemlik Körfezi), öteki taraftan ise tüm Prusa Vadisi'ni gören bir tepenin zirvesinde kurulmuştu. Bu köyde eski Yunan kalıntıları bulunur. Yerliler bu kalıntıların Pallados Kilisesi'nin harabeleri olduğuna inanırlar. Köy de zaten ismini bu harabelerden almıştır. Milli duyguları o derece güçlüydü ki, tüm erkek ve kızların isimleri eski Yunan isimleriydi.

Prusa'nın etrafında nereye gidersen git, karı, ormanları ve sularıyla muazzam büyüklükteki Olimpos Dağı'yla karşılaşırdın.

Bizans döneminde bu dağ, Athos⁴ ve Karya'daki⁵ Latmos'da⁶ olduğu gibi manastır ve keşişlerle doluydu. Münzeviler dağın her bir deliğine keşiş hücreleri yapmışlardı.

Türkler Prusa'yı fethettikleri zaman, keşiş ve rahiplerin sayısının aşırı derece çok olması, buraya "Oros Monahon", yani "Keşiş Dağı" isminin verilmesine neden olur.

¹ Bir düşünceye göre Ermeniler Nuh'un torunu olan Hayk'tan gelmektedirler.

² Ermenice'de "Hay" kelimesinin Türkçe karşılığı Ermeni, "Horom" kelimesinin karşılığı ise Rum'dur ("Hay" + "Horom" = Ermeni + Rum). (ç.n.)

³ Tarihte "Bulgar kıran" veya "Bulgar katili" olarak anılan Bizans İmparatoru II. Basil (II. Basileios). Bulgaroktonos da denir. (ç.n.)

⁴ Ayion Oros, Aynaroz. (ç.n.)

⁵ Muğla Bölgesi'ni içine alan antik şehir. (ç.n.)

⁶ Anadolu'da Karya Bölgesi'nde meşhur Miletus şehrinin doğusuna düşen ve bugün "Beş Parmak Dağları" diye anılan dağ. (ç.n.)

Bu isim günümüz Türklerine garip göründü. Mustafa Kemal dağın ismini “Yüksek Dağ” anlamına gelen “Uludağ” olarak değiştirdi. Dağın bugünkü resmi ismi de budur.

Olimpos’un yüksekliği 2.650 metredir. Dağcılıkla hiç mi hiç ilgisi olmamasına rağmen babam dağın zirvesine çıkmaya karar verdi. Bu iş korkunç zor ve yorucuydu. Bu işi başarabilmek için, sadece usta bir dağcı olmak değil, aynı zamanda gerekli tüm malzemelerle donanmış olmak da gerekiyordu. Fakat hiçbirimiz bunu önceden düşünmemiştik.

“Her şeye rağmen Olimpos’a tırmanacağım” dedi babam. “Ailemi de yanıma alacağım!”.

Böylece dağa çıkmaya karar verildi. Bir sabah saat dörtte otelimizden yola çıktık. Arabalar bizi, bir Sultan köşkünün inşa edilmiş olduğu dağın eteklerine götürdüler. Vali bu köşkü bize tahsis etmişti. Oradan atlarımızı aldık ve tırmanış başladı.

Giriştiğimiz bu işin tehlikeleri bir yana, hırsızları da ciddi bir tehdit oluşturunuyordu. Vali bunu da düşünmüştü. Koskocaman bir atlı zaptiye birliği bizlere eşlik ediyordu. Ayrıca, Yunan Konsolosluğu’ndan yatağanları olan iki kavas da bize refakat edenler arasındaydı. Bunlar da yetmiyormuş gibi, Tütün Tekeli’nin⁷ kaçakçılıkla mücadele eden atlı gümrük muhafaza memuru da bize eşlik ediyordu. Prusa’daki *Régie*’nin müdürü, daha fazla güvenlik sağlamak amacıyla, bu muhafızları babamın yanına katmıştı.

Kısacası, grubumuz tam bir savaşçı topluluğu gibiydi.

Olimpos’a tırmanış keyifli bir şekilde şarkılarla başladı. İki saat boyunca sık bir ormanda yol aldık. Bilahara her nevi çiçeklerle dolu açık ve düz bir yere vardık. Babam aklını kaybetti, atından indi ve çiçek toplamaya başladı. Çiçek toplamak iştahımızı açtı. Kısa bir kuşluk yemeği yenildi.

Sonra atlarımızın üstünde yeniden yola koyulduk. Yeni ormanlar katettik. Öğleye doğru ikinci bir geniş düzlüğe geldik. Manzara muhteşem, doğa ise tam anlamıyla eşsizdi. Karları şimdi yakından görüyorduk. Fakat dağın zirvesi yaklaşacağına, daha da uzaklaşıyordu.

Yerdeki çimen ve çiçeklerin üzerine uzandık ve büyük bir iştahla yemek yedik. Yemekten sonra çeşitli planlar yapıldı ve sonunda babam, sadece dağın zirvesine ulaşmamızın imkânsız olduğunu de-

⁷ Osmanlı Tütün Şirketi yani Reji İdaresi. (ç.n.)

ğil, karların içinde ilerlememizin de mümkün olmadığını kabul etti. Atların ayakları karların içine gömülecek ve oradan çıkamayacaktı.

Böylece, karlara varmak için birkaç adım daha atıp kartopu oynamakla yetindik. Sonra dönüş yoluna koyulduk.

Sultan köşküne vardığımızda, bütün grubumuz arabalara bindi. Fakat kız kardeşim ve ben, atlardan ve korumalarımızdan ayrılmak istemiyorduk. Şehrin içindeki yolu da atlarımızla katettik. Konso-losluğun iki kavaşıyla iki gümrük muhafaza memuru önümüzde dörtnala gidiyorlardı. Arkamızdan ise tüm zaptiye birliği geliyordu. Böyle bir koruma eşliğinde bizi görenlerin, kız kardeşimi ve beni çok önemli iki şahıs zannetmeleri gayet doğaldı. Her yerde askerler bize selam duruyorlar, ben ise elimi kasketimin önündeki siperin yanına koyarak onların selamına karşılık veriyordum.

Otele bu şartlar altında dönünce kendimi bir ilah gibi gördüm. Kendimi bir daha o geceki kadar önemli hissettiğimi hiç hatırlamıyorum!

KIRKINCI BÖLÜM

SINAVLAR

Haziran ayının başlarında Fransız öğretmenimle beraber Paris'e gittim. Tereza Halam beni evinde ağırladı. Eksiklerimi elimden geldiğince tamamlamak için tam üç hafta boyunca çalıştım.

Sınav günü geldiğinde, yüzlerce yaşıtımla birlikte Sorbonne'a¹ gittim. Hiç heyecanlı değildim. *Baccalauréat* sınavları için kendimi hazır hissediyordum.

İlk gün sadece yazılı sınavlarımız vardı. Sabah, Fransızca'ya tercüme etmemiz gereken uzun bir Latince metinle geçti. Akşamüstü ise verilen üç konudan birini seçerek bir kompozisyon yazmamız gerekiyordu. Benim seçtiğim konu şuydu: "La Fontaine'i sefih yaşamını değiştirmeye ikna etmek için, Bayan De La Sablière'in² ona yazdığı mektup." Yeteri kadar zamanım olmasına rağmen, kompozisyonumu temize çekmeye üşendim ve müsveddeyi verdim. Özel öğretmeninimin bakıp bana fikrini söylemesi için kompozisyonumun bir kopyası bile yoktu. Fakat ne diye ona göstermeli ve onun fikrini almalıydım ki? Kendimden çok memnundum ve başarmış olduğumdan emindim. Kendimi o derece memnun hissediyordum ki, aynı gece anneme iyimserliğimi ifade eden bir telgraf çektim.

Ben başarıımı olmuş bitmiş sayarken, Zahariadis isimli bir başka Rum, iki derse çalışmak için yanıma oturmuştu. Zahariadis'te iyimserlikten başka her şey vardı. Bütün sabah ve akşamüstü boyunca sa-

¹ Sorbon Üniversitesi: 1257 yılında Robert de Sorbon tarafından Paris'te kurulmuş olan en eski Fransız üniversitesidir. "Baccalauréat"dan geçemeyen yabancı öğrenciler bu üniversiteye kabul edilmiyor. (ç.n.)

² La Fontaine'in yakın arkadaşı ve koruyucusuydu. (ç.n.)

çını başını yolmaya ve iç çekmeye hiç ara vermedi. Ona acıyordum ve pek çok kez kendisine yardım etmeyi önerdim.

Bir hafta sonra, sonuçlar için tekrar Sorbonne'a geldim. Az sonra bize yazılıda başarılı olanların isimlerini okuyacaklardı. Yazılıyı geçenler hemen sözlü sınava alınacaklardı.

Gördüğüm tüm gençlerin şimdi beti benzi atmıştı ve yüzlerinde sinirli bir ifade vardı. Sadece ben neşeliydim ve başarılı olduğumdan emindim; başta Zahariadis olmak üzere, herkesin duyduğu endişe karşısında yüreğim merhametle doluydu.

Adaylar büyük bir amfiteatrda toplandılar.

Nihayet bir yan kapı açıldı ve cüppe giymiş üç hoca içeriye girdi. Üçünden biri, başkan olanı, kürsüye çıktı ve ölüm listesini okumaya başladı.

Soyadım "Z" harfiyle başladığı için, ismimin en sonlarda okunacağını biliyordum. İsimlerin okunmasını sakın bir şekilde izliyordum. Fakat başkan "Z" harfine geldiğinde sadece iki isim okudu: Zahariadis ve Zeiss.

Boşuna kulak kesiliyordum. Başkan okumasını bitirmişti. İlgisizce kağıdı katladı, cebine soktu ve... oradan ayrıldı.

Zarifi ismi duyulmadı. İlk duyguum şaşkınlıktı. Nasıl olur da listede olmazdım? Başarısızlık fikrine ihtimal bile vermiyordum. Fakat ne olmuştu? Bir yanlış mı? Bir ihmal, bir unutkanlık mı? Acaba başkanın arkasından koşup ondan bir açıklama mı istemem gerekiyordu?

Fransız öğretmenime döndüm:

"Ne yapayım" diye sordum kendisine, "nereye gidip itiraz edeyim?"

"Sen deli misin?" diye cevap verdi. "Neye itiraz etmek istiyorsun? Seni geçirmediler, bu kadar basit, tartışacak hiçbir şey yok."

Fakat bir başarısızlık ihtimalini aklım hâlâ almıyordu.

"Fakat siz ne diyorsunuz?" diye ısrar ettim. "Böyle mükemmel yazılılarla kabul edilmeyeyim mi?"

"Mademki listeye inanmıyorsun, o halde gidip almış olduğun notları öğrenelim. Notlarını bize sekreter söyleyecektir."

Sekreter ilk başta zorluk çıkardı. Notları açıklamak için henüz izni olmadığını söylüyordu. Fakat ısrarımız sonucunda, Latince'den 8, Fransızca'dan 10 almış olduğumu söyledi. Kabul edilmek için gerekli olan en düşük not toplamda 20'ydi, bense 18 almıştım.

Demek ki beni Latince yakmıştı!

Babam aynı sabah Poli'den geldi. Son telgrafım onu çok mutlu etmişti. Ayrıntıları öğrenmek için istasyondan dosdoğru Sorbonne'a geldi.

Babamla bir koridorda karşılaştım. Başarısız olduğumu kendisine açıkladığım anki bakışını ömrüm boyunca unutmayacağım. Babam, tüm hayal kırıklığına ve üzüntüsüne rağmen, sadece beni düşündü, yani moralimi bozmamayı.

Fakat ertesi sabah, odasına gittiğimde, bambaşka bir insandı. Geleceğimi düşünüyordu ve asıl duygusu utançtı. Bu kadar zahmetlerden ve bu kadar ümit etmelerden sonra, en büyük erkek çocuğunun beklentilerini karşılayamamış olması üzerine, kendisini küçük düşmüş hissediyordu.

"Hazreti İsa'nın" dedi, "İncil'de lanetlediği kuru incir ağacı gibi olacaksın. Böyle hoş olmayan bir haberi annene nasıl açıklayayım? Üzüntüsünden hastalanacak."

Sonra babam biraz gayret göstermeye çalıştı; zira üzüntüden benim sağlığımın da bozulması ihtimalinden korktu. Ancak, ne onurum zedelendi, ne de sağlığım bozuldu; bunu itiraf etmekten utanmıyorum. Ortada bir yanlış olduğuna ve tekrar huzurlarına çıkmam için beni Sorbonne'a yeniden çağıracaklarına inanmaya hâlâ devam ediyordum!

Babam beni Therapia'ya geri gönderdi. Annemi yatakta buldum. Yaşadığı büyük üzüntü nedeniyle hastalanmıştı. Bu gergin ortamda, benim de kendisinin yaşadığı üzüntüyü yaşayacağımı zannediyordu.

Herkesin derdi sağlığımdı. Bana öğütledikleri ilk şey, ders çalışmayı bırakmam ve eğlenmeye bakmamdı.

Bundan daha iyisini doğrusu isteyemezdim. Therapia en iyi dönemini yaşıyordu. Bir sürü arkadaşım ve tanıdıklar buradaydı. Gençlik eğlence için ölüyordu.

Her akşam evimizde toplantı vardı. Bütün mahalle gece kıyafetlerini giyip bize geliyordu. Gençler dans ediyorlar, ciddi olanlar briç oynuyorlardı. Daha tembel ve daha gevşek bir yaz daha geçirdiğimi hatırlıyorum.

İkinci seri sınavların tarihi ekim ayı sonu olarak belirlendi. Fakat ekim ayına daha çok vardı. O halde, daha şimdiden ciddi ve sevimsiz şeyleri ne diye düşünecektim ki?

Bütün yaz boyunca kitap açmadım. Eylül ayı başladığında eğlence benim için bitti. Tekrar Paris'e gitmem gerekiyordu. Bu seferki ayrılışımız daha duygusalı; zira bütün bir kışı Paris'te geçirmeme karar verilmişti. Sınavlarda başarılı olduğum takdirde, eğitimime

Fransız okulunda devam edecektim. Eğer tekrar başaramazsam, ertesi yıl yapılacak olan *Baccalauréat* sınavına yeniden girmek için Paris'te kalacaktım.

Therapia'dan "Anemoni" ile ayrıldığım o sabah, bütün ailem ve mahalle beni yolcu etmek için rıhtımda toplanmıştı. Herkes ağlıyordu, tabii ilk başta da ben.

Trenle yolculuk ettim. Paris'e varınca doğruca özel bir *pension*'a³ gittim, şu "Boîtes-à-bachot" denilen ve gençleri sınavlara hazırlayanlardan birine. Okulu saygın birer insan olan Bay ve Bayan Cazaubon yönetiyordu. Genelde tembel veya kötü eğitilmiş iyi ailelerin çocuklarıyla bir arada yaşamışlardı. Aynı kurumda arkadaşım ve yaşıttım olan Stefano Evyenidis ve Pandia Evyenidis de kalıyordu.

Cazaubon'ların evi büyük okullara ve üniversiteye yakındı. Girişi Saint Jacques Sokağı'ndaydı. Odam, üzerinde Panthéon'un⁴ görkemli kubbesinin yükseldiği bir bahçeye bakıyordu.

Hayatımda ilk kez böyle bir öğrenci çevresinde bulunuyordum. Bu kadar çok gencin bir arada olması beni heyecanlandırıyordu. Luxembourg⁵ civarında geçen Paris'teki bu yaşamımı bugün bile ne büyük bir özlemle anıyorum!

Hâlâ saf bir çocuk gibiydim. En büyük eğlencem Les Jardins du Luxembourg'a⁶ gidip köşe kapmaca oynamaktı!

Her Pazar, Panthéon-Courcelles⁷ seferini yapan üç atlı *omnibus*'e⁸ biner, arabanın üstü açık olan yerine oturarak kırk beş dakikada dayım Yani Nikolopulos'un evine, oradan da Rum kilisesine giderdim. Akrabalarımın birinin evinde yaptığım kahvaltıdan sonra ise Bois-de-Boulogne'a⁹ gider, bir sandal kiralatır ve Vosporos'un hasretiyle gölde kürek çekerdim.

Bütün hafta boyunca dört değişik öğretmenle ders çalışıyordum. Bunlardan biri, daha sonra, ünlü bir çağdaş Yunan edebiyatçısı oldu: Hubert Pernot. Fakat o dönemde, özel ders veren tanınmamış biriydi.

³ Ücretli öğrenci yurdu. (ç.n.)

⁴ Paris'teki ünlü anıtnezar. (ç.n.)

⁵ Panthéon ve Lüksemburg Bahçeleri'nin bulunduğu Paris'in bir semti. (ç.n.)

⁶ Lüksemburg Bahçeleri: Paris'teki Lüksemburg Sarayı'nın bahçesi. Burası yüzyıllık ağaçların, yürüyüş alanlarının, heykellerin, çimenliklerin ve havuzların bulunduğu bir parktır. (ç.n.)

⁷ Paris'te Panthéon ve Courcelles semtleri arasındaki hat. (ç.n.)

⁸ Eskiden şehirlerde yolcu taşıyan atlı araba. Omnibüs. (ç.n.)

⁹ Paris'in batısında bulunan Boulogne Ormanı. (ç.n.)

Sınavlarıma daha altı hafta kaldığını zannediyordum. Fakat büyük bir şaşkınlık içinde, Paris'e geldikten on beş gün sonra, yani daha iyice çalışmadan, Sorbonne'a çağrıldım.

Sorbonne'a bu ikinci gidişimde, geçen yazki o eski gururlu öğrenciden hiçbir eser yoktu bende. Cesaretimi ve kendime güvenimi bile kaybetmiştim. Akşam eve döndüğümde, her iki sınavda da başarısız olduğundan emindim.

Latince'de metnin ilk cümlesini yanlış anlamıştım ve bu yanlış anlama yazılının sonuna kadar tekrarlanmıştı.

Akşamüstü halimden biraz daha memnundum. Kompozisyon sınavında seçmemiz için bize verilen üç konudan şunu tercih etmiştim: "Racine Hades'e¹⁰ giderken Evripidis¹¹ ile karşılaşır. İki şair İphigenia¹² ve her birinin onun için yazmış olduğu dramlar hakkından sohbet ederler."

Kompozisyonum her zamanki gibi üstünkörü yazılmış ve tutarsızdı. Fakat konu zengindi ve ben de bu konuyu çok iyi biliyordum. Böylece iki şair arasında geçen karşılıklı konuşmaya, eserleri hakkında yapılan eleştiriler, çağdaşlarının kendilerine karşı açtığı savaş gibi, onlar hakkında bildiğim her şeyi kattım. Kompozisyonumu Evripidis'in şu tepki dolu sözleriyle bitirdim:

"Racineciğim, çektiğin sıkıntılar için teselli bul; çünkü bu kötülük ve dedikodular Pradon¹³ gibi beş para etmez adamlar tarafından yapıldı. En büyük ve en gerçek acıyı yalnız ben tattım; zira Aristofanis¹⁴ gibi büyük bir yazar çıkarak beni sahnede gülünç duruma düşürdü."

Yazdıklarımı Bay Cazaubon ve öğretmenlerime harfi harfine anlattığımda bana şunları söylediler:

"Yazık, çocuğum, çok yazık senin için. Bu yazdıklarınla yine başarısız olacaksın."

Böyle bir açıklamadan sonra, artık ne iyimserliğe, ne de umuda yer yoktu. Umudum tamamen kırılmıştı, mutsuzluğumun boyutunu aileme yazmaya giriştim.

¹⁰ Eski Yunan mitolojisinde hem ölümler diyarının Tanrısı, hem de ölümlerin ruhlarını barındıran yeraltı dünyasıdır. Yani ölümlerin efendisi ve öbür dünyanın hakimidir. (ç.n.)

¹¹ Euripides, Antik Yunan Dönemi'nin en büyük üç trajedi yazarından en genç olanıdır. (ç.n.)

¹² İphigenia, Yunan mitolojisindeki kadın kahramanlardan biridir. Truva Savaşı'na katılan Yunan krallarından en güçlüsü Agamemnon'la Kraliçe Klytaemnestra'nın kızıydı. (ç.n.)

¹³ Fransız yazar. (ç.n.)

¹⁴ Aristophanes, Antik Yunan komedyasının en büyük ustasıdır. Anti-sofist yaklaşımlarıyla trajedi yazarlarına savaş açmış komediya yazarıdır. (ç.n.)

Bu durumda, çalışmaya devam etmenin ve sözlü sınavıma hazırlanmanın hiçbir anlamı yoktu.

Sonuçların açıklanacağı gün geldiğinde, bir mahkûm gibi betim benzim uçmuş ve sinirli bir halde *pension*'dan ayrıldım.

Etrafımdaki gürültü patırtıya hiç aldırmaz etmeden, büyük amfiteatrın bir köşesine gidip oturdum. Dirseklerimi dizlerimin üzerine koymuş ve utançtan kızarmış yüzümü ellerimin arasına almıştım.

Ben fark etmeden hocalar küppeleriyle içeri girdiler. Hocaların içeri girmelerini izleyen büyük suskunluk dikkatimi çekti. Hemen kader listesinde yer alan isimler okunmaya başlandı.

“Z” harfine varana kadar, o ne heyecan. Kalbim gitgide daha çok çarpıyordu. “V” harfine geldiğinde Vlastos soyadını duydum. Bu Konstantino’nun soyadıydı. O başarmıştı. Ya ben? Ben? Hangi yazgı bekliyordu beni?

“Z” harfinde sadece tek bir isim vardı: Zarifi.

İsmimi duyduğum an beni bir titreme aldı. Duyduğuma inanmaya cesaret edemiyordum. Kuzenim Konstantino’ya döndüm ve bir-birimize sarıldık. Hem ağlıyor, hem gülüyordum.

Sevinçten, o curcuna arasında yüksek sesle şarkı söylemeye başladım. Hemen sözlüler başladı. Bu noktada çok hoş ve hiç beklenmeyen bir olay cereyan etti. Sözlüde, Sınav Komitesi Başkanı, Atina’daki Fransız Arkeoloji Okulu’nun eski öğrencilerinden biri olan Marcel Dubois’ydi. Uzun sarı saçları ve sakalı vardı. Gencecikti.

Dubois anlatmam için Dimosthenis’in¹⁵ bir metnini verdi. Fakat okumaya başlamadan önce:

“Sözcükleri geleneksel Rum şivesiyle telaffuz edeceğim” dedim kendisine, “çok özür dilerim.”

Dubois bana Yunanca cevap verdi ve:

“Mademki Rum’sunuz, Dimosthenis ile ne diye zaman kaybedelim ki” dedi. “Sizi başka konularda sınavdan geçireceğim.”

Benimle Yunanca konuşmaya devam ederek, coğrafya ve tarihten beni imtihan etti. İkinci bir hoca bana matematik soruları, bir üçüncüsü de Fransız filolojisinden bir şeyler sordu. Tüm sorularını hazırcevaplık ve doğrulukla cevapladım.

İngilizce’ye sıra geldiğinde hoca benimle biraz sohbet etmekle yetindi. Vosporos hakkında konuştuk.

¹⁵ Demosthenes, Antik Yunan Dönemi’nde Yunanistan’da yaşamış, antik dünyanın en büyük hatibi kabul edilen Atinalı devlet adamıdır. (ç.n.)

Akşama doğru, Dubois sınava girenlere karşı duyduğu merhametle onların heyecanına bir an önce son vermek için, genel isim listesini hazırlamayı beklemeden, sınav sonuçlarını her öğrenciye ayrı ayrı açıkladı.

Sıram geldiğinde, Dubois gülerek bana döndü:

“Bay Zarifi” dedi, “tabii ki almış olduğunuz notları öğrenmek istersiniz. O halde size başarılı olduğunuzu açıklıyorum, hatta çok iyi bir notla.”

“Gitmek için serbest miyim?”

“Tabii ki.”

Bu sevindirici haberi müjdelemek için dosdoğru Pension Cazaubon’a ve oradan da Therapia’ya telgraf çekmek için postaneye koştum.

Her zaman hassas olan annem, yaşadığı büyük sevincin etkisiyle hastalandı, tıpkı birkaç ay önce üzüntüsünden hastalanmış olduğu gibi. Hatta yataklara düştü!

Temmuz ayında kendisini teselli etmeye giden aynı dostlar, bu sefer onu tebrik etmeye gidiyorlardı.

Birkaç gün sonra mektuplar ve telgraflar yağmur gibi yağmaya başladı.

SONSÖZ YERİNE

Dedem Yorgo L. Zarifi'nin yazısının aslını ilk kez 1973 yılının yazında Mati'deki¹ yazlık evimizde okudum. Bu evin inşası için harcanan paranın büyük bir bölümü, Therapia'daki evin satılmasından sonra anneme düşen paydan karşılanmıştı. O dönemde on dokuz yaşındaydım ve askeri cunta yönetimi vardı. Okullarda almış olduğum eğitim tek taraflı ve Yunanistan merkezliydi. Hiçbir şey, bu okuduklarım kadar, Yunanistan ile Rumluk arasındaki farkı ve Rumluğun enginliği karşısında Yunanistan'ın ne kadar da küçük kaldığını anlamama yardım etmemişti.

Hatıralarım 1938'de yazılmaya başlamıştı. O dönemde, Yorgo Zarifi'nin Atina'ya daimi olarak yerleşmesinin üzerinden on altı yıl geçmişti. 1918 yılında Siros Adası'nın² (Sire Adası) Delagratsia bölgesinden Lili (Aryiri) Krinu'yla evlendi ve iki kız çocuğu oldu. Birinci kızı Eleni'ydi ve 1920'de Therapia'da doğdu. İkincisi, Tereza, 1930 yılında Lozan'da doğdu. Erkek çocukları olmadı ve bu durum, o zamanlar, soyun sürmesini hiç de kolaylaştırmıyordu.

Yorgo Zarifi'nin Atina'daki hayatı çok hoş ve keyifli olmalıydı. İlk önceleri Solonos Sokağı'nda tek katlı bir evde kaldı. Kesin olarak Yunanistan'da yaşayacağından emin olduktan sonra, Ambelokipi semtinde Ksenias Sokak, Numara 1'de kendi evini inşa etmeye başladı. Bu evin, erkek kardeşi Konstantino'nun eviyle ortak duvarı vardı ve aşağı yukarı aynı mimari tarza sahipti. Konstantino Zarifi'nin evi bugün hâlâ duruyor ve Yugoslavya Büyükelçiliği'ni barındırıyor. Ferforje dış kapının üzerinde Zarifiler'in arması kalmıştır. Poli'deki büyük ev, 1922 yılından sonra satıldı, buna karşılık Therapia'daki ev, 1954 yılına kadar ailede kaldı. Yirmi sene sonra yana-

¹ Atina'nın kuzeydoğu sahil şeridi üzerinde bir yerleşim yeri. (ç.n.)

² Yunanistan'ın Kiklades Adaları grubuna dahil olan ve bu adaların merkezi olan Yunan adası. (ç.n.)

rak yok oldu. Bugün yerinde, evin eski görünümünü sadece dış cephesinde korumuş olan küçük bir otel var. Ebeveyni Leonida ve Froso, Stefano Evyenidis'le evlenen kız kardeşi Eleni, erkek kardeşleri Leonida ve Konstantino da Atina'ya geldiler. Diğer erkek kardeşi Stefano İskenderiye'de yaşadı; fakat o da 1959 yılından sonra Atina'ya yerleşti. Bütün kardeşler, birbirinden güzel evler yaptılar. Ailede ilk torunlara Eleni Evyenidi sahip oldu. Bu çocuklar, 1950'li yılların başlarında, Therapia'daki evin alabildiğine büyük bahçesinde yaz aylarında oynayan ailenin son çocuklarıydılar.

Yorgo Zarifi *Hatıralarım*'ı Ksenias Sokağı'ndaki evde yazdı. İlk başta tek başına yazmaya başladı fakat daha sonra yazacaklarını tek başına tamamlayamayacağı korkusuyla, daktilo bilen bir öğrenciye dikte etmeye başladı. Günün birinde büyük kızı Eleni'yi yanına çağırıldı ve eğer kendisi yetişemezse, yazdıklarının yayımlanması işini onun üstleneceğine dair kızının kendisine söz vermesini istedi. Aynı sözü, ölümünden üç gün önce, küçük kızı Tereza'dan da aldı. Bu arzusu, ikinci kızı ve annemden bir sonraki nesil tarafından gerçekleştiriliyor.

Yorgo Zarifi'nin niyeti kitabın üç ciltten oluşmasıydı. Birincisi, başkalarından dinleyip öğrendiği anılardan oluşacaktı. İkincisi, öğrenim görmek için Paris'e gidene kadar Poli'deki yaşadıklarına yer verecekti. Üçüncü cilt ise ikincinin devamı olacaktı; fakat yarım kaldı ve kader bu bölümün bugün var olmamasına karar verdi. Yani bu yayın, ilk iki cildi bir kitapta topluyor. Eksik olan cildi bayağı ilginç bulmuştum; çünkü bahsedilen kişilerin çoğunu ya tanımaya yetişmiş, ya da akrabalarımın anlattıklarından duymuştum. Fakat aynı ilgiyi üçüncü kişiler göstermeyeceklerdi. Üçüncü ciltte yer alan konulardan bazıları Yorgo Zarifi'nin Atina'daki hayatını da etkileyen siyaset, ulusal bölünmüşlük ve Yunan krallarının gelgitleriydi. Bunlar bin defa anlatılmış bilinen konular olmasına rağmen, Atina'ya yeni gelmiş coşkulu Yorgo Zarifi'nin yaklaşım tarzı konulara özel bir nitelik kazandırıyor. Üçüncü ciltte, sosyal ve siyasi konular dışında, bir de Yorgo Zarifi'nin Yunan Ordusu'na kısa süreli hizmeti ve İoannina'nın kurtuluşuna katıldığı zamanı anlatan son derece insani şahane bir tasvir vardı. İoannina'ya gönüllü hastabakıcı olarak gitmişti; çünkü gözlerindeki yüksek miyop nedeniyle başka bir göreve kabul etmemişlerdi. Yunan Ordusu'yla birlikte İoannina'ya girdiği günün, hayatının en güzel günü olduğunu söylerdi.

Yorgo Zarifi Atina'da takriben yirmi yıl yaşadı. Yazları, kendi ailesiyle birlikte Therapia'da geçirmeye devam ediyordu. Daha çok,

bahçedeki yüksek tepenin zirvesinde düzenlemiş olduğu köşkte kalıyordu. Rıhtımdaki ana evde, Avrupa ve Akdeniz'in ta uzak yerlerinden gelmeye devam eden, diğer akrabalar toplanıyorlardı. 1929 yılındaki büyük kriz, Yorgo Zarifi'yi hissedilir şekilde büyük bir zarara uğratmıştı; fakat hayatını çok fazla değiştirecek derecede de değil. Pek çok insana yardım ederek aile geleneğini sürdürdü. Dedesinin Yorgo Viziinos'u okuttuğu gibi, Yorgo Zarifi de müzisyen Virona Kolasis³ ile Dimitri Mitropulos'u⁴ ve arkeolog Spiro Marinatos'u⁵ destekledi. Sonradan profesör olan Marinatos'un Girit'teki kazılarına yardım amacıyla, Yorgo Zarifi orada çok geniş araziler satın aldı. Aralarında öyle bir karşılıklı saygı gelişti ki, bunu karısına da miras bıraktı. Hatta babaannem 87 yaşındayken evden son kez, güçten düşmesinden birkaç gün önce, Profesör Marinatos'un bir konuşmasını izlemeye gitmek için çıkmıştı.

1943'te garip bir hastalık Yorgo Zarifi'yi yatağa düşürdü. Alman İşgali nedeniyle tıbbi malzemeler eksik, bedensel ve ruhsal olarak da bünyesi çok zayıftı. O zamanlar henüz antibiyotikler yoktu ve doktorlar son bir umut olarak kan nakledilmesini önerdiler. Tüm zorluklara rağmen kan veren bulundu. Fakat birkaç saat sonra Yorgo Zarifi öldü. Kan bağışlayan kişideki kan uyumsuzluğunun amansız hastalığını artırdığı tahmin ediliyor. Lili Zarifi, arkasında iki kızını ve beş erkek torununu bırakarak, 1975 yılında Yorgo Zarifi'yle tekrar buluştu. Aileye erkekler geldiler; fakat tam bir nesil gecikmeyle.

Biz iyi yaşadık; fakat bizden çok daha iyi yaşayanlar başkalarıdır!

YORGO BONANOS⁶
Eylül 2001

³ Yunan kemancı ve orkestra şefi. (ç.n.)

⁴ Yunan piyanist, kompozitör ve orkestra şefi. (ç.n.)

⁵ Atlantis'in Minos Uygarlığı olduğunu öne süren ve Santorini Adası'ndaki yanardağın patlamasıyla Ege sularına gömüldüğünü savunan Yunan arkeolog. (ç.n.)

⁶ 1954 yılında doğan Yorgo Bonanos yazarın beş torunundan biridir. Denna Kliossi'yle evli olan Bonanos Atina'da yaşıyor. Çiftin Dafni isminde bir kızları var. (ç.n.)

YER ADLARI

Yunanca	Türkçe	Ülke
Adrianupoli	Edirne	Türkiye
Adramitio	Edremit	Türkiye
Ahaia	Ahaia Bölgesi (Mora Yarımadası'nın kuzeybatısında bulunan ve başkenti Patra şehri olan bölge)	Yunanistan
Aleksandrupoli	Dedeoğlu	Yunanistan
Alikes	Tuzla	Türkiye
Aloni	Paşalimanı Adası	Türkiye
Andigoni	Burgazada	Türkiye
Angira	Ankara	Türkiye
Apolyont Gölü	Ulubat veya Uluabat Gölü (Bursa)	Türkiye
Areçu	Darıca	Türkiye
Argolidas	Argolidas, Argolida	Yunanistan
Arkadia	Arkadia Yarımadası	Yunanistan
Artaki	Erdek	Türkiye
Athina	Atina	Yunanistan
Athos	Aynaroz	Yunanistan
Atiki	Atika Bölgesi, Atiki Bölgesi	Yunanistan
Ayia Sofia	Ayasofya	Türkiye
Ayion Oros	Aynaroz Dağı, Aynoroz Dağı	Yunanistan

Ayios Stefanos	Yeşilköy	Türkiye
Ayvali	Ayvalık	Türkiye
Balata	Balat	Türkiye
Bebeki	Bebek	Türkiye
Bitinya	Bitinya, Bithynia (Bursa ve İzmit/Kocaeli Bölgesi)	Türkiye
Cubali	Cibali	Türkiye
Derki	Terkos+Tarabya	Türkiye
Diplokionio	Beşiktaş	Türkiye
Domoko	Dömeke Efksinos Pontos, Mavri	Yunanistan
Egina	Egina Adası, EGINE Adası	Yunanistan
Egos Potame	Keçi Dereleri, Aigos Potamai	Türkiye
Elikona	Helikon Dağı	Yunanistan
Ellispontos Evdion Kalon,	Çanakkale Boğazı	Türkiye
Kalenderi	Kalender	Türkiye
Evia	Eğriboz Adası	Yunanistan
Evripos	Evripos (Eğriboz Adası'nın Halkida yerleşim yerinde bulunan kanalın ismi)	Yunanistan
Eyeo	Ege Denizi, Ege Bölgesi	Türkiye
Fanaraki	Rumeli Feneri	Türkiye
Fanari	Fener	Türkiye
Fokea	Foça	Türkiye
Galata	Galata, Karaköy	Türkiye
Glavani Sokak	Kallavi Sokak (İstanbul/Beyoğlu)	Türkiye
Gortinia	Gortinia	Yunanistan
Halki	Heybeliada	Türkiye

Halkidona	Kadıköy	Türkiye
Hania	Hanya (Girit Adası'nın bir vilayeti)	Yunanistan
Hartalimi	Kartal	Türkiye
Hios	Sakız Adası	Yunanistan
İoannina	Yanya	Yunanistan
İonia Nisia	İyonya Adaları	Yunanistan
İpiro	Epir	Yunanistan
İraklia	Ereğli	Türkiye
İraklio	Kandiye (Girit Adası'nın bir vilayeti)	Yunanistan
İrineon	Çubuklu	Türkiye
Kalavrita	Kalavrita	Yunanistan
Kardiça	Kardiça, Kardiçe	Yunanistan
Karitena	Karitena	Yunanistan
Kavakia	Kavaklar	Türkiye
Keratio Kolpo	Haliç Körfezi (Altın Boynuz)	Türkiye
Kerkira	Korfu Adası	Yunanistan
Kiathane	Kağıthane	Türkiye
Kiklades	Kiklades Adaları, Kiklat Adaları, Kiklad Adaları	Yunanistan
Kios	Gemlik Körfezi	Türkiye
Kithira	Çuha Adası	Yunanistan
Kizikos	Kapıdağ Yarımadası	Türkiye
Klisti Agora	Kapalı Çarşı	Türkiye
Konstantinupoli, Poli	İstanbul	Türkiye
Krasoskala	Galata (Karaköy) Şarap İskelesi	Türkiye
Kriti	Girit Adası	Yunanistan
Ksirokrini	Kuruçeşme	Türkiye

Lamia	Lamia, Zeytun	Yunanistan
Laodikya	Denizli	Türkiye
Larisa	Yenişehir	Yunanistan
Latmos	Beş Parmak Dağları	Türkiye
Licia	Likya	Türkiye
Maheras	Balta Limanı	Türkiye
Mani	Manya, Mani	Yunanistan
Mavri Thalasa, Efksinos Pontos	Karadeniz	Türkiye
Mega Revma, Mihalion (Bizans döneminde)	Arnavutköy	Türkiye
Megali Odo	Büyük Yol, İstiklal Caddesi	Türkiye
Mesolongi	Mesolongi	Yunanistan
Mitilini	Midilli Adası	Yunanistan
Modi	Moda	Türkiye
Moria, Peloponisos	Mora Yarımadası, Peloponez Yarımadası, Peloponisos Yarımadası	Yunanistan
Moshonisi	Cunda Adası veya Alibey Adası	Türkiye
Moshonisia	Cunda Adası (Alibey Adası) ve çevresindeki küçük adalar için söylenir	Türkiye
Mudania	Mudanya	Türkiye
Nafplio	Anadolu, Mora Anabolusu	Yunanistan
Neohori, Nihori	Yeniköy	Türkiye
Nikea	İznik	Türkiye
Nikomidia	İzmit	Türkiye
Nimfeo	Beykoz	Türkiye
Oksia	Sivriada	Türkiye

Olimpos	Uludağ	Türkiye
Pandihi	Pendik	Türkiye
Pende Pigadia	Beşpınar	Yunanistan
Pera	Beyoğlu	Türkiye
Pili Romanu, Top Kapu	Topkapı	Türkiye
Pirgos	Yelburgaz	Yunanistan
Plati	Yassıada	Türkiye
Pontos	Pontus	Türkiye
Prikonisos, Prokonisos	Marmara Adası	Türkiye
Pringipo	Büyükada	Türkiye
Pringiponisia	Prens Adaları, Marmara Denizi'ndeki Adalar	Türkiye
Propontida, Propontis	Marmara Denizi, Mermer Denizi	Türkiye
Proti	Kınalıada	Türkiye
Prusa	Bursa	Türkiye
Samos	Sisam Adası	Yunanistan
Saronikos	Saronikos Denizi, Saronikos Körfezi	Yunanistan
Serres	Serez	Yunanistan
Simpligades	Symplegad Kayalıkları (Boğaz'ın Karadeniz'e açılan kısmında yer alan çarpışan oynak kayalar)	Türkiye
Siros	Sıra Adası, Siros Adası, Sire Adası	Yunanistan
Skutari	Üsküdar	Türkiye
Smirni	İzmir	Türkiye

Sparti	Sparta (Yunanistan'ın Mora Yarımadası'ndaki Lakonia Bölgesi'nde bulunan bir şehri), eski Sparta Devleti	Yunanistan
Stavrodromi	Dört Yol, Galatasaray	Türkiye
Tatavla	Kurtuluş	Türkiye
Therapia	Tarabya	Türkiye
Thermopiles	Termopil, Livarya	Yunanistan
Thesalia	Tesalya Bölgesi	Yunanistan
Thesaloniki	Selanik	Yunanistan
Thraki	Trakya	Yunanistan
Tinos	İstendil, İstandil	Yunanistan
Trapezunta	Trabzon	Türkiye
Vafeohori	Boyacıköy	Türkiye
Valukli, Balukli	Balıkli	Türkiye
Vasilevusa	Dersaadet, İstanbul	Türkiye
Vathiriaka	Büyükdere	Türkiye
Velestino	Velestina, Valestin	Yunanistan
Veligradi	Belgrad Köyü ve Belgrad Ormanları (Türkiye)	Türkiye
Vlaherna	Ayvansaray	Türkiye
Vori	Vori (Marmara Denizi'nde bulunan Paşalimanı Adası'nın bir köyü)	Türkiye
Vosporos	İstanbul Boğazı, Boğaziçi	Türkiye
Yakaciki	Yakacık	Türkiye
Zakinthos	Zante Adası, Zakynthos Adası	Yunanistan

A

- Abdülaziz (Sultan), 151, 158, 159, 344
 Abdülhamit (Sultan), 74, 111, 118,
 125, 133, 146, 152, 153, 158,
 159, 160, 161, 169, 170, 224,
 225, 226, 251, 289, 300, 303,
 305, 313, 327, 338, 339, 340,
 342, 343, 345, 367, 369, 379
 Adrianupoli (Edirne) Antlaşması, 25,
 36, 38, 45, 54
 Agathangelos (Veligradi Metropolit),
 45
 Akropol, 150, 359, 360
 Aleksandrupoli (Dedeğaç), 267, 410
 Alilus, Agapate, 71
 Aloni (Paşalimanı), 4, 5, 6, 7, 9, 226,
 410
 Anagnostakis, Andrea, 190
 Andigoni (Burgazada), 190, 410
 Anestis, Hacı, 48
 Angira (Ankara), 71, 410
 Aristarhis, Grigori, 51, 142, 143, 144,
 146, 147, 148, 149, 150, 151,
 152, 169, 249
 Aristarhis, Miltiadi, 51, 142, 143, 144,
 146, 147, 148, 149, 150, 151,
 152, 169, 249
 Aristarhis, Nikolao, 51, 142, 143, 144,
 146, 148, 149, 150, 151, 152,
 169, 249
 Athina (Atina), 144, 188, 193, 198,
 200, 351, 362, 410
 Athos, 397, 410
 Avramios (Kudüs Patriği), 14
 Aya Anna Kilisesi, 11
 Aya Lavra Manastırı, 12, 14
 Aya Paraskevi Ayazması, 131
 Aya Paraskevi Kilisesi, 131, 232, 243,
 292, 293
 Ayiazma Zoodohu Pigi (Balıklı Rum
 Meryem Ana Ayazması), 21

- Ayii Saranda Manastırı, 12
 Ayion Oros (Aynaroz), 22, 397, 410
 Ayios Dimitrios Kilisesi, 191, 22
 Ayios Nikolaos Manastırı, 259
 Ayios Onufrios Ayazması, 8, 11
 Ayios Stefanos (Yeşilköy), 136, 265,
 411
 Ayios Yeorgios Manastırı, 259

B

- Balasakis, Makario (Derki
 Metropolit), 22
 Balata (Balat), 53, 54, 55, 61, 411
 Balıklı Rum Hastanesi, 47, 48, 49, 69
 Baltacis, Aleksandro, 66, 135, 262,
 296, 350
 Baltacis, Yorgo, 66, 135, 262, 296, 350
 Baron Hirsch, 283
 Baron Marshall von Bieberstein
 (Almanya Büyükelçisi), 374
 Bebeki (Bebek), 22, 411
 Biarritz, 356, 358
 Birinci Dünya Savaşı, 7, 11, 89, 110,
 127, 226, 289, 335
 Bouvier, Maurice, 173
 Bralos, 378
 Britanya, 146
 Bulwer-Lytton (Lord), 235, 238, 239

C-Ç

- Cain, Georges, 310, 311
 Caporol, René, 278
 Cicinias, Pantia, 113
 Coire, 325
 Cubali (Cibali), 19, 53, 55, 56, 57, 59,
 61, 154, 411
 Çeşme, 10, 60, 94, 140, 141, 154, 279,
 369, 412

D

- Darras, Dimitrio, 47
Darras, Yorgo, 189
de Brinn'Gaubast, Louis Pilate, 274
de Lesseps, Ferdinand, 200, 201
Dekozi, Arnalia, 82
Delagrave, Charles, 311
Derki (Terkos-Tarabya), 22, 131, 132, 411
Diakofto, 364
Didaskalion, Zarifion, 70, 265, 266, 267
Diliyanis (Yunanistan Başbakanı), 70, 267, 361, 376
Domoko (Dömeke), 378, 411
Dreyfus, Alfred, 389, 390, 391, 392, 393
Dubois, Marcel, 405, 406
Dük de Machena, 315
Dük de Morny, 350

E

- Efsinos Pontos (Karadeniz), 3, 34, 129, 273, 411, 413
Egina (Egine Adası), 189, 337, 411
Egos Potame (Keçi Dereleri), 3, 411
Eksoria İskelesi, 34
Elizabeth (Kraliçe), 24
Ellispontos (Çanakkale Boğazı), 3, 411
Engadine, 326
Ermioni (Ariadni Zafiropulu'nun kızı), 107, 108, 109
Ethem Paşa, 377
Eugénie (Fransa İmparatoriçesi), 151, 152, 201
Evgenios (Patrik), 43
Evia (Eğriboz Adası), 144, 230, 307, 411
Evlalia, İnfanta, 320, 321
Evyeniadis, Evyenios (Başkonsolos), 395
Evyenidis, Efsthathios, 396
Evyenidis, Pandia, 403
Evyenidis, Stefano, 403, 408
Eyeo (Ege Denizi), 3, 66, 115, 411
Eyyubi, Salaheddin, 369

F

- Fahris, Yani, 47, 48, 156
Faliriko Körfezi, 83
Fanaraki (Rumeli Feneri), 182, 411
Fanari (Fener), 8, 17, 18, 19, 29, 33, 43, 54, 58, 59, 92, 131, 144, 151
Fanarililer, 17, 57, 59, 130, 131
Fanarilis, Aleksandro, 46
Fatih Sultan Mehmet, 58, 301
Fenerlis, Aleksandros, 48
Fenerlis, Konstantino, 47, 48, 49, 53
Fenerlis, Pavlo, 154
Ferdinand (Bulgar Kralı), 251
Fitis, Zaharia, 382, 383
Flandra, 332
Fokealılar (Foçalılar), 174
Fransız Arkeoloji Okulu, 365, 405
Frazer, Helen, 234, 330
Frideriki (Almanya İmparatoriçesi), 364, 365

G

- Gagarin, Mihail (Prens), 35
Galata (Karaköy), 5, 7, 18, 34, 46, 57, 58, 62, 65, 73, 74, 78, 83, 88, 101, 111, 117, 126, 149, 168, 208, 222, 224, 225, 228, 253, 262, 271, 331, 334, 348, 353, 367, 368, 370, 371, 373, 384, 395, 411, 415
Gennadios (Patrik), 301
Gikas, Aleksandro (Prens), 51, 130, 146
Grigorios (Patrik), 33, 43
Grigorios (Smirni Metropolit), 22
Grisons, 325

H

- Haciluka, Mariora, 190
Halki (Heybeliada), 22, 23, 24, 25, 45, 46, 82, 107, 116, 118, 135, 162, 411, 412
Halki Meryem Ana Manastırı, 46
Halkidona (Kadıköy), 22, 45, 107, 118, 135, 412

Heybeliada Rum Ticaret Okulu, 69,
99

Hiristiyanlar, 9, 19, 23, 26, 29, 30, 90,
91, 97, 133, 302, 304, 305, 308
Hios (Sakız Adası), 10, 102, 105, 113,
141, 163, 164, 167, 189, 190,
191, 194, 195, 197, 223, 279,
396, 412

Hipodrom Meydanı, 369

Homolle, 365

Hrisovelonis, Mise Cani, 191

I-İ

İeremia, Mavrokordatos (Halkidona
Metropoliti), 22

İerotheos (Evripas Metropoliti), 22

İkonomu, Ektora, 103, 313, 332, 352

İkonomu, Sofia, 103

İkonomu, Yango, 313

İliaskos, Aleksandro, 47, 87, 88, 136,
213

İliaskos, Yani, 47, 87, 88, 136, 213

İonia Nisia (İyonya Adaları), 10, 412

İonidis, Aleksandro, 83

İpsilantis, Aleksandro (Boğdan Beyi),
23, 24, 46, 130

İpsilantis, Grigorio (Prens), 217,

İraklia (Ereğli), 22, 412

İraklio (Kandiye), 23, 30, 412

İsmail Paşa (Mısır Hıdivi), 198, 200,
201, 202, 205, 206, 208, 239

İstanbul, 5, 6, 8, 12, 14, 16, 21, 22, 24,
32, 40, 48, 43, 46, 51, 60, 70, 71,
90, 126, 130, 145, 209, 228, 235,
259, 268, 272, 296, 301, 374,
381, 411, 412, 415

İtis, 378

İzzet Paşa, 262

J

Jön Türkler, 7, 226, 227, 240, 252

Juliers-Pass, 325

K

Kalavrita, 12, 259, 412

Kalenderi (Kalender), 197, 411

Kalfoğlu, Mariora, 356

Kalfoğlu, Zafirio, 46

Kaliarhis Dionisio (Larisa
Metropoliti), 22

Kalinikos (Derki Metropoliti), 132

Kallithea, 95

Kallodromiu, 378

Kaplanoglu, Tarsi (Zarifi), 26, 80

Kaplanoglu, Yordani, 21, 22, 23, 25,
26, 80

Karacas (Türk Sefiri), 130, 278

Karathodoris, Aleksandro (Dışişleri
Bakanı), 145, 160, 251, 262, 266

Karathodoris, Konstantino, 145, 160,
252, 262, 266

Kartalis, Yorgo, 47

Karya, 397

Kastella, 360

Kavakia (Kavaklar), 355, 412

Keratio Kolpo (Haliç Körfezi), 16, 17,
18, 19, 31, 34, 49, 53, 57, 58, 61,
81, 412

Kesisoğlu, Avraam İsaak, 48

Kesisoğlu, Fani, 83

Kiathane (Kağıthane), 381, 412

Kifisias Sokağı, 352

Kios (Gemlik Körfezi), 397, 412

Kithira (Çuha Adası), 94, 412

Kizikos (Kapıdağ Yarımadası), 4, 412

Klarentsa, 332

Kleoniki (Ariadni Zafiropulu'nun kızı),
107, 109, 110

Kokinaki Sokağı, 141

Kolhida (Kolheti), 128

Komninu, Maria, 23

Konstantinidis Paşa, 156

Kosmas Paşa, 156

Kosti Reis, 5, 7

Krasoskala, 7, 412

Krestoviç, Gavriil (Paşa), 265, 266,
267

Krikoços, Yani, 47

Krinos, Nikolao, 31

Krinu, Lili (Aryiri), 407

Kriti (Girit Adası), 10, 30, 144, 379,
412

Ksidakis, Niko, 378
Ksirokrini (Kuruçeşme), 279, 412
Kuhlia, 4
Kuluras, Gikan, 383
Kuza (Prens), 269

L

Lady Dufferin (İngiltere Sefiresi), 160
Lakedemonia Bölgesi, 12
Lambikis Paşa, 156
Lamia (Lamia Zeytun), 378, 413
Landeck, 327
Larisa (Yenişehir), 22, 377, 413
Laskaridi, Hristina (Hristina Teyze), 103
Latmos (Beş Parmak Dağları), 397, 413
Levidis Durağı, 96
Levidis, Dimitrio, 39, 96
Licia (Likya), 179, 413
Lidorikis, Milto, 189
Likavitos, 359
Louis-Philippe (Fransız Kralı), 320
Lukaris, Kirilo, 25

M

Madam Papadacký, 321
Madam van Tets (Hollanda Sefiresi), 349
Mahmut, II. (Sultan), 36, 145, 151
Makridis Paşa, 156
Marinos, Miltiadi, 96
Marinu, Tarsi, 96
Marki de la Ferronays, 320
Marki de Moûtiers, 132
Marmara Denizi, 3, 183, 414, 415
Marsilya, 52, 53, 99, 100, 103, 104, 162, 163, 165, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 195, 217, 223, 319, 334, 358, 375, 392
Marusili, 363
Mary (Teck Prensesi), 326, 332
Mavri Thalasa (Karadeniz), 123, 133, 381, 413
Mavrogenis, Spiridon (Paşa), 161

Mavrogordatos, Theodoro, 185, 186, 189, 277, 278, 308
Mavrogordatu, Evfrosini, 189
Mavrokordatos, Aleksandro, 22, 23, 29, 91, 135, 267, 349, 374, 377, 380
Mavrokordatos, Nikolao, 22, 29, 91, 135, 267, 349, 374, 377, 380
Mavrokordatos, Yorgo, 23
Mavromihalis, Petrobey, 39, 40
Mavroyeni, Eleni, 130, 131, 169
Mega Revma (Arnavutköy), 8, 12, 16, 33, 128, 413
Megali Odo (İstiklal Caddesi), 127, 166, 296, 413
Meissen, 340
Messenet, Jules, 311
Metaksas, Konstantino, 252
Metropol Kilisesi, 12, 31
Meyer, Victor, 275
Mikrasiyatiki Katastrofi (Küçük Asya Felaketi), 3
Mitilini (Midilli Adası), 66, 413
Mitropolis, 360
Mnimatakia Tiyatrosu, 372
Modi (Moda), 135, 355, 413
Moni İviron (İviron Manastırı), 22
Moni Panayia (Meryem Ana Manastırı), 22, 23, 24,
Moria (Mora Yarımadası), 33, 413
Mösyö Prost, 275
Mudania (Mudanya), 395, 413

N

Napolyon, III., 155, 350
Naum, Aleksandro, 377
Navarin Deniz Savaşı, 36
Negroponti, Eleni, 312
Negroponti, Sofia, 256, 312, 313, 352, 392
Negropontis, Odisea, 167, 203, 256, 269, 312, 352, 372, 392
Nelidof (Rusya Sefiresi), 258
Nikodimos (Prusa Metropoliti), 396
Nikolao Mavrokordatos (Yunanistan Büyükelçisi), 91, 267, 349, 374, 377, 380

Nikolopoulos, Andoni, 191, 203
 Nikolopoulos, Athanasio, 190, 299
 Nikolopoulos, Yorgo, 39, 55, 203, 228,
 257, 375
 Nikolopulu, Athina, 198
 Nikolopulu, Frosiniça, 190
 Nikolopulu, Froso, 186, 187, 188, 208,
 210, 211
 Nikolopulu, Hariklia, 190
 Nikomidia (İzmit), 22, 412
 Nikusis, Panayoti, 23, 29, 30
 Nizami Paşa, 278

O-Ö

O'Connor, Sir Nicholas (İngiltere
 Büyükelçisi), 253
 Odesa Limanı, 35
 Oksia (Sivriada), 238, 239, 240, 414
 Olimpos (Uludağ), 4, 395, 397, 398
 Othris Sıradağı, 378
 Ömer (Halife), 301

P

Paleologos, Yani, 23, 302
 Pallis, Aleksio, 378
 Panas, Fokion, 277, 280, 291
 Panathinaikos Stadi, 361, 362
 Panciris, Kiriako, 47
 Papadakis, Theofrasto, 319
 Patision Sokağı, 96
 Patriarhiki Akadimisi (Patrikhane
 Akademisi), 22
 Peloponisos (Mora Yarımadası), 12,
 33, 36, 413
 Pende Pigadia (Beşpınar), 377, 414
 Pera (Beyoğlu), 16, 18, 32, 57
 Pernot, Hubert, 403
 Petrokokinu, Aryiro, 197
 Pirgos (Yelburgaz), 250, 414
 Plati (Yassıada), 238, 239, 414
 Poli (İstanbul), 5, 7, 8, 18, 19, 21, 24,
 31, 33, 38, 39, 41, 42, 46, 51, 52,
 55, 58, 59, 60, 62, 64, 66, 68, 71,
 72, 73, 76, 77, 79, 81, 82, 83, 84,
 85, 86, 87, 89, 90, 91, 92, 95, 96,

103, 105, 107, 110, 111, 114,
 117, 118, 121, 122, 123, 124,
 125, 126, 131, 132, 137, 140,
 141, 142, 145, 146, 147, 149,
 151, 155, 156, 159, 166, 167,
 168, 175, 176, 178, 180, 181,
 182, 183, 184, 185, 186, 187,
 188, 189, 190, 192, 193, 195,
 198, 203, 205, 208, 211, 216,
 218, 222, 224, 226, 228, 238,
 239, 240, 242, 243, 245, 246,
 249, 251, 260, 261, 262, 263,
 267, 268, 271, 273, 274, 275,
 277, 283, 289, 291, 292, 295,
 296, 297, 300, 302, 303, 305,
 306, 310, 313, 314, 316, 323,
 327, 328, 329, 330, 331, 333,
 334, 335, 338, 339, 342, 344,
 348, 350, 354, 358, 360, 366,
 367, 368, 369, 370, 372, 373,
 375, 376, 378, 379, 380, 381,
 387, 392, 393, 394, 395, 396,
 402, 407, 409, 412

Preziosi, Robert, 372,
 Prikonisos (Marmara Adası), 12, 414
 Pringipo (Büyükkada), 43, 61, 62, 78,
 82, 87, 88, 90, 91, 96, 102, 136,
 185, 186, 187, 190, 191, 199,
 206, 208, 209, 210, 211, 212,
 213, 238, 239, 261, 262, 263,
 274, 283, 286, 291, 298, 305,
 307, 308, 329, 331, 334, 335,
 337, 349, 350, 356, 387, 394,
 414
 Pringiponisia (Prens Adaları), 118,
 166, 414
 Profiti İlia Ayazması, 205, 207
 Proios, Manuil, 47
 Propontida (Marmara Denizi), 3, 4,
 25, 66, 136, 414
 Prusa Vadisi, 397
 Psihari, Hariklia (Hariklia Teyze),
 101, 175
 Psiharis, Mise Yani, 47, 101, 114
 Psiharis, Yani, 102
 Psomadi, Athina, 193
 Psomadi, Hristina, 197, 319
 Purnara, Artemisia, 87, 103
 Purnaras, Nikolao, 87

R

Ragavi, Lilika, 83
Rali, Eleni, 179
Rali, Hristina, 179
Rali, Liulio, 197
Reçina, Eleni, 107
Renan, Ernest, 102
Rigilis Sokağı, 362
Rodokanaki, Fani, 165
Rodokanakis, Manoli, 273, 283
Romancas, Vasilio (Diyakoz), 14
Romancas, Vasilio (Zakynthoslu), 16
Rukanis, Yani (Kont), 47
Rum, Rumlar, 3, 7, 8, 9, 16, 18, 19,
23, 24, 25, 28, 29, 30, 32, 33, 34,
35, 36, 38, 40, 43, 44, 45, 46, 47,
48, 49, 51, 54, 58, 59, 60, 63, 66,
67, 68, 69, 70, 72, 73, 74, 75, 79,
80, 81, 83, 84, 91, 92, 99, 102,
111, 117, 122, 130, 131, 160,
161, 162, 163, 164, 169, 182,
196, 197, 198, 199, 201, 209,
228, 234, 239, 258, 263, 265,
266, 268, 269, 270, 272, 275,
277, 278, 283, 288, 293, 295,
301, 302, 303, 305, 306, 307,
315, 317, 320, 331, 333, 340,
341, 344, 368, 376, 379, 380,
386, 396, 397, 400, 403, 405,
407

S-Ş

Saint-Moritz, 324, 325, 326, 327, 329,
332, 334
Samaras, Spiro, 361
Samos (Sisam Adası), 144, 145, 414
Sanderson, Sybil, 317
Saronikos Denizi, 337, 414
Selanik, 4, 22, 226, 327, 328, 329, 381,
415
Sevastopulos, Konstantino, 26
Sevastopulos, Skarlato, 26
Sèvres, 340
Sguridis, Nikolaki, 10
Sguta, Katinga (Katinga Teyze), 105,
106, 210

Sgutas, Konstantino, 105
Sgutas, Leonida, 106
Sgutas, Vasilio (Vasilaki), 106
Silogos, Filoloyikos, 70, 71
Simiriotti, Eleni, 256
Simiriotti-Kalliadi, Virginia, 296
Simiriottis, Pandeli, 14, 61, 232, 313
Simiriottis, Yorgo, 14, 94
Simpligades (Symplegad Kayalıkları),
128, 129, 182, 183, 414
Sindagma Meydanı, 360
Skender, Petro, 26
Skopia, 4
Skouze, Isavella, 361
Skutari (Üsküdar), 393, 414
Smirni (İzmir), 22, 179, 414
Solonos Sokağı, 294, 407
Sounio, 359
Spandonis, Aleksandro, 186, 187
Sparti (Sparta), 353, 415
Stanstadt, 324
Stavru, Yorgo, 47
Stefanu, Dionisio, 378
Stekulis, Konstantino, 323
Streit, Yorgo, 92
Sylvestre, Armand, 311
Szecheny, Comte, 125

T

Tafos, Panayios, 49
Tapinos, Mise Yani, 195
Tarasp, 327
Tatavla (Kurtuluş), 32, 39, 415
Tesarakonda Martiron Ayazması (Kırk
Azizler Ayazması), 106
Theodoridis, Andonio, 47
Thermopiles (Termopil, Livarya), 54,
378, 415
Thessaloniki (Selanik), 226
Thraki (Trakya), 70, 71, 415
Timia Zoni (Aya Vlaherna Ayazması),
21
Tokatlıyan Otel, 296, 335
Tur-i Sina Metohion Manastır
Kilisesi, 49, 53
Türkçe, 9, 10, 64, 146, 152, 168, 169,
170, 208, 223, 224, 274, 282,
285, 396, 397, 410

Türkler, 4, 7, 9, 17, 19, 20, 24, 25, 28, 29, 30, 36, 39, 43, 44, 45, 58, 64, 66, 67, 71, 73, 75, 77, 78, 90, 92, 118, 126, 127, 133, 140, 143, 145, 160, 171, 194, 207, 226, 227, 240, 247, 252, 260, 262, 263, 265, 267, 275, 279, 283, 285, 289, 290, 295, 296, 301, 302, 306, 338, 339, 344, 355, 366, 369, 376, 377, 378, 379, 387, 388, 395, 396, 397, 398

V

Valianu, Angeliki, 358
 Valsamu, Amalia, 26
 Vaptistis, Ioanis, 294
 Vasilakis, Konstanti, 45, 383, 384
 Velestino (Velestina, Velestin), 200, 377, 415
 Veligradi (Belgrad), 45, 59, 60, 128, 181, 415
 Vere, Arthur, 278.
 Vernudaki, Eripli, 106
 Vernudakis, Frangisko, 110
 Victoria (Kraliçe), 326
 Victoria Oteli, 360
 Vincent, Edgar (Sir-Banka Genel Müdürü), 368, 370
 Vincent, Helen (Lady), 370
 Vissarionos Bey, 12
 Viziinos, Yorgo, 71, 409
 Vlaherna (Ayvansaray), 21, 90, 296, 415
 Vlastos, Andoni, 169, 183, 228, 352
 Vlastos, Ernesto, 83
 Vlastu, Neta, 84
 Vlastu, Regina, 189
 Vogoridis, Aleksandro (Prens), 265
 Vogoridis, Stefano, 144
 Vori, 4, 5, 6, 7, 11, 84, 160, 415
 Vosporos (İstanbul Boğazı, Boğaziçi), 3, 8, 59, 60, 83, 107, 111, 118, 126, 128, 129, 130, 132, 133, 135, 136, 141, 143, 151, 152, 158, 159, 170, 171, 181, 182, 183, 197, 205, 206, 212, 225, 229, 232, 252, 259, 263, 290, 291, 292, 298, 299, 306, 311,

315, 324, 334, 335, 336, 339, 352, 354, 355, 370, 103, 405, 415,

Vukas, Vasilakis, 45

W

Wilhelm, II., 369

Y

Yalova, 350, 351
 Yeorgio, II., 267
 Yeorgio, V., 326, 332
 Yermanos (İraklia Metropolit), 304
 Yoakim (Patrik), 91, 243, 260, 270
 Yoakim, III. (Patrik), 148, 212, 229
 Yoanidis, Vasilaki, 32
 Yoanidis, Yango, 340
 Yordanopulos, Miltiadi, 107
 Yunan, Yunanlar, 3, 5, 10, 16, 20, 25, 29, 33, 35, 36, 40, 43, 46, 54, 55, 64, 70, 71, 75, 86, 87, 91, 92, 94, 95, 99, 100, 102, 106, 110, 128, 144, 145, 152, 155, 160, 163, 188, 199, 200, 218, 250, 259, 267, 269, 270, 271, 275, 277, 279, 288, 289, 290, 303, 329, 332, 333, 346, 353, 359, 364, 362, 363, 373, 377, 378, 379, 384, 396, 397, 397, 403, 404, 405, 408, 409

Z

Zafiropulos, Dimitraki (Çelebi), 105
 Zafiropulos, Dimitrio, 42, 46, 48
 Zafiropulos, Konstantino (Konstantino Dayı), 103, 190
 Zafiropulos, Stefano (Stefano Dayı), 52, 55, 78, 99, 100, 101, 174, 176, 177, 223, 310
 Zafiropulos, Yorgo (Yorgo Dayı), 103, 189
 Zafiropulu, Ariadni (Ariadni Teyze), 107
 Zafiropulu, Eleni, 52

Zafiropulu, Erifili (Erifili Teyze), 102,
 111, 112, 223
 Zafiropulu, Hariklia (Hariklia Teyze),
 175
 Zafiropulu, Ralu (Kokona), 47, 79, 94,
 133, 293
 Zaharof, Basil (Sir), 313
 Zaharof, Hariklia, 313
 Zarifi, Anagnosti, 12
 Zarifi, Angeliki Yeorgiu, 392
 Zarifi, Eleni, 78, 99
 Zarifi, Leonida, 162, 188
 Zarifi, Mihail (Mihalaki Amca), 83, 84,
 86, 164
 Zarifi, Mimi, 138, 293
 Zarifi, Nikolao, 86, 102, 208, 212
 Zarifi, Perikli, 84, 138, 315, 352, 358
 Zarifi, Petra (Petraki Amca), 82, 83
 Zarifi, Stefano, 166
 Zarifi, Theodoro Perikli, 84
 Zarifi, Yordani, 80
 Zarifi, Yorgo Perikli, 358
 Zarifi, Yorgo, 39, 40, 42, 51, 52, 53,
 54, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71,
 72, 73, 75, 79, 80, 86, 113, 203,
 208, 244, 333, 393, 407, 408,
 409
 Zarifio Pedagogiki Akadimia (Zarifi
 Eğitim Akademisi), 267
 Zarifi-Simiriotti, Sultaniça (Sultaniça
 Hala), 96, 313
 Zavoritis Pastanesi, 360
 Zoiros Paşa, 156
 Zola, Emile, 390, 391
 Zoodohu Pigi Ayazması, 47, 296

Hatıralarım

YORGO L. ZARİFİ

“Gözlerim o kadar çok şey gördü, kulaklarım öyle çok hikâye duydu ki, bütün bunları kağıda dökme zahmetine katlanmama degeceğine inanıyorum.

İnsanlık tarihinde, benim kuşağımın görmüş ve yaşamış olduğu kadar değişime uğramış bir başka kuşak olduğunu zannetmiyorum. Düşünüyorum da, altmış yıl içinde, bir insanın, günlük yaşam koşullarında benim yaşamış olduğum kadar köklü değişimler görmüş olmasının ne kadar da zor bir şey olduğuna ilişkin inancım güçleniyor.

Bu yazdıklarımın yayımlanmaya değer olacaklarından hiç de emim değilim. Ama içimden bir ses bana ‘evet’ diyor.”

Abdülaziz ve Abdülhamit başta olmak üzere Osmanlı padişahlarıyla yakın ilişkiler içine giren, Düyun-u Umumiye’yi kuran, Balıklı Rum Hastanesi gibi bugün hâlâ varlığını sürdüren birçok kurumun ve eserin mimarı olan Zarifi Ailesi’nin Osmanlı İmparatorluğu’yla benzer bir çizgide ilerleyen renkli olduğu kadar hüzünlü hikâyesi...

Yorgo L. Zarifi kendi ailesinden hareketle kaleme aldığı “*Hatıralarım*”da, Osmanlı İmparatorluğu’nun son yüz yılındaki sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi hayattan ilginç kesitler aktarıyor. Dünya metropolü bir şehrin, İstanbul’un semtlerinde, sokaklarında geziniyoruz kitap boyunca ve Osmanlı’nın, İstanbul’un ve geçip gitmiş hayatların soluk alışlarını duyuyoruz satır aralarında.

